

De wereld en haar bewoners ...

<https://hdl.handle.net/1874/301518>

163/230

DE WERELD EN HARE BEWONERS

MERKWAARDIGE
Ontdekkingen en
Ontmoetingen

TE

LAND EN TER ZEE

TAFEREEL EN

UIT HET LEVEN DER NATUUR

EN DER VOLKEN

enz.

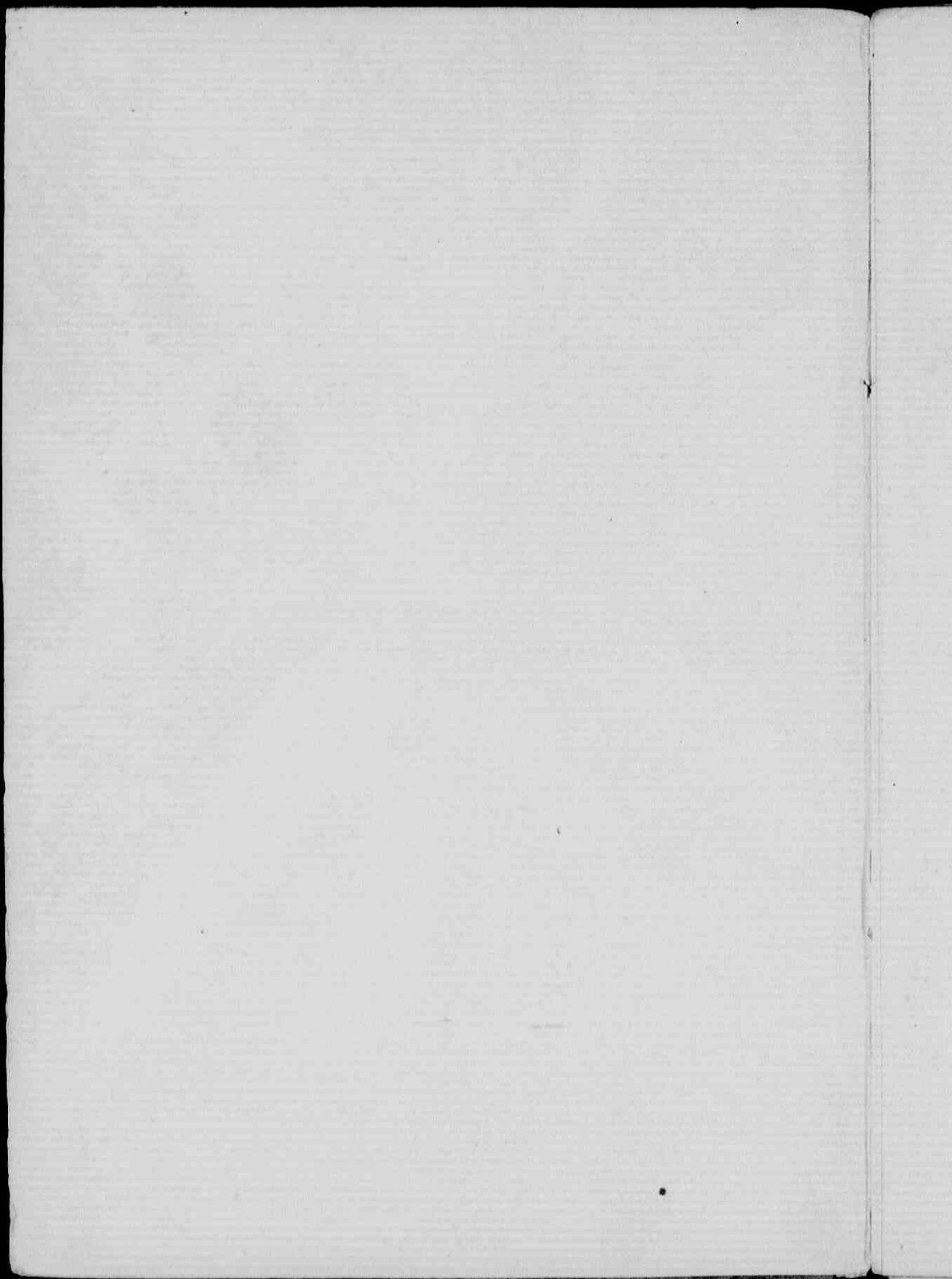
VERZAMELD EN BEWERKT

door

M. BUIJS

EDERE

DEEL VAN DE REEK VAN DE WERELD EN HARE BEWONERS

DE WERELD EN HARE BEWONERS.

23

?

DE WERELD EN HARE BEWONERS

MERKWAARDIGE ONTDEKKINGEN, ONTMOE-
TINGEN TE LAND EN TER ZEE, TAFEREELLEN UIT
HET LEVEN DER NATUUR EN DER
VOLKEN, ENZ.

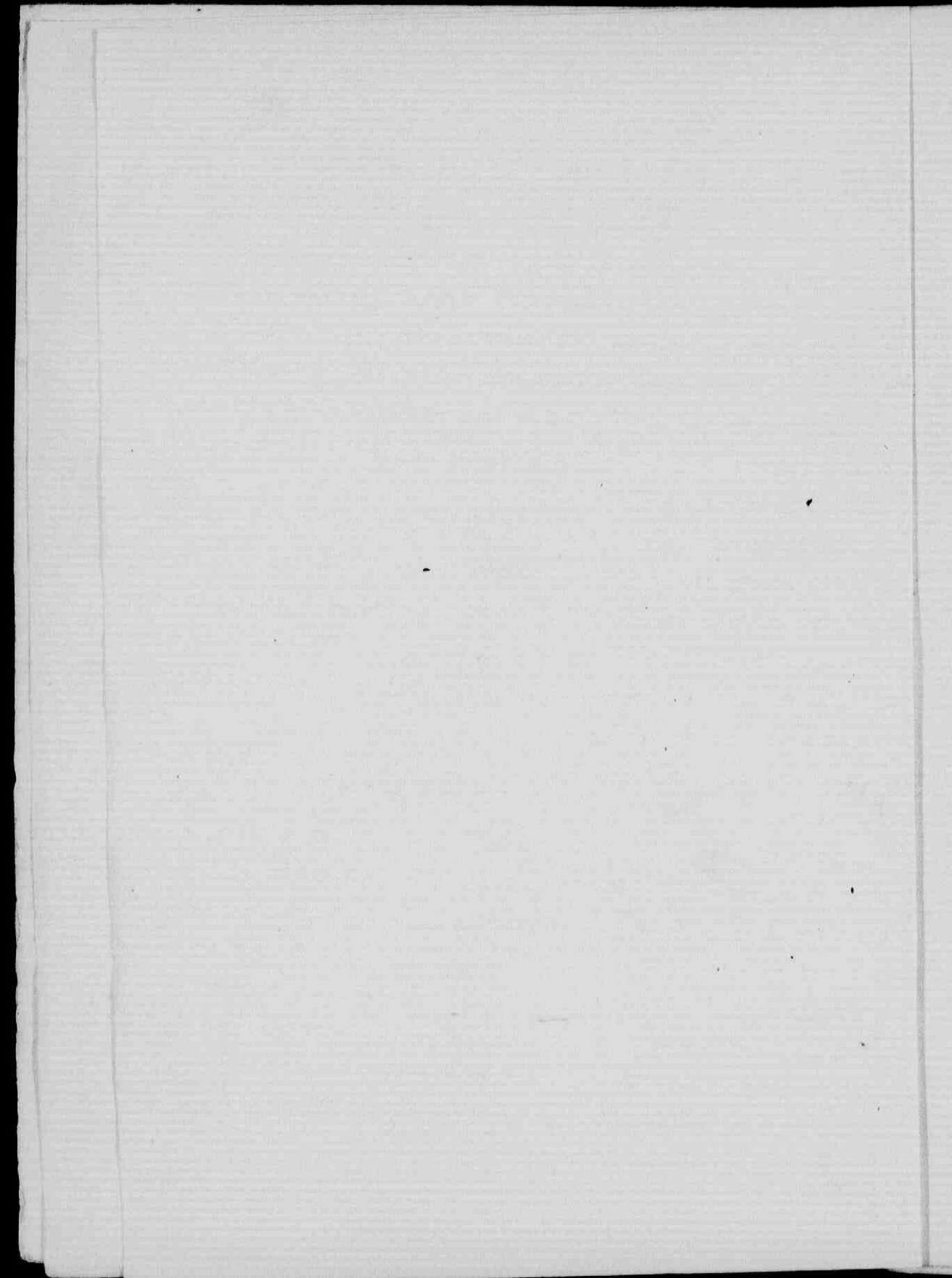
VERZAMELD EN BEWERKT DOOR

M. B U I J S.

EERSTE DEEL

AMSTERDAM,
GEBR. S. & J. VAN RAALTE.
1883.

EEN BEZOEK AAN ENGELAND'S HOOFDSTAD.

1. OP REIS. DE LONDENSCHIE SQUARE'S EN PARKEN.

Wij beginnen den nieuwen tocht door de landen en volken der wereld op eene Rotterdamsche stoomboot, die ons langs den nieuwen waterweg en daarna over de Noord-Zee het land tegemoet voeren zal, waar wij onzen eersten tocht hebben gestaakt en dat wij thans in een aantal zijner eigenaardigheden nader willen leeren kennen, om van daar in de eerste plaats ons te begeven naar andere Europeesche streken en volken. Engeland's hoofdstad is het allereerste doel van onzen reis. De schrijver heeft ditmaal het voorrecht van mede te kunnen putten uit hetgeen hij zelf heeft doorleefd en aanschouwd. Wij maken de reis in gezelschap van een groot aantal passagiers en van een nog grooter aantal gehoornde en woldragende viervoeters, welker uitwasemingen ons, als wij eenigszins in hunne nabijheid komen, het genot van de frissche en heerlijke zeelucht wel een weinig bederven. Wij werpen nu en dan een blik in het beestenruim en kunnen niet nalaten te denken, dat een haringpakker zeker meer genoeg zou smaken bij de aanschouwing dezer viervoeters dan een dierenbeschermmer, zoo goed heeft men het vraagstuk weten op te lossen om het grootst mogelijk aantal dieren binnen de kleinst mogelijke ruimte te pakken. De beesten hebben er echter dit voordeel van, dat ze niet heen en weer gesmeten zullen worden als straks de boot aan het slingeren gaat.

Het is goed, dat wij het middagmaal gebruikt hebben alvorens in zee te zijn, want nauwelijks zijn wij over banken heen of de

boot begint te steigeren als een jong paard. Zoolang wij het bovenop kunnen uithouden, hindert ons dit weinig. Wij vermakten ons zelfs met de geweldige hoogten, die het vaartuig telkenmale als 't ware op- en afklimmen moet, met de snelle vaart der schepen, die ons op kleiner of grooter afstand voorbijvaren, met de visscherspinken, die geheel tusschen de hooggaande baren verdwijnen en welke wij soms rakelings voorbijstevenen, zoodat wij bang zijn, dat zij door het stoomschip in den grond zullen worden geboord. Gevoelen wij somtijds, voor zoover wij nieuwelingen zijn op de zee, eenige vrees bij de zonderlinge bewegingen, die het vaartuig maakt, en klemmen wij ons een weinig krampachtig vast aan alles, wat maar steun bieden kan, wij worden alras beschaamd over dit onmanlijk gevoel, als wij een blik slaan op onzen loods, die met de kalmte van een trekschuit-schipper zijne bevelen geeft. Bovendien weten wij, dat de man een meester is in zijn vak, zoodat hij dan ook als onze koningin naar Engeland gaat de eer geniet van haar jacht te mogen besturen.

De wind gaat met het zonnetje niet slapen, maar steekt nog een weinig feller op en onthaalt ons bovendien op ijskouden regen en scherpe hagelsteenen. Wij moeten dus naar beneden. Aangenaam is het niet in de kajuit, waar wij bijna ever dicht opeengepakt zitten als de koeien en schapen in het voorruim. Ook is het gezelschap over het algemeen juist niet wat men opgewekt noemt. De aangezichten, straks met een gezonden blos gekleurd door den frisschen zeewind, worden van lieverlede vaal en grijsbleek; de oogen gaan dof en glazig staan: de een wordt al stiller dan de ander, als vreest men voor een dreigend gevaar. Van lieverlede komt er ruimte in de kajuit en worden de kooien gevuld. Het is werkelijk gelukkig, want niets aanstekelijker dan het lastige gevolg van de schommeling op zee, waarmede niemand medelijden heeft. Die er geen aanleg voor heeft, zou dien te midden van een aantal menschen, die er aan lijden, onfeilbaar krijgen. Gelukkig paard in uw hok, boven op het dek! Gij staat maar even bedaard met uw kop naar buiten, hoe hevig de boot zich ook beweegt op de onstuimige baren, en schijnt u er over te verbazen, dat uw oppasser zoo van alle wilskracht verstoken is. De slaap, of althans het liggen is een uitstekend

middel tegen de lastige kwaal, waarmede de zee degenen, die niet op haar tehuis zijn, komt plagen. Het slapen gaat niet gemakkelijk te midden van het gekraak en geratel en gebons en gestamp, aan een slingerend vaartuig eigen. Soms is het geweld zóó hevig en de schok zóó geducht, dat men angstig opschrikt uit den lichten sluimer en denkt, dat de boot te gronde gaat. Eindelijk echter bedaren de heftige bewegingen. Wij kunnen een wijle onverhinderd slapen, en als wij na deze verfrissing op het dek komen, hooren wij, dat wij ons op de Theems bevinden. Wij verbazen ons over deze mededeeling, want wij zien niets, dat op de kusten eener rivier gelijk. Ja toch, heel in de verte, een zeer smalle witte streep, een stukje van de krijtrotsen, die Engeland beschermen tegen de vernielzucht der baren. De reusachtige, trechtersvormige monding der rivier wordt echter van lieverlede nauwer. Wij ontdekken de bevallige oevers van de Theems met hare schoone glooiingen en heuvels en haar lachend groen. De herfst nadert, maar natuur is mild geweest met schoon weer, zoodat alles er nog frisch en fleurig uitziet in den helderen zonneschijn, waarmede wij begunstigd worden. Het is een genotvolle vaart. Op de geweldig breede rivier wemelt het van kleine en groote vaartuigen. De vlaggen van alle natiën wapperen vroolijk uit in de frissche koelte van den morgen. Hier en daar komt een schilderachtig dorpjen schalksch heenkijken tusschen het boschage. Hoe nauwer de rivier wordt, hoe meer schepen wij zien. De stuurman moet goed uitkijken. Terwijl wij genieten van het schoone Theemsgezicht, doet de hofmeester, die zich door zijne voorkomendheid een plaatsje in ons hart heeft veroverd, een klein wolkje voor onzen geest oprijzen door zijn verhaal van het ongeval, dat een andere boot, waarop hij gevaren had, kort geleden had getroffen. In de onmiddellijke nabijheid der wereldstad was een reusachtig Turksch fregat met zijn voorsteeven bijna dwars door het vaartuig heengeloopen, zoodat het, in een oogwenk geheel reddeloos geworden, naar de diepte zonk en de opvarenden nauwelijks tijd hadden om haastig een touw van den in waarheid lastigen indringer te grijpen en zich aldus te redden van een anders onvermijdelijken dood. Ook de kalme riviervaart heeft dus hare gevaren. Is de mensch eigenlijk wel ergens veilig? Wordt hij niet, zelfs op de vreedzaamste en kalmste wandeling,

ja in zijn eigen woning, met allerhande groote en kleine ongevallen bedreigd? Wij hebben dus, waar wij ons bevinden, eigenlijk de keus om altoos te vreezen, of altoos kalm en gerust te wezen. Zeker doen wij het verstandigst ons tot het laatste te bepalen.

Wij beklagen de arme dieren in het voorruim (bittere spot!) niet, dat wij de veehaven van de Theems hebben bereikt, waar zij worden ontscheept om weldra geslacht en per spoortrein naar Londen gebracht te worden. Geen stuk vee uit het buitenland mag de hoofdstad levend binnenkomen. Een paar onzer viervoetige medereizigers zouden den slachters geen moeite meer veroorzaken. De arme dieren waren van de benauwdheid gestikt. Een weinig meer menschelijkheid tegenover hen, die niet voor zich zelven spreken kunnen, zou zeker, ook met het oog op de geestelijke belangen van de meesters der schepping niet ongewenscht zijn. De ontschepping van het vee levert ons het voordeel op dat het vrij wat frisser en aangenaamer is geworden op de boot. Inmiddels naderen wij hoe langer zoo meer de reusachtige wereldstad. Het leven en de beweging op de rivier neemt hoe langer zoo meer toe. Op eenigen afstand voor ons uit zien wij het onmetelijke mastbosch van de duizenden schepen, die op den levensader van Londen ten anker liggen en de geheel in rook gehulde huizenmassa, waarboven vele torens en spitsen zich verheffen, ligt voor ons. Aan het uiterste einde der stad worden wij uitgenoodigd de stoomboot te verlaten en plaats te nemen op den spoortrein, die ons in het hart van Londen brengen zal. Van iets, dat op een wachtkamer gelijk is in het station geen sprake. Op een soort van platform moeten wij wachten op den trein. Ieder kwartier komt en gaat er een. Dus wij stappen al spoedig de wagon binnen, waarin wij door of liever over het Oosteinde van Londen naar de drukke *Fenchurch-street* zullen worden gevoerd. Een groot eind loopt de weg gelijk met de derde en vierde verdieping der huizen, somtijds zeer dicht er langs, zoodat wij gemakkelijk een blik door de ramen kunnen werpen in de vertrekken. Het zijn bepaald geen lords en lady's die in de wijken wonen, welke wij doorstoomen. In het meerendeel der huizen ziet het er geweldig armoedig en vuil uit. Londen's Oost-eind is dan ook inderdaad de zetel der behoefte, der

armoede, der ellende, de groote wondeplek der schitterende wereldstad, welker weelde en rijkdom zich in het West-einde opeengehoopt heeft. Daar in het Oosten, viert de misdaad, de onwetendheid, de liederlijkheid, de prostitutie, de dronkenschap, Engeland's volkszonde evenzeer als van Nederland, hare onzalige triumfen. Gelukkig hebben de menschenvrienden oog voor deze wondeplek en zijn er op uit om verbetering aan te brengen. Een tal van godsdienstleeraars is er werkzaam, tot onderscheidene gezindten behorende, maar één in liefde, die tevens verstandig genoeg zijn om te begrijpen, dat slechte, akelige woningen, slordigheid, vuilheid, honger, dronkenschap, en onwetendheid een slechten bodem vormen om het godsdienstige leven er in te doen tieren, en die daarom door het oprichten van spaarbanken, vooral van stuiversbanken, waarin zeer kleine bedragen worden aangenomen, door de bevordering van zindelijkheid, orde en matigheid een fundament trachten te leggen voor hoogere ontwikkeling. Vele vrouwen, waaronder van zeer hooge geboorte, zijn in deze wijken werkzaam aan de verbetering van den maatschappelijken toestand, met ware, edele zelfverloochening, en leggen zich toe op de zedelijke verheffing der armen, door hen te leeren zich zelve te helpen, — voorzeker de beste soort van liefdadigheid, die in praktijk gebracht worden kan.

De eerste indruk dus, dien wij van Londen ontvangen, als wij het van de Oostzijde binnenkomen, is niet gunstig. Wij gevoelen ons teleurgesteld, maar weldra zal die teleurstelling ons worden vergoed. Nadat wij het station van *Fenchurchstreet* verlaten hebben, zien wij reeds dadelijk een ander Londen. Het wemelt er van voetgangers, rijtuigen en omnibussen. Zelfs iemand, die vier en twintig uren geleden zich te Rotterdam vermaakte met het gewoel der bebruyvige koopstad, vindt het hier zeer druk. Wij zullen in het Noorden der stad ons tijdelijk verblijf vestigen, en nemen een *Handsome-cab* om het met onze bagage gemakkelijk te bereiken. Een aardig rijtuigje is zoo'n soort van *cab*. Niet meer dan twee personen kunnen er plaats in vinden. Ter weerszijden is een reusachtig wiel. Het paard hangt als 't ware in de boomen van het rijtuig. Vallen kan het dier dus niet, al struikelt het ook, evenmin als het rijtuigje, dank zij den grooten wielen, omvallen kan. De koetsier zit achterop, hoog verheven,

en de teugels loopen over de kap heen. Men rijdt er even veilig mede als snel. In de groote straten, de hoofdaderen der stad, gaat het echter van wege de drukte vaak zoo langzaam vooruit, alsof men tot een begrafenisstoet behoort. Wij bewonderen de juistheid en vlugheid, waarmede de koetsier, als hij er slechts even kans toe ziet, de andere rijtuigen weet vooruit te komen. Telkens verlaat hij de hoofdstraten en laat ons een reeks van minder aanzienlijke en stiller straten doornvliegen. Na drie kwartier rijdens komen wij in, een geweldig breede straat, waar toch nog nauwelijks genoeg ruimte is voor de massa voetgangers en rijtuigen. Tramwagens vliegen af en aan, de omnibussen vermenigvuldigen zich. Eindelijk neemt onze koetsier te midden van de dooreenwoelende menigte een sierlijken en behendigen zwaai, slaat een zijstraat in, en wij bevinden ons op een der Londensche *square's*, een stil en deftig plein, juist een plekje voor een Hollander om te logeeren. Men verbeeldt er zich in den Haag te zijn, zoo zindelijk en net ziet het er uit. Alleen hebben de huizen, evenals al de Londensche gebouwen, de onvermijdelijk grijs-zwarte tint ten gevolge van de massa steenkolendamp, die in de stad op allerlei wijze, door de fabrieken, stoombooten, locomotieven, particuliere schoorsteenen den dampkring ingezonden wordt.

Merkwaardig genoeg, is de gezondheidstoestand van het tegenwoordige Londen, in weerwil van dezen damp en de geweldige menigte menschen, die er opeengehoopt zijn, veel gunstiger dan in de meeste grootere of kleinere steden van ons vaderland. De aanwezigheid van zoovele ruime pleinen in de stad, met geboomte beplant, en van de uitgestrekte parken, welker wederga men nergens in eene stad vindt, zullen hiertoe wel het hunne bijdragen. Doch de hoofdoorzaak schijnt gezocht te moeten worden in de hooge en droge ligging van de stad, in de afwezigheid van *graachten*, die modderpoelen, waardoor de atmosfeer van zoovele onzer steden wordt verpest, en de uitmuntende zorg, die er gedragen wordt voor den afvoer der onreinheid, en in de voortreffelijke waterleiding, waardoor de geheele bevolking van zuiver drinkwater wordt voorzien.

Ik heb van mijne hooggelegene kamer het uitzicht op het fraaie plantsoen van de *square*, afgesloten door een ijzeren hek, van

welks poort elk der bewoners van het plein een sleutel bezit. Zij moeten het plantsoen voor gemeenschappelijke rekening onderhouden en hebben daarvoor het recht om er in te wandelen. De Londensche bevolking zou deze kleine plantsoenen voor geen schatten uit hun midden zien verdwijnen. Wel een bewijs, dat hun gemoed door nog andere neigingen in beweging gebracht wordt dan de geldzucht, die men, ten onrechte, wel eens voor den alles overheerschenden trek houdt van het Engelsche volkskarakter. Deze stukjes natuur zijn hun dierbaar, en zij leveren dan ook een frisch en prettig schouwspel op te midden van de stad met hare zenuwachtig makende drukte, haar gedruisch en nimmer eindigende woeling. Vooral groote parken, *Jamespark*, *Hydepark*, en *Regentspark*, die eene uitgestrektheid gronds beslaan, waarop gemakkelijk eene kleine stad zou kunnen verrijzen, zijn ware oassen in den Londensche huizenwoestijn. Het *Hydepark* beslaat een oppervlakte van niet minder dan honderd en zestig bunders en men heeft een groot kwartier noodig om het van het eene einde tot het andere te doorwandelen. Men is er, midden in de stad, geheel buiten en mist er zelfs de verfrissing niet van eene stroomende rivier, die men er kunstmatig heeft weten aan te brengen. Vooral in den zomermorgentijd voor achten en 's avonds na hetzelfde uur leveren de oevers van dit riviertje een bij uitstek landelijk schouwspel op, minder geschikt echter voor damesoogen. Dan is het namelijk geoorloofd over eene zekere uitgestrektheid van het stroomtje daarin te zwemmen en te baden, van welke gelegenheid de Londensche straatjeugd gretig gebruik maakt om zich op de prettigste wijze van het stof en het vuil, dat zich op hun huid vastgezet heeft, te ontdoen. Zoodra het vlaggetje, dat op eenigen afstand van de rivier wappert gedurende den zwemtijd, weder naar beneden gaat, moeten de heeren in Adam's costuum het water verlaten, en aan deze verordening wordt met dezelfde stiptheid, als waarmede de Engelschen aan alle voorschriften der overheid gehoorzamen, voldaan.

2. EEN ZONDAG IN LONDEN. DE ONDERAARDSCHE SPOORWEG.

Op Zaterdagavond zijn wij te Londen aangekomen. Vermoeid van de reis, stellen wij ons tevreden, na een meer versterkend dan

smakelijk Engelsch maal te hebben genomen — in de kookkunst mogen de Engelschen nog wel eens bij de Franschen ter schole gaan — met eene kleine wandeling te maken door *Hampstead Road* in welks nabijheid wij ons verblijf hebben. Wij loopen op de trottoirs veilig zoodat wij geen last hebben van de onophoudelijk en *flle* ons voorbij snellende omnibussen, tramwagens en rijtuigen. Welke kolossale winkels! Hier is een slagerswinkel. Eene geheele kudde schapen hangt er aan den haak — de Engelschen zijn meer ver-zot op lamsbouten dan onze landgenooten — geflankeerd door eenige koeien en een massa varkens. Eene onafzienbare massa stukken vleesch staan met de prijzen er op ten gerieve van het publiek uitgestald. Tot onze verbazing is het vleesch niet veel duurder dan hier te lande. Hoe is dit mogelijk, daar het toch voor een groot gedeelte uit ons land wordt aangevoerd en het geld te Londen een weinig minder waarde heeft dan bij ons? Ik weet het raadsel niet op te lossen. Waarschijnlijk stellen zich de slagers met kleiner winst tevreden, daar hun afzet zooveel grooter is. — In een kruidenierspaleis zie ik eene kleine stoommachine aan het werk om koffie te malen, onophoudelijk door, terwijl de bevolking van een half dorp den winkel vult. Zonderlinge tegenstelling, bij die groote reusachtige winkels die kleine stalletjes alomme op de hoeken der straten; tegenover die honderden heldere gasvlammen, waardoor de eerste zoo schitterend verlicht zijn, die kaarsjes in een papieren foudraal brandend en een geheimnisvol schemerlicht werpend op de te koop geboden lekkernijen; tegenover die honderden net gekleede vrouwen en meisjes, die in den winkel vol levenslust staan te babbelen, de beschaamde armen in havelooze plunje, die bleeke kinderen bijkans zonder kleederen aan het lijf, die in de koude avondlucht staan te bibberen om deze rondreizende winkeltjes der armen heen. Sommigen slechts vergasten zich aan de snoeperijen, anderen moeten zich tevreden stellen ze te verslinden — met de oogen. Tal van welgekleede meisjes reppen zich door de breede straat, die als met een zee van licht is overgoten, met vluggen tred: naaisters waarschijnlijk, modewerksters, die de schraal beloonde dagtaak hebben voleindigd. Vrouwen met kleine kinderen, die reeds lang in het warme wiegje moesten sluimeren, bevinden zich nog in menigte op straat. Aan gindschen hoek verheft een straatprediker de stem en is weldra

door een klein aantal nieuwsgierigen omringd. De groote massa heeft geen tijd om naar hem te luisteren. Want het is nog werkdag, en iedere minuut is geld waard. Morgen als de zaken stil staan zal men zich naar de *church* of *chapel* begeven en Gode geven hetgeen Hem toekomt. Men heeft dan den tijd om er zich op zijn gemak toe voor te bereiden en heen te begeven. De dienst vangt niet, gelijk hier te lande, op het vroege, ongezellige uur van half tien aan, maar op een veel *fashionabler* tijd, in overeenstemming met het geheele *fashionable* karakter van de Engelsche godsdienstigheid, namelijk te elf ure. Foei! zich te moeten haasten om naar de kerk te komen! Naar de kerk te gaan, voordat men op zijn gemak het stevige Engelsche ontbijt heeft gebruikt!... Waar zou de stichting blijven, als men zich niet eerst op deze wijze er toe had gesterkt?...

Wij behoeven ons dus niet te haasten Zondags morgens, als wij een blik willen werpen, in een paar van de honderden bedehuizen, die Londen voor haar talrijke bevolking opensteldt. De tempels der Staatskerk, die alleen kerken (*church*) heeten — in het land der vrijheid bestaat nog altijd een Staatskerk; zonder schade voor de vrijheid evenwel — trokken een talrijk publiek, maar talrijker nog is de schare, die zich rept — neen, op Zondag rept zich geen Engelman — die zich deftig heen begeeft dus naar de *chapels* of bedehuizen der Dissenters van allerlei soort. Ook de Katholieken hebben er hun, hoezeer betrekkelijk klein, aantal bedehuizen. Van welk geloof of denkwijze ook: ieder Engelschman gaat naar eene kerk. Zelfs die secten, welke bijna niets van den godsdienst overgehouden hebben en die halve of geheele atheïsten zijn, hebben er hunne plaats van bijeenkomst. waar Zondags een soort van eeredienst wordt uitgeoefend, zoo diep is de behoefte aan godsdienstige vormen en plechtigheden in het gemoed der Engelschen geworteld.

Om het doel van onzen eersten tocht te bereiken begeven wij ons naar een der stations van den onderaardschen spoorweg, die in een cirkel onder de stad door loopt en een uitmuntenden, goedkoop en snellen verbindingweg vormt tusschen hare hoofdpunten. Wij gaan een veertigtal trappen af naar beneden, nemen in het onderaardsche bureau een *ticket* of plaatskaartje en begeven

ons naar het platform om plaats te nemen in den trein. Daar gaat hij juist weg, en, wij kunnen nog waarnemen, hoe de portieren onder het voorbijrijden dichtgeworpen worden door een daarmede belast persoon. Te laat dus! — Maar in dit geval behoeven wij ons er niet veel om te bekommeren; slechts vijf minuten behoeven wij te wachten, en knarsend en piepend, van het sterke remmen waarschijnlijk, komt een andere trein aangereden, en staat één à anderhalve minuut stil, zoodat wij nog nauwelijks goed gezeten zijn, of wij zijn al op weg in den reusachtigen onderaardschen tunnel. Zoo gaat het den ganschen dag door. Vooral 's weeks is er aan reizigers geen gebrek, en ook Zondags ontbreekt het daaraan niet, daar dan vele andere middelen van vervoer niet bezigd kunnen worden en men dus gaarne de toevlucht neemt tot den onderaardschen spoorweg. Van benauwdheid of rook heeft men geen last, daar de locomotieven uitsluitend met cokes gestookt worden en de luchtverversching uitmuntend is. Op sommige punten is er namelijk over eene zekere uitgestrektheid eene opening boven in den tunnel, waardoor versche lucht in overvloed toestroomen kan. Waar die openingen ophouden, wordt het natuurlijk pikdonker, daarom brandt er in alle wagens gas, dat van een reservoir op den tender door middel van gutta-perchabuizen door den geheelen trein gevoerd wordt. De tunnel is grootendeels zoo aangelegd, dat hij onder de straten loopt, voor een ander deel echter loopt hij ook onder de fundeeringen der huizen door. De kosten van aanleg en onteigening, voor zooveel deze noodig was, alsmede die voor de bevestiging der fundamente van de woningen, waaronder de spoorweg doorloopt, zijn natuurlijk ontzaglijk groot geweest. Toch levert het daaraan bestede kapitaal zeer goede renten op, niettegenstaande de reis over deze lijn uiterst goedkoop is. Voor een afstand van vijftien à twintig minuten sporens betaalt men slechts vier stuivers in de derde klasse. Midden in de *City*, niet ver van de Bank, stappen wij uit en komen weer langs een vrij hoogen trap uit de diepte der aarde op hare oppervlakte. Wij zijn op een punt, waar in de week de drukte verbazend is, daar het hier het hartje van de *City* is, de stad in de stad, de zetel van den handel en al de daarmede verbonden bedrijvigheid. Thans echter is het alsof de straten uitgestorven zijn. Hier en daar beweegt zich een enkele voetganger en slechts zeldzaam

vertoont zich een omnibus. Overal zijn de vensters gesloten : van de winkels, de kantoren, de magazijnen. Er heerscht eene stilte en rust als die van het graf. Geen enkel van de talrijke bierhuizen, eethuizen en andere dergelijke inrichtingen is geopend; geen brievenbestellers loopen er rond, geen jongens met couranten, geen mannen met advertentiën op reusachtige borden geschreven. 't Is Zondag. En Zondag is voor den Engelschman in waarheid rustdag, sabbath. Alle bedrijven staan stil; geen zaken worden er gedaan; het vervoer van koopwaren is verboden; de posterij doet geen dienst; een klein gedeelte der vervoermiddelen wordt slechts gebruikt. Slechts op bepaalde uren van den dag zijn de bierhuizen, theehuizen en restauraties geopend. De Zondagswet is in Engeland geen doode letter; zij staat in het hart van het volk zelve geschreven. Voor duizenden is dit eene ware weldaad, daar zij nu althans één dag in de week een weinig tot zich zelve kunnen komen van het veelbewogene en op een maalstroom gelijkende leven, dat zij op de werkdagen leiden. Doch verliezen wij het doel van onzen tocht niet uit het oog. Het is een oud, eerwaardig kerkgebouw dicht bij de Bank. Niet licht zal men een Protestantsch bedehuis vinden, waarin de deftigheid en statigheid zoo uitnemend hand aan hand gaan met de netheid en de gezelligheid. Geen smet ontsiert den keurig ingelegden vloer, waarin hier en daar lange roosters leggen, waaronder lange verwarmingsbuizen zich bevinden, die 's winters eene heerlijke temperatuur in het gebouw doen heerschen. De muren zijn eenvoudig, in kerkstijl, beschilderd. Een warm en mollig tapijt dekt den vloer in het gebruikte gedeelte, terwijl even soliede loopers op de paden, die er heen leiden, den stap der binnenkomenden onhoorbaar maken. Wij kunnen dus zonder schroom binnentreden, al heeft de dienst reeds een aanvang genomen. Zonderlinge gewaarwording! Wij hooren den prediker hier, in het hart van Engeland's hoofdstad, in onze taal het woord voeren. Geheel de inrichting der godsdienstoefening is Hollandsch. Want het is de kerk der Hollandische gemeente, waar wij zijn binnengetreten, een levend gedenkteeken van schoone, doch bange jaren uit onze geschiedenis, daar zij dagteekent van 1568, het jaar waarin de groote strijd voor volks- en gewetensvrijheid een aanvang nam en velen, om geloofs wille vervolgd, een schuilplaats zochten in Engeland. Het

kleine grondbezit, dat bij de kerk dezer gemeente in de *City* behoort, heeft haar rijke inkomsten opgeleverd daar het geheel volgebouwd is met magazijnen en kantoren. Daar volgens het Fransche gebruik, alle gebouwen, die op een bepaald stuk grond staan, na negen en negentig jaren het eigendom worden van den grondeigenaar, die ze dan vervolgens kan verhuren of verkoopen, is het bezit van grond in dit gedeelte der stad een bron van grooten rijkdom, daar tot zelfs voor de kleinste localiteiten zeer hooge huurprijzen betaald worden bij de steeds toenemende behoefte aan kantoren en magazijnen in dit middelpunt van het handelsverkeer. De Hollandsche gemeente kan dus uit een onbekrompen beurs huishouden. Daar het kerkgebouw van alle zijden door hooge gebouwen is ingesloten heeft men er altijd het gas laag branden, zoodat men, als de lucht bewolkt wordt of er een Londensche mist komt opzetten, in welke gevallen men er bijna geen hand voor oogen zou kunnen zien, dadelijk eene heldere verlichting kan aanbrengen.

Kerksch of niet, die in Londen den Zondag doorbrengt, moet, zal hij zich niet doodelijk vervelen, kerken gaan bezoeken. Wij gaan dus 's namiddags nogmaals een blik werpen in een bedehuis, en wel in de kathedraal, de reusachtige St. Pauluskerk, thans alleen met het doel om iets te zien van den Anglicaanschen eeredienst, om later, op een dag in de week, als er geen dienst is, de merkwaardigheden van het gebouw zelve in oogenschouw te nemen. Zoodra wij binnentreden komt een deftig personage, waarschijnlijk een kerkelijk bediende, in een toga gedost en een met zilver beslagen stok in de hand ons te gemoet, om ons, als wij het verkiezen, eene plaats te wijzen in het afgesloten gedeelte waar het publiek gezeten is, dat aan den eeredienst deelneemt. Daar wij echter, aldaar plaats nemende, genoodzaakt zouden zijn om te blijven totdat de dienst opgelopen is, blijven wij er buiten, en zetten ons op een der banken, voor den gaanden en komenden man bestemd neder, en laten onzen oogen rondweiden door het majestueuse gebouw, dat met zijn geweldig hoogen koepel een diepen indruk maakt. Inmiddels stappen ons een groot aantal mannen en jongelieden, in een wijde, witte overkleeding voorbij, voorafgegaan door een kerkelijk bediende in een zwarte toga. Het zijn de zangers der kathedraal, wier stemmen wij wel-

dra door de gewelven hooren ruischen, nu eens vol aangrijpende kracht, dan teeder en liefelijk als de lentekoelte. Ook de dienstdoende geestelijke, die na het einde van het gezang, het spreekgestoelte beklimt, is in het wit gekleed. Wij merken op, dat de gemeente onder het voorlezen van de liturgie herhaaldelijk hoofd- en kniebuigingen maakt, terwijl men op de plek, waar wij ons bevinden, rustig blijft zitten, fluistert, praat, kortom zich niet zeer eerbiedig gedraagt. Een gids van een Franschman, die in mijne nabijheid gezeten is, een kerel met een versletene en gemeene plunje aan en een echt jenevergezicht schikt zich vertrouwelijk bij mij. — Of mijnheer een Franschman is? vraagt hij mij in een soort van Fansch, dat een Parijzenaar zou doen rillen. — Neen? — Dan zeker een Hollander, laat hij er onmiddelijk op volgen met een sterk Amsterdamsch accent, — Waar wij van daan komen, en of hij ons met zijn geleide kan dienen? — Er is iets in het voorkomen van dien kerel, dat ons aan dievenstraatjes en zakkerollersteegjes doet denken; aan knippen, waar men den vreemdeling binnenlokt om hem af te halen, wat hij bij zich heeft, zoodat wij de handen voorzichtig op onze bereikbare zakken houden en van de vrijheid, die wij ons voorbehouden hebben, gebruik maken om zoo spoedig mogelijk ons te verwijderen uit de prachtige St. Pauluskerk, haastig een doolhof van straten doorwandelen om zeker te wezen van niet achtervolgd te worden, en keeren eindelijk nagenoeg tot ons uitgangspunt terug om in *St. Paul's Cathedral-Hotel* ons een weinig te versterken. Het schijnt een vrij deftige gelegenheid, te oordeelen naar het publiek, dat wij zien en naar de net gekleede kellners, hier *waiters* genoemd, maar men vindt hier evenmin als in andere meer voorname restauraties, wat ons in de goede Hollandsche inrichtingen van dien aard aantrekt: het ruime, nette, elegante. De publieke eetzaalen der Engelschen hebben veel overeenkomst met onze poffertjeskramen, ten gevolge hunner afdeeling in kleine hokjes, door half hooge schuttingen van elkander gescheiden. Onze burenen kunnen ons dus de stukken niet uit den mond kijken, maar wij zijn er toch niet rouwig om als wij het diner gebruikt hebben, en treuren er volstrekt niet om, dat het verboden is om in de eetzaal zelve te rooken. Om zich de weelde te verschaffen van een lekker trekje na het nagerecht moet men zich naar een klein hokje bo-

ven begeven, dat met den wijschen naam van rooksalon betiteld is. De vrije lucht dus maar weer in, en daar genoten van onze uit Holland medegebrachte sigaren. Ongelukkig de liefhebber van rooken, die zich te Londen van het hiertoe benoodigde moet voorzien. Een Engelschman, met wien ik kennis maakte, bood mij een sigaar aan van een *sixpence* (30 cts.) Een burgerman gaat eene rilling door het lijf bij de gedachte aan zulk een goddelooze weelde. Doch ik kan den lezer verzekeren, dat een sigaar van dien prijs te Londen volstrekt geen »fijnigheid" of weelde vertegenwoordigt, maar veeleer iets zeer ordinairs, iets, dat men hier te lande voor een drietal centen zich kan verschaffen. De Hollander met een welgevulden sigarenkoker is dan ook bij velen een zeer gewenscht en gezocht persoon, en men kan zich door er den Engelschman van tijd tot tijd mede te gerieven vele kleine gemakken en diensten verschaffen.

Onzen Zondagavond willen wij besteden om een bezoek te brengen aan den wereldberoemden Tabernakel van den bekenden prediker Spurgeon, die in weerwil van zijne groote afmetingen, omdat het eene Dissenterskerk is, ook met den nederigen naam van *chapel* wordt aangeduid. Het is echter nog geen avond, en dus maken wij van de uren, die ons nog overschieten, gebruik om een bezoek te brengen aan *Trafalgar-Square*, het vrij groote en fraaie plein in de stad, met het grootsche monument in het midden ter eere van den grooten held van Trafalgar, den admiraal Nelson, wiens vermaarde woorden voor den aanvang van den slag tot zijn onderhoorigen gesproken: »Engeland verwacht, dat iedereen zijn plicht zal doen", op het monument gebeiteld staan, en in hun verheven eenvoud wel waardig zijn daar te prijken. De Zondagsrust is hier minder merkbaar door het af- en aanrijden der omnibussen en de talrijke menigte, die zich op het plein beweegt. Wandelen op Zondag wordt gelukkig geen zonde geacht. Het niet ver afgelegen *St. Jamespark*, waar wij ons nog even heen begeven, om ons te verkwikken aan het frissche groen, is dan ook druk bezocht, vooral door de jeugd, die zich hier blijkbaar recht op haar gemak bevindt en, evenals overal elders, met den glans van een zonnestraal nog heel wat blijder is dan de groote menschen met den glans van het zilver en het goud. Misschien zijn er in Engeland wel die Zondags voor den helder blauwen hemel

een stemmig zwarten doek zouden willen spannen en een hoogen muur zouden willen slaan om park en veld en bosch; en die de vogelen wel vriendelijk zouden willen uitnoodigen om hunne kelen ook sabbathsrust te gunnen; die het toejuichen, dat de deuren der prachtige verzamelingen van kunst en wetenschap, waarmede Londen zoo rijk is bedeeld, onverbiddelijk gesloten blijven op Zondag, al is het ook de eenige dag, waarop de werkman ze kan bezichtigen. Ach, bleef men nu zich zelve maar gelijk en hield men niet tot 's avonds, maar ook 's avonds op Zondag die schitterende bier- en drankhuizen gesloten, waarvan straks, als de laatste dienst is afgeloopen, een zee van licht zal uitstralen. waarbij zoo menig een zich den onzaligen roes zal indrinken, waardoor hij het zoo donker maakt op het pad der zijnen! Den menschenvriend krimpt het hart ineen, als hij 's avonds door Londen's straten gaat en die talloze drankhuizen aanschouwt, ondanks hunne weinig gezellige inrichting, altijd vol met mannen, en ook wel met vrouwen, die heele en halve pinten *porter* en *ale* zonder tal naar binnen zwelgen, en daaruit een even heillooze bedwelming putten als hier te lande het onmatig jenevergebruik aanbrengt. Die een snelle bedwelming zoeken, slaan geheele glazen *whiskey* de sterke Iersche rum, onvermengd naar binnen. Het is niet de gezelligheid, die men in de drankhuizen komt zoeken, gelijk met velen in ons land het geval is, als zij zich naar kroeg of bierhuis begeven; het is bepaald alleen de zucht naar bedwelming. In den regel hebben de draakhuizen slechts eene kleine ruimte aan te bieden aan die bezoekers, welke zich op hun gemak willen nederzetten. Het grootste gedeelte der drinkers posteert zich voor de toonbank en blijft daar staan of hangen. Namen ze het bier, dat zij hier op zulk een ongezellige wijze naar binnen slaan, nog maar mede naar hunne woningen en dronken zij het daar op, er zou vrij wat minder ellende uit voortkomen. Doch welk eene woning wacht den werkman, als hij het van licht schitterende drankhuis verlaat!... Het was dan ook eene schoone gedachte van de mannen, die belast zijn met het beheer der meer dan keizerlijke gitt, door den rijken Amerikaanschen menschenvriend Peabody ten bate der Londensche behoeftigen geschonken, om daarvoor flinke, degelijke werkmanswoningen te bouwen, waar de uitlokkende gezelligheid haar troon kan opslaan, zoodat het bezoek der drank-

huizen en dientengevolge armoede en ellende van zelve zal verminderen. Doch welke heilzame gevolgen zouden er ook van gezien worden, als de rustdag voor de volksklasse, behalve door het bezoek der bedehuizen ook geheiligd werd door het bezoeken van de tempels der kunst, de nijverheid en wetenschap, in sommige waarvan ik mijne lezers later hoop binnen te leiden. Zonderling! In het Oosteinde van Londen heeft een rijke lord, opzettelijk ter veredeling van den smaak der arbeidende klasse in dit gedeelte der wereldstad eene prachtige schilderijenverzameling doen inrichten, maar ook deze wordt Zondags trouw gesloten gehouden, en de werkman, die er van genieten wil, is genoodzaakt 's avonds, bij het gaslicht, de prachtige doeken te gaan zien, die dan echter niet half zoo veel indruk maken als bij daglicht. Konden zij, na eerst hun ziel verkwikt te hebben in de bedehuizen hunner gezindte aan de verhevene waarheden van den godsdienst, den hartverheffenden invloed ondervinden van het schoone, van de belichaamde kunstenaarsgedachten, van de wonderwerken van het menschelijk genie en vernuft, van 's menschen talent en volharding, had dit alles ook tot hunne ziel gesproken, hoe zou het gevoel van menschenwaarde bij Londen's werklieden aangewakkerd worden! Mij dunkt, ook hierdoor zouden er gedachten en gevoelens in hunne ziel gewekt worden, waardoor zij er voor bewaard zouden blijven om in lustelooze verveling te zitten droomen in hunne woningen of te slenteren langs de straat, in afwachting van dat onzalige avonduur, waarop de tempels der drankhuizen zich openen en zij door de bedwelming eenige afwisseling kunnen brengen in hun ellendig leven.

Terwijl wij ons overgevend aan deze Zondagsmijmeringen, door Londen's straten wandelen, is het tijd geworden om ons te begeven naar Spurgeon's Tabernakel, met een bezoek waaraan wij den Zondag in Engeland's hoofdstad willen besluiten. Wij stappen in een omnibus, of liever er bovenop, want binnen in is deze geheel vol en ook bovenop is nauwelijks meer een plaatsje te krijgen. Ook de overige omnibussen, die voor ons uit en achter ons aan zich in dezelfde richting bewegen, schijnen behoorlijk geladen te zijn. Voor den Tabernakel staan allen achtereenvolgens stil, en uit deze rijtuigen en te voet verzamelt zich een gansche menigte voor de deuren van het heiligdom. Nadat wij

eenige oogenblikken gewacht hebben worden de deuren geopend en duizenden treden er binnen, Waar zijn wij? vragen wij, terwijl wij onze blikken laten rondwalen door het uitgestrekte gebouw met zijne talrijke amphitheatersgewijs oplopende zitplaatsen, op verscheidene verdiepingen boven elkander. In een kerk of eene soort van schouwburg? Van een predikstoel of iets anders, dat aan een bedehuis doet denken, is er geen schijn of schaduw te vinden. Wij zien slechts een zeer hooge estrade en daar omheen de verdiepingen met zitplaatsen, die misschien vijf- of zesduizend menschen kunnen bevatten. Geen plaats is ledig, geen hoekje onbezet, ondanks de talrijkheid van het publiek heerst er de volmaakte stilte en orde. Voor den vreemdeling is men er de beleefdheid, de voorkomendheid zelve. Men behelpt zich op de vriendelijkste wijze met een nauw plekje om hem een zitplaats te verschaffen; drie, vier verschillende personen bejiveren zich om u een gezangboek toe te reiken. Weldra verschijnt de prediker op de estrade: een kort, krachtig gebouwd man, met een aangenaam voorkomen, in een zwarten jas en met een zwarten das om. Hij noodigt de talrijke schaar om een gezang aan te heffen. Negenduizend, tienduizend stemmen vereenigen zich. Vijftien, zestien coupletten worden er gezongen — binnen een vijftal minuten, vlug, vroolijk, opgewekt. De goede menschen verheerlijken blijkbaar met een blijmoedig hart hun God.

Ik trof het verder ongelukkig. Spurgeon's bezielende voordracht hoorde ik slechts even. Zijn broeder zou voor ditmaal hoofdzakelijk het woord voeren, en daar ik dezen heer moeielijk kon verstaan, neem ik de vrijheid om spoedig weg te gaan. Het speet mij, dat ik de goede menschen, naast wie ik gezeten had, en die mij zoo vriendelijk eene plaats hadden ingeruimd, een weinig moest ergeren, maar ik vermoed, dat deze kleine ergernis over den vreemdeling onder den invloed van des sprekers woord, dat blijkbaar als manna in hunne ziel viel, wel spoedig verdwenen zal zijn.

De rustdag was voor mij geen rustdag geweest. Het vele, dat ik had gehoord en gezien, had mij moede en mat gemaakt. Dank zij de nimmer falende omnibussen was ik spoedig op een punt, van waar ik mijn logies spoedig kon bereiken. Ik kon het altijd gemakkelijk vinden, want in de nabijheid van de straat, die ik moest inslaan, verhief zich hoog in de lucht het toestel, dat

gebruikt wordt om in geval van brand de bewoners van de bovenverdieping der hooge huizen te redden. Toen ik op mijn hoog gelegen kamer aangekomen was en ik, alvorens mij ter ruste neder te vlijen, bij het licht der maan uit het venster naar beneden keek, dacht ik onwillekeurig aan het nut van dit toestel, en toen ik aan het droomen raakte, zag ik door alle verdiepingen heen in de kelderkeuken het vuur opvlammen, hoe langer zoo hooger en zich als eene vratige slang naar boven kronkelen, totdat zij den kop heenboorde door den vloer mijner kamer en zich begon heen te winden om mijne legerstede, in al nauwer en nauwer kronkelingen, totdat ik ten laatsten in een vurigen kring lag opgesloten....

3. IN LONDEN'S OMTREK. HAMPTONCOURT EN RICHMOND.

Terwijl ik ieder oogenblik verwachtte door de omhelzingen der vurige slang verstikt te worden, hoor ik eensklaps een luid gegil en gegier.... Ik spring op vol doodsangst en ontzetting. Een heldere, schitterende glans omgeeft mij en het gegil en gegier duurt voort.... Mijn benauwende droom was alzoo slechts het afdruksel van een akelige werkelijkheid geweest!.... Gelukkig overtuigde ik mij weldra van het tegendeel. De morgenzon is mij vriendelijk wakker komen kussen, en ik heb hare omhelzing voor die van eene vreeselijke slang aangezien. Uit het gefluit der locomotieven, beneden mij in de diepte, bemerkte ik, dat het veelbewogen Engelsche leven, na een dag lang stilgestaan te hebben, weer aangevangen is om zes dagen lang rusteloos voort te gaan.

Daar het zonnetje zoo verrukkelijk begint te schijnen en de wolkelooze hemel ons een heerlijken dag voorspelt, zullen wij heden het drukke gewoel der wereldstad voor een oogenblik ontvlieden en ons een wijle gaan verlustigen in haar bevalligen en vriendelijken omtrek.

In de nabijheid van *Waterloo Bridge*, nemen wij plaats op den spoortrein, die ons eerst over de huizen der stad en daarna door een bevallig landschap naar het vermaarde kasteel *Hampton-Court* brengt, het voormalige onaanzienlijke zomerverblijf der Engelsche vorsten, ook door Willem III, in weerwil van zijn weinig sierlijke bouwde zeer geliefd, thans herschapeu in een zeer rijk museum

van schilderijen, zóó rijk, dat het oog ten laatste vermoed wordt van 't kijken en die bonte menigte figuren als een chaos voor ons komt te staan. Om het rechte genot te smaken van een bezoek aan het museum, moeten wij eene keuze doen uit den rijken voorraad om onze aandacht bij te bepalen. Het doet ons goed ook hier de oude Hollandsche schilderschool, gelijk bijna in elke schilderijenverzameling, te midden van de kunststukken van zoo velerlei meesters, behoorlijk vertegenwoordigd te zien. Wouwerman, Cuyp, Douw, Van der Helst, Rubens, Lukas van Leyden en zoovele andere Nederlandsche Prinsen op het gebied der kunst, spreken ook hier van hunne doeken op aangrijpende wijze tot ons oog en ons hart. De vriend van vrouwelijke bekoorlijkheden kan hier zijn oogen te gast laten gaan, want bijzonder rijk is de verzameling aan vrouwenbeelden, waaronder al de schoonheden, die het weelderige hof van Karel II versierden, met inbegrip van 's konings maitres Nell Gwynne, door welker beeld de schande des monarchs vereeuwigd is. De gelaatstrekken van een groot aantal beroemde personen uit het verledene zijn hier mede vereeuwigd, en het verschaft den minnaar van de historie een eigenaardig genot, die mannen en vrouwen, van wier leven en werken hij zooveel heeft gehoord, hier als van aangezicht tot aangezicht te aanschouwen. Het is alsof door het zien van het beeld de voorstelling, die wij ons van hen vormen, pas volledig wordt, alsof er een nieuw licht over hun daden en lotgevallen opgaat.

Met welgevallen weidt het oog rond in de nette tuinen en parken om het kasteel heen, waar de grasperken er zoo donsigt en fleurig uitzien, dat wij lust zouden gevoelen ons er eenige oogenblikken in neder te vlijen en onder het genot van een sigaar te gaan liggen staren in de heldere lucht, naar den zacht blauwen hemel, waar de donzige wolkjes zoo verrukkelijk tegen afsteken, doch wij bedenken nog tijdig, dat wij zoodoende een vergriep zouden plegen tegen de begrippen, welke het Engelsche publiek zich vormt omtrent het *fashion*, en dat de rook van pijp of sigaar ook in deze tuinen, waar eenmaal de machtige vorsten van Engeland rondwandelden met hunne gasten en hovelingen, contrabande is. Foei, de schimmen der deftige heeren en schoone dames van koning Karel's hof, met Nell Gwynne aan het hoofd, mochten eens aan het niezen gebracht worden!

Hoe keurig net er alles ook uitziet, het bevalt ons toch nog beter in het park, waardoor wij van *Hampton-Court* langzaam heen wandelen naar het spoorwegstation, van waar wij ons naar Richmond zullen begeven. Men heeft hier der natuur minder bemoeid en in het keurslijf geregen, het is in de prachtige lanen van zware kastanjeboomen zoo heerlijk koel op den warmen dag: de schuwe herten, die men in de verte ziet, met hun fraai gewei en bevallige lichaamswendingen, geven aan het geheele boschlandschap iets zoo ongemeen schilderachtigs; de zon speelt zoo verrukkelijk door het lover en haar licht wordt zoo bevallig getemperd en gekleurd door het nog zoo frissche groen, dat oog en hart volop geniet. En daar hier geen etikette 't verbiedt om ons neer te vlijen op het zachte bed van mos onder het statig geboomte, veroorloven wij ons ditmaal met een dankbaar hart deze weelde en ademen met volle teugen de frissche, warme lucht in. O, ware het ons allen gegeven, telkens als wij door den arbeid afgemat, door zorgen en moeiten neergedrukt ons gevoelen, het oog te laten rusten op kalme, vriendelijke, weelderige natuurtooneelen, ons doortinteld te gevoelen door die onbestemde, onbeschrijfelijk zoete gewaarwordingen, die de suizende koelte, het dartel spel van het zonlicht tusschen het gebladerte van het majestueus geboomte, het zoet gefluit van een verwijderden vogel in ons doet geboren worden, hoe zou dan in waarheid de levenslust telkens in ons worden herboren, hoe zouden wij door zulk een bad in de boschlucht ons telkens verjongd gevoelen naar lichaam en geest!

Wij blijven den geheelen dag buiten en smaken voortdurend het zoetst genot. Eene wandeling in den bevalligen omtrek van Richmond, dat al bijzonder veel overeenkomst heeft met eene vriendelijke Geldersche stad, het vergezicht van den hoogen heuvel over den Theems en de geheele vruchtbare en rijke landsdouw zal geen bezoeker van Londen en zijne omstreken zich beklagen. De Theems is ten Westen van Londen slechts een onbeduidend, voor een deel vrij troebel stroompje, onvaarbaar voor groote schepen. Roeiboeten echter, waarin Engeland's jongelingschap zich mede beijvert om hare spieren te stalen, kunnen er zich ongehinderd en flink bewegen. Daar vliegt eene giek van eene verbaarlijke lengte en eene onbegrijpelijke smalheid, met een zestal

forsche knapen er in over den stroom. Zij oefenen zich misschien voor een dier wedstrijden, die straks zullen worden gehouden en waarvan niet alleen de Engelsche, maar ook de vreemde dagbladen zullen gewagen, terwijl de glorie der overwinnende partij het gansche land door zal worden verkondigd en besproken door kleinen en grooten, door aanzienlijken en geringen. Komt het iemand misschien een weinig dwaas en kinderachtig voor, dat eene natie als de Engelsche, zoo groot en zoo fier, en die zoo-vele ernstige belangen te behartigen heeft, in opgewondenheid kan geraken over een roeiwedstrijd van jongelieden en zooveel beweging kan maken over eene of anderhalve bootslengte, welke de eene partij op de andere weet te winnen, en is men van oordeel, dat dit alles even dwaas is als de drukte, die er gemaakt wordt over de Derby-wedrennen en den edelen viervoeter, die hierin de overwinning behaalt? Men gelieve dan te bedenken, dat het meest beschaafde en hoogst ontwikkelde volk der Oudheid, de Grieken, welker kunstgewrochten en letterkundige nalatenschap thans nog ieder, die smaak en gevoel heeft, in verrukking brengen, de overwinnaars in de vermaarde Olympische spelen, die ook in wedrennen en lichaamsoefeningen bestonden, op de uitbundigste wijze vereerden, zoo zelfs, dat de dichters hen bezongen en de kunstenaars hunne gedaante in marmer vereeuwigden. Evenals de oude Grieken zijn de hedendaagsche Engelschen bewonderaars van lichaamskracht en vlugheid, voor de ontwikkeling waarvan onder hen bijzonder veel zorg gedragen wordt. Kracht en vlugheid vereischende oefeningen en uitspanningen zijn in geheel Engeland, onder alle standen des volks in eere. Het jagen, zwemmen, hardloopen, boksen, allerhande gymnastische oefeningen worden er met bijzondere ingenomenheid aangeleerd en in praktijk gebracht. Het gevolg hiervan is dan ook, dat men in Engeland een groot aantal forsche, stevige, welgebouwde mannen aantreft, Ter bevordering van lichaamskracht gebruiken de Engelschen dan ook liefst stevig voedsel, vleesch en eieren het meest. Het ontbijt van een knap Engelsch werkman zou menig Hollandsch burgerman gaarne als middagmaal op zijne tafel zien verschijnen. De Engelsche onderscheiden zich dus door hunne zorg voor de ontwikkeling van het lichaam en zijne vermogens. En is dit geen gelukkig verschijnsel? Is het niet treurig, dat hier te lande

en elders zulk een belangrijk deel van het menschelijke wezen, als het lichaam is, vaak zoo schroomelijk word verwaarloosd, en dat de opvoeding van onze knapen en jongelingen bijna uitsluitend van verstandelijken aard is, tot schade van de harmonische ontwikkeling der menschelijke gaven en krachten. Het nauwe verband, hetwelk er bestaat tusschen 's menschen lichamelijken en geestelijken toestand is oorzaak, dat geen van beiden straffeloos geminacht of verwaarloosd kan worden. Bovendien, door te zorgen voor een krachtigen en fraaien lichaamsbouw, wordt het schoonheidsgevoel eene rijke bron van genot bereid. Stel, dat gij woont in eene streek, waar alle tuinen treurige en benauwde hoekjes zijn, popperig en nel misschien, maar zonder iets waarlijk indrukwekends of bevalligs te vertoonen; waar alle boomen verschrompelde, afgeknokte, op allerlei wijze in hunne ontwikkeling belemmerde exemplaren van hunne soort zijn, zucht en klaagt gij dan niet over uwe van natuurschoon zoozeer misdeelde omgeving en smaacht gij niet naar de aanschouwing van een breed en frisch aangelegd park, van een dier tempels van ongekorven hout, zooals het schoone Gelderland, vooral in zijne achterhoeken ons er eene heeft bewaard; of althans van eene forschen stam met eene sierlijke bladerkroon getooid? — Hoe dwaas, dat men zich wel gaarne vermeit in de aanschouwing van den schoonen menschenvorm in verzamelingen van schilderstukken en beeldhouwwerken, maar onverschillig is voor het voorrecht om dezen ook in de werkelijkheid gedurig om zich heen te zien. Geen Griek, die er toe in de gelegenheid was, liet na zijne oogen te gast te laten gaan in de worstelperken, waar schoone en krachtig gebouwde jongelingen en meisjes de bewijzen gaven van hunne vlugheid en kracht. Zou het op den zedelijken toestand, bepaaldelijk van onze jongelingschap, niet gunstig werken, als zij, in plaats van zich te ontspannen in de benauwende atmosfeer van het bier- of koffiehuis, de frissche lucht ingingen om zich daar, gelijk zoovele van Engeland's jongelingen — en meisjes — bezig te houden met het forsche *cricketspel*? Er is in geheel Engeland bijna geen plaats of plaatsje, waar geen gelegenheid bestaat dit kracht en vlugheid vereischende spel uit te oefenen. Terwijl ik in Richmond's schoonen omtrek ronddwaal, zie ik ook weldra het uitgestrekte grasperk, de *cricket-ground*, waarop thans jonge da-

mes bezig zijn de zware ballen met de stevige hamers voort te slaan; en het verschaft mij een wezenlijk genot de bevallige wendingen dier frissche deernen met hun bloeiende wangen te aanschouwen.

Het genot, dat ik in Londen's schoonen omtrek smaak, is nog niet geëindigd, nu ik Richmond per omnibus verlaat. Ik heb natuurlijk bovenop plaats genomen en ben dus in de gelegenheid om het oog onbelemmerd te laten rondweiden over de bevallige tuinen van Kew, welks botanische tuin een der prachtigste en rijkste is van geheel Europa. Ik mis de vriendelijke en nette landhuizen van ons vaderland, het zorgvuldige schilderwerk vooral maar de rijkdom van bloemen in de tuinen en de schoone aanleg der parken vergoeden dit gemis. Het schaadt niet, als wij aan een plek komen, waar de tuinen en villa's ophouden en de weide begint. Ook de weiden zijn niet kaal en eentonig. Hier en daar verheffen zich bevallige boomgroepen, met veelsoortig gebladerte, welks schakeeringen te levendiger in het oog vallen, daar de herfst nadert en reeds begonnen is aan het verscherpen der tinten van het groen.

4. EEN WANDELING DOOR LONDEN'S STRATEN, DE TOWER EN DE ST. PAULUSKERK.

Iedereen heeft gehoord van de Londensche drukte, maar men moet haar gezien hebben in een van de meest bezochte straten: in *Oxfordstreet*, *Fleetstreet*, *Holbornhill*, op *London-Bridge*, en in haar omtrek, het voornaamste punt van vereeniging tusschen het Noordelijk en Zuidelijk gedeelte van Londen, om er zich een voorstelling van te kunnen maken. Gelukkig, dat de drukste bereden straten, vooral in de *City*, met asphalt zijn geplaveid, anders zou den bewoners dier straten en hun, die er doorgaan, het hooren en zien vergaan. Toch dreunt het geluid van die duizende paardenpooten en rondwentelende wielen, het kraken en piepen van de ontzaglijke menigte zware vrachtwagens nog geruimen tijd na in de ooren, als men een veilig en stil plekje bereikt heeft; toch ziet men nog lang naderhand voor zijne verbeelding het vliegen van de lichte cabs, der volgepakte omnibussen, der ontzettende menigte rijtuigen van allerhande soort en vorm. Van

tijd tot tijd wordt de geheele massa rijtuigen veroordeeld tot een begrafenisgang of tot volslagen stilstand, als zij zoo groot is geworden, dat er letterlijk bijna geen speld tusschen te krijgen is, en het onmogelijk zou zijn voor de voetgangers om er heels-huids door heen te komen. Onverschillig of het zonnetje vroolijk schijnt, dan of de regen bij stroomen neervalt, de herrie, de drukte, het ontzettend gewoel van menschen en rijtuigen is dag aan dag hetzelfde. Want de zaken roepen; zij vragen naar geen regen of zonneschijn. *Go ahead!* Voorwaarts! is de leus. Daar gaat een Griek in zijn nationaal costuum, elders een pikzwarte Neger, ginds weer een Pers in zijne zonderlinge dracht, — geen sterveling denkt er aan om hen aan te gapen. Hebt ge lust u te vergasten aan de heerlijke peren, die op een stalletje aan den hoek eener straat te koop aangeboden worden, ga gerust uw gang. Niemand zal de neus voor u ophalen, omdat niemand op u let. Als de regen het asphalt-plaveisel tot een soort van gladde ijsbaan heeft gemaakt, ploffen de kolossale paarden voor de zwaar beladen vrachtwagens gedurig neder; geen groepen nieuwsgierigen posteeren er zich omheen. Iedereen denkt aan zich zelve, en past op om niet overreden te worden, welk lot toch dagelijks een of meer menschen in de groote wereldstad treft. Driehonderd komen er gemiddeld jaarlijks door deze oorzaak om het leven, terwijl het aantal dergenen, die op deze wijze gekwetst worden, mede hoogst aanzienlijk is. De waakzame politie heeft voor alles oog en oor. Voor de opstoppingen, die er telkens ontstaan, en voor het kleine meisje, dat oversteken wil en verlegen is, hoe door die massa rijtuigen heen te komen. Het opsteken der hand is voldoende om de geheele menigte in een oogenblik tot stilstand te brengen, en kleinen en grooten gelegenheid te geven de overzijde te bereiken. Doch men haast zich, want slechts een oogenblik duurt die stilstand. Allen hebben haast. Ieder kwartier, iedere minuut oponthoud kost geld. De cabs weten aardig van iedere gelegenheid partij te trekken om vooruit te komen. De omnibussen staan nauwelijks stil, als men er uit- of inklimt. De rijtuigen der aristocraten zoeken de handelswijken maar schaars op. Deze bewegen zich meest in de prachtige straat langs *Hyde Park* en op enkele andere punten, sinds jaren reeds bij voorkeur voor den wandelrid gezocht.

Hoe meer men Londen's levensader, de Theems, nadert, des te grooter wordt de handelsdrukte. Te midden van die woelige en beweging der negentiende eeuw maakt de grijze Tower een zonderlingen indruk. De middeleeuwsche sterkte en oude staatsgevangenis waar binnen en in welks omtrek zooveel schuldig en onschuldig bloed heeft gevloeid en in welks onderaardsche kerkers zooveel is geleden, staat op eene kleine hoogte aan den linker oever der rivier. De in onze dagen zoozeer geliefde pleistertruffel is dapper in de weer geweest om dit gedenkteeken uit den ouden tijd met zijne talrijke ouderwetsche torens, te misvormen en het oorspronkelijk karakter zijner bouworde min of meer uit te wisschen. Om den indruk van het middeleeuwsche echter weer een weinig te verlevendigen heeft men de oppassers en gidsen in een middeleeuwsch pak gestoken, maar hen ongelukkigerwijze hierbij een modernen pantalon aangetrokken, hetgeen eene vrij zonderlinge vertooning maakt. Niet alleen hierom, maar ook om den eentonigen en onverstaanbaren dreun, in den trant der vertooners van kermismerkwaardigheden, waarop zij de bezoekers bekend maken met de merkwaardigheden van het gebouw, zou men hen wel willen missen als geleiders, en liever alleen op zijn gemak er door rondwalen ten einde van tijd tot tijd zich eens ongestoord te kunnen overgeven aan zijne overpeinzingen. Het grootste gedeelte van het oude kasteel wordt thans als tuighuis gebruikt en bevat een ontzettende menigte wapenen van allerlei soort op de sierlijkste en kundigste wijze gerangschikt, in allerhande figuren, zoodat het oog met welgevallen op deze vernielingswerktuigen rust. Behalve de geweren, pistolen en sabels, waarvan men zich in de verlichte en beschaafde negentiende eeuw bedient, vindt men er wapenen en wapenrustingen uit bijna alle tijden, tot eene oude Grieksche wapenrusting van koper toe, half vergaan, maar die ons toch nog een goed denkbeeld kan geven van de wijze, waarop een Grieksch krijger ten strijde uitgerust was. Prachtige middeleeuwsche en latere rustingen, bevestigd aan levensgrootte figuren van strijders en strijdrossen, waarvan vele vermaarde historische personen voorstellen, maken een eigenaardigen indruk door hare pracht, en niet minder door de juiste voorstelling, welke zij ons geven van die oude ridders en oorlogsmannen, van welker heldendaden wij zooveel hebben

gehoord en gelezen. Gaarne zou men zeer lang toeven bij deze merkwaardige figuren, maar de vervelende stem van onze gids roept ons steeds voorwaarts, zoodat men slechts een vluchtigen blik kan slaan op die mannen en paarden in het staal gestoken, en die ons verbaasd doen staan over de lichaamskracht, welke er toe noodig geweest zal zijn, niet alleen om het gewicht dier rustingen te dragen, maar er zich bovendien nog vlug mede te bewegen en met de geweldige lansen, zwaarden, bijlen en strijpkolven doodelijke houwen en stooten toe te brengen aan den eveneens uitgerusten vijand. Ook koningin Elizabeth bevindt zich te midden van al deze helden. in het costuum, dat zij droeg, toen zij Engeland's triump vierde over die geduchte onverwinnlijke vloot, waardoor ons vaderland zoo vreeselijk werd bedreigd in het eerste tijdperk van den tachtigjarigen worstelstrijd tegen Spanje. De fiere koningin maakt volstrekt geen dwaas figuur te midden van al deze krijgers, ja, zij past er beter dan te midden harer teedere sekse. Een geheel anderen indruk dan deze vorstin, maakt het blok op ons, waarop in haar tijd en vroeger en later zoovele hoofden van staatsgevangenen gevallen zijn onder de ontzaglijke bijl van den scherprechter, die er bij bewaard wordt. De sporen van de geweldige houwen, waardoor de hoofden van de rompen werden gescheiden, zijn nog zeer duidelijk zichtbaar in het blok en men merkt er ook nog flauwe sporen van bloed aan op.

Met ijzing en ontzetting wenden wij ons van dit akelig overblijfsel uit vroegere tijden af. Doch wij nemen er toch ook nog een anderen indruk van mede. Dat blok spreekt niet alleen van barbaarschheid en onverdraagzaamheid, van wreed en vreeselijk lijdens. Het spreekt ook van verhevene zielegrootheid. Het bloed, dat er aan kleeft, is voor een deel afkomstig van martelaars en martelaressen, die met kalmen stervensmoed voor hunne godsdienstige of staatkundige overtuiging vielen en liever hun hoofd dan hun eerbied voor God en hun geweten prijs gaven. Zoo is het ook met het kerkerhol, waarin den bezoeker een blik wordt gegund. Met vromen eerbied voor het lijden en strijden van het voorgeslacht heeft men de wikkast zorgvuldig geweed van den muur, waarop de gevangenen, die er in hebben gesmacht, hunne namen hebben gekrast of geschreven, soms met bijvoeging van

eene hartverheffende spreuk. Wij gevoelen ons, terwijl wij in dezen somberen en donkeren kerker toeven, weldadig aangedaan door de gedachte, dat nageslacht, althans het edelste en beste gedeelte er van, zooverre is gevorderd, dat het al die mannen en vrouwen, van groote en kleine naar de wereld, tot de meest verschillende staatkundige en godsdienstige partijen behorende, en om de meest uiteenlopende overtuigingen tot kerkerstraf of tot het schavot gedoemd, met denzelfden eerbied omvat, omdat zij, hoe uiteenlopend ook in denkwijze, aan elkander verwant waren door hunne zielegrootheid en karakteradel. Grootter schatten dus zijn er in de kerkers van den Tower bewaard geweest, dan in het kleine gewelf van een der torentjes, waarin zich de kroonjuweelen van Engeland bevinden. Bij de vertooning van deze kostbaarheden, bestaande uit kroonen, met edelgesteente versierd, en andere kleinoodiën, die gezamenlijk eene waarde van ruim drie millioen pond sterling, of zes en dertig millioen gulden, vertegenwoordigen, worden de noodige voorzorgen genomen. Twee stevige roodrokken met beerenmutsen op staan voor den ingang met geladen geweren op post, en behalve door den gidsen worden de bezoekers ook vergezeld door een viertal soldaten, gereed om den vermetele, die het wagen zou de hand uit te strekken naar een of ander gedeelte van den kostbaren schat, geducht voor zijn misdrijf te doen boeten. Men bewondert deze pracht dus, al weet men zich van booze voornemens of van bepaalde begeerlijkheid vrij, met een eenigszins kloppend hart en is blij, als men het gewelf verlaten heeft en ver van de geladen geweren der forsche grenadiers zijn tocht door het merkwaardige oude kasteel kan vervolgen. Niemand, die eenigszins bekend is met het lijden en strijden van het voorgeslacht, verlaat den *Tower* zonder een blik vol diepen weemoed geslagen te hebben op het kerkhof der voormalige staatsgevangenis, waar den slachtoffers van den godsdienstigen en staatkundigen partijhaat, die ook in Engeland vaak zoo fel heeft gewoed, eene onaanzienlijk rustplaats werd bereid. In den geest plengen wij een traan van dankbare hulde aan hunne nagedachtenis, en verblijden ons in al de zegeningen en voorrechten, die het tegenwoordig geslacht mede door hunne worstelingen en offers deelachtig is geworden.

Wij behoeven niet ver te gaan om van de zonderlinge en min

smaakvolle groep gebouwen, die samen de Mower uitmaken. *St. Paul's Cathedral* te bereiken, Londen's prachtige hoofdkerk, waarin wij vroeger de godsdienstoefeningen even bijwoonden. Volgens het getuigenis der reizigers, die Rome bezocht hebben, heeft zij in haar gedaante en bouworde veel overeenkomst met de wijd vermaarde *St. Pieterskerk* te Rome, maar is niet van zulke reusachtige afmetingen als deze laatste, hoewel het toch een geweldig kolossaal gebouw is. Thans gaan wij de voornaamste merkwaardigheden dezer schoone kerk in oogenschouw nemen. Behalve als bedehuis doet zij tevens dienst als een soort van pantheon of tempel des roems. Allerwege namelijk verheffen zich binnen hare muren prachtige marmeren gedenkteeken, voor een deel door beroemde beeldhouwers gebeiteld, ter eere van een aantal vermaarde krijgslieden en zeehelden, menschenvrienden en andere groote mannen, waarop de Engelsche natie met recht fier kan zijn. Voornamelijk de helden des oorlogs zijn er bijzonder sterk vertegenwoordigd. Zonderlinge tegenstelling, die afbeelding van zoovele oorlogsmannen en die vereeuwiging van zoovele wapenfeiten in een tempel, waarin de godsdienst des vredes en der liefde wordt verkondigd! De geheele reeks van meer of minder fraaie gedenkteeken, aan de meeste waarvan veel kunst en veel geld ten koste gelegd is, levert echter het sterk sprekend bewijs, dat Engeland ook nog voor andere dingen oog en hart heeft dan voor geld verdienen; dat het ook het verhevene en ideale weet te waardeeren en te vereeren en daarvan op de ombekrompenste wijze blijk weet te geven. De gedenkteeken ter eere van dichters, geleerden, kunstenaars en menschenvrienden te midden van de helden des oorlogs leveren ook het bewijs, dat het niet eenzijdig is in zijne bewondering en huldebetoon, maar voor allerlei soorten van grootheid oog heeft. De aanwezigheid van al deze gedenkteeken in de hoofdkerk getuigt al verder van een practischen zin, die de Engelsche natie altijd, ook als zij meer geestelijke en ideale doeleinde aan den dag legt, kenmerkt. Dagelijksch krijgt een belangrijk gedeelte van Londen's bevolking, dat den dienst in het kerkgebouw bijwoont de beeltenissen van al die vermaarde mannen onder de oogen, behalve de talrijke bezoekers uit andere plaatsen en landen. Welk een verheffend en bezielend schouwspel! Welk een krachtige prik-

kel ontvangt men ook op deze wijze in het bedehuis om ziele-grootheid, heldenmoed in het strijden en lijden en dulden, volharding in het grote en goede, in één woord, al datgene wat den adel der menscheit uitmaakt, in eere te houden! Hoe menig jongeling, vatbaar voor goede en edele indrukken, zal door deze marmeren predikatie in den ziel gegrepen zijn en in geestdrift ontvonkt zijn om naar het hoogste en edelste te streven!

Terwijl wij geheel onder den indruk verkeerden van de grootsche en verheffende gedachte, die de aanschouwing der gedenkteekenen in ons doet oprijzen en wij overgaan tot het bezichtigen van andere merkwaardigheden in het beroemde gebouw, gevoelen wij ons onaangenaam aangedaan door de omstandigheid, dat men om deze laatste te zien telkens in den zak moet tasten en een grooteren of kleineren toegangsprijs aan de kerkelijke bediende moet betalen. De fooien, welke het rijke Engeland van den vreemdeling vraagt in den prachtigen hoofdkerk, maken een vreemd en min stichtelijk figuur tegen den eerbied, welke men er in aan den dag moet leggen. Dienst of geen dienst, het hoofd moet zoolang ongedekt blijven, als men zich binnen de ruimte van het kerkgebouw bevindt, hetzij men afdaalt in de onderaardsche gewelven, hetzij men zich begeeft op den binnengalerij van den reusachtigen koepel. Wij gestroosten ons echter het offer van eenige *shillings* om alles te kunnen zien. Wij begeven ons naar de onderaardsche gewelven, waar de overblijfselen van Engeland's meest vereerde helden, Nelson en Wellington en van eenige andere beroemde mannen zich bevinden. Vooral het eenvoudige graf van den genialen bouwmeester der kerk, Wren, trekt onze aandacht door den steen, die er boven aangebracht is, en waarop den bezoeker in het Latijn gezegd worden: »Als gij naar een gedenkteeken voor Wren zoekt, zie dan rondom u! Juist gedacht! Daar het indrukwekkende bedehuis, de schepping van den grooten bouwkunstenaar, zich verheft boven zijn gebeente, was ieder ander gedenkteeken overbodig; hoe grootsch en prachtig men het ook had gemaakt, het zou een nietigen en onbeduidende indruk gemaakt hebben. Een der gewelven bevat den prachtigen lijkwagen waarin Wellington's stoffelijk overschot ten grave is gebracht, met al de rouwdraperieën en andere sieraden, welke bij de begrafenis dienst hebben gedaan. Wellington's nagedachtenis wordt op alle

mogelijke wijze in Engeland in eer gehouden. Hij is Engeland's nationale held bij uitnemendheid. Zijn karakter was dan ook de samenvatting als het ware van al de meer edele en verhevene trekken, die het Engelsche volk sieren, vooral van de ijzeren energie en volharding waardoor het zich kenmerkt, terwijl de onwaardeerbare diensten, welke hij aan zijn vaderland bewezen heeft in Indië, en vooral in den strijd tegen Napoleon, hem aanspraak hebben gegeven op de dankbare hulde van het nageslacht.

Uit de diepte opgeklommen stijgen wij den trap op, die ons voert naar de binnengalerij van den koepel, van waar wij een blik kunnen slaan op het fraai schilderwerk, waarmede de zoldering is versierd. Slaan wij het oog naar beneden, in het ruim van de kerk, dan worden wij duizelig van de diepte, die beneden ons ligt. Terwijl ik in de beschouwing van hetgeen beneden en boven mij is geheel verzonken ben, hoor ik eensklaps eene stem naast mij. Ik wend mij in de richting, waarvan de stem komt, om den persoon, die mij toespreekt, te woord te staan. Ik zie echter niemand. Aan mijne andere zijde evenmin. Ik ben geheel alleen op dit punt. Aan de tegenovergestelde zijde der galerij bevinden zich een paar personen, maar hen zou ik onmogelijk verstaan kunnen, al spraken zij ook zelfs vrij luid, zoo'n wijden omvang heeft de koepel. En nogmaals en nogmaals hoor ik de stem, zoo duidelijk, alsof zij juist bij mijn oor spreekt. Zwerven er op deze plek van het heiligdom geesten rond, die het vermogen der spraak hebben behouden? — De zaak is zeer eenvoudig. De stem, die ik hoor, is het gevolg van een merkwaardige echo. Een der geleiders heeft zich aan den tegenovergestelden kant der cirkelronde galerij naar den muur gekeerd en spreekt telkens op zachten, bijna fluisterenden toon eenige woorden, die dan van zelve voortgedragen worden langs den wand en gaandeweg een helderder klank aannemen. Het raadsel is dus opgelost, en wij kunnen ons zonder vrees voor geesten en spoken naar de buitengalerijen begeven, van waar men bij helder weder, zooals wij gelukkig juist treffen, een prachtig uitzicht heeft op de onmetelijke wereldstad en op haar omtrek. Neen, eigenlijk niet op haar omtrek, want hoever men het oog laat doordringen in de verte, altijd en altijd blijven het huizen, kerken, paleizen, fabrieken die men ziet; altijd de stad, de geweldige stad. Hier en daar is een

grootere of kleinere groene plek waar te nemen, maar daarachter al wederom huizen, en altijd huizen, een ware huizen-oceaan. En als men dan bedenkt, dat men eenige honderden voeten boven den beganen grond staat, en van zulk een hoogte natuurlijk een verbazenden omtrek overzien kan, dan kan men zich eerst een voorstelling maken van den omvang dezer geweldige wereldstad, die een bevolking heeft, talrijker dan van ons geheele vaderland.

5. DE LONDENSCHÉ DOKKEN.

Tusschen den Tower en Blackwall, het oostenlijkste punt van Londen, bevinden zich de kolosale Dokken van Londen, die misschien een der belangrijkste merkwaardigheden der reusachtige wereldstad uitmaken en waaraan wij ook niet nalaten willen een bezoek te brengen. Bijna een uur gaans is de uitgestrektheid, waarin zich de kunstmatig gegraven waterbassins bevinden, omgeven door een reeks van pakhuizen, van vijf tot zeven voet hoog.

De oppervlakte, welke deze inrichtingen beslaan, is zóó groot, dat verscheidene kleine steden van ons vaderland er naast elkander een plaats zouden kunnen vinden. In de bassins liggen de schepen en in de pakhuizen bevinden zich alle mogelijke handelsartikelen van de wereld. Het bassin van de *Westindia Docks* is een waar meer. Vierhonderd groote schepen kunnen er plaats in vinden en dikwijls liggen de koopwaren in de entrepots van deze dokken opgehoopt, in zulk eene massa gewoonlijk dat zij eene waarde van tweehonderd en vijftig millioen gulden vertegenwoordigen. Al de dokken te zamen hebben eene oppervlakte van nagenoeg tweehonderd hectaren, kunnen twaalfhonderd schepen en bijna tachtig milioen kilogrammen koopmansgoederen bergen.

Ook aan de rechterzijde der rivier bevinden zich nog drie kolossale dokken behalve de werven van de marine, in welker bassins een geheele vloot gemakkelijk een ligplaats vindt.

De Theems is de eigenlijke haven van Londen, van Gravesend af tot in het hart van de stad. Aan het Westelijke uiteinde dezer haven, in de onmiddellijke nabijheid van *London-Bridge* ligt het Tolkantoor, het *Custom House*, zooals de Engelschen het noemen, een gebouw van reusachtige afmetingen, waar den ganschen dag

door eene fabelachtige drukte heerscht. In weerwil van het dusgenaamde vrijhandels-systeem, dat sedert 1846 in Engeland ingevoerd is, en volgens hetwelk de inkomende rechten op alle onbewerkte levensmiddelen en vele andere artikelen afgeschaff of verminderd zijn, wordt van vele andere waren, met name van de tabak nog een zeer hooge invoerbelasting geheven. De inkomende rechten werden vroeger bij het Tolkantoor betaald. Dit ging goed, toen Londen zijn tegenwoordigen omvang nog niet had en de koopvaart nog niet zoo uitgebreid was als tegenwoordig. Als men tegenwoordig, nu er vaak driehonderd en meer vaartuigen per dag de rivier op varen, al deze schepen bij het Tolkantoor moest laten komen en ze daar laten visiteeren, dan mocht de evenwel zeer breede rivier nog wel driemaal zoo breed zijn, en zelfs dan zou er nog geen ruimte genoeg zijn, terwijl de laatst aangekomene schepen soms weken lang zouden moeten wachten om aan de beurt te komen.

Om in deze ongelegenheid te voorzien werden de Dokken aangelegd. Evenals de meeste groote ondernemingen in Engeland zijn zij door particulieren ontworpen en voltooid. De regeering heeft niets anders te doen dan de geduchte sommen in ontvangst te nemen, welke de verschillende maatschappijen haar verschuldigd zijn wegens de goederen, die in hare entrepots worden opgeslagen.

De grootste drukte heerscht dagelijks in de Londensche Dokken. Dikwijls ziet men 's morgens vroeg een drieduizendtal sjouwerlieden, blanken, zwarten, bruinen, voor de hoofdboort dezer inrichting post vatten om hunne diensten aan te bieden aan de schepen, die er binnen vallen, en in den regel keeren zij 's avonds met een flink loon in den zak huiswaarts, zonder dat de meerderheid echter er welvarender door wordt, daar er een groot deel van dit loon naar de drankhuizen gebracht wordt, die vooral in den omtrek der Dokken onrustbarend talrijk zijn. Daar wij door tusschenkomst van een der groote kooplieden in de *City* een toegangkaart gekregen hebben, die ons recht geeft overal te komen, waar iets merkwaardigs te zien is, laat men ons ongehinderd overal door en worden wij zelfs vaak op de vriendelijkste wijze begeleid. Al dadelijk wordt onze aandacht getrokken door het bijschrift boven de poort van het eerste magazijn dat

wij zien: *Ivory House*, d. i. ivoormagazijn. Wij treden er binnen en, vergezeld van een leidsman, zien wij enorme massa's olifantstanden, rhinoceroshoornen, schalen van schildpadden, en zagen van zaag- of zwaardvisschen, alles in ruwen toestand en in zulk eene hoeveelheid, dat wij ons niet kunnen voorstellen, hoe zij ooit geheel gebruikt kan worden. En toch zullen deze massa's al spoedig hun weg vinden naar alle mogelijke landen der wereld, en welhaast zullen weer een tal van schepen de ledig geworden ruimten met nieuwe massa's dezer kostbare voortbrengselen komen aanvullen.

Op het ontzaglijke plein, dat aan drie zijden door de kolosale pakhuizen, en aan de vierde door het geweldig waterbassin ingesloten is, zijn wij getuige van de geweldigste drukte en beweging. Zoover het oog reikt liggen de vaten, balen en kisten opgestapeld. In alle richtingen zijn paden opengelaten, waarop eene menigte menschen, paarden en karren zich onophoudelijk heen en weer bewegen. Wij staan voor een gebouw van vijf verdiepingen, in wels omtrek alles blauw ziet, donkerblauw. De ingang is blauw, de trappen en leuninggen zijn blauw, ook de werklieden zijn blauw, hunne kleeding is blauw, hun gezicht is blauw, hun haar ziet blauw. Op gevaar af van zelf ook blauw gekleurd te worden, treden wij er binnen. Wij zijn in een indigo-pakhuis, waar deze kostbare verfstof in een ontzaglijke massa aanwezig is. De kostbare koopwaar ligt in duizenden kisten zorgvuldig gepakt, de meeste er van zijn nog stevig dicht; maar de indigo geeft een buitengemeen fijn stof, dat door de kleinste reetjes en openingen heendringt en alles blauw kleurt. Bovendien worden dagelijks honderden kisten geopend, om den kooplustigen de qualiteit van het artikel te laten onderzoeken, en zoo neemt ieder, die het indigo-pakhuis binnengetreden is, er zijn deel van mee, zoodat hij zich bij het zien in een spiegel verbaast over de zonderlinge kleur, welke zijn gelaat aangenomen heeft.

Ook de theepakhuizen zijn een bezoek overwaardig van wege den ontzaglijken voorraad van het kostbare Chineesche product, dat hier opgestapeld ligt. Nergens ter wereld vindt men het in zulk een menigte bij elkander. De geheele wereld kan er wel van voorzien worden, zouden wij zeggen. Toch blijft verreweg

het grootste gedeelte er van in Engeland zelf. Want de Engelschen zijn niet alleen een vleeschetend en bierdrinkend volk, zij zijn ook echte vrienden van de thee. In de steden en op de dorpen, onder de hoogere en lagere standen is het gebruik van thee algemeen. Geen werkman, geen koetsier, geen matroos, geen soldaat of hij moet s' avonds zijne thee, liefst met eene snede georoosterd brood of een beschuit er bij hebben. Allerwege in Londen vindt men theehuizen; theehuizen voor de gegoeden, voor de werklieden, en op het theeuur zijn zij in den regel goed bezet, terwijl men er veeltijds niets anders krijgen kan dan dit edele vocht. Wijlen Cornelis Bontekoe, de vermaarde geneesheer uit de 17de eeuw, die de thee het »excellentste kruyd" noemde en het geneesmiddel tegen alle kwalen, zou recht verheugd geweest zijn, als hij in zijn tijd getuige had kunnen zijn van zulk een geweldigen aanvoer dezer niet onsmakelijke artsensij, en de Engelschen van hun kant zouden er niet weinig mede ingenomen zijn, als zij wisten dat onze beroemde landgenoot zelfs het gebruik van een honderdtal kopjes thee, mits niet sterk, als zeer dienstig voor de gezondheid beschouwde. Hoewel het rooken in Engeland niet half zon algemeen en veelvuldig is als bij ons te lande, wordt er ook een ontzaglijke massa tabak verhandeld, zooals blijkt uit de geweldige uitgestrektheid der gebouwen, waarin dit artikel opgeslagen wordt, *the Queens Warehouse*, het magazijn der Koningin, genoemd, zeker omdat de belasting op de tabak zoo geweldig hoog is en dus een rijke bron van inkomsten is voor de schatkist des rijks, of zooals de Engelschen bij voorkeur zeggen, van de Koningin. De naam der koningin speelt in alle publieke aangelegenheden een belangrijke rol, hoewel nergens ter wereld het vorstelijk geslacht zoo weinig te beteekenen heeft als in Engeland en het Parlement er in waarheid het hoogste gezag uitoefend. Het tabaksmagazijn in het Dok is bijna een kwartier uur gaans lang en beslaat een oppervlakte van ruim twee hectaren. Men kan zich dus lichtelijk voorstellen welk een enorme massa van dit product er in geborgen kan worden. Men schat den gemiddeld aanwezigen voorraad op drie millioen kilogrammen, een waarde vertegenwoordigende van ruim vijftig millioen gulden. Er schijnt dus verloopig nog weinig kans op te zijn, dat de bemoeiingen der dusgenaamde *teatotallers* of geheel ont-

houders, die niet alleen het gebruik van geestrijke dranken, maar ook van de tabak trachten tegen te gaan, met den gewenschten uitslag zullen bekroond worden. Eene aardige bijzonderheid in dit reusachtige tabaksmagazijn is de oven of het fornuis, waaraan het Engelsche volk, dat, gelijk bekend is, niet misdeeld is van de gave van den humor, den naam gegeven heeft van *the Queens pipe* (de pijp der Koningin), door welke »pijp» niet alleen eene verbazende hoeveelheid tabak, maar ook van thee en andere artikelen in rook en vlammen opgaat. Alle ingesmokkelde tabak namelijk, waarvoor de hooge boete niet betaald wordt, alle vervalschte thee en andere vervalschte koopwaren worden zonder omwegen in dezen altijd brandenden oven geworpen. Als men bedenkt op welk een groote schaal de vervalsching tegenwoordig gedreven wordt, zoodat er bijvoorbeeld zelfs fabrieken bestaan, waar men van afgetrokken theebladeren, boombladeren met behulp van kleurmiddelen kunstmatig thee weet te bereiden, en tevens weet, dat er te Londen vrij scherp toezicht gehouden wordt op de vervalschingen, dan kan men zich gemakkelijk voorstellen dat de »pijp der Koningin» nooit uitgerookt is. De praktische Engelschen, die niet zonder weemoed zulke groote hoeveelheden koopwaren aan de vlammen zien prijs geven, hebben er echter middel op weten te vinden om nog eenige partij te trekken van de verbrande artikelen. Zij zamelen namelijk zeer zorgvuldig de asch op der verbrande producten en maken daarvan eene niet onbelangrijke winst, door deze te verkoopen als mest aan de landbouwers, of aan zeepzieders en andere fabrikanten, die haar in hunne inrichtingen gebruiken kunnen.

Al voortwandeland zijn wij bij een breede trap gekomen, die naar beneden loopt, naar een van de ontzaglijke wijnkelders der Dokken. Ieder der bezoekers krijgt een licht in de hand en zoo dalen wij, voorgegaan door onzen leidsman, in de onderwereld af. De paden tusschen de wijnvaten zijn zeer zindelijk en alle met zand bestrooid. Op de meeste zien wij een paar ijzeren sporen, om den kuipers het af en aanbrengen der zware vaten gemakkelijk te maken. Zoover ons oog reikt zien wij vaten, niets dan enorme wijnvaten. Doch onze blik reikt niet ver in de schaars verlichte ruimte. Aan de flauwe lichten, die wij in alle richtingen aan het bovengewelf zien hangen, en die als glimwormen

flikkeren in de duisternis kunnen wij echter merken, welk eene verbazende uitgestrektheid deze onderaardsche ruimte heeft. Men zou dan ook geruimen tijd er voor noodig hebben om den reusachtigen kelder in zijn geheel te doorwandelen. Hij beslaat eene ruimte van bijna negen bunders. Men zegt, dat de spoorwegen, die er in alle richtingen door loopen, een gezamenlijke lengte hebben van drie en een half uur gaans. De tocht zou ons wat lang zijn om het na te gaan of deze opgave volkomen juist is. Behalve deze zijn er nog andere wijnkelders, doch niet zoo uitgestrekt. Die, waarin wij ons bevinden is de grootste. Vooral als men zich aan de kruispunten van de paden bevindt, waar men de lichten zich tot in het oneindige ziet verliezen, ontvangt men een levendige indruk van de verbazende grootte van dit onderaardsche gewelf.

Van tijd tot tijd houden wij even rust. Wij zijn behalve van een toegangskaart ook voorzien van een *Tasting-Ordre*, d. w. z. van een permissiebiljet om van tijd tot tijd het kostelijke druivennat eens te proeven, en daar wij door geen onthoudingsgelofte gebonden zijn, laten wij natuurlijk de gelegenheid niet ongebruikt voorbijgaan, om ons te verkwikken met een roemer van de kostelijkste wijnsoorten, die hier in zulk eene menigte voorhanden zijn. Het is echter zaak om de aangeboden roemers niet al te druk aan te spreken; want het is alsof de wijnlucht waarvan de geheele reusachtige kelder vervuld is, ook een benevelende invloed uitoefent. Wij voelen ons althans al dadelijk vrij wat frischer, als wij, na eerst een blik geworpen te hebben op het reusachtige meng- of versnijvat, dat 23250 gallons 1) bevatten kan, weer in de bovenaardsche gewesten aangeland zijn en daar de vrije lucht kunnen inademen.

Wij besluiten ons bezoek aan de Dokken met eene wandeling langs den kant van het bassin, werpen van tijd tot tijd een vluchtigen blik in de geweldige pakhuizen, en verbazen ons over de massa's Australische wol, zijde, verfhout, horens, katoen, hout, specerijen van allerlei soort, huiden, leder, suiker, koffie enz. die wij allerwege opgehoopt zien. Men krijgt een indruk, alsof de voortbrengselen van het geheele aardrijk gezamenlijk

1) gallon is ruim 4,5 liter.

hierheen verhuisd zijn, en de voorraad van alle mogelijke handelsartikelen is zóó groot, dat zelfs het opzamelen van den afval en van hetgeen er bij het openen en verpakken der balen, vaten en kisten verloren gaat, voor eene vrij aanzienlijke som verpacht wordt en de pachter nog goede zaken kan maken.

Zoo volgt pakhuis op pakhuis en honderden ijzeren kranen zuchten onder hun last; duizenden werk- en sjouwerlieden: timmerlieden, kuipers, lastdragers, makelaars voorts ook dokbeambten loopen af en aan, uit en in, en in het groote bassin liggen de schepen, waarop de matrozen en sjouwers met onverdroten ijver bezig zijn met ontladen en inladen. Hier zijn wij eerst recht in de gelegenheid ons eene voorstelling te maken van de bedrijvigheid, die het handelsverkeer aanbrengt. Er is ook geen enkel punt aan de Theems, waar de vaartuigen zoo dicht opeengepakt liggen; waar het zoozeer in waarheid een mastbosch is, als hier Nergens ter wereld ziet men zulk een staalkaart voor zich van de verschillende volken der wereld. Bijna alle natiën zijn hier vertegenwoordigd. Naast het Nederlandsche ligt een schip uit het verre Brazilië, met koffie en verfhout geladen; de Noren brengen hun hout; de Oost-zee vaartuigen hun koren; de Amerikanen hun tabak, de Italianen en Spanjaarden hun sinaasappelen Engelsche schepen van allerlei soort loopen uit alle streken der aarde binnen met duizenderlei verschillende voortbrengselen. Hier begint men pas een begrip te krijgen van den rijkdom der aarde en van de rijke verscheidenheid der voortbrengselen, welke zij op hare oppervlakte en in haren schoot draagt, en hoe vermoeiend ook een bezoek aan de Dokken is, men geniet er op zulk een eigenaardige manier, dat men nog jaren daarna met welgevallen er aan terugdenkt.

6. DE WASSENBEELDENGALERIJ VAN MADAME TUSSAUD.

In Londen is alles groot en grootsch, enorm, kolossaal. De stad, de handel, de openbare inrichtingen, de drukte, de rijkdom, de armoede. Wie zou er in eene andere plaats naar gaan zien als hij hoorde van eene wassenbeeldengalerij? Men zou er den neus voor optrekken en zeggen: dat was goed voor onze vaders en grootvaders, die stijve poppen te gaan bewonderen; wij

zijn daaraan ontgroeid. Zoo spreekt men echter niet, als men Madame Tussaud's galerij te Londen binnentreedt. Deze galerij is niet alleen echt Londensch, d. w. z. indrukwekkend, grootsch. zij is ook geheel op de hoogte en overeenkomstig de behoeften van den tijd. Niemand die Londen bezoekt verzuimt er geen te gaan. Het wemeli er gewoonlijk van bezoekers; Engelschen en vreemdelingen. Toen ik er mij heen begaf, vond ik er een buitengemeen talrijk publiek. Geen wonder. Niet lang geleden had Zijne verkwistende en liederlijke Majesteit de *shah* van Perzië de hoofdstad bezocht en had zich het talrijke Londensche publiek, dat bijzonder verzot is op het zien van vreemde souvereinen en van schitterende optochten, plat en soms dood gedrongen om de alles behalve fraaie gelaatstrekken, de schitterende diamanten en het luisterrijk gevolg van den Perzischen vorst aan te gapen. Geen prent- of boekwinkel of het portret van den *shah* prijkte er voor de ruiten. Op honderd duizenden lucifersdoosjes waren zijne leelijke trekken te aanschouwen. Men had *Shah-of-Perzia*-sigaren, koekjes, boorden, handschoenen, hoeden te koop. Madame Tussaud en Zonen lieten natuurlijk niet na om van deze opgewonden stemming, door het bezoek van den *shah* ten hunne bate partij te trekken. Alomme in de omnibussen, op de hoeken der straten, op de steigers der metselaars, op de reusachtige borden, die door de stad gedragen werden, kon men ook weldra het bericht lezen dat de beroemde galerij verrijkt was met de figuur van den Perzischen heerscher. Menigeen, die de verzameling reeds onderscheidene malen had gezien, ging er nog eens heen, opzettelijk om den *shah* met zijne diamanten eens te zien, al was het dan maar in was. Men moet de galerij 's avonds gaan zien om er het volle genot van te hebben. Bij 't gaslicht is de betoovering des te grooter. Zoo kiezen dan ook wij den avond er voor uit, en treden met een ongemeen talrijk publiek binnen. Allereerst komen wij in een kleine rijk gemeubileerde zaal, waarin de ex-keizer Napoleon, mede, gelijk bekend is, een in Engeland zeer populair persoon, als lijk in generaalsuniform op zijn praalbed ligt. De gelijkenis van de gelaatstrekken is tot in de kleinste bijzonderheden allertreffendst, en men zou kunnen zweren dat men het echte en wezenlijke lijk van den vermaarden avonturier voor zich zag. In de groote zaal, die door honderden

gasvlammen schitterend verlicht wordt, vindt men behalve een aantal beroemde historische personen, al de vorsten, vorstinnen, vermaarde staatslieden en andere beroemde personen van onze dagen in was met een treffende juistheid en natuurlijkheid weergegeven; geen enkel merkwaardig persoon bijna ontbreekt er. Met de grootste onpartijdigheid zijn alle natiën, geestesrichtingen en partijen er vertegenwoordigd. De kleine Thiers staat zeer manhaftig in zijn zwarten rok tusschen de statige maarschalken van het tweede Fransche keizerrijk in hunne schitterende uniformen; Pius IX staat niet verre van Voltaire; Calvijn en Luther kunnen elkander bijna de hand reiken; Dr. Livingstone en Stanley staan in elkanders onmiddellijke nabijheid; de talrijke vrouwen van Hendrik VIII, moordzuchtiger nagedachtenis, vormen er eene schitterende en bekoorlijke groep; de Engelsche vorsten van de dagen van Willem den Veroveraar af tot op onzen tijd toe prijken er, elk in het costuum van zijn tijd. De vorstinnen en adellijke dames zijn, evenals de meeste mannenfiguren, in de kostbaarste stoffen uitgedost, in prachtig fluweel, keurige zijde en satijn, rijk getooid met parelen en diamanten, die bij het avondlicht van echte niet te onderscheiden zijn. Bij den ingang zit een Oosterling, wiens gelaat zulk een levendige nitdrukking heeft en wiens geheele houding zoo natuurlijk is, dat men een oogenblik in den waan verkeert, dat de man er even bij het tafeltje neergevallen is en nu op zijn gemak met Oostersche kalnte en onbewegelijkheid naar den dichten drom der bezoekers zit te kijken. Engeland is natuurlijk het rijkst vertegenwoordigd, en al de personen, die in Engeland's jongste geschiedenis naam hebben verworven als parlementsleden, ministers, veldheeren, vlootvoogden, kunstenaars, geleerden, ontdekkers, tot wijlen Madame Tussaud toe, ziet men hier als in levenden lijve voor zich staan, voor het grootste gedeelte in eene houding zoo volkomen natuurlijk, dat men aan geen wassenbeeld meer denkt. Met bijzondere belangstelling toeven alle bezoekers bij de groep, waarvan Napoleon I in zijn historisch costuum, de kleine groote man, het middelpunt uitmaakt en waartoe een aantal Europeesche vorsten en andere bekende personen uit zijn tijd behooren. Ook de maarschalk Serano en de generaal Prim zijn ongelukkigerwijze hierbij verdwaald geraakt. Madame Tussaud en Zonen hebben ook niet

nagelaten om den smaak der Engelschen voor historische overblijfselen te streelen. In een derde zaal ziet men de reiskoets van Napoleon I, een stuk van den wilgenboom waaronder de Keizer op St. Helena placht te zitten, een stoel van het hout van dienzelfden boom gemaakt, het eetservies van denzelfden Keizer, den sleutel der Bastille en andere merkwaardigheden, die door ieder welopgevoed Engelschman met de meest mogelijke ingenomenheid en eerbied beschouwd en bewonderd worden. Het is bekend, hoe verzot de Engelschen op dergelijke zaken zijn. Zij zouden de aarde afreizen om een leuning machtig te worden van een stoel waarop de arm van een beroemd of berucht persoon heeft gerust, en schatten besteden voor het deksel van een snuifdoos, waaruit een of ander in de historie bekend vorst zijn neus had gevuld. Men kan zich dus voorstellen met hoeveel ingenomenheid de Engelschen staren op het schavot met de guillotine, die dienst hebben gedaan in de jaren der groote Fransche revolutie en waarop zoovele honderden het leven hebben verloren. Ja, volgens de verzekering van Madame Tussaud en Zonen, zijn zij de echte wezenlijke guillotine uit dien tijd machtig geworden, met de valbijl er in, die door den befaamden beul Sampson op zoovele halzen is neergelaten. Bij wijze van bijwerk tot dit merkwaardig overblijfsel, bevinden zich in het vertrek de welgelijkende konterfeitsels in was, met gehavende of nette plunje aan, naar gelang van den stand waartoe zij behoorden, van een aantal beruchte misdadigers, treffend gelijkend. Ook een van de slachtoffers dezer moordenaarsbent is in zijn doodstrijd voorgesteld met den dolk, in zijn borst, en het bloed, dat uit de wond dringt, — alles zoo natuurlijk afgebeeld, dat men met ontzetting het hoofd afwendt, evenals ook van de afgietsels der koppen van onthoofde misdadigers, die zich in deze »zaal der afgrijselijkheden" bevinden. Ten besluite wordt den bezoeker een blik gegund in een kerkerhol, waarin zich een misdadiger bevindt, die weldra zijn doodvonnis zal ondergaan.

Het is eigenlijk jammer dat Madame Tussaud en Zonen hunne inderdaad schoone en belangwekkende galerij hebben ontsierd door de toevoeging van deze afgrijselijke voorwerpen en beelden. Het publiek schijnt echter niet in dit gevoelen te deelen, want er is geene afdeeling, die met meer belangstelling bezichtigd wordt

dan de *Chamber of Horrors*, de zaal der afgrijselijkheden. Ook het vrouwelijk publiek laat deze afdeeling vooral niet onbezoekt.

De lezer merkt dus, dat Madame Tussaud en Zonen behoorlijk op de hoogte zijn van den eigenaardigen smaak van hun volk en publiek en daarvan in het belang van hun beurs aardig partij weten te trekken.

7. HET BRITSCH MUSEUM.

Wie de Engelsche natie van haar meer verhevene zijde wil leeren kennen, wie er diep van doordrongen wil worden, dat in dit volk van praktijk, van den handel, van den nijverheid, ook eene levendige belangstelling bestaat in de wetenschap en het schoone, dat het een diepen eerbied heeft voor de grootsche gedenkteekenen uit het verledene, dat het offers veil heeft ter bevrediging van de behoeften der geleerden, der kunstenaars en vrienden van het schoone, hij trede allereerst het Britsch Museum binnen. Denk u alle mogelijke bibliotheken van ons land, alle musca van natuurlijke historie en van oudheden, tot een geheel vereenigd, en men heeft nog slechts een flauwe voorstelling van den verbazenden omvang der merkwaardige inrichting, waarop geheel Engeland met recht zich fier verheft en die misschien ongeëvenaard is in de geheele wereld. Die zich met een vluchtig bezoek tevreden wil stellen, doet toch wijs er niet minder dan een halven dag voor af te zonderen; die met alles, wat het wereldberoemde Museum merkwaardigs bevat, nauwkeurig kennis maken wil, dient er een paar weken achtereen telkens eenige uren door te brengen. Vooral voor hem, die hart heeft voor het grootsche en belangwekkende, wat het verledene, de Oudheid en de voorhistorische tijden opgeleverd hebben, is een bezoek aan het Museum een bron van het rijkst genot. Daar ziet hij zooveel, waarover hij tot nu toe heeft gelezen; daar staat hij van aangezicht tot aangezicht tegenover een aantal gedenkteekenen en eeuwenheugende handschriften, waaruit de geniale geschiedvorschers van onzen tijd hunne kennis van het verledene hebben geput en waardoor zij in staat gesteld zijn om dat verledene als te doen herleven voor het oog van het tegenwoordig levend geslacht. Welke schatten bevat de bibliotheekzaal, behalve de honderdduizenden boekdeelen, die in

onafzienbare rijen langs de wanden staan geschaard, als een reusachtig geestelijk leger, dat de helden der wetenschap ter zijde staat en hun helpt hunne schitterende overwinningen te behalen. Daar vindt men de oudste handschriften van den Bijbel of van gedeelten des Bijbels, twaalf, dertien, veertien eeuwen oud; tal van andere handschriften, aan welker bezit de geleerde wereld het te danken heeft, dat zij over Grieken en Romeinen, Indiërs, Arabieren, Perzen en zoovele andere volken der Oudheid, zooveel belangwekkends en aangrijpends heeft kunnen mededeelen; de oorspronkelijke *Magna Charta*, het fundament van Engeland's benijdenswaardige volksrechten; brieven en geschriften eigenhandig door Luther, Calvijn, Erasmus en honderd andere beroemde historische personen geschreven. Bijkans alle tijdperken der geschiedenis zijn er vertegenwoordigd; van bijna alle natiën der geheele wereld vindt men hier de kostbare geestelijke nalatenschap voor een gedeelte aanwezig. Al deze kostbare zaken, der geleerde wereld meer waard dan alle overige schatten, die er in Londen opgehoopt zijn, liggen in glazen kasten; men kan ze even goed beschouwen en voor een deel lezen (indien men namelijk de noodige kennis er van bezit) alsof men ze in de handen heeft. Men gevoelt zich aangegrepen door een gevoel van ontzag, van eerbied; onwillekeurig gaat men fluisterend spreken, het is alsof de geesten der oude verstorvene natiën en van de groote mannen van het voorgeslacht oprijzen uit hun graf en ons omzweven. . . . Nog dieper en geweldiger indruk ontvangen wij, als wij de uitgestrekte zalen doorwandelen, waar de Assyrische, Babylonische en Egyptische ondheden zich bevinden. Welk een genot, die reusachtige godenbeelden te zien uit het geheimnisvolle wonderland Egypte, waar reeds een rijke beschaving bloeide in de dertigste eeuw voor Christus, waarvan deze beelden ons verhalen; die kasten vol met mummies, die eeuwenoude lijken; dat hieroglyphenschrift, dat in zijn geheimzinnige teekens Egypte's oudste historie verhaalt; die wapenen; dat huisraad; die schilderwerken nog frisch en levendig van kleur, alsof ze een paar weken geleden pas vervaardigd waren; altemaal zijn ouderdom bij tientallen van eeuwen tellende; dat koren en dat brood, afkomstig misschien uit den tijd van oud-Israël's dienstbaarheid! In de Assyrische zalen vertellen geheele tempelwanden, vol met

spijkerschrift, die hierheen gebracht zijn, den ingewijden in deze zonderlinge schrijfteekens van de daden der koningin Sanherib, Sardanapallus, Nebukadnezer en zoovele anderen, en de beeldhouwwerken, mede afkomstig van paleizen en tempels, stellen ons hunne wapenfeiten voor; de wijze, waarop deze geweldige veroveraars te werk gingen bij het belegeren der steden; hunne triumftochten; en zeer duidelijk kan men aan het Joodsche type van vele gevangenen, die zij in zegepraal medevoeren, zien, dat sommige tafereelen ook op oud-Israël's geschiedenis betrekking hebben. Een monsterachtig Baälsbeeld en andere godenbeelden met katten-, stieren- en andere dierenkoppen doen ons verbaasd staan over de grillige voorstellingen, welke zich de oude Assyriërs en Babyloniërs van het hooge wezen vormden en reeds de aanschouwing dezer beelden maakt het ons eenigszins begrijpelijk, dat oud-Israël's profeten zulk een diepen afkeer hadden van de afgodendienst, waarmede zij kennis maakten. En niet alleen de tijdperken, die eenige tientallen, maar ook die, welke honderdtallen van eeuwen achter ons liggen worden ons in het Britsch Museum, door de aldaar bewaarde overblijfselen uit de dusgenaamde voorwereld helder en levendig voor den geest geroepen. Wij zien er den dierenwereld, die voor tienduizenden jaren op aarde bestond en welker overblijfselen men uit de diepte der aarde te voorschijn heeft gebracht, tegelijk met de steenkolen, die getuigen van de reusachtige wouden, welke eenmaal op de oppervlakte der aarde zich verhieven; de geweldige mammoth, den reusachtigen olifant uit de voorwereld geheel in geraamte opgesteld met zijn slag tanden van anderhalve manslengte; de plesiosaurus, den monsterachtigen krokodil uit den voor-historischen tijd, in welks muil een jongen van twaalf jaren gemakkelijik een ligplaats zou kunnen vinden, den voor-historischen rhinoceros, met een hoorn ter lengte van een man op den neus. Ook de alleroudste menschenwereld, het voorgeslacht, dat voor tienduizenden van jaren rondwandelde op aarde, is er vertegenwoordigd door een afdruksel van een menschengeraamte in een steen; wij zien de beenen speerpunten, waarmede zij zich weerden tegen hunne reusachtige viervoetige tijdgenooten, en waarmede zij, helaas! ook reeds oorlog voerden tegen elkander; de overblijfselen van de lijkmalen, waardoor deze aloude voorva-

deren, wien het ook niet aan eenige godsdienstige begrippen ontbrak, hoe ruw deze dan ook waren, de nagedachtenis hunner afgestorvene eerden; de vuursteenen bijlen, messen en andere werktuigen, die zoowel in den strijd als in den arbeid des vredes dienst moesten doen. — Doch het heerlijkste genot, dat het Britsch Museum aanbiedt, heb ik nog niet vermeld. Ik bedoel niet het rijke Museum van natuurlijke historie. Dit wordt geëvenaard en misschien overtroffen door dat van Leiden. Ik weet echter niet, of men daar wel die kunstige spinnennesten uit Australië aantreft, die door de schrandere dieren van een deurtje voorzien worden, dat zij kunnen openen en sluiten en waarin zij dus even veilig als warm kunnen wonen, en ook een aantal andere natuurvoorwerpen vindt men misschien elders niet. Als ik echter spreek van het heerlijkste genot, dat het Britsch Museum doet smaken, dan heb ik het oog op de zalen, waarin de overblijfselen der Grieksche en Romeinsche kunst bewaard worden. Ieder heeft den lof hooren verkondigen der classieke kunstenaars; ieder heeft gelezen, dat hunne werken ongeëvenaard zijn, dat zij eene leerschool vormen, waarmede, ieder die uitblinken wil op het gebied van den kunst, kennis moet maken; ieder heeft de geestdriftvolle ontboezemingen gehoord der geschiedschrijvers over de prachtige kunstwerken, die het oude Athene sierden, vooral over het beeldhouwwerk van het Pantheon, den beroemde tempel der godin op den Acropolis van de stad der Grieksche wetenschap en kunst; maar om dit alles te kunnen begrijpen, om overtuigd te worden van het heilige recht dezer ontboezemingen en uitspraken, moet men de kunstwerken dier classieke kunstenaars zien. En ziet, hiertoe biedt het Britsch Museum een heerlijke gelegenheid. Daar ziet men de Apollo's, de Venussen, de Diana's, de Satyrs en Faunen; de Herculessen, de Hectors, de Amazonen en zoovele andere heerlijke beelden door de groote Grieksche kunstenaars gebeiteld sommigen, helaas! wel deerlijk verminkt, maar allen toch nog zeer goed in staat om ons een denkbeeld te geven van de geniale wijze, waarop deze kunstenaars met den beitel het koude marmar als 't ware met geest en leven wisten te bezielen. Men kan zich niet voorstellen, als men deze geniale kunstgewrochten niet gezien heeft, dat de indruk, welke zij teweeg brengen, zóó aangrijpend, zóó overweldigend kan zijn. Men

zou verlangen elken dag een uur lang in deze galerij te toeven, ten einde er telkens een klein gedeelte van in oogenschouw te nemen. In de Elginische zaal, dusgenaamd naar lord Elgin, den Britschen gezant, heeft men de overblijfselen van het straks genoemde Pantheon, van het beeldhouwwerk des beroemden kunstenaars Phidias, een veilig onderkomen bezorgd, nadat het eeuwen lang onder de puinhoopen van Athene's aloude veste had verstrooid gelegen, en de genoemde kunstlievende staatsman, die ze aan het nationale Museum van zijn land heeft vereerd, heeft zich daardoor hoogst verdienstelijk gemaakt jegens de vrienden der Oudheid en der kunst. Waarlijk, als men dit heerlijke beeldhouwwerk aanschouwt, en aldus kennis maakt met de wijze, waarop de vermaarde kunstenaar met den beitel wist te tooveren, dan kan men zich voorstellen hoe de kunstlievende Grieken konden zeggen, dat wie Phidias beeld van god Zeus in den tempel van Olympia aanschouwd had, bevredigd en zalig kon sterven. Zeer sterk wordt ook in de Grieksch-Romeinsche zalen onze aandacht geboeid door de koppen van een aantal Romeinsche Cesars welke er zich bevinden, zooals van Julius Caesar, Augustus, Tiberius, Nero, Titus, Caracalla en vele anderen. Het hindert ons bijna, dat de kunstenaar den beruchten Nero een schoon mannengezicht, den wreedaard Tiberius een zachtaardig gelaat heeft geschonken, en dat de beeltenissen der meer zachtaardige en edele keizers niet krachtiger getuigen van den adel, welke volgens onze voorstelling hun karakter kenmerkte.

Doch ik mag niet langer in het heerlijke Museum toeven. Ik heb nog andere merkwaardigheden van de groote wereldstad te beschrijven, waarmede de lezer, naar ik veronderstel, gaarne kennis maken zal. Dit wil ik echter nog doen opmerken, dat volgens mijn oordeel naar waarheid gezegd is: »Wie naar Londen reist om een bezoek te brengen aan het Britsch Museum en in het bijzonder aan de daar aanwezige Grieksche kunstwerken, hij zal, ook al ziet en geniet hij er niets anders, rijk voldaan huiswaarts keeren; zijn smaak zal gelouterd, zijn schoonheidszin verrijnd, zijn eerbied voor de wondervolle macht van het menschelijk genie zal op de krachtigste wijze verlevendigd en versterkt zijn geworden; hij zal dus iets meenemen, dat tot de kostbaarste en waarlijk onvergankelijke schatten behoort.

8. HET GROOTSTE DAGBLAD EN DE GROOTSTE
BIERBROUWERIJ DER WERELD.

Geen land ter wereld behalve Noord-Amerika, waar de dagbladen zoozeer in eere zijn en inderdaad zulk eene macht vertegenwoordigen als in Engeland. Legio is het aantal couranten, dat er in het Vereenigd Koninkrijk het licht ziet; alleen te Londen verschijnen er meer dan driehonderd. De courant is eene levensbehoefte voor den Engelsman; voor den aanzienlijken lord en den nederigen werkman; voor den eerlijken burger en den gauwdief, in zijne veelsoortige vormen. Men heeft zijne courant lief; men heeft er iets voor over; men wil haar niet alleen lezen, maar ook bezitten. De hier te lande algemeen gebruikelijke manier om met vijf, zes of meer huisgezinnen één courant te lezen, of die op een bepaald uur, somtijds pas op den volgenden dag, in huur te ontvangen van eene couranten-leesinrichting is in Engeland over het algemeen maar weinig in zwang. In den regel koopt ieder welgesteld gezin zijn eigen dagblad. Van daar het ontzaglijk debiet der Engelsche bladen, hoe groot hun aantal ook is. En dit ontzaglijk debiet werkt weer gunstig terug op den prijs, zoodat onderscheidene der beste dagbladen slechts een penny, d. i. een stuiver, kosten o. a. de *Daily Telegraph*, een blad, dat dagelijks misschien de dubbele of driedubbele hoeveelheid draks van onze Haarlemmer of Nieuwen Rotterdammer onder de oogen zijner lezers brengt. En toch is dit blad, door zijn dagelijksch debiet van meer dan 170,000 exemplaren, een bron van rijke winsten voor zijne uitgevers niet alleen, maar ook voor zijne redacteurs en correspondenten, van welke laatste sommigen een salaris genieten, hetwelk dat van een minister en ambassadeur overtreft.

De koningin der Engelsche en alle andere couranten, hoewel haar debiet doordat van het zoo even genoemde dagblad en enkele andere overtroffen wordt, is de bij naam aan allen welbekende *Times*. In alle buitenlandsche en ook in onze Nederlandsche bladen komt die naam telkens voor, omdat de *Times* het invloedrijkste blad in Engeland is, in den regel het best ingelicht is, en met de meeste nauwkeurigheid de publieke opinie der En-

gelschen over de staatkundige aangelegenheden weergeeft, zooals dit op een bepaald tijdstip bestaat, zonder zich te binden aan een bepaalde richting of partij. Behalve het staatkundige is er bijna geen enkel gebied van het menschelijke leven en werken, waarop de Times zich niet op de voortreffelijkste wijze beweegt. De aangelegenheden van den handel, van de nijverheid, van de kerk, van den landbouw, van de kunst, in al hare vormen, worden er op den talentvolste wijze in behandeld. De nieuw verschenen letterkundige werken worden er in behandeld en op de degelijkste wijze beoordeeld; de misdadigerswereld, die te Londen bijzonder talrijk vertegenwoordigd is, wordt er in boeiende verslagen van de verhooren voor de politie-commissarissen en rechtbanken op de boeiendste wijze in geschilderd, zóó zelfs dat dit gedeelte der reusachtige courant voor velen de meest geliefkoosde lectuur vormt; het streelt de smaak zijner Engelsche lezers door de uitgebreide verslagen van de huwelijken, recepties, bals en andere feestelijkheden in de groote wereld; het stelt zijne kolommen op de onbekrompenste wijze open voor ieder, die iets heeft te vragen of te klagen. Doch wat voornamelijk de waarde van de Times uitmaakt is de uitstekende wijze, waarop het zijne lezers op de hoogte houdt van de buitenlandsche toestanden en gebeurtenissen. Het put zijne mededeelingen hieromtrent grootendeels uit de berichten van zijne eigene correspondenten, die het in alle deelen der wereld heeft, of zich op bevel van de directie overal heen begeven, waar iets merkwaardigs voorvalt. Geen belangrijke feestviering kan er in den vreemde plaats hebben; geen opstand uitbarsten; geen oorlog gevoerd worden; kortom, geen gebeurtenis van eenig belang plaats hebben, of de Times zendt er zijne correspondenten heen. Opdat de Engelschman bij zijn ontbijt zou weten, wat er in de verschillende gedeelten der wereld plaats heeft, vat een correspondent met de Engelsche en Fransche legers post op de koude heuvelen in den omtrek van Sebastopol, of valt door een zonnesteek getroffen op de brandend heete vlakten van Indië; een ander waagt het in de afgelegene deelen van het Chineesche rijk door te dringen, wordt gevangen genomen en onder allerhande folteringen ter dood gebracht; een derde staat midden in het moorddadige vuur van een veldslag om den loop er van te schetsen; een vierde maakt den tocht met den *Great Eastern* mede, om

verslag te kunnen geven van het leggen des telegraafkabels tusschen de Oude en de Nieuwe wereld. Een der correspondenten van de Times, een wakker soldaat in dienst van den pers, heeft zelfs op het slagveld den dood gevonden. Tijdens de belegering van Parijs had de Times zijn correspondent, zoowel binnen de muren der belegerde stad, als in het leger der Duitschers. Tijdens den Carlistische strijd in Spanje ontving het verslagen van zijne berichtgevers, die zoowel in het kamp der opstandelingen, als in dat der regeeringstroepen zich ophielden. De prins van Wales werd op zijn jongsten tocht naar en door Engelsch Indië door onderscheidene dagbladcouranten en daaronder door een, die tot de Times behoorde, op zijne gansche reis vergezeld. In de Herzegowina bevindt zich een correspondent der ondernemende dagbladdirecteuren, beurtelings in het kamp der opstandelingen, beurtelings in dat der Turken, op gevaar af van door een der beide partijen als spion gefusilleerd te worden. Kortom, de Times is door middel van hare correspondenten alomtegenwoordig, in Engeland en in de geheele wereld, en ieder nummer bevat een reeks van de belangwekkendste schetsen omtrent hetgeen er op het groote tooneel der wereld voorvalt, met die frischheid en levendigheid geschreven, waartoe voornamelijk eigen aanschouwing gepaard aan talent den schrijver in staat stelt. Het aanzien, dat de Times geniet, ten gevolge van haar degelijk gehalte, zoowel als het aantal en de maatschappelijke rang zijner lezers hebben samengewerkt om deze courant tot het meest gezochte advertentie blad te maken. Het geval heeft zich voorgedaan, dat er in een enkel nummer niet minder dan vierduizend advertentiën voorkwamen, terwijl het gemiddeld aantal vijfentwintighonderd bedraagt. Geheel Londen, geheel Engeland adverteert in de Times. Adverteeren schijnt in Engeland, gelijk in Amerika, een ware hartstocht te zijn, en het schijnt ook goede resultaten op te leveren, als men verneemt van de fabelachtige sommen, welke sommige firma's aan advertentiekosten uitgeven. De vervaardigers der wereldberoemde en alles vermogende Holloway-pillen, welker fabriek te Londen gevestigd is, betalen, als ik mij niet bedrieg, jaarlijks niet minder dan vier tonnen gouds voor het voorrecht om hun gezegend product in de voornaamste Engelsche en vreemde dagbladen aangekondigd en aanbevolen te zien. Reeds vroeger wees ik er even op, hoe de Engelschen

ook de steigers, de muren, de zijwanden en kappen der omnibussen met advertentiën volplakken en ze op reusachtige borden door de straten laten dragen. Als men langs den onderaardschen spoorweg reist, ziet men elken muur van de open gedeelten beplakt met biljetten, waarop de voorbijsnellende reizigers allereerste aankondigingen kunnen lezen. Op de achterzijde der toegangsbewijzen tot onderscheidene inrichtingen en gemakkelikheden krijgt men meestal nog een advertentie op den koop toe. In den Times zijn de advertenties in rubrieken afgedeeld, waardoor men zeer gemakkelijk op de hoogte komt van hetgeen men zoekt. De reeks geheimzinnige aankondigingen, afspraken bevattende tusschen gelieven en andere mededeelingen, die men niet aan de post wil toevertrouwen, nemen de eerste plaats in, en daaronder volgt het heirleger, dat op de nijverheid, de scheepvaart, den boekhandel en honderd andere zaken betrekking heeft. Die de moeite zou willen nemen om het reusachtige blad in zijn geheel te doorlezen, zou hiertoe eenige uren noodig hebben, en ik vermoed dat wijlen de geleerde professor uit Leiden, die door zijn verbazend geheugen in staat was om de geheele Haarlemsche courant van zijne dagen, na deze tweemaal gelezen te hebben, met beurs-, handelsberichten, advertentiën en alles, geheel, letterlijk op te zeggen, er wel een weinig tegen op gezien zou hebben om de kracht van zijne memorie op de Times te beproeven, als men hem deze in haar tegenwoordigen vorm voorgelegd had.

Niet minder belangwekkend dan de veelsoortige en degelijke inhoud van het reusachtige blad, is de snelheid, waarmede de 70,000 exemplaren, die er dagelijks naar verschillende plaatsen in Engeland en het buitenland gezonden worden, gedrukt en ter verzending gereed gemaakt worden. De drukkerij van de Times mag in waarheid wel de belangrijkste zetel heeten van de Koningin der wereld, zooals men de dagbladpers niet ten onrechte noemt. Niet minder dan 18000 exemplaren worden er in het uur gedrukt, zoodat de geheele oplaag in een viertal uren geheel afgedrukt is. Deze snelheid zou onverklaarbaar zijn, indien slechts één pers, al ware het ook de snelst werkende stoompers, dezen arbeid moest verrichten. Doch men heeft er middel op weten te vinden om van het ééne zetwerk cylindervormige afgietsels te maken van metaal, die men natuurlijk naar welgevallen kan vermenigvuldigen, zoo-

dat men drie, vier en meer persen aan het werk kan zetten voor den afdruk van hetzelfde nummer. Na het afdrukken worden de bladen door middel van een machine met bliksemsnelheid gevouwen en dan begint de geweldige drukte der verzending.

In weerwil van de veelsoortige machinale kracht, die in de drukkerij zulk een belangrijk deel van den arbeid verricht, vormt het personeel, dat er werkzaam is, een klein leger, waarvan alleen het corps zettters ruim honderd en zestig man telt. Voegt men hierbij de personen, die bij de persen werkzaam zijn, de gieters, stokers, machinisten, redacteurs, klerken, bedienden, jongens, die de omslagen om de couranten doen, de talrijke correspondenten niet te vergeten, die over de geheele aarde rondzwerfen, dan bemerkt de lezer, dat de pers hier een stoet in haar dienst heeft, zoo talrijk als slechts met weinig koninginnen het geval zal wezen.

Geen belangstellend vreemdeling wordt den toegang geweigerd tot het paleis van de koningin der Engelsche couranten. De eigenaars van het merkwaardige blad stellen er zelfs een eer in om hunne bewonderenswaardige inrichting in al hare onderdeelen te laten zien. En als men het gebouw verlaat, neemt men den indruk mede, dat de hedendaagsche beschaving hier een harer schoonste triumpfen viert, en dat de grootsche kracht, waardoor zich de veelzijdige werkzaamheid der Engelsche natie kenmerkt, slechts schaars in andere landen geëvenaard wordt.

Om op een ander gebied van bedrijvigheid een dergelijken indruk te verkrijgen, begeve men zich van de merkwaardige drukkerij van de Times naar de reusachtige bierbrouwerij, die niet ver van een der drukste punten der wereldstad, de *London Bridge*, in haar zuidelijk gedeelte zich bevindt: de bierbrouwerij van Barclay, Perkins en Co, eene inrichting, die misschien eenig is in de wereld. Reeds bij eene wandeling door Londen wordt men overtuigd van de uitgebreide zaken, welke deze brouwerij doet, daar men allerwege op de bierhuizen vermeld vindt, dat Barclay's brouwsel er verkocht wordt en men gedurig hare zware bierkarren, door kolossale, prachtige Vlaamsche paarden getrokken, onder het bestuur van forse voerlieden, ziet rijden. In de nabijheid der brouwerij bevindt zich het hokkantoor, dat ons

eenigzins een denkbeeld kan geven van het ontzaglijk bierverbruik in Engeland door de omstandigheid, dat het gebouw, waar slechts een der bestanddeelen van den geliefkoosden volksdrank verhandeld wordt, grooter is, hoezeer dan ook niet zoo sierlijk, dan het paleis te Amsterdam. Als men de brouwerij binnentreedt, zou men zeggen, dat zij alleen wel in staat zou zijn om eenige millioenen menschen van het benoodigde bier te voorzien, al zijn ze dan ook gewoon vrij wat te gebruiken. Verbeeld u eene inrichting, welker gebouwen en bergplaatsen eene ruimte innemen van vier en een halven bunder; waarin zich bierkuipen bevinden, die een millioen liters bier kunnen bevatten; welker hopbergplaatsen den eigenaars in de gelegenheid stellen om eenvoudig door het bewaren van een partijtje goedkoop aangekochte hop in een jaar tijds een paar millioen te verdienen; eene inrichting, waardoor jaarlijks ruim twee millioen gulden aan bierbelasting betaald wordt, hoewel deze slechts zeer matig is; die een stal bezit, waarin 's avonds, als de arbeid afgelopen is, een honderdvijftigtal prachtige paarden staan, welke elke duizend à twaalfhonderd gulden waard zijn; welker chef, de meester-brouwer, een inkomen heeft van ruim twaalfduizend gulden; die eenige honderden werklieden in haar dienst heeft; en gij zult u ten minste eenig denkbeeld kunnen vormen van den omvang der brouwerij. De geur van de krachtige bieren, die hier gebrouwd worden, vervult de gebouwen, en zonder er nog een droppel van geproefd te hebben voelt men zich het hoofd er door bezwaard. Heeft men den moed om even de neus te houden boven een der kuipen, waarin het bier gist, dan is het zaak om spoedig het hoofd af te wenden, als men er ten minste op gesteld is om met den regelmatigen stap van een matig man de kolossale inrichting te verlaten.

Als men u vriendelijk de brouwerij rondgeleid heeft en de geheimen der bierfabrikatie heeft uitgelegd, brengt men u in de kelders, waar de honderden en duizenden vaten ter verzending gereed staan en biedt u van de verschillende biersoorten een flinken kroes aan. Reeds half beneveld, gelijk ik zijde, door de gassen van het bier, wagen wij het niet om meer dan een enkelen kroes te drinken, waaruit wij echter de levendigste bewondering putten voor de kracht van Barclay's uitmuntend brouwsel, ten koste echter van de helderheid onzer hoofden.

Weldadiger dan door het krachtige bier gevoelen wij ons aangedaan door de aanschouwing van het flinke, krachtvolle en opgeruimde voorkomen der werklieden, welke in deze vermaarde inrichting arbeiden. Wij kunnen het allen aanzien, dat zij het goed hebben; dat het hart hunner meesters niet verhuisd is naar hun beurs, maar op de rechte plaats zit en in de eerste plaats warm klopt voor hen, die tot hunne dagelijksche omgeving behooren. Zij doen ongetwijfeld op hun tijd het fabrikaat hunner meesters eer aan — waarom zouden ze niet? — maar niet in zoodanige mate, dat hun zedelijke en lichamelijke gezondheid en het welzijn der hunnen er door wordt verwoest. Zij genieten van het kostelijke brouwsel in die mate, dat zij er kracht, lust, opgewektheid geen bedwelmung uit te putten. Hun wacht, ik houd er mij van overtuigd, een vriendelijk gezellig t'huis, een liefhebberende vrouw, vroolijke gezonde kinderen. Hunne meesters behooren tot die veldmaarschalken der nijverheid, zooals Smiles ze noemt, die evenzeer door hun wakkere en onverdroten zorg voor het welzijn hunner werklieden, als door de grootsche wijze, waarop zij hunne zaken drijven, Engeland's roem en glorie uitmaken. Zelfs aan de kolossale Vlaamsche paarden kan men het zien dat in deze inrichting een vriendelijke geest heerscht. De voerlieden en stalknechts gaan zorgvuldig en zacht met de edele dieren om. Zij zijn zoo sterk als olifanten, en zoo mak als lammeren, onfeilbaar teeken van een goede behandeling. Zij wandelen even bedaard over het ruime plein naar hun stal, waar ieder zijn ruif uitmuntend goed weet te vinden, als straks hunne voerlieden naar hunne woningen zullen gaan om zich met een hartig maal en de tegenwoordigheid der hunnen te verkwikken na den arbeid.

Zulke meesters doen meer dan den nationalen rijkdom helpen vermeerderen; zij zijn oorzaak, dat de volkskracht verhoogd en veredeld wordt. Zoolang Engeland zulke meesters heeft, zal het ook deugelijke werklieden bezitten; zal deze laag der samenleving een degelijken grondslag vormen van de grootheid en het geluk der natie.

9. DE DIEVENWIJK.

Evenmin als het bepaald noodig is, wanneer men heidenen ont-

moeten wil, daartoe naar de ver afgelegen landen des aardbodems te trekken, evenmin behoeft men om met merkwaardige en verrassende ontdekkingen en bewonderenswaardige ontdekkers bekend te worden uitsluitend het oog te vestigen op hen, die schaars of in het geheel niet bezochte landen en volken hebben doorkruist. Ook onze beschaafde en bekende wereld, en niet het minst hare hoofdsteden, bieden nog overvloedige gelegenheid aan tot het doen van hoogst merkwaardige ontdekkingen en onthullingen, en het loont der moeite wel, als men in den geest een tocht maakt door de wereld, om zich ook eens over te geven aan de leiding van hen, die hare schuilhoeken hebben doorzocht, en hare geheimenissen hebben nagespoord; die niet alleen over de oppervlakte der beschaafde samenleving hebben heengewandeld, maar ook tot hare onderlagen zijn doorgedrongen; die niet alleen met hare lichtzijden, maar ook met hare donkere schaduwkanten kennis hebben gemaakt. Een bijzonder belang hebben uit dit oogpunt de mededeelingen van een Engelsch godsdienstleeraar, die, gedreven door een warme belangstelling in het zielen heil zijner mede menschen, ook der verdorvenen onder hen, den moed heeft gehad om een paar jaren lang in een der grootste steden van Engeland — den naam houdt hij geheim, maar het is blijkbaar, dat hij Londen bedoelt — onder de dieven te leven en te werken, hunne zieken te bezoeken en hen op het sterfbed met de vertroosting van den godsdienst te verkwikken. Deze werkzaamheid van den leeraar, waartoe hij uit vrije keus overgegaan is, is eene eigenaardige en treffende openbaring van die wakkere en echt praktische menschenliefde, welke in Engeland bij uitnemendheid inheemsch is en die, alvorens de hand aan 't werk te slaan ter genezing van bepaalde kwalen der samenleving, zich met de meest mogelijke nauwgezetheid op de hoogte tracht te stellen van haar omvang en oorzaken, en om dit doel te bereiken voor geen offers, hoe groot en hoe zwaar ook terugdeinst. Wij geven den menschlievenden leeraar in dit stuk zelve het woord en zullen ons alleen eenig bekorting veroorloven van zijne belangwekkende mededeelingen. Het hindert ons weinig, dat niet alleen zijn naam, maar ook de geloofsbelijdenis, waartoe hij behoort, ons ten eene male onbekend is. Wij zullen niet aarzelen hem een plaats toe te kennen allereerst onder de helden des Christendoms, die het verheven beginsel; zoeken en

redden wat verloren is, op de schitterendste wijze in praktijk hebben gebracht en vervolgens ook onder hen, aan wien wij voor onze kennis van de eigenaardigheden der groote wereldstad zeer veel verplicht zijn, terwijl hij, naar onze meening, naast de moedige landontdekkers en de helden der wetenschap, die wij in dit werk dikwijls tot den lezer zullen laten spreken, volstrekt geen kwaad figuur maakt.

— Ik had, zegt onze leidsman in de dievenwijk, gedurende de twee jaren, dat ik onder de dieven werkzaam was, altijd vrijen toegang tot hun woonplaats. Ik ben bij hun bruiloften geweest, bij hun nachtelijken samenkomsten, bij de verdeeling van hun buit, bij hun drinkgelagen. Hoe het mij gelukt is in deze mate het vertrouwen te winnen van de misdadige broederschap kan ik niet mededeelen. Ik had altijd hun welzijn in het oog en kwam nooit met hen in aanraking dan met een goed doel; ik viel hen niet lastig met vragen betreffende hunne zaken en liet mij met geen dingen in, welke mij niet aangingen. Ik ben dan ook door niemand hunner, hetzij hij dronken of nuchter was, onbeleefd of oneerbiedig bejegend, en het is met dit schrijven volstrekt mijn doel niet om misbruik te maken van hun vertrouwen of namen van schuldigen te openbaren.

Het eerste wat mijn aandacht trok, toen ik met hen in aanraking kwam, was hun aaneensluiting, de georganiseerde toestand van de dievenmaatschappij. Zij kiezen bij voorkeur hun woning in een wijk, die met lieden van hun soort bevolkt is, en het is volstrekt niet ongewoon, dat drie of vier aaneengrenzende straten geheel door dieven bewoond worden. De eigenaars der huizen maken er goede zaken mede, want de dieven zijn gaarne bereid om een hoogen huurprijs te betalen en zorgen in den regel voor een stipte voldoening daarvan uit vrees van anders verjaagd te worden uit hun geliefkoosde wijk. Een dievenwijk ziet er natuurlijk niet zeer voornaam of netjes uit, maar zij heeft toch ook zulk een akelig en afschuwelijk voorkomen niet, als menigeen zich misschien voorstelt. Zij gedragen zich in hun gewoone omgeving vrij ordelijk en rustig, want, zeggen zij, het geeft niets dan last om drukte en moeite te maken op zijn eigen gebied. Ieder die deze schuilhoeken bezoekt of er in woont, wordt door de politie

met aandacht gadeslagen. De dieven laten natuurlijk geen gelegenheid voorbijgaan om de politie-agenten te bedotten en hebben er onder elkander niet weinig pret over als hun dit gelukt. Nu en dan doet zich ook het geval voor, dat zij twist hebben met de politie, bepaaldelijk als zij meenen dat zij door deze tekort gedaan worden in hunne rechten. Zij verloochenen hun Engelsche afkomst in dit opzicht niet en zijn even boos als ieder ander Engelsch burger, wanneer men hun iets verbieden wil, waartoe de wet geen recht geeft. Als men verder doordringt in de geheimen van het dievenkwartier bemerkt men spoedig, dat zij hunne zaken drijven volgens een vast en behoorlijk georganiseerd plan. Zij hebben bepaalde kroegen, waar zij samenkomen; vaste winkels, waar zij hun benodigdheden halen; een geheele reeks van helers, zijn onderworpen aan bepaalde regels, zijn verdeeld in verschillende rangen; kortom, zij vormen een staat in den staat, eene samenleving op zich zelve, en zijn daardoor in staat hunne »zaken» geheim te houden en ze met goed gevolg te drijven. In vele gevallen zijn zij zeer behulpzaam voor elkander. Als er een uit de gevangenis ontslagen wordt, zorgen zij dat hij een woning krijgt en dat het hem niet aan het noodige ontbreekt. Zij passen hun zieken op, zorgen voor een »eerlijke» begrafenis en doen dikwijls iets voor de hulpelooze achtergebleven kinderen. Zij hebben een afzonderlijke taal en allerhande teekens, die zij alleen verstaan, en menig gebaar, dat door de ongewijde niet eens opgemerkt wordt, zou hem doen sidderen van angst, als hij er den bedoeling van begreep. Door deze teekens en gebaren is het hun mogelijk om zelfs in een stad, waar zij noch nooit geweest zijn, dadelijk makkers te vinden en zich een onderkomen te verschaffen.

Men staat inderdaad verbaasd als men op de hoogte komt van de schranderheid en slimheid, waarmede zij hun goddeloos handwerk uitoefenen, maar tegelijk maakt zich een geheel ander gevoel van ons meester, als men bemerkt hoe diep ellendig het lot is van den dief van beroep; door wat al vreezen hij wordt gekweld en hoe zijn geweten telken male werkzaam is om zijn treurigen toestand nog ontzettender en akeliger te maken. 's Avonds bij voorbeeld zitten zij vroolijk en prettig bij elkander in een of ander achterstraatje en geven zich aan allerhande dollen uitspattin-

gen over: den volgende morgen worden zij door de politie uit hunne bedden gehaald en naar de gevangenis gebracht. Zij verkeerden altijd in gevaar en zijn dientengevolge bij voortdurend zenuwachtig en gejaagd. Het is mij wel eens gebeurd, als ik een zieke ging bezoeken, dat ik mijn hand op den schouder legde van een dief, die op straat stond te kijken. De man sprong dan op van schrik en het duurde eenige minuten voordat hij weer een weinig tot zich zelf gekomen en in staat was om mij te vragen: »Hoe gaat het u mijnheer?» Nergens wordt men zoo diep overtuigd van de innerlijke onrust, die het kwaad teweegbrengt, als te midden van de dieven; door te leven en verkeerden met hen, die grijs geworden in de zonde en de misdaad en wier harten geheel en al verhard schijnen te zijn door alles wat zij hebben gedaan en geleden. Als ik een dief in het donker aansprak met een zachte en veranderde stem, dan ging hem gewoonlijk een koude rilling over het lijf en angstig boog hij zich voorover om te zien met wien hij te doen had.

Dikwijls heb ik mij zelf afgevraagd, als ik nadacht over hun elendig lot, over de diepte van hun val, en tegelijk getuige was van hunne edelmoedigheid jegens elkander, van het eergevoel, dat onder hen bestaat, van de talenten, die sommigen eigen waren; als ik hen met elkander hoorde spreken over de litteratuur van den dag en hen de nieuwsbladen met de meest mogelijke belangstelling zag lezen: — Wat zijn de oorzaken geweest, dat het zoover met deze lieden gekomen is? Wat men in de verslagen der politie en justitie, alsmede in de boeken der romanschrijvers leest, op grond van deze verslagen of van een oppervlakkige kennismaking met de dievenmaatschappij, is in den regel niet volkomen juist, omdat de dieven er een eer in stellen om alle mogelijke mannen der wet en ieder ander zooveel mogelijk te misleiden en op een dwaalspoor te leiden. De eenige manier om achter de waarheid te komen is: hen niet te onderwerpen, maar acht te geven op hunne ongezochte uitlatingen en bekentenissen. Zoo verkreeg ik een aantal gegevens, waardoor ik in staat ben mijne lezers juist in te ligten omtrent de oorzaken, waardoor velen het ongelukkige beroep van den dief kiezen en daarin blijden volharden.

De groote meerderheid der misdadigers wordt beheerscht door

een soort van menschenhaat. Zij beschouwen zich zelve als de slachtoffers van een aantal kwalen der samenleving, waarvoor zij volstrekt niet verantwoordelijk zijn en aan welke werking zij niet kunnen ontkomen. Iedere dief heeft een verontschuldiging bij de hand, waardoor hij een deel van de schuld zijner eerste misstappen van zich tracht af te wentelen op anderen; en om der waarheid hulde te doen, moet ik zeggen, dat zij in de meeste gevallen niet geheel en al ongelijk hebben. Zeer weinigen slechts zijn er, die misdadigers worden omdat zij behagen hebben in het kwaad. Zij hadden, ja, slechte neigingen, maar de omstandigheden, waarin zij verkeerden, zijn oorzaak geweest, dat deze zich hebben ontwikkeld, terwijl diezelfde neigingen bij menigeen, die later een fatsoenlijk en rechtschapen lid der samenleving is geworden, evenzeer aanwezig waren, maar van lieverlede uitgesleten zijn, omdat zij geen voedsel of aanprikkeling ontvingen in hunne omgeving. De oorzaken, die de misdaad in het leven roepen, zijn overigens zeer menigvuldig en vaak werken onderscheidene samen, maar toch kunnen wij ze onder bepaalde soorten brengen, waarmede het hoogst belangrijk is kennis te maken, ook omdat het iets bijdragen kan om het kwaad in de samenleving met goed gevolg te leeren bestrijden.

Velen worden van der jeugd afaan in de misdaad opgevoed. Hunne ouders zijn dieven, of zij verloren hunne ouders reeds vroeg, of werden door dezen verlaten, en in deze gevallen vielen zij in handen van die doorknede misdadigers, welke er hun werk van maken om der dievenmaatschappij gedurig nieuwe, volleerde elementen toe te voeren. Ook als de ouders in de gevangenis raken of tot deportatie veroordeeld worden, valt er menig kind in de handen van deze onzalige leermeesters. Vóór de oprichting der scholen ten behoeve van verwaarloosde kinderen, die bepaaldelijk te Londen zooveel goeds hebben uitgewerkt, groeiden deze diep beklagenswaardige schepsels bijna allen op zonder ooit op God of de deugd gewezen te worden, in een dampkring van gemeenheid, leugen en bedrog. Onder den scherpen prikkel van honger en mishandeling werden zij groot gebracht in het beroep van hunne maar al te bekwame leermeesters, en in den regel zijn deze dieven het stoutst, het behendigst en het minst vatbaar voor verbetering. De stem des gewetens doet zich ternauwernood bij hen hooren. Zij hebben geen besef van liefde, vriendelijkheid of

dankbaarheid. Zij staan, uit een zedelijk oogpunt, beschouwd, oneindig veel lager dan de wilden, ja, zij zijn veel gevaarlijker dan dezen, daar zij met de beschaving, te midden van waar zij leven en waarvan zij een deel overnemen, winst weten te doen voor hunne misdadige bedoelingen.

Een andere vruchtbare oorzaak van misdaden is het landloopen en bedelen. Misschien zijn er enkele eerlijke bedelaars, maar van de meesten kan men gerust verzekeren, dat zij ook zullen stelen, als de gelegenheid zich aanbiedt. Zij beginnen met nu en dan dingen weg te kapen van weinig waarde, en zoodra hunne diefachtige neigingen eenigszins ontwikkeld zijn, zeggen zij het bedelaarsleven vaarwel en worden dieven van beroep. Niet zelden gebeurt het, dat de onnoozele kruipende, jammerende en schijnbaar vreesachtige bedelaar de handlanger en de spion is van een volleerde dievenbende, en zoolang de bedelaarij niet met wortel en tak is uitgeroeid, zoolang zal het ook onmogelijk zijn om met eenige kans op goed gevolg het stelen te keer te gaan. Die te lui zijn om hun brood te verdienen, zullen gewoonlijk de toevlucht nemen tot een of ander oneerlijk middel van bestaan. Ook dronkenschap en uitspattingen brengen menigeen tot diefstal, nadat zij hunne betrekking verloren hebben en geen kans meer hebben om een ander te krijgen.

Het is boven allen twijfel, dat ook eene zekere natuurlijke neiging tot oneerlijkheid velen tot diefstal doet vervallen, ten laatste wordt deze neiging een geweldigen hartstocht, in zulk eene mate zelfs, dat zij zonder aarzelen een oneerlijk boven een eerlijk leven zouden verkiezen, als hun tusschen beiden de keus gegeven werd. Het is dan ook volstrekt niet ongewoon, dat personen, die geen dieven van beroep meer zijn, zich gaarne in betrekking blijven stellen tot hunne vroegere gezellen, en de verzoeking niet kunnen weerstaan om zich van tijd tot tijd nog eens te verrijken met het goed hunner naasten.

De zucht tot avonturen, die sommige als soldaat, andere als matroos doet dienst nemen, en een derde beweegt om zich naar de koloniën te begeven of in vreemde landen te reizen, drijft almede menigeen op het pad der misdaad, als deze zucht gepaard gaat met het gemis van bepaalde zedelijke beginselen. Zoo worden er vele stroopers op het land en vele dieven in de stad geboren.

Deze soort van personen vervelen zich onder den harden en eentonigen arbeid en hunkeren altijd naar iets anders, zoolang totdat zij het nergens meer bij kunnen uithouden en hun toevlucht nemen tot de afwisseling en de gevaren, die verbonden zijn aan den diefstal in al zijne vormen.

In vele familiën is de zucht tot diefstal een erfelijke kwaal en plant zich voort van geslacht op geslacht. Als er in een of ander dorp een diefstal heeft plaats gehad, dan heeft de veldwachter dadelijk het oog op bepaalde gezinnen, evenals de politicagenten in de steden op bepaalde straten en stegen, en ook in de laatste blijkt het vaak, dat de schuldige tot een familie behoort, die met diefstal en oneerlijkheid is samengegroeid. Misschien werken er ook nog andere oorzaken mede om den dievenmaatschappij gedurig nieuwe krachten toe te voeren, maar de genoemde doen zich het veelvuldigst voor, gelijk mij bij ervaring op droevige wijze is gebleken.

Hoogst deerniswaardig in de oogen van den menschenvriend is het lot van de ongelukkige hulpelooze kinderen, die letterlijk voor de misdaad opgevoed worden, die volstrekt niet in de gelegenheid zijn om het onderscheid tusschen goed en kwaad te leeren kennen en buiten machte zijn om zich zelven te redden. Sommige dezer klagenswaardige schepsels hebben een mooi en vriendelijk gezichtje, met heldere, schitterende oogen, breede voorhoofden, fijn besneden lippen en een goed geövenrodigde gestalte. Ik heb er gezien, die, als zij hun beste kleederen aan hadden, zich zeer goed hadden kunnen vertoonen in de vertrekken van den burgerstand en de aristocratie, en het hart kromp mij ineen, als ik aan de verschrikkelijke toekomst dacht, die deze aanvallige kinderen tegemoet gingen. Niet minder beklagenswaardig zijn die jongelieden, die in een oogenblik van verzoeking tot oneerlijkheid vervallen zijn en na het begaan van hun misdrijf diep beschaamd waren en walgden van zich zelf, maar den zedelijken moed misten om hune verkeerdheid te beleiden en vol vrees voor de verachting, het wantrouwen en de nawijzende vingers der menschen, vol verbittering over de hardvochtigheid der wereld, blijven voortwandelen op het onzalige pad der misdaad, nadat zij eenmaal den voet er op hadden gezet.

Dikwijls troffen mij de gedurige veranderingen in het personeel

van de dievenwijk. Gedurig gingen er weg en gedurig kwamen er ook nieuwe bij. Weinigen slechts bleven voortdurend op dezelfde plek. Van waar kwamen deze nieuwe en onbekende gezichten, welke ik telkens zag? De meesten waren afkomstig uit andere steden, sommigen uit de gevangenis, nadat hun straftijd was afgelopen. Vaak vroeg ik mij zelve af: hoe komt het toch, dat de dievenmaatschappij nooit uitsterft, maar onvergankelijk blijft voortbestaan? Door mijn verkeer onder haar was ik in staat dit verschijnsel te verklaren. Deze maatschappij, die aan de ordelijke samenleving den oorlog gezworen heeft, is zoo ingericht, dat de misdaad onder haar als 't ware moet blijven bestaan. De mannen en vrouwen, die er toe behooren, zijn er als met ijzeren ketens aan verbonden. Hun geheele bestaan is er mede samengeweven. Zij hebben allerhande verplichtingen aan elkander; zij helpen elkander in het bedrijven der misdaden; de gevaren, die zij gemeenschappelijk hebben te doorstaan; de genietingen, welke zij met elkander smaken; de streeling van den zindelijken lust, die zij bij elkander vinden; — dit alles werkt samen om hen zóó nauw en innig aan elkander te verbinden, dat het voor de meesten bijna onmogelijk is om zich te ontworstelen aan de boeien der misdaad en een eerlijk en rechtschapen leven te gaan leiden. Door het bestaan van de dievenwijk en de organisatie hunner bende, is den dieven al verder de kans geopend om althans voor een tijd lang zich tegen ontdekking en gevangenneming te vrijwaren. Zij helpen elkander op allerlei wijze om der politie uit de handen te blijven, en als deze een misdadiger achtervolgt, spant de geheele broederschap der dieven in Engeland samen om haar doel te doen missen. En nauwelijks heeft een jonkman het pad der misdaad betreden of hij vindt makkers en helpers, terwijl de oude schurken er zorg voor dragen, dat hij al spoedig volleerd wordt in het kwaad.

Het dievenleven heeft in de oogen van de verdorvene mannen en vrouwen, die er zich aan overgeven, behalve zijne moeielikheden en gevaren, ook zijne genietingen. De gelegenheden, die hun geboden worden tot uitspatting en zwelgerij van allerlei aard, tot het onbelemmerd toegeven aan hunne zinnelijke lusten; de afwisseling, welke hun leven aanbiedt; de omstandigheid, dat zij overal, waar slechts iets te stelen is, tehuis zijn, en ook overal

kameraden en handlangers vinden; ziedaar altemaal ketenen, waarmede zij aan hun zondig leven worden gebonden. Zij hebben muziekpartijen, bals, gezellige samenkomsten en uitstapjes met elkander, bij welke gelegenheden zij zich met al de gejaagdheid en opwinding welke hun eigen is, op het vermaak werpen en volop genieten.

Menig dief blijft het pad der misdaad bewandelen omdat het hem zoo moeielijk valt op eerlijke wijze zijn brood te verdienen. Velen hebben een hartstocht voor hun beroep, maar vele anderen walgen van de ellende, de vrees en de gevaren, die aan hunne levenswijze verbonden zijn. Sommige waren eens eerlijke ijverige, rechtschapene menschen, en als deze ziek worden of in de gevangenis komen, maakt zich een bitter en vreeselijk naberouw van hun meester. Zij zien, dat het geld, door diefstal verkregen, even spoedig verdwijnt, als het verkregen wordt, en dat er geen kans bestaat om eenmaal stil te kunnen leven van hetgeen langs dezen misdadigen weg in hun bezit komt. Zij verlaten de gevangenis met de heiligste voornemens om hun leven te verbeteren. Doch zij vinden geen vertrouwen; slechts zelden beijvert men zich om hen voort te helpen in de wereld. Teneinde raad, richten zij hunne schreden weer naar hunne voormalige makers. Dezen zijn goed en vriendelijk voor hen, ontvangen hen met gejuich, willen hen helpen. Maar nu verwachten dezen ook op hunne beurt dankbaarheid van den persoon, dien zij aldus bijstaan. Bij den eersten slag den besten, dien hij slaat, moet hij hen doen deelen in zijn buit. De dronkenschap en de uitspattingen, waartoe hij al spoedig weer vervalt, doen het overige om hem alras weer met lijf en ziel der misdaad in de armen te voeren. Andere weer worden aangelokt door het voordeel en gemakkelijk leventje, waartoe de diefstal hen, zooals zij zeggen, in staat stelt. Wat zouden zij zich dood werken voor een onnoozele tien of twaalf gulden in de week, terwijl het hun zoo gemakkelijk valt om in dien tijd zonder eenigen arbeid het vijf-dubbele van die som meester te worden?

De invloed van het leven in de gevangenis draagt er alsmede niet weinig toe bij om het dievenras te bestendigen. Binnen de muren der gevangenis is hun onderlinge omgang oneindig veel verderfelijker dan daar buiten. Die de vuilste verhalen kan doen; die het aardigste weet te praten over de misdaad; die het best

kan spotten met deugd en braafheid; die het uitnemendst de kunst verstaat om de beambten der gevangenis te bedotten; die de straf het onverschilligst ondergaat, — hij is in de gevangenis de meest gevierde persoon.

Doch het meest wordt het voortduren van de misdaad in de hand gewerkt door de stelselmatige opvoeding van kinderen voor het dievenberoep. Deze worden van der jeugd afaan bedorven; het kwaad groeit te zamen met hun wezen; alle betere gevoelens worden in hen verstikt; hun oordeel reddeloos vervalscht. Alle godsdienstleeraars worden hun als huichelaars en schijnheiligen voorgesteld, alle rechters en overheidspersonen als ondragelijke dwingelanden, alle eerlijke lieden als hunne bitterste vijanden. Zoo worden zij de gezworen vijanden der samenleving, en hoe vaker zij in de gevangenis komen, des te meer worden zij verhard in het kwaad. Leeren zij lezen, dan maken zij hiervan gebruik om de politie-rapporten te bestudeeren, waardoor zij hoe langer zoo gemeenzamer worden met allerlei misdaden.

De dieven hebben, gelijk overal elders, hun eigen taal; en wat men in het algemeen gezegd heeft van de taal: dat zij de uitdrukking is van den volksgeest, dat geldt ook en in 't bijzonder van de taal der dieven. Zij is in waarheid een spiegel, waarin men kan lezen hoe zij over het kwaad en over de menschelijke samenleving denken; ze vloeit over van spot over alles wat rechtvaardig en edel is, en heeft voor allerhande soorten van misdaden vergoelijkende uitdrukkingen, fraaie namen en bevallige voorstellingen. Stel u eens een kind voor, dat van zijne vroegste jeugd bijna geen andere taal hoort, geen wonder voorwaar, dat zulk een ongelukkige tot in het diepst der ziel doordrongen wordt van valsche begrippen en afschuwelijke gevoelens. Door de vuile en onzedelijke prentvoorstellingen, komedievertooningen, liedjes en boeken, die in de dievenwijk geliefd en in eere zijn, wordt het karakter hoe langer zoo meer bedorven en elk vonkje van beter beginsel bijkans reddeloos uitgedoofd.

Met dit al blijft het leven der dieven een aaneenschakeling van de zonderlingste tegenstellingen. Zij zijn de verdorvenheid en gemeenheid in eigen persoon, en toch, gelijk vroeger reeds opgemerkt is, edelmoedig en ridderlijk in hun omgang met elkander. Doch ook deze goede eigenschappen vinden wij niet bij

allen. Er zijn onder deze ridders en jonkvrouwen van de misdaad een aantal dusgenaamde speurhonden, die met hen meedoen en tegelijk in dienst staan van de politie, die om den wil van hunne verraderlijke mededeelingen hunne eigene ongerechtigheden door de vingers ziet. Wie echter deze verraders als zij ontdekt worden! Geen enkel lid der »eerlijke» dievenmaatschappij zal er bezwaar in zien om hun, zoodra zij er slechts kans toe zien, »het licht uit te blazen.» Ook krijgen zij dikwijls twist met elkander over de verdeeling van den buit, welke twisten in de gevolgen dikwijls aanleiding geven tot het bekend worden van de misdaad.

Het treurigste verschijnsel in de dievenmaatschappij is hun verstoekt ongeloof in den adel der menschelijke natuur. Zij houden bijna allen zonder uitzondering voor slecht en zijn er van overtuigd, dat zij nog veel beter zijn dan menig dusgenaamd braaf en respectabel man. Alles, wat zij hooren van bedriegelijke faillissementen, bankroeten, vervalschingen van koopwaren en dergelijke, is koren op hun molen. Niets is dan ook moeilijker dan een dief te overtuigen, dat men, door zich met hem in te laten, belangeloos handelt, en alleen zijn welzijn op het oog heeft. — Voegt men al het genoemde bijeen: de organisatie van de dievenmaatschappij, de dronkenschap die onder hen heerscht, de slechte boeken die zij lezen, de taal, die zij onder elkander voeren, de slechte invloed van het gevangenisleven, de verstomping van hun zedelijk gevoel, vaak van hunne vroegste jeugd afaan, de moeilijkheid om weer tot een eerlijk leven terug te keeren, de menigvuldige gelegenheden, die de groote steden aanbieden tot het plegen van misdrijven, men zal er zich niet meer over verwonderen, dat de dievenmaatschappij zoolang in stand blijft. Mijne waarnemingen hebben mij doen zien, dat velen, zeer velen samengegroeid zijn met den diefstal, voordat zij nog het rechte begrip van de misdaad en hare gevolgen hebben. Was iemand bij machte om op eene wijze, die indruk maakte, de toekomst van den misdadiger voor de jeugdige leden der dievenmaatschappij af te schilderen, misschien zouden dezen tot inkeer komen, zoo verzekerde mij althans eens een oude dief met grijze haren. Maar waar is de man, die met het eigenaardig talent, hiertoe vereischt, begaafd is? Hij zou doorkneed moeten zijn in hun taal, hun voorstellingen, hun geheele wijze van denken. Hij zou de kunst

om hunne harten te treffen moeten gaan leeren bij de zedeloze comedievertooningen, waarmede de dievenbent zich zoo kostelijk vermaakt.

Te midden van zooveel, wat den menschenvriend met diepe smart en bijna met wanhoop vervult, als de vraag bij hem opreist: wanneer zal er een einde komen aan het bestaan van deze vreeselijke bende, die een voortdurende bedreiging is van de samenleving, ontbreekt het gelukkig niet ten eene male aan lichtstralen, al zijn deze dan ook flauw. Vaak heb ik de dieven zelven hooren jammeren over hun toekomst en de vrees hooren uiten, dat het dievengeslacht vroeger of later geheel zal uitsterven, evenals de nadenkenden onder de Amerikaansche Roodhuiden zitten te tobben en te zuchten over de naderenden ondergang van hun geheele ras. De verbetering van de politie draagt niet weinig bij tot het ontdekken, bestraffen en voorkomen van misdaden, hoezeer dan ook weinig of niets tot het wegnemen van de oorzaken van het kwaad. Er zijn zelfs aan deze verbetering schaduwzijden verbonden, de dieven drijven b. v. sedert de verscherping van het politietoezicht hun heilloos handwerk met oneindig veel meer schranderheid en slimheid dan te voren, en zijn er meer dan ooit op uit om door nauwe aaneensluitingen en wederzijdsche hulp de ontdekkingen te bemoeielijken, waardoor zij natuurlijk hoe langer zoo meer geoefend worden in de misdaad en bij slot van rekening toch ook weer stoutmoediger en vermeteler worden. Meer heil is te wachten van de scholen voor havelooze en verwaarloosde kinderen en van de vereeniging tot het ondersteunen en voorthelpen van ontslagen misdadigers. Deze hebben reeds veel goeds gedaan en zullen hoe langer zoo meer gewicht in de schaal gaan leggen, naar mate zij rijkelijker ondersteund worden door alle weldenkenden. Kon men er verder toe besluiten om alle dieven, die bij herhaling der justitie in handen vallen, voor goed onschadelijk te maken, door hen tot levenslange opsluiting te veroordeelen, men zou dan niet alleen den schrik voor de straffende hand der wet onder hen vermeederen, maar men zou de dievenmaatschappij berooven van haar aristocraten en leermeesters. Het „handwerk” zou, verstoken van de leiding dezer voorgangers, langzamerhand achteruitgaan en ophouden aanlokkelijk en voordeelig te worden. Hoe talrijk het aantal ook is van de verstokte

dieven, die telkens weer der justitie in handen vallen, en hoeveel hun onderhoud den staat ook kosten zou, als men hen voortdurend opgesloten hield, groot zou niet alleen de zedelijke, maar ook de stoffelijke winst van dezen maatregel zijn. Want iedere verstokte en slimme dief, dien men vrij laat rondloopen, komt der samenleving duur te staan, gelijk nergens beter uit blijken kan dan uit eene berekening van de waarde der voorwerpen, die in een bepaald tijdsbestek gestolen worden.

Met een korte schets van een mijner ontmoetingen, tijdens mijn werkzaamheid onder de dieven, waarin het ook niet aan licht te midden der duisternis ontbreekt, besluit ik deze mededeelingen. Ik bezocht geregeld een pas ontslagen gevangene, die in het laatste tijdperk der tering lag. Hij was een jong mensch van een aangenaam voorkomen, dat volstrekt niets schurkachtigs over zich had. Zijn gestel was gesloopt zoowel door zijn ongeregeld leven als door de onnoodig harde en onmenschelijke behandeling, die hij in de gevangenis ondergaan had. Hij was altijd zeer beleefd en dankbaar als ik bij hem kwam, en ook de personen, die tot zijne omgeving behoorden, ontvingen mij steeds met eerbied. Vriendelijkheid, zachtheid en voorkomendheid maakt zelfs op het meest verharde gemoed indruk 1). Ik houd het er zelfs voor, dat de meerderheid mijner schelmachtige vrienden het hoogst kwalijk genomen zouden hebben, als de een of ander hunner makers het gewaagd had mij onbeleefd of oneerbiedig te bejegenen. Menig misdadiger is door de vriendelijke wijze, waarop hem door liefderijke menschevrienden na zijn ontslag uit de gevangenis de hand ter hulpe gereikt wordt, teruggekeerd tot een ordelijk, eerlijk en arbeidzaam leven. Door de ondervondene goedheid werd hun hart verteederd, terwijl het door de strengste straffen nog hoe langer zoo meer verstokt werd in het kwaad.

De teringlijder, dien ik bezocht, was zijn einde nabij en hij

1) Het treffendste bewijs hiervoor is wel de invloed door Sarah Martin, een eenvoudig en arm meisje, die voor vijftig jaren in de gevangenis te Yarmouth door haar vriendelijkheid en geduld de harten zelfs der meest verstokte misdadigers wist te verteederen. Meer dan twintig jaren heeft deze edele en liefdevolle vrouw, bijkans zonder aanmoediging of steun van anderen te ontvangen, in genoemde gevangenis gearbeid en onberekenbaar veel goed gedaan. Evenals Elisabeth Fry, Miss Carpenter, Florence Nightingale en andere heldinnen der liefde heeft zij een belangrijken stoet gegeven tot hervormingen, die voor de geheele samenleving van het hoogste gewicht zijn.

wist dit. De woorden, die ik tot hem gesproken had over God en den Zaligmaker, waren niet zonder uitwerking gebleven op zijn gemoed. Op zekeren avond, omstreeks twaalf ure, werd er hard bij mij gebeld. Men kwam zeggen, dat de zieke dood was en dat men mij wenschte te spreken in zijn woning. Ik ging dus met den man, die mij kwam halen, mede en vernam van deze, dat de vrouw die den overledene zeer goed opgepast had in zijne ziekte, naar boven was gegaan om te zien of hij iets noodig had en hem toen badende in zijn bloed op den grond had gevonden. Hij was uit zijn bed gekropen en toen overvallen door een hevige hoestbui, waardoor er een ader gesprongen was. Toen ik in de dievenwijk kwam, was er veel volk op de straat, doch ik was zoo gewoon onder hen te verkeereren, dat ik zelfs in dit nachtelijk uur niet de minste vrees gevoelde. Waarvoor zou ik ook gevreesd hebben? Het eenige, dat mij kon overkomen, was, dat de een of andere nieuwe bewoner der wijk de vrijheid nam zich behendig van mijn horloge meester te maken, maar ik wist, dat ik het onmiddellijk terug zou krijgen, als de zaak ruchtbaar werd.

Kalm en rustig wandel ik dus voort naar de woning van den pas gestorven dief. Het is, zooals ik reeds zeide, druk op straat. Men herkent mij spoedig. »Daar gaat onze vriend!» hoor ik den een zeggen. »Daar is de predikant!» fluistert een tweede. »God zegene hem! Hoe vriendelijk van hem, dat hij te middernacht nog hier komt.» Op deze en dergelijke manier sprak men over mij. En ik wist, dat de straat, waar ik mij bevond, ook vroeger het tooneel was geweest van goede daden. Een mijner vrienden, wiens menschlievendheid voor misdadigers en verwaarloosde kinderen verre boven mijn lof verheven is, stond hier eens te praten met twee dieven, die hij kende. Een jonkman sloop dicht langs hem heen. Toen hij tehuis kwam, bemerkte hij, dat men hem een paar handschoenen ontstolen had. Dit verwonderde hem ten hoogste, na hetgeen hij voor de misdadigers geweest was en gedaan had. Eenigen tijd later ging hij door dezelfde straat en werd toen aangesproken door een jong mensch, die hem naar zijn naam vroeg. Mijn vriend beantwoordde zijn vraag. Hierop zeide de jonkman: »Vergeef het mij, mijnheer, dat ik uw handschoenen gestolen heb. Ik wist niet, dat gij het waart,

anders zou ik het niet gedaan hebben. Hier zijn ze terug." — Eindelijk kwamen wij aan het huis van den overledene en ik ging naar boven. Het was een akelig tooneel. De vloer was met bloed bevekt en het lijk lag in een verdraaide houding en met verwrongen gelaatstrekken op het bed. Onderscheidene dieven met kaarsen in de hand schaarden zich om mij heen. Ik sprak een kort ernstig woord, en terwijl ik hiermede bezig was, traden er twee politieagenten binnen om te zien of er soms ook een moord was gepleegd. Na de noodige inlichtingen bekomen te hebben, gingen zij weer weg en ook ik keerde spoedig naar mijn woning terug, waar ik van allerhande gruwelen droomde.

Nooit zal ik de begrafenis van dezen doode vergeten. Deze had plaats op een heerlijken Zondagnamiddag en was vrij deftig. Een paar van de jongelieden, die achter het lijk gingen, hadden een innemend en knap voorkomen. Ik was geweldig ontroerd, toen ik bij het open graf stond. De oude doodgraver, die niet wist, dat hij met het lijk van een dief te doen had, stond als versuft te kijken bij het hooren van mijn toespraak tot de omstanders. Ik sprak over hun plicht om eerbied te hebben voor de wet, die zorgde, dat men veilig in zijn eigen doodkist kon rusten en er ook voor trachtte te waken, dat den burgers geen leed gedaan werd in hun huis tijdens hun leven. Zulk een lijk-predikatie had de goede man nog nooit gehoord.

Vaak denk ik met diepen weemoed terug aan de uren, die ik onder de dieven heb doorgebracht. Dan rijzen uit de diepten van het verledene hunne gestalten weer voor mij op, eerst nevelachtig, maar van lieverlede scherper en meer bepaalde omtrekken aannemende. Ik zie ze dan weder voor mij, die schoone, jonge meisjes, voorbestemd tot een leven vol namelooze ellende, die jongelieden, vaak begaafd met een helder verstand, maar desniettemin het pad der misdaad en ongebondenheid betredende, hetwelk hen vroegtijdig den dood in de armen zal voeren... Misschien zal menigeen onder de dieven, die ik heb leeren kennen, deze bladzijden lezen en — ik ben er van overtuigd — nog eens met dankbaarheid aan mij denken, omdat ik, zonder ooit hunne misdaden eenigszins te vergoelijken, deernis toonde met hun lot en altijd gereed stond hen te helpen, te raden en te troosten, als zij met rampspoed of ziekte te worstelen hadden.

10. TRINITY HOUSE.

In de nabijheid van den Tower bevindt zich op den achtergrond van een der frissche Londensche *squares* een gebouw, dat uiterlijk weinig merkwaardigs heeft, maar onze belangstelling wekt omdat het de zetel is van een der belangrijkste en invloedrijkste corporaties der Engelsche natie. Bij het hooren van den naam, welke Huis der Drieëenheid beteekent, denkt men allicht aan een vereeniging van godsdienstigen aard, en inderdaad was zij oorspronkelijk een half kloosterlijke instelling. De leden der Broederschap moesten namelijk bidden voor de rust van de zielen der verdronken zeelieden en voor het behoud van hen, die door den storm overvallen werden en gevaar liepen van schipbreuk te lijden. Voorts moesten zij zorg dragen voor het onderhoud en de opvoeding van kinderen, door verongelukte zeelieden nagelaten, en voor de verpleging van oude en hulpbehoevende matrozen. Toen de Hervorming in Engeland wortel begon te schieten, behield de vereeniging wel haar liefdadig maar niet haar godsdienstig karakter, of, juister misschien gezegd, dit godsdienstig karakter begon zich voortaan op zuiver practische wijze te openbaren. In plaats van de gebeden voor de rust der zielen in de gewesten van het hier namaals, trad de werkzaamheid voor het behoud van hun aardsche leven en welzijn, en onberekenbaar zijn de verplichtingen, welke de talrijke schare der zeevarenden in Engeland en daarbuiten aan deze corporatie heeft. Het is namelijk hare taak om de belangen der zeevaart in het groot en in het klein, van reeders en matrozen, op allerhande wijze te bevorderen en hun met raad en daad van dienst te zijn; zij heeft te zorgen voor eene behoorlijke opleiding der stuurlieden en is met het onderzoek naar hunne bekwaamheden belast; ook een aantal zaken betreffende de oorlogsvloot komen voor hare rekening, en in het bijzonder heeft zij zorg te dragen voor het onderhoud en het oprichten van bakens, lichtschepen en vuurtorens over het grootste gedeelte der Engelsche kust. De leden der corporatie dragen den naam van Broeders, mede afkomstig uit den tijd harer stichting onder Hendrik VIII. Een en dertig harer leden, de oudere Broeders geheeten, met een Meester en Adjunct-meester aan het hoofd, zijn meer bepaald met de werkzaamheden belast.

Behalve dezen telt zij een onbepaald aantal jongere Broeders, die weinig of niets te zeggen hebben, doch onder wier aantal men toch gaarne wil opgenomen worden, omdat men geen oudere Broeder kan worden, alvorens tot de jongere behoord te hebben. De jongere Broeders zijn als het ware de kandidaten voor het lidmaatschap van het werkzame deel der corporatie. Zij worden door de oudere Broeders gekozen en deze vullen uit hen hun eigen collegie aan. Slechts zij, die uitmunten door hunne kennis van de zeevaart, worden in de corporatie opgenomen, doch behalve de gewone telt deze ook een aantal buitengewone of eereleden, waaronder aanzienlijke staatslieden en andere hooggeplaatste personen van allerlei soort. Zelfs de koningen van Engeland rekenen het zich tot eene onderscheiding als hun dit eerelidmaatschap aangeboden wordt.

De vereeniging bestrijdt hare groote uitgaven voor bakens, vuurtorens, lichtschepen, zeevaartkundige waarnemingen en studiën, benevens allerhande andere zaken, die op de zeevaart betrekking hebben, uit eene kleine scheepsbelasting, die echter door de uitgebreidheid der Engelsche scheepvaart, en van het handelsverkeer in het algemeen, genoeg oplevert om haar niet alleen in staat te stellen tot de behoorlijke volvoering van hare taak, maar ook om gebrekkige zeelieden en hunne nagelatene betrekkingen op onbekrompene wijze te ondersteunen.

DE SCILLY-EILANDEN EN HUNNE LICHTEN.

Na kennis gemaakt te hebben met het lichaam, waaraan de zeelieden de bakens en lichten op de Engelsche kust te danken hebben, begeven wij ons naar een der merkwaardigste punten van die kust, welker geduchte onveiligheid zij door hare waarschuwendende lichten zooveel mogelijk heeft trachten te verminderen, ik bedoel de Scilly-eilanden, en maken ons daar, in gezelschap van een Fransch reiziger, bekend met een der middelen, waarvan men zich bedient om die lichten den schepeling in het oog te doen stralen. Om geen lange zeereis te hebben begeven wij ons per spoorlijn naar de Oostkust en gaan van daar met een stoomschip

naar de welbekende en in de geschiedenis der zeevaart door tallooze schipbreuken beruchte eilandengroep. Te Pentance stappen wij op de boot, die ons er heen brengen zal. Een tijd lang houden wij de kust met hare geweldige rotsgevaarten in het oog, totdat wij kaap Lands-End of Finisterre even in de verte zien en daarna niets dan lucht en water waarnemen op de onstuimige zee. Volgens de overlevering was de ruimte tusschen de kust en de eilanden eenmaal vast land en bestond uit vruchtbare velden en lachende dorpen, waarboven zich honderd en veertig torenspsitsen verhieven. De zee heeft dan ook genoeg kracht op dit punt om dergelijke omkeeringen tot stand te brengen, gelijk wij ondervinden aan ons stoomschip, dat als een notendop door de geweldige baren heen en weder geslingerd wordt. Hier en daar steekt nog een rotspunt boven de baren uit, ongetwijfeld een gedeelte van het verdronken land.

Na twee à drie uren varens zien wij aan den gezichteinder eene groep als van versteende wolken. Het zijn de Scilly-eilanden. Onze kapitein woont op het voornaamste der eilanden, St. Mary, en biedt vriendelijk aan ons ten zijnent te herbergen. Eenigen tijd lang varen wij langs woeste en wilde rotsmassa's, steil en majestueus zich midden uit de zee verheftende. De geheele eilandengroep schijnt niets dan eene verzameling kolossale en kale rotsen te zijn en men kan zich bij het zien van die donkere steile muren niet voorstellen, dat zij door menschen bewoond worden. Men verwacht er niets dan zeevogels en zeehonden te zullen aantreffen, zoodat men zich aangenaam verrast gevoelt, wanneer men, na op St. Mary aan wal gestapt te zijn, daar een vrij net stadje vindt, Hugh-town geheeten, dat aan weerszijden bijna door de zee bespoeld wordt en van waar men dus een prachtig uitzicht heeft op den onmetelijken oceaen. De inwoners zijn, dank zij de goede zorg die er voor hun onderwijs gedragen wordt, vrij beschaafd en ontwikkeld, en hunne kleeding is volstrekt niet ouderwetsch of vreemd. Als men door de hoofdstraat van het stadje wandelt, verbeeldt men zich in een der minder drukke straten van Londen te zijn. Telkens wordt den inwoners voorspeld, dat het einde van hun stadje vroeg of laat daar zal zijn, daar het op den duur onmogelijk weerstand zal kunnen bieden aan de geweldige kracht, waarmede de zee den bodem,

waarop het staat, geeselt en tot haar domein tracht te maken. Dit verhindert hen echter niet om elken nacht met de gewone kalmte zich ter ruste te begeven, en het, zelfs na een heftigen stormwind, volmaakt natuurlijk te vinden, dat hunne woningen en kerken en scholen nog in wezen zijn. Er heerscht bij de bevolking van dit kleine en afgelegene eiland een merkwaardige voorliefde om hun geest te ontwikkelen, zoodat zelfs de volwasenen zich in de winteravonden naar de schoollocalen begeven om de voorlezingen, die daar gehouden worden, bij te wonen.

Een andere trek, die deze bevolking zeer tot eer verstrekt, is de omstandigheid, dat zich onder haar geen armen bevinden. Is er iemand onder de eilanders niet meer in staat om zijn brood te verdienen, dan wordt hij zonder vragen door de overige geholpen, zoodat men nergens, noch in de stad, noch daar buiten, eenig spoor van gebrek of ellende ziet. Ook de dronkenschap is er onbekend, vooral onder de vrouwen. De meisjes onderscheiden zich door haar onafhankelijk karakter en willen niet uit dienen gaan, althans op het eiland zelve niet. Liever leggen zij zich toe op het vak van naaister of modiste. De jongens maken op de school voornamelijk werk van de zeevaartkunde en brengen het in den regel verder dan matroos. De jongelieden maken gewoonlijk alleen aan de meisjes van het eiland het hof, doch het duurt niet zelden acht à tien jaren voordat zij huwen, en meestal gaan zij hiertoe slechts over als er een bepaalde noodzakelijkheid voor bestaat. Er is voor al de eilanden slechts één geneesheer. Deze heeft dan ook geen rijtuig maar wel eene schuit noodig om zijne patiënten te bezoeken en moet daartoe tusschen de hooge klippen niet zelden den dood trotseeren, hetgeen hij ook niet nalaat te doen, als zijn plicht hem roept. De openbare veiligheid wordt gehandhaafd door een politieagent, die overdag timmerman is en met het vallen van den avond zijn uniform aantrekt, waarin hij zeer statig langs de haven wandelt, diep doordrongen van het gewicht zijner betrekking. In de onmiddellijke nabijheid der stad bevindt zich een fort, op een rots, die ruim honderd voet boven de oppervlakte van de zee uitsteekt. Voor de poort hangt een klok, bestemd om in geval van nood een alarmgelui te doen weergalmen. Er bevinden zich binnen den omtrek van het fort gebouwen ter huisvesting van troe-

pen en officieren benevens kruitbergplaatsen, terwijl het verdedigd wordt door batterijen. De bezetting bestaat tegenwoordig uit — één sergeant en zijne vrouw, welke laatste haar man trouw bijstaat in de vervulling zijner militaire plichten, welke hoofdzakelijk bestaan in het schoonhouden der verschillende localiteiten. Hij zou er echter niet tegen opzien, volgens zijn zeggen, om ook de verdediging van het fort tegen elke vijandelijke macht op zich te nemen. Beter echter dan door het fort, zijn de eilanden verdedigd door hunne ligging en natuurlijke gesteldheid, die de nadering voor eene vijandelijke vloot zeer moeielijk maken.

De bestuurder van deze eilanden, die er een bijkans onbeperkt gezag over uitoefent, woont op Tresco-Island in een zeer nette woning boven op een rots, van waar hij naar alle zijden een prachtig uitzicht heeft. In een klein dal tusschen de overblijfselen van een oude abdij heet hij een keurigen tuin aangelegd, waarin zelfs de bloemen en planten der warme luchtstreek welig tieren, daar zij van alle zijden beschut zijn tegen den wind en het klimaat der eilanden zeer zacht is. De heer Smith, aldus is de naam van den bestuurder, houdt op zijn eiland ook een aantal struisvogels, die er wonder goed willen tieren en in vereeniging met de vreemde planten den bezoeker den indruk geven, alsof hij eensklaps in een ander werelddeel is verplaatst. Slechts vijf der eilanden zijn bewoond. De overige, ten getale van honderd en veertig, zijn zeer klein, met een weinig gras begroeid en hoofdzakelijk door zeevogels bezocht. Het eiland St. Agnes bezit eene kerk, een paar winkels en een fraaien vuurtoren. Een van de thans onbewoonde eilanden, Simson geheeten, telde voor eenige jaren nog drie huizen en even zoovele gezinnen, maar na den dood der ouders zijn de kinderen naar een der grootere eilanden verhuisd. Het eiland St. Helen, waar men nog de bouwvallen van eene kerk vindt, strekt een troep herten en eenige geiten tot woonplaats, die tot den wilden staat teruggekeerd zijn. Komt er een menschelijk wezen op het eiland, dan vluchten de dieren verschrikt naar de hoogste punten der rotsen, en komen niet eerder daar vandaan, voordat zij den lastigen bezoeker weer in zijn vaartuig hebben zien gaan. Op een ander eilandje huisvesten twee ezels, die een melancholiek gebalk aanheffen, als er een visschersschuit voorbijvaart, als om te toonen, dat zij

de herinnering aan hun verblijf in de beschaafde wereld niet verloren hebben. Zij zijn afkomstig van St. Mary, waar zij zich schuldig maakten aan het vernielen der heggen en aan andere euvelheden, ten gevolge waarvan zij tot straf naar het onbewoonde eiland verbannen zijn. De visschers werpen hun wel eens een stuk scheepsbeschuit toe, waarvoor de arme dieren hunne dankbaarheid toonen, door er dadelijk met graagte aan te gaan smullen.

De Scilly-eilanden zijn ook uit een oudheidkundig oogpunt van veel belang. Borlasius, een geleerd geschiedvorschcr, zegt dat de Druïeden, de priesters der oude Kelten in deze rotsen een woonplaats van de godheid zagen. De verheven majesteit van deze rotsmassa te midden van de bruisende baren moest hiertoe als van zelve aanleiding geven. Men heeft aan verschillende deelen dezer klippen zonderlinge namen gegeven. Een geweldige granietmassa b. v., die veel overeenkomst heeft met een stoel, draagt den naam van Stoel van den Druïed, en de overlevering zegt, dat zij tot zetel strekte voor den hoogepriester der Druïeden, als deze het opgaan der zon wilde waarnemen. Hier en daar vindt men gaten en holten in de rotsen, waarin zich het regenwater verzamelt, en men houdt het er voor dat de Druïeden deze gebruikten als badkuipen voor hunne godsdienstige reinigingen. De zeevogels weten ze zeer goed te vinden en komen er bij massa op aanvliegen om hun dorst te lesschen. Ook vindt men er op sommige plaatsen grafheuvels, in een van welke men een steenen doorkist heeft gevonden met een aantal halfvergane beenderen er in. Te St. Mary vindt men in de nabijheid van een toren, van waar de daar geplaatste wachters alles kunnen zien, wat er in den omtrek voorvalt, een overoud grafteeken, uit drie blokken graniet bestaande, waaraan het volk den naam gegeven heeft van het Reuzengraf. Een soort van oude sterkte in een andere rots draagt den naam van het Reuzenkasteel. Waarschijnlijk is het een overblijfsel van de oude Noormannen, die woeste zeeschuimers, welke hier een geschikt en veilig rustpunt vonden op hunne zwerftochten over den oceaun, doch het volk, dat veel houdt van het wonderbare, is van oordeel, dat het de woonplaats vormde van een machtigen reus of tovenaer. Ook in de gewoonten van de bewoners dezer streken

vindt men nog sporen van hun Keltische afkomst. Zoo b. v. in het ontsteken van vuren op den langsten dag van het jaar op de tegenoverliggende kust. De oudheidkundigen zien hierin het overblijfsel van de gewoonte der Druïeden om op deze wijze den zegen des Hemels in te roepen over den oogst.

De bewoners van deze eilanden genieten in menig opzicht een benijdenswaardig lot, dank zij hun ijver en werkzaamheid. Een deel van hen vindt in de zeevaart een behoorlijk bestaan, anderen houden zich met den scheeps- of den landbouw bezig. Het binnenste gedeelte van St. Mary is als 't ware een vriendelijke tuin, omgeven door een geweldigen muur van rotsen, waarboven die, welke het voorgebergte Penninis vormen, majestueus zich verheffen. Het land wordt er uitstekend bebouwd en het ontbreekt er niet aan frissche beeken en bronnen, waardoor het voor uitdrogen wordt behoed. Het bevallige groen der velden steekt allerbekoorlijkst af tegen de donkere granietmassa's inden omtrek. De woningen der landlieden zien er net en zindelijk uit. De oogst wordt geborgen in schuren, die men opgetrokken heeft van granietblokken, welke men zonder kalk op elkander gestapeld heeft en die de eeuwen kunnen trotseeren. De landerijen zijn van elkander gescheiden door goed onderhouden heggen van wilde moerbezieboomen. Het is geen zeldzaamheid er flinke, stevige, wel doorvoede paarden te zien. De vruchtboomen, en in het algemeen de boomen, kunnen slechts tieren op die plekjes, welke behoorlijk tegen den zeewind beschut zijn. Hier en daar vindt men een boomgaard door een hoogen muur omgeven. Het hoofdproduct, dat er geteeld wordt, is aardappelen, die er buitengewoon goed gedijen en al zeer vroeg in den zomer op de groenmarkt te Londen verschijnen.

De Scilly-eilanden met de rotsen en klippen in den omtrek zijn langen tijd de schrik der zeelieden geweest en zijn het in eene zekere mate nog. Op geen punt bijna van de Engelsche kust zijn de schipbreuken zoo talrijk als hier. Soms komen de lijken bij vijf- en zestallen op St. Mary aanspoelen en ziet men de kraaien en raven ijverig jacht maken op het stoffelijk overschot der verongelukte zeelieden. De talrijke schipbreuken zijn een rijke bron van voordeel voor de eilandbewoners. Na elken storm ziet men hen ijverig

in de weer om hetgeen er op het strand geworpen wordt bijeen te zamelen en te gelde te maken. Sinds er beter gezorgd is voor het aanbrengen van waarschuwendende lichten is het aantal schipbreuken, wel is waar, zeer verminderd, maar toch nog altijd belangrijk genoeg om de eilanders eenigszins met den genoemden vooruitgang te verzoenen. Sinds 1841 bevindt zich op een der gevaarlijkste punten bij deze klippen een lichtschip, dat reeds duizenden schepen tot eene heilzame waarschuwing is geweest. Het ligt een eind Oostwaarts van de dusgenaamde Zeven Steenen, eene gevaarlijke groep klippen, welker aanwezigheid men bij eenigszins kalm weder reeds in de verte gewaar wordt door de geweldige branding die in haar omtrek heerscht. Als men, gelijk wij thans voornemens zijn, een bezoek aan het lichtschip wil brengen, moet men zeer stil weer daartoe afwachten, want de schippers van St. Mary zouden niet gaarne met een felle zee of een ongunstig tij er zich heen begeven. Ook als de zee zoogenaamd kalm is, spookt het op geweldige wijze tusschen de talrijke klippen en rotsen. Zonder ongeval komen wij echter in de nabijheid van het lichtschip, met zijn korte, dikke masten, waarop zich in plaats van wimpels en stengen reusachtige ballen bevinden. De geheele bouw van het vaartuig is er op ingericht om stevig voor anker te kunnen blijven liggen, te midden van het woeden der baren en zoo weinig mogelijk te slingeren. Zeer zelden is het gebeurd, dat zulk een lichtschip van zijne ankers afsloeg. De gevolgen hiervan zouden dan ook zeer noodlottig kunnen zijn, daar de schepen, misleid door het licht, dat hun van eene verkeerde plek tegenstraalde, in plaats van het veilige vaarwater te kiezen, zich te pletter zouden stooten tegen de klippen. De bemanning blijft te midden van de hevigste stormen, vertrouwend op de stevigheid van het vaartuig, van zijne ankers en kettingen, gerust en kalm op haar, overigens niet benijdenswaardigen post. Gebeurt het soms, dat de elementen het weten los te werken, dan hijscht men een rood licht in top en geeft van tijd tot tijd noodschoten, tot zoolang men het vaartuig weer op zijn oude plaats heeft gebracht. In een zoodanig geval hebben de stoute zeelieden al hun tegenwoordigheid van geest, moed en vastberadenheid noodig om hun moeielijke taak te vervullen. Om op alles gewapend te zijn heeft men in een der

havens van den omtrek altijd een lichtschip in reserve, hetgeen in geval van nood door een stevige stoomboot naar de plek gesleept wordt, waar het oude gelegen heeft.

Wij zijn dan in de onmiddellijke nabijheid van het vaartuig gekomen. Twee der zeelieden, die op den uitkijk staan, bemerken ons en geven ons een teeken, dat wij welkom zullen zijn aan boord. De bemanning bestaat uit een kapitein, een adjunct, en negen matrozen. Drie van deze zijn belast met het onderhoud der lampen, terwijl de zes anderen, waaronder een timmerman is, het schip moeten schoon houden en andere noodige diensten verrichten. Gewoonlijk is een derde gedeelte der bemanning met verlof, want de ondervinding heeft geleerd, dat niemand in staat is om langen tijd achtereen onafgebroken op zulk een vaartuig dienst te doen. De vreeselijke eentonigheid, de aanblik van de baren, die altijd, zoover het oog slechts reikt, bedekt zijn met schuim, het eeuwigdurend gehuil van den wind en het gedonder der brekende golven, hetwelk zelfs zoo hevig is, dat men elkander niet kan verstaan, dit alles oefent op den duur een somber makenden en benauwendenden invloed uit. Bovendien leven zij in aanhoudend gevaar van door den storm los geslagen te worden en op de verborgen klippen hun vaartuig te pletter te zien stooten. Men moet er zich over verbazen, dat er nog altijd menschen gevonden worden, die zich aan deze levenswijze willen onderwerpen, en zelfs de Engelschen noemen de bemanningen der lichtschepen „merkwaardige verschijnselen in de negentiende eeuw.” Om hun lot een weinig dragelijk te maken heeft men bepaald dat de matrozen telkens, na twee maanden dienst op het vaartuig gedaan te hebben, een maand aan den wal mogen doorbrengen, terwijl de kapitein en zijn adjunct elkander om de maand afwisselen. Het kan echter gebeuren, dat de geweldige stormen en zeeën hun niet toestaan om het schip te verlaten, en dat er weken achtereen geenerlei gemeenschap bestaat tusschen de Scilly-eilanden en het lichtschip. De manschappen zijn echter over het algemeen zeer tevreden gestemd; alleen klagen zij er over, dat de hoeveelheid brood welke zij ontvangen, niet te overvloedig is. Als zij op zee zijn, zorgt de corporatie van *Trinity House* voor hun onderhoud; aan wal krijgen zij dagelijks vijflien stuivers voor hunne voeding. Vroeger, zegt men, is het wel

eens gebeurd, dat een deel der bemanning van een lichtschip, als de stormen wat lang aanhielden, van honger omgekomen is, doch tegenwoordig kan daarvan geen sprake zijn, daar iedere maand een stoomschip de ronde doet om de verschillende lichtschepen van het noodige te voorzien en men zorgt, dat de voorraad levensmiddelen zoo ruim is, dat men het nog lang zou kunnen uithouden, als de stoomboot bij ongeluk verhinderd was om hare taak te vervullen.

Een lichtschip heeft tweeërlei roeping te vervullen: het moet een waarschuwing zijn tegen een gevaarlijke plek en zijn licht laten schijnen over de zee. Hier heeft men te doen met de Zeven Steenen en het schip is zoo dicht bij de klippen geplaatst als slechts eenigszins mogelijk is. De lichttoestel bestaat uit een aantal lantarens, die in een kring om den mast heenhangen en balanceeren kunnen, hetgeen noodig is, daar er altijd eenige beweging is in het schip. Bovendien zijn er een paar kanonnen en een *gong* aan boord. Als men ziet, dat een schip de klippen te dicht nadert, schiet men ter waarschuwing het kanon af. De *gong* is een koper instrument, waarop men eenforsch en helder klinkend geluid kan voortbrengen op mistige of sneeuwachtige dagen, als het licht niet gezien kan worden, ten einde ook dan voor het gevaar te waarschuwen. Ongelukkigergewijze begrijpen de vreemde schepen niet altijd de bedoeling van deze signalen. De zeelieden op het lichtschip zijn niet zelden getuige geweest van een schipbreuk in hun onmiddellijke nabijheid en hebben zich steeds beijverd om de schipbreukelingen te redden. Het bestuur prijst dergelijke moedige daden, maar vuurt er niet rechtstreeks toe aan. Hun eenige plicht is te zorgen voor het licht en het schip. Er heerscht een zeer strenge tucht en niemand mag zonder verlof zijn post verlaten. Het lichtschip van de Zeven Steenen heeft den gevaarlijksten post, maar de bemanning is er door de gewoonte zoo vertrouwd mede, dat zij zelfs in den hevigsten storm, wanneer de golven een geraas maken alsof er kanonnen afgeschoten worden, met de meest mogelijke bedaardheid hun plichten vervullen.

Het leven der bemanning is op al de lichtschepen bijna hetzelfde. Des Zondags bij het opgaan der zon worden de lichten naar beneden gelaten en uitgedoofd, en dadelijk wordt alles weer

schoongemaakt en gepoetst om 's avonds dienst te doen. Te acht ure moeten allen present zijn aan het ontbijt. Daarna trekken zij hun uniform aan, waarop zij fier zijn, daar het wapen van het wereldberoemde *Trinity House* op de knopen prijkt. Te half elf wordt er godsdienstoefening gehouden. Met het ondergaan der zon wordt het licht geheschen, en daarna vereenigt men zich weder ter godsdienstoefening. Met uitzondering van de godsdienstoefeningen, is de eene dag bijna juist gelijk aan de andere. Het onderhouden en het schoonhouden van de lantarens, het waarnemen van de wacht op het dek, het zevenmaal in het etmaal aantekening houden van de windrichting en den toestand van den dampkring, het nazien van de kettingen, waaraan het schip voor anker ligt, ziedaar de telkens terugkeerende werkzaamheden. Er blijft echter tamelijk veel vrijen tijd over, waarin men zich bezig houdt met lezen. Op ieder lichtschip bevindt zich een bibliotheek, waarvan druk gebruik gemaakt wordt. De man, die niet lezen of schrijven kan, is in dit geval diep te beklagen. Doch dit komt zelden voor, en is er soms een matroos zoo onkundig, dan zorgt hij wel, dat hij met behulp van zijne kameraden de lees- of schrijfkunst spoedig verstaat. Onder de tegenwoordige officieren van de lichtschepen is er een, die, toen hij als matroos in dienst kwam, niets kende, en thans algemeen om zijne kunde en bekwaamheid wordt geroemd. De zeelieden houden zich ook met allerhande knutselarijen bezig en leveren vaak zeer voortreffelijk werk. Van tijd tot tijd wordt in hun eentonig bestaan eenige afwisseling gebracht door de zwermen van zeevogels, die op het licht komen aanvliegen, evenals de muggen naar de kaarsvlam, en verbijsterd door den fellen glans of door het stooten met den kop tegen het glas, neervallen op het dek en zoo de buit worden der schepelingen. De manschappen ontvangen een loon van 35 gulden in de maand, dat hooger wordt naar gelang van den rang, dien zij bekleeden. De kapitein ontvangt ongeveer 1000 gulden in het jaar. Zij zijn bijna allen gehuwd en hebben kinderen. Als zij aan wal zijn, bebouwen zij een kleinen groentetuin: op zee hebben zij de overtuiging van een nuttige en heilzame roeping te vervullen, die hen met moed en volharding aangordt ter vervulling van hun voorwaar niet aangename taak.

Op verschillende punten van de Engelsche kusten bevinden zich zeven en veertig lichtschepen, altijd op plaatsen, waar de gesteldheid van den onderzeeschen bodem de oprichting van steenen vuurtorens verbodt. Deze vaartuigen hebben elk van veertig duizend tot zeventig duizend gulden gekost, en de kosten van onderhoud bedragen voor ieder jaarlijks ruim twaalf duizend gulden, met inbegrip van de tractementen en de voeding der bemanningen.

Behalve door het lichtschip worden de schepen tegen de gevaren van de Scilly-eilanden ook nog gewaarschuwd door twee vuurtorens, een op het eiland St. Agnes en een op de Bisschopsrots. Deze laatste verheft zich op een alleenstaande rots midden in de zee en het is zoo moeielijk om er in te komen, dat de wachters er zich nimmer heen begeven zonder scaphander of reddinggordel om het lijf. Men moet namelijk uit het vaartuig op de rots springen, die zoo glad is als diamant en zich met de hand vastgrijpen aan een of andere uitstekende punt; gelukt dit niet, dan valt men in de zee. Deze vuurtoren is een der merkwaardigste bouwwerken van de wereld en het meest blootgesteld aan het geweld der baren. In 1860 o. a. kwam er een stortzee op aanrollen, waardoor de klok, die op eene hoogte van honderd voet boven het gewone waterpeil hangt, er uitgeslagen werd! Het is der moeite wel waard om ook met sommige der Engelsche vuurtorens, die voor een deel ware wonderwerken zijn van menschelijke volharding, kennis te gaan maken en ons op de hoogte te stellen van de vaak treffende en aangrijpende geschiedenis dezer waarschuwendende lichten op den oceaen. Wij willen hiertoe in het volgende tafereel overgaan.

MERKWAARDIGE ENGELSCH VUURTORENS.

Voor zoover de waarschuwendende lichten zich verheffen op de kust zelve hebben zij te veel overeenkomst met die, welke wij ook in ons vaderland kunnen waarnemen, dan dat het de moeite

waard zou zijn ze nader te beschrijven. Doch te midden van de zee, op de rotsen en de klippen, die zich in zulk eenetallijke menigte bevinden in den omtrek der Engelsche kusten, daar heeft men de merkwaardige gebouwen te zoeken, die tot de schoonste zegepralen behooren, welke het genie en de volharding der menschen behaald hebben op de woeste kracht der elementen, terwijl er aan deze lichten, die door den schepeling met zooveel dankbaarheid worden begroet, vaak een geschiedenis verbonden is niet minder belangrijk dan die van de oorlogen en veldslagen, welke in aller gedachtenis leeft.

Het oudste dezer lichten te midden van de woeste baren is de vuurtoren van Eddystone, van waar men ten Oosten uitziet in den onmetelijken Atlantischen Oceaan en ten Zuiden in de golf van Biscaye. In gezelschap van denzelfden Franschman, met wien wij het lightschip van de Scilly-eilanden hebben bezocht, vertrekken wij van Plymouth naar het beroemde gebouw. Het is een vrij belangrijke afstand en met de heen- en terugreis is de gansche dag gemoeid. Voordat wij er aankomen, bewonderen wij den geweldigen golfbreker, dien men voor de haven van Plymouth heeft aangebracht, ter lengte van meer dan duizend ellen, en die geheel samengesteld is uit kolossale rotsblokken, die te zamen een omvang hebben van eenige millioenen kubieke meters. Den vuurtoren, die zich op het einde van den golfbreker bevindt, laten wij onbezocht om des te eerder dien van Eddystone te bereiken. Nadat een vroeger steenen gebouw door de golven en een ander van hout door brand vernield was, slaagde Smeaton, een beroemd bouwkundige, er in, een steenen toren op de rotsmassa te grondvesten, die bestemd schijnt om de eeuwen te trotseeren. Men kan het gebouw niet beter vergelijken dan bij een boom van graniet, die vastgeworteld staat in de rots, en volgens het getuigenis van Smeaton zelve heeft hij een stevig gewortelden eik tot model genomen. De eerste steen werd gelegd in 1757 en twee jaren later was de toren voltooid. Wij zien hem thans voor ons, zooals hij zich fier verheft, midden uit de schuimende baren. Het bovenste gedeelte is met breede roode en witte streepen gekleurd, zoodat hij ook overdag ver in zee kan gezien worden. Als wij uit ons vaartuig stappen op de rots bevinden wij ons onmiddellijk bij de trap, die naar den

voet van den toren leidt. Het is alsof hij geheel uit een stuk rots bestaat, zoo stevig zijn de granietblokken door zwaluwstaarten aan elkander verbonden. Men vindt er een keuken in, twee provisiekamers, een slaapvertrek en op den top een lantaarn. Op den laatsten steen van het gebouw, boven de deur die toegang verleent tot de lantaren, leest men in het Latijn de woorden: »God zij geloofd!» een juichkreet als 't ware vanden bouwmeester na de voltooiing van zijn moeielijken arbeid. Vroeger brandden er kaarsen in de lantaren, maar tegenwoordig maakt men gebruik van oliepitteu. Het licht wordt door sterke reflecteurs niet weinig verhelderd, zoodat men het op een afstand van vier à vijf uren ziet blinken, even sterk als de helderste ster van het sterrebeeld de Groote Beer. Daar de toren zowel aan het geweld van den Atlantischen Oceaau als aan dat der golf van Biscaye weerstand moet bieden, heeft hij soms ontzettende proeven te doorstaan. Bij hevige stormen klauteren de verwoede baren er met onstuimig geweld tegen op en storten, nadat hare kracht tegen het stevige gebouw gebroken is, als een waterval naar beneden, zoodat de toren, van verre gezien, onder een doorzichtige stolp schijnt te staan.

In het eerste tijdperk van zijn bestaan was de toren het tooneel van eene ontzettende gebeurtenis. Er bevonden zich twee mannen op, die beurtelings de wacht moesten houden en voor het insteken van nieuwe kaarsen moesten zorgen. De zee was geweldig onstuimig, zoodat het bijkans ondoenlijk was den toren te naderen. Op zekeren dag zag men een noodsein op den toren. Men wist op de kust niet, wat er van te denken, want nacht aan nacht brandde het licht even helder. De twee wachters waren gehuwd, en hunne vrouwen verkeerden in de ontzettendste onrust. Eindelijk kon men bij den toren komen, hoewel nog niet zonder gevaar. Toen men er in kwam, rook men een akelige lijkvlucht en men vond den eenen wachter doodsbleek, vermagerd, somber en zwijgend rondom zich starend. Zijn kameraad was een maand geleden gestorven. . . . Zijne eerste gedachte was geweest het lijk in de zee te werpen, maar toen hij op het punt stond dit te doen, schoot als een bliksemstraal hem de vraag door het hoofd: zou men hem niet verdenken van zijn kameraad vermoord te hebben? — En wat zou hij tot zijn verdediging kunnen aan-

voeren? — Geheel ontzet door deze gedachte, besloot hij het lijk in den toren te laten, en daar hij van zijn ambacht kuiper was, vervaardigde hij eene grove houten kist, waarin hij het lijk nederlegde. De zorg voor het licht nam hij nu geheel op zich, en elken nacht zagen de schepen zich gewaarschuwd door de toewijding en zelfopoffering van den trouwen wachter. De bovenmenschenlijke inspanning gaf aan zijn gestel een doodelijken knak. Toen de zeelieden deze beide mannen vonden, de een bijna verteerd, de ander suf en uitgeput van hetgeen hij doorgestaan had, verbeeldden zij zich een spook wacht te zien houden bij een lijk. Sinds dien tijd bevinden er zich altijd drie wachters op de torens, die midden in de zee staan.

Het leven dezer wachters is natuurlijk vrij eentonig. De wind komt dikwijls met zulk een geweld op den toren aanstormen, dat zij ternauwernood adem kunnen halen. Dan zijn zij genoodzaakt buiten te blijven en zien niets dan de woeste baren, die met donderend geweld tegen den toren breken en dezen geheel als in een gescheurden sluier hullen. Des zomers hebben zij het beter; dan gaan zij bij eb op de omliggende rotsen zich vermaken met vissen. Doch hoe weinig afwisseling en genoeg en dit leven ook aanbiedt, velen krijgen het van ganscher harte lief. Een der wachters had veertig jaren dienst en was zoo aan zijne gevangenis gehecht geworden, dat hij twee zomers achtereen voor het verlof bedankte, en zijne kameraden met zijne beurten gelukkig maakte. Het derde jaar wilde hij weer zoo handelen, maar toen liet hij zich overhalen om aan land te gaan. Doch de man gevoelde er zich volstrekt niet op zijn gemak. Op den vuurtoren had hij zich altijd voorbeeldig gedragen, maar nu geraakte hij aan den drank. Men bracht hem toen weer naar zijn post, in de hoop, dat hij daar weer tot zijn vroeger matig leven terugkeeren zou, maar het was te laat. De ongelukkige wachter stierf na eenige dagen lijdens.

Somtijds echter gebeurt het, dat de wachters niet bestand zijn tegen de ontzettende eentonigheid van hun leven, zooals blijkt uit hetgeen er met een hunner plaats had op den vuurtoren van Longship, die zich verheft te midden van een groep rotsen op een klein half uur afstands van kaap *Lands'end*. De kegelvormige rots, waarop de toren staat, verheft zich bij laag water ruim

veertig voet boven de zee, zoodat in dit geval de toren er hoog boven uitsteekt. 's Winters gebeurt het echter vaak, dat de golven den toren eenige seconden lang geheel onzichtbaar maken en over de lantaren heengaan. Eens zelfs werd de kap er van afgeslagen, en de lampen uitgedoofd. De akeligheid van deze plek wordt nog vermeerderd door de aanwezigheid van een grot aan het uiteinde der rots, waarin de wind en het water door een spleet kunnen binnendringen. Bij fellen wind veroorzaakt het samenspersen en weder uitzetten van de lucht zulk een ontzettend geloei en gehuil, dat men er op den toren niet van kan slapen. Ook elders op de Engelsche kust bevinden zich zulke »brullende hollen,» gelijk ze genoemd worden. De wachter, dien wij op het oog hebben, had negentien jaren zijne taak vervuld. Op zekeren dag, in 1862, zag men van de kust twee zwarte vlaggen van den toren wapperen. Blijkbaar een noodsein. Men begaf er zich met veel moeite heen, daar het weer zeer onstuimig was en nam den wachter in ontvangst, die door zijne kameraden in een toestel neder werd gelaten, daar men van wege de hooge zee, de deur niet kon openen. De man had zich 's nachts van het leven trachten te berooven, door zich een mes in de borst te steken. Hij was niet geheel dood, maar overleed eenige dagen later aan de gevolgen der verwonding. De ongelukkige was op den toren tot een soort van waanzin vervallen.

Sinds de corporatie van *Trinity House* met het beheer der vuurtorens belast is, hebben de wachters zich niet meer te beklagen over onachtzaamheid ten hunnen opzichte, waardoor vroeger, naar men zegt, meer dan een door gebrek omgekomen is, of genoodzaakt werd de olie te drinken of de kaarsen te eten, die tot het onderhoud van het licht moesten dienen. Zij worden thans behoorlijk van leeftocht en boeken voorzien, ontvangen een behoorlijk loon en smaken het genoegen van tijd tot tijd hunne gezinnen te mogen bezoeken, en daardoor zullen zij niet weinig versterkt op hun post terugkeeren. Daar moeten zij zich voor alle dingen toewijden aan het licht. Wat er ook gebeure en hoe hol de zee ook staat, het licht moet den geheelen nacht, van zons- ondergang tot zonsopgang, met onverflauwd glans branden. Als men hun vroeg wat het voornaamste gebod in de wet van Mozes was, zij zouden ongetwijfeld antwoorden: »Gij zult de lam-

pen aansteken, iederen avond met het ondergaan der zon, en ze helder brandende houden tot aan haar opgang," ziedaar de Wet en de Profeten. De ster, die van den vuurtoren den schepeling in de oogen straalt, moet iederen nacht met dezelfde regelmatigheid terugkeeren als de sterren aan het firmament. Het licht is hun vaandel, dat zij niet prijs mogen geven. En de wachters zijn hiervan ook diep doordrongen. Eenige jaren geleden geraakte een vuurtoren in de verzakking, ten gevolge van de kracht der zee, die steeds verder invrat in de kust. Tevergeefs beproefde men het gebouw te schoren door het aanbrengen van pijlers aan de zeezijde. Op zekeren nacht gevoelden de wachters, dat de toren nog sterker schudde dan gewoonlijk. Den volgenden morgen ontdekten zij, dat een gedeelte van den voormuur was ingestort en dat de fundamenteen geheel ondermijnd waren door de golven. Zij brachten de meubelen naar buiten, maar lieten alle benodigdheden voor het ontsteken der lampen achter. Met het vallen van den avond waren zij geheel door het water omgeven, en de golven, opgezweept door den storm, sloegen met zulk een kracht tegen het gebouw aan, dat zij ieder oogenblik moesten vreezen, dat het zou ineensstorten. Toch brandde 's nachts het licht even helder als gewoonlijk. Den volgenden dag deed een geweldige windvlaag den toren waggelen en omvervallen. Evenals soldaten, die eene vesting tot het uiterste verdedigd hebben, verlieten de trouwe wachters hun post. Hun eer was gered, het licht had tot op het laatste oogenblik toe gebrand.

De vuurtoren van Eddystone is thans niet meer het bewonderenswaardigste gewrocht van dezen tak van bouwkunde. Deze reuzenarbeid is overtroffen door dien, welke den vuurtoren van *Bell-rock* op de Schotsche kust het aanzijn heeft gegeven. Op drie uren afstands van de naaste eilanden verheft zich aldaar een alleen staande rots, die eeuwen lang de schrik der zeelieden is geweest. De monniken van Aberbrothwick hadden aan deze klip een vlot vastgemaakt, waarop zich een groote klok bevond, die door de golven altijd aan het luiden gehouden werd, maar vooral als de zee fel bewogen was door den storm, krachtig en snel zich deed hooren. Naar deze klok droeg de rots haar naam: *Bell-rock*, d. i. Klokken-rots. In weerwil van dit middel ter waarschuwing leden tallooze schepen op de verraderlijke klip schipbreuk, omdat

men in den regel de klok te laat of in het geheel niet hoorde, als de stormwind woedde en zijn geloei zich vermengde met het donderend gebrul der baren, van welks hevigheid men zich op onze vlakke stranden geen denkbeeld kan vormen. Men besloot eindelijk op deze gevaarlijke klip een vuurtoren te bouwen in den trant van dien op Eddystone. De ingenieur Robert Stephenson zou in 1807 den arbeid aanvangen. Daar de klip bij hoog water geheel onder water staat kon er alleen gedurende de weinige uren, dat zij droog is, gewerkt worden. Op zekeren dag werd de ingenieur met zijne 32 werklieden onverwachts door den vloed overvallen. Het vaartuig, dat hen overgebracht had, was van zijn ketting geslagen en dreef op de holle baren; een ander vaartuig, dat men wachtte, zag men niet. Met elke minuut zagen zij het water hoger klimmen. Er was in waarheid slechts één schrede tusschen hen en den dood. Verbijsterd en verstijfd van schrik zaten de werklieden bij elkander. Stephenson wilde iets zeggen, maar de tong weigerde hem haar dienst. Daar hoorde hij den kreet: »Een schuit! een schuit!». . . Zij waren gered. In 1810 was de toren gereed. Hij is van onderen breed en loopt naar boven smal toe. Langs een ladder van brons bereikt men den ingang, die hoog boven den grond is aangebracht. Behalve het licht bevinden zich op dezen toren twee kolossale klokken, die bij mistig weer altijd door luiden. De vier wachters van dezen vuurtoren zijn allen gehuwd en hebben gezinnen van drie tot zeven kinderen. Oppervlakkig de zaak beschouwende zou men zeggen, het huwelijksgeluk van deze mannen, die het grootste gedeelte van het jaar te midden der woeste baren doorbrengen, kan niet veel beteekenen. De dichter Byron beweert echter, dat door de afwezigheid de gevoelens van liefde en teederheid versterkt worden. En inderdaad gevoelt iedereen, die voor korter of langer tijd van zijne gelieven gescheiden is, dat de band hoe langer zoo nauwer en inniger wordt, naarmate men verder en langer van elkander verwijderd is. Gescheiden van zijne dierbaren, ziet men ze in zijne herinnering enkel met hunne deugden en voortreffelijkheden, hunne gebreken treden in de schaduw. In verhoogde mate is dit het geval als aan de scheiding hier op aarde geen eind meer komen kan, als de reis is aangenomen naar de geheimnisvolle gewesten van het hiernamaals. Dan treden de van ons verwijderden met

hooger licht omstraald ons voor den geest, dan straalt hun beeld van reiner en schooner glans. Aandoenlijk is hetgeen ons meegedeeld wordt van de jonge vrouw van een dezer torenwachters. Elken avond klom zij op de hoogste punten der rotsen aan de kust, dikwijls met eigen levensgevaar, om in de verte naar het licht van den vuurtoren te midden van den onmetelijken oceaan te staren. Als zij dit gedaan had en het helder licht had aanschouwd, keerde zij met een vroolijk en dankbaar hart naar hare woning terug. Alles was in orde op den toren en zij wenschte haar man in den geest een hartelijk goeden nacht op zijn post.

Niet minder bewonderenswaardig is een andere vuurbaak midden in den oceaan, die namelijk, welke zich verheft op de *Skerryvore* of Groote Rots, het middelpunt van eene groep klippen in den Atlantischen Oceaan, tusschen de Westelijke eilanden van Schotland en het Noorden van Ierland. Bij den gewonen stand van het water ziet men alleen de uiterste punten van deze klippen, waartegen de golven met een ontzaglijk geweld breken. Op dit vreeselijke en verwijderde punt, waar jaarlijks eene menigte schepen bleven, werd door Alan Stephenson, den zoon van Robert Stephenson, een vuurtoren gebouwd, waaraan vijfmaal zooveel steen is verwerkt als aan dien van Eddystone. In 1838 begon men den arbeid, maar een stormwind deed al hetgeen men verricht had als in een oogenblik te niet. Er werden nieuwe houten verblijven op stutten opgericht, welke laatste veertig voet hoog waren, waarin de ingenieur en de werklieden zich ophielden. Dikwijls werden deze woningen in de lucht op de geweldigste wijze door de golven gebeukt en waren er soms voor eenige oogenblikken geheel onder bedolven. Dagen en nachten achtereen kon men van wege de hooge zeeën er niet aan denken om ze te verlaten. Met welk een angst richtte men dikwijls het oog naar de kust van waar hun leeftocht moest gebracht worden. Toch was vier jaren later de vuurtoren, die zich honderd zeven en dertig voet boven de rots verheft, gereed, en in 1844 brandde het licht voor de eerste maal op de gevaarlijke *Skerryvore*.

De oprichting dezer vuurtorens is een lauwer te meer in de kroon der Engelsche natie, en een der sterkst sprekende bewijzen voor de energie en vastberadenheid, welke haar kenmerkt. Men ziet het, de vroegere heldentijdperken in de geschiedenis vinden hun

wedergade in hetgeen er tegenwoordig geschiedt. De helden van den tegenwoordigen tijd zijn echter niet die, welke met het zwaard op verovering en vernietiging uitgaan, maar die met de werktuigen van den arbeid den strijd tegen de elementen durven bestaan om grootsche en zegenrijke werken des vredes tot stand te brengen, het zijn de onverschrokken bouwmeesters en werklieden aan de grootsche gewrochten ter beveiliging en bevordering van de zeevaart; de moedige landontdekkers; de stoute zeevaarders; de mannen der wetenschap, die, met het grootsche doel: de bevordering van het geluk en de welvaart der menscheid voor oogen, voor geen gevaren en opofferingen, hoe groot ook terugdeinzen.

EEN BEZOEK AAN ENGELAND'S KOLENMIJNEN EN EEN BLIK OP DE BOSSCHEN DER VOORWERELD.

Onder de omstandigheden, die oorzaak geweest zijn, dat Engeland zulk eene belangrijke rol is gaan spelen op het gebied der nijverheid, neemt het bezit van uitgestrekte steenkolenvelden zeker wel de eerste plaats in. Het is hoogst opmerkelijk, dat deze bronnen van rijkdom, reeds sedert honderdtallen van eeuwen bestaande, tot voor vijf à zes honderd jaren niet alleen ongebruikt, maar bijna geheel onbekend zijn gebleven. In het begin van de 14de eeuw kwam men het eerst op de gedachte om eenige blokken steenkool van Newcastle naar Londen te vervoeren, waar een paar smeden, brouwers en anderen, die veel brandstof gebruiken, eene proef wenschten te nemen met het nieuwe en onbekende product. En niet minder opmerkelijk is het, dat destijds, en nog vele jaren daarna, van de zijde der bevolking een heftigen tegenstand zich openbaarde tegen het gebruik dezer brandstof, die later een der grondslagen zou worden van Engeland's grootheid en macht. De inwoners van Londen hadden nauwelijks den zwarten rook zien opstijgen uit de schoorsteenen, of er verhief zich een storm van verzet, zoodat het Parlement zich gedrongen gevoelde om er bij koning Eduard op aan te dringen, dat hij een

streng verbod zou uitvaardigen tegen het gebruik der steenkolen, door welker damp de dampkring van Londen werd verontreinigd en Zijner Majesteits onderdanen gevaar liepen, niet alleen om er als negers te gaan uitzien, maar ook om te verstikken. De koning liet niet na aan het verzoek van het Parlement te voldoen, maar de belanghebbenden lieten zich door de bedreigde straffen niet weerhouden om de goedkoope en heete brandstof in het geheim te blijven gebruiken. De ongelukkige zwarte rook verried hen echter weldra en de straffen op het overtreden van 's konings verbod werden nu nog verscherpt. Die het waagde steenkolen te branden, dus werd er nu bepaald, zou eene zware boete moeten betalen aan de schatkist, en bovendien zouden hunne haarden en ovens gesloopt worden. Er werden dan ook eene menigte steenkolenhaarden afgebroken, maar telkens ook weer opgebouwd, en jaren lang werd er op deze wijze een kleine oorlog gevoerd tusschen de overheid en de steenkolengebruikers, waarin deze laatsten zulk eene mate van echt Engelsche onverzettelijkheid en volharding aan den dag legden, dat de overheid ten laatste den strijd moest opgeven. Het gebruik van steenkolen werd dus vrij gelaten, en men zag zich te eerder hiertoe genoodzaakt door de omstandigheid, dat de gevaren, welke men er van gevreesd had, in de werkelijkheid van weinig beteekenis bleken te zijn. Toch deed de overheid al haar best om hetgeen zij niet rechtstreeks kon tegengaan, op alle mogelijke wijzen te belemmeren. Geen steenkolenschip mocht te Londen lossen, alvorens daartoe verlof te hebben bekomen van de overheid en dit verlof moest betaald worden met eene aanzienlijke belasting der gehate brandstof. Weldra werd deze belasting alomme in Engeland geheven, zeer ten nadeele van de ontluikende nijverheid en van de behoefte standen, voor wie de steenkolen een ware weldaad zouden geweest zijn, als zij slechts wat gemakkelijker en goedkooper te verkrijgen waren geweest. In weerwil van de tegenwerking der regeering werd toch het gebruik der kostelijke brandstof omstrecks het midden der 17de eeuw algemeen. Eerst in 1830 werden de lastigste rechten op de steenkolen afgeschaft; alleen te Londen en in nog een paar andere havenplaatsen liet men een belasting er op bestaan, om deze steden te straffen voor hun herhaald verzet tegen de bepalingen der regeering. Tegenwoordig echter

wordt ook daar aan het gebruik der »zwarte diamanten», waaraan de wereld grooter verplichtingen heeft, dan aan de doorschijnende, geen enkele hinderpaal meer in den weg gelegd.

Het zijn voor den vriend van het schoone en schilderachtige juist geen aanlokkelijke streken om te bezoeken, die, waar zich de steenkolenlagen bevinden, waaruit Engeland en een groot gedeelte der wereld van de thans zoo onmisbare brandstof wordt voorzien. Alomme verheffen zich daar leelijke, onoogelijke houten loodsen, zwarte gebouwen en onpoëtische heuvelen van monsterachtige stukken kool; de lucht is er vervuld met zwarten rook, uit tallooze schoorsteenen oprijzend, daar zich in de nabijheid der steenkolenmijnen in den regel een tal van ijzer- en andere fabrieken bevinden, omdat het ijzererts dikwijls in de nabijheid der steenkolenlagen voorkomt en men er de ontzaglijke massa's brandstof, tot het smelten en verwerken van dit metaal benodigd, onmiddellijk bij de hand heeft. Hierdoor worden aanzienlijke kosten bespaard. In de onmiddellijke nabijheid der mijnen namelijk kosten de steenkolen slechts een derde van den prijs, waarvoor zij b. v. te Londen verkocht worden. De kosten van vervoer, van lossen en opslaan, de percenten der makelaars en commissionairs bedragen te zamen veel meer dan de waarde van het product, als het uit de mijn naar boven is gebracht. En toch wordt reeds hiertoe zulk een belangrijke mate van arbeid vereischt, dat het ons bijkans onbegrijpelijk voorkomt, hoe de steenkolen betrekkelijk zoo goedkoop kunnen zijn, welk verschijnsel dan ook alleen zijne verklaring vindt in de ontzaglijke hoeveelheid, waarin deze brandstof aanwezig is, en in de snelle wijze, waarop zij uit de diepte der aarde wordt verkregen. Hoezeer dan ook niet streelend voor ons schoonheidsgevoel, is een bezoek aan een kolenmijn toch hoogst merkwaardig. Het is geraden om de gewone mijnwerkerskleeding aan te trekken, als men er toe overgaat, daar de gewone kleeding reddeloos bedorven zou zijn, als wij de mijn weer verlieten, en het zal niet overbodig zijn een flink bad te nemen, als men er ten minste prijs op stelt om niet zoo zwart als een neger in de beschaafde samenleving terug te keeren. Reeds bij het afdalen in den koker bemerken wij dat de atmosfeer, waarin wij verkeeren, met millioenen kooldeeltjes bezwangerd is, die zich op ons gelaat, onze handen en

kleederen vasthechten. Wij zijn in de nauwe ruimte, die slechts zeer flauw verlicht wordt door de meegenomen kaarsen en lampen, op den eenigszins schommelenden hijschtoestel niet bijzonder op ons gemak en zijn dankbaar als wij op den bodem zijn gekomen. In de nabijheid van de opening zien wij een groot vuur branden. Op onze vraag, waartoe dit dient, krijgen wij ten antwoord, dat dit het middel is om de eerste levensbehoefte van den mensch, versche lucht, door de talrijke mijngangen heen te doen stroomen. Door het verschil van temperatuur namelijk bij de opening van den koker, waardoor de lucht instroomt en bij die van de schacht, waardoor zij de mijn weder verlaat, wordt er eene trekking onderhouden, die men door het aanbrenge van schutten en deuren in al de talrijke gangen van de mijn doet heerschen, zoodat geen enkel gedeelte er van van versche lucht blijft verstoken. Hoog noodig is deze onophoudelijke aanvoer van zuivere lucht, daar de lucht in de mijn niet alleen wordt bedorven door de uitwasemingen der talrijke werklieden, niet alleen van haar zuurstof wordt beroofd door hunne lampen, maar ook verontreinigd wordt door de uitwerpselen der paarden, welke in de mijn dienst doen, en vooral door de uitstroomingen van het gas der steenkolen. Soms is deze uitstrooming zelfs zoo geweldig, dat de lucht in de mijngangen, in weerwil van de beschreven voorzorgsmaatregelen er geheel door wordt bedorven, en geen mensch of dier het er in kan uithouden, terwijl bovendien door het uitstroomen dier gassen het gevaar ontstaat van die geduchte ontploffingen, waardoor zoovele mijnwerkers reeds een vreeselijken dood gevonden hebben in de diepten der aarde. De mijnen worden dan ook tegenwoordig altijd eerst door een opzichter onderzocht, voordat de werklieden den arbeid beginnen, en de Engelsche regeering heeft een aantal mijninspecteurs aangesteld, die bijzonder belast zijn met het toezicht op de mijnen en met de zorg, dat er geen arbeid verricht wordt in de zoodanige, die door al te groot gasgehalte voortdurend gevaar opleveren voor het leven der mijnwerkers. Het gevaar van ontploffingen, dat in vroegere tijden zeer groot was, is sterk verminderd sinds de door Humphrey Davy uitgevonden veiligheidslampen algemeen in gebruik zijn gekomen, ter vervanging van de kaarsen, die men vroeger bezigde en waarvan men zich nog wel bedient,

als er geen gevaarlijke uitstroomingen van gas plaats hebben. De genoemde veiligheidslampen zijn zoo ingericht, dat de vlam overdekt is met een zeer fijn ijzeren vlechtwerk, door welks kleine openingjes de lucht kan binnendringen, maar waardoor de vlam niet heengaat, zoodat deze niet in aanraking komt met het gas, dat zich in de mijn mocht ontwikkelen. Als dit laatste gebeurt doet deze onwaardeerbare lamp tegelijk dienst als waarschuwer. De mijnwerker kan namelijk dadelijk aan de helderheid van de vlam zien of het gas zich begint te vermenigvuldigen, en als dit in eene zoodanige mate het geval is, dat het bij voortdurend door de openingen heendringende gas binnen de lamp ontbrandt en het ijzer- of koperdraad aan 't gloeien brengt, dan is het zaak voor hem om zoo schielijk mogelijk zich van de gevaarlijke plek te verwijderen en zich naar boven te laten hijschen. De onvoorzichtigheid der mijnwerkers en andere onvoorziene gebeurtenissen doen echter nog telken male onheilen ontstaan. Gemiddeld verliest jaarlijks een van de tweehonderd Engelse arbeiders in de mijnen het leven, zoowel door ontploffingen, als door het instorten van kolenlagen, het indringen van water in de mijngangen en het breken der hijschtoestellen. Is reeds door de gevaren, waaraan zij blootgesteld zijn, het leven der mijnwerkers niet zeer benijdenswaardig, ook aan hun arbeid zijn vele schaduwzijden verbonden. Het is een buitengemeen zware arbeid, het loshakken van de stukken kool uit de kolenlagen met het houweel of de wig, in eene, ondanks de luchtverscheing, toch volstrekt niet aangename atmosfeer. Terwijl wij ons in de mijn bevinden, zien wij er hier een op de knieën, daar een met gebogen rug, elders een op den grond liggende bezig met het hakken in de harde lagen. Ginds werkt er een zich vruchteloos in het zweet ten gevolge van de buitengemeene hardheid der laag, door de steenen ijzerdeelen, waarmede zij vermengd is, en vordert in geruimen tijd bijna niets, hetgeen des te erger voor den man is, daar ieder betaald wordt naar gelang van de hoeveelheid kool, welke door hem losgewerkt wordt en die op de rolwagentjes door den hoofdgang der mijn onophoudelijk naar de openingen worden gevoerd, in welker nabijheid zich de bergen zwarte diamanten bevinden. Wij verbazen ons er over, dat er altijd nog zulk een menigte menschen gevonden worden, — alleen in de mijnen van Durham

zijn er 42000 personen aan de mijnwerken verbonden, waarvan ruim 13000 kolenhakkers — die zich tot dezen arbeid willen leenen. Doch groot is de macht der overlevering en gewoonte. Van hunne jeugd afaan wordt de bevolking der mijndistricten met het leven in de mijnen vertrouwd, daar zij als jonge knapen reeds dienst doen in de mijngangen bij het vervoer der uitgehakte kolen en het verrichten van andere werkzaamheden. De mijnwerkers verdienen in den regel ook een flink loon, somtijds zelfs zijn hunne verdiensten buitensporig hoog. Zoo konden b. v. in het jaar 1873 de krachtigste mijnwerkers in Wales een tijd lang negenhonderd gulden in de maand verdienen, als zij geregeld doorwerkten, hetgeen echter verreweg de meesten niet deden. Zeer velen werkten slechts een paar dagen van de week en gaven zich op de overige aan allerhande uitpattingen over, waaronder het misbruik van bedwelmende dranken natuurlijk eene eerste rol speelde. Gelukkig mogen wij wel zeggen voor de mijnwerkers zelve, zijn deze dagen van buitensporig hooge loonen voorbijgegaan, want hadden ze nog een tijd lang geduurd, dan zouden ze zedelijk geheel te gronde gegaan, zijn en hun zedelijke ondergang zou ook dien van hun stoffelijk welzijn onfeilbaar na zich gesleept hebben. Over het algemeen echter is het leven en het lot der mijnwerkers vrij wat beter dan in vroegere tijden, vooral in het Noorden van Engeland. Daar vornden zij vroeger als het ware eene maatschappij op zich zelve, waarin zoo ruw en ongebonden werd geleefd en zulke vreeselijke gruwelen en uitpattingen plaats hadden, dat niemand, zelfs geen overheidspersoon of politiebeambte zich in hun midden durfde te wagen. Sinds een aantal Methodistische godsdienstleeraars zich het lot dezer wilden en barbaren te midden van de beschaafde samenleving aangetrokken, en gezorgd hebben voor de verstandelijke, zedelijke en godsdienstige opleiding van ouden en jongen, hebben de beginselen van orde en ingetogenheid, van beschaving en hoogere ontwikkeling onder een groot gedeelte der mijnwerkers wortel geschoten. Men vindt er scholen, Methodistische en andere kerken, spaarbanken, lokalen, waar voordrachten gehouden worden, en andere, waar gelegenheid is tot veredelende en degelijke uitspanning en lectuur. Op andere plaatsen is evenwel nog veel van de vroegere ruwheid en barbaarsheid overgebleven. Er gaat echter door het Engelsche volksleven

van den tegenwoordigen tijd een warme stroom van belangstelling in de zedelijke en maatschappelijke verheffing van den werkenden stand, en een aantal van de hoofdmannen der industrie slaan trouw en ijverig de handen aan 't werk om door het verbreiden van onderwijs, door het verschaffen van goede woningen en andere doeltreffende maatregelen, zoowel in het belang van hen zelve als van hunne werklieden een beteren toestand, ook onder de mijnwerkers, in het leven te roepen.

Een bezoek aan een steenkolenmijn is vooral belangrijk, omdat het den vriend der natuur in de gelegenheid stelt hare grootsche werken te bewonderen en kennis te maken met eene belangrijke bladzijde uit de overoude geschiedenis van onze aarde.

De aardlaag, waarop een steenkolenbedding rust, de bodem dus, waarop wij ons in een steenkolenmijn bewegen, is in den regel saamgesteld uit blauwachtige klei, en als men deze nauwkeurig onderzoekt vindt men er de sporen in van een menigte zwartachtige, vezelachtige zelfstandigheden, die op allerhande wijze door elkander loopen. Het zijn de overblijfselen van de wortels der planten, die eenmaal in dezen kleigrond groeiden of er opeengespoort zijn. Boven de laag kool bevindt zich gewoonlijk zandsteen en daarin vindt men de duidelijk waarneembare sporen van boomen, die nog niet geheel vergaan waren, toen zij onder het zand bedolven raakten. Overal waar zich in Engeland kolenlagen bevinden treft men deze klei- en zandsteenlagen aan, met de genoemde overblijfsels er in.

Eene andere opmerkelijke eigenschap van de Engelsche kolenlagen is de gelijkmatige dikte, waardoor iedere laag zich kenmerkt. In den regel vindt men een aantal lagen boven elkander, onderling verschillend in afmetingen, doch elk dezelfde regelmatige dikte vertoonend. Sommige dezer lagen zijn zeer dun, zoodat zij de moeite van de uitgraving niet eens loonen, maar de lagen, waartusschen zij zich bevinden, vertoonen onveranderlijk dezelfde karaktertrekken. Altijd vindt men sporen van wortels in de klei onder, en van stammen, takken en bladeren in de zandsteen of andere steen boven de lagen. Hieruit mag men met volle recht het gevolg trekken, dat de steenkool het product is van vergane plantaardige stoffen. Ook in de steenkolen zelve, als men die in zeer dunne schilfers splijt en met het microscoop beschouwt, vindt men duidelijk

de sporen van houtvezels en andere kenteekenen, die getuigen van hun plantaardigen oorsprong. Ook van vruchten en zeer fijne bloemen heeft men er de sporen in gevonden, terwijl ook de overblijfselen van insecten en andere dieren in de kolenlagen het onweersprekelijk bewijs leveren, dat zij geformeerd zijn in de nabijheid van of op den bodem zelve, waar zij nu gevonden worden.

De bladeren waarvan men de sporen in of in de nabijheid der kolenlagen gevonden heeft, zijn bij nader onderzoek bijna alle gebleken afkomstig te zijn van varens. Ook de boomstammen, welker overblijfselen men heeft gevonden in de klei- en zandsteenbeddingen, waartusschen de kolenlagen zich bevinden, behooren nagenoeg altemaal tot een reusachtig soort van de genoemde planten. Hieruit vloeit echter niet voort, dat geen andere planten hebben meegewerkt tot de formeering der kolenlagen, want het blijkt uit de overblijfselen van het voorwereldlijke plantenrijk, die in verschillende verzamelingen en museums bewaard worden, dat bladeren, takken en wortels der varens het langst en best bewaard gebleven zijn, en dat de overblijfselen van andere planten betrekkelijk zeer zeldzaam zijn, omdat zij spoediger aan eene algeheele ontbinding onderhevig waren.

Dank zij de sporen van het voorhistorische plantenrijk, die zich in en onder en boven de steenkolenlagen vertoonen, zijn wij in staat ons eene voorstelling te maken van de bosschen, die voor honderden eeuwen Engeland's bodem bedekten, en thans in de gedaante van steenkolen zulke belangrijke diensten bewijzen aan het tegenwoordig levend geslacht.

Het grootste gedeelte dan dier bosschen bestond uit reusachtige varens, in den trant van die, welke wij thans boomvarens noemen. Aan de buitenzijden dier bosschen voornamelijk vond men waarschijnlijk eenige kolossale pijnboomen en andere boomsoorten, die hier en daar ook geheele plekken van het woud besloegen, waar geen varens gevonden werden. Enkele gedeelten van de zandsteenlagen hebben de geologen, geholpen door hunne microscopen, in de gelegenheid gesteld eene beschrijving te geven van het voorkomen en de grootte dezer boomen. Zoo zien wij dan aan hunne hand op de ééne plaats zich eene menigte hooge stammen verheffen, gegleefd, evenals de zuilen van een antieken tempel; iedere stam draagt een prachtige bladerkroon, donker groen of hel-

derder getint, als het kapiteel van de slanke zuil. Daar de stammen dicht oopen stonden lieten de bladerkronen weinig licht door, zoodat er een geheimnisvol duister heerschte tusschen deze zuilen, door de natuur opgericht, en slechts weinig andere planten op den bodem, waar zij zich verhieven, konden groeien, behalve daar, waar er eene opening was in het lover en het licht zich dus een weg kon banen. Even snel als zij opschoten, even snel stierven en vergingen zij ook in den vochtigen dampkring en onder den bewolkten hemel, zoodat zich op den bodem van het woud eene geheele massa plantaardige stof opeenhoopte, die voor een deel den talrijken insecten tot voedsel diende, voor een deel ook overging tot eene vaste rottende massa.

De stammen van deze boomen schijnen weinig stevigheid gehad te hebben, of wel, het binnenste gedeelte er van was spoediger aan vertering onderhevig dan de bast. Hier en daar vindt men nog sporen van platgedrukte basten, die behoord hebben aan boomen, welke drie à vier voet in doorsnede hadden en veertig of vijftig voet hoog waren, en op enkele plaatsen heeft men er gezien, die eene hoogte hadden bereikt van niet minder dan honderd voet.

De wortels van deze boomen vertoonen in hunne plaatsing veel overeenkomst met de spaken van een wiel. Uit de dikkere wortels loopen een aantal dunnere uit en men vindt nog dikwijls in de kleilagen het geheele afdruksel van dit gedeelte des booms, zeer weinig veranderd, terwijl van den stam en de bladeren in de koollaag vaak geen spoor meer te vinden is. Waarom juist deze soort van boomen zoo ongemeen talrijk was en hoe vaak achtereen zij bij duizenden en tienduizenden zijn bezweken en vergaan, kan niemand zeggen, zoodat het ook onmogelijk is eene juiste bepaling te geven van het tijdsverloop, waarin de steenkolenbeddingen zijn geformeerd.

Eene andere niet minder opmerkelijke soort van boomen, uit welker overblijfselen de koollagen zijn geformeerd, vertoont in een reusachtigen vorm een dergelijke gedaante als zekere plant of dwergboom van eenige duimen hoog, die nog veelvuldig voorkomt op Nieuw-Zeeland en andere eilanden, waar het klimaat vochtig is. Deze boomen bereikten een hoogte van twintig tot vijftig voet, droegen een bijzonder fijn en vederachtig blad en vruchten aan

de einden der takken, die veel overeenkomst vertoonden met de kegelvormige pijn- of dennenappels.

Een derde merkwaardige plant, waarvan men de overblijfselen in de steenkolenbeddingen heeft ontdekt, is een reusachtig soort van riet, veertig à vijftig voet hoog en twee à drie voet dik, dat vooral op drassige plaatsen groeide. De bladeren hadden een franjeachtig voorkomen en hier en daar slechts schoten uit den holle maar stevigen en geleden rietstam takken uit. Of deze kolossale riethalmen ook vruchten droegen, is uit het onderzoek der kolen- en zandsteenlagen niet gebleken.

Behalve deze drie hoofdsoorten van boomen, waaruit de voorwereldlijke bosschen, die thans in steenkolenlagen veranderd zijn, bestonden, bevonden er zich ook nog eenige andere soorten in, waaronder een palmsoort, die niet veel verschilt van den Arabischen dadelpalm, en welker aanwezigheid het onweersprekelijk bewijst, dat de temperatuur in het Noorden van Engeland in het voorhistorische tijdperk veel overeenkomst moet gehad hebben met die der warme landen. Talrijke insecten bevolkten deze bosschen, blijkens de gevonden overblijfselen. Scorpioenen en hagedissen voelden zich in deze dichte en vochtige wouden bijzonder goed te huis. De talrijke overblijfselen dezer dieren getuigen luide van de groote hoeveelheid, waarin zij werden aangetroffen. Nog dagelijks worden nieuwe, belangwekkende ontdekkingen gedaan, en bij voortgezet onderzoek zal men zich een tamelijk volledige voorstelling kunnen vormen van de planten- en insectenwereld, die aan het tijdperk van de steenkolenformatie op aarde voorafgegaan is, en in den geest kunnen rondwandelen door de statige bosschen, die zich destijds op de oppervlakte der aarde verhieven.

Hoe zijn deze oude bosschen veranderd in kool, die bruikbaar is voor brandstof? Wat is de oorzaak er van, dat zij begraven zijn geraakt onder zulke dikke lagen zandsteen en klei? Hoe komt het, dat zij in verschillende afdeelingen zijn gescheiden en zulk een schuinschen stand hebben aangenomen met betrekking tot de aardoppervlakte, gelijk dit met de Engelsche kolenbeddingen het geval is? Na het medegedeelde hoezemen deze vragen den lezer ongetwijfeld eene levendige belangstelling in en wil hij er gaarne een antwoord op ontvangen.

Het verschil tusschen hout en kool bestaat hierin, dat in de

laatste stof het water, hetwelk zich in de eerste bevindt, vervangen is door gassen. Het is misschien niet mogelijk om bij de kunstmatige vorming van houtskool het hout volkomen van water te ontdoen; er blijft altijd een klein gedeelte van over tot schade van de verhittende kracht der houtskool, daar het aanwezige water eerst verdampen moet, voordat er eene belangrijke mate van hitte kan ontwikkeld worden. In de steenkool is geen water, maar zij bevat daarentegen eene zekere hoeveelheid waterstof- en zuurstofgas, welke gassen beide zeer bevorderlijk zijn aan de verbranding. De kool is ook veel dichter dan het hout, zij vormt een vaste, steenachtige massa, die men nooit langs kunstmatigen weg in het leven heeft kunnen roepen. Verstond men dit geheim, dan zou men misschien ook speedig er toe kunnen overgaan om kunstmatig diamant te maken, daar deze stof, hoe verschillend ook van de steenkool voor 't oog, uit dezelfde bestanddeelen is samengesteld.

Er is ongetwijfeld veel tijd en eene groote mate van hitte en drukking toe noodig geweest om de bosschen der voorwereld in steenkoollagen te doen veranderen. De opeengehoopte houtachtige massa is in den grond gezonken met de klei- en zandlagen, die er zich op saamgepakt hebben. Van lieverlede kwamen er nieuwe lagen op, en zoo geraakte de houtmassa op eene zoodanige diepte onder de oppervlakte van den bodem, dat de hitte groot genoeg kon zijn om de verandering in de vaste koollaag te doen plaats hebben. Duizenden, ja, tienduizenden jaren waren de vergane bosschen aan deze hitte en drukking blootgesteld, en eindelijk heeft de natuur haar werk volbracht: het hout is omgeschapen in kool, het zand in zandsteen, de klei in lei. Het is niet mogelijk om te bepalen hoelang de steenkolen-, zandsteen- en leilagen op hare oorspronkelijke diepte in de aarde zijn gebleven of wanneer de werkingen plaats grepen, waardoor zij weer nader bij de oppervlakte der aarde zijn gebracht.

Het is ook zeer moeielijk om de vraag te beantwoorden, hoe zulke geweldige massa's plantaardige stof zich binnen een betrekkelijk zoo kleinen omtrek konden opeenhoopen. Dat de boomen in vele gevallen zich verhieven op den kleigrond, waarin hunne wortels thans nog gevonden worden, is aan geen twijfel onderhevig. Ook staat het vast, dat geduchte massa's plantaardige

stof van verre afstand over de zee zijn komen aandrijven naar de plekken, waar thans de steenkolenmijnen zich bevinden. Dit blijkt uit de overblijfselen van zeeplanten en dieren, welke men er in gevonden heeft. Doch verder strekken zich de ontdekkingen der wetenschap voor alsnog niet uit in dit opzicht.

Gemakkelijker is het uit te maken, hoe de steenkolenbeddingen en de lagen zandsteen, klei en lei waartusschen deze besloten zijn, in haar tegenwoordigen stand gekomen zijn. Geweldige krachten, in het binnenste der aarde werkzaam, hebben ze uit de diepte naar boven gebracht en oorspronkelijk samenhangende massa's verbroken, hetzij plotseling, hetzij van lieverlede, terwijl het water, dat door de geduchte omkeeringen op de oppervlakte der aarde telkens van plaats veranderde, de losse bestanddeelen heeft weggespoeld en alleen de vaste, steenachtige lagen heeft achtergelaten.

De overblijfselen van stammen en bladeren om en in de nabijheid der steenkolenlagen, die alomme waar zij gevonden worden binnen de grenzen der gematigde en zelfs der koude luchtstreek, veel overeenkomst met elkander vertoonen, leveren het duidelijke bewijs dat er in Europa, in het Noorden van Amerika en zelfs in China en Japan nagenoeg dezelve boomen groeiden in het voorhistorische tijdperk, hetwelk aan dat der steenkolenformatie voorafgegaan is. Uit de aanwezigheid van dezelve boomen in verschillende streken vloeit voort, dat het klimaat in die streken nagenoeg gelijk was en dat de kiemen en zaden uit de ééne streek gemakkelijk naar de andere konden overgebracht worden. Het Noordelijke halfrond moet dus destijds een geheel andere gedaante gehad hebben dan tegenwoordig. In plaats van de breede oceanen, waardoor Europa van Amerika en Amerika van Azië gescheiden is, moeten de Noordelijke stukken der drie werelddeelen door eene menigte eilanden met elkander in aanraking geweest zijn, terwijl zij waarschijnlijk ook zelven uit eene menigte kleinere en grootere eilanden bestonden in den trant van die, welke tegenwoordig het vijfde werelddeel, Australië, uitmaken. En als de tropische gewesten, hetgeen zeer waarschijnlijk is, destijds geheel uit vastland bestonden, zonder bergen, en de Poolstreek enkel uit zee bestond, dan wordt de toestand, waarin de voormalige archipel van het Noordelijk halfrond verkeerde, nog veel gemakkelijker te begrijpen.

Het klimaat namelijk van de eilanden, waarop de bosschen van reusachtige varens, rietboomen en palmen groeiden, waaruit de steenkolenlagen ontstaan zijn, moet zeer zacht en gelijkmatig geweest zijn. Nog heden treft het den reiziger, die de eilanden op de Engelsche kust bezoekt, dat het klimaat er zooveel gelijkmatiger is dan op het vaste land van Europa onder dezelfde en zelfs onder kleiner breedte, en aan veel minder sterke overgangen onderhevig is dan dat van veel Zuidelijker gelegen landen. Op vele van die eilanden is sneeuw en vorst bepaald eene zeldzaamheid, en onderscheidene planten en boomen van Zuidelijk Europa, zooals de oranjeboom en vele andere kunnen er in den regel het gansche jaar door zonder schade buiten blijven en zelfs vruchten dragen in de open lucht, terwijl ze in andere landen van Europa gedurende een groot gedeelte van het jaar gewoonlijk in broeikassen gehouden worden. De oorzaak van dit verschijnsel is te zoeken in de omstandigheid, dat genoemde eilanden door hunne ligging midden in de zee des winters voor een groot gedeelte bevrijd zijn tegen den invloed der koude landwinden en daarentegen beweldadigd worden door de warmte, welke de warme golfstroomen der Atlantische zee aan de zeewinden mededeelen. Neemt men dus aan, dat er in de Noordpoolstreken enkel zee was, en dat het thans zoo bergachtige Midden-Europa uit een eilanden-zee bestond, dan vloeit hieruit voort, dat het klimaat op de Britsche eilanden nog oneindig veel zachter en gelijkmatiger moet geweest zijn dan tegenwoordig, en veel overeenkomst moet gehad hebben met dat der Australische eilanden. En ziet, juist op deze eilanden vindt men nog heden de reusachtige varens en andere boomgewassen die zeer nabijkomen aan diegenen, uit welke overblijfselen de steenkolenlagen zijn geformeerd, terwijl de weelderige groei dezer gewassen voor een groot gedeelte toe te schrijven is aan het tamelijk gelijkmatige klimaat, dat op deze eilanden heerscht. Ongetwijfeld waren de Britsche eilanden in het voorhistorische tijdperk in dit opzicht nog bevoorrecht boven de Australische eilanden, daar deze van tijd tot tijd den invloed ondergaan van de koude winden, die uit de Zuidelijke Poolstreken waaien, zoodat hunne varens niet die geweldige hoogte en omvang hebben als die, welke de eilanden der voorwereld sierden.

Zoo zijn dan eene menigte bosschen van de voorwereld, welke

zich verhieven op de ontelbare eilanden van de uitgestrekte zee, die het geheele Noordelijk halfmond besloeg, door gelukkige omstandigheden voor een algeheel ondergang bewaard, onder massa's klei en zand begraven, en bieden aldus in vereeniging met het ijzererts, dat in groote menigte tussehen vele kolenlagen voorkomt, den mensch een niet te waardeeren schat aan, waarmede hij heerlijk winst kan doen voor zijne voortgaande welvaart, beschaving en ontwikkeling. Behalve in Engeland, vindt men de steenkolen in bijna alle streken der aarde en overal zijn zij op dezelfde wijze uit plantaardige stoffen ontstaan. De voorraad van steenkolen is zeer groot, maar niet onuitputtelijk, en de verbruikte voorraad kan niet meer aangevuld worden. Bosschen kan men aankweeken; binnen eene eeuw zou men na het ombakken van alle boomen in de wereld met verstandig overleg weer een groot gedeelte van den verdwenen houtvoorraad teruggewonnen kunnen hebben, maar geen menschelijke macht is in staat om de voorwaarden in het leven te roepen, waaronder deze houtmassa's in steenkool kunnen worden veranderd.

Er schijnt echter nog wel zoo'n rijke voorraad te zijn van de kostbare brandstof, dat men in de eerstvolgende eeuwen nog voor geen gebrek behoeft te vreezen, vooral wanneer men in aanmerking neemt, dat geheele kolenvelden, niet minder uitgebreid dan de Engelsche in Amerika, in China, en ook in onze Oost-Indische bezittingen, slechts op den arbeid der mijnwerkers wachten om een rijke opbrengst te geven. Zoo gaan wij dan onbekommerd de toekomst tegen. En komt er eenmaal na eenige honderden of duizenden jaren aan den geheelen steenkoolvoorraad der wereld een einde, dan zal het nageslacht wel zoo ver vooruitgeschreden zijn, dat het andere beweegkrachten en verwarmingsmiddelen zal uitgedacht hebben dan de stoom en de steenkool, en helderder licht in de duisternis zal weten te doen schijnen, dan thans het gaslicht verbreidt. Wij zijn inmiddels dankbaar voor hetgeen wij in de steenkolen bezitten, dank zij den arbeid der mijnwerkers, die ze aan den dag brengen; der mannen van wetenschap, die ze opsporen en den arbeid der mijnwerkers mogelijk maken; der schepelingen, die ze ons brengen over de gevaarvolle zee; en bovenal zijn wij als vrienden van de natuur, als denkende en on-

derzoeklievende menschen dankbaar voor het licht, dat de beoefenaars der geologie over den oorsprong der zwarte diamanten hebben doen opgaan, zoodat zij ons geen onbegrepen raadsels zijn gebleven, maar ons integendeel in de gelegenheid stellen om ons een schepping van den voortijd voor den geest te roepen, bewonderenswaardig grootsch en rijk, en evenzeer onzer aandacht waardig als die welke wij thans dagelijks voor oogen hebben.

EEN MIDDELPUNT DER ENGELSCHER NIJVERHEID.

In geen andere Engelsche fabriekstad is de nijverheid op zulk een veelzijdige wijze vertegenwoordigd als te Birmingham. In andere fabrieksteden wordt over het algemeen één bepaalde tak van nijverheid uitgeoefend. Zoo is Manchester de stad der katoenfabrieken, Nottingham die der kousenweverijen; Coventry die der lintfabrieken; Newcastle het middelpunt van de mijnwerken. Te Birmingham daarentegen vindt men fabrieken van allerlei soort, hoezeer de vervaardiging van ijzeren en koperen artikelen er op den voorgrond staat. Daar men in verscheidene streken van Engeland ijzer aantreft vindt men ook alomte fabrieken, waar dit metaal tot verschillende doeleinden bewerkt wordt. De zware en groote artikelen zooals ijzeren schepen, bruggen, ankerkettingen, spoorstaven en dergelijke worden grootendeels in het Zuiden van Wales vervaardigd, waar de grootste hoeveelheid ijzer voorkomt. In Lancashire treft men de meeste machine- en werktuigfabrieken aan. Te Sheffield worden honderdduizenden messen en scharen vervaardigd, die zulk een goeden naam hebben in den handel. Al de andere kleine en groote artikelen, die van ijzer en koper vervaardigd worden, komen voor het grootste gedeelte uit Birmingham. Het beginsel der verdeling van den arbeid in Engeland met zooveel voorliefe en zulke gunstige resultaten gehuldigd, wordt hier op de uitgebreidste schaal toegepast. Voor elke soort van spijkers en stiften, van schroeven en knopen vindt men te Birmingham afzonderlijke fabrieken en ar-

beiders. Men treft er werklieden aan, die enkel gouden, zilveren of paarlmoeren knoopen maken, die zich bezighouden met de vervaardiging van geweerloopen, van gewerschroeven, met het polijsten, het graveeren, het uitvijlen van geweerloopen. Het maken van hamers, van inktkokers, van doodkistschroeven, van ringen, van hondenhalsbanden, van vischhaken, stijgbeugels, honden- en andere kettingen, draadnagels, paknaalden en honderd andere artikelen geschiedt altemaal door afzonderlijke klassen van werklieden, die zich met niets anders bezighouden. Vandaar dat de ijzeren en koperen artikelen van de Birminghamsche fabrieken afkomstig, zoo voortreffelijk zijn in hunne soort en tevens zoo goedkoop kunnen geleverd worden. Als iemand zijn gansche leven lang niets anders doet dan paknaalden voortbrengen, moet hij het hierin wel tot een hoogen graad van voortreffelijkheid en vaardigheid brengen. De schaduwzijde dezer verdeeling van den arbeid is echter, dat zulk een werkman voor niets anders geschikt is en vaak armoede moet lijden, als hij om de eene of andere oorzaak buiten verdiensten raakt.

De Birminghamsche fabrikanten beschouwen natuurlijk de geheele wereld als de markt voor hunne waren en doen hun best om in de behoeften van alle mogelijke volken te voorzien. Zoo houdt men zich in een der fabrieken zelfs bezig met het slaan van een wonderlijk soort van geld, dat de Negervolken in Afrika gebruiken, evenals er in Duitschland plaatsen zijn, waar men uitmuntende zaken maakt met het vervaardigen van allerhande glazen versierselen, die bij de onbeschaafde stammen een grooten aftrek vinden. Een zeer groote uitbreiding heeft vooral in de laatste jaren de stalen-pennen-fabrikatie gekregen. In een der fabrieken houden zich tweehonderd en vijftig werklieden met de vervaardiging van dit artikel bezig en verbruiken daartoe jaarlijks veertig ton, d. i. veertig duizend kilogram, ijzer. Van een ton kan men bijna anderhalf millioen pennen maken, zoodat er alleen in de genoemde fabriek jaarlijks ongeveer zestig millioen vervaardigd worden, waardoor zij niet minder dan twee millioen ganzen in de gelegenheid stelt hunne schachten te behouden. Van de groote schaal, waarop sommige fabrikanten hier hunne zaken drijven, kan men zich eene voorstelling maken, als men hoort dat in een zekere spijkerfabriek wekelijks twee en veertig ton

ijzer verwerkt worden, waarvan een deel tot zulke kleine spijkertjes, dat er zestig duizend op een pond gaan. Het geraas in deze fabriek is zoo hevig, dat vele werklieden er hun gehoor bij inschieten.

Een der hoofdtakken van de Birminghamsche fabrieknijverheid is de vervaardiging van geweren. Van dit artikel brengt deze stad alleen eene grootere hoeveelheid voort dan alle andere fabrieksteden in de wereld te zamen. Van 1804 tot 1815, een tijdperk, waarin de vernielingswerktuigen een bij uitnemendheid goeden aftrek vonden, leverden de verschillende fabrieken niet minder dan vijf millioen stuks, welk getal, merkwaardig genoeg, juist overeenstemt met het aantal menschen, die in de verschillende oorlogen, door Napoleon gevoerd, om het leven gekomen zijn. Al de te Birmingham vervaardigde en ten dienste van het Engelsche leger bestemde geweren worden van regeeringswege aan een proefneming onderworpen, waartoe zij met een vijfmaal sterkere lading geladen worden, dan waartoe zij bestemd zijn. Die springen, en dit getal is vrij groot, worden natuurlijk afgekeurd.

Birmingham telt ruim driehonderdduizend inwoners, die allen op de eene of andere wijze tot de fabrieken in betrekking staan. Het grootste gedeelte der stad bestaat uit kleine, geheel zwart berookte arbeiderswoningen, die er over het algemeen niet zeer aantlokkend uitzien. Slechts zelden treft men er een fraai gebouw aan en de gansche stad heeft een tamelijk naargeestig voorkomen. Niemand woont er dan ook voor zijn genoegen. Werken, geld verdienen, vooruitstreven op het gebied der nijverheid, ziedaar de doeleinden, waarop men het oog gevestigd houdt, en die men er ook op de uitmuntendste wijze weet te bereiken.

HET KERSTFEEST IN ENGELAND.

De Engelschen zijn een in hooge mate achtingswaardig en zelfs eerbiedwaardig volk; in menig opzicht verdienen zij de hoogste bewondering. De energie, de volharding, de bij uitnemendheid

practische zin, waardoor zij zich kenmerken, de offers, welke zij zich getroosten voor menschlievende doeleinden, het mannelijke plichtsgevoel, dat hen kenmerkt, en dergelijke voortreffelijke eigenschappen meer, geven hun ten volle aanspraak om in onze schatting een eereplaats in te nemen onder de volken der wereld. Doch ook hier is het licht niet zonder schaduw. Hun eigene geestvolle schrijvers hebben in onsterfelijke werken de nationale gebreken, de schaduwzijden van het volksleven hunner natie blootgelegd. Zij hebben gewezen op hun geldzucht, hun bekrompenheid en vormelijkheid op godsdienstig en zedelijk gebied, hun minachting van den vreemdeling, hun stijfheid en houderigheid in het verkeer, zoowel onder elkander als met leden van andere natiën. Wij kennen hem wel, als we ons van tijd tot tijd op reis begeven hebben, »den drogen, linkschen Engelschman, die zich beweegt als een paard met een kluister aan den poot», zooals hij zich vertoont, als hij op het vasteland reist. »Hij ziet er uit, alsof hij een bezemsteel ingeslikt heeft. Hij is zelf terughoudend en maakt, dat ook anderen dit worden in zijne tegenwoordigheid.» Neen voorwaar, welke deugden de Engelschen ook bezitten, zij munten niet uit door beminnelijkheid, omdat hun karakter niet vroolijk, niet open, niet gul is. Er zijn echter gelegenheden, waarbij de altijd zoo strak gespannen snaren van hun geest zich een weinig ontspannen, waarbij de eenigszins kille nevel, waarin zij zich bijna voortdurend hullen, op de vlucht gejaagd wordt, en het zonnetje van een warm, vroolijk hart komt doorbreken. Zoo b. v. bij gelegenheid van de Derby-wedrennen 1). Dan is de Engelschman enkel levenslust en vroolijkheid, en soms schijnt het genoemde zonnetje bij deze gelegenheid wel wat al te fel. Het vriendelijkste en prettigste tijdperk echter in het leven der Engelschen is het Kerstfeest met de dagen, die er aan voorafgaan en die er op volgen. Dan heeft geheel Engeland, al hangen er ook nog zulke dikke nevelen over zijne eilanden en al kan de lucht er zoo somber en grauw uitzien, dat een mensch de levenslust er van zou vergaan, — dan heeft geheel Engeland een lach op het gelaat en een lach in het hart. Een half jaar vooruit verheugt men zich reeds op de vreugde en de pret van het

1) Vergel. de 1ste serie van dit werk, deel II pag. 587 en verv.

Kerstfeest. En wanneer het den Engelschman ook aan beminlijkheid moge ontbreken, als de zon het laagst aan den hemel staat, moet men, of men wil of niet, van hem houden.

Reeds in den aanvang van December beginnen de toebereidselen tot het feest. Vóór alles wordt er gezorgd, dat men een goed stuk vleesch op tafel kan zien verschijnen. Een goed en stevig maal is een onmisbaar bestanddeel van een Engelsche feestviering, dus men moet maken, dat men goed ingespannen is, wat het hoofdgerecht betreft: het vleesch. Allerwege worden in de eerste dagen van December tentoonstellingen van slachtvee gehouden, zoodat de slagers zich op de hoogte kunnen stellen van de gelegenheden om zich van deugdelijke beesten te voorzien. Weldra ziet men dan ook hunne winkels prijken met de prachtigste exemplaren van het runderensoort, bij tientallen, ja bij honderdtallen soms in de groote steden. De arme duivels, die bij de slagers van den tweeden of derden rang ter markt zullen moeten gaan (of helaas! ook hiertoe de noodige middelen missen) stellen zich tevreden met hun oogen te gast te laten gaan aan de heerlijke exemplaren van de loeiende viervoeters, die allerwege opgehangen zijn. Men kan het hun aanzien: zij zijn louter verrukking, en als het fortuin hun een buitenkansje schonk, waardoor zij in de gelegenheid waren een heerlijk lendenstuk er van machtig te worden, zij zouden zich ongetwijfeld de gelukkigste der stervelingen gevoelen. Ook in de kruidenierswinkels kan men het zien, dat het Kerstfeest aanstaande is. Bergen rozijnen, krenten en sukade liggen voor hunne winkelramen opgestapeld. Het zijn de onmisbare bestanddeelen voor de Kerstpuddingen, die op geen Engelsche tafel bij gelegenheid van het schoone Christenfeest mogen ontbreken. De kruideniers kennen uitmuntend den geest van hunne klanten en er heerscht daarom onder hen een wedstrijd, wie de hoogste torens of bergen van de puddingbenoodigdheden zal uitstallen. De Engelschman houdt namelijk veel van het omvangrijke, het massale en kolossale, en die dezen smaak het best weet te bevredigen kan er zeker van zijn, dat zijn waar een goeden aftrek vinden zal.

Het Kerstfeest is in Engeland in waarheid een feest vol vreugde en pret. Alomme ziet men levenslustige, vroolijke aangezichten. Nooit is men jegens elkander zoo vriendelijk, zoo voorkomend,

zoo hartelijk, zoo gul. De spoortreinen zwoegen onder den last van pakjes, altemaal geschenken, die men elkander van heinde en verre toezendt. De speelgoed- en galanteriewinkels beleven dan even goede, en nog gezegender dagen, als hier te lande bij gelegenheid van het Sinterklaasfeest. De poeliers zorgen, dat zij een goeden voorraad vette ganzen, hazen, konijnen, eenden en ander harig en gevederd volkje bij de hand hebben, want duizenden zullen er worden gekocht en verzonden. In ieder huisgezin is men in spanning, van wege de dingen die verwacht worden. Overal heeft men het druk met pakken. De misdeelden naar de wereld ondervinden het, dat de geest van Ilem, ten wiens eere het feest wordt gevierd, geen vreemdeling is te midden van de torenhooge schoorsteenen der fabrieken en het eeuwigdurend geratel en gemor der stoommachines. De vriendelijke geest der weldadigheid en menschenliefde is overal in de weer om het de armen en ongelukkigen, de weezen en de misdeelden naar de wereld goed te doen hebben op het Christenfeest. Menig werkman staat op de avonden, die aan het feest voorafgaan, alvorens naar huis of — naar de kroeg te gaan, peinzend stil voor de schitterende winkels met hunne schatten, en overlegt bij zich zelve of hij toch eigenlijk niet wijzer en beter deed als hij een flink deel van zijn loon, dat hij gewoon is door het keelgat te jagen, besteedde om zijn vrouw die zich den ganschen dag afslooft in de armoedige woning onder het talrijke troepje kleinen, eens het hart te verheugen met de benooidgheden voor een kolossalen pudding, waarvan allen konden medesmullen. En vaak wordt voor den kruideniers- of speelgoedwinkel de eerste stap gedaan tot een leven van toewijding en schoon liefdebetoon. Ieder, die het eenigszins stellen kan in de wereld, zet zijn huis op de vriendelijkste wijze open voor zijne vrienden en bekenden, die niet zoo gelukkig zijn een huiselijken kring om zich heen te hebben, en ieder vreemdeling, die kennis heeft aangeknoopt met een of meer Engelschen, kan er zeker van zijn, dat hij voor de feestdagen een uitnodiging ontvangen zal, en dat hem het samenzijn met zijne Engelsche vrienden, bij andere gelegenheden wel eens minder aangenaam door hunne stijfheid en vormelijkheid, hem nu uitmuntend bevallen zal.

Rijke overvloed, dit is het ideaal van ieder Engelschman, moet

er op het Kerstfeest op zijn tafel heerschen. Het malsche rundergebraad, de vette kalkoen, en vooral de pudding mogen er niet ontbreken. Een Kerstmaal zonder pudding is in de oogen der Engelschen een onding, een lastering van het voorgeslacht, dat sedert menschenbeugenis zich bij deze gelegenheid er aan tegoed heeft gedaan. Op de tafel van de koningin en in de nederigste woning van het Vereenigd Koninkrijk siert de pudding den disch. Een palmtak kroont het donkerbruine gebak. Allerwege vinden wij palmtakken. Vooral in de winkels der slaggers, die er hunne prachtige braadstukken mee sieren en ze daardoor dubbel aantlokkend maken.

Ook voor de geestelijke behoeften wordt ruimschoots gezorgd. De geïllustreerde volkstijdschriften, waaronder het fraaie werkmansblad »*The British Workman*» een eereplaats inneemt, verschijnen in een extra Kerstnummer met keurige platen en een schat van onderhoudende lectuur. Ontelbaar is de menigte prenten en andere boeken, tot Kerstgeschenken bestemd, die er verschijnen. Toen de eenige Dickens nog leefde, ging er bijna geen Kerstfeest voorbij, waarop hij zijn volk en de geheele beschaafde wereld niet bedacht met zijn heerlijke en onsterfelijke Kerstvertellingen, echte juweeltjes, tintelend van gloed en leven, van sijne geestigheid en diep, liefdevol gevoel. Lang zal het misschien duren, voordat Engeland en Europa weer met zulke kostbare Kerstgaven wordt verrijkt. Doch ook de geesten van den tweeden en derden, ja, van den allerlaagsten rang, doen ijverig hun best om het licht van hun vertellersgaven te doen schijnen voor hun volk, opdat zij wederkeerig in staat zijn de hunnen het hart te verwikken met een stevig Kerstmaal en wat er meer tot het blijde feest behoort.

De bij de Duitschers zoozeer geliefde Kerstboom met zijne lichtjes, vergulde noten, blozende appelen en aantlokkende geschenken, wordt in de gezinnen der Engelschen niet opgericht, en het zal niet licht gelukken hem daar inheemsch te doen worden. Want indien eenig volk gehecht is aan zijne zeden en gebruiken, en ontoegankelijk voor hetgeen niet langs natuurlijken weg uit zijn geest en karakter, uit zijn eigen verstands- en gemoedsleven opwast, dan wel het Engelsche. De afwezigheid van den Kerstboom doet echter geen scha aan hun opgeruimd-

heid en vroolijkheid. Het is alsof zij sedert den dag van de Derbywedrennen al hunne vroolijkheid opgepot hebben, om ze thans aan den dag te leggen. En het zal hun geen kwaad doen zoo eens in alle eer en deugd uit te spatten. Ook ontheiligen zij er de schoone feestdagen volstrekt niet mede. Integendeel, de huiselijke vreugde, die gulle scherts, dat gezellig samenzijn, gepaard aan de vriendelijke zorg voor de misdeelden, en ongelukkigen, is een schoone hulde aan Hem, met wiens komst het licht is opgegaan om vrede en vreugde te scheppen in de harten der menschen. Lang leve het, lang bloeie het vriendelijke, vroolijke Kerstfeest onder de in vele opzichten zoo voortreffelijke natie! Lang moge het bijdragen tót verhooging van hare geestelijke gezondheid en kracht.

De Kerstdagen worden eerst gerekend met Drie Koningen een einde te nemen. Het laatste bedrijf bestaat in het verorberen van een flinken Drie-koningskoek, maar nog vele dagen nadat dit vermaarde gebak den weg van alle gebakken is gegaan, spreekt men met elkaar over de goede dagen, die men doorleefd heeft, en wenscht elkander toe, dat zij nog veelmalen terugkeeren mogen.

IN HET LAND DER IJZERMIJNEN.

Het prinsdom Wales, bij name algemeen bekend omdat de Engelsche troonsopvolger den titel van Prins van Wales voert, maakt een belangrijk gedeelte van Engeland uit, zoowel om de wilde en romantische natuurschoonheid, waardoor het zich kenmerkt als om de kostbare schatten, die het in zijn schoot bergt en het eigenaardig karakter van de bevolking en hare geschiedenis. De bewoners van Wales zijn namelijk de rechtstreeksche afstammelingen van de oorspronkelijke Britsche bevolking, tot het Keltische ras behoorende, die de Romeinen in Engeland aantroffen, toen zij in het begin onzer jaartelling, door hunne onverzadelijke veroveringszucht gedreven, ook daarheen overstaken. Na het verzwakken van de macht der Romeinen werd Engeland gedurig geteisterd door de invallen der woeste Picten en Scoten uit het

Noorden en eindelijk door die van de Angelen en Saksers, van de Friezen en Jutten, welke Noordsche volken er zich als heer en meester gedroegen. De bewoners, die hun geboorteland niet ontvluchtten, werden tot slaven gemaakt en versmolten geheel onder de overheerschende stammen. Van hen, die het land verlieten, vestigden sommigen zich in het Noorden van Frankrijk, welke streek sedert den naam draagt van Klein-Bretagne of kortweg Bretagne en welker bewoners zich door velerlei eigenaardigheden in hunne zeden, gewoonten en taal op eene in het oog vallende wijze onderscheiden van de overige Franschen, aan wie zij zich echter tegenwoordig nauw en innig verbonden gevoelen. Anderen begaven zich naar het Westelijkste gedeelte van Groot-Britannië, het tegenwoordige Wales, waar zij zich achter de bergen veilig gevoelden tegen de aanvallen der vreemde indringers. De naam van Wales is afkomstig van deze laatsten en luidde oorspronkelijk *Walah*, hetgeen overeenkomt met den naam Welsch- of Walschland, welken de Germaansche stammen aan die deelen van het uitgestrekte Romeinsche rijk gaven, waarmede zij in aanraking kwamen. De nieuwe bewoners van Wales noemden en noemen zich zelve nog *Cymry*, hetgeen beteekent: »die een eigen vaderland hebben», waarmede zij willen te kennen geven, dat zij zich onderscheiden achten van de Engelschen en, gelijk ook inderdaad het geval is, een eigene nationaliteit hebben. Inderdaad spreken zij tot heden toe hun eigen taal en onderscheiden zich door hun bijzonderen volksaard en eigenaardige zeden en gebruiken, terwijl zij ook hunne eigene letterkunde hebben, die door de geleerden met zeer veel belangstelling bestudeerd wordt. Na hunne verhuizing zijn de Kelten van Wales een tijd lang onder hunne eigene vorsten onafhankelijk gebleven, maar toen de macht der Engelsche koningen toenam, strekte hun begeerte zich ook naar het Welsche land uit en beproefden zij herhaaldelijk het krijgshaftige en vrijheidlievende volk aan zich te onderwerpen. Het kostte hun niet weinig inspanning dit doel te bereiken, daar de Welschen zich als leeuwen verweerden. Eindelijk echter, het was op het einde der 13de eeuw, gelukte het koning Eduard I het land van zijne onafhankelijkheid te berooven. Om de moedige bewoners met hun lot te verzoenen stelde de Engelsche koning zijn zoontje, die kort geleden te Canarvon geboren was, aan de

edelen en het volk van Wales als hun toekomstigen vorst voor, sinds welk tijdstip de troonsopvolger in Engeland den titel van Prins van Wales draagt.

Met wezenlijk bewonderenswaardige liefde en trouw hebben de bewoners van Wales ook sedert hunne onderwerping aan Engeland hunne nationaliteit en hunne Keltische taal trachten te bewaren. Zelfs diegenen, die hun vaderland verlaten hebben en zich in de Engelsche steden of aan gene zijde van den Oceaan, in Amerika, hebben neergezet, houden hunne taal en nationale eigenaardigheden in eere. Zelfs in het land der Mormonen vindt men deze bij de aldaar gevestigde Welschen terug. Op den duur echter zal het hun moeite kosten om dit vol te houden. De afzondering namelijk, waarin de bewoners van Wales leefden, heeft opgehouden. Door onderscheidene spoorwegen staat het in nauwe verbinding met Engeland en ongeveer vierhonderdduizend Engelschen hebben er zich van lieverlede gevestigd tot het exploiteeren van de rijke mijnen, die er zich bevinden. Wat de wapenen niet tot stand hebben kunnen brengen, zal dus verwezenlijkt worden langs den vreedzamen weg der industrie. De wederzijdsche belangen zullen de bewoners van Engeland en die van Wales van lieverlede hoe langer zoo nauwer aan elkander verbinden en met elkander doen samensmelten, zoodat de Welsche eigenaardigheden, althans in Engeland en Amerika, na eenige eeuwen misschien, geheel zullen verdwenen zijn en het oude Keltische ras geheel tot de geschiedenis zal behooren.

De vrees voor deze mogelijkheid heeft eenige geestdriftvolle Welsche patriotten het plan doen opvatten, om de landverhuizers uit hun midden zooveel mogelijk te doen trekken naar een land zonder beschaafde inwoners, om daar mettertijd een uitsluitend Keltischen staat te vestigen. Zij kozen hiertoe het verafgelegen Patagonië, in Zuid-Amerika, uit. Hunne pogingen werden aanvankelijk niet met den gewenschten uitslag bekroond, daar verreweg de meeste Welsche landverhuizers zich liever in de beschaafde gedeelten van Amerika, dan in de wildernissen van dit werelddeel te midden van de Wilden gingen vestigen. Weinigen slechts gaven gehoor aan de roepstem der commissie voor de Welsche landverhuizing. Terwijl er duizenden naar Noord-Amerika trokken, scheepten zich in Mei 1865 ternauwernood tweehonderd

Welsche landverhuizers naar Patagonië in. Na een reis van ongeveer twee maanden kwamen zij aan in het vreemde land, waaraan zij den Keltischen naam gaven van *Bro Wen*, schoon land. Zij hadden het in den beginne te midden van de maagdelijke natuur en de woeste volksstammen van de streek, waar zij zich vestigden, hard te verantwoorden, maar door hun aangeboren moed en hun onwrikbare volharding kwamen zij alle bezwaren te boven, zoodat hun kleine kolonie zich thans onder de bescherming van de nabijgelegen Argentijnsche republiek in een aanmerkelijken bloei mag verheugen. Hun welslagen deed andere landverhuizers van hun volk hun voorbeeld volgen en misschien wordt het doel der vurige Welschen nog eenmaal verwezenlijkt, en verrijst er in de plaats van het Patagonische reuzengeslacht in het Zuiden van Amerika een staat, waarin de Keltische taal en volkseigenaardigheden, nadat zij in Europa en Noord-Amerika reeds lang verdwenen zijn, een veilig en bijna onaantastbaar toevluchtsoord zullen gevonden hebben.

Het valt den reiziger, die uit Engeland in de trotsche en woeste bergen van Wales doordringt, al spoedig in het oog waarin de rijkdom bestaat van dezen uithoek in Engeland. Zoodra men Merthyr Tydvil voorbij is, ziet men allerwege de merkteekenen van de omvangrijke ijzerindustrie, welke in dit gewest gedreven wordt. Het wemelt er van smeltovens, spoorwegen en kanalen, voor het transport van het metaal, dat der menschheid zooveel meer dienst nog bewijst dan het goud. Telkens snorren ons de spoortreinen enkel uit kolenwagens en rijtuigen vol arbeiders bestaande, welke laatsten even zwart zijn als de kolen, in vliegende vaart voorbij. Bergen van slakken, steenen waaruit het ijzer is weggesmolten, verheffen zich op talloze plekken. Er moet verbazend veel ijzer gewonnen worden in dit gewest, deze indruk dringt zich, waarheen wij ook den blik wenden, onwederstaanbaar aan ons op. Wij worden hiervan nog levendiger overtuigd, als wij een bezoek gaan brengen aan een der groote ijzermijnen, die tegelijk ook de steenkolen oplevert, zonder welke het ondoenlijk zou zijn om uit de massa's erts, die naar boven gebracht worden, met eenig voordeel het kostbaar metaal te verkrijgen. Welk een menigte vuren in den omtrek der mijn! Soms worden in een enkelen dag vijftienhonderd ton steenkolen naar boven gebracht, tienduizend

ton 1) in de week, en deze geheele massa brandstof wordt in de smelterijen van het mijnwerk gebruikt. Dikwijls moet men nog kolen van buitenaf laten komen om de tallooze, kolossale vuren te onderhouden. Hieruit kan men opmaken hoe geweldig groot de massa ijzer is, die er uitgegraven wordt. Aan het mijnwerk, dat wij bezoeken, zijn niet minder dan zesduizend arbeiders verbonden, aan wier loon maandelijks vijf en twintig duizend pond sterling, drie tonnen gouds, wordt uitbetaald. Enorme sommen worden ook verslonden door de werken in de mijn, welke gangen als een doolhof in alle richtingen naast en door elkander loopen. Men berekent, dat in de grootste mijnwerken voor zes millioen in den grond zit, aan hout, spoorstaven en dergelijke zaken. Doch kolossaal zijn ook de winsten, die zulk een mijnwerk oplevert. Door de omstandigheid, dat de steenkolen en het ijzer naast elkander voorkomen, kan men het metaal zeer goedkoop uit het erts winnen, zoo goedkoop zelfs, dat de Engelschen in staat zijn om hun ijzer, in weerwil van de inkomende rechten, voor denzelfden en zelfs voor minderen prijs op het vasteland te verkoopen, dan hetgeen uit de daar aanwezige mijnwerken gewonnen wordt.

Het is bijzonder merkwaardig om de drukte en beweging te zien, die bij den dubbelen ingang der mijn heerscht. Aan de eene zijde ziet men in de langzaam hellende opening eene reeks ledige wagens en een aantal mijnwerkers met hunne lichten naar beneden gaan, terwijl aan de andere zijde de met kolen en erts beladen wagens, evenals de eerstgenoemde door een in de nabijheid zich bevindende stoommachine in beweging gebracht, naar boven komen. De mijnwerkers staan als zieltjes zonder zorg op den rand der wagens of op het touw van gevlochten ijzerdraad, waardoor ze worden opgetrokken. Met dezelfde zorgeloosheid dalen zij in hun gevaarvolle werkplaats af. De gewoonte is een geweldige macht in het leven. Jammer maar, dat zij door de zorgeloosheid, waarmede zij ook met hunne lichten omgaan, zoo vaak aanleiding geven tot die geweldige ontploffingen, waardoor zoovele wakkere mannen om het leven komen en zoovele huisgezinnen in diepe armoede en ellende achtergelaten worden.

1) Een ton is 900 à 1000 kilogram.

Bij de schachten, die rechtstandig naar de diepte der aarde voeren, zijn wij met belangstelling getuige van de vernuftige en voordeelrijke wijze, waarop men de steenkolen op de oppervlakte der aarde weet te brengen, nadat zij door de mijnwerkers in de onderaardsche groeven zijn losgehakt. De kolen worden beneden in een grooten emmer geschept, en zoodra deze gevuld is, wordt een emmer van nagenoeg dezelfde grootte boven aan de schacht met water gevuld, die, zwaarder zijnde dan de kolen, deze naar de hoogte doet rijzen. Als de emmer met water op den bodem is gekomen, wordt hij geleedigd en wordt dan door den neerdalenden kolenemmer, die op zichzelf een weinig zwaarder is naar boven geheschen. Zoo gaat het den geheelen dag door. Het water en de brandstof, overigens elkanders vijanden, ziet men hier dus als bondgenooten ten bate van den mensch, die van alles partij weet te trekken, werkzaam.

Van de mijnschachten begeven wij ons naar de hoogovens, die van boven open en met een galerij omgeven zijn. Als men den blik slaat op de brandende en gloeiende massa in deze ovens waarvan sommige misschien reeds sedert dertig jaren onophoudelijk branden, dan ontvangt men in het klein denzelfden indruk als wanneer men zich bij een vulkaan bevindt. Er wordt echter van boven niets uitgeworpen, maar wel worden er voortdurend groote massa's erts in gestort. Het gesmolten metaal verzamelt zich van onderen in een opening onder den oven en elken dag laat men de gloeiende massa er uitstroomen. Aan water gelijk dringt het ijzer er uit in de groeven van het vormzand, waarin het tot lange dikke staven verstijft. Het is een prachtig schouwspel de metalen rivier, die in haar gloeienden staat van de prachtigste kleuren schittert, zich als in talrijke beken te zien verdeelen. Men kan zich echter niet weerhouden om diep medelijden te gevoelen met de werklieden bij de smeltovens, die hun gansche leven bijna doorbrengen in de verschrikkelijkste hitte, welke men zich voorstellen kan. Gelukkig, dat hunne loonen evenredig zijn aan hun zwaren en moeitvollen arbeid, en dat zij hierdoor, als de arbeid geëindigd is, in de gelegenheid zijn zich eene betamelijke mate van levensgenot te verschaffen.

In den regel bevinden zich ook bij de mijnwerken de pletterijen en stavenfabrieken, waar het ijzer in den vorm gebracht wordt,

waarin het in den handel voorkomt. Met een verbazende snelheid wordt een spoorstaaf getrokken uit een stuk wit gloeiend ijzer. Door middel van lange tangen wordt de gloeiende klomp uit het vuur gehaald, onder de hamers gebracht, door de trekvormen getrokken evenals een stuk was, en binnen den tijd van tien minuten is de staaf geheel gereed, met uitzondering van de zijden, die nog ruw en ongelijk zijn. Deze ongelijke kanten worden er met kolossale scharen afgeknipt en de staaf is gereed ter verzending. De stoomkracht speelt natuurlijk bij deze bewerking de grootste rol.

Met een enkel woord maakte ik reeds gewag van de hooge loonen, die de werklieden in de ijzermijnen en de daarbij behorende inrichtingen kunnen verdienen. Het is geen zeldzaamheid werklieden aan te treffen, die drie à vier duizend gulden in het jaar maken, terwijl de meerderheid veel grooter inkomsten heeft dan de meeste predikanten en onderwijzers in Engeland. Deze hooge loonen zijn echter voor vele werklieden een hoogst twijfelachtige zegen. Daar namelijk de beschaving zoowel als de zedelijke en godsdienstige ontwikkeling van de meerderheid der mijnbevolking veel te wenschen overlaat, wordt het vele geld, dat door haar verdiend wordt, dikwijls aan allerhande uitspattingen verkwist of uitsluitend gebruikt voor stoffelijke genietingen, zoodat de welvaart onder deze mijn- en ijzerwerkers geenszins geëvenredigd is aan hunne kolossale verdiensten en er menig huisgezin arm en onverzorgd achterblijft, als het hoofd er van door ongeluk of ziekte wordt weggenomen. De verstandigen en zedelijk ontwikkelden echter, welke soort onder de mijnbevolking gelukkig ook niet tevergeefs gezocht wordt, leggen zich toe op een wijze spaarzaamheid, op de steeds voortgaande ontwikkeling van hun geest en de veraangenaming van hun huiselijk leven, en hebben hierdoor, in weerwil van hun harden en moeievollen arbeid, een benijdenswaardig leven, rustiger en kalmer vaak dan de bezitters en bestuurders der mijnwerken, op wie niet alleen een groote verantwoordelijkheid rust, maar die aan al de slechte kansen en misrekeningen bloot staan, waartoe de staatkundige gebeurtenissen, de speculatiezucht en andere oorzaken op het gebied van de nijverheid en den handel gedurig aanleiding geven. Doch ook tegen deze schaduwzijden staat eene lichtzijde over, de mogelijkheid namelijk van zich een dier ontzaglijke fortuinen te verwerven, welker wederga men buiten En-

geland bijna overal, althans in zulk een menigte, tevergeefs zoekt, en daardoor niet alleen een rijke mate van levensgenot te kunnen smaken, maar ook in het voetspoor te kunnen treden van zoovele groote Engelsche geldbezitters, die hun enorme kapitalen hebben aangewend om de grootheid en de kraecht, de beschaving en het geluk van hun volk krachtdadig te bevorderen.

ONDER DE BERG-SCHOTTEN.

In het Noordelijkst gedeelte van Groot-Brittannië, in de Schotsche Hooglanden en op de eilanden op de Schotsche kusten huisvest een volk, dat door zijn aartsvaderlijken eenvoud, zijn trouw aan de overgeleverde zeden en gebruiken, zijn armoede en eigenaardige leefwijze eene treffende tegenstelling vormt met de Engelsche natie, die door haar onvermoeid streven naar vooruitgang op het gebied van handel en nijverheid zich zulk een ontzaglijken rijkdom heeft weten te verwerven en zulk een hoogen rang inneemt onder de beschaafde natiën. Het zijn de dusgenaamde Berg-Schotten of Hooglanders, welker uiterlijk en innerlijk leven zoovele merkwaardige trekken vertoont, dat het der moeite wel loont nader kennis met hen te maken, te meer omdat de gouden glans der poëzie aan hun eenvoudig en in vele opzichten aartsvaderlijk leven een hoogere wijding geeft en aan het verkeer onder hen een eigenaardige bekoorlijkheid bijzet.

De Berg-Schotten maken op de reizigers, die zich onder hen opgehouden hebben, den indruk van een natuurvolk, van een herdersstam, toegerust met een verheven aanleg, doch die in zijn ontwikkeling tegengehouden is door den druk, waaronder zij geleefd hebben, en door het schrale deel van uiterlijke welvaart en levensgenot, dat hun tebeurtgevallen is. Men vindt echter onder hen geen bepaalde ruwheid noch gebrekkige verstandsontwikkeling en onverschillige stompzinnigheid. Zij leven te midden van de majestueuse natuur der Hooglanden, die den geest hunner voorvaderen ontvlamde tot romantische, ridderlijke daden, van welken

geest zich ook bij hen nog de sporen vertoonen, in hunne afgezonderde dalen, tusschen rotsen, meeren en nevelen, nog geheel overeenkomstig de oude patriarchale zeden. Behalve door dezen eenvoud kenmerken zij zich door nationale fierheid, enthousiasme en energie. Levendig is hun blik, vast en snel hun gang, stout hun moed in gevaren; zij vreezen den onstuimigen bergstroom niet en weten er met verwonderlijke vaardigheid over heen te komen; zij zijn uitmuntende matrozen en voortreffelijke soldaten. De Schotsche regimenten behooren zelfs tot de beste bestanddeelen van het Engelsche leger. Jegens vreemdelingen zijn zij beleefd en gastvrij en zij gevoelen zich gekrenkt als men hun voor hun dienstbetoon wil betalen. Zij zijn nieuwsgierig en spraakzaam, ook als zij zich met den vreemdeling in de meest eenzame en woeste gedeelten van hunne bergen bevinden, maar tegelijk zijn zij bescheiden en fatsoenlijk in hun gedrag. Wee echter dengenen, die het zou durven wagen hen te beleedigen, want dan kent hun wraakzucht geen grenzen. Er leeft in hen een diep en ernstig godsdienstig gevoel, hetgeen er niet weinig toe bijdraagt om aan hun karakter eene hoogere wijding te geven. Met deze voortreffelijke eigenschappen gaan echter ook minder gunstige gepaard. Het ontbreekt hun namelijk aan echten werklust, onvermoeide vlijt en vooral ook aan een verstandig en ordelijk beheer hunner zaken.

De Berg-Schotten leven in een zeer afhankelijken en onderdrukten toestand. Zij zijn wel is waar geen lijfeigenen, maar bezitten toch geen eigendom. Zij hebben geen landerijen, die van den vader op de kinderen overgaan, die zij naar goeddunken kunnen bebouwen en verbeteren, geen eigen woningen, waarin zij heer en meester zijn, zoolang zij hunne verplichtingen jegens den staat getrouw en nauwgezet nakomen. Het grondbezit is geheel in handen van den adel, van de Schotsche *lairds* en maakt deel uit van de grootere of kleinere landgoederen, die meestal beheerd worden door pachters en door dezen voor een deel in kleine stukken wederom aan anderen verhuurd worden. De Berg-Schotten, die hun land ook uit de tweede hand pachten, hebben er dus weinig belang bij om werk te maken van de verbetering der landerijen en woningen, daar zij er nooit zeker van zijn of zij hetgeen zij het ééne jaar bezitten ook in het volgende zullen kunnen behouden.

Hierbij komt nog, dat de overlevering en gewoonte hen het herders- en visschersleven zeer hoog doet schatten, hoewel zij daarmede nauwelijks het noodige levensonderhoud kunnen verdienen, en dat zij in hunne Hooglanden vaak met misgewas te worstelen hebben. Geen wonder, dat de arme en fiere Berg-Schotten bij al hun matigheid en ingetogenheid dikwijls aan den honger en het gebrek zijn prijsgegeven. Velen zien zich genoodzaakt om in het leger dienst te nemen, waar zij om hunne voortreffelijke eigenschappen met open armen ontvangen worden, en de ronselaars, die zich belasten met het aanwerven van matrozen voor de schepen, kunnen zonder veel moeite onder hen goede zaken maken. Zij laten zich ook lichtelijk bewegen om in Amerika en elders hun fortuin te beproeven, hetgeen hun niet zelden gelukt, daar zij zeer voortreffelijke kolonisten zijn.

Al deze omstandigheden zijn oorzaak, dat de stam der Berg-Schotten van jaar tot jaar kleiner wordt, waartoe mede niet weinig bijgedragen wordt door de groote sterfte onder hunne knapen en jongelingen. Men schrijft dit verschijnsel toe aan het algemeen verbreide gebruik van *whisky*, een buitengemeen sterken drank, waarvan de hooger en lager geplaatsten der Berg-Schotten een tamelijk overdadig gebruik maken en waarin zij zelfs zeer jonge kinderen reeds doen deelen. Ook zal de slechte toestand van hun woningen ongetwijfeld een hoogst ongunstigen invloed uitoefenen op hun gezondheidstoestand.

Nog veel ellendiger dan op het vasteland zijn de woningen der Berg-Schotten op de eilanden. Daar bestaan deze in den regel uit vier muren van rotsblokken, zonder kalk opgetrokken. De openingen tusschen de steenen zijn zoo goed mogelijk met mos dicht gemaakt. De beste dezer woningen zijn in twee afdeelingen verdeeld: een voor de menschen en een voor het vee. Planken of steenen vloeren kent men niet, zoodat de grond, waarop zij wonen, altijd vochtig en modderig is. In het midden brandt een vuur met een pot er boven. In eenige woningen vindt men een gat in het dak, waardoor de rook ontsnappen kan, in andere moet deze maar zoo goed en zoo kwaad als het gaat een uitweg zoeken door de deur of het gat in den muur, dat een venster moet verbeelden, en dikwijls niet eens van ruiten, maar slechts van een plank ter afwering van de koude buitenlucht voorzien is. De

slaapsteden bestaan uit een paar holten in den muur, de bedden uit een hoop hei, hooi en mos met een paar wollen dekens bedekt. In sommige streken zijn de huizen zoo ellendig, dat zij, op eenigen afstand gezien, op groote molshoopen gelijken. Vaak bestaan zij enkel uit heiplaggen of graszoden.

De kleeding der Berg-Schotten bestaat sinds eeuwen onveranderlijk uit dezelfde bonte stof, meestal met groote geele, roode en groene ruiten geweven, welke stof algemeen onder den naam van Schotsch bekend is en in geheel Europa voor dames- en kinderkleeding zeer gezocht is. De snid van hunne kleeding is ook zeer eigenaardig. Onder hun wambuis dragen zij een soort van korten vrouwenrok die hun tot even boven de knie reikt, welke geheel naakt is; de helft van hunne beenen is gestoken in kousen met roode en witte ruiten. In plaats van schoenen dragen zij een stuk leer onder den voet, dat met riemen daaraan verbonden is. Hun meest geliefd en eigenaardig kleedingstuk is de *plaid*, een lang stuk geruite stof, dat zij bij wijze van sjerp om het lijf slaan. Als het regent, ontvouwen zij den sjerp en wikkelen er zich geheel in, als in een mantel. Het hoofd dekken zij met een blauwe muts, versierd met een bonten rand en een lange veer. Voor het lijf dragen zij een grooten leeren zak van vossen- of ottervel, met vele snoeren en kwasten versierd, waarin zij hun geld, tabak en dergelijke artikelen bewaren. In den gordel draagt de Schot altijd een dolk van antieken vorm; vroeger begaven zij zich nooit op weg zonder het breede zwaard en het schild, die beiden thans in onbruik gekomen zijn, gelijk dit ook het geval is met de vreeselijke strijdbijl, waarvan zij zich met zooveel behendigheid wisten te bedienen. Tot in het midden der vorige eeuw toe schoten zij nog met boog en pijl, thans maken zij evenals de beschaafde natiën gebruik van vuurwapenen.

De kleeding der vrouwen heeft behalve de zonderlinge muts, die weinig tot verhooging van hare schoonheid bijdraagt, weinig eigenaardigs. Zij zijn ijveriger en werkzamer dan de mannen. Zij weven de stof voor de nationale kleeding, die ook door haar vervaardigd wordt, breien kousen en zorgen voor de huishouding.

De Berg-Schotten zijn hartstochtelijke liefhebbers van zingen en vervroolijken daarmede elken zwaren arbeid, dien zij verrichten. In hun nationale liederen verheerlijken zij meestal de heldhaftige

daden en schoone eigenschappen van hunne dappere voorvaderen, die hun roem en hun glorie zijn. Een treffenden indruk maakt hun gezang als het weerklinkt uit de booten, die zich ten getale van eenige honderden met de haringvangst op de Schotsche kust bezig houden. Dikwijls zijn hunne liederen kleine romancen of balladen, die betrekking hebben op de plek waar zij gezongen worden en waardoor de schimmen uit het verledene als 't ware opgeroepen worden voor de oogen van het nageslacht. Des Zondags laten zij de wereldsche liederen rusten; dan weerklinken uit hunne armoedige woningen slechts godsdienstige liederen, die zij met het diepste gevoel en met een zeer vromen zin aanheffen.

Vroeger was de harp, het lievelingsinstrument van Schotland's grooten bard Ossian, het meest in zwang ter begeleiding van hunne liederen. Tegenwoordig zijn deze en andere instrumenten geheel verdrongen door den doedelzak en de daarmede overeenkomende zakpijpen, welker muziek nu eens wild en woest dan zacht en somber klagend voor alle Schotten een ongemeene bekoorlijkheid heeft.

Ook de zin voor poëzie is, gelijk reeds opgemerkt werd, onder de Berg-Schotten bijzonder sterk. Bij geen volk ter wereld bijna vindt men zoovele oude sagen, legenden en overleveringen, die van geslacht op geslacht overgaan en nog gedurig vermeerderd worden, daar de meeste Schotten in de Hoog- zoowel als in de Laaglanden geboren vertellers zijn, en 's wintersavonds de hunnen kostelijk weten te vermaken met hunne avontuurlijke verhalen of met hunne opsiering van oude sprookjes. Ook de fragmenten van Ossian's gedichten leven bij voortduring in het geheugen van het volk voort en zijn aldus, naar de meening van onderscheidene geleerden, sedert de 3de eeuw van onze jaartelling bewaard gebleven. Ossian was, volgens de overlevering, de blinde zoon van koning Fingal, naar wien de beroemde grot op het eiland Staffa, waarmede wij weldra nader kennis zullen maken, genoemd is. Om het verheven karakter van de aan hem toegeschreven en grootendeels in den mond des volks bewaard gebleven poëzie, heeft men dezen zanger op ééne lijn geplaatst met de grootste dichters der wereld, en hem om zijn prachtig heldendicht Fingal zelfs met den onsterfelijken Homerus vergeleken. Om den lezer een denkbeeld te geven van het eigenaardig en fantastisch karakter der verhalen en

sproken, waarin de Schotten behagen scheppen en waarin wij voor een deel nog hunne tegenwoordige denkbeelden terugvinden, laat ik hier een overlevering volgen, die ik verkort ontleen aan de werken van den grooten Schotschen romandichter Walter Scott. Een oude blinde vedelaar is aan het woord en verhaalt hetgeen zijn grootvader is overkomen omstreeks den tijd der groote Engelsche revolutie, waardoor onze stadhouder Willem III op den troon van Engeland is gekomen. In de jaren, welke aan deze omkeering voorafgingen, hadden de Schotten, die de Presbyteriaansche leer waren toegedaan en den naam van Covenanters droegen, geducht veel te lijden van de Engelsche regeering en hare voorstanders, waartoe ook een aantal Schotsche edellieden behoorde. Vooral de *laird* 1) Sir Robert Redgauntlet was een tijd lang een zware plaag voor diegenen onder zijne landgenooten, welke anders dachten dan hij. Deze Sir Robert en een zijner pachters, de grootvader van onzen verteller, zijn de hoofdpersonen in de volksoverlevering, die wij hier willen meedeelen. Wij zetten ons dus in den geest op een winteravond rondom den blinden vedelaar neder en luisteren met zijne overige toehoorders aandachtig naar zijn boeiend verhaal:

— Ver in het rond, aldus vangt hij aan, was Sir Robert gehaat en gevreesd. Men was er vast van overtuigd, dat hij met den Booze in verband stond; dat zwaard noch kogel hem deren kon; dat hij in staat was om met zijn paard heen te gallopeeren over bergruggen, zóó smal, dat een ander er nauwelijks kon staan, kortom dat hij een soort van bovennatuurlijk wezen was. Hij was echter niet kwaad voor zijne pachters, en zijne krijgslieden liepen hoog met hem. Mijn grootvader Steven had mede land in pacht van den gevreesden edelman. Sinds onheugelijke tijden hadden zijne voorouders er reeds op gewoond. Mijn grootvader was een vroolijke snaak en kon meesterlijk op den doedezak spelen, waarom al de bedienden op het kasteel hem gaarne mochten lijden. Als zij behoefte gevoelden aan een liedje werd Steven geroepen, en hij was altijd gereed. Ook Sir Robert hield van zijn spel en was vooral met hem ingenomen, omdat hij zoo wakker had deelgenomen aan zijne tochten ter bestraffing en berooving der Covenanters. Toen de Revolutie Sir Robert's tegenstanders aan het roer gebracht had, liet men den laird ongemoeid, omdat er geen eind zou gekomen zijn aan het straffen, indien men al de lieden zijner partij had willen doen boeten voor hunne gewelddadigheden. Zoo leefde hij dan ongestoord voort op zijn kasteel, met dit on-

1) Aldus is de titel van den hoogen Schotschen adel, overeenkomende met het Engelsch *lord*.

derscheid alleen, dat hij voortaan op vossen in plaats van op Covenanters jacht moest maken, en ten gevolge van het ophouden der verbeurdverklaringen een tamelijk rijke bron van inkomsten miste. Laatstgenoemde omstandigheid was oorzaak, dat hij veel strenger werd dan vroeger op de invordering der landpachten en van geen toegevendheid op dit punt meer wilde weten. De pachters zorgden dan ook wel, dat zij op hun tijd present waren met het verschuldigde, want Sir Robert had er gedacht den schrik onder.

Mijn grootvader was twee termijnen pacht ten achteren, toen Sir Robert zoo streng begon te worden. Het gelukte hem echter het benoodigde geld bijeen te krijgen, dank zij zijn doedelzak en zijne overredingskracht, hoezeer dan ook niet zonder moeite. Met St. Maarten kwam hij op het kasteel om zich van zijn plicht te kwijten. Ongelukkig was het reeds over twaalfen geworden en hierover reeds had Sir Robert zich zóó kwaad gemaakt, dat hij een geweldigen aanval van de jicht gekregen had. Dougal, de bottelier, een groot vriend van Steven, was zeer verheugd hem te zien en bracht hem in het vertrek, waar de laird zat met zijn grooten aap, een kwaadaardig dier, waarvan hij bijzonder veel hield. Sommigen hielden het beest voor den Duivel in eigen persoon. Vooral tegen slecht weer kon het als een razende door het kasteel vliegen, luid gillend en schreeuwend en iedereen, die in zijn nabijheid kwam, bijtend en krabbend. Sir Robert noemde den aap Majoor Weir, naar een toovenaar, die verbrand was. Deze naam had er nog rijkelijk toe bijgedragen om het beest tot een voorwerp van afschuw te maken voor de bewoners van het kasteel en de pachters van Sir Robert.

Steven bevond zich nu, vergezeld van Dougal, tegenover den laird. Deze zat met zijn voet op een kussen en zag er spookachtig bleek uit. Majoor Weir zat tegenover hem met een rood rokje aan en den pruik van Sir Robert op zijn leelijke kop. Telkens als zijn meester ineenkromp van pijn, trok ook de aap allerhande leelijke gezichten. Het was een akelig schouwspel. De laird had zijn pistolen en zijn reusachtig zwaard onder zijn onmiddellijk bereik, alsof hij nog ieder oogenblik ten strijde moest trekken. Voor hem lag het pachtboek. Hij wierp op mijn grootvader een blik, die dezen deed sidderen van angst. En geen wonder, want als hij, gelijk nu, zijn wenkbrauwen fronsde, dan kon men duidelijk het merkteeken van een paardenhoef op zijn voorhoofd zien, een ontzettend bewijs van zijne verstandhouding met den Booze.

— Zoo ben je daar, bulderde Sir Robert; duivelskind! als je . . .

Mijn grootvader legde nu met een zekere gratie den zak met geld op tafel. De laird trok dien haastig naar zich toe en zeide: — Is alles er, Steven?

— Uwe edelheid moet 't maar natellen.

— Dougal, zeide de laird, geef Steven een beker brandewijn, terwijl ik het geld tel en de quitantie schrijf.

Doch nauwelijks hadden zij het vertrek verlaten, of Sir Robert gaf een vreeselijken gil, die door het geheele kasteel weergalmd. Het was alsof alle duivels uit de hel losgebroken waren, zoo geweldig ging hij aan. Men bracht hem water om zijn gloeiend been in te steken, en de bedienden zeiden dat het dadelijk begon te koken, toen hij dit deed. Hij schreeuwde ook om een beker wijn, ten einde zijn brandende keel te verkoelen, doch smiet dien, na er even de lippen aan gezet te hebben op den grond, zeggende, dat de bottelier hem bloed in plaats van wijn gegeven had, en werkelijk vond men den volgenden dag een geheele massa geronnen bloed op den grond. Majoor Weir, de kwaadaardige aap, ging mede op een afgrijpselijke wijze aan 't gieren, alsof hij den spot wilde drijven met zijns meesters ongeluk, en mijn grootvader werd zoo bang, dat hij, zonder om zijn geld of om de quitantie te denken de trap afstormde. Toen hij beneden was gekomen, was het gegil al zeer bedaard en weldra vernam mijn grootvader, dat Sir Robert dood was.

Grootvader hoopte, dat Dougal den zak met geld zou gezien hebben en den laird zou hebben hooren spreken over zijn voornemen om quitantie te geven. De jonge laird, nu Sir John geheeten, kwam alras van Edinburg om orde op de zaken te stellen. Sir John en zijn vader hadden in geen al te beste verstandhouding met elkander geleefd, omdat de eerstgenoemde zich had laten omkooopen door de staatkundige tegenstanders van zijn vader. Had Sir Robert er na zijn dood de macht toe gehad, hij zou ongetwijfeld zijn zoon gaarne de hersens te pletter hebben geslagen op zijn grafsteen. Sommigen echter waren van oordeel, dat het eigenlijk toch wel zoo gelukkig was om met den ouden heer, als met den jongen te doen te hebben.

Dougal, de oude bottelier, zag er na den dood zijns meesters zoo bleek als een doode uit. Vooral tegen den nacht, als hij zich naar zijn slaapkamer begaf, die juist tegenover het vertrek lag, waar het lijk van Sir Robert zich bevond, werd het hem bang te moede. Op den avond voor de begrafenis kon Dougal het in zijne kamer alleen niet uithouden en vroeg een anderen bediende, den ouden Hutcheon, hem een tijd lang gezelschap te willen houden. Terwijl zij in het ronde torenkamertje gezeten waren, namen zij ieder een beker brandewijn. Dougal dronk op het lange leven van zijn kameraad; wat hem zelf aanging, zeide hij, het zou wel spoedig met hem gedaan zijn, want — 't was vreemd! — iederen nacht, na Sir Robert's dood, hoorde hij nog het zilveren fluitje gaan, waarmede deze hem zoo vaak tot zich had geroepen. Dougal zeide, dat hij het vertrek niet had durven binnegaan, doch dat zijn geweten nu kuaagde over de verwaarloozing van zijn plicht. — Dood breekt wet, zeide de bottelier, 't is waar, maar ik zal Sir Robert toch tot in zijn dood toe gehoorzamen, als gij maar bij mij blijven wilt, Hutcheon.

Hutcheon had er niet veel zin in, maar hij had reeds zooveel doorleefd

met den ouden man, dat hij hem den begeerden dienst niet wilde weigeren. Zoo bleven de beide bedienden aan den brandewijn, en Hutcheon, die tamelijk wat letters gegeten had, wilde een hoofdstuk uit den Bijbel gaan voorlezen. Doch Dougal wilde in zijne laatste ure alleen door een ouden Schotschen zang vertroost worden, en ook hierin was Hutcheon hem te wille.

Toen het middernacht geworden was en alles in 't kasteel in diepe rust lag, hoorden de dienaars eensklaps het scherpe geluid van het fluitje en de oudjes gingen met kloppende harten het vertrek, waar het lijk van den ouden edelman lag, binnen. Bij het licht der kaarsen, die er brandden, zag Hutcheon, zoo vertelde hij later, den Booze in eigen persoon met een afschuwelijke apentronie op de doodkist zitten. Hij stortte van schrik voorover op den grond en bleef bewusteloos liggen. Toen hij tot zich zelve kwam, vond hij Dougal dood, vlak bij de kist. Nog dikwijls werd naderhand het fluitje gehoord, hoog uit de torens van het kasteel, waar de uilen nestelden.

Toen de begrafenis had plaats gehad, werden de pachters geroepen om hunne achterstallige huren te betalen en ook Steven moest voor den jongen laird verschijnen. Hij vond Sir John in zijns vaders vertrek, in den stoel, waarop deze gewoonlijk zat, diep in den rouw. Het oude zwaard was verdwenen en in plaats daarvan had de edelman een kleinen staatsiedegen aan.

— Ik wensch u geluk met uw nieuwe waardigheid, zeide grootvader. Uw vader was goed voor zijne vrienden en volgers; het zal u goed doen in zijn schoenen te staan, — in zijn laarzen mag ik wel zeggen, want hij droeg nooit anders, behalve wanneer hij de jicht had.

— Ach! Steven, zeide de laird met een diepen zucht en den zakdoek voor de oogen houdende; hij werd spoedig opgeroepen en men zal zijn heengaan gevoelen. Hij heeft geen tijd gehad om zijn zaken te regelen. Wat hem zelve betreft, was hij zeker wel voorbereid, maar hij heeft ons vrij wat te redderen nagelaten. Maar laten wij nu tot de zaken overgaan. Er is veel te doen en weinig tijd.

Tegelijk opende hij het boek, waarin de achterstallen stonden opgeteekend.

— Hier zie ik, zeide Sir John, even langzaam en bebaard, als hij tot nog toe gesproken had, Steven Stevensz. genoteerd voor een geheel jaar achterstallige huur.

— Vergun mij, antwoordde Steven, uwe edelheid te doen opmerken, dat ik uw vader alles afbetaald heb.

— Dan hebt ge zeker wel quitantie?

— Juist toen de oude heer deze zou schrijven kreeg hij den aanval, waaraan hij gestorven is.

— Dat trof al heel ongelukkig, zeide Sir John, na een oogenblik zwijgens. Doch misschien was er iemand bij, toen ge het geld betaaldet. Als ik maar een schijntje van een bewijs heb, ben ik al tevreden Steven. Ik ben volstrekt niet van plan een armen kerel het vel over de ooren te halen.

— Er was niemand in het vertrek dan de oude Dougal en ge weet , dat hij zijn meester gevolgd is.

— Dat is al weer heel ongelukkig , Steven , zeide Sir John , altijd op denzelfden koelen en afgemeten toon. De man , dien gij het geld betaald hebt , is dood , en de man , die er getuige van geweest is , ook , en het geld , dat gij zegt meegebracht te hebben , is nergens te vinden. Hoe rijk ik dit alles?

— Ik weet het niet , uwe edelheid , maar ik kan u bewijzen , dat ik het geld er voor geleend heb. Ik heb er zeker wel twintig menschen om moeten aanspreken en zij hebben allen bewijs.

— Ik twijfel er niet aan , dat gij het geld geleend hebt , Steven , maar gij moet bewijzen , dat gij het betaald hebt.

— Het geld moet in het kasteel zijn. Misschien heeft een der bedienden het wel gezien.

Al de bedienden werden geroepen , maar niemand herinnerde zich zulk een zak met geld gezien te hebben , als Steven hun beschreef. Een der jonge meiden had wel gezien , dat hij iets onder den arm had , toen hij op het kasteel was gekomen , maar zij had gedacht , dat het zijn doedelzak was.

Sir John liet de bedienden weer vertrekken en zeide tot Steven : — Nu , ge ziet , dat het u niet baat. Gij zult wel weten , waar het geld gebleven is. Daarom zullen wij er nu maar een stokje bij steken. Ge moet betalen of raakt het land kwijt.

— God vergeve het u ! zeide Steven , ik ben een eerlijk man.

— Ik ook , Steven , zeide zijne edelheid en ik vertrouw , dat de menschen op het kasteel het ook zijn. Is er iemand een schurk , dan is hij het , die ons iets wijs wil maken , dat niet waar is. Of denkt gij , dat ik het geld verdonkeremaand heb ? Spreek , zeg ik u ! Ik wil weten , wat gij voorhebt met uwe leugens.

Mijn grootvader , die niet meer wist , wat te antwoorden , hoezeer hij dan ook in zijn recht was , zag Sir John met een verlegen blik aan. Maar dadelijk wendde hij het oog zijwaarts. Er lag namelijk op het gelaat van den laird een uitdrukking , die geheel overeenkwam met die , welke Sir Robert gewoonlijk eigen was geweest , en ook het merk van den paardehoef kon hij op zijn voorhoofd waarnemen.

— De Heer beware mij ! riep Steven uit.

— Denkt ge dan , dat iemand der bedienden het geld heeft weggenomen ?

— Ik wil en kan niemand betichten ! antwoordde Steven.

— Maar het geld moet toch ergens zijn als er een woord waar is van uw verhaal ! Zeg , wat je er van denkt ? Waar zou het wezen ?

— In de hel ! als gij 't dan weten wilt. In de hel bij uw vader en zijn zilveren fluitje ?

Doodelijk verschrikt over zijn vermetelheid stormde Steven de kamer uit en de trap af. Hij hoorde den laird vloeken en zweren op dezelfde manier als wijlen zijn vader, terwijl deze hem achterna riep, dat de baljuw hem wel zou weten te vinden.

Buiten gekomen, wierp Steven zich op zijn paard en begaf zich naar zijn voornaamsten schuldeischer om te beproeven of deze hem nogmaals zou willen helpen, maar hij kreeg in plaats van geld een zwerm scheldwoorden naar het hoofd. Mijn grootvader liet niet na deze hartige taal op dezelfde wijze te beantwoorden, hetgeen den goeden man niet kwalijk te nemen was, want hij was door het gebeurde geheel buiten zich zelven.

Eindelijk scheidden zij en Steven reed naar huis door het woud van Pith-markie, een donker dennenbosch. Bij den ingang van het bosch stond een klein herbergje, waar hij even stil hield en zich een beker brandewijn liet geven, want hij had den ganschen dag nog niets over zijn lippen gehad. Tibbie, de waardin, wilde, dat hij af zou stijgen en een beetje eten gebruiken, maar hiertoe was mijn grootvader niet te bewegen. Hij dronk den brandewijn in twee teugen op. De eerste wijdde hij bij wijze van dronk aan de schim van Sir Robert, onder bijvoeging van den wensch, dat hij geen rust mocht vinden in zijn graf, voordat hij zijn armen pachter recht had gedaan; de tweede aan den Booze, die, naar hij hoopte, hem den zak met geld terug zou bezorgen, of hem zeggen, wat er van geworden was, want de geheele wereld zag hem voor een schurk en een dief aan en hij was er geheel door te gronde gericht.

Daarna reed hij door, zonder er zich om te bekommeren waarheen. Het was inmiddels pikdonker geworden. Hij liet zijn paard gaan, waarheen het wilde. Eerst liep het druilerig voort, daar het dier moe was, maar eensklaps begon het te steigeren en te springen en in een wilden galop voort te rennen, zoodat Steven nauwelijks in den zadel kon blijven. Toen dit een tijd lang geduurd had, reed hem een ruiter achter op, en zeide: — Dit is een mooi dier, vriend. Wilt ge het verkoopen? — Tegelijk raakte hij grootvaders paard even met zijn karwats aan, waarop dit den ouden sukkeldraf weer aannam.

— Het vuur is er gauw uit, zeide de vreemdeling. Het gaat het beest evenals menigeen, die veel verbeelding van zichzelf heeft, en wien de moed dadelijk in de schoenen zinkt, als hij op de proef gesteld wordt.

Mijn grootvader gaf zijn paard de sporen, want hij gevoelde zich met dien vreemdeling, hoewel hij diens gelaatstrekken niet kon zien, niet op zijn gemak. Doch het baatte hem niet veel, want al dadelijk was deze hem weer ter zijde. Ten laatste werd grootvader boos en bang tegelijk.

— Wat wilt ge van mij? vroeg hij. Zijt ge een roover, dan zult ge niet veel bij mij vinden, en als ge om een praatje verlegen zijt, dan hebt ge den rech-

ten ook niet voor, want ik heb volstrekt geen lust om te praten, en als gij den weg wilt weten, kan ik u ook al niet helpen, want ik weet dien zelf nauwelijks.

— Als ge mij zeggen wilt, wat u op het hart ligt, kan ik u misschien helpen. Ik sta wel in een heel kwaden naam, maar heb al menigeen in den nood bijgestaan.

Mijn grootvader deelde nu den vreemdeling het geheele geval van het begin tot het einde mede, meer om lucht te geven aan zijn gemoed dan in de verwachting van wezenlijk geholpen te zullen worden.

— 't Is een leelijk geval, zeide de ruiter, maar ik denk toch, dat ik u wel kan helpen.

— Als ge mij geld wilt leenen op een langen termijn, ja, want er is anders niets, dat mij baten kan.

— Er is misschien iemand onder de aarde, die u helpen kan. Ik zou u geld kunnen leenen, maar ge zoudt misschien geen zin hebben in mijne voorwaarden. Ik kan u mededeelen, dat de oude laird geen rust kan vinden in zijn graf, van wege den vloek, dien gij over hem uitgesproken hebt, en de tranen uwer huisgenooten. Durft gij het wagen hem te gaan bezoeken, dan zal hij u de quitantie geven.

Het haar rees mijn grootvader te berge bij het vernemen van dezen voorslag. Maar hij begon te denken, dat zijn metgezel misschien een grap wilde uithalen om hem bang te maken en zou eindigen met het geld te leenen. Bovendien was hij, gelijk ge reeds weet, een weinig opgewonden, waartoe ook de brandewijn het noodige had bijgedragen. Hij zeide, dat hij er niet tegen opzien zou, al moest hij ook afdalen tot in de hel om de quitantie te halen. De vreemdeling lachte, en het werd grootvader zonderling te moede, toen hij dien lach hoorde.

Zoo reden zij voort door het dichtste gedeelte van het woud, totdat zij eensklaps stonden voor de poort van een groot gebouw. Grootvader wist zeer goed, dat hij zich op een paar uren afstands van het kasteel Redgauntlet bevond, maar het gebouw, dat hij voor zich zag, geleek er op als de eene druppel water op den ander. Er brandde licht in de vertrekken en men hoorde het geluid van vedels en doedelzakken, juist op dezelfde manier, als op het kasteel, toen Sir Robert nog in zijn volle kracht was. De ruiters stegen van hun paarden en mijn grootvader vond al spoedig ook den ring, waaraan hij gewoon was zijn paard vast te maken.

— God! zeide mijn grootvader, zou Sir Robert wel wezenlijk dood zijn. Zou ik alles maar gedroomd hebben?

Hij klopte aan, als naar gewoonte. En zie, zijn oude kennis, Dougal, de bottelier, kwam voor. — Ha, Steven, zeide deze, ben je daar kerel! Dat 's goed, want Sir Robert heeft reeds lang om u geroepen.

Mijn grootvader had een gevoel alsof hij droomde. Hij zag om naar den vreemdeling, maar deze was verdwenen. Eindelijk beproefde hij te spreken:

— Ha, Dougal! Leeft ge nog? Ik dacht, dat ge dood waart!

— Laat u maar niet met mij in, zeide Dougal, en neem hier ook niets van iemand aan: geen eten, geen drinken, geen geld, niets dan de quitantie, die u toekomt.

Toen hij dit gezegd had, leidde hij Steven door zalen en gangen, die mijn grootvader goed bekend waren, en bracht hem eindelijk in het vertrek van den ouden laird, waar het even los en vroolijk toeging als tijdens zijn leven. Een aantal der oude welbekende vrienden was tegenwoordig, echte ruwe, woeste klanten, voor een deel gevallen in den strijd, voor een ander deel aan de gevolgen hunner uitpattingen bezweken, allen uit het land der levenden verdwenen. Er werd een afgrijselijk vloeken en zwetsen gehoord, evenals in de dagen van hun kracht. Zij geleken meer op spoken dan op menschen, en hun lach klonk zoo akelig en hol en hun gelaatsrekken hadden zulk een verwrongen en duivelsche uitdrukking, dat mijn grootvader het bloed in de aderen voelde stollen.

Sir Robert zat te midden van dit woeste gezelschap, nog juist zooals mijn grootvader hem op den laatsten dag van zijn leven gezien had, met de geduchte pistolen en het geweldige zwaard onder zijn onmiddellijk bereik. Ook het kussen, waarop de aap altijd lag, was er, maar het beest zelf niet. Mijn grootvader hoorde de gasten zeggen: — Is Majoor Weir nog niet gekomen? —

Waarop een van hen antwoordde: — Morgen zal de aap hier wezen. — En toen mijn grootvader naderbij kwam, zeide Sir Robert — of zijn geest of de Duivel, die zich in zijn gedaante gestoken had: — Wel, Steven, hebt ge die zaak met mijn zoon al in orde?

Steven nog altijd doodelijk onthutst antwoordde, dat Sir John hem niet had willen gelooven.

— Ge zult de quitantie hebben, als ge een mooi liedje op den doedelzak speelt, Steven, zeide Sir Robert's schim. — En hij noemde den naam van een lied, dat mijn grootvader van een toovenaar geleerd had, en somtijds gespeeld had op het kasteel, maar altijd tegen zijn zin. Doch nu liep den goeden man een rilling over het lijf bij het hooren van den naam er van, en om er maar van af te komen zeide hij, dat hij zijn doedelzak niet bij zich had.

Dougal bracht nu op last van zijn meester een doedelzak, maar gaf mijn grootvader een wenk om er niet op te spelen. Deze zag, dat de blaaspijp van wit gloeiend staal was. Hij gaf dus te kennen, dat hij niet genoeg op zijn gemak was om muziek te maken.

— Dan moet je wat eten en drinken, Steven, zeide de schim, om weer wat op uw verhaal te komen.

Steven dacht echter aan Dougal's vermaning en zeide, dat hij niet gekomen was om te eten of te drinken of om te spelen, maar alleen om de quitantie, en hij werd zelfs zóó stout, dat hij Sir Robert bezwoer bij zijn geweten — hij was in deze omgeving niet in staat om den heiligen naam van God of Jezus te uiten — en bij de rust zijner ziel om hem geen strikken te spannen, maar hem te geven, wat hem toekwam.

De schim vertrok het gelaat tot een akeligen grijns en liet een hollen lach hooren. Hij haalde echter de quitantie uit een groot zakboek te voorschijn en gaf haar aan mijn grootvader. — Hier, schobbejak! zeide hij op zijn gewonen, ruwen toon, is de quitantie, en wat het geld aangaat, laat mijn hondsvot van een zoon maar eens kijken in den Kattewieg. Daar zal hij 't vinden.

Mijn grootvader betuigde hem zijn dank en wilde vertrekken, toen Sir Robert uitriep: — Wacht eens even, schelm! Wij doen hier niets voor niemendal. Van daag over een jaar moet ge hier terugkomen om uw meester de hulde te bewijzen, die gij hem voor zijne bescherming verschuldigd zijt.

Mijn grootvader greep echter moed en zeide met een krachtige stem: — Ik beveel mij in de bescherming van God — en niet van de uwe, wilde hij er bijvoegen, maar nauwelijks had hij den naam van God genoemd of alles werd eensklaps duister om hem heen. Hij viel voorover op den grond en verloor zijn bewustzijn.

Hoelang hij zoo bleef liggen, kon hij naderhand niet zeggen. Toen hij weer bijkwam, bevond hij zich op het kerkhof van Redgauntlet, juist bij den ingang van het graf der adellijke familie en het wapenschild van Sir Robert hing juist boven zijn hoofd. Er lag een zware dauw op het gras en de grafsteenen, en zijn paard liep te grazen tusschen de twee koeien van den predikant. Mijn grootvader was geneigd om te denken, dat hij gedroomd had, maar hij had de quitantie in handen, geschreven en onderteekend door den ouden laird. Alleen de laatste letters van zijn naam waren een weinig ongeregeld geschreven, als was hij onder het schrijven eensklaps overvallen door een hevige pijn.

Geheel verbijsterd en in diep gepeins verzonken verliet mijn grootvader de angstwekkende plek en begaf zich naar het kasteel, waar het hem, na veel moeite, gelukte den jongen laird te spreken te krijgen.

— Wel, duivelsche bankroetier, was zijn eerste woord, hebt ge de huur?

— Neen, zeide mijn grootvader, maar ik heb de quitantie van Sir Robert.

— Wat, duivelskind! Sir Robert's quitantie! En ge zeydet, dat hij u er geen gegeven had!

— Hier is zij, uwe edelheid. Zie maar of zij niet in orde is!

Sir John keek elke letter en regel met de niterste nauwkeurigheid na en

vestigde eindelijk zijne aandacht op den datum, dien mijn grootvader niet eens opgemerkt had. Er stond: Van de mij aangewezen plaats, 25 November.

— Wat! riep hij uit. Dat was gisteren. Schurk! ge moet de quitantie uit de hel gehaald hebben.

— Ik heb haar van uw edelheid's vader ontvangen; of hij in den hemel of in de hel is, weet ik niet.

— Ik zal u als een toovenaar aanklagen, zeide Sir John, en maken dat men u door middel van een ton teer en een fakkel naar uw meester, den Dui-vel zendt.

— Ik ben voornemens om den Kerkeraad met de zaak bekend te maken; deze kan er beter over oordeelen dan ik.

Sir John zweeg even stil en werd bedaard. Hierop gaf hij zijn verlangen te kennen om het voorgevallene in alle bijzonderheden te vernemen, en mijn grootvader vertelde alles, wat hem overkomen was.

Wederom bleef Sir John een tijd lang zwijgen. Eindelijk zeide hij zeer kalm:

— Steven, in hetgeen gij verhaalt is de eer van mijne en andere aanzienlijke familiën zeer van nabij betrokken. Als het een verzinzel is, dan is de minste straf, die u wacht, een gloeiend ijzer door de tong, en dit is zeker even erg als een gloeiende blaaspijp met de vingers aan te vatten. Doch het kan waar zijn, en als het geld ergens geborgen is, dan weet ik niet, wat er van te denken. Maar de Kattewieg, — waar moeten we die zoeken? Er zijn katten genoeg in het kasteel, doch ik denk, dat zij hunne jongen wel groot brengen zonder bed of wieg.

— Het beste is, dat wij den ouden Hutcheon er eens naar vragen. Hij kent ieder hoekje van het kasteel.

Hutcheon ondervraagd zijnde, zeide, dat een oud vervallen torentje, hetwelk alleen van buiten af toegankelijk was, den naam van Kattewieg droeg.

— Dan wil ik dadelijk gaan kijken, zeide Sir John, en hij nam een van zijns vaders pistolen mede, — met welk oogmerk moge de Hemel weten.

De Kattewieg was een zeer gevaarlijk plekje om te bereiken, want de ladder, die er heen leidde, was oud en wrak en er ontbraken een paar sporten aan. Sir John kwam echter boven en trad het torentje binnen. Daar vliegt hem iets aan en dreigt hem achterover er uit te werpen, maar hij schiet het pistool af, en Steven en Hutcheon hooren een luiden gil. Een minuut later werpt hij het lijk van een aap naar beneden en roept de twee mannen toe, dat zij hem moeten komen helpen. En ziet, daar lag de zak met Stevens geld en vele andere dingen ook, die sinds lang zoek gemaakt waren op het kasteel. De aap had een geheele verzameling aangelegd in zijn bijkans ongenaakbare schuilplaats. Sir John sprak nu mijn grootvader zeer vriendelijk toe, betuigde hem zijn leedwezen over zijn twijfel aan zijn eerlijkheid, en verzekerde hem, dat hij voortaan een goed landheer voor hem zou zijn.

— Steven, zeide hij, gij begrijpt, dat de verschijning, die gij gehad hebt, mijn vader eigenlijk tot eere strekt, daar hij zelfs na zijn dood nog recht heeft willen doen aan een arm man, maar ge ziet tevens in, dat kwaadwilligen er gebruik van kunnen maken om twijfel te doen ontstaan aan de rust zijner ziel. Het beste is dus, dat wij dat kwaadaardige beest, Majoor Weir, van alles de schuld geven en niets zeggen van uw droom in het bosch van Pithmarkie. Ge hadt een beetje te veel brandewijn gedronken, en wat de quitantie betreft (zijn hand beefde, terwijl hij haar toonde), het is zulk een vreemd stuk, dat wij 't verstandigst handelen met 't maar dadelijk te verbranden.

— Ja, maar hoe 'n vreemd stuk 't ook is, 't is voor mij toch in elk geval een bewijs.

— Ik zal dadelijk de ontvangst aantekenen en u een bewijs van mijn hand geven. En als ge uw mond weet te houden, zult gij voortaan wat goedkooper wonen.

— Ik ben uwe edelheid zeer dankbaar, zeide Steven, die duidelijk merkte, uit welken hoek de wind waaide. Ik zal mij naar uw edelheid's bevelen schikken, maar toch wil ik gaarne met een predikant over de zaak spreken. Zulke eischen, als die van uw edelheid's vader . . .

— Roep den geest van mijn vader niet op! zeide Sir John.

— Nu dan, degene, die zooveel op uw vader geleeke, heeft mij gezegd, dat ik over een jaar tot hem moest komen, en dat weegt mij zwaar op de ziel.

— Wel, zeide Sir John, als ge er dan zooveel last van hebt, spreek er dan met den predikant dezer gemeente over. Hij is een vriendelijk man en heeft ontzag voor ons, te meer, daar hij voor zijn toekomst van mij afhankelijk is.

Mijn grootvader stemde er in toe, dat de geheimzinnige quitantie zou vernietigd worden, en de laird wierp het stuk in het vuur. Het wilde echter niet branden, maar vloog als een vuurpijl den schoorsteen in onder een luid gesis en een vonkenregen achterlatende.

De predikant, met wien mijn grootvader over het voorgevallene sprak, was van oordeel, dat hij zich wel een weinig al te diep in gevaarlijke zaken gestoken, maar toch door zijne weigering om de lokspijs van den Booze aan te nemen en voor hem te spelen geen vat op zich gegeven had. Bij wijze van boete moest hij zich tot na het verstrijken van den fatalen termijn onthouden van brandewijn en van het spelen op den doedelzak. Zoo ging de 25ste November van het volgende jaar zonder schade voor mijn grootvader voorbij en hij bleef nog lang de vroolijke, krachtige, algemeen geliefde doedelzakspeler. —

Met deze en dergelijke verhalen korten de Schotten elkander de

winteravonden en werpen over hun in vele opzichten armoedig en moeitevol leven den gulden glans der poëzie. Hun beeldrijke taal leent zich uitmuntend tot het geven van schilderachtige voorstellingen en de vertellers weten door hun gebaren er een ongemeene levendigheid aan bij te zetten. Bij onderscheidene gelegenheden, o. a. bij begrafenissen, voeren zij onder elkander op zeer verdienstelijke wijze historische tooneelstukken uit.

Vele gebruiken bij hunne feesten en plechtigheden zijn uit overouden tijd afkomstig en staan in verband met hun geloof aan goede en booze geesten. Zoo houden b. v. de herders in de verschillende dalen op den eersten Mei hun landelijk offerfeest, dat zij *Bel-tein* noemen. Zij werpen bij deze gelegenheid in het vierkant een wal op en maken daarbinnen een groot vuur aan, waarop zij een soep koken, bestaande uit melk, eieren, boter, havermeel, bier, sterken drank en speerijen. Ieder deelnemer aan het feest moet hiertoe zijn bijdrage leveren. De plechtigheid begint met een drankoffer, bestaande uit een deel van de soep, dat zij uitgieten op den grond, vervolgens neemt ieder een koek van havermeel, waarop negen vierkante knobbels zijn, die elk toegewijd zijn aan een afzonderlijk wezen, dat de kudden beschermt of schade toebrengen kan. Men keert zich nu met het gelaat naar het vuur, breekt een der knobbels af, werpt dien over den schouder en zegt onder het uitspreken van een geestennaam: »Dit is voor u, bewaar mijne paarden; dit voor u, bescherm mijne schapen; enz. Als de beschermgeesten aangeropen zijn, gedenken zij de verschillende roofdieren en zeggen: »Dit is voor u, vos! ontzie mijn lammeren; dit voor u, arend! kraai! enz.

Als er een Berg-Schot sterft wordt zijn lijk op een plank gelegd en met grof linnen bedekt. Op de borst plaatst men een houten bord met een weinig zout en aarde, elk op een afzonderlijk hoopje. De aarde is het zinnebeeld van het vergankelijke lichaam, het zout van den onsterfelijken geest. Dadelijk na den dood komen de betrekkingen en vrienden in het huis van den overledene bijeen en houden onder het spelen op den doedelzak de dusgenaamde lijkwake. De naaste verwant begint onder het zingen van een klaagzang een dans uit te voeren en alras gaat het geheele gezelschap aan 't springen en dansen; de jonge lieden vooral worden dan vaak zoo opgewonden en vroolijk, dat de bijeenkomst meer op een bruiloft dan op een rouwplechtigheid gaat gelijken. Als

het lijk langer dan twee nachten boven aarde staat, wordt deze feestelijkheid nog eens herhaald. Meestentijds worden de deugden van den overledene ook bezongen in een lied. Algemeen heerscht onder de Berg-Schotten nog het geloof aan feeën en elfen, en talrijk zijn in hunne denkbeelden en meeningen de overblijfselen der aloude Noordsche godsdienstleer. Het verledene is dus onder hen in talrijke sporen nog terug te vinden, niet als een doode mummie, maar levend, krachtig, bloeiend, aantrekkelijk en bekoorlijk in menig opzicht. Hun uiterlijk leven laat, ja, veel te wenschen over, maar om hun rijke geestesgaven verdienen zij een eereplaats onder de belangwekkende volken der aarde.

HET EILAND JONA.

Op de westelijke kust van het Schotsche Hoogland ligt midden in den Oceaan een groep rotsen, voor het grootste gedeelte onbewoond, woest en dreigend zich verheffend te midden der rusteloze branding, en de schrik der schepelingen, die er in het stormachtige jaargetijde voorbij moeten. Onder die rotsen zijn er twee, welke een bezoek overwaardig zijn. Het eene is het kleine eiland Jona, „het eiland der golven,” door de bewoners kortweg I of Ili genoemd, merkwaardig door de treffende historische herinneringen, welke er aan verbonden zijn en waarvan sommige overblijfselen op het eilandje nog getuigen. Hier en op de nabij gelegen eilanden zong eenmaal Ossian zijne onsterfelijke liederen; hier vestigden de woeste Noormannen hun verblijfplaats; hier aanbaden de Druïeden hun vreeselijke goden in tempels door de natuur zelf geformeerd; hier is de taal, hier zijn de zeden en gebruiken der oorspronkelijke Gaelische bevolking van Schotland het zuiverst bewaard gebleven. Merkwaardiger nog is het eiland omdat het eenmaal de woonplaats was van den heiligen Columbanus, den apostel van Schotland, die onder de ruwe en woeste Gaelen de eerste grondslagen heeft gelegd van een hogere zedelijke, godsdienstige en maatschappelijke ontwikkeling. Het dankbare nageslacht heeft daarom aan het

woeste en onherbergzame eiland de namen gegeven van »de Zon van het Westen,» »de Parel van den Oceaan,» en het vrome geloof meende, dat het eiland, waarvan zooveel licht en zegen uitgegaan was, bestemd was om ten dage van het jongste gericht, als de geheele wereld zou verdelgd worden door de baren der zee, aan den algemeenen ondergang te ontkomen en drijvende te blijven op de oppervlakte der zee. Dit geloof gaf aanleiding, dat de Iersche en Schotsche koningen uit vroegeren tijd en vele edelen last gaven om hun stoffelijk overschot op het eiland van Columbanus bij te zetten, waar het veilig en wel bewaard zou zijn, zelfs te midden van de laatste geduchte omwenteling op de oppervlakte der aarde. In den omtrek van de St. Oranskapel op het eiland vindt men dan ook nog ontelbare staande en liggende grafzerken en eene menigte overblijfselen van prachtige gedenkteekenen, welke de graven eenmaal sierden. De genoemde St. Oranskapel is volgens de overlevering door den heiligen Columbanus zelf gebouwd, nadat hij beladen met een bloedschuld, uit Ierland was gevlucht en een heiligen eed gezworen had om minstens even zoovele levens als door zijn schuld aan den dood, en misschien ook aan het eeuwige verderf, prijs gegeven waren voor het eeuwige leven te winnen. Met behulp van eenige vrienden stichtte hij omstreeks het midden der zesde eeuw op Jona een klooster en kapel en begon onmiddellijk na de voltooiing van dezen arbeid het moeilijke werk van de bekeering der volksstammen, die de Hebriden en de Schotsche Hooglanden bewoonden, tot het Christendom. Door zijne liefde en zelfverloochening gelukte het hem het hart dezer woeste stammen, die innig aan den dienst van Odin verkleefd waren, te winnen en hen van lieverlede vatbaar te maken voor de Christelijke beschaving, en tot op dezen dag toe leeft zijn naam in dankbaar aandenken onder de Hooglanders voort, terwijl de ruïnen van het klooster en de oude kapel op Jona nog spreken van zijn gezegenden arbeid in de duistere tijden, waarin hij leefde.

Het kleine eiland, dat ongeveer een uur lang en een kwartier breed is, wordt slechts door vijfhonderd Schotten bewoond. Op de dunne aardlaag, welke de rots bedekt, teelen zij rogge en aardappelen en leven overigens van de vischvangst, terwijl zij in tijd van nood en gebrek een zeker soort van zeewier tot voedsel

gebruiken. Voor een vijf-en-twintigtal jaren was er geen geneesheer, geen vroedvrouw, geen predikant op het eiland. Thans echter schijnt er voor de stoffelijke en geestelijke behoeften dezer eilandbewoners een weinig beter gezorgd te worden. Het geheele eiland is een bezitting van een Schotsch edelman, en dit is een zeer gelukkige omstandigheid, daar deze door zijn groot vermogen in staat is om veel te koste te leggen aan het onderhoud der oude eerwaardige ruïnen en monumenten, en daardoor den bezoeker in de gelegenheid stelt om zich te midden daarvan de schimmen van het voorgeslacht recht levendig voor den geest te roepen.

DE FINGALSGROT.

Het eiland Staffa, mede tot de Hebriden behoorend, is geheel en al onbewoond. Doch ontbreekt het daar aan gedenkteekenen en overblijfselen van den arbeid der menschen, des te rijker is het aan bewonderenswaardige scheppingen van de natuur. Dit eiland levert een schouwspel op, dat alles overtreft, wat zich de stoutste fantasie kan voorstellen. Het eiland is klein, slechts een groot kwartier in omtrek, en bestaat uit een basaltmassa, die op de meeste plaatsen loodrecht uit de zee oprijst en hier en daar omgeven is door afgeknotte basaltzuilen, die het bij wijze van palissaden schijnen te verdedigen tegen vreemde indringers. Het basalt heeft de wonderlijkste vormen aangenomen en allerwege bevinden zich een menigte grotten, van de grilligste en treffendste vormen, die echter voor het grootste gedeelte nauwelijks te bereiken zijn van wege de kokende branding. Ook de Fingalsgrot aan de Westzijde van het eiland, dus genaamd naar koning Fingal, die volgens de overlevering in overoude tijden den scepter zwaaide over de Hebriden, kan men slechts zelden naderen zonder gevaar en dikwijls moet de reiziger, die haar bezoeken wil, wachten op een gunstige gelegenheid, terwijl duizenden weer moeten vertrekken, zonder het wonderschoone heiligdom van den oceaan aanschouwd te hebben. De toegang ligt tusschen rotsmassa's, die hier en daar zoo dicht bij elkander

staan, dat de roeiers de riemen moeten opsteken om er tusschen door te komen. De ingang der beroemde grot is veertig voet breed en honderd zeventien voet hoog. Zij bestaat geheel uit basaltzuilen, die op glinsterend zwart marmer gelijken en een even sierlijk als majestueus voorkomen hebben. Men kan bij de aanschouwing dezer zuilen zich nauwelijks voorstellen, dat hier alleen de krachten der natuur werkzaam geweest zijn; men waant het werk voor zich te hebben van een bouwmeester, uitblinkend door een wilde genialiteit en een ongeëvenaard kunstvaardige hand. De zee, die in de grot spoelt, ziet zwart en vormt met het witte schuim van de branding een treffend contrast. De lengte der grot bedraagt driehonderd en zeventig voet en de zuilen aan de rechter- en linkerzijde schragen een gewelfd dak, prachtiger en indrukwekkender dan dat van den heerlijksten dom der wereld. Om te voet binnen de grot te komen is er slechts één weg en wel een zeer gevaarlijke. Ongeveer dertig tot veertig voet boven de zee vindt men aan de rechterzijde van het hol een reeks van zuilen, door de duizendjarige branding afgebroken, waarover men met de uiterste behoedzaamheid het achterste gedeelte der grot kan bereiken. Men moet dan over de bovineinden der zuilen, die zeer ongelijk van hoogte zijn, heengaan en heeft vaak niet meer ruimte dan om den voet neder te zetten. Telkens moet men naar beneden en naar de hoogte klimmen, en loopt gedurig gevaar om uit te glijden op het glibberige basalt, in welk geval men in de kokende branding een wissel dood zou vinden. Dicht bij het einde der grot heeft men in het zuilenpad een vrij breede kloof, door het omvervallen van basaltzuilen ontstaan, en velen zinkt op deze plek het hart in de schoenen, zoodat zij niet verder durven gaan. Die echter het gevaar wil trotseeren, dat verbonden is aan een sprong over deze kloof, wordt voor zijne stoutheid heerlijk en rijk beloond. Aan den achterwand der grot gekomen, hoort hij de nu eens liefelijke en verteederende, dan weer aangrijpende en indrukwekkende muziek, die het gevolg is van het spel des winds en der golven in verband met den eigenaardigen bouw van dezen majestueusen tempel door de natuur gevormd. Heft men een lied aan in de grot, dan wordt het gezang op honderdvoudige wijze weerkaatst door de rotswanden en heeft een tooverachtige uitwerking. Van het gewelf hangen een groote menigte basaltzuilen

naar beneden, waardoor men tot de overtuiging gekomen is, dat in vroeger tijd de binnenruimte der grot geheel met deze zuilen vervuld was en dat de aanhoudende, geweldige golfslag het middel is geweest om de prachtige holte te formeeren, die door geen enkel gewrocht van 's menschenhand wordt geëvenaard en van welks aanschouwing men een onuitwischbaren indruk meeneemt.

Zoo getuigen zelfs de woeste rotsen, waaruit de Hebriden bestaan, van de groote werken des Eeuwigen Kunstenaars, beide op het gebied des geestelijken en des stoffelijken levens, en vol eerbied voor zijne machtige en liefdevolle hand nemen wij afscheid van deze eilanden en stevenen hooger op om nieuwe merkwaardigheden te midden van den onmetelijken oceaen in oogenschouw te gaan nemen.

EEN UITSTAPJE NAAR DE FAROËR-EILANDEN.

Hoog boven de Britsche eilanden ligt in den Atlantischen Oceaen een groep rotsachtige, bijna geheel van plantengroei misdeelde eilanden, die tot Denemarken behooren en met IJsland in waarheid den uithoek van Europa vormen. De 27 grootere en kleinere eilanden en de talrijke rotsen en klippen in den omtrek zijn onmiskenbaar ten gevolge van eene geweldige vulkanische werking uit de diepte der zee opgerezen. Hoog en steil verheffen zij zich boven de baren en vertoonen aan de westzijde stevige rotsmuren, waarin slechts hier en daar eene insnijding is, terwijl er in het Westen, werwaarts zij vlakker afloopen, diepe inhammen en bochten zijn, waartusschen onderscheidene landtongen vooruitsteken in de zee, welke met een dunne laag teelaarde bedekt zijn, waarop eenig mager gras wast. De gemiddelde hoogte van deze eilanden boven de zee is duizend voet, maar op de grootste verheffen zich nog bovendien rotsmassa's, die zeven en twintighonderd voet boven de oppervlakte der zee uitsteken. Deze donkere rotsmassa's geven den Faroër-eilanden een somber maar tegelijk majestueus en indrukwekkend voorkomen. De woestheid en wildheid van het natuurtooneel wordt nog verhoogd door de omstandigheid, dat

Edith Knevel & Dierckx

DE VOGEL-EN EIERENVANGST OP DE FAROËR-EILANDEN.

bij
mi
op
bla
no
boe
blo
Doe
bec
Moe
op
hen
der
men
dat
er
is o
rots
welk
mid
zeer
nog
het l
een
word
klim
gelief
zome
heid
zijn,
hierb
melijl
manie
bened
of de
van l
zeer
nemen

bijna nergens een boom of struik het oog liefelijk aandoet te midden van de naakte, kale rotsen. Slechts hier en daar ziet men op deze eilanden een berken- of wilgenboompje met verdorde bladeren, krom gegroeide dwergen, die de naaktheid der rotsen nog slechts te meer doen uitkomen. De groote vijand van de boomen is de zeewind, waaraan de Faroër-eilanden van alle zijden blootgesteld zijn en die met ontzaglijke felheid soms kan woeden. Doch hoe schraal de bewoners dezer eilanden in dit opzicht ook bedeed zijn, misdeelden van de natuur zijn zij toch volstrekt niet. Moeder natuur geeft hun in de zee dubbel terug, hetgeen zij hun op het land onthoudt, en zelfs de kale en woeste rotsen zijn voor hen een bron van rijkdom en welvaart. Het wemelt in den omtrek der Faroër-eilanden van visch, bepaaldelijk van kabeljauw, die in menigte gevangen worden en gedroogd een goed voedsel opleveren, dat de Faringers in plaats van brood gebruiken. Ook vangt men er eene menigte groote dolfinen, welker vleesch zeer voedzaam is en van welker vet uitmuntende traan bereid wordt. Op de rotsen en klippen huizen duizenden en honderdduizenden vogels, welker eieren, vleesch en vet het hoofdbestanddeel van de levensmiddelen der Faringers uitmaken en met welke vederen zij een zeer winstgevenden handel drijven. Bovendien houden zij zich nog een weinig met de schapenteelt bezig en daar een schaap in het Deensch een *Faar* heet en het wapen der Faroër-eilanden uit een ram bestaat, willen velen hun naam hiervan afleiden. Ook worden er uitmuntende kleine paarden, die voortreffelijk kunnen klimmen, en zeer goede honden gefokt. De voornaamste en meest geliefkoosde bezigheid der Faringers is gedurende den korten zomertijd de vogel- en eierenvangst. Zij leggen daarbij een stoutheid en vermetelheid aan den dag, die waarlijk verbazingwekkend zijn, maar waarvan velen jaarlijks het slachtoffer worden. Zij gaan hierbij op tweeërlei wijze te werk, door hun uitgangspunt namelijk van boven of van onderen te kiezen. Volgens de eerste manier wordt de Faringer aan een sterk touw van boven naar beneden gelaten, om in de spleten en gaten der klippen de eieren of de jonge vogels uit te halen en zich ook meester te maken van het dons, waarmede de nesten bekleed zijn. Zij weten zich zeer behendig langs de overhangende rots heen te werken en nemen vaak boven den ontzettenden afgrond zwaaien, die den toe-

schouwer doen ijzen en sidderen. Deze manier gaat reeds met groot gevaar gepaard, maar nog gevaarlijker is de vangst van onderen op. Dan klimt de vogel- en eierenvanger tegen den gladden en steilen rotswand, om zich van den gezochten buit meester te maken, welken zij voorzichtig in zakken naar beneden laten glijden, waar een boot gereed ligt om deze op te vangen. De zeevogels leggen, nadat hunne nesten aldus beroofd zijn, nog eens eieren, en deze laat men hen behouden. Tegen den tijd, dat de jonge vogels vliegen kunnen, zijn de Faringers weêr bij de hand en maken een eind aan hun kortstondig leven door hun den kop in te drukken of den hals om te draaien. De omstandigheid, dat onderscheidene plekken der rotsen ontoegankelijk zijn voor menschen, bewaart de vogels voor een volslagene uitroeiing, die anders het onfeilbaar gevolg zou wezen van den ijver waarmede de Faringers jacht op hen maken. Een enkel persoon kan in een halven dag somtijds drie à vier duizend vogels buit maken, die geplukt, van de ingewanden ontdaan en vervolgens in groote kuipen in den pekkel gelegd worden. Zoo verkrijgen zij een goeden voorraad, waarmede zij onbezorgd den wel niet kouden, maar toch zeer langdurigen winter tegemoet kunnen gaan. Het kost den vreemdeling niet weinig moeite zich aan deze soort van spijs te gewennen; zij boezemt hem zelfs walging in, doch de Faringers vinden haar zeer smakelijk en gaan bijna dagelijks zeer smakelijk aan hun voorraad te gast. De gewoonte is een tweede natuur.

De Faringers zijn een krachtig gebouwd, gastvrij, matig en arbeidzaam volk. Hun leefwijze is zeer eenvoudig. Hun huizen zijn klein en laag, maar uiterst zindelijk. Het merkwaardigst is, dat de bevolking, in weerwil van hare afzondering, zich onderscheidt door een niet geringe mate van verstandelijke ontwikkeling. Toch is er slechts één school, en wel te Thorhaven, de voornaamste plaats der eilanden, maar ieder huisvader is als onderwijzer zijner kinderen werkzaam, en zoo verbreidt de beschaving zich van geslacht tot geslacht. De lange winter biedt overvloedig gelegenheid aan om zich met het onderwijs bezig te houden. In het midden van den winter duren de dagen slechts vier uren, zoodat men over tamelijk lange avonden te beschikken heeft. Welk een zegen voor de afgelegen eilandbewoners, dat voor hen in die langdurige duisternis het vriendelijk en gezegend licht der kennis schijnt! Het is in

dien langen winter, gelijk reeds opgemerkt is, op de Faroër-eilanden niet bijzonder koud, hoewel zij vrij hoog Noordelijk liggen. Zij liggen namelijk juist in den golfstroom, die uit de Atlantische zee noordwaarts loopt en zelfs op deze breedte nog een vrij aanzienlijke hoeveelheid warmte uit de Zuidelijker gelegen deelen der aarde medevoert. Deze stroom maakt het klimaat er over het algemeen mistig en vochtig doch niet ongezond, gelijk blijkt uit het frissche en gezonde voorkomen der bewoners, die afstammen van de oude Noren, welke zich ook op IJsland hebben nedergezet, nadat zij op hunne stoute zwerftochten deze verafgelegene eilanden ontdekt hadden.

IJSLAND EN ZIJNE MERKWAARDIGHEDEN.

In de onmiddellijke nabijheid der Poolstreek verheft zich uit de golven een eiland, dat wij veilig tot de merkwaardigste gedeelten van den aardbodem kunnen rekenen, zoowel om de bewonderenswaardige natuurtooneelen, welke het oplevert, als om het geestelijke leven dat onder de bewoners van dezen uithoek der aarde gebloeid heeft en bij voortdoring nog bestaat. Op vele plaatsen verheffen zich de grootendeels rotsachtige kusten tot een hoogte van twee duizend voet boven de oppervlakte der zee, slechts in het Zuiden is de oever vlak en vormt een smal strand tusschen de zee en het hooge gebergte ingesloten. Alomme vindt men met sneeuw en ijs bedekte bergen, onmetelijke gletsjers en ontzaglijke massa's lava, tot steen verhard. Geen stap bijna kan men er doen of men treft de sporen aan van geweldige aardbevingen, van de geduchtste omwentelingen der natuur. Nergens ter wereld openbaren de vulkanische krachten, die in den schoot der aarde werkzaam zijn, op zulk een ontzettende wijze hun aanzijn. Des winters, als deze uitgestrekte woestenijen overdekt zijn met een dikke sneeuwlaag, als de golven van den Oceaen, opgezweept door den geweldigen stormwind, tegen de rotsmassa's der kust met donderend geweld breken, en de duisternis van de lange nachten door den geheimnisvollen en vreeselijken gloed van de uitbarstingen der vuurspuwende bergen verhelderd worden, dan

is het alsof de tijden terugkeeren, waarin alles nog woest en ledig was op de aarde en zij, die thans zoo schoon is getooid door de Almacht, nog een vreeselijke chaos was.

Doch als men in Juni het eiland bezoekt, wanneer de spoedig verdwijnende zomerzon ook aan het ver afgelegen IJsland haar vriendelijken glimlach schenkt, dan weet deze machtige toovenares ook op deze onherbergzame plek, met hare woeste en wilde natuurtooneelen, op de bevalligste en bekoorlijkste wijze licht, leven en kleur te scheppen met hare machtige stralen.

Met verrukking weidt dan het oog rond over de groene velden, de kleine meeren, de heuvels met purperkleurige heidebloemen getooid, en dan ook kan men zich eenigszins begrijpen, waarom de IJslander, als hij voor zijn nederige woning staat en het oog vestigt op den Hekla, welks met sneeuw bedekte kruin in duizend glansen hem tegenschittert, uitroepen kan: »IJsland is 't puik der landen op deez' aarde!» — Doch hoezeer in andere opzichten ook misdeeld en dezen lof geenszins waardig, dit is zeker, dat het een der belangwekkendste plekken is op de aarde; belangwekkend voor den geschiedvorschcr, den natuuronderzoeker en den vriend van beschaving en hoogere ontwikkeling. De dichter, de kunstenaar, de man der wetenschap vinden hier in rijke mate hun gading, en slechts hij, die gewoon is de waarde der zaken af te meten naar hun geldswaarde, kan zich met weezin afwenden van een land, dat weinig of geen graan voortbrengt, geen hout van belang voortbrengt, en minstens voor twee derden uit woeste lavamassa's, gletsjers, moerassen en heidevelden bestaat.

De gletsjers of ijsvelden beslaan bijna het zevende gedeelte van het gansche eiland. Hun hoogste punt is vier duizend voet en van daar loopen zij glooiend naar beneden, hier en daar tot in de onmiddellijke nabijheid der zee en menige weide wordt onder hunne ijsmassa's bedolven en reddeloos verwoest. De grootste ijsvelden vindt men in het Zuid-Oosten, waar in de laatste jaren de geweldigste vulkanische uitbarstingen plaats hadden en het water evenveel verwoesting aanrichtte als het onderaardsche vuur. Nergens ter wereld vindt men binnen een bepaalde ruimte zulke ontzettende massa's lava als door de talrijke vulkanen van IJsland uitgebraakt zijn. Behalve den algemeen bekenden Hekla vindt men er niet minder dan zes ongeveer even kolossale vuurspuwende

bergen, allen tusschen de vijf- en zesduizend voet hoog. Men vindt er lavavelden van twintig uren lang en vier à vijf mijlen breed, en zelfs nog grooter. Ontzettender aanblik kan men zich niet voorstellen dan deze versteende stroomen door de vulkanen uitgeworpen. De stukken lava verheffen zich in allerhande fantastische gedaante boven elkander en het geheel ziet er uit als een kolossale zwarte of donker aschgrauwe rivier, die op het oogenblik van een ijsgang, nadat de geweldige schotsen zich torenhoog op elkander gepakt hadden, eensklaps verstijfd is en zoo honderden, duizenden van jaren onbewegelijk is blijven staan. Eerst na vele eeuwen, als de bovenste laag der lava verweerd raakt en er een soort van aarde gevormd wordt, ontstaat er een weinig plantengroei op deze woeste massa's, die echter een treurig voorkomen heeft, geheel in overeenstemming met het woeste voorkomen der omgeving.

Opmerkelijk is het, dat IJsland's bergen, die door hun lavastroomen en aschregens den bewoners zooveel schade berokkenen, zoo in 't oog vallend arm zijn aan nuttige bruikbare delfstoffen. Voor zooveel men weet — want het uitgestrekte eiland is in zijn geheel nog niet doorzocht — komen nergens op IJsland edele of onedele metalen voor, althans in zulk een hoeveelheid, dat het der moeite waard zou zijn om er mijnen of groeven voor aan te leggen en zelfs de voorraad zwavel, dien men in deze vulkanische streek in groote massa zou verwachten, is er van zoo weinig beteekenis, dat de bijna in elk opzicht door de natuur misdeelde IJslanders er weinig voordeel van hebben. Alleen in het Noorden vindt men eenige steenkolenlagen, die, bij het gemis van hout, der bevolking uitmuntend te stade komen.

Doch hoe weinig stoffelijk voordeel die »brandende bergen» ook opleveren, de onderzoeklievende reiziger, die oog en hart heelt voor de grootsheid en majesteit der natuur, vindt hier een onuitputtelijk rijke bron van het verhevenst genot. Vooral de dampmassa's, die aan den voet der vulkanen uit den bodem oprijzen, vormen een hoogst merkwaardig natuurverschijnsel. De bodem in den omtrek van de holte, waaruit de damp voornamelijk opstijgt, is op vele plaatsen zóó week en slap, dat men bij iedere schrede vreezen moet door de dunne zwavelkorst heen te zakken in den modder, die zich hieronder bevindt. Vreeselijk zou

het lot zijn van hem, dien dit ongeluk trof. Want als men de zwavel een eind weegs opbreekt, dan rijst uit den modder een verstikkende damp op en een thermometer, die er ingestoken wordt, rijst al spoedig bijna tot het kookpunt. In de diepte van de holte bevindt zich een geweldigen ketel altijd kokend en borrelend slijk en somtijds wordt dit tot eene hoogte van tien tot vijftien voet in de lucht opgeworpen. De indruk, door dit alles op den aanschouwer gemaakt, wordt nog verhoogd door het donderend geraas van een zuil damp die uit een nauwe rotskloof te voorschijn schiet en welker eeuwig gebrul, luider dan dat van een stoomketel, die uiteenspringt, reeds op een grooten afstand gehoord wordt, den vreemdeling in zijn nachtrust stoort en hem met schrik en ontzetting vervult.

Doch niet alleen op deze wijze openbaren zich op IJsland de werkingen van het onderaardsche vuur, waarvoor dit eiland als 't ware ten haard strekt, maar ook in de ontelbare heete en warme bronnen, die er gevonden worden aan den voet der bergen. Eenige dezer bronnen vloeien gelijkmatig en kalm voort als gewone beeken en worden door de IJslanders gebruikt om zich in te baden en hunne kleederen te wasschen, anderen schieten bruisend en kokend te voorschijn en worden wel met bewondering aanschouwd, doch dragen niets bij tot het nut en het voordeel der bewoners. Vooral de groote Geiser en de Strokkur behooren niet alleen tot de grootste merkwaardigheden van IJsland, maar ook tot de opmerkelijkste natuurverschijnselen van de geheele wereld.

Aan den voet van den Langafjall, in een vlakte, die ongeveer twee uren breed is en zich van het gebergte naar de zeekust uitstrekt, liggen de heete bronnen van den grooten Geiser. Het dal is overdekt met weelderig groen gras, waardoor een aantal beekjes zich als zilveren linten heen kronkelen en is op indrukwekkende wijze omlijst door de donkere bergmassa's, waarachter zich enkele kruinen met eeuwige sneeuw bedekt majestueus verheffen.

Reeds uit de verte ontdekt men de aanwezigheid der warme en kokende bronnen, die meer dan veertig in getal binnen een omtrek van vijf en twintig bunders zich bevinden, aan de witte dampen die boven den grond zweven en de dichte dampzuilen, die zich hoog in de lucht verheffen. De rijkste en krachtigste dezer bronnen heeft in verloop van tijd uit het kiezelgruis, dat zij in

haar vaart meenam, een soort van berg gevormd, bijna dertig voet hoog, waarin zich een ovaal bekken bevindt, dat op zijn breedst vijf en zestig, op zijn smalst ruim vijftig voet in doorsnede heeft.

In het midden van dit bekken bevindt zich een soort van put, die naar de geheimnisvolle diepte voert, waaruit het water te voorschijn komt. Deze put, die aan hare opening ongeveer zeventien voet wijd is, wordt naar onderen toe een weinig nauwer en staat waarschijnlijk met onderscheidene onderaardsche kanalen in verband. De wanden zijn glad en zoo hard, dat het niet mogelijk is er met een hamer een stuk van af te slaan. Het bekken is gewoonlijk gevuld met helder groenachtig water, dat een temperatuur heeft van 82 graden Celsius, en aan de Oostzijde overloopt. Als men er pas aankomt verbaast men zich over de rust, waarin het water verkeert. Doch niet lang duurt het, of men hoort een geluid als van een onderaardschen donder; de grond dreunt, het water in het bekken begint op te borrelen en te koken en hoog boven het bekken uit te spuiten. Reeds meent men, dat de groote uitbarsting zal plaats grijpen, doch plotseling bedaart het water weder en de dichte zuilen van waterdamp, die van het oprijzende water afstoomden, verspreiden zich. Deze kleinere uitbarstingen herhalen zich gewoonlijk om de anderhalf uur, doch de kolossale uitbarsting doet zich in den regel slechts eenmaal per dag voor. Deze laatste wordt voorafgegaan door een geweldig geraas en gedonder; het is alsof er een menigte kanonnen in de diepte afgeschoten worden; het water in het bekken geraakt in heftige beweging; in het midden verheffen zich geweldige dampblazen die uiteenspatten in glinsterend wit stof en weldra schiet onder een ontzettend gebruis een dikke waterstraal naar de hoogte, honderd vijftig voet soms boven het bekken uit. In alle richtingen schieten nu kleinere en grootere waterstralen naar buiten en naar de hoogte, waarvan een heete damp afstoomt, waardoor het water dikwijls geheel onzichtbaar is. Wederom volgt er een heftige schok, een doffe slag in de diepte en een straal, al de vorige in hoogte overtreffend, schiet op. Na eenige minuten houdt de uitbarsting als door een tooverslag op. Men weet niet, of men gewaakt of gedroomd heeft. Het bekken loopt leeg en als men over den rand er van heen ziet, bemerkt men, dat het water in de put even glad en kalm staat als in iedere andere; spoedig echter rijst

het weer naar de hoogte en herhalen zich de uitbarstingen. Zoo gaat het dag in dag uit reeds sedert honderden eeuwen; zoodat men nooit een vergeefsche reis maakt, als men IJsland bezoekt om ook dit grootsche en verhevene natuurverschijnsel te aanschouwen.

Het klimaat van IJsland is door den invloed van den golfstroom, die er langs gaat in het Zuiden vrij zacht, zachter, dan men het op deze breedte vermoeden zou. Hier en daar ziet men een berk, wilg en lijsterbes, die er echter ten gevolge van den zeewind zeer armoedig en schraal uitzien. Het land is echter rijk aan mossen, waaronder het bekende IJslandsche uitmunt om zijn genees- en voedingskracht. Koren en aardappelen worden er ook, doch met veel moeite verbouwd, en in de tuinen voor de huizen, die met veel zorg onderhouden worden, treft men allerhande soort van groenten aan. In tijd van nood, wanneer de asch en het slijk, door de vulkanen opgeworpen, alles vernielen en bederven, en het drijfijz de visch van de kusten doet vlieden, gebruiken de behoeftige IJslanders ook vaak het zeewier dat op de kust gevonden wordt als voedsel. Behalve wilde katten en wilde vossen vindt men er geen wilde dieren; wel maken de ijsbeeren 's winters dikwijls van het drijfijz gebruik om de IJslanders met een bezoek te vereeren en zich te vergasten aan hunne kudden, doch dit genoeg duurt niet lang, daar de geheele wakkere bevolking spoedig bij de hand is om jacht te maken op de lastige indringers, zoodat het hun niet gelukt is er een blijvende woonstede te vestigen. Robben echter vindt men langs het geheele eiland in tamelijk groote hoeveelheid en de IJslanders weten hiermede uitmuntend hun voordeel te doen. Evenals op de Faroër-eilanden trett men er een ontzaglijke menigte vogels aan, die op de vaak ontoegankelijke rotsen een veilig toevluchtsoord vinden. Ook de IJslanders maken ijverig jacht op dit gepluimde volkje en stellen zich daarbij aan dezelfde gevaren bloot als de Faringers. Natuurlijk zijn zij ook ijverige visschers, en het ontbreekt in de zee, die hunne kusten bespoelt, niet aan allerhande soorten van visch. Alleen dan, wanneer uit de Poolstreken de geweldige ijsbergen komen aandrijven, die vaak maanden noodig hebben om te smelten, en die de atmosfeer zoozeer afkoelen, dat men het op het gansche eiland bemerken kan, alleen dan nemen de visschen de vlucht om een warmer plekje van de zee op te zoeken.

Niet minder merkwaardig dan de natuur is de geschiedenis van IJsland en de geestelijke ontwikkeling zijner bewoners. De IJslanders zijn echte, onvervalschte Noren, afstammelingen van de tegelijk zoo beroemde en beruchte volken, die in de Middeleeuwen van uit het Scandinavische schiereiland de vermaarde Wikinger-tochten ondernamen, in zoovele liederen vol majestueuse kracht bezongen. De wiking of zeekoning Nadod ontdekte in 861 het afgelegen eiland en kort daarna kozen een aantal vrijheidlievende Noren, die ontevreden waren over de dwingelandij van hun koning Harold Harfagr, het tot hun woonplaats. Daar bleven zij even stoute zeevaarders als te voren, en het is tegenwoordig boven alle bedenking verheven, dat niet Columbus, maar de IJslander Erik de Roode, en wel in de tiende eeuw onzer jaartelling, de eerste Europeaan geweest is, die de Nieuwe Wereld heeft gevonden, hoezeer hierdoor de verdienste van den grooten Genuees volstrekt niet verkleind wordt, daar Erik's ontdekking geheel in vergetelheid geraakt en eerst in den jongsten tijd weder bekend geworden is door de nasporing van oude Noorsche geschriften. Naar den wilden wijnstok, dien de IJslanders op de Oostkust van Noord-Amerika aantroffen, gaven zij het den naam van Wijnland. Een niet minder merkwaardig verschijnsel in de geschiedenis van IJsland is de hooge trap van beschaving, waarop zijne bewoners reeds stonden in de negende en tiende eeuw, toen het grootste gedeelte van Europa nog in de diepste onwetendheid en barbaarschheid verkeerde. Toen reeds bloeide daar de poëzie en later nam ook de wetenschappelijke ontwikkeling er een hooge vlucht. De oud-Germaansche heldensagen, vol aangrijpenden ernst en majestueuse kracht, bleven bij de IJslanders als een kostbare erfenis van het voorgeslacht in wezen en in eere, en gaven aanleiding tot het ontstaan van talrijke heldendichten, die omstreeks het jaar 1100 door hun geleerden landgenoot Sæmoend Sigfoesson verzameld en tot een geheel vereenigd werden, waaraan hij den naam gaf van *Edda*, d. i. wijsheid of verstand. Dit werk, dat later nog uitgebreid is door een anderen geleerden IJslander, is een der voornaamste bronnen, waaruit de oude Noorsche godenleer gekend wordt. De meeste skalden of zangers, die in de Middeleeuwen de harten der vorsten en edelen in het Scandinavische schiereiland verrukten met hunne liederen, waren IJslanders en al-

om stonden zij in groote eer. Nog tegenwoordig is de taal die op IJsland gesproken wordt een zeer zuivere afspiegeling van de oude Noorsche taal en wordt daarom door de geleerden ijverig bestudeerd, waartoe het hun, dank zij de wetenschappelijke ontwikkeling der IJslanders, niet aan uitmuntende hulpmiddelen ontbreekt. De liefde der oude IJslanders voor poëzie, geschiedenis en taal, is tot op heden toe onverzwakt blijven bestaan op het eiland, waartoe het bestaan van een aantal wetenschappelijke vereenigingen op het eiland niet weinig bijdraagt. De beschaving is er algemeen, zoowel onder de gegoeden als onder de meer behoeftigen. Niemand is er, of hij kan lezen en schrijven, en men zal niet licht een IJslander vinden, die niet grondig bekend is met den Bijbel, met de geschiedenis van zijn land en de heldenliederen zijner voorvaderen. Men acht de onwetendheid zulk een schande, dat een predikant de bevoegdheid heeft om de huwelijksinzegening te weigeren, als de bruid niet lezen kan. De vaders zijn in den regel de onderwijzers der kinderen, en de lange winternachten bieden dezen een uitmuntende gelegenheid aan zich van hun gezegende taak te kwijten. In de hoofdstad, Reikiavik, alleen vindt men lagere en hoogere scholen.

Behalve door hunne verstandelijke gaven en hun dichterlijk gevoel onderscheiden de IJslanders zich ook door hun beminnelijk en edel karakter, hun ernstigen en tegelijk vriendelijken aard, en hun diepen godsdienstigen en zedelijken zin. Hun afgelegen en onherbergzaam vaderland hebben zij, gelijk reeds gebleken is uit den lof, welken zij het toezwaaien, hartelijk lief. Zij zijn levende bewijzen voor de waarheid van het woord, dat het geluk in het menschelijk leven gelijk is aan het glanzige huis, dat de zijdworm uit zijn eigen binnenste te voorschijn spint. Zij hebben de bronnen des levens binnen in zich en daarom is het hun goed op hun IJsland. Zij verwaarloozen echter ook hunne stoffelijke aangelegenheden niet, daar zij van den schralen bodem nog zooveel partij trekken als slechts eenigszins mogelijk is, en zich vooral ijverig op de veeteelt toeleggen, zoodat de zestigduizend inwoners, die het eiland telt, met elkander een vijftigduizend meest ongehoorde runderen en meer dan een half millioen schapen bezitten, terwijl zij zich ook met den grootsten ijver toeleggen op de visch- en de vogelvangst. Het is een lust de kloeke, welgebouwde mannen en

vrouwen te zien, met hun fraaie blauwe, schrandere oogen en licht blond haar, geheel overeenkomend met dat der oude Germanen, en met niet minder genoegzaam verkeert men in hunne gastvrije woningen, waar zij zonder eenige opgeblazenheid of pocherij een mate van ontwikkeling aan den dag leggen, die zelfs in de rijkst bedeelde landen van Europa haar wedergade niet vindt onder de volksklasse. De politie heeft bijzonder weinig onder hen te doen, en de regeering heeft slechts te zorgen, dat zij hunne rechten niet verkracht, om met hare IJslandsche onderdanen op den besten voet te staan. Zij staan reeds sinds de dertiende eeuw onder het bestuur van den Deenschen koning, nadat zij vroeger een zelfstandige republiek hadden uitgemaakt. Hun republiek ging echter mank aan hetzelfde euvel, waaraan vele republieken lijden en te gronde gaan: gebrek aan eensgezindheid, zoodat zij gemakkelijk de prooi werd van de veroveringszuchtige Denen, die dit afgelegen en arme eiland evenmin versmaadden als de Faroër-eilanden. IJsland kwam echter onder stamverwante broeders te staan en dus was de afhankelijkheid gemakkelijk te verduren. Zij had bovendien nog dit voordeel, dat door de betrekking, die er tusschen Denemarken en het afhankelijk gewest bestond, de handel werd aangemoedigd en het uiterlijk levensgenot der IJslanders werd verhoogd. Thans deelen zij trouw in al het lief en het leed van het Deensche vaderland, en hoezeer de Denen weinig stoffelijk voordeel trekken van deze afgelegene provincie, zijn zij er recht trotsch op, omdat IJsland's wakkere zonen zulk een belangrijk kapitaal vertegenwoordigen van geestelijke kracht en ontwikkeling.

OP DE WALVISCHVANGST.

Als er van de walvischvangst, bepaaldelijk van die in het hooge Noorden sprake is, dan maakt zich een weemoedig gevoel meester van ons vaderlandslievend hart. Dan roepen wij ons onwillekeurig de treurige tegenstelling, die er tusschen het verleden en heden bestaat, voor den geest. Wij denken aan den bloei, waarin deze

tak van nijverheid, in tegenstelling met de haringvisscherij of groote visscherij, de kleine visscherij genaamd, zich eenmaal hier te lande mocht verheugen. In de zeventiende eeuw doorkruisten een menigte Hollandsche schepen de Poolzeeën tusschen Groenland en Nova-Zembla en bij duizenden werden de geweldige bewoners der zee gevangen, waardoor in Hoorn, Amsterdam, Enkhuizen en andere Noord-Hollandsche steden en dorpen schatten binnenstroomden, die almede de burgers in staat stelden om den strijd vol te houden tegen Spanje. In de oude kronieken van het dorp Callants-oog, in de zeventiende eeuw even volkrijk en bloeiend als het thans arm en verlaten is, wordt gewag gemaakt van niet minder dan veertig schepen, die van daar op Groenland voeren om jacht op den walvisch te maken. In 1701 werden er door Hollandsche schepen nog meer dan twee duizend walvissen gevangen, doch van dit tijdstip af is dit bedrijf steeds achteruitgegaan, totdat het eindelijk geheel verviel en men, om met de bijzonderheden der tegenwoordige walvischvangst bekend te worden, zijn toevlucht moet nemen tot de mededeelingen van vreemden. In dit tafereel wensch ik mijne lezers, nadat ik hen vroeger met den walvisch zelven nader in kennis gebracht heb 1), een blik te laten slaan op de walvischvangst en hetgeen daarmede in verband staat. Tot leidsman hierbij kies ik een ooggetuige, een Franschman, die in het belang van zijn vaderland, waar hij dezen tak van nijverheid gaarne zich krachtig zag ontwikkelen, een tocht met een walvischvaarder in het Noorden medegemaakt heeft, om met hetgeen hij zag en hoorde winst te doen ter bereiking van zijn doel.

Een walvischvaarder, dus vangt hij zijn beschrijving aan, moet een schip zijn van middelmatige grootte, van ongeveer vier à vijfhonderd ton inhoud. Stevigheid en snelheid van beweging zijn de hoofdvereischten van zulk een vaartuig. Van binnen is het op een zeer bijzondere manier ingericht. In het ruim liggen de vaten, die bestemd zijn om de traan te bergen. De ruimte tusschendecks is in drie deelen verdeeld. Vooraan bevinden zich de vertrekken, waar de bemanning zich ophoudt, achteraan de kajuit der officieren; de ruimte daartusschen in draagt den naam van velhol. Daar wordt namelijk het van de walvissen afgesneden spek voorloopig gebor-

1) Vergel. de 1ste serie van dit werk, Deel II, blz. 366 en verv.

gen, totdat de gelegenheid gunstig is om het te gaan smelten. Het smelten heeft plaats in een kombuis achter den fokkemast. In deze kombuis bevinden zich drie groote potten, die elk acht of negen vaten traan kunnen houden. Zij hangen boven een grooten rooster, waarop het vuur gestookt wordt. Onder den rooster is een vloer van vuurvaste steenen en tusschen dezen en het dek loopt altijd een stroom water, als het vuur brandt. Nam men deze voorzorg niet, dan zou het dek door de groote hitte verkolen en de kombuis ineenstorten. Het schip is eigenlijk slechts de berg- en werkplaats en dient om den manschappen logies te bezorgen; met de walvischvangst op zich zelf heeft het niets uitstaande. Hiertoe worden alleen de sloepen gebruikt. Zoodra men het blazen van een walvisch heeft opgemerkt, laat de kapitein bijdraaien en de sloepen in zee gaan, en nu komt het er op aan, wie van deze het eerst bij den walvisch zal zijn. Iedere sloep is bemand met zeven matrozen, waarvan ieder zijn bijzondere taak heeft. Achteraan staat de kapitein van de sloep met een stuurriem om het vaartuig te besturen, vooraan de harpoenier, die ook als roeier dienst moet doen, terwijl de vijf overigen moeten roeien. Ieder plekje van de sloep is bezet, en telkens als ik een tocht met een der sloepen wilde meemaken, moest ik ook als roeier fungeeren, daar er anders geen plaats voor mij zou geweest zijn. Als men op de plek gekomen is, waar de walvisch bij vernieuwing boven zal komen om te blazen, begint het er op aan te komen. Na eenigen tijd van angstige spanning vertoont zich het dier en duikt weer statig naar beneden, maar zelden gebeurt het, dat men het dan reeds meester wordt: de kapitein van de sloep wacht deze onderduiking af om te zien, in welke richting zich het dier bewegen zal, en allen zetten zich schrap voor de derde maal, dat de walvisch boven zal komen. Een buitengemeene ijver maakt zich van de bemanning der sloepen meester, de roeiers doen de vaartuigen met een verwonderlijken spoed over de zee vliegen, want zij moeten den walvisch bijhouden en met hem op hetzelfde oogenblik op de plek zijn, waar hij weder boven zal komen. Men kan zich lichtelijk voorstellen, dat de kapitein en de roeiers hierbij een verwonderlijke vaardigheid en vlugheid aan den dag moeten leggen, en bovenal dat de eerstgenoemde iemand moet wezen, waarin de manschappen een onbepaald vertrouwen stellen.

Zoodra men op de bedoelde plek gekomen is, geeft de kapitein bevel om de riemen in te halen. Op dit oogenblik ontstaat er een diepe, bijna zou ik zeggen plechtige stilte. Al de bevelen worden op zachten toon gegeven. Daar het er voor alles op aankomt den walvisch niet te verschrikken, heeft men in iedere sloep pagaaien bij de hand, waarmede men haar stil kan voortbewegen, daar de walvisch van de riemslagen zou verschrikken. Men kijkt met ingespannen aandacht uit; eindelijk ziet men een grijsachtige vlek en een met waterstof bezwangerde dampzuil van drie meters hoogte vertoont zich boven het water. De walvisch heeft wederom geblazen! Is de sloep te dicht bij hem, dan kan zij door een enkelen slag van zijn staart verbrijzeld worden, of meegesleept worden in de diepte, als het geweldige dier naar beneden duikt. De kapitein van de sloep moet zorgen, dat de harpoenier goed mikken kan en tracht haar dus op drie vademen afstands van den walvisch te houden. »Werp uit!» klinkt eensklaps zijn bevel. Dadelijk wordt de harpoen naar den walvisch geslingerd en dringt door in zijn lichaam. Het is de taak van den harpoenier den walvisch niet te doodden, maar hem vast te ketenen, zoodat men hem overal volgen kan. Zoodra de walvisch de harpoen gevoelt, duikt hij met een vreeselijke snelheid naar beneden, de sloep met hare bemanning meeslepende. Dit is een verschrikkelijk oogenblik, waarin het hoogst moeilijk valt zijne kalnte te bewaren, zelfs al is men een veteraan in het vak. Doch het komt er ook dan, en dan vooral op aan, zijn tegenwoordigheid van geest niet te verliezen. Men moet de lijn ter juister tijd vieren, als de snelle beweging van den walvisch het vaartuig dreigt mede te slepen. Deze snelheid is dikwijls zóó groot, dat als een der matrozen het ongeluk heeft zijn beenen niet te bergen, deze als een riethalm afgesneden worden. Voor het geval, dat de walvisch dieper naar beneden gaat dan de lijn lang is, heeft men aan haar uiteinde een ton of emmer vastgemaakt, waardoor het dier in zijn bewegingen geducht belemmerd wordt. Eindelijk moet hij naar boven komen om te ademen, en ook dan moet men de uiterste behoedzaamheid inacht nemen, want als de sloep met de staart of de zijvin een slag kreeg, zou er niets van haar terecht komen.

De sloepen munten uit zoowel door eene buitengemeene lichtheid als door een uitstekende gehoorzaamheid aan het roer. Zij

vliegen over het water en men kan ze op een haar af sturen. Dikwijls gebeurt het, dat zij het schip uit het gezicht verliezen, hetzij door dat de walvisch ze te ver meesleept, hetzij door opkomende nevelen. Voor dit geval zijn zij voorzien van een kompas, een mast met zeilen en een zekere hoeveelheid levensmiddelen. Spoedig weten zij het schip weder te vinden om hunne gevaarvolle tochten weder van voren afaan te beginnen.

Zoodra de harpoenier den walvisch geraakt heeft, neemt de kapitein zijn plaats in op de plecht en geeft de zijne aan den harpoenier. De kapitein heeft een lans in de hand en wacht bedaard het oogenblik af, dat de walvisch boven komt. Dan begint de laatste strijd. De walvisch heeft weldra een menigte lansen en harpoenen in het lijf en verweert zich zoolang, totdat hij doodelijk getroffen wordt. Dan spuit hij bloed en drijft weldra machteloos op de zee. Dikwijls levert die strijd tusschen een handvol mannen en het geweldig sterke dier een schrikwekkend schouwspel op. Een enkele slag van zijn staart is voldoende om de sloep te verbrijzelen en een man dood te slaan. Met den cachelot, den grootsten der walvissen is het gevaar nog grooter. Een paar jaren geleden maakte ik met een Deenschen walvischvaarder een tocht tusschen het eiland Jan Mayen 1) en de Oostkust van Groenland. De wacht berichtte, dat hij een cachelot had zien blazen. Dadelijk werden vier sloepen in zee gelaten. Ik nam in de vierde de plaats in van een matroos, die door een zweer aan de hand verhinderd was dienst te doen. Naar de waterstraal te oordeelen, die de walvisch opschoot, was het een der grootste van zijn soort, waarmede wij te doen hadden. Deze omstandigheid was een sterke prikkel voor onze manschappen. De sloepen schaarden zich, nadat zij op de verlangde plek gekomen waren, in een cirkel, en wij keken allen aandachtig uit. De zee was vrij onstuimig, met iedere golf verwachten wij den walvisch te zien verschijnen. Daar doet zich eensklaps een sterke zuiging vernemen, op vijf vademen afstands van onze sloep. Het was de cachelot, die boven kwam. De kans stond dus gunstig. De ademtocht van dit dier, door den wind naar ons toe gedreven,

1) Dit eiland ten N. van IJsland gelegen, te midden van welks rotsen zich een vulkaan bevindt en dat alleen zomers door eenige walvischjagers bewoond wordt, is in 1611 door Hollandsche zeelieden ontdekt.

omhulde ons als met een nevel. Onze harpoenier wierp zijn wapen uit, maar dit drong niet diep genoeg in den walvisch. Het dier maakte een geweldigen sprong; wij bleven echter, waar wij waren; de steel van den harpoen dreef voor ons uit. Doch hiermede kwamen wij er niet af. Op het oogenblik, dat wij ons gereed maakten om het dier waar te nemen, als het voor de tweede maal boven kwam, hoorden wij een luid geschreeuw uit de sloep, die het dichtst bij ons was, en toen wij uitkeken, was het alsof wij een ontzaglijk grooten boomstam, naar beneden spits toeloopende, zich zagen bewegen en op de sloep aanvallen; de cachelot had zich op den rug geworpen en maalde het vaartuigje fijn tusschen zijn ontzettende kaken. Terzelfder tijd, dat de bemanning geschreeuwd had, om onze aandacht te trekken, had zij zich in de zee geworpen en zwom naar de sloep, die het naaste bij was, en welker matrozen al hun best deden om hen te redden. Dit alles was met de snelheid van den bliksem in zijn werk gegaan. Vooral de harpoenier en de stuurman van de vernielde boot kwamen zonderling terecht. De cachelot had de sloep in het midden aangepakt en op het oogenblik, dat hij den bek dicht deed, werden de uiteinden van het vaartuig plotseling naar elkander toegebogen, waardoor de stuurman ontheven werd van de moeite om zich evenals de overige leden der bemanning in de zee te werpen; zijn lichaam beschreef een cirkelboog in de lucht en kwam op twee vademens afstands van ons terecht. Ook de harpoenier werd er uitgeworpen en kwam ruiters te paard neder op de kaak van den cachelot, die nog boven water uitstak. Ik behoef niet te zeggen, dat hij zich haastte deze min aangename zitplaats te verlaten en naar ons toe te zwemmen.

Bij dit ongeval hadden wij volstrekt geen andere schade dan het verlies der sloep, welker overblijfselen wij zagen dobberen op de zee. De manschappen waren even moedig en vastberaden als te voren. Zij zijn aan dergelijke ongelukken gewoon en weten bovendien, dat de cachelot zijne vijanden nooit achtervolgt; hij vernielt slechts hetgeen hem in den weg komt en zwemt dan eenvoudig voort. Ook onze vriend deed aldus. Na de sloep vernield te hebben dook hij zeer kalm naar beneden. De arme harpoenier, dien wij hadden opgevischt, zag er zeer verslagen uit. Daar ik meende, dat dit het gevolg was van hetgeen hem

overkomen was, hetgeen niet meer dan natuurlijk zou geweest zijn, vroeg ik hem of hij bang was geweest. Bij wijze van antwoord rukte hij zich een handvol van zijn rood haar uit het hoofd en zeide: »Hoe jammer, dat zoo'n mooi dier weg is!» Zijn vrees zou echter ijdel blijken te zijn. Want terwijl twee der sloepen bezig waren met de zwemmenden op te nemen, ging de derde op het dier los. De cachelot had driemaal geblazen en kwam daarna nog tweemaal boven, waardoor hij zijne vervolgers in de gelegenheid stelde om een gunstige positie in te nemen, en toen hij, na de zesde ademhaling, zich gereed maakte om naar beneden te duiken, kreeg hij den harpoen stevig in het lijf. Toen onze manschappen de sloep door den cachelot met een ontzettende snelheid zagen voortsleuren, werd hun ijver bij vernieuwing aangevuurd. Ieder greep zijn riem en een half uur later hadden wij de sloep ingehaald, welke bemanning reeds bezig was den ontzaglijken buit op sleeptouw te nemen.

Niet minder verwonderlijk dan de bedaarde en kalme moed, welken de walvischjagers aan den dag leggen gedurende den aanval, is de buitensporige vreugde, waaraan zij zich overgeven, als zij hun pogingen met een goeden uitslag bekroond zien. Als men de sloepen ziet, die, aan elkander verbonden, den walvisch voortslepen naar het schip en het gezang der matrozen hoort, vraagt men zich vol verbazing af of dit diezelfde mannen zijn, die sinds eenige uren onder de grootst mogelijke stilte gekampt hebben met zulke ontzettende gevaren. Doch hoewel nu het gevaar geweken is, toch is men nog niet volkomen verzekerd van den buit. Soms tijds gebeurt het, dat de walvisch naar beneden zinkt en dan moet men het touw doorhakken om de sloepen te redden, en in dit geval gaat de vrucht van zooveel inspanning en doodsverachting geheel verloren. Gewoonlijk zinkt de walvisch, als hij geen bloed opgespoten heeft, dus als hij in 't hart getroffen is. Het moet dus het streven zijn om hem vooral in de longen te raken. Ook het opslepen van zulk een kolossaal dier is gansch geen gemakkelijk werk. Daarom komt het groote schip, dat zooveel mogelijk in de nabijheid der sloep gebleven is, deze spoedig tehulp, draait voorzichtig bij, en de walvisch wordt aan stuurboordszijde (dus aan den rechterkant) van het schip vastgemaakt, de staart vooruit en de kop naar achteren,

door middel van zware ankertouwen en kettingen, en vervolgens gaat men zoo spoedig mogelijk over tot het afsnijden van het spek, want de walvischvaarder kan niet eer hoezee roepen, voordat zijn buit geborgen is in het vethol. Is men hiermede gereed, dan heeft men alleen nog te rekenen met eenige stormen, maar om dergelijke kleinigheden bekommert zich een zeeman niet veel.

Het afsnijden van het spek is gewoonlijk in vier à zes uren afgelopen en heeft op de navolgende wijze plaats: De kop, waarin het balem zich bevindt, wordt eerst door middel van bijlen en houweelen van het lichaam gescheiden en in zijn geheel op het schip geheschen. Dit is een zeer moeielijk werk, vooral als de zee onstuimig is. Het gebeurt dan ook dikwijls, dat dit kostbare gedeelte van den buit verloren gaat. Zoodra de kop binnen boord is, gaat men over tot het afsnijden van het spek, waartoe men op het geheele lichaam van den walvisch spiraalvormige insnijdingen maakt. Vervolgens werkt men het spek van onderen los, en zoo wordt de walvisch van zijn vetlaag ontdaan, op dezelfde manier als men het dekblad van een sigaar afrolt. Aan het uiteinde namelijk van de reep wordt een haak verbonden, die vastzit aan het touw van een hijschmachine, en naar gelang de manschappen de reep van onderen loswerken, wordt hij binnen boord geheschen en geborgen. Deze werkzaamheid levert een hoogst schilderachtig tooneel op. Het schip vaart langzaam voort en de baren doen het ontzaglijke lichaam van den reus der wateren beurtelings rijzen en dalen. Soms wordt het met geweld tegen het schip aangeslingerd en dreigt dit weg te doen zinken in de diepte. De manschappen, die bezig zijn met den walvisch van zijn vetlaag te ontdoen, hebben niet weinig te stellen met de haaien en de albatrossen, die zich in weerwil van de hakken en houwen, welke zij krijgen, niet ontzien om onder de oogen der matrozen een deel van den buit te komen wegkapen. Eindelijk is het spek er af, de touwen worden losgemaakt, en het schip zeilt spoedig weg, den van zijn spek en kop beroofden walvisch verder aan zijn lot overlatende. Dan hebben de zwemmende en vliegende roovers der zee vrij spel en komen bij duizenden op den kolossalen buit toeschieten, en nog lang kan men op het schip de plek, waar zich het overblijfsel van den walvisch bevindt, onderscheiden aan den dichten zwerm vogels, die er overheen zweven.

Als de vangst goed gaat, krijgt men zoo het spek van drie à vier walvissen aan boord. Er is altijd tijd genoeg om het te smelten, en men houdt zich hiermede bezig gedurende de vaart, als ten minste het weder niet al te onstuimig is. De stukken spek, zooveel mogelijk ontdaan van de vleeschachtige deelen en in kleine stukjes gesneden, worden in de potten geworpen, waaruit het vet wordt geschept, naar gelang het gesmolten is, door middel van groote lepels. Na eerst door groote zeven geloopen te zijn, wordt het vet in de vaten gedaan. De kanen, die er overblijven, worden als brandstof gebruikt.

Het is bijna onmogelijk het tooneel te beschrijven, dat een walvischvaarder te aanschouwen geeft, als het smelten begonnen is. De matrozen zijn half dol van opgewondenheid, die niet weinig bevorderd wordt door de flinke borrels, welke zij ontvangen. Iedereen is bezig zich te goed te doen. Allereerst natuurlijk de officieren in hun kajuit. De matrozen maken van het vleesch met toevoeging van gestampte scheepsbeschuit ballen gehakt, die een gewoon sterveling onverteerbaar vindt, maar waaraan zij zich vergasten als aan de heerlijkste lekkernij. Ook doopen zij hun beschuit in de kokende traan en verschaffen zich hierdoor een alleruitmuntendst en gezond voedsel in de koude streken. Op eenigen afstand gezien, moet een walvischvaarder, waarop men bezig is met het vet smelten, veel hebben van een drijvenden vulkaan. En als men 's nachts op het dek komt en men de matrozen druipende van bloed en vet om de kombuis ziet staan, waaruit de roode vlammen hoog opslaan en een spookachtig schijnsel werpen op het schip in de zee, terwijl de sneeuw die in de potten valt een aanhoudend en luid geknetter veroorzaakt, dan vraagt men zich af of men zich werkelijk nog in het land der levenden bevindt, of men niet veeleer zich op reis bevindt in die geheimzinnige geestenwereld, waarvan de oude Noordsche godenleer verhaalt, met hare vreeswekkende gestalten en tooneelen.

IN DEN GOLFSTROOM.

Reeds onderscheidene malen maakten wij in deze schetsen gewag van den gollstroom, welke langs de Britsche eilanden heengaat en die door zijne warmte er zooveel toe bijdraagt om het klimaat daar zooveel zachter en gelijkmatiger te doen zijn, dan in vele andere even noordelijk en zelfs in sommige meer zuidelijk gelegen landen der wereld. Het is hoogst belangrijk met deze en andere stroomingen in den Oceaan, die zulk een groot gedeelte des aardbols beslaat, nader kennis te maken, en wij zijn hiertoe, dank zij den onderzoekingen, welke vooral in de laatste jaren met betrekking tot deze zaak ondernomen zijn, uitmuntend in de gelegenheid. Het zijn vooral de Engelschen, die zich bezig hebben gehouden en nog voortdurend bezig zijn met het bepalen van de richting, de breedte en de snelheid dier stroomen, hiertoe gedreven zoowel door de zucht om de belangen van hun scheepvaart te bevorderen, als door echte liefde voor de wetenschap, waarvan de Engelschen bij hun practischen zin volstrekt niet misdeeld zijn.

Om den oorsprong te vinden van den stroom, die langs de Britsche kusten gaat en waarvan ook IJsland, hoezeer dan ook in mindere mate, de voordeelen geniet, begeven wij ons naar den equator, dáár, waar deze den Grooten of Stillen Oceaan doorsnijdt. Op de kusten van Peru en Chili begint hij kalm en zacht, als een reusachtige rivier van eene onmetelijke lengte, welke oevers grootendeels ook uit water bestaan. Het is de zoogenaamde Evenaarsstroom, merkwaardig van wege zijne verbazende uitgestrektheid en zijne belangrijke uitwerkselen. Behalve dezen stroom, die warm, heeft men twee andere, koude stroomen, die van de beide polen der aarde uitgaan en zich in de richting van den Evenaar bewegen. Al deze stroomingen staan in verband met de beweging der aarde, alsmede met het verschil van temperatuur en van diepte, hetwelk den Oceaan in zijne verschillende gedeelten eigen is. Van Chili's en Peru's gelijke en regelmatige kusten beweegt zich de stroom in een enigszins zuidelijke richting, totdat hij de eerste hinderpalen op zijn weg ontmoet in de eilanden der Stille Zuid-Zee.

Evenals de mensch door den tegenspoed, welken hij ondervindt, sterker wordt, zoo ook deze stroom. Zijne wateren, heengeperst door de nauwten tussehen de eilanden, komen nu met groote kracht op de Oostkust van Azië aanstormen, en het is aan de talrijke diepe zeeboezems en inhammen langs de Chineesche en Achter-Indische kust duidelijk te zien, welk een verbazende kracht de stroom in den loop der eeuwen heeft uitgeoefend. Vervolgens gaat hij door de nauwe en hierdoor zoo gevaarlijke zeeëngten tussehen Nieuw-Holland en Nieuw-Guinea, tussehen Borneo, Celebes en Java, welke eilanden door zware granietdammen onder water met elkander verbonden zijn en een stevigen dam vormen ter beveiliging van Azië's vasteland, en beweegt zich dan voorwaarts in de richting van Ceylon en Madagascar, waar hij reeds menig rijkbeladen schip tegen de klippen en zandbanken geworpen en spoorloos heeft doen wegzinken in de diepte der wateren.

Aan de Afrikaansche kust deelt de stroom zich in twee armen. De een loopt om de Kaap de Goede Hoop, de andere beweegt zich naar de Roode zee toe. Niet zonder reden draagt de nauwe straat, waardoor de laatstgenoemde zee met den Indischen Oceaan in betrekking staat, den naam van *Bab-el-Mandeb*, Tranenpoort, en niet te vergeefs waarschuwt kaap *Guardafui* (Wacht u) den zeeman, die de Roode Zee verlaten wil, tegen de gevaren van dezen doortocht. Soms wordt het schip drie of viermalen door het geweld van den stroom teruggeworpen, alvorens het gelukt door de Tranenpoort, die nog bovendien door een eiland in tweëen verdeeld is, heen te komen. Terwijl de Roode Zee in haar schoot geheele bosschen van fraai rood koraal bergt en ontzaglijke massa's prachtige schelpen, waartussehen trage schildpadden en bont gekleurde visschen zich in menigte bewegen, ziet men vaak op hare oppervlakte de treurige overblijfselen rondrijven van de schepen, die door het geweld van den stroom zijn vernield.

Evenals van de Westzijde der Nieuwe Wereld, zoo gaat ook van Afrika's Westkust, ter hoogte van den Evenaar, een stroom tussehen de keerkringen door, die aan de Oostzijde van Amerika opgevangen en gebroken wordt. Hij komt met zulk een kracht daartegen aan, dat de landengte van Panama reeds lang voor zijn geweld zou bezweken zijn, indien zij niet door de talrijke eilan-

den, welke de groote en de kleine Antillen vormen, beveiligd werd. Deze stroom, ook de Evenaarsstroom geheeten, splitst zich aan de Amerikaansche kust in een Noordelijken en Zuidelijken arm. De Zuidelijke vormt den Braziliaanschen kuststroom, die op ongeveer tweehonderd mijlen afstand van het land blijft en eindelijk zich weer in de richting van Afrika's Zuidelijke spits beweegt. De Noordelijke arm van dezen stroom, die naar de golf van Mexico den naam van *Golfstroom* draagt, gaat langs de kust van Noord-Amerika tot in de nabijheid van Newfoundland, waar het jaarlijks wemelt van kabeljauwen en van schepen, die er jacht op komen maken. Van Newfoundland richt de stroom zich naar het Oosten en loopt naar gelang van de jaargetijden, nu eens ten Noorden dan eens ten Zuiden van de Azoren. De zuidwaarts loopende stroom krijgt van lieverlede een groote snelheid, zoodat de schepen, die de zuidpunt van Afrika omvaren zich dicht aan land moeten houden om hun vaart door den invloed van den stroom te doen versnellen, terwijl zij bij 't terugkeeren zoover mogelijk van land blijven om door den stroom niet opgehouden te worden. Eindelijk wordt de Golfstroom aan de kust van Afrika weder naar het Westen gericht en maakt zoo een kringloop van vier duizend mijlen. Men heeft berekend, dat een boot zonder zeilen aan dezen stroom overgegeven, in ongeveer drie jaren het einde er van bereikt zou hebben.

De Noordelijke arm van den Golfstroom is voor Europa van het hoogste gewicht. Hij loopt van de Azoren naar de Britsche eilanden, langs de Faroëreilanden en IJsland heen, en is zelfs in de nabijheid van Spitsbergen en Nova Zembla nog merkbaar. Zonder dezen stroom zou het in 't Noordelijk gedeelte van Europa, in geheel Engeland, Zweden, Noorwegen, Denemarken en een belangrijk gedeelte van Rusland even koud en bar zijn als aan de Oostkust van Noord-Amerika onder denzelfden breedtegraad. In de laatst genoemde streck, aan de Noordelijke kusten van Newfoundland b. v., komen met het drijfijs dat door den Poolstroom meegevoerd wordt, pooldieren, zooals walrussen en ijsberen mede, en de bewoners van dit land, dat op denzelfden breedtegraad ligt als Parijs en Mainz, gaan op de ijsberenjacht; nooit daarentegen heeft zich een ijsbeer aan de Britsche kusten vertoond en zelfs in Noorwegen krijgt men ze nooit of hoogst zelden te zien, hoewel men

in het Noorden van dit land zich slechts op korten afstand bevindt van het Beren-eiland, dat zijn naam met zooveel recht draagt. Terwijl in Labrador zich slechts de ellendige sneeuw hutten der Eskimo's bevinden en de bevolking zich bijna uitsluitend met dierlijk voedsel behelpen moet, daar er nauwelijks planten willen groeien, vindt men in Europa, op denzelfden breedtegraad als de Zuidelijke punt van Groenland nog groote steden, zooals Christiania, Stockholm en St. Petersburg, in welker omtrek de graanteelt met het best gevolg gedreven wordt. Zoo is de Golfstroom een ware zegen voor het Noordelijk deel van Europa, de schepper van een gematigd klimaat en dientengevolge een krachtig middel geweest ter bevordering van de beschaving en ontwikkeling in dit gedeelte der wereld. De warmte, welke hem door de Keerkringszon en de Golf van Mexico meegedeeld wordt, neemt hij op zijn lange reis mede en is daardoor in staat om de ijsmassa's, die door den Poolstroom worden aangevoerd en die het in Noorwegen en Engeland bijna even koud zouden maken als in Groenland, als zij de kusten konden naderen, te doen smelten. Hierdoor wordt zijn eigene warmte ook aanmerkelijk verminderd, maar niet in die mate, dat zijn zegen aanbrengeende werking geheel zou ophouden. Integendeel, deze doet zich zelfs in het hoogste Noorden nog gevoelen, en maakt dat er nog open water is in de Poolzeeën, die anders één geweldige eeuwige ijsmassa zouden vormen, waarin geen sterveling zou kunnen doordringen.

Reeds lang voor de ontdekking van Amerika had deze weldadige golfstroom talrijke bewijzen aangebracht voor het aanzijn van dit werelddeel. Ieder jaar wierp hij boomen, vruchten en zaadkorrels uit Amerika op de kusten van Frankrijk, Ierland en Noorwegen, waardoor de bewoners dier kusten als 't ware werden uitgenoodigd om ter ontdekking uit te gaan. Langen tijd echter hield men het er voor, dat zich ergens midden in den Oceaan een betooverd eiland moest bevinden, welks bewoners de genoemde zaken aan de oude wereld toezonden, ten einde de zeelieden te verlokken tot den tocht er heen en hen daarna in het ongeluk te storten. Thans weet men, dat de golfstroom, die de Westelijke kusten van ons werelddeel verwarmt, deze boomen, zaden en vruchten aanbrengt. Men heeft aan de kust van Amerika dikwijls flesschen met vruchten en andere voorwerpen er in in den

stroom geworpen en deze later op de kusten van Europa teruggevonden.

De snelheid van dezen stroom is zeer gering, zoodat de scheepvaart hiervan weinig voordeel of nadeel ondervindt. Toch is hij ook voor den handel van het hoogste belang, daar hij het mogelijk maakt om ook 's winters onderscheidene kusten te bezoeken, die zonder dezen stroom ongenaakbaar zouden zijn van wege het drijfijjs. Met volle recht kunnen wij hem dus een der levensaderen van ons werelddeel noemen.

Ook in de zoute wateren van de Middellandsche Zee beweegt zich een stroom. Met geweldige kracht baande de Oceaan zich vroeger een weg door den bergrug, die bij de straat van Gibraltar Afrika aan Europa verbond, stortte zich vervolgens in het lager gelegen bekken daarachter en vormde aldus het Westelijk gedeelte der Middellandsche Zee, terwijl het Oostelijke ontstond door de doorbraak van de Zwarte Zee, die vroeger geen uitweg had, zoodat bij Constantinopel ook Azië aan Europa verbonden was. Welk een kracht het doorbreekende water heeft uitgeoefend blijkt nog heden zeer duidelijk, uit de talrijke eilanden in den Griekschcn Archipel met hunne diepe inhammen en verweerde kusten. De stroom van de Zwarte Zee loopt langs de kust van Afrika; die uit den Atlantischen Oceaan meer Noordelijk, zoodat de schepen, die naar het Oosten varen, gewoon zijn de Europeesche, en die naar het Westen zich begeven, de Afrikaansche kust te houden. Opmerkelijk is het, dat in de straat van Gibraltar de wateren uit den Atlantischen Oceaan over die, welke uit de Middellandsche Zee terugstromen, zich heen bewegen, zoodat men op een zekere diepte onder water een krachtigen tegenstroom heeft.

Zoo is de zee op het Oostelijk zoowel als op het Westelijk halfrond onophoudelijk in beweging en allerwege kan men aan de inhammen der kusten, aan de schiereilanden en eilanden, de uitwerkselen zien van deze voortdurende beweging der wateren. Door deze beweging, gepaard aan die, welke men eb en vloed noemt, en door de beroering welke wind en storm teweeg brengen, wordt de geweldige watermassa, die drie vijfde van de oppervlakte onzer aarde beslaat, voor bederf bewaard. De wind op zich zelven zou evenmin als het zoutgehalte der zee in staat

zijn dit bederf op den duur te keeren. Door de stroomingen echter en de getijden loopt door het reuzenlichaam van den Oceaan den adem des levens, waardoor hij een oorzaak is van zegen en geluk voor de menschheid, een bronwel van hoogere ontwikkeling en rijk en veelzijdig levensgenot.

EEN WONDEPLEK IN HET BRITSCH RYK.

Het is een zeer opmerkelijk en tegelyk hoogst treurig verschijnsel, dat het machtige Engeland, hetwelk alom in de wereld, waar zijne wakkere zonen zich nedergezet hebben, kracht, leven en bloei heeft weten te wekken, in zijn onmiddellijke nabijheid, of juister gezegd in zijn eigen boezem, een wondeplek heeft, waartegen het ten eenen male machteloos schijnt te zijn. Het is het schoone, maar tegelyk zoo diep ongelukkige Ierland, het groene en bevallige Erin, zooals de bewoners het met fierheid noemen, rijk gezegend door de natuur, maar tegelyk sinds eeuwen reeds de zetel der diepste en ontzettendste menschelijke ellende, en toch het voorwerp der vurigste liefde van zijne zonen, toch het land, waaraan zij met een nameloos heimwee denken, als zij door den harden nood gedwongen zijn om in andere verre streken zich over te planten. De omhelzing van Engeland is voor het groene eiland in waarheid heilloos, doodelyk geweest, een bron van diepe ellende. Reeds in de Middeleeuwen sloegen de Engelsche koningen begeerige oogen op het schoone en vruchtbare Ierland en trachtten partij te trekken van de tweedracht der Ieren om hen aan zich te onderwerpen, doch het was alsof deze een voorgevoel hadden van de treurige gevolgen, die de vereeniging met Engeland voor hen hebben zou, zoo hardnekkig verdedigden zij hunne vrijheid en onafhankelijkheid, zoodat het den Engelschen eerst na een eeuwen langen strijd gelukte hen te onderwerpen. Van elke gelegenheid maakten zij echter gebruik om zich tegen hunne overwinnaars te verzetten. Eerst ten tijde van de eerste Engelsche revolutie, waardoor Karel I ten val ge-

bracht, en Engeland een republiek werd onder het opperbestuur van Cromwell, bij welke gelegenheid zij de partij van den gevallen vorst kozen, en later, toen de vrijheidsliefde van het Engelsche volk aanleiding gaf tot die omkeering, waardoor onze beroemde stadhouder Willem III tot den Engelschen troon geroepen werd, kozen zij ook tegen de nieuwe orde van zaken partij, om aan hun haat tegen de Engelschen bot te vieren. Doch telken male moesten zij op de vreeselijkste wijze boeten voor hun verzet. Ten tijde van Cromwell woedde het zwaard der republikeinen drie jaren achtereen op het ongelukkige eiland en maakte het tot een ontvolkt, in armoede verzonken en van alle rechten beroofd land. Toen het zwaard rustte, woedde het gerechtshof met bijl en verbanning tegen de aanvoorders en het volk. Duizenden verlieten het land hunner vaders en zochten in de Katholieke landen van Europa en in Amerika nieuwe woonplaatsen. De krijsgesvangenen en een groot aantal vrouwen en kinderen werden naar West-Indië overgebracht om slavenarbeid te verrichten. Het grondbezit kwam voor het grootste gedeelte in handen van Engelsche kolonisten, die er gevestigd werden; duizenden werden uit hunne woonplaatsen overgebracht naar andere streken van het eiland. Het Katholicisme, de godsdienst van het volk, werd verboden; de Katholieke geestelijken werden uit het land verbannen. Kortom, de Engelschen, zoo afkeerig van elke tyrannie, waar het hen zelve betreft, hielden onder de ongelukkige Ieren als ontmenschte dwingelanden huis. Onder Willem III moest Ierland niet minder zwaar boeten voor zijn verzet, al werd er destijds ook niet zoo ontzettend veel bloed gestort als ten tijde van Cromwell. Het laatste overschot van de rechten, die de Ieren nog bezaten, werd hun ontnomen, en het eiland geheel als veroverd grondgebied beschouwd en behandeld. Ook op het laatst der vorige eeuw kwamen de Ieren gewelddadig in verzet tegen hunne onderdrukkers, doch ook deze opstand werd in stroomen bloeds gesmoord. In de tegenwoordige eeuw hebben zij van lieverlede hunne staatkundige en burgerlijke rechten terug ontvangen, doch het land is in het bezit der Engelschen gebleven en de bevolking even arm en ellendig gebleven als vroeger, zoodat velen uit wanhoop over hun treurigen toestand niet zelden de toevlucht nemen tot geweld en moord, om zich op de En-

gelschen, die zij bij voortduring als hunne onderdrukkers beschouwen, te wreken. Ierland is ook sinds vele jaren ten gevolge van zijn lijden het land der landverhuizing bij uitnemendheid, hoezeer zijne bewoners innig aan hun vaderland gehecht zijn, en, naar het oordeel van bevoegde personen, weinig geschiktheid hebben om als kolonisten werkzaam te zijn, omdat het hun aan de ijzeren energie, de gemakkelijkheden om zich in vreemde toestanden te schikken, den onverdroten werkensijver en andere daartoe onmisbare vereischten ontbreekt. In de Vereenigde Staten van Amerika wemelt het van Ieren, vooral in de groote steden, waar zij geheele wijken bewonen en hunne volkseigenaardigheden onverzwakt bewaren. Ook daar blijven zij in den regel arm, evenals hunne landgenooten, die zich te Londen en in andere Engelsche steden gevestigd hebben. Het is alsof de kracht van het oorspronkelijk door de natuur zoo rijk begaafde volk door de eeuwenheugende onderdrukking zoozeer is uitgedoofd, dat zij zich zelfs onder gunstiger omstandigheden niet tot een hooger en gelukkiger levenstoestand kunnen verheffen.

Hoe schoon dan ook de natuurtooneelen zijn, die het groene Erin den reiziger te aanschouwen geeft, door de allerwege heerschende armoede en ellende wordt hij droevig en somber gestemd en neemt een treurigen indruk uit dit gedeelte van het Vereenigde Koninkrijk mede. Wij willen echter niet nalaten aan deze plek der wereld mede een bezoek te brengen. Ook het menschelijke lijden vraagt onze belangstelling, en zonder de kennis van Ierland's ellende zouden wij ons geen juist denkbeeld van het overigens zoo bewonderenswaardige Britsche rijk kunnen vormen.

1. IN HET NOORDEN VAN IERLAND.

Wij willen eerst een blik werpen in het Noorden van Ierland. De kust levert daar een fantastisch en indrukwekkend schouwspel op. De woeste zee heeft in haar duizendjarigen strijd tegen de rotsdammen deze op de zonderlingste wijze uitgeknaagd en de grilligste figuren doen ontstaan. De bergen en heuvels vertoonen rijke en prachtige vormen, als zij door de zachte en vriendelijke zon van Ierland beschenen worden, en als het heidekruid bloeit,

ligt er een purperen waas over, zóó schoon en verrukkelijk, dat het is alsof men zich in een tooverland bevindt. In de uitgestrekte dalen aanschouwt men zoetwatermeeren van een onbeschrijflijk liefelijke helderheid, die gevoed worden door talrijke bergstroompjes, die na elken regen ruischend en bruisend naar beneden klateren. Over de velden en weiden ligt een eigenaardige blauwgroene tint, die treffend afsteekt tegen het purper der bergen, het fraaie, heldere blauw der meeren en de sombere kleur van den onmetelijken oceaan. Maar het leven ontbreekt te midden van dit schoone en bevallige tooneel. Die bergen, zoo prachtig gevormd, zijn niet met wouden gekroond; zelfs kreupelhout zoekt men er in den regel tevergeefs. Alleen in de lente, als de biezen, die zoo algemeen voorkomen op de Iersche heuvels, bloeien, ligt er een hooggele tint over uitgespreid. De oceaan en de meeren zijn eenzaam en verlaten. Slechts nu en dan ziet men een kleine visschersboot of een zeilscheepje, dat een of andere vervallen stad aan den oever van levensbenoedigheden voorziet. Naast de groene weiden bevinden zich in de laagten uitgestrekte veenen, die er zwart en ongezellig uitzien. Aan de hellingen der bergen en op het vlakke land zoekt men tevergeefs naar vriendelijke dorpjes met moestuinen en boomgaarden. Enkele hutten slechts ontdekt men, die er als groote molshoopen uitzien. Rondom de hutten dwalen eenige magere, kleine koeien, schapen en geiten rond; nu en dan ook ziet men een paard van een allererbarmelijkst voorkomen. De arme dieren hebben vrij wat moeite om de magere grashalmpjes tusschen het heidekruid op te zoeken, en het is hun duidelijk aan te zien, dat zij niet veel anders te eten krijgen. Kleine akkers zijn omgeven door geheele streken woest en onbebouwd land. In plaats van het geklapper der molens en de duizendvoudige andere kenteekenen der menschelijke bedrijvigheid, welke men elders alomme verneemt, hoort men in deze streek niet anders dan het gesnater der ganzen en het geknor der varkens, die in vrij groote hoeveelheden door de Iersche landlieden gehouden worden. En wat vooral aan het landschap iets doodsch, iets lijkachtigs geeft, is het gemis van zangvogels, die elders het oor en het hart zoozeer verrukken met hun liefelijke tonen. Deze gevederde sieraden der natuur kunnen hier niet bestaan, omdat er mijlen ver in het rond geen boom of struik is, waar zij een schuilplaats zouden kunnen

vinden. De zeewind dult niet, dat de boomen, die men plant, in het leven blijven of zich tot eene zekere hoogte verheffen. De weinige boomen, die gespaard blijven, hebben zoo'n treurig, mismaakt en gehavend voorkomen, dat men ze maar liever niet zou zien. Ook verder landwaarts in, waar het boomgewas een weinig talrijker wordt, doet de wind zijn invloed nog zoozeer gevoelen, dat al de kruinen overhellen naar het Oosten en Zuid-Oosten, en de reiziger den indruk ontvangt alsof de arme geplaagde boomen zich vol heimwee trachten te bewegen naar het land, waar hunne broeders stout en fier den kruin hemelwaarts verheffen en het oog verrukken door hun heerlijke bladerpracht.

Een vreemd en raadselachtig verschijnsel in deze streek is de ontzaglijke massa losse steenen, die zich in den grond bevinden en hier en daar zoo talrijk zijn, dat zij een bepaald beletsel zijn voor den landbouw. Hoewel de landlieden ze bij menigte verzamelen ten einde er muurtjes van te maken om hunne dusgenaamde akkers en weiden, en er huizen van te bouwen, blijven zij toch zoo talrijk, dat het is, alsof de eene of andere booze geest ze er telkens opzettelijk weer komt neerstrooien om de arme Ieren te plagen en te kwellen.

Als men uit de verte den blik laat weiden over een lersch landschap, dan ziet men hier en daar kleine, aardkleurige hoogten op den grond, die men eerst houdt voor hoopen steenen, aarde, vuil of dergelijke, daar hun vorm gewoonlijk zoo onregelmatig mogelijk is. Nadert men een dezer verhevenheden, dan komt men door eenig armoedig struikgewas, door een hek, een opstijgende rookzuil of een levend wezen in den omtrek op het denkbeeld, dat men met een menschelijke woning te doen heeft. Laat ons zulk een hut eens van buiten en van binnen gaan bekijken. Zij heeft volkomen dezelve kleur als de grond, waarop zij staat, en slechts zelden ziet men er de overblijfselen aan van de kalk, waarmede zij eenmaal bepleisterd was. De hoogte der muren bedraagt zelden meer dan vijf voet, en, met het dak er bij gerekend, is de geheele woning misschien tien of twaalf voet hoog. Het dak bestaat uit stroo, biezen of heidekruid, door kruiselings over elkander gelegde takken of latten vastgehouden. De muren bestaan meestal uit plaggen, soms ook uit steenen, die maar los op elkander gelegd zijn, terwijl natte klei de plaats der kalk ingenomen heeft. De breedte dezer huizen wisselt af van tien tot vijftien, de

lengte van twintig tot dertig voet. Gewoonlijk zijn er twee ingangen, waarvan de een, die naar de windzijde gekeerd is, gesloten wordt met een soort van mat, uit stroo of biezen gevlochten. Als er vensters in de muren zijn, bestaan deze meest uit één glas, met een dikke laag vuil bedekt, zoodat er nauwelijks een lichtstraal doorheen kan. Gewoonlijk bevinden er zich slechts een paar gaten in den muur, aan de windzijde, volgestopt met stroo of behangen met een gedroogd schaapsvel. Als schoorsteen fungeert een gat in het dak, waarop men een oude tong geplaatst heeft, welker hoepels los geraakt zijn, en die dientengevolge ieder oogenblik uiteen dreigt te vallen. Van een pad naar de woning of een vrij erf in den omtrek er van is nauwelijks iets te zien. De bewoners en bezoekers zijn genoodzaakt zich over mesthoopen en allerlei onreinheid er heen te begeven.

De vreemdeling, die den moed heeft een dezer hutten binnen te gaan, blijft versteld staan, als hij den drempel overschreden heeft, zulk een vreemd schouwspel van wanorde en onreinheid doet zich aan zijn oog voor. Hier ligt een spade, daar een houweel, ginds een ouden bezem, een ladder, een oude laars, een leuning van een stoel, een gebroken pan, een takkebos, een soort van bed, alles door en over elkander heen. Eerst van lieverlede kan men de verschillende bestanddeelen van dien geweldigen warboel van elkander onderscheiden, daar het bij het weinige licht, dat door den ingang valt en den dikken rook, die in het vertrek heerscht, meer dan half donker is. Aan het eene einde van de hut ziet men eindelijk een hoop turf opgestapeld, die langzaam ligt te smeulen en den rook teweegbrengt. Daarboven hangt aan een ijzeren haak een ijzeren pot. Rondom het vuur staan eenige driepootige zitbankjes; ook behelpt men zich wel met een stapeltje turf of een hoopje vlasstengels. In de woningen der eenigszins meer gegooden vindt men dicht bij het vuur een soort van bedstede, welker onderste gedeelte als aardappelenbergplaats wordt gebruikt, terwijl het bed bestaat uit een stroozak, eenige oude zakken en een paar halfverseurde dekens, waaraan geen kleur meer te zien is.

In de armoedigste woningen huizen menschen en beesten in dezelfde ruimte; de geiten, het varken, de ganzen, de hond en de katten hebben vrijen toegang tot de slaapstede en maken hiervan niet zelden gebruik om er zich op neder te vlijen. Dikwijls

ziet men de beesten op de ongegeneerdste manier door het vertrek heenholten of hun snuit in den pot steken, totdat door een klap met den grooten potlepel de orde onder hen een weinig hersteld wordt. Meestal echter loopen de viervoetige en gevederde bewoners der hut er dood op hun gemak in rond en staan op den besten voet met de kinderen, die in den regel in deze woningen vrij talrijk zijn.

Eigenlijk gezegde dorpen zijn er in Ierland weinig. De woningen staan meestal verspreid en het ellendig voorkomen er van valt nog te meer in het oog door de omstandigheid, dat er bijna geen boom of struik in den omtrek te zien is. Slechts hier en daar ziet men de woning van een welvarend pachter, of het buitenverblijf van den rijken grondeigenaar, die meestal door fraai struikgewas en geboomte omgeven zijn.

In die ellendige, vuile hutten, waarin wij een blik wierpen, huist een soort van menschen, welker levenswijze geheel in overeenstemming is met het voorkomen hunner woningen. Werpen wij eerst een blik op hun kleeding. De gewone draacht van den Ier bestaat letterlijk uit een troep lompen, bijna zonder vorm of kleur. Zijn jas of rok mist niet zelden de mouwen, of zoo deze er nog aanzitten, zijn zij geheel in reepen gescheurd, die als linten in de lucht fladderen. Alle naden zijn los; de panden hangen er gewoonlijk aan slarden bij neer en zijn van onderen en aan de zijden geheel uitgerafeld. Van knoopen is meestal geen spoor meer te vinden. Men behelpt zich met touwtjes door de knoopsgaten te halen om het kleedingstuk bij koud weder om het lijf te laten sluiten. De overige kleedingstukken verkeerden in een dergelijken staat. Kortom, de ellendigste schooier hier te lande, ziet er in den regel nog beter gekleed uit, dan de Iersche boer. Zijn voedsel is mede allerellendigst. Voor het heerschen der aardappelziekte was deze vrucht twee- à driemaal daags de hoofdschotel op de tafel der Iersche landlieden, ja vaak hun eenig voedsel. Doch sedert deze ziekte zich vertoond heeft, en in Ierland vooral op de hevigste wijze woedt, bestaat het hoofdgerecht uit een stijf gekookte brei van havermeel, die men onder besproeiing met wei naar binnen werkt, een kostje dus, dat al even weinig bijdraagt tot versterking van het lichaam der ongelukkige Ieren, als de massa's aardappelen, die vroeger plaats vonden in hunne magen.

Het groote ongeluk voor de Ieren is, dat het landeigendom slechts in handen is van een klein getal rijken en aanzienlijken, die bovendien nog meestal in Engeland woonachtig zijn, en zich weinig bekommeren om het lot hunner arme en ongelukkige pachters. Ten gevolge der eigenaardige regeling van het landbezit in het Britsche rijk, volgens welke dit gewoonlijk in handen blijft van den oudsten zoon der aanzienlijke familiën, heeft de mindere man weinig of geen vooruitzicht om zelf eenmaal, zij 't dan ook op kleine schaal, grondeigenaar te worden, zoodat hun de prikkel ontbreekt tot inspanning, ijver en spaarzaamheid, ten einde langs dezen weg hun lot te verbeteren. Hoewel zij van nature niet dom of stomp zijn, maar integendeel uitmunten door een zekere mate van vlugheid en levendigheid van geest, is de onwetendheid der Ieren ontzettend groot, en deze omstandigheid draagt er almede niet weinig toe bij om hun lot zoo ellendig te maken. Gelukkig heerscht er tegenwoordig bij vele Engelschen een betere gezindheid jegens de Ieren, dan hunne vaders kenmerkte en nog eigen is aan vele hunner landslieden, zoodat men de hand aan 't werk begint te slaan om door betere regeling van de betrekkingen tusschen pachters en grondeigenaars, door het verbreiden van onderwijs en andere maatregelen in den treurigen toestand van Ierland eenige verbetering aan te brengen. In het Westen en Zuiden is het lot der bevolking, hoewel geen hemel op aarde, vrij wat beter dan in de door ons bezochte streek, dank zij de grootere vruchtbaarheid van den bodem. De streek is ook wat rijker aan boomen, doch vertoont overigens dezelfde eigenaardigheden en schoonheden.

2. ST. PATRICKSDAG.

Geen duisternis zóó donker in de wereld of in het menschelijke leven, of er breekt nog wel eens een lichtstraal door. Zoo ook in de duisternis, waarbij wij den toestand van het ongelukkige Ierland kunnen vergelijken. Een lichtstraal in hun leven is o. a. de St. Patricksdag, gewijd aan de vereering van hun nationalen heilige, van wien de overlevering zegt, dat hij in de 5de eeuw onzer jaartelling in Ierland de zegeningen van de christelijke godsdienst en beschaving verspreid heeft, met zulk een goed ge-

volg, dat dit land in de Middeleeuwen, van wege de menigte zijner kloosters en priesters en den aldaar heerschenden ijver voor de Kerk, den naam ontving van: het eiland der Heiligen. Het werd een middelpunt, waaruit het Christendom met zijn beschavende en veredelende kracht verbreid werd onder de bewoners van Schotland en Engeland, waar later weer de moedige Angelsaksische monniken opstonden, die onder de Germaansche volken het Heidendom voor den godsdienst van het kruis hebben doen wijken, zoodat het Westen van Europa voor zijne hoogere ontwikkeling groote verplichtingen heeft aan het weleer zoo krachtige en bloeiende en thans zoo diep vervallen Ierland.

Geen wonder dus, dat het gedenkfeest ter eere van St. Patrick in hooge eer is bij de Ieren. Zij zijn recht fier op dezen hun nationalen held op het gebied des geestes en daarbij innig gehecht aan de Katholieke kerk, ten spijt van al de gewelddadige en meer humane pogingen, door de Engelschen in vroeger dagen aangewend, om ook in Ierland de Anglicaansche kerk tot de alleenheerschende te maken. Vooral daar, waar eenige welvaart heerscht, of, juister gezegd, waar de armoede niet zoo geweldig drukt, wordt van den St. Patricksdag veel werk gemaakt. Om het eigenaardig karakter van deze feestviering te leeren kennen, begeven wij ons aan de hand van een Engelsch schrijver naar een der kleine dorpen aan den oever van het schilderachtige meer Connaught, in het Westen van Ierland, waar, gelijk reeds opgemerkt is, de toestand over het algemeen een weinig verkwikkelijker is dan in het Noorden.

Het is de 16de Maart en deze dag van het St. Patricksteest is gewijd aan het vermaak, terwijl de volgende moet besteed worden aan het verrichten van gebeden en andere vrome handelingen, als om de Ieren op deze wijze den overgang gemakkelijker te maken van de feestpret tot den handenarbeid, de zorgen en moeiten van hun gewone dagelijksche bestaan.

Wij bevinden ons in een uitgestrekt dal, omgeven door hooge bergen, welker omtrekken scherp tegen den blauwen hemel afsteken of ineensmelten met de wolken, die al even wilde en fantastische vormen vertoonen als de rotsen. Het groote meer Corrib strekt zich als een heldere spiegel tusschen de bergen uit, van lieverlede smaller wordend naar gelang het de stad Galway

nadert. Enkele kleine eilanden spiegelen zich in het heldere water, bezaaid met rotsen en struikgewas, allen onbewoond. Op een der grootste vertoont zich nog de ruïne van een kleine Katholieke kapel, waar in vroeger eeuwen misschien een kudde van een twintig personen zich kwam sterken in het geloof. Het is een indrukwekkend en majestueus tooneel, dat wij voor ons hebben. De bergen zien er woest en dreigend uit en schijnen bij voorbaat te spotten met alle pogingen, die de mensch zou willen aanwenden om hen aan zich dienstbaar te maken. De kudden herten en andere dieren schijnen zelfs een weinig onder den indruk van het woeste natuurtooneel te verkeeren, zoo langzaam bewegen zij zich over de hoogten. Lager ziet men streken bouwen weiland, waarop zich een aantal hutten verheffen, armoedige hutten ongetwijfeld, doch van verre gezien valt hun pover voorkomen zoo niet in het oog. Bij elke hut staat een stapel turf, waaruit blijkt, dat wij ons niet in 't allerarmste gedeelte van Ierland bevinden. Zilverheldere beekjes reppen zich kronkelend door het dal, en hunne glinsterende wateren steken bevallig af tegen het groene gras aan de oevers, waar het vee loopt te grazen en zich hier en daar het figuur van een armoedig gekleed kind vertoont, die op het vee moet passen, en van de bedaardheid der kudde gebruik maakt om zich neder te zetten bij den klaren stroom en een aantal vischjes te verschalken, die hem straks een welkome toespijs zullen leveren bij zijn schralen maaltijd. Het is een afgezonderd en vergeten plekje, waar wij ons bevinden. De inwoners zijn arm, maar gevoelen zich niet ongelukkig, daar zij door de vruchtbaarheid van het land, in weerwil van de hooge pacht, welke zij moeten betalen, in de gelegenheid zijn om in hunne weinige behoeften behoorlijk te voorzien.

Op deze plek willen wij getuige zijn van de feestviering ter eere van den beroemden Heilige. Het loopt tegen den avond; de zon staat reeds laag aan den hemel, en aan den rooden gloed, dien hare stralen op het landschap werpen, is het te zien, dat zij weldra ondergegaan zal zijn. — De markt, waarmede de feestdag is begonnen, is bijna afgelopen; de weinige zaken, die de bewoners van het kleine dorpje te verhandelen hadden, bered, en nu zal de pret een aanvang nemen. Sommigen, die reeds lang hiernaar hebben staan hunkeren, zijn ijverig in de weer om

de verkochte en gekochte schapen, vaarsen en geiten weg te drijven, en de varkens en kippen beginnen het te merken, dat men van hunne tegenwoordigheid zeer gaarne ontslagen wil worden. De linnen kramen worden reeds druk bezocht en men hoort reeds hier en daar de niet onwelluidende tonen van den doedezak, op de maat waarvan de voeten zich beginnen te reppen ten dans, die ver genoeg verneembaar is, daar zware klompen of dikgezoolde schoenen het schoeisel vormen van de feestvierende menigte.

De gewone kermisvertooningen met het daarbij behoorend bont gekleede personeel ontbreken niet. Hier staat een tent, waarin het wonderkalf met twee koppen en een ongewoon aantal pooten is te zien; daar vertoont men een varken met pooten op den rug en aan den buik; elders weer een kind van twee jaren, hetwelk reeds zoo ontwikkeld is... dat het lezen en schrijven kan, evenals wijlen vader Bilderdijk, die op dezen aanvalligen leeftijd reeds in vader Cats zat te studeeren?... Neen, ... dat het een paar kan sterken drank in een haal naar binnen kan slaan, welk stuk vertoond zal worden, zoodra er een genoegzaam aantal toeschouwers bijeen zal wezen. Tot eer der arme dorpeelingen moeten wij zeggen, dat het wonderkind niet in de gelegenheid gesteld wordt het groote stuk uit te voeren, daar het aantal van hen, die belust zijn op deze vertooning, zeer gering schijnt te wezen. Ook ziet men er ambulante restauraties van de nederigste en eenvoudigste soort, die men zich voorstellen kan, bestaande uit een grooten pot, die in de open lucht over het vuur hangt, waaruit de geur van gerookt rund- en schapenvleesch verleidelijk in onzen neus opstijgt. Een talrijke menigte staat om den verleidelijken pot geschaard en doet zich achtereenvolgens te goed aan het kostelijke gerecht, dat zij in hun gewone leven zoo zelden te proeven krijgen. Talrijk zijn de tenten, waar men in de gelegenheid is zich de maag te bederven aan koek, en zich te verheugen met het onmisbare bestanddeel van elke kermistractatie, de whiskey, waarop de Ier in zijne ellende evenzeer verzot is, als de Engelschman op zijn ale en de Hollander op zijn jenever. Er heerscht een algemeene drukte, beweging en opgewondenheid; oude kennissen, die elkander sinds den laatsten Patrick'sdag niet gezien hebben, omhelzen elkander met een hartelijken kus; onder het klinken der glazen hoort men allerhande betuigingen van

liefde en vriendschap, die straks wellicht zullen bezegeld worden door een flinke kloppartij. De gesloten koopen worden almede met een stevigen dronk bezegeld. De knapen loopen de meisjes achterna, op wie zij hunne zinnen hebben gezet, en aan welker zijde zij zich in hunne armelijke woningen eenmaal gelukkig hopen te gevoelen, terwijl de niet onbevallige meisjes zich volstrekt niet onverschillig toonen jegens hunne aanbidders. Hier en daar ziet men knapen en meisjes de hoofden vertrouwelijk bijeen steken, en elkander naderen met de lippen, tot groote ergernis van andere knapen, die bij het zien daarvan de wenkbrauwen fronsen en den stok vaster omklemmen, besloten om straks met geweld zich te veroveren, wat zij door overreding niet hebben kunnen verkrijgen. De armste en ellendigste der dorpelingen zijn het uitgelaten en dolst in hunne vreugde; men kan het dezen ongelukkigen aanzien, dat zij zich heden schadeloos stellen voor een geheel jaar van ontbering en lijden, en dat de leus: „laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij!” den boventoon voert in hun binnenste. Straks, ach! keeren zij naar hunne ellendige hutten terug, waar zij ternauwernood beschut zijn tegen de sneeuwjacht en den storm, waar het vriendelijk zonlicht geen toegang heeft, in welker onreinheid en onbeschrijfelijke wanorde alle lust om naar een beter en gelukkiger toestand te streven, redeloos wordt uitgedoofd!

Welk een verschil tusschen deze Ieren, zooals zij zich heden voordoen en zooals zij gisteren waren, terwijl zij zich in hun gewone omgeving bevonden. Toen liepen ze loom en droomerig voort, met sloffenden tred, in gebukte houding, met dof en neergeslagen oog, bleeke gelaatskleur; thans is er veerkracht in hun stap; zij dragen het hoofd fier in de hoogte; het oog glinstert; een blos kleurt hun wangen. Daar gaat er een met den arm om het middel van zijn meisje geslagen, een arme drommel, maar thans den koning te rijk af; dáár een, die zoo wakker met de handen in 't rond zwaait, alsof hij zeggen wil: „laat komen, wie lust heeft, ik zal mijn man staan!” De getrouwde vrouwen scharen zich dicht bij elkander en verhandelen op half fluisterenden toon allerlei geheimen. Aan bedelaars, die in Ierland overal en altijd vrij talrijk zijn, ontbreekt het natuurlijk niet: kreupele, verminkten, idioten en krankzinnigen, mannen en vrouwen,

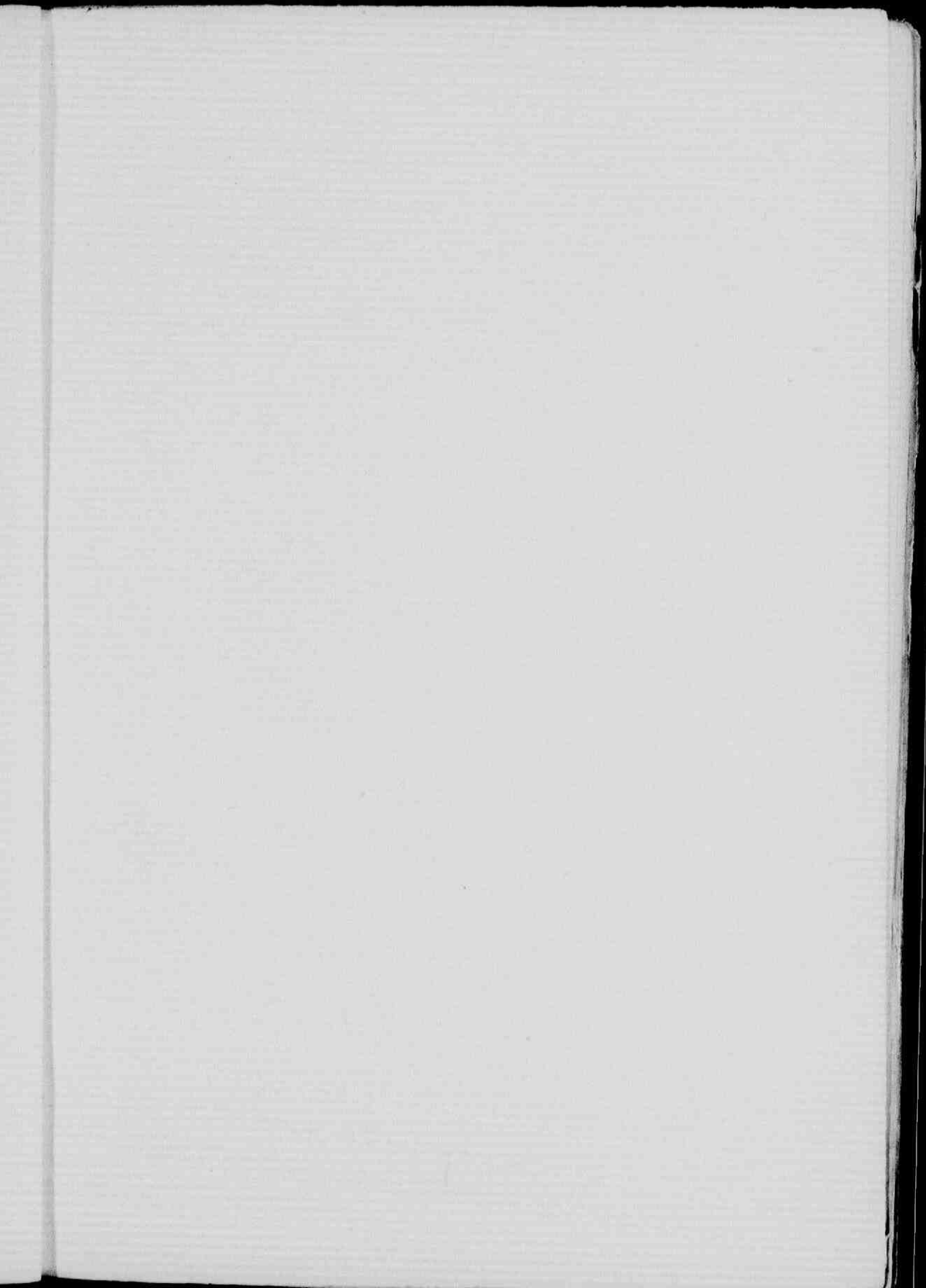
in de zonderlingste en bontste pakjes gestoken; vermaken de menigte met hunne grappen en liedjes; een kolossale kerel, zonder beenen, op een ezel vastgesjord met een groot bord voor de borst, waarop zijn geheele geschiedenis geschilderd en geschreven stond, maakt uitmuntende zaken. Hij heeft een geheele deftige formule uitgedacht om het medelijden der kermisbezoekers gaande te maken: »De heilige Jozef bidde voor u en helpe u; de gebeden en zegeningen van al de heiligen mogen met hen zijn, die de ongelukkigen helpen!» Ook bewegen zich een aantal bij uitnemendheid vrome lieden onder de menigte: pelgrims met een eerwaardig voorkomen, lange grijze baarden en reliquieën om den hals hangende. De opgewondenheid en vrolijkheid, die onder de menigte heerscht, belet haar niet deze pelgrims steeds met den diepsten eerbied te begroeten, zonder zich echter in hun vreugde het minst door hen te laten storen. Deze dag behoort aan de wereld; die van morgen zal aan God gegeven worden, en daarna komt weer het moeite- en zorgvolle leven; de orkaan misschien, die de armoedige hut omverwerpt; het misgewas, dat de hoop der landbouwers zoo wreed teleurstelt; de hongersnood, het nijpend gebrek, de besmettelijke ziekte, die het betrekkelijk gezegend oord binnen korten tijd tot het tooneel zal maken van denzelfden nood en dezelfde namelooze ellende, als in zoovele andere streken van Ierland heerscht. Doch thans is het St. Patricksdag; alle zorgen dus aan kant gezet; om het maat houden behoeft men zich niet te bekommeren, want, misgaat men zich heden, door de kerkelijke boetedoening van morgen kan men alles weer goed maken. De priester is lankmoedig en barmhartig voor zijn getrouwe leeken, en deze beloonen hem daarvoor door een dubbele mate van aanhankelijkheid aan hem en aan de Kerk.

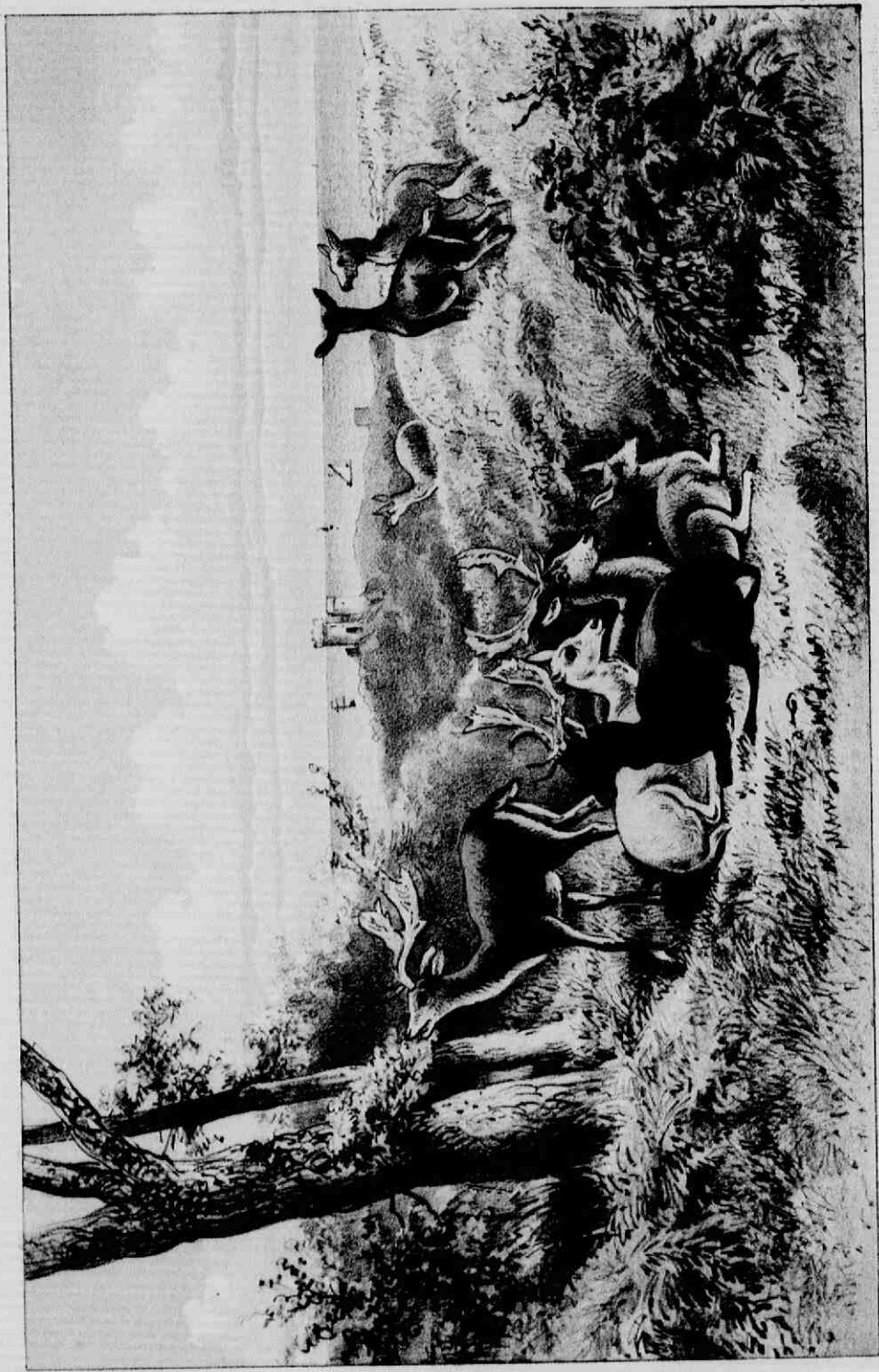
EEN SPOORWEG ONDER DE ZEE.

Reeds meerimalen heb ik in deze tafereelen gelegenheid gehad om den lezer te doen opmerken, dat het Engelsche volk, welke

schaduwzijden zijn karakter ook eigen mogen zijn, ten onrechte beschuldigd wordt van alleen oog en hart te hebben voor stoffelijke aangelegenheden en van alleen of hoofdzakelijk te streven naar vermeerdering van zijn geldbezit. De offers welke de Engelschen zich getroosten in het belang van de wetenschap en de kunst, de belangstelling welke het edelste en beste gedeelte der natie toont in de aangelegenheden, die met het godsdienstige en zedelijke leven in verband staan, de helden en de heldinnen der menschenliefde, die in talrijke menigte onder het Engelsche volk opgestaan zijn, de ijver, welke door deze natie aan den dag gelegd wordt ter bestrijding van den menschonteerenden slavenhandel, en zoovele andere verschijnselen meer, leveren het onweersprekelijke bewijs, dat ook de zin voor het geestelijke, het streven naar schoone en verhevene idealen in Engeland niet vruchteloos worden gezocht, maar zich integendeel op eene schoone en treffende wijze openbaren. Met bijzondere belangstelling heeft men zich in Engeland ook bezig gehouden met het onderzoeken van de diepten der aarde en de diepten der zee, en het kan met fierheid wijzen op eene geheele reeks van mannen, die door zuivere liefde voor de wetenschap gedreven, zich aan dit onderzoek hebben toegewijd, en reeds de belangrijkste bouwstoffen hebben geleverd tot de kennis van de vorming der aardkorst, met behulp waarvan wij de geschiedenis van de planeet, welke wij bewonen, niet alleen tot voor zes duizend maar tot voor honderdduizenden en millioenen jaren kunnen nagaan, gelijk ons vroeger nit het hoofdstuk uit de geschiedenis der voorwereld, dat betrekking heeft op de vorming der steenkoollagen, gebleken is. De Engelschen onderscheidden zich echter bij hunne belangstelling in dergelijke wetenschappelijke onderzoekingen door een trek, welke wij in die mate bij andere volken niet terugvinden. Ik bedoel hun practischen zin, waardoor zij zoo uitnemend de kunst verstaan om de resultaten van het zuiver wetenschappelijk onderzoek dienstbaar te maken aan de belangen van hun handel en nijverheid. Op eene schitterende proeve van laatstgenoemde eigenaardigheid ga ik in dit tafereel de aandacht mijner lezers vestigen.

In de laatste jaren hebben de Engelsche natuuronderzoekers, krachtdadig ondersteund door de regeering, zich ijverig bezig gehouden met het onderzoeken van de zee, vooral van haar bodem,

OP DE KUST VAN HET ENGELSCH KANAAL.

voortbrengselen, stroomingen, in alle deelen der wereld en ook in de onmiddellijke nabijheid van het machtige eilandenrijk. De bodem van het Engelsche kanaal, de druk bezochte zeeëngte tusschen Frankrijk en Engeland bleef natuurlijk niet van dit onderzoek uitgesloten, zoodat men nauwkeurig op de hoogte gekomen is van de gesteldheid des zeebodems tusschen de beide landen, van de verschillende lagen, waaruit deze bestaat, van de dikte, de richting en de gesteldheid der lagen. De praktische Engelsen wilden zich echter niet tevreden stellen met de vruchten, welke de wetenschap van dit onderzoek kon plukken; zij wenschten dezen ook op andere wijze te gebruiken, en alras kwam het denkbeeld bij hen op, om, nu men eenmaal met juistheid de diepte van de zee tusschen Engeland en Frankrijk en de wijze, waarop haar bodem samengesteld is, kende, door dien bodemeen weg te maken, waardoor de beide landen met elkander vereenigd zouden worden en de scheiding, welke de zee tusschen hen had gemaakt, te niet zou gedaan worden. Gelukte het dezen onderzeeschen weg gereed te krijgen, dan was men in de gelegenheid een spoorweg aan te leggen, waardoor de beide wereldsteden, Londen en Parijs, rechtstreeks met elkander konden verkeer en de handel en de nijverheid aanmerkelijk zouden gebaat worden. Ook is de overtocht tussehen Dovres en Calais hoe kort ook — men behoeft tegenwoordig bij gunstig tij en voordeeligen wind, niet langer dan een uur en twintig minuten op zee te zijn — dikwijls verre van aangenaam. Het kan er zoo geweldig spoken, dat zelfs oude zeelui, die met een orkaan lachen en over een stormwind spreken als over een frissche bries, zeeziek worden als zij van Engeland naar Frankrijk oversteken. En, wat voor een Engelschman veel zegt, er gaat tijd verloren door het overpakken der goederen en het overstappen der passagiers te Dover en te Calais uit den spoortrein in de stoomboot, en — tijd is geld. Geen wonder dus, dat men er op uit geweest is om dien overtocht gemakkelijker te maken en te bespoedigen. Men heeft een stoomvaartuig gemaakt, dat, naar 't heette, zijne passagiers zou vrijwaren tegen de zoo lastige en onaangename zeeziekte, maar dit vaartuig is in 't gebruik gebleken niet aan het doel te beantwoorden. Men heeft er aan gedacht om in den letterlijken zin des woords een brug te slaan over de zeeëngte, een ware reu-

zenbrug, zóó hoog, dat de grootste schepen er gemakkelijk onder heen konden varen, en waarover spoortreinen, rijtuigen en voetgangers zich doodbedaard zouden kunnen bewegen boven de geweldige golven van het Kanaal. Het schijnt echter, dat er aan de volvoering van dit plan voor alsnog te veel zwarigheden verbonden zijn; men heeft het althans in den laatsten tijd laten rusten. Doch daarom gaf men het denkbeeld niet op om een spoortrein over de zee van Engeland naar Frankrijk te voeren. Een Engelsch ingenieur, Egerton geheeten, heeft het plan ontworpen om de treinen van Dover naar Calais op dergelijke wijze over te brengen, als zulks thans geschiedt met die, welke van Zevenaar, in ons land, over den Rijn naar Kleef gaan, en die, gelijk menig toerist uit ons vaderland weten zal, in hun geheel bij het stadje Elten op een stoomvlot overgaan, hierop over den Rijn gebracht worden en, aan den tegenovergestelden oever aangekomen, bijna zonder eenig oponthoud doorstroomen. Egerton's vlot zou echter van een geheel andere samenstelling en van een veel grooter omvang zijn dan hetgeen thans bij Elten gebruikt wordt. De vindingrijke ingenieur heeft er een model van gemaakt, waarvan wij eene korte beschrijving willen geven. Het bestaat uit drie lange, zorgvuldig waterdicht gemaakte buizen of drijvers van sterk blik vervaardigd, die elk veiligheidshalve in verschillende afdeelingen verdeeld zijn, zoodat bij onverhoopte ongelukken altijd een groot gedeelte van de drijvers van water bevrijd blijft en kan blijven drijven, daar het water niet door de middenschotten kan heendringen. Deze drie buizen zijn aan elkander verbonden door stevige ijzeren staven en daarboven is een dekvormig platform aangebracht. Hierboven weder bevindt zich eene kolossale scheepsruimte, waarin zich drie kolossale stoommachines bevinden, met zes schoorsteenen, waardoor drie paar raderen voor iedere buis één paar, in beweging gebracht worden. Door middel van deze raderen kan het vlot 25 à 28 kilometer (elk van 1000 el) in het uur afleggen, en zij zijn zoo ingericht, dat het schip zonder roer kan zwenken, laveeren, en zelfs geheel kan draaien. Het bovenste dek is in het midden van spoorstaven voorzien, evenals het straks vermelde vlot over den Rijn. Deze spoorstaven zijn bestemd om den spoortrein op te plaatsen, die er te Dover op komt rijden over de zich juist er aansluitende Engelsche spoorweglijn en te Calais

er op dezelfde wijze weder afrijdt. De reizigers zouden dus, evenals zulks in het traject tusschen Zevenaar en Kleef het geval is, zeer bedaard in de wagens kunnen blijven, en als ze soms in slaap vielen, behoeften zij zich niet eens de moeite te geven van wakker te worden. Volgens de opgaven van Egerton zou het vlot, bestemd om tusschen Dover en Calais dienst te doen, eene lengte hebben van 200 en eene breedte van 74 meters, terwijl de cilindervormige buizen eene wijdte zouden hebben van drie en een halven meter. Het gevaarte zou niet meer behoeven te kosten dan acht tonnen gouds. Het door den ontwerper vervaardigde model heeft eene lengte van 2 meters en eene breedte van 74 centimeters, en stelt dus het vaartuig op een honderdste van de bedoelde grootte voor.

De uitvinder heeft zijn proefvlot een tocht laten doen over de Serpentine rivier, die door Hyde Park stroomt¹⁾, in het bijzijn van eenige deskundigen, en deze proef moet zeer bevredigend uitgevallen zijn. Men heeft waargenomen, dat de golven in het Engelsche kanaal, zelfs bij den felsten wind, zelden hooger gaan dan vijf meters, en daar de onderzijde van het vlot, waarop de spoor trein over de zeeëngte gevoerd zou worden, zes el verheven is boven de buizen, die het drijvende houden, blijft het eigenlijke lichaam van het vaartuig buiten aanraking van den golfslag. Door zijn lengte zou het tegen het lastige en onaangename stampen, door zijn breedte tegen het heen en weer slingeren beveiligd zijn. Zoo zou men door middel van dit vlot niet alleen geheele spoor treinen over zee kunnen voeren, maar men zou ook de passagiers kunnen vrijwaren tegen de zeeziekte en in de kajuiten en de overige deelen van het vaartuig nog eene menigte passagiers en koopmansgoederen kunnen overbrengen.

Hoezeer aan de uitvoerbaarheid van dit plan kwalijk getwijfeld schijnt te kunnen worden, heeft men toch de hand nog niet aan het werk geslagen om het te verwezenlijken. Misschien neemt het denkbeeld van den onderzeeschen tunnel zoozeer de hoofden en harten der Engelschen in, dat zij het niet der moeite waard achten om aan Egerton's vernuftig ontwerp de noodige aandacht te schenken. Het denkbeeld van een spoorweg onder de zee heeft bovendien iets dat de verbeelding prikkelt en 's menschen edelste

1) Vergel. bladz. 7.

geestdrift in beweging brengt, het roept hem zijne groote gaven voor den geest, waardoor hij in staat is om te triomfeeren over de natuur en zich als haar heer en meester te gedragen. Men is dus bij vernieuwing en ditmaal met de meest mogelijke nauwkeurigheid aan het peilen gegaan, ten einde zich grondig bekend te maken met het terrein, waarop, neen, waarin men den strijd wenscht te aanvaarden met de krachten der natuur. Het bleek, dat de zee tusschen Dover en Calais 55 meters diep is, in het midden wel te verstaan. Het strand loopt aan weerszijden op, evenals dit bijna overal aan de zeekusten het geval is. De bodem van de zeeëngte bestaat uit krijtlagen en daaronder is er een van de noodige dichte en dichtheid en bovendien ver genoeg onder de zee gelegen om den tunnel in te maken. De veelomvattende geologische studiën der Engelsche geleerden stelden hen in staat om de juiste richting der krijtlagen met de noodige zekerheid te bepalen. Men kwam dus tot het besluit, dat de onderaardsche weg op eene diepte van 60 meters onder den bodem van de zeeëngte zou moeten doorloopen, zoodat men een laag grond boven zich had, die in alle opzichten in staat zou zijn om weerstand te bieden aan de geweldige massa water, die er op drukt. Met zulk een dik gewelf boven zich zou men dus met volkomene gerustheid den onderzeeschen weg kunnen bereizen, al was de zee nog zoo fel verbolgen en al riep zij al de kracht van den wind en den storm te hulp om de vermetele indringers in haar gebied te straffen voor hun stout bestaan. Slechts één ernstig gevaar scheen er te duchten, dat er namelijk hier of daar een scheur in het gewelf zou komen, maar bij de dikte van het gewelf en de vastheid der krijtlaag meent men, dat men zich hiervoor niet bezorgd behoeft te maken. Men heeft bovendien in de beide tunnels onder de Theems, waardoor men zich sedert jaren met de meest mogelijke veiligheid beweegt, het bewijs in handen, dat het water tegen zulke kolossale gewelven machteloos is.

Volgens de gemaakte berekeningen zou de tunnel onder het kanaal eene lengte hebben van nagenoeg 34 kilometers. Zij zou beginnen op 5 mijlen oostwaarts van Dover en uitkomen bij Sangatte, even zoover westwaarts van Calais. Langs eene zachte helling zouden de treinen er in en uit sporen en daar de Fransche spoorwegrails op denzelfden afstand van elkander liggen als de Engelschen, zou men rechtstreeks door kunnen stoomen en in den

tijd van negen uren van Londen naar Parijs kunnen komen. Men heeft gevraagd of die reis door een onderzeeschen tunnel van een half uur sporens niet akeliger zou zijn dan de reis per stoomboot en de daarvan bijkans onafscheidelijke zeeziekte. Doch de ondervinding heeft geleerd, dat het publiek zich al spoedig aan dergelijke zaken gewent. Ook de onderaardsche spoorweg te Londen is een alles behalve gezellige en prettige weg. Wel is waar loopt deze niet onder de geweldige golven van de zee, maar dan toch onder het gewoel van de duizenden rijtuigen en voetgangers, die zich in de Londensche straten bewegen, onder de gaspijpen, de riolen, de telegraafdraden en de fundamenten der huizen, en geruimen tijd achtereen ziet men geen enkel straaltje van het vriendelijk daglicht. Niemand ziet er echter tegen op om een half uur lang langs dezen onderaardschen weg voort te vliegen, daar hij er zeker van is, dat hij op veilige wijze zijne bestemming bereiken zal. Er zou bovendien niets tegen zijn om den tunnel te verlichten; maar, vraagt men, hoé zal men zulk een langen onderaardschen gang van de noodige hoeveelheid verse lucht voorzien? Ook hierin ligt volstrekt geen bezwaar. Vooreerst is er aan weerszijden eene opening, en de snelle beweging van den spoor-trein brengt de instroomende lucht in den tunnel in beweging, zoodat er eene trekking ontstaat, waardoor reeds voor een groot gedeelte in de behoefte zal worden voorzien. En mocht deze wijze van luchtaanvoer en verversching ontoereikend blijken te zijn, dan kan men zijn toevlucht nemen tot het aanvoeren van gecondenseerde of saamgeperste lucht, waardoor men ook de arbeiders bij het maken van den tunnel van verse lucht wenscht te voorzien. De doorgraving zou in vijf à zes jaren voltooid kunnen zijn. De Engelschen, die geen vrienden zijn van veel praten over een uitvoerbaar plan, maar alras tot handelen overgaan, hebben reeds een maatschappij opgericht, die zich reeds ijverig bezig houdt met het samenbrengen van de noodige fondsen ter uitvoering van de voorbereidende werkzaamheden, die na de straks genoemde peilingen en het onderzoek van den zeebodem hoofdzakelijk bestaan in het boren van een put aan de Engelsche en aan de Fransche kust en van een klein eind tunnel onder de zee tot nader onderzoek der verschillende aardlagen. Voor een en ander zal een paar millioen gulden noodig zijn, terwijl de kosten van het geheele werk op

ruim 120 millioen geschat worden. Dit is ongetwijfeld een groote som, maar wij weten het uit eigen ervaring in ons vaderland, dat de Engelschen niet bevreesd zijn om hun geld te steken in ondernemingen, die in het belang van den handel, de nijverheid en den landbouw worden ondernomen. Zijn onze eerste spoorwegen niet grootendeels gebouwd van Engelsch geld? En steken er geen geduchte Engelsche kapitalen in onderscheidene andere ondernemingen, waarvan ons vaderland de schoonste en rijkste vruchten plukt, en die zonder Engelsch geld misschien nooit tot stand zouden zijn gekomen? Ziehier wederom een schoonen trek van het Engelsche volkskarakter, of liever van Engeland's geldmannen. Terwijl deze in andere landen hunne kapitalen bij voorkeur steken in allerhande vreemde staatsleeningen, en ook de minst soliede niet versmaden, mits er slechts dadelijk een hoogen interest gegeven wordt, en de nijverheids- en andere ondernemingen in hunne omgeving, uit gebrek aan kapitaal laten kwijnen en sterven, zijn de Engelsche kapitalisten altijd bereid om met hun geld ook de mannen van den handel en de nijverheid zoowel in hun eigen land als daarbuiten krachtadig te ondersteunen. Deze eigenaardigheid heeft er mede niet weinig toe bijgedragen om Engeland op het gebied van den handel en de nijverheid de eerste plaats te doen innemen onder de volken der wereld. Ook de honderd en twintig millioen voor de Kanaaltunnel zullen ongetwijfeld gevonden worden, te eerder nu de opgedane ervaringen van de insoliditeit der Turken, Spanjaarden en Egyptenaren, de geldmannen een weinig bevreesd hebben gemaakt voor het lokaas van de hooge renten der staatsleeningen. Men heeft ook berekend, dat het werk, eenmaal voltooid, het gestorte kapitaal wel renten zal doen afwerpen. Het aantal reizigers, die jaarlijks door den tunnel vervoerd zullen worden, wordt geschat op een millioen. Niemand zal er iets tegen hebben om op dit traject drie en half maal zooveel te betalen als op een even groot traject van andere spoorwegen. Diensvolgens zou men het tarief kunnen stellen op ruim zes gulden voor iederen reiziger, waaruit dan een jaarlijksche opbrengst van zes millioen gulden zou voortvloeien, waarvan men rekent een à anderhalf millioen noodig te hebben voor de exploitatiekosten. De aandeelhouders zouden dus ongeveer vier percent rente kunnen ontvan-

gen van hun geld en als het vervoer van koopmansgoederen langs den onderzeeschen weg van eenige beteekenis werd zou dit rentebedrag al spoedig verhoogd kunnen worden. Men verwacht bovendien, dat de Engelsche en Fransche regeeringen welbereid zullen zijn om eene zaak, die voor de beide landen van zooveel belang is, krachtdadig te ondersteunen.

Aan werklieden zal het evenmin behoeven te ontbreken. Men heeft ze gevonden bij den aanleg van zoovele kleine en groote tunnels, bij dien van den St. Gothard, van den onderaardschen spoorweg te Londen; zij zullen zich niet vruchteloos laten roepen tot den arbeid onder de zee. Vroeger hebben wij reeds kennis gemaakt met de nederige, maar daarom niet minder bewonderenswaardige helden van den arbeid, die te midden van het woeden der baren hunne taak volbrachten; zij, die op een diepte van zestig of zeventig el onder haar werken, zijn betrekkelijk aan veel minder gevaren blootgesteld. Men zal ook zeer voorzichtig te werk gaan. Eerst wil men een nauwen gang graven of boren door de geheele krijtlaag heen, totdat men in Frankrijk uitkomt en dezen vervolgens al wijder en wijder maken, om de wanden van den voltooiden tunnel eindelijk van een solied en stevig metselwerk te voorzien, dat het weerstandsvermogen van het gewelf nog zal verhoogen.

Zoo zal de Engelsche energie en volharding er middel op weten te vinden om te triomfeeren over de geweldige macht van den oceaan, die het afgescheurd heeft van het vasteland van Europa, en hoeverre wij nog verwijderd schijnen van het tijdperk des vredes en der broederschap tusschen de volken, dit is zeker, dat zoowel de wetenschappelijke onderzoekingen, die dergelijke grootsche werken mogelijk maken, als de voltooiing er van door de mannen der praktijk er krachtig toe zullen bijdragen om de menschheid te verheffen en te veredelen naar den geest, haar rijker te maken aan geestelijke schatten en stoffelijke welvaart en de vernielingen des oorlogs alzoo van lieverlede te doen ophouden.

DE DUIKERS EN HUN UITRUSTING.

Het brengen van een bezoek aan den bodem der zee, waar deze althans niet te diep is, vroeger alleen mogelijk door middel van de duikerklokken, is tegenwoordig vrij wat eenvoudiger en gemakkelijker gemaakt door de verbeteringen, die men aan de in zwang zijnde duikerkostumen heeft aangebracht. Met zulk een kostuum aan kan men met het grootste gemak op een diepte van honderd vijftig à tweehonderd meters zich over den bodem der zee bewegen, dezen onderzoeken en hetgeen er zich op bevindt bijeenzamelen om het naar de hoogte te laten hijschen. De duiker wordt in een waterdicht en warm gevoerd pak gestoken, waaraan van boven verbonden is een groote koperen helm van glazen platen voorzien, waardoor hij naar alle zijden kan uitzien. Op de borst bevinden zich een plat luchtreservoir van metaal, waaraan lange gomelastieken buizen verbonden zijn, die dienen om den duiker gewone en verdichte lucht toe te voeren, opdat hij in staat zij om adem te halen. De jongste verbeteringen in het duikerkostuum zijn te danken aan den bekwamen Franschen ingenieur Desnagrouze, die ook een lamp uitgevonden heeft, welke onder water branden en door den duiker gebruikt kan worden ter verlichting van het eenigszins duistere tooneel zijner werkzaamheid. De schoenen van den duiker zijn van looden voetzolen voorzien, opdat hij gemakkelijk kan blijven staan onder water, en zijn kleeding wordt door middel van een gordel opgehouden. De gewone en de verdichte dampkringslucht vermengen zich in het luchtreservoir op de borst. Door middel van kranen kan de duiker zelf den toevoer regelen. Het geheele kostuum is zeer zwaar, maar dit levert onder water geen moeilijkheid op, daar de voorwerpen aldaar evenveel lichter worden als het gewicht bedraagt van de massa water, die er door verplaatst wordt, zoodat de duiker zich vrij gemakkelijk bewegen kan.

In den beginne heeft hij nogal last van den druk der water-massa boven zich en ademt ook niet gemakkelijk. Maar spoedig gewent hij er aan, en als de hoeveelheid uitgeademde bedorven lucht in het kostuum wat al te groot wordt, behoeft hij het hoofd

slechts een weinig achterwaarts te buigen, de verbruikte lucht ontsnapt dan door een menigte fijne gaatjes en stijgt in blaasjes naar de oppervlakte der zee. Op deze wijze kan een duiker, die goede longen heeft, het een paar uren lang onder water uithouden, want het ontbreekt hem niet aan de onontbeerlijkste levensbehoefte: verse lucht, en de dichtheid van het toestel is oorzaak, dat er weinig warmte aan het lichaam onttrokken wordt. Ook de lamp, een petroleumlamp, des duikers, staat door middel van een gomelastieken buis in verband met den toestel ter aanvoering van verse lucht, en het mechanisme van den toevoer is zoo geregeld, dat de hoeveelheid lucht, welke de vlam ontvangt grooter wordt, naarmate de duiker op grooter diepte werkt. Door middel van deze duikerkostumen en lampen heeft men reeds op vele plaatsen der aarde nader kennis gemaakt met de geheimnisvolle diepten der zee, en veel van hetgeen de vratige Oceaan buit had gemaakt weer op haar veroverd.

UIT HET VOLKSLEVEN IN BRETAGNE.

Er is bijna geen land in Europa, waar het nationaliteitsgevoel zóó sterk is ontwikkeld, en waar het volk zich zoozeer een nauw verbonden geheel gevoelt als in Frankrijk. Deze omstandigheid is des te opmerkelijker omdat de Fransche natie, gelijk met vele andere natiën ook het geval is, uit zeer verschillende bestanddeelen samengesteld is. In het Noorden, het oude Normandië, vindt men, gelijk de naam reeds aanduidt, de afstammelingen der aloude Noren, die zich in de Middeleeuwen in deze vruchtbare streek nedergezet hebben. In Bretagne is de bevolking verwant met die, welke men vroeger in Engeland vond en welke overblijfselen wij nog heden zuiver en onvermengd in Wales aangetroffen hebben. In het Noord-Oostelijke gedeelte zijn de bewoners met de Belgische Vlamingers verwant, in het Oosten huizen stamverwanten van de Duitschers. De Elzas en Lotharingen waren, ook toen zij nog tot Frankrijk behoorden bepaald

Duitsche gewesten, de taal, de zeden, de gewoonten, alles droeg er een Duitsch karakter. In het Zuiden vindt men de stamverwanten der Basken, die het Noordelijk deel van Spanje bewonen, en voorts bestaat de bevolking van Frankrijk uit een mengsel van oude Kelten en Romeinen. Doch hoe verschillend ook van oorsprong, al de bestanddeelen der bevolking hebben hun vaderland even vurig lief en zijn tot alle opofferingen er voor bereid, gelijk vooral in den Fransch-Duitschen oorlog van 1870 en 1871, op treffende wijze aan het licht gekomen is. Ook de Elzassers en Lotharingers, hoezeer tot in merg en been Duitschers, zijn volstrekt nog niet ingenomen met het nieuwe vaderland, waarbij men ze met dwang gevoegd heeft, en, gaf men hun de vrije keus, zij zouden gaarne weer bij het oude vaderland willen behooren.

De lezer merkt dus reeds, dat het sterke nationaliteitsgevoel zeer goed gepaard kan gaan met voorliefde voor bijzondere eigenaardigheden, zeden en gebruiken. Deze laatstgenoemde voorliefde is voornamelijk in Bretagne, het Noord-Westelijk gedeelte van Frankrijk bijzonder sterk ontwikkeld. Ook de Bretagners zijn innig aan het gemeenschappelijk vaderland gehecht en kenmerken zich door dezelfde opofferingszucht voor de nationale belangen als al hunne landgenooten, en toch maken zij als 't ware een afzonderlijk volk uit, zoo eigenaardig zijn hunne zeden en gebruiken, is hun denkwijze en geheele ontwikkeling. Als men nooit van de Bretagners gehoord had en men werd eensklaps in hun midden verplaatst, dan zou men wanen zich in een land te bevinden, waar de beschaving drie eeuwen lang stil gestaan had, of waar de bewoners drie eeuwen achtereen geslapen hadden en juist wakker geworden waren. Dit geldt niet zoozeer van de groote steden, hoewel ook deze nog veel eigenaardigs behouden hebben, deze zijn natuurlijk door het verkeer en den handel en door de meerdere zorg, die er besteed is aan de ontwikkeling der inwoners, meer met den tijd meegegaan en vertoonen meer het algemeene Fransche volkskarakter, doch het geldt in 't bijzonder van het platte land. Alles is daar vreemd en eigenaardig. Kleeding, zeden en gebruiken, denkwijze en taal verschillen ontzaglijk veel, zelfs van die, welke men in de aangrenzende deelen van Frankrijk aantreft.

Reeds bij een oppervlakkigen blik op de Bretagners ontdekt men hun eigenaardig karakter. Zij zijn nog juist eveneens gekleed als hunne vaders voor honderden van jaren en dragen met name hetzelfde onveranderlijke model van hoed; wel een opmerkelijk verschijnsel voorwaar in het land, waar de mode zulk een groot gezag heeft. Nog hangt den Bretagners, mannen zoowel als vrouwen het haar tot over de schouders, vaak tot op de heupen, af. Zij zijn gelijk aan de oude Nazireërs, waarvan de Bijbel gewaagt, wier hoofd door geen schaar of scheermes mocht aangeraakt worden. Sommigen slechts hebben zich door geld en goede woorden laten overhalen om hun weelderig hoofdhaar af te staan aan de haarkoopliden, die Bretagne ijverig bereizen om voor de steeds grooter wordende vraag naar haar den noodigen voorraad te verzamelen, zoodat onderscheidene dames in Frankrijk en elders, die de algemeene bewondering (?) gaande maken door hun weelderigen haartooi, ook aan deze Bretagners groote verplichting hebben. In tegenstelling met den vroolijken, opgeruimden en praatzieken aard van andere Franschen zijn de Bretagners zwaarmoedig, stil en hoogst moeielijk, voornamelijk door een vreemdeling, aan het spreken te brengen. Met uitzondering van de bewoners der afgelegenste plaatsen, verstaan zij allen het Fransch zeer goed, doch bedienen er zich hoogst zelden van, en houden zich vaak alsof zij het niet verstaan, als men hen niet in hun eigene Bretonsche taal toespreekt.

Een zeer sterk ontwikkelde karaktertrek der Bretagners is hun levendige belangstelling in den godsdienst en hun onbegrensde eerbied voor de geestelijkheid. De geestelijke is hun orakel. Zij doen niets zonder hem te raadplegen. Zij vragen den pastoor om zijne goedkeuring als zij gaan trouwen, als zij een stuk land willen koopen of verkoopen, als zij een som geld willen beleggen, als zij een huis willen bouwen. Is het huis gereed gekomen, dan wordt het niet eerder betrokken, voordat de pastoor er zijn zegen over uitgesproken heeft; heelt men een stuk land in bebouwbaren staat gebracht, dan gaat men niet eerder tot het bezaaien er van over, voordat de pastoor er met het wijwater den zegen der Kerk op heeft doen neerdalen. Zij houden zich dus natuurlijk streng aan al de vormen en gebruiken der Kerk en zijn zoowel op godsdienstig als staatkundig gebied ge-

boren conservatieven. Hun behoudszucht gaat zelfs zoover, dat zij nevens de Christelijke ook een aantal Heidensche gebruiken uit den ouden tijd hebben aangehouden en deze met de Christelijke hebben doen samensmelten tot een vaak zonderling geheel. Talrijke voorbeelden zouden wij hiervoor kunnen aanvoeren, doch wij bepalen ons slechts tot een paar. Als de Bretagner met iemand een glas drinkt van zijn geliefkoosden drank, den eider of appelwijn, dan heeft hij de gewoonte onder het klinken te zeggen: "sik drink op u en uw gezelschap." Met dit gezelschap heeft hij het oog, niet op andere personen, die zich misschien in het vertrek bevinden, noch op eenig sterfelijk wezen, maar op den beschermengel, die volgens het Katholieke geloof in vele strekken, den mensch van zijn geboorte af tot aan zijn dood toe vergezelt. Dit is dus een zuiver Christelijk gebruik, maar daarmede gaat het overblijfsel van een Heidensch begrip op hoogst eigenaardige wijze gepaard. De Bretagner drinkt namelijk zijn glas nooit geheel ledig, maar laat er altijd een weinig in, dat hij op den grond uitgiet: een overblijfsel van de oude Keltische gewoonte om onder het drinken een plengoffer te brengen aan de godin Hertha. Een dergelijke vermenging van Heidensche en Christelijke denkbeelden vindt men ook in hetgeen de Bretagners doen, als een lepel en vork of mes toevallig kruisgewijze op tafel komen te liggen. Telkens als dit het geval is, spreken zij zachtens een kort gebed uit, bij wijze van eerbied voor het zinnebeeld des Christendoms. Doch daar het toevallig ontstaan van het kruisfiguur naar hunne meening altijd de voorbode is van een mogelijk ongeluk, stelt men dadelijk pogingen in het werk om het gevaar zoo mogelijk af te wenden en legt daartoe een stukje brandend pijnhout juist op het kruispunt van de twee voorwerpen. Brandt dan de vlam helder op, dan is er, naar het volksgeloof, geen ongeluk te vreezen. Blijkbaar is dit een overblijfsel van de offeranden, waarmede hun voorvaderen de vertoornde goden trachtten te verzoenen. Op een bijzonder opmerkelijke en niet onaardige wijze komt het bijgeloof der Bretagners aan den dag in de rol, welke zij de bijen in hun leven laten spelen. Zij beschouwen de bijen als hunne vrienden, ja als leden van het gezin. Als er iets gewichtigs in het gezin plaats heeft, wordt dit den nijveren diertjes *in optima forma* meegedeeld. Is er een kind ge-

boren, dan gaat de vader met zijn oudsten zoon, als hij namelijk reeds een jongen, die loopen kan, rijk is, of anders alleen, in zijn beste pak naar de bijenkorven, maakt de heugelijke gebeurtenis bekend en slaat een rooden doek om elken korf. Bij gelegenheid eener verloving heeft dezelfde plechtigheid plaats, terwijl de minnaar zijn meisje deftig aan de bijen voorstelt. Als er een bruiloft gehouden wordt, siert men de korven ook met den rooden doek, en den besten korf nog bovendien met den bruidskrans, die er tot zonsondergang op blijft liggen. Alleen door dit niet te verzuimen kan de echtgenoot verzekerd zijn, dat hij een degelijke, vlijtige vrouw gevonden heeft, en dat hem een rijke mate van huwelijksgeluk ten deel zal vallen. Ook in de droeve gebeurtenissen, welke er in het gezin plaats grijpen, doet men de bijen deelen. Als er iemand sterft wordt dit den bijen in alle staatsie aangezegd. De persoon, die hiermede belast is, heeft een zwart pak aan en een lamfer aan den hoed. Na de voleindiging der bekendmaking hangt hij een zwarten doek over den korf. Deze blijft daar zoolang op liggen, als de leden van het gezin in den rouw zijn, indien er ten minste in dien tusschentijd geen gelukkige gebeurtenis plaats heeft, in welk geval de zwarte doek voor een rooden plaats maakt. Waarin deze gebruiken eigenlijk hun grond hebben, weet men niet te zeggen. Dit is zeker, dat zij getuigen van een zeer eenvoudigen en nog kinderlijken zin. Waarschijnlijk staan zij in verband met het groote belang van de bijenteelt voor de Bretagners, daar deze een hunner voornaamste middelen van bestaan vormt. De uitgestrekte heidevelden, die zich in hun gewest bevinden, leveren een uitmuntende gelegenheid op om de bijenteelt met voordeel en gemak te drijven. Vaak ziet men duizenden korven onbewaakt op de heide staan en het opmerkelijkste hierbij is wel de omstandigheid, dat er nooit een gestolen is.

Het huiselijk leven der Bretagners draagt over het algemeen een zeer aartsvaderlijk karakter. De vader is in den vollen en waren zin des woords heer des huizes. In huiselijke aangelegenheden is zijn wil een wet en heerscht hij als onbeperkt gebieders, zoowel over zijn vrouw en kinderen als over de dienstboden. De eerbied voor den heer des huizes is dan ook zoo groot, dat zelfs de vrouw hem nooit aanspreekt bij zijn voornaam of met

»jij” en »jouw”, maar altijd deftig met »mijnheer” en met »u”. Ook in den boerenstand wordt dit gebruik trouw in acht genomen en vormt een treffende, hoezeer dan ook eenigszins overdrevene tegenstelling met den al te gemeenzamen voet, waarop men in vele streken van ons vaderland met meesters en bazen omgaat.

Met het oog op deze bijkans slaafsche onderworpenheid aan het huisheerlijk gezag verbaast het ons niet, dat de Bretagners op politiek gebied in den regel voorstanders zijn van de onbeperkte vorstenmacht. De heerschappij der Bourbons, vóór 1830, en die van keizer Napoleon sinds 1852 vond in hen trouwe en wakkere voorstanders. De constitutioneele monarchie van Louis Philippe, den burgerkoning van 1830, de republiek van 1848 en die van onze dagen bevielen en bevalt den Bretagners over het algemeen niet bijzonder. Hunne afgevaardigden ter Nationale Vergadering behooren in den regel tot de Bonapartisten en Legitimisten. Kreeg echter de republiek het te kwaad met een buitenlandschen vijand, zij zouden geen oogenblik aarzelen om onder hare vanen even dapper te gaan strijden, als zij het in 1870 en 71 eerst onder die van keizer Napoleon en later onder die van Gambetta en zijne aanhangers gedaan hebben, want, gelijk reeds opgemerkt is, in weerwil van hunne eigenaardige denkbeelden en geestesrichting, hebben zij, evenals alle Franschen, hun vaderland hartelijk lief en zijn bereid er goed en bloed voor op te offeren.

Doch keeren wij tot het huiselijk leven der Bretagners en zijne eigenaardigheden terug. Vooral als er van huwen sprake is, komt het helder aan den dag, hoe groot de macht is van den huisvader. De wederzijdsche vaders zijn in deze aangelegenheid de hoofdpersonen. Het hangt geheel van hun goedvinden af, of er daarbij ook in mindere of meerdere mate rekening zal gehouden worden met de neigingen der kinderen. Huwelijksaanzoeken worden nooit persoonlijk gedaan. Men bedient zich hierbij altijd van tusschenpersonen. Op vele plaatsen gebruikt men hier toe de kleedermakers. Waarom juist de kleedermakers? Omdat deze een zeer eigenaardig standpunt innemen te midden der Bretonsche samenleving. In den regel hanteeren daar slechts kreupelen, gebrekkigen en gebochelden de naald en de schaar. Die in staat is tot den landarbeid zal nooit kleermaker worden. Zelden heeft deze een vaste woonplaats; hij zwerft van den eenen

boer naar den ander en ontvangt behalve loon en kost ook logies. Het gebeurt ook niet vaak, dat een kleermaker gehuwd is. Doch hij ondervindt hetzelfde als meer ongehuwde heeren: hij is de algemeene lieveling der meisjes. Hij is in alle opzichten hun gewillige dienaar, vertelt hun allerhande nieuwtjes en laat zich door haar tot allerlei commissies gebruiken. De mannen verachten hem om het onmannelijk handwerk, dat hij uitoefent. In den regel willen zij zelfs niet eens met hem aan dezelfde tafel eten, maar wijzen hem een plaats aan aan de tafel der vrouwen, die het eten gebruiken na hen.

Op andere plaatsen is het niet de kleermaker, maar zijn het de beide oudste bedelaars van den omtrek, die de paren aan elkander brengen. Beide soorten van onderhandelaars hebben hun eigen manier van handelen. De kleermaker begint met het meisje te polsen, de bedelaars richten zich allereerst tot den hoofdpersoon, den vader.

Als de kleermaker van een jonkman last ontvangen heeft om »voor hem te spreken,» zooals de geijkte term luidt, dan gaat hij naar de hoeve, waar het begeerde meisje woont, en tracht haar zonder getuigen te spreken te krijgen. Ziet hij onderweg een ekster, dan keert hij onverrichter zake terug, want dit is een zeker voorteeken, dat het huwelijk, waartoe op dien dag de grond gelegd zou worden, ongelukkig zou wezen. Zijn ontmoeting met het meisje moet altijd een toevallig karakter dragen. Eerst knoopt hij een gesprek met haar aan over het weer, het vee, de aanstaande kermis en dergelijke zaken meer, en gaat eindelijk over den jonkman praten. Hij weidt uit over zijn huiselijken zin, zijn lichaamskracht, zijn moed, zijn welgemaakt voorkomen, enz. Als ter loops maakt hij gewag van zijn rijkdom en laat niet na te vermelden, dat hij een behoorlijk aantal kisten vol linnen heeft. Het meisje hoort hem bedaard aan, en als zij zin heeft in den bedoelden persoon, zegt zij: »Praat er met mijn vader over!» waarop zij zich schielijk uit de voeten maakt. Heeft zij geen behagen in hem, dan zegt zij: »Het vlas voor mijn bruidshemd is nog niet gezaaid.» In dit geval blijft zij en gaat de koppelaar weg.

Heeft het meisje zich voor den jonkman verklaard, dan moet de zaak natuurlijk voor de hoogste autoriteit, den vader, gebracht

worden. Heeft deze geen bezwaar tegen de begeerde verbintenis, dan wordt de kleermaker hiervan in kennis gesteld. Deze komt dan eenige dagen later terug met een bremstruik in de hand en een roode en een paarsche kous aan, vergezeld van den jonkman en diens vader of naasten bloedverwant om »het woord te doen'' gelijk de formeele aanvraag heet.

Terwijl de beide huisvaders met elkander in gesprek zijn, of kennis met elkander maken, zonderen zich de jongelieden in een hoek af. Niemand mag dit onderhoud storen; zij mogen praten zoolang het hun lust. Is hun gesprek ten einde, dan reiken zij elkander de hand en komen zoo aan de tafel, waaraan hunne bloedverwanten reeds plaats genomen hebben. Nu wordt er wittebrood, wijn en brandewijn opgezet. Het meisje en de jonkman gebruiken hetzelfde mes en drinken uit één glas; de noodige bepalingen betreffende het aanstaande huwelijk worden voorloopig vastgesteld, en er wordt afspraak gemaakt, wanneer de wederzijdsche familiën bij elkander komen zullen in de woning der bruid.

De dag, waarop dit plaats heeft, is een groote dag in het leven der Bretagners. Alles wordt schoongemaakt en opgepoetst en al de heerlijkheden, waaruit de rijkdom of de welvaart van de ouders der bruid blijken kan, worden tentoongesteld. De landbouwgereedschappen blinken en glinsteren als zilver en staan netjes naast elkander; de beesten staan voor goed gevulde kribben en ruiven; de kasten en kisten staan open, opdat ieder in de gelegenheid zij het beste linnen te bewonderen; de toegang tot de provisiekamer is vrij, en de tafel bezwijkt bijna onder den last der opgedragen gerechten.

Als de bruidegom met zijne familie aangekomen is en de wederzijdsche begroetingen zijn afgelopen, worden de hoeve en de landerijen bezichtigd. De huwelijksvoorwaarden worden nogmaals besproken en de trouwdag vastgesteld. Daarna geven de beide vaders elkander den handslag, en nu wordt de verloving als definitief aangemerkt en kan niet meer verbroken worden.

Geheel anders gaat men te werk, wanneer de beide oude bedelaars als tusschenpersonen gebruikt worden. Ook dezen gaan naar de hoeve, waar de verlangde bruid woont. Zij hebben hunne oude gelapte en gescheurde kleeven aan, een breedgeranden hoed

op en een zak over den schouder. Zonder een woord te spreken komen zij in de keuken, die tegelijk tot woonkamer dient, en als de baas niet tehuis is, zetten zij zich bij den haard neder, steken hunne pijpen aan en houden den hoed op. Langzamerhand verlaten allen de keuken en de baas komt evenzeer met den hoed op binnen. Hij plaatst zich zwijgend tegenover de beide bedelaars, die dan opstaan, zich voor hem plaatsen, hunne hoeden afnemen en het huwelijksvoorstel doen. Zij prijzen natuurlijk den jonkman, voor wien zij handelen, hemelhoog, deelen mede, wat zijn vader hem wil medegeven, enz. De baas laat hen bedaard uitspreken en zegt dan, dat hij er met zijn dochter over wil praten. Van deze hangt het af, of de beslissing dadelijk zal volgen, dan of er eenig uitstel zal gevraagd worden om zich te beraden.

Zoodra de baas de keuken verlaten heeft, komt er een meid, zet roggebrood en appelwijn gereed en noodigt de bedelaars door gebaren uit om toe te tasten, zonder echter een woord met hen te spreken.

Inmiddels is de baas met zijn huisgenooten in overleg getreden omtrent het antwoord aan de bedelaars te geven. Verlangt men een zekeren tijd van beraad, dan wordt dit aan de bedelaars medegedeeld, die hierop dadelijk weggaan en op den bepaalden dag terugkeeren. Heeft het meisje zich voor het huwelijk verklaard, of liever, is haar vader met de verbintenis ingenomen, dan komt de aanstaande bruid lachend in de keuken, zet den bedelaars wittebrood, boter en spek voor en noodigt hen uit om zich eens flink te goed te doen. Hoemeer men met de zaak ingenomen is des te vetter spek wordt er opgezet. Het meisje komt bij de beide bedelaars aan tafel zitten, en als deze niet meer eten willen, steekt zij hun alles, wat overgebleven is in hunne zakken. Over de zaak van het huwelijk wordt geen woord gesproken.

Wordt het aanzoek afgewezen, dan komt het meisje ook in de keuken en legt zwijgend een aantal houten op den haard, in dier voege dat de spitse uiteinden naar boven gericht zijn. Op deze wijze wordt de weigering kenbaar gemaakt. Vindt echter het aanzoek een gunstig onthaal, dan wordt dit aan den jonkman meegedeeld, die dan in overleg met zijn vader of oudsten

broeder, als de vader overleden is, een dag bepaalt, waarop hij het meisje in persoon, vergezeld van zijn naasten bloedverwant zal komen vragen. In de woning der bruid worden tot ontvangst van den bruidegom in het geheel geen toebereidselen gemaakt; zij moet zelfs de gasten in haar gewone werkpak ontvangen en mag de dagelijksche werkzaamheden, als melken, koeien voëren, eten koken en dergelijke niet staken. Zoo moet het den aanstaanden bruidegom blijken, dat hij een flinke huisvrouw zal krijgen.

Het meisje neemt volstrekt geen notitie van haar aanstaande en zijn gezelschap, maar gaat haar gang, alsof er niets bijzonders aan de hand is. Inmiddels worden de noodige afspraken gemaakt omtrent de huwelijksgift, den trouwdag enz. tusschen de beide vaders, of wie in hun plaats optreden. Daarna gaat men aan tafel, waar een zeer gewone maaltijd opgedischt wordt. Het meisje zit tusschen hare ouders in, tegenover den aanstaanden bruidegom, voor wien een groot ledig glas staat. Als de maaltijd ongeveer half afgelopen is, staat de jonkman op en vult het glas boordevol met appelwijn. Hij drinkt het staande half leeg en reikt het overschot aan het meisje toe, die dit dadelijk uitdrinkt. Zoodra dit geschied is, gaat de bruidegom naar de bruid, die opgestaan is om hem te ontvangen. Beiden gaan dan het vertrek uit en de verloving heeft onherroepelijk haar beslag gekregen. Gewoonlijk begeeft zich het jonge paar dadelijk naar den geestelijke om diens zegen te vragen.

Met hunne stamverwanten in Groot-Brittannië hebben de Bretagners in Frankrijk de voorliefde voor lichaams oefeningen gemeen. Zij zijn vooral liefhebbers van de edele worstelkunst en openbaren dit bij onderscheiden gelegenheden. Door geheel Bretagne beroemd is de wedstrijd in het worstelen, die om de twee jaren in de marktplaats La Trinité-Langonnet, in Morbihan gehouden wordt. Duizenden boeren uit den omtrek stroomen bij deze gelegenheid derwaarts om getuige te zijn van dit nationaal vermaak of er werkdadig deel aan te nemen. Onder het spelen op den doedelzak en de fluit wordt er een kruis door het dorp gedragen, aan welks dwarshout de prijzen: bonte zak- en halsdoeken, zakmessen, pijpen, opgehangen zijn. Daarna begeeft men zich naar de weide of het heideveld, waar de worstelstrijd zal plaats grijpen. Hier neemt een der commissarissen van het

leest een zweep en drijft hiermede de toeschouwers uiteen, zoodat zij een wijden kring vormen. Daarna treedt een der jongelieden in het krijt, neemt een der prijzen van den inmiddels in den grond geplaatsten paal, ontkleedt zich tot op het hemd en de broek na, en loopt met den prijs zwaaiend in het rond, waarmede hij te kennen wil geven, dat hij een partij zoekt, die er met hem om kampen wil. Biedt er zich geen partij aan, dan mag hij den prijs houden. In het tegenovergestelde geval plaatsen zich de beide kampioenen allereerst tegenover elkander en geven elkander de hand, ten bewijze, dat de aanstaande worsteling niets te kort doet aan de vriendschappelijke gevoelens, welke zij jegens elkander koesteren. Hierop begint de kamp, die soms slechts eenige seconden, soms ook een kwartier en langer duurt. Het doel, dat de kampioenen moeten bereiken, is hunne tegenstanders zoo ter aarde te werpen, dat deze met beide schouders den grond raken. Eerst als men het zoover gebracht heeft, is de strijd beslist. De overwinnaar helpt dan den overwonnene op, en deze laatste erkent zijn nederlaag door den overwinnaar te omarmen en in de hoogte te beuren. Zoo gaat het voort, totdat alle prijzen gewonnen zijn. Is het worstelen afgelopen, dan gaat men tot andere krachtvereischende oefeningen over, zooals het werpen van zware steenen, het horizontaal uitsteken met één hand van zware ijzeren stangen en dergelijke. Die hierbij de meeste kracht openbaart, krijgt een ram tot prijs. De geheele feestviering wordt opgeluisterd met de tonen van doedelzakken, fluiten en bassen, en na den afloop wordt de geliefkoosde volksdrank, de cider of appelwijn, duchtig aangesproken.

EEN BLIK OP HET FRANSCH VOLKSKARAKTER.

Niet alleen omtrent ver afgelegen landen en volken heerscht nog menige dwaling, maar ook omtrent volken, die in onze onmiddellijke nabijheid wonen, van wie wij dagelijks door de nieuwsbladen berichten ontvangen, zijn nog velerlei verkeerde voorstel-

lingen in omloop, van ouder tot ouder overgeleverd en daardoor in sommige geest bijkans onuitroeibaar diep geworteld. Dit geldt met name van de Franschen. Bijna spreekwoordelijk is b. v. de Fransche lichtzinnigheid geworden en menige andere verkeerdheid, die aan het Fransche volk toegeschreven wordt, terwijl van die lichtzinnigheid en van menig ander hun toegeschreven gebrek in de werkelijkheid bij de massa des volks weinig of niets te vinden is en vele andere verkeerdheden, waaraan de Franschen werkelijk lijden en waardoor zij zich dikwijls aan de dreigendste gevaren blootstellen, bijkans nooit wordt gerept. Het is dus-wel der moeite waard ons eens wat nauwkeuriger op de hoogte te stellen van dat veel besprokene maar in menig opzicht kwalijk bekende Fransche volkskarakter, en ik ben uitnemend in de gelegenheid mijne lezers hieromtrent in te lichten, daar ik voor mij heb liggen de aantekeningen van een Duitscher, die drie en twintig jaren onder hen heeft verkeerd, en, blijkens zijn in menig opzicht hoogst gunstig oordeel over de eigenaardigheden der Fransche natie, niet lijdt aan het vooroordeel, dat vele zijner landslieden, als zij spreken of schrijven over de Franschen, kenmerkt. Wij willen dezen waarheidslievendenden Duitscher, wiens blik even scherp, als zijn pen welversneden is, aanstonds het woord geven en dus aan zijne hand als 't ware op een geestelijken ontdekkingstocht in Frankrijk uitgaan, terwijl wij tusschen zijne mededeelingen en opmerkingen eenige van elders ontleende bijzonderheden zullen invlechten.

Vooraf zij opgemerkt, dat wij, in weerwil van de groote verscheidenheid der bestanddeelen, waaruit het Fransche volk bestaat, met volle recht van een Fransch volkskarakter in het algemeen mogen spreken. De geheele Fransche natie ondergaat namelijk aanhoudend en voortdurend den invloed van haar hoofdstad en wordt van lieverlede meer naar het beeld en de gelijkenis van Parijs gevormd. Parijs is in waarheid hoofdstad, middelpunt van Frankrijk. Alle eigenaardigheden van het Fransche volksleven zijn binnen hare muren vereenigd en verspreiden zich van daar in alle richtingen door het geheele land. Zij is de toongeeffster op elk gebied des levens, en slechts hetgeen in overeenstemming is met hetgeen de Parijzenaars denken en doen kan voor echt Fransch gelden. Alleen in de uiterste deelen van het land, in Bretagne, waar wij in het vorige tafereel het volksleven gadesloegen, en in

de uiterste Westelijke en Zuidelijke streken van Frankrijk kan men van den Parijschen invloed onder een gedeelte der bevolking betrekkelijk slechts weinig bemerken. Daar is het oorspronkelijke karakter der bewoners het zuiverst bewaard gebleven, hoezeer Parijs er ook het voorwerp is der algemeene bewondering en het model, waarnaar de meest beschaafde en invloedrijke klassen der bevolking zich richten.

Ten gevolge van dezen belangrijken invloed, welken Parijs uitoefent, is de Fransche natie voorbestemd om eindelijk het meest vast aaneen gesloten geheel te vormen, dat men onder de Europeesche volken aantreft. De aardrijkskundige gesteldheid van het land draagt er almede niet weinig toe bij, dat de eigenaardigheden der verschillende stammen van Frankrijk's bevolking hoe langer zoo meer worden uitgewischt. Frankrijk vormt een samenhangend geheel. Hooge bergketenen, die scheiding tusschen de bewoners van verschillende streken maken, vindt men er niet. Bovendien liggen de bergachtige streken: de Pyreneeën, de Alpen, de Vogeezen, de Jura en de Cevennen, op de grenzen, terwijl het Hoogland van Bretagne door geen bergketen van het overige gedeelte van Frankrijk is gescheiden. De bergen in het midden zijn van alle zijden toegankelijk. Zoo is het verkeer tusschen de bewoners der verschillende deelen van Frankrijk uiterst gemakkelijk en wordt bovendien zeer bevorderd door de talrijke en uitgestrekte rivieren, die het doorstroomen. Met uitzondering van de kuststreken langs de Middellandsche Zee, heeft de luchtgesteldheid en het voorkomen van het land in de verschillende deelen van Frankrijk zeer veel overeenkomst met elkander, zoodat ook door deze omstandigheid, in vereeniging met de reeds genoemde, de verschillpunten tusschen de onderscheidene deelen der bevolking, langzamerhand worden uitgewischt. Overal in Frankrijk is de winter zacht en de zomer matig warm; de grond is alomme vruchtbaar, zonder echter zulk een weelderigen plantengroei te bezitten als de meer zuidwaarts gelegen landen; het voorkomen der natuur is alom vriendelijk, lachend en schoon, zoodat de inwoners wel reden hebben om hun land vol ingenomenheid en fierheid »*La belle France*» te noemen.

Werpen wij nu, zooals wij ons voorgenomen hadden, aan de hand van onzen Duitschen waarnemer, een blik op het Fransche

volkskarakter. Ook hij maakt al dadelijk gewag van het verkeerde oordeel, waaraan diegenen zich schuldig maken, die altijd den mond vol hebben van de Fransche lichtzinnigheid en wuftheid en zich verbeelden, dat zij door het schermen met deze woorden al een zeer juiste en onverbeterlijke karakteristiek van de Fransche natie leveren. Velen, zegt onze Duitscher, praten het genoemde oordeel na, zonder te bedenken, dat de lichtzinnigheid geen groote natie het aanzijn kan geven, zooals Frankrijk geworden is ten gevolge van een arbeid, die vele eeuwen lang geduurd heeft en waardoor uit de vreemdsoortigste en meest uiteenloopende bestanddeelen, uit Kelten, Romeinen en Germanen, eene nationale eenheid geboren is, die nauwelijks ergens ter wereld haar wederga vindt. De Franschman is dan ook inderdaad niet lichtzinnig van aard, maar hij heeft een vroolijke en opgeruimde manier van het leven op te vatten en te doorleven. Hij is onvermoeid in den arbeid en daarbij zeer matig en spaarzaam. Niet velen zullen het weten, en toch is het een onloochebare waarheid, dat nergens ter wereld zooveel gespaard wordt als in Frankrijk. Wel is waar, zijn er landen in Europa, waar het spaarbankwezen meer uitgebreid is en het bedrag der inlagen bij deze inrichtingen grooter is, maar de Fransche spaarzaamheid behoeft ook nauwelijks de aanmoediging en ondersteuning der spaarbanken. De burgerstand in de steden koopt voor zijne spaarpenningen liefst schuldbrieven van zijn eigen vaderland, en verkiest deze zekere belegging van zijne kapitalen verre boven de onzekere kansen op groote winsten, die zooveel in ons vaderland en elders hun geld doet steken in hoogst insoliede staats- of spoorwegleeningen van vreemde, veraf wonende natiën. De vijf milliarden, welke de Fransche regeering heeft moeten leenen om de oorlogsschuld aan de Pruisen af te doen, zijn voor het grootste gedeelte in Frankrijk, en wel onder den kleinen man geplaatst, evenals zoovele andere milliarden, waarmede onder het verkwistend bestuur van Napoleon III de Fransche staatschuld is vermeerderd. Eene natie nu, die zich kenmerkt door zulke eigenschappen, als arbeidzaamheid en spaarzaamheid, kan niet maar zoo kort- en losweg als een lichtzinnig en nietig volk gekenschetst worden. De genoemde eigenschappen kunnen veeleer tot verklaring dienen van den ongemeenen en schier onuitputtelijken rijkdom, die vooral in de jongst verloopene jaren, na het woeden van den vernielenden

oorlog, op zulk een schitterende en verbazingwekkende wijze aan den dag gekomen is, en waardoor Frankrijk in staat werd gesteld om niet alleen de ontzaglijke oorlogsschuld aan Pruisen binnen een zeer kort tijdsverloop te betalen, maar ook om zich geheel te herstellen van de geduchte stoffelijke verliezen, die het in den oorlog geleden had en die menige andere natie geheel te gronde zouden gericht hebben. De Fransche burgerman legt er zich op toe om bij het bereiken van den rijperen mannelijken leeftijd als rentenier te kunnen leven en het geslacht dezer lieden is dan ook in Frankrijk en vooral te Parijs bijzonder talrijk. Voorts houde men in het oog, dat meer dan de helft van Frankrijks bevolking zich met den landbouw bezighoudt en niemand ter wereld is minder lichtzinnig dan de Fransche boer. Hij werkt onverdroten, in het zweet zijns aanschijns, met het doel om mettertijd ook een welgezeten man, een kleiner of grooter grondbezitter, te worden. De eenvoud onder deze soort van menschen is zóó groot, dat menig millionair onder de landbouwers met klompen en een gelapten kiel aan rondloopt, die hij alleen op zon- of feestdag tegen een meer aanzienlijk gewaad verwisselt 1).

Het eigenlijke hoofdgebrek der Franschen is een geheel ander, dan hetwelk gewoonlijk daarvoor gehouden wordt. Hun hoofdgebrek is, onwetendheid. Dit gebrek is niet alleen eigen aan de laagste klassen, die nauwelijks kunnen lezen en schrijven, maar men vindt het onder alle standen zonder onderscheid, met uitzondering natuurlijk van den geleerden stand, die zich met de mannen der wetenschap van andere natiën gerust kan meten. Dikwijls verneemt men vermakelijke staaltjes van de onwetendheid der Franschen op het gebied der aardrijkskunde, maar deze maakt slechts een onderdeel uit van hunne onwetendheid op menigerlei ander gebied. Zij spotten er zelve mede, maar hebben noch den moed, noch den lust om zich van dit euvel te bevrijden, ondanks de treurige gevolgen, die zij er reeds menigmaal van ondervonden hebben. De Franschman is zeer schrander en vlug van begrip, maar hij stelt er bijzonder weinig prijs op om zich behoorlijk op de hoogte te stellen van hetgeen er in het buitenland om-

1) In mijne omgeving doet zich vaak hetzelfde verschijnsel voor, waaruit men zien kan, dat het niet aangaat de Hollandsche eenvoud zoo botweg tegenover de Fransche weelderigheid te stellen.

gaat. Uiterst gering is het aantal Franschen die een Duitsche of Engelsche courant kunnen lezen, en er zijn slechts zeer weinig dagbladen, die hunne lezers behoorlijk op de hoogte houden van hetgeen er in het buitenland voorvalt. De studie der vreemde talen verkeert in Frankrijk in den treurigsten toestand. Op de middelbare scholen wordt wel is waar Engelsch en Duitsch onderwezen, maar de vruchten van dit onderwijs zijn al zeer gering. De Franschen beweren, dat zij geen aanleg hebben voor het leeren van vreemde talen, doch het schijnt meer te leggen aan den weinigen lust, die zij er in hebben.

Een ander algemeen heerschend gebrek in Frankrijk is het jacht maken op staatsambten. Het is de hoogste eerezucht van een Fransch huisvader een of meerdere zijner zonen in staatsdienst geplaatst te krijgen en de zucht der regeeringen om goede vrienden te blijven met een aantal min of meer hooggeplaatste familiën heeft er aanleiding toe gegeven, dat het aantal staatsambten ver boven de behoefte is uitgebreid en het in Frankrijk wemelt van ambtenaren, hetgeen aan den goeden loop der zaken niet altijd bevorderlijk is en oorzaak is van dat steunen op de regeering, hetwelk in Frankrijk aan de orde van den dag is, in die mate zelfs, dat het initiatief van bijzondere personen en vereenigingen er geheel door verlamd wordt en de talrijke wisselingen van regeering het land aan de geweldigste schokken en beroeringen bloot stellen.

Dit gebrek hangt wellicht nauw samen met eene deugd, die allen Franschen zonder onderscheid eigen is, namelijk met hunne vurige vaderlandsliefde. De Franschman gevoelt zich buiten zijn land zelden gelukkig. Moet hij het verlaten, het is zijn aanhoudend streven om er eenmaal weder terug te kunnen keeren. Zelfs op vreemdelingen oefent het schoone land zulk eene machtige aantrekkingskracht uit, dat het hun, als zij er een tijd lang in hebben verkeerd, moeielijk valt het te verlaten en zij er later altijd weer naar verlangen. Dit is duidelijk gebleken na den Pruisisch-Franschen oorlog in 1870 en 1871. Tijdens den oorlog waren de vele Duitschers, die zich in Frankrijk ophielden, het land uitgedreven, en hadden bij hun terugkeer natuurlijkerwijze geen vriendelijke ontvangst te wachten. Toch vestigden zich de meesten na het einde van den oorlog en de nederlaag van de Commune weder in hunne oude woonplaatsen.

Een niet minder algemeen heerschend gebrek onder de Franschen is het volgen van den ouden sleur. De Franschman is veel meer aan het overgeleverde gehecht dan men gewoonlijk geneigd is aan te nemen. In plaats van nieuwe banen te betreden, blijft hij bij voorkeur de oude, platgetredene bewandelen. In alle takken van het bestuur heerscht de sleurgeest oppermachtig, in het onderwijs en het krijgswezen zelfs, het lievelingsgebied waarop de Fransche geest zich beweegt. Na de ontzettende nederlagen ten gevolge van dien sleurgeest, welke ook bij het leger heerschte, kost het nog de grootste moeite om daarin doortastende veranderingen tot stand te brengen.

Een ander groot gebrek der Franschen is het gevolg van een hunner voortreffelijkste en meest kenmerkende eigenschappen. De Franschen munten over het algemeen uit door geestigheid en vernuft en zijn daardoor alleraangenaamst in den omgang, meesters op het gebied van den stijl, op het tooneel en in velerlei andere opzichten. Maar zij hechten er eene overdreven waarde aan. Wat niet geestig is, is naar hun smaak niet goed, niet schoon, niet deugdelijk. Wie de lachers op zijne zijde weet te krijgen, is in Frankrijk de meest gevierde man. Dit verschijnsel geeft aanleiding, dat er dag aan dag de schromelijkste onbillikheden plaats hebben, en dat allerlei verderfelijke denkbeelden en beginselen ingang vinden, omdat hunne voorstanders er een vernisje van geestigheid over heen weten te werpen, waardoor zij aantrekkelijk en aanbevelenswaardig worden in het oog hunner landgenooten.

De Franschen zijn van oordeel, dat het vernuft niet alleen hunne meest kenmerkende eigenschap is, maar dat het ook hun uitsluitend eigendom is. Wanneer een vreemdeling in een gezellige bijeenkomst eene geestigheid zegt, geraken alle Franschen hierover in verwondering. Hierdoor leggen zij voorzeker eene groote mate van ijdelheid aan den dag, en ook dit gebrek heeft men vaak een bij uitnemendheid Fransch gebrek genoemd. Het staat echter te bezien of op de natiën, die het altijd zoo druk hebben over de Fransche ijdelheid, de gelijkenis van den splinter en den balk niet mede van bijzondere toepassing is. Evenals bijzondere personen gewoonlijk een geopend oog hebben voor de ijdelheid van hen, met wie zij verkeerden, en hunne eigene ijdelheid voor rechtmatige fierheid en zelfwaardeering uitgeven, zoo

zijn ook de volken licht geneigd om hunne eigene deugden te overschatten en die van andere natiën gering te achten. Onder de oude volken was het algemeen, dat de eene natie de andere voor barbaren hield. En nog tegenwoordig is deze nationale ijdelheid op verre na niet uitgestorven. De Engelschman houdt er zich van overtuigd, dat alleen zijn land ware »gentlemen» oplevert, en hij schroomt niet, deze meening overal luid uit te hazuinen. De Duitscher spreekt met bijzondere ingenomenheid van de Duitse »trouw», alsof er buiten Duitschland niets dan wuftheid en veranderlijkheid te vinden is. De Franschen zijn ijdel, maar hebben deze verkeerdheid met hunne naburen gemeen. Zij weten het zelf en spotten er zelf mede, gelijk met al hunne ondeugden en gebreken. Dit moet men tot eer van de Franschen zeggen, dat zij van alle preutschheid, veinzerij en gemaaktheid in de hoogste mate afkeerig zijn en ook hunne gebreken niet onder stoelen of banken steken. Zij dragen het hart op de tong en laten zich met al hun deugden en verkeerdheden gaarne door het licht der openbaarheid bestralen. Zij zijn ook te praatziek en te hartstochtelijk om hunne gevoelens en neigingen verborgen te houden. De hartstocht speelt bij alles, wat zij doen, een groote rol en zij luisteren meer naar de stem van hun warmbloedig hart, dan naar die van het bedachtzame verstand. Alles, wat alleen door het vuur van den hartstocht tot stand kan komen, gelukt den Franschen ook bijzonder goed, doch wat slechts de vrucht kan zijn van een langdurigen moeievollen arbeid, komt in den regel onder hen niet tot stand. Daaraan is het dan ook toe te schrijven, dat in Frankrijk de geweldige revolutie van 1789 plaats kon hebben, waardoor zoovele eeuwenheugende misbruiken zijn afgeschaft, terwijl vele andere volken rustiger genot hebben van de vruchten, die deze gebeurtenis afgeworpen heeft, dan de Franschen zelve.

Op godsdienstig gebied zijn de Franschen zeer verdraagzaam, minder ten gevolge van eene bepaalde overtuiging, dan ten gevolge van hunne eigenaardige natuur. Misschien moet men hunne verdraagzaamheid voor een groot gedeelte ook toeschrijven aan hunne godsdienstige onverschilligheid, welk gebrek misschien nergens ter wereld zoo sterk heerscht en zoo algemeen verbreid is als in Frankrijk. Vooral in het gezellig verkeer openbaart zich de ver-

draagzame aard der Franschen in eene bijzonder sterke mate. Welwillend en vriendelijk van nature, kunnen zij zelfs de scherpste tegenspraak verdragen, wanneer die slechts in een beleefden vorm gekleed is. Nooit laten zij na, wanneer zij iemands gevoelen bestrijden, met een vriendelijk »*Pardon!*» te beginnen. Zij zullen eerder eene onbillijkheid dan eene onbeleefdheid begaan en verdragen ook de eerste veel gemakkelijker dan de laatste. Ook ten opzichte van buitenlanders is de Franschman de welwillendheid en verdraagzaamheid zelve. Het valt den vreemdeling hoogst gemakkelijk toegang te verkrijgen zelfs tot de fijnste en hoogste kringen, wanneer hij slechts een belangwekkend persoon, een man van talent is. Voor het talent koesteren de Franschen eene onbegrensde hoogachting. Nergens ter wereld is het beginsel van de maatschappelijke gelijkheid der menschen zoo diep in het volksleven geworteld als in Frankrijk, nergens zijn de menschen minder door allerhande slagboomen van rang en stand van elkander gescheiden en tegen elkander verdeeld. Nergens ook worden kunstenaars en schrijvers meer geëerd dan in Frankrijk. Men is er trotsch op, hen in zijn huis te ontvangen en onder alle standen gelden zij voor de eerbiedwaardigste personen van het gansche volk.

Toen de beroemde componist Halévy begraven werd, werd de lijkwagen gevolgd door ministers, maarschalken, generaals, diplomaten en alles wat in Parijs slechts groot en aanzienlijk was, of tot de wereld der letterkundigen en kunstenaars behoorde. Eene ontzaglijke volksmenigte had zich aan weerszijden van den weg geschaard. Een grijsaard in de eenvoudige uniform van de leden der Academie drong door de menigte heen om zich bij den lijkstoet aan te sluiten. Allen lichtten den hoed af en maakten eerbiedig plaats voor hem. Het was Auber, de componist van de beroemde opera: de *Muette van Portici*.

Of een talentvol man een Franschman dan wel een vreemdeling is, dit is den Franschen volmaakt onverschillig. Rossini en Meijerbeer, de beroemde componisten, waren vreemdelingen, maar werden evenzoo vereerd als de beroemdste Fransche musici. Ary Scheffer, de vermaarde schilder, was een Hollander en genoot de gunst van het gansche beschaafde publiek te Parijs, niet het minst die van den toenmaligen koning Louis Philippe en

zijn hof. Men heeft ook deze eigenaardigheid wel eens willen doen voorkomen als het gevolg van de nationale ijdelheid der Franschen, die grooten talenten gaarne gastvrijheid zouden verleenen om met hen te pronken en te schitteren, maar deze soort van ijdelheid steekt dan toch in elk geval gunstig af bij de onverschilligheid die men in andere landen soms ten aanzien van waarlijk groote en beroemde persoonlijkheden aan den dag legt.

Wij hebben reeds gewag gemaakt van de diepe wortelen, die het beginsel der gelijkheid in den geest van het Fransche volk heeft geslagen. Deze omstandigheid heeft zeer gunstig op de ontwikkeling van het volkskarakter gewerkt. Door het inéenvloeden der verschillende maatschappelijke standen staat het peil der beschaving in den omgang zóó gunstig, dat hierdoor het gemis van degelijk onderricht op de scholen eenigermate vergoed wordt. De lagere volksklassen in Frankrijk onderscheiden zich niet, gelijk elders, door eene grovere en lomper uitspraak of door het gebruik van ruwe en onbeschaafde uitdrukkingen, neen, zij drukken zich even beschaafd uit en spreken even fatsoenlijk en juist als de hoogere standen. Dikwijls maakt men kennis met arbeiders, die niet lezen of schrijven kunnen, en toch de beleefdheid en schrandtheid zelve zijn. De meesters en meesteressen behandelen hunne dienstboden met de grootste voorkomendheid en maken tegenover hen zelden of nooit gebruik van de gebiedende wijs. Als twee werklieden elkander ontmoeten op de straat ziet men hen vaak de muts of pet voor elkander lichten, even hoffelijk als men dit in andere landen voor aanzienlijke personen doet. Onder alle standen des volks zijn de fraaië en sierlijke vormen in eere. Vandaar dat nergens ter wereld de zoogenaamde kunstindustrie, d. w. z. het toepassen van de kunst op voorwerpen van nijverheid, zulk eene hoogte bereikt heeft en zulk eene belangrijke uitbreiding verkregen heeft als in Frankrijk.

De neiging tot gezelligheid die den Franschen eigen is, de gemakkelijkheid, waarmede zij zich in de wereld bewegen en hun beminnelijk, vriendelijk karakter, zijn daarom nog zooveel hooger te schatten, omdat zij het uitvloeisel zijn van hunne goedhartigheid. De Franschman is gaarne bereid tot helpen, als hij lijden ziet, en het doet hem leed als hij niet helpen kan. Niet alleen helpen de rijken gaarne en gewillig de armen, maar deze laatsten

stellen hunne schrale beurs, hun arm, hunne gaven met de grootste bereidvaardigheid ten dienste van hen, die nog ongelukkiger zijn dan zij, en hierdoor wordt aan het Fransche volksleven eene eigenaardige bekoorlijkheid verleend, welke almede er toe bijdraagt om zelfs den vreemdeling, die zich in Frankrijk ophoudt, innig aan dit schoone land te verbinden. -- Doch hoe goedhartig ook, lichtelijk gaat de Franschman over tot gewelddadigheden ten gevolge van zijne hartstochtelijke natuur. Lang laat hij zich soms de willekeur der regeering b. v. welgevallen, maar zijn eenmaal de hartstochten aan het woeden, dan werpt hij haar eensklaps gewelddadig omver. Deze hartstochtelijkheid der Franschen is oorzaak, dat er in Frankrijk zoo weinig doortastende hervormingen, maar daarentegen zooveel te meer geweldige omwentelingen plaats hebben. De verschillende regeeringen zijn wel is waar door hunne verkeerdheden mede oorzaak geweest van de talrijke revoluties, die Frankrijk hebben beroerd, maar toch komt de schuld er van voornamelijk op het volk neer, dat zich niet met gematigdheid en vastberadenheid tegen het veldwinnen van de misbruiken en verkeerdheden der regeeringen heeft verzet en er niet naar gestreefd heeft om willekeur onmogelijk te maken. Een volk dat op staatkundig gebied tot rijpheid gekomen is, laat zich zijne rechten en vrijheden niet door één eierzuchtig man, die alles op het spel durft zetten, ontrooven; het weet er veeleer voor te zorgen, dat het ter rechter tijd zich ter handhaving daarvan in de bres stelt. Zulk een volk onderwerpt zich niet aan *coups d'état*, aan roekelooze staatsgrepen. De Franschen zijn er dus zelven de schuld van, dat zij in het verloop dezer eeuw reeds tweemaal aan den rand des ondergangs zijn geweest. De 18de Brumaire, het tijdstip van den staatsgreep door Napoleon I ondernomen, moest tot Waterloo leiden; de 2de December, het tijdstip van den staatsgreep des laatsten keizers, moest onfeilbaar Sedan ten gevolge hebben. Beide geweldige nederlagen zijn het gevolg van het welgelukken der beide staatsgrepen, en de omvang van de laatste dier nederlagen was geheel evenredig aan de onverantwoordelijke slaphed en onverschilligheid, waarmede de Franschen den staatsgreep van den 2^{den} December verdragen hebben.

Onderscheidene gebreken, die den Franschen verweten worden, zijn het gevolg van voortreffelijke eigenschappen, de overdrijving

als 't ware daarvan, en men zal dan ook hunne verkeerdheden minder streng beoordeelen, wanneer men hunne deugden kent. *Tout comprendre c'est tout pardonner*, alles begrijpen is alles vergeven, dit woord van Franschen oorsprong is even diepzinnig en waar als heilzaam en weldadig in de toepassing. Evenals de overdreven bewondering is ook de geringschatting van menschen en volken het gevolg van gebrekkige kennis, en wij zouden over het algemeen billijker en verschoonender oordeelen, wanneer wij omtrent beider waar karakter en omtrent den oorsprong hunner deugden en gebreken beter op de hoogte waren. Zoo b. v. ten aanzien van de wultheid der Franschen. De Franschen zijn inderdaad wuft, doch in een anderen zin dan men het gewoonlijk bedoelt. Zij beloven spoedig iets, doch het valt hun moeilijk hunne beloften te houden. Dit is een groot gebrek en in staat een degelijk en nauwgezet man wanhopig te maken. De wultheid van den Franschman staat echter, hoe zonderling het misschien klinke, in nauw verband met zijne goedhartigheid en dienstvaardigheid. Hij geeft niet gaarne een afwijzend antwoord. Nu belooft hij wel niet met de gedachte, dat hij toch niet voornemens is zijne belofte te houden, maar hij is er toch niet altijd zeker van, of hij hiertoe wel in staat zal zijn, en daar hij iedereen helpen wil, brengt hij velen in groote verlegenheid.

In handels- en andere zaken daarentegen is de Franschman in den regel een toonbeeld van eerlijkheid en nauwgezetheid. Zelfs de kleinste winkelier zal niet licht tekort komen in het voldoen aan zijne verplichtingen. Tijdens den Fransch-Duitschen oorlog kwam de soliditeit der Parijsche winkeliers schitterend aan het licht. Door den oorlog en vooral door het beleg van de hoofdstad waren de zaken van de meesten zoozeer achteruitgegaan, dat zij zich zonder eenige schande failliet hadden kunnen verklaren, doch zij verzochten slechts om uitstel van betaling en hebben na het verloop van den bestemden termijn hunne schuldeischers behoorlijk voldaan. Ten gevolge dezer rechtschapenheid is het onderling vertrouwen, zelfs onder de lagere volksklassen zeer groot. Nergens kan men zoo gemakkelijk crediet krijgen als te Parijs en nergens misschien wordt er minder misbruik van gemaakt. De afkeer van gewaagde en lichtvaardige speculaties, staat ongetwijfeld met de laatstgenoemde schoone volkseigenaardigheid in verband.

Evenzeer als de godsdienstige, laat ook de zedelijke ernst der Franschen te wenschen over, doch veel wordt in dit opzicht goed gemaakt door hun sterk ontwikkeld eergevoel. De schaduwzijde van deze eigenschap is, dat zij bovenmate gesteld zijn op roem en toejuiching van buiten, welke roemzucht hun vaak een prikkel is tot groote en schoone daden, maar ook vaak aanleiding geeft, dat zij deugd en plicht geheel uit het oog verliezen, als het de bevordering van hun eerezucht geldt. Ook vervallen zij niet zelden tot een ijdelheid en zelfverheffing, die moeielijk te verdragen zouden zijn, als zij zich tegelijkertijd niet kenmerkten door een waarlijk bewonderenswaardige mate van goedhartigheid, vriendelijkheid en grootmoedigheid.

Niet minder bewonderenswaardig is de scherpzinnigheid en de helderheid van geest, waardoor de Franschen zich over het algemeen kenmerken en die ook niet vruchteloos gezocht worden bij de groote massa, welker kennis, gelijk wij straks zagen, veel te wenschen overlaat. Hunne schrijvers en redenaars weten hunne altijd heldere gedachten met groote gemakkelijheid, juistheid en sierlijkheid uit te drukken. Alles wat verward en duister is boezemt hun een onweerstaanbaren afkeer in, en zij verstaan de moeielijke kunst om zelfs de diepzinnigste gedachten op de eenvoudigste en meest verstaanbare wijze uit te drukken. Een onzer rijkst begaafde landgenooten, de hoogleeraar Cobet, heeft eens van de Franschen getuigd, dat zij bij uitnemendheid de kunst verstaan om een boek te schrijven, d. w. z. een boek, dat dien naam verdient, welks vorm even schoon is als de inhoud en dat door de orde en de klaarheid, waarmede het onderwerp behandeld wordt, een onuitwischbaren indruk maakt op den geest der lezers, onverschillig waarover het handelt, of het een roman dan wel een werk van wetenschappelijk gehalte is. Zij bezitten een uitstekend hulpmiddel hiertoe in hun bewonderenswaardige taal, die meer dan eenige andere Europeesche taal uitmunt door juistheid van uitdrukking, regelmaat en orde, en het daaraan ook te danken heeft, dat zij zoo algemeen verbreid is en door ieder beschaaftde gewaardeerd wordt als een der uitstekendste vormingsmiddelen van jongelieden tot hoogere beschaving. Ook is de Fransche letterkunde, als men het groote aantal lichtvaardige en zedenbedervende romans uitzondert, welke er deel van uitmaken,

een schatkamer van de schoonste en kostbaarste werken, welker waarde, evenals die van de geschriften der Classieken, na eeuwen nog zal erkend worden.

Geen wonder, als wij de genoemde karaktertrekken der Fransche natie ons gezamenlijk voor den geest roepen, dat er van deze natie zulk een geweldige kracht uitgegaan is in de wereld en dat zij eeuwen achtereen de hoofdrol heeft gespeeld in Europa. In weerwil van de vermindering harer politieke beteekenis na de nederlagen in den Fransch-Duitschen oorlog is haar invloed, vooral op het gebied der beschaving, der letterkunde en der wetenschap, nog altijd zeer groot en zal dit, zoolang de Franschen zich blijven onderscheiden door hunne rijke gaven, bij voortdoring zijn. Jammer slechts dat deze machtige invloed, door Frankrijk uitgeoefend, oorzaak geweest is van de verbreiding veler dwaasheden en verkeerdheden nevens zooveel groots en goeds, dat de wereld aan dit rijk begaafde volk te danken heeft.

BLIKKEN OP PARIJS EN DE PARIJZENAARS.

1. IN HET HART VAN FRANKRIJK.

Ik zou evenzeer jegens mijne lezers als jegens Frankrijk's schitterende en prachtige hoofdstad een vergrijp plegen, indien ik in dit werk een poging ging wagen om een eenigszins volledige beschrijving van deze reusachtige wereldstad en het rijke, veelzijdige leven waarvan zij het tooneel is, te geven. Om deze beschrijving behoorlijk aan den eisch te doen beantwoorden zou ik minstens over drie vierden van de in dit werk mij toegestane ruimte moeten beschikken, of, als ik mij met eenige dozijnen bladzijden tevreden stelde, zou ik niets anders kunnen leveren dan een droge, dorre opsomming van merkwaardigheden, een mageren catalogus, die beter in een aardrijkskundig handboek, dan in een werk, dat ook tot ontspanning moet dienen, op zijn plaats zou zijn. Ik volg dus den weg, dien ik telkens, en naar ik hoop tot genoegen der lezers, bewandeld heb, waar de stof

overvloedig en overweldigend was : ik bepaal mij tot het schetsen van een aantal belangwekkende tafereelen aan de hand van bevoegde en onderhoudende gidsen. Met het oog op Parijs is dit te meer noodig, omdat het bijkans onmogelijk is om van deze wereldstad, nog afgezien van haar overmeesterenden rijkdom aan merkwaardigheden, een beeld te teekenen, dat volledig aan haar wezen beantwoordt. Men kan, ja, een uitvoerige en getrouwe schildering geven van haar prachtige straten en achterbuurten; van haar paleizen, winkels, gebouwen en monumenten; van haar bewonderenswaarde en veelzijdige nijverheid; van haar prachtige hotels en cafés; van de drukte, die er heerscht in de straten; van de verschillende bestanddeelen, waaruit haar bevolking van twee millioen zielen bestaat; van de staatslieden en geleerden die er wonen; van de in gewone tijden zoo beschaafde en beminnelijke, en in tijden van omwenteling zoo woeste en bandeloze werklieden; van de straatjongens en voddenrapers; van den degelijken en eerbare burgerstand en de talloze lichtekooien en haar vereerders; van de kunstenaars en dagbladschrijvers; van de bedelaars en de dieven, van de voortreffelijk georganiseerde politie, die de rust en de orde bewaart onder het schuim der bevolking; en van nog veel meer, dat tot het Parijsche leven behoort, doch dan heeft men toch eigenlijk nog maar stukwerk geleverd; dan zou men nog den geheimzinnigen band moeten nasporen, die al deze bestanddeelen omslingert; den geest, die op al de verschijnselen, die zich te Parijs voordoen, zijn eigenaardig merk drukt; die Parijs tot Parijs, tot het hart van Frankrijk, en in menig opzicht tot de toongeeftster van de geheele beschaafde wereld maakt. Men zou het talent moeten bezitten om al die uiteenloopende verschijnselen, na ze eerst van elkander gescheiden te hebben, weder aaneen te hechten, als 't ware; men zou ze weer met elkander in verband moeten beschouwen, daar zij allen invloed op elkander hebben, allen op duizenderlei wijze in elkander grijpen, elk op zich zelf zijn, wat zij zijn, door de gezamenlijke werking van al de andere en allen te zamen zijn, wat zij zijn, door hetgeen ieder op zich zelf is. Ik zal mij aan deze moeielijke taak niet wagen. Ik zal mij vergenoegen met uit den overweldigenden rijkdom van verschijnselen enkele grepen te doen, eenige licht- en schaduwzijden te schetsen van het »moderne Baby-

lon", zooals de lieden, die met een enkelen pennestreek, dat geheele veelzijdige leven meenen te kunnen kenschetsen en — veroordeelen, Parijs verkeerdelijk noemen. Parijs is, ja, de stad der weelde en van het zingenot, maar ook van den ingespannen, nijveren arbeid; van de ondeugd in haar duizenden vormen, maar ook van de toewijding aan het groote en goede; van de zelfverloochening en plichtsbetrachting; van de eerlijke armoede en den trouwen burgerzin; de ingetogenheid, het geloof en de liefde worden binnen haar muren niet vruchteloos gezocht. Parijs is de stad des vermaaks, maar de stad ook der wetenschap, der kunst; de stad der oproeren, maar ook de haard der verlichting en van den edelen vrijheidszin; de stad der bandeloosheid, als de geest der revolutie binnen in haar is ontketend, maar ook de toongeeftster op het gebied van de beschaving en van den goeden smaak; de stad der modes en der lichtvaardige zucht naar verandering; maar de stad ook, waar met aandoenlijke trouw door duizenden aan de vaderlandsche overleveringen wordt vastgehouden, de stad, waar veler uitspattingen en de roekeloosheid van veler verkwisting geen grenzen kennen, maar de stad evenzeer, waar het grootste gedeelte der bevolking zich onderscheidt door een bewonderenswaarde ingetogenheid en spaarzaamheid, en waar vele ondeugden, met name de dronkenschap, die elders in Europa zoo geducht heerscht, een betrekkelijk zeer geringe rol speelt in het volksleven. De lezer bemerkt dus, dat het niet aangaat deze hartader van Frankrijk eenvoudigweg een hatelijk en verachtelijk klinkend woord als een scheldnaam naar het hoofd te werpen, en de stedemaagd van Parijs, in welker boezem zoo vele en zoo velerlei aandoeningen en neigingen leven: schoone en leelijke, lage en verhevene, kortweg een wulpsche deerne, een traai geblankette lichtekooi te noemen, zooals maar al te velen gewoon zijn te doen.

De Parijzenaars, die bij al hunne goede en verkeerde eigenschappen niet verstoken zijn van ijdelheid, noemen hun stad gaarne de hoofdstad der verlichting en beschaving, het middelpunt bij uitnemendheid — velen zeggen zelfs het eenige ware — waaruit der wereld licht en leven toegestroomd is. Hierin ligt een niet geringe mate van overdrijving en miskenning van hetgeen de menschheid voor hare hoogere ontwikkeling aan andere

volken, bepaaldelijk ook aan de Duitschers te danken heeft. Toch moet men niet uit het oog verliezen, dat de Franschen er niet weinig toe bijgedragen hebben om ook de levenwekkende en vruchtbare denkbeelden van andere volken te verwerken, ze helderder en meer populair te maken, zoodat ze geschikt werden ter algemeene verbreiding. Wat er echter ook overdrevens en aanmatigends moge zijn in de hooge meening die de Parijzenaars van hunne stad koesteren, dit is zeker, dat geen andere hoofdstad in de wereld zoozeer in waarheid hoofdstad, middelpunt, hart des lands is, als Parijs. Alle eigenaardigheden van het volksleven zijn er vereenigd, en geheel Frankrijk ondergaat den invloed van deze ééne stad op een nergens geëvenaarde wijze. Van den beginne af, dat Frankrijk als zelfstandige staat bestaan heeft, d. i. van de tiende eeuw af, toen Hugo Capet, de eerste, die den titel van Frankrijk's koning droeg, de macht der talrijke leenmannen, die over de verschillende deelen van het land onbeperkt heerschten, begon te knakken en zoo den weg baande tot de vereeniging der verschillende deelen onder één opperhoofd, was Parijs de plek, waar Frankrijks leven en macht als in een middelpunt was vereenigd. Van Parijs uit werd Frankrijk van lieverlede onderworpen en hoe langer zoo meer vergroot en de verschillende bestanddeelen der bevolking tot dat bewonderenswaardig nationaal geheel geformeerd, waarvan slechts weinig volken het evenbeeld vertoonen. Nog heden vertoont het land en de natie de sporen van de wijze, waarop het is geformeerd. Te Parijs en in den onmiddellijken omtrek der stad vindt men eigenlijk het ware, het volbloed Fransche karakter; daar wordt het Fransch alleen volkomen zuiver gesproken, en — wat het merkwaardigst is — door de mindere standen evenzeer als door de hoogere. Hoe verder men naar de grenzen komt, des te meer vinden wij de Fransche taal verontreinigd. Als wij in de nabijheid van België komen, kunnen wij ons nauwelijks meer voorstellen in Frankrijk te zijn, want het is bijna geen Fransch meer, dat ons tegenklinkt uit den mond der dorpelingen en der werklieden in de steden. Met eenige inspanning zouden wij hen kunnen verstaan, ook al hadden wij nooit iets anders dan Hollandsch geleerd, want zij spreken bijna dezelfde taal als in een groot gedeelte van België gebruikt wordt: het Vlaamsch, de eigen zuster van

onze moedertaal. Sommige plaatsen in die streek dragen dan ook nog echt Hollandsche namen, zooals Duinkerken, Grelingen, Rijssel, Kamerijk, e. a. Ook de taal der Bretagners, wij hoorden het vroeger reeds, heeft weinig of niets met het Fransch in zijn tegenwoordigen vorm gemeen. Aan de zijde van Spanje, in den Zuid-Westelijken hoek wordt door een groot gedeelte het Bas-kisch gesproken, dezelfde taal, die men in de Noordelijke gewesten van Spanje hoort. Aan den kant van Duitschland wordt bijna zuiver Duitsch gebruikt. Ook vele oude volkseigenaardigheden zijn in de ver van Parijs gelegene gewesten blijven bestaan. Het Fransche wezen is dus gelijk aan een ster, die haar stralen naar alle zijden uitzendt en waarvan Parijs de kern is. Hoe nader men aan de ster zelf komt, des te helderder schijnt het licht, des te zuiverder springt het eigenaardige Fransche karakter in het oog, terwijl aan de grenzen van haar stralenkring het licht zwak en flauw is en de invloed van vreemde bestanddeelen hoe langer zoo merkbaarder wordt.

Parijs is dan ook de toongevende stad in Frankrijk. Alles en allen richten zich naar haar. Parijs schrijft aan geheel Frankrijk de wet voor op het gebied der staatkunde allereerst, doch voorts op elk gebied: op dat van de letterkunde, de kunst, de wetenschap, de nijverheid, den godsdienst. Elke omkeering, die te Parijs plaats heeft op het gebied der gedachte of in den feitelijken toestand, iedere schok, die daar wordt gegeven, wordt door het geheele land gevoeld. De twee millioen Parijzenaars beheerschen feitelijk zes en dertig millioen Franschen, en zijn van meer beteekenis dan deze allen te zamen. De groote staatkundige omwentelingen, die te Parijs hebben plaats gehad, hebbentelkens over het lot van geheel Frankrijk en in den regel ook over dat van een groot gedeelte der wereld beslist. Het bloedig treurspel der Revolutie van 1789, evenals dat der omwenteling van '48 werd alleen te Parijs gespeeld, en indien eenig geschiedkundig feit, dan zijn deze geweldige gebeurtenissen in den vollen zin des woords wereldgebeurtenissen geweest. De machtige invloed, die zelfs betrekkelijk geringe volksbewegingen altijd op het lot van Frankrijk en dat der wereld uitoefenen, heeft aan het einde van den Fransch-Duitschen oorlog de vertegenwoordigers des volks op het denkbeeld doen komen om den zetel der regeering te

Versailles te vestigen, ten einde haar te onttrekken aan de schokken, die zoovele vroegere regeeringen ten val hebben gebracht, ten gevolge van de opgewekte hartstochten der Parijzenaars. Doch het is er verre vandaan, dat Parijs onttroond zou zijn geworden, sedert het bewind te Versailles gevestigd is. De invloed der hoofdstad is nog altijd even machtig. Al de vertegenwoordigers van het letterkundig en staatkundig leven des Franschen volks, al de toongevers op elk gebied, wonen en werken nog altijd te Parijs, en het zou te bezien staan of de regeering ook in haar nieuwe residentie bestand zou zijn tegen den stoot, als het den Parijzenaars behaagde haar omver te werpen en eene andere aan het hoofd des lands te plaatsen.

Wil men dus met Frankrijk kennis maken, zooals het in zijn eigenlijk wezen is, met de volle ontplooiing van den Franschen geest, dan is het noodzakelijk zich naar Parijs te begeven. Gerustelijk kan men zeggen: die Parijs en de Parijzenaars kent, kent Frankrijk en het Fransche volk in zijne meest kenmerkende eigenaardigheden. Evenals in den ouden tijd Athene het hart was van de Grieksche wereld; gelijk daar het Grieksche leven met zijne licht- en schaduwzijden tot volledige ontwikkeling kwam, zoo is het Parijs met betrekking tot Frankrijk gegaan. Men heeft ook om de overeenkomst van het karakter der bewoners met dat van de Atheners Parijs vaak met recht het moderne Athene genoemd. En ongetwijfeld zal het verre nageslacht, als de gedaante der wereld geheel veranderd zal zijn, als de stem van het vooroordeel, van de nationale bekrompenheid reeds lang zal verstomd zijn, aan Parijs en de Parijzenaars evenzeer een eereplaats geven in zijne studiën en navorschingen, als thans Athene bekleedt in de onderzoekingen der geschiedkundigen. En het leven van Parijs en zijne bewoners verdient nu reeds in de hoogste mate onze belangstelling, zoowel in zijne gezonde en krachtvolle openbaringen als in de krankheden, waardoor het zich onderscheidt. Daarom willen wij er thans een aantal trekken van gaan schetsen, — een klein gedeelte van een reusachtig geheel.

2. DE PARIJZENAARS EN DE BLOEMEN.

Men heeft wel eens beweerd, dat de mate van beschaving, welke een volk eigen is, het best gekend wordt uit de hoeveelheid zeep, die het verbruikt, m. a. w. uit zijne voorliefde voor zindelijkheid en netheid. Het valt echter te betwijfelen of deze maatstaf wel in alle opzichten juist kan heeten. Zoo heeft men ook wel eens gezegd, dat de liefde voor bloemen een gunstig getuigenis aflegt van de beschaving en den zedelijken toestand der menschen en volken, die er zich door onderscheiden. Ook hierin ligt ongetwijfeld een deel waarheid verscholen, maar het schijnt aan bedenking onderhevig een zoodanig oordeel algemeen toepasselijk te achten. Doch wat hiervan ook zij, dit is zeker, dat de Parijzenaars zich onderscheiden door een waarlijk hartstochtelijke liefde voor bloemen en dat er jaarlijks onderscheidene millioenen franken door hen uitgegeven worden voor deze vriendelijke en bevallige kinderen der natuur, en niet minder zeker is het, dat zich in deze eigenaardigheid althans hun vroolijk, opgeruimd en in weerwil van hunne gebreken zeer beminnelijk karakter op treffende wijze afspiegelt.

Er zijn vier groote bloemenmarkten te Parijs en op ieder van deze worden tweemaal 's weeks op verschillende dagen duizenden bij duizenden van Flora's telgen, die ieder op zich zelf veel schooner gekleed zijn dan al de sierlijk uitgedoschte Parijsche heeren en dames te zamen, te koop aangeboden, en nimmer tevergeefs.

De Parijzenaars, die door hun beroep onafscheidelijk aan hunne woonplaats gebonden zijn; die bijna nooit in de gelegenheid zijn om een blik te werpen op den schoonen omtrek der wereldstad; die van de natuur niets anders zien, dan de boomen op de boulevards, zouden geheel en al vergeten, dat daar buiten, waar geen asphalt den bodem dekt, zulk een rijke wereld vol schoonheid en pracht bestaat, indien zij niet door een goed onderhouden bloemenverzameling voor hunne ramen er aan herinnerd werden. Zelden vindt men te Parijs een vertrek, waarin niet eenige sierplanten zich bevinden, hetzij dan in fleurigen, hetzij in kwijnenden staat. Maar vooral die Parijzenaars, welke het verst verheven zijn boven al het aardsche, wel te verstaan zij, die op de vijfde, zesde

of zelfs op de zevende verdieping wonen, zijn dolle liefhebbers van planten en bloemen voor hunne ramen. Is er voor hunne kamers een balkon of ook maar een plat, hetgeen dikwijls het geval is, dan maken zij dit tot een hangenden tuin, en als zij te midden van de bloemen staan verbeelden zij zich buiten te wezen. De Parijzenaars zijn op deze hangende tuinen in zakformaat niet minder fier dan wijlen koningin Semiramis op de hare. Geen enkele klasse van de Parijsche bevolking houdt echter zooveel van bloemen als de wel bekende *grisettes*, de naaisters en modewerksters der groote wereldstad, die te zamen het hoofdleger uitmaken van de dusgenaamde *demi-monde*, en wier leven een eigenaardig mengsel vormt van harden arbeid en lichtvaardige genotzucht, van deugd en van ondeugd, wier toekomst zoo hoogst treurig is, als zij niet bijtijds nog de gade worden van een wakker werkman of eene betrekking krijgen, die haar genoeg oplevert om in haar levensonderhoud behoorlijk te voorzien. Zelden ontbreekt voor het raam dezer meisjes de sierlijkheid en de pracht der bloemen. Zij verzorgen ze en verplegen ze even liefderijk en trouw als eene moeder hare kinderen. Even keurig net als zij op haar eigen kleeding zijn, even zorgvuldig zijn zij voor hunne bloemen. Geen stofje mag er op kleven, geen verwelkt blaadje er aan hangen. Zien zij er fleurig en gezond uit, dan is de grisette vroolijk en opgeruimd; kwijnen ze dan laten zij het hoofdje treurig hangen, en besteden zonder aarzelen de zuur verdiende spaarpenning om ze door andere te vervangen. De bloemenmarkt op de *Quai au fleurs* in het *Quartier latin* wordt het meest door de grisettes bezocht, en de bloemenverkoopers en verkoopsters kunnen het zeer goed merken als er weinig werk is en de verdiensten schraal zijn.

Behalve de bloemenmarkten zijn er ook te Parijs vele winkels, waar men het gansche jaar door de rijkste keus heeft uit de prachtigste bloemen. In deze winkels worden ook de groote en smaakvolle ruikers verkocht, waarmede de Parijzenaars zooveel op hebben, en waarvoor zij soms vijftig, ja honderd gulden betalen. Men behoeft te Parijs nooit verlegen te zijn om bloemen, ruikers en kransen. Die verrukt is over de stem van eene zangeres of de bewegingen eener danseres in den schouwburg en haar hulde wil bewijzen door het toewerpen van een kostbaren ruiker, behoeft

slechts even den schouwburg te verlaten en alras ziet hij een winkel, waar hij rijkelijk zijne gading vindt. Er zijn in deze winkels altijd meer lauwerkransen, dan er menschen zijn die ze verdienen, en meer myrtenkransen dan er bruiden zijn. Te Parijs kan men voor geld letterlijk alles krijgen, en als de beurs goed gevuld is behoeft geen enkele wensch onbevredigd te blijven. De rijke is nergens ter wereld zoo rijk als te Parijs, — en misschien gevoelt zich de arme ook nergens zoo arm als daar. Een gapende afgrond, de gapende poorten der hel zijn verschrikkelijk om aan te denken, maar een Parijzenaar vindt een gapenden geldbuidel toch nog veel vreeselijker.

Er zijn te Parijs vele jonge meisjes, die op de straten bloemen verkoopen, en daaronder velen niet zoo onschuldigen rein als de voorwerpen van hun handel. Zij bieden het liefst hun waren te koop aan heeren, die met een dame wandelen en gaan daarbij zeer vrijpostig, hoezeer dan ook niet onbeleefd, te werk. Ook ziet men allerwege oude vrouwen met manden en wagens vol bloemen van goedkoop soort, die daarmede in de armere wijken zeer goede zaken maken. Vele der laatstgenoemde bloemenverkoopsters waren eenmaal gevierde schoonheden, steeds door een tal van aanbidders omringd en al de genietingen des levens volop smakende. Zoo gaat de heerlijkheid der wereld voorbij, en vooral de treurige heerlijkheid, waarin deze vrouwen behagen schepten. Thans zijn ze aan verwelkte bloemen gelijk. Gelukkig, dat haar handel genoeg oplevert om haar te bewaren voor wanhoop en vertwijfeling, en misschien gevoelt menigeen dezer bloemenverkoopsters zich in haar tegenwoordigen nederigen staat gelukkiger en smaakt daarin meer waren vrede, dan vroeger te midden van al de weelde en al het zingenot, die haar deel waren.

Onder de bloemenmeisjes is vooral de in Parijs alom bekende Isabelle de lieveling van het publiek, of, juister gezegd, van dat hoog aristocratische publiek, hetwelk deel uitmaakt van de vermaarde Jockey-club. Deze club stelt zich o. a. ten doel de in Engeland zoozeer geliefde wedrennen ook in de Fransche zeden te doen opnemen, en dit streven is haar aanvankelijk reeds zóó goed gelukt, dat het vermaaklievende Parijsche publiek bijna evenzeer ingenomen is met deze zaak, als dit met de Engelsche natie het geval is. Bij iederen wedren is de bevallige Isabelle met haar

fraaie ruikers tegenwoordig en biedt deze op de meest gracieuze wijze aan de aanzienlijke heeren en dames aan, die niet nalaten haar hiervoor op vorstelijke wijze te beloonen. Den prachtigsten en geurigsten ruiker bewaart zij voor den overwinnaar, die haar daarvoor altijd een aardig sommetje betaalt. De beste zaken maakt zij bij gelegenheid van den grooten wedren te Chantilly. Na den afloop van den ren ontvangt zij dan een heel nieuw gewaad in de kleuren van den overwinnaar, hetgeen zij tot den volgenden wedren toe draagt. Vooral onder het tweede Keizerrijk had Isabelle goede dagen. De keizer en de keizerin, en hun aanzienlijk gevolg, die den grooten wedren altijd bijwoonden, werden door haar van bloemruikers voorzien en Isabelle keerde dan met een rijkenoogst goudstukken naar hare woning terug. Hare inkomsten zijn sedert vrij wat verminderd, maar vertegenwoordigen toch nog altijd een aanzienlijk bedrag. Gewoonlijk heeft zij hare standplaats bij het gebouw der Jockey-club en voorziet hare leden bij voortdoring, 's winters en zomers, van schoone bloemen en bouquetjes om in het knoopsgat te steken. Zij begint reeds een weinig op jarente komen, doch verstaat evenals de actrices uitmuntend de kunst om er jong te blijven uitzien. Eens zal de tijd komen, waarop ook hare schoonheid en bevalligheid verwelkt zal zijn en zij de plaats zal moeten ruimen voor een mededingster, maar de gedachte hieraan behoeft haar niet te verontrusten. Zij heeft, gelijk zulks met de meeste lieden, tot de Fransche volksklasse behorende, het geval is, een zeer matig en ingetogen leven geleid, en heeft daardoor een vrij aanzienlijk vermogen vergaderd. Eenige jaren geleden reeds had zij zooveel bijeen, dat eenige dieven het der moeite waard achtten om bij haar in te breken, doch Isabelle weerde zich zoo wakker, dat het haar gelukte de dieven in de uitvoering van hun voornemen te verhinderen en ze der politie in handen te leveren. Door dit geval is hare populariteit bij de Parijzenaars nog toegenomen en zij weet daarvan uitmuntend partij te trekken in haar voordeel.

De smaak der Parijzenaars voor Flora's vriendelijke kinderen is oorzaak, dat men zich in den omtrek der wereldstad met ijver op de bloementeel toelegt. Op onderscheidene plaatsen houdt men zich bepaaldelijk met het kweken van ééne bloemensoort bezig. Zoo worden te Bric-Comte-Robert bijna uitsluitend rozen geteeld,

en men ziet er, evenals in Perzië, geheele velden uitsluitend met rozen beplant. Op andere plaatsen legt men zich uitsluitend toe op het kweeken van camelia's, elders weer van dalia's. Iederen morgen worden de bloemen naar Parijs gebracht. Voor eene enkele roos wordt soms twee francs, voor een camelia drie francs betaald, 's winters namelijk, want als de lente komt en allerwege bloemen te voorschijn toovert, daalt de prijs geducht en maken de bloemenverkoopsters weinig zaken.

De mindere klassen stellen zich gewoonlijk tevreden met de goedkoope viooltjes, die tot in den winter toe en lang reeds voor het begin van de lente te koop worden geboden. Het viooltje is de lievelingsbloem van de arbeidende klasse.

Ook op politiek gebied spelen de bloemen een rol, en evenals men in Engeland den strijd heeft gehad tusschen de roode en de witte roos, de aanhangers van Lancaster en York, zoo stonden later in Frankrijk de lelie en het viooltje, het zinnebeeld van de onschuld en dat der bescheidenheid, op de vijandigste wijze tegen elkander over. Iedereen weet dat het wapen van het oude Fransche koningshuis der Bourbons uit drie leliën bestaat, zoodat de lelie het zinnebeeld is van de orde van zaken, welke voor de Revolutie in Frankrijk bestond. Het ligt ons versch in het geheugen, hoe de graaf van Chambord, de Bourbonische pretendent in Frankrijk, tot geen prijs te bewegen was om de leliënbanner te verwisselen met de driekleur, het zinnebeeld van het burgerkoningenschap en van de republiek, en dientengevolge zijn kans op den Franschen troon, die niet ongunstig stond, ten eenen male verspeelde. Het viooltje is het zinnebeeld van het Bonapartistische keizerrijk. Misschien is het velen onzer lezers onbekend, wat der Bonapartistische partij aanleiding heeft gegeven tot de keuze van dit symbool, zoodat het hun niet ongevallig zal zijn hieromtrent ingelicht te worden. De zaak heeft zich dan aldus toegedragen. Toen Napoleon I in 1813 door de verbondene mogendheden verslagen was, en na zijn troonsafstand zich met het gebied over Elba moest vergenoegen, terwijl Lodewijk XVIII in Frankrijk den scepter zwaaide, koesterden 's keizers vurige aanhangers de hoop, dat hij in de lente van 1814, met het ontluiken der eerste viooltjes, Elba zou verlaten om naar Frankrijk terug te keeren. Zij waagden het echter niet openlijk uit te spreken, wat zij wensch-

ten en hoopten en noemden Napoleon steeds, wanneer zij over hem spraken, *Père la violette*, *Vader viooltje*, om den geheimen spionnen der politie geen vat op zich te geven. Onder de vele liedjes en coupletten, die destijds in de schouwburgen en koffiehuisen gezongen werden, was er een, waarin *Père la violette* bezongen werd en dat algemeen in den smaak viel, daar de partij der Bonapartisten zeer talrijk was te Parijs. Van lieverlede werden de aanhangers des keizers stouter en begonnen viooltjes in het knoopsgat of ceintuur te steken, ten einde hierdoor hun afkeer van de Bourbons en hunne gehechtheid aan den gevallen keizer openlijk aan den dag te leggen. Eene bijzondere omstandigheid deed de voorliefde voor de viooltjes nog toenemen. *Mademoiselle Mars*, de beroemde actrice van dien tijd, was met hart en ziel der Bonapartistische partij toegedaan en bij zekere voorstelling verscheen zij met een ruiker viooltjes in de hand op het tooneel. Dit gaf aanleiding tot een geweldig rumoer. De Bonapartisten begroetten haar met daverende toejuichingen, terwijl de koningsgezinden door luidke kreten van afkeuring, geschuifel en gefluit hunne ontevredenheid te kennen gaven. De laatstgenoemden, op het oogenblik nog de hovendrijvende partij, eischten dat de vermetele actrice boete zou doen voor haar vergrijp door luidkeels te roepen: »Leve de koning!» — »Ik heb het reeds geroepen!» luidde haar antwoord. — »We hebben 't niet gehoord,» schreeuwden de royalisten, waaronder zich een aantal officieren van de koninklijke lijfwacht bevonden. — »Ik zeg, dat ik het reeds geroepen heb,» herhaalde de onverschrokken actrice, en liet er onmiddellijk op volgen, terwijl zij zich tot hare medespelers richtte: »Laten wij voortgaan!» — Het stuk werd toen zonder verdere stoornis afgespeeld. De Parijzenaars die echte liehhebers zijn van grappige woordspelingen, zoozeer zelfs, dat zij in de benauwde dagen van het beleg in 1870 en 1871 zich van tijd tot tijd nog eens het hart er aan ophaalden 1), — de Parijzenaars hadden op dit geval ook spoedig een aardigheid bij de hand. »De lijfwacht, heette het, heeft niets met *Mars* 2) uitstaande.» Sedert dezen avond werden de viooltjes het algemeene

1) Zoo maakten ze destijds o. a. eene grappige woordspeling op de namen der torten Nogent, Issy en Valérian, in dezen vorm: *Nos gens ici valent rien*, welke woorden in klank juist overeenkomen met dien van de namen der genoemde torten.

2) *Mars* is ook, gelijk bekend is, de Latijnsche naam van den krijgsgod.

onderscheidingsteeken der Bonapartisten en zijn als zoodanig tot heden toe gebleven. Toen de keizerlijke prins in 1874 meerderjarig geworden was, werd hij door eene menigte aanhangers der gevallen dynastie gecompimenteerd en allen hadden bij wijze van huldebetoon kolossale bouquets viooltjes naar Chislehurst meegebracht.

Het bouquettenmaken is een kunst, die moeielijk aan te leeren is, indien men ten minste niet een groote mate van smaak bezit. De Parijzenaars hebben het in deze kunst tot een groote mate van volkomenheid gebracht, en als men de smaakvolle ruikers ziet, die te Parijs te koop aangeboden worden, verwondert men er zich niet over, dat er dagelijks zoovele naar de overige deelen van Frankrijk en zelfs naar het buitenland gezonden worden.

In geen andere stad van Europa wordt zooveel zorg besteed aan het huldigen van de nagedachtenis der dooden als te Parijs en zoo kan men vooral op de kerkhoven aldaar, bepaaldelijk op de begraafplaats *Père Lachaise*, getuige zijn van prachtige bloemen en bloemruikers, welke men voor de dooden overheeft. Evenals men te Parijs ontelbare *Magasins de deuil* aantreft, waar men zich van geheele rouwcostumen voorzien kan, zoo vindt men er ook een aantal bloemenwinkels, waar men bloemen en kransen verkoopt om de graven mede te sieren, en vooral in den omtrek van *Père Lachaise* vindt men een menigte magazijnen, die in deze artikelen handelen ten bate der treurende betrekkingen, die aan de nagedachtenis hunner dooden hulde wenschen te brengen. Menige arme weduwe, menige bedroefde moeder offert haar laatsten stuiver op, of brengen een kleedingstuk naar de bank van leening om op Allerzielendag het graf van haar man of kind met bloemen te kunnen sieren. Niet altijd echter spreken de bloemen op de graven van zulke schoone en aandoenlijke gevoelens. Menigeen is recht verheugd, dat de dag eindelijk gekomen is, waarop hij zijn huldebetoon aan het graf van de rijke erfroom of tante kan brengen; menigeen, die inwendig ophoudt te treuren, als hij het rouwgewaad aantrekt om aan de buitenwereld te toonen, hoe bedroefd hij is.

Behalve in de natuurlijke, wordt er te Parijs ook een zeer levendigen handel gedreven in nagemaakte bloemen, en men heeft daar de kunst van de vervaardiging dezer laatsten tot een hoogentrap

van volkomenheid gebracht, zoo zelfs, dat men nergens ter wereld de wedergade vindt van de Parijsche kunstbloemen. Deze tak van nijverheid wordt hoofdzakelijk door vrouwen en meisjes uitgeoefend, de mannen verrichten slechts een klein gedeelte van den arbeid, namelijk het uitslaan der bladeren, waartoe veel kracht vereischt wordt.

De bloemenwerksters zijn in twee klassen verdeeld: de *ouvrières*, die de bloemen samenstellen, en de dusgenaamde *monteuses*. De eerstgenoemden krijgen de uitgeslagen blaadjes en voegen deze tot bloemen samen, evenals de horlogemakers uit de vooraf vervaardigde raderen en spullen het uurwerk samenstellen. Iedere werkster houdt zich slechts met de vervaardiging van ééne soort bezig. De eene maakt uitsluitend viooltjes, een tweede alleen vergeet-mij-nietjes, een derde alleen dalia's enz. Zij worden bij het stuk betaald en kunnen dagelijks slechts een paar francs verdienen, waarmede zij echter in hunne weinige behoeften zeer goed weten te voorzien en bovendien zich nog met een zekere gratie en zwier weten te kleeden. Velen weten zelfs nog iets op te sparen en het zoover te brengen, dat zij later een kleine zaak voor hun eigene rekening kunnen beginnen. Er zijn een menigte zulke kleine etablissementen te Parijs, in ieder van welke men zich alleen met de vervaardiging van één bepaalde bloemsoort bezig houdt. Door deze omstandigheid heeft men het juist zoo ver gebracht in deze kunst, daar iedere bloemenwerkster er zich op kan toelagen om haar fabrikaat zoo volkomen mogelijk te maken.

Vooraf in het namaken van rozen heeft men het zeer ver gebracht, en ook de rozenwerksters zijn weer in verschillende klassen verdeeld, waarvan de een zich bezig houdt met het maken van rozen om in het haar te dragen, een ander met de vervaardiging van rozen voor bouquets op de hoeden enz.

Als de bloemen gereed zijn, worden ze der *monteuse* in handen gegeven die ze samenvoegt tot bouquets en kransen. De *monteuse* kan geen bloemen maken, zij heeft ze slechts op smaakvolle wijze te groepeeren, zij wordt niet bij het stuk betaald maar heeft een vast salaris. Onderscheidt zij zich door een fijnen smaak, hetgeen in den regel het geval is, dan geniet zij een jaarlijksch inkomen van twaalf tot vijftienhonderd gulden.

Er wordt jaarlijks voor meer dan dertig millioen francs aan

kunstabloemen uitgevoerd. Dit smaakvolle Parijsche product vindt in Engeland, Duitschland, vele andere landen van Europa en ook in Amerika veel aftrek. Het is opmerkelijk dat Flora's onechte kinderen, door de Parijsche meisjes bij zulke massa's vervaardigd, ook in Zuid-Amerika zoozeer gezocht zijn, hoewel de natuur daar de prachtigste bloemen van de wereld voortbrengt en het in geen enkelen tijd van het jaar aan deze hare heerlijke gaven laat ontbreken. De Zuid-Amerikanen verlangen, dat de kunstbloemen dezelfde geur hebben als de natuurlijke, zoodat de voor hen bestemde rozen met rozenolie, de anjelieren met anjelierengeur enz. doortrokken worden. Behalve van fluweel, zijde en andere stoffen maakt men voor de bloemenvervaardiging ook veel gebruik van vederen, die geverfd worden met de verlangde kleuren, en die men ook wel, als ze van de prachtige vogels uit de keerkringsgewesten afkomstig zijn, in hare natuurlijke kleuren gebruikt.

Vroeger was de bloemenfabrikatie voor een groot deel in handen van Duitschers, maar sedert den Duitsch-Franschen oorlog is hierin een groote verandering gekomen, zoodat deze tak van industrie thans bijna uitsluitend in Fransche handen is.

Ook onderscheidene knolgewassen weet men zeer aardig in den vorm van bloemen te snijden en te kleuren. Men ziet b. v. rozen en dalia's uit aardappelen, tulpen en asters uit witte knollen gesneden in de armere wijken veelvuldig aangeboden. Deze soort van bloemen hebben het voordeel, dat men er eerst het oog en daarna de maag aan te gast kan laten gaan. Het nuttige gaathier dus hand aan hand met het aangename, en deze kunstmatige bloemen onderscheiden zich hierdoor gunstig van de bloempjes, waarmede vele redenaars hunne toespraken opsieren, zeer ten nadeele van haar degelijk gehalte.

3. DE PARIJZENAARS EN HUNNE DOODEN.

Dat er in het gemoed van de Parijzenaars ook nog andere snaren trillen dan de zucht naar genietingen en revoluties, die men buiten Frankrijk met vrij groote eenstemmigheid, maar niet met even groote juistheid voor het hoofdkenmerk houdt van de groote massa dezer bevolking, bewijst ook de eerbied, dien men er betoont

aan de dooden en hunne graven. Om zich eene juiste voorstelling te maken ook van de ernstige en teedere gevoelens, waardoor het gemoedsleven der Parijzenaars zich onderscheidt, moeten wij niet nalaten, terwijl wij in den geest een wijle in Frankrijk's hoofdstad toeven, een bezoek te gaan brengen aan hunne begraafplaatsen. Wij vestigen daartoe vooral onze aandacht op die, welke het meest gezocht en in eere is, de Oosterbegraafplaats, zooals zij officieel heet, *Père Lachaise*, zooals geheel Parijs haar noemt. De oorsprong van laatstgenoemden naam, die zoo dikwijls in de berichten uit de Fransche hoofdstad vermeld wordt, is te merkwaardig, om dien niet kortelijk te vermelden. De geheele heuvel --- want deze begraafplaats is op eene hoogte aangelegd, van waar men bijna de geheele stad kan overzien --- was omstreeks het midden der zestiende eeuw het eigendom van het bisdom van Parijs en bestond uit wijngaarden en groentetuinen. Zij droeg toen den naam van *Mont-l'Evêque*. Een gedeelte er van kwam in handen van een particulier, die er een soort van villa liet bouwen, van waar hij een schoon uitzicht had op de stad. Dit gebouw werd in het begin der 17de eeuw het eigendom der Jezuïeten, die hun collegie hadden in de bekende voorstad St. Antoine. Den 2den Juli 1652 hield zich, naar men zegt, de jeugdige koning Lodewijk XIV in dit gebouw op en sloeg van daar het hevige gevecht gade, dat in de genoemde voorstad geleverd werd tusschen de troepen der opstandelingen en die van de regeering. De vleiërs van den jeugdigen vorst verdoopten toen den heuvel en noemden hem *Mont-Louis*, Lodewijksheuvel. Vijf en twintig jaar later gaf de koning het gedeelte van den heuvel, waarover hij te beschikken had, aan zijn beruchten biechtvader, denzelfden die hem tot de geweldige vervolging van de Protestanten aanhitste, *Père Lachaise*, ten geschenke. Sedert bleef die naam aan den heuvel onafscheidelijk verbonden. Op deze begraafplaats, die eene oppervlakte heeft van nagenoeg 44 hectaren, is de rustplaats van de meeste groote en beroemde mannen en vrouwen, die te Parijs hebben geleefd en gewerkt en ieder Parijzenaar zou wenschen dat er zijn stoffelijk overschot rusten mocht. Dit is echter, hoe groot de uitgestrektheid der begraafplaats ook is, niet mogelijk, en de meeste Parijzenaars moeten zich tevreden stellen met een plaatsje op een der negentien andere kerkhoven, welker groeven zich openen voor

de duizenden dooden, die er jaarlijks grafwaarts worden gebracht.

Vooral het oudste gedeelte van *Père Lachaise* is een bezoek overwaardig. Men moet het zien in de lente, als de boomen met het eerste frissche groen zijn getooid en tot woonplaats strekken van duizenden gevederde zangers, als de lentebloemen op de graven prijken en de koesterende zonnestrallen tegenlachen, als alles van leven en bloei spreekt op deze woonplaats van den dood. Vooral de korte, breede laan van statige boomen in de nabijheid van het graf, waar de dichter Delille rust, vormt een allerbekeerklijkst plekje. Het graf van den vermaarden dichter in de nabijheid van dat van Talma, den wereldberoemden acteur uit den tijd van Napoleon I, en eene menigte andere tomben zijn op de schilderachtigste wijze met mos bekleed en worden op de liefelijkste wijze besthaduwd door de struiken en boomen, door welker bladeren het zonlicht heenspeelt. Alles ademt kalmte en vrede; de dood heeft hier zijne verschrikking verloren, en als men op deze plek aan 't peinzen raakt over de moeite en de onrust van het veelbewogen leven, dan zou men er bijna toe komen om het woord te herhalen van den grooten hervormer op het kerkhof te Worms gesproken: »Ik benijd hen, die hier rusten.»

Het is niet overal zoo schoon en zoo liefelijk op *Père Lachaise*. De tijd, die alom het groen doet opschieten; die de boomen zich statig doet verheffen en met sierlijke bladerkronen tooit; die de naakte, hoekige, koude grafsteenen met veelkleurig mos bekleedt; de tijd is de machtige toovenaar, die de woonstede der vernietiging herschept in vriendelijke plekjes, waar de geesten der afgestorvenen zachtkens schijnen heen te zweven door het geboomte en zelfs de twijfelaar wordt aangegrepen door gedachten, die hem boven het stof en het vergankelijke leven verheffen. Dáár echter, waar de machtige hand van den tijd niet aan 't werk geweest is, maken de kale naakte grafsteenen en de pralende gedenkteeken een onaangenamen indruk. Alles is er nieuw, de gedenkteeken, de opschriften, de hekken, de kransen op de graven; de namen zelfs, die op de tomben gebeiteld zijn, zijn nieuw, onbekend; niemand heeft ze ooit gehoord. Men ontvangt een indruk, alsof men zich bevindt te midden van een reeks kleine paleizen toebehoorende aan ijdele parvenu's, die elkander den loef trachten af te steken. De eigenliefde is er op uit om ook als 's menschen aard-

sche heerlijkheid geheel voorbij is, zich nog pronkend en pralend te doen gelden. En wie zijn het, wier namen men aldus tracht te vereeuwigen? In den regel de mannen van het geld. Er bevinden zich drie gedenkteekenen op Père Lachaise, waarbij alle andere als in het niet wegzinken, en daaronder rust het overschot van mannen, die fortuin hebben gemaakt in de industrie. Men kijkt er even naar, maar weldra begeeft men zich naar de veel nederiger tomben, welke de overblijfselen bevatten van hen, die duurzamer schatten hebben nagelaten dan geld en goed.

Ook de graven, waarin strijders voor politieke beginselen een rustplaats gevonden hebben, blijven niet voortdurend het voorwerp van de hulde der Parijsche bevolking. Zoo vindt men op *Père Lachaise* het graf van den jeugdigen Lallemand, die in 1820 bij gelegenheid van een volksbeweging in liberalen geest het leven verloor. Vele jaren achtereen werd dit graf door duizenden bezocht. De wachters van de begraafplaats en de politiebeamten waren dikwijls ternauwernood in staat om de orde te handhaven onder de talrijke massa geestverwanten des gevallenen, die hulde kwamen brengen aan zijne nagedachtenis. In weerwil van het gestrenge toezicht werd Lallemand's grafsteen overdekt met opschriften, waaruit een heftige verbittering sprak tegen de regering, die destijds aan het roer was. »Wij zullen u wreken!» — »Dood aan den dwingeland!» en dergelijke werden er bij menigte ingekrast. Tegenwoordig echter gaat de menigte dit graf onverschillig voorbij, evenals die van zoovele andere voorvechters van de republiek, welke vroeger het tooneel waren van allerhande republikeinsche en democratische demonstraties. De tijd is evenals de dood een machtige verzoener, hij verstaat de kunst om de wildste en heftigste hartstochten te temmen, en toont slechts eerbied voor het waarachtig groote en goede, dat, onafhankelijk van politieke of godsdienstige inzichten, van 's menschen karakteradel, van zijne edelste en heiligste gevoelens en neigingen spreekt.

Een der graven, die bij voortduring veel bezocht worden, is dat, hetwelk volgens de overlevering de overblijfselen bevat van den beroemden wijsgeer uit de Middeleeuwen, Abaelard, en van Heloïse, met wie hij door een innigen liefdeband nauw verbonden was. De wederwaardigheden en beproevingen, waarop

deze liefde, gepaard aan zijn vrijen geest den wijsgeer en zijne geliefde te staan is gekomen, vormen een der aandoenlijkste tafereelen uit de kerkgeschiedenis der Middeleeuwen. Het zijn vooral jonggehuwden en geliefden, die eene bedevaart ondernemen naar het graf van deze beroemde dooden. Zij verhalen daar elkander Abaelard's en Heloïse's aandoenlijke geschiedenis en leggen telkens nieuwe bloemkransen op hun graf, ten bewijze van hun heilig voornemen om elkander in nood en dood getrouw te blijven. Men heeft het graf met een ijzeren hek omringd, daar de steen bekrast werd met tallooze namen en daaronder veel te lijden had. Ook het graf van de beroemde actrice Rachel, die in het treurspel bijkans ongeëvenaard is, in het voorste gedeelte van de afdeeling, die voor de Israëlieten bestemd is, trekt bij voortdoring vele bezoekers. Dagelijks ziet men eene menigte kransen op dit graf brengen en het gebeurt zelfs, dat men aan die kransen een visitekaartje verbindt, als komt men aan de doorluchtige kunstenaars een bezoek afleggen in hare laatste enge woning.

Niet minder belangstelling wekt nog steeds het graf van de ongelukkige familie Lesurques, »het slachtoffer," zooals het opschrift zegt, »van een der treurigste menschelijke dwalingen." Lesurques namelijk werd op het laatst van de vorige eeuw ter dood gebracht, na beschuldigd te zijn van een afschuwelijken moord. De waarschijnlijkheid, dat hij de bedrijver van de misdaad was geweest, was zóó sterk, dat de rechtbank niet aarzelde om hem in weerwil van de verzekering zijner onschuld, welke hij tot het laatste oogenblik toe gedurig herhaalde, ter dood te veroordeelen. Later bleek het, dat hij onschuldig gevallen was als het gevolg eener rechterlijke dwaling. Het pleitvoorzeker zeer ten gunste van het rechtsgevoel der Parijzenaars, dat zij het graf van dezen ongelukkige bij voortdoring komen bezoeken, als om te protesteeren tegen de overhaasting, waarmede men er in vroeger dagen vaak toe overging om in naam der wet den levensdraad van een mensch af te snijden. Geen wonder, dat zoovele stemmen zich verheffen tegen de doodstraf, bij het bestaan waarvan zulke onherstelbare dwalingen mogelijk zijn, en wij prijzen ons vaderland gelukkig, dat het door de afschaffing er van den volken van Europa zoo'n treffend voorbeeld heeft gegeven van het streven om het beginsel der humaniteit ook op

het gebied der rechtspleging tot heerschappij te doen komen.

Op Père Lachaise hebben de Israëlieten, evenals op al de andere Parijsche kerkhoven, een afzonderlijke afdeeling, geheel ingesloten door muren, en bij den ingang waarvan zich een lokaal bevindt, waar de door de wet voorgeschreven zuiveringen en de gebruikelijke godsdienstige plechtigheden plaats vinden. Zoo blijven de kinderen Abrahams zich tot op den akker der dooden toe afzonderen van de overige menschen. Men vindt op Père Lachaise ook een Mohamedaansch kerkhof. Dit bestaat sedert 1857 op verzoek van den gezant der Turksche regeering. Het is een treurige, akelige plek, dicht met onkruid begroeid. Alleen de dusgenaamde moskee, welke er zich bevindt en eigenlijk niets anders is dan een reinigingslocaal, benevens eenige kleine zuilen, met tulbanden gekroond, doen aan hare bestemming denken. In deze afdeeling rust de ongelukkige koningin van Oude, uit Engelsch-Indië, die in 1858 na de onderdrukking van den opstand der Sipahi's, naar Engeland reisde om de onschuld van haar zoon te bewijzen en voor haar geslacht ten minste den schijn van een zelfstandige heerschappij te behouden. Zij zag het zonnige Indië niet weder. Op de terugreis stierf zij van verdriet en geknakt door het koude klimaat van Europa. Men heeft een kolossale vierkante graftombe ter harer eer opgericht, die echter treurig verwaarloosd wordt en in haar verval het treffend zinnebeeld is van het lot van haar vorstelijk huis.

Sedert het begin dezer eeuw zijn er op Père Lachaise niet minder dan 700000 dooden begraven. In weerwil van het aristocratisch karakter, hetwelk deze begraafplaats eigen heet te zijn, heerscht er de meest volkomen gelijkheid. Al spoedig b. v. nadat men op het kerkhof is gekomen ziet men het gedenkteecken, opgericht ter eere van de ongelukkige generaals Le Comte en Thomas, die in 1871 door de Communisten zijn gefusilleerd, en een weinig verder is de uitgestrekte groeve, waarin het overschot van bijna 900 voorstanders der Commune rust, die na de inneming van Parijs door de troepen der Versaillaansche regeering gefusilleerd zijn. Rust in vrede, ongelukkige verdoolden! zuchten wij bij de aanschouwing van hun reusachtig graf. Thans zult gij het weten, dat de gelijkheid, die gij op aarde trachtet te grondvesten, alleen bestaanbaar is onder de aarde, in het rijk van den Dood!

Op het Zuiderkerkhof, Montparnasse genaamd, bevindt zich een dergelijk reusachtig graf, waarin de lijken van een achthonderdtal strijders voor de Commune naast elkander rusten in hunne bebloede kleeding. Kort na hunne begrafenis werd deze groeve de schouwplaats van een aandoenlijk tooneel. De geheele groeve was al spoedig begroeid met gras en wilde haver, maar op zekeren dag kwam er een oude vrouw, die het onkruid er uitrustte, de aarde ging omwroeten en er bloemen in plantte. Sedert komt zij er elken dag; zoodra de poort van het kerkhof geopend is gaat zij aan het werk. De oppassers laten haar stil begaan, en daar zij de kunst van tuinieren goed verstaat, heeft zij het uitgestrekte graf reeds voor een groot gedeelte in een sierlijken tuin veranderd, waarin een aantal zeer fraaie en kostbare bloemen prijken. Heeft deze vrouw een gelofte gedaan om denagedachtenis der gevallen Communisten op deze wijze te eeren, of wordt zij er voor betaald? Waarschijnlijk zou men het niet uit haar krijgen, als men haar ging vragen. In elk geval is zij zich bewust een heiligen plicht te vervullen, dat kan men zien aan hare geheele houding en aan den buitengemeenen ijver, waarmede zij hare taak vervult.

De Parijsche kerkhoven worden over het algemeen door de talrijke en uit zoovele verschillende, ook onedele en lage, bestanddeelen bestaande bevolking behoorlijk ontzien. Nacht en dag bevinden er zich wachters op, allen oude soldaten, die trouw hun plicht doen. Nu en dan gebeurt het evenwel, dat er een bloemkrans van de graven wordt gestolen, en dikwijls doen dit arme lieden, die er het graf van hun kind of hun vrouw mee willen sieren. Zonderling huldebetoon, waartoe men zich door het wegnemen van eens anders eigendom in de gelegenheid stelt! Het doet ons denken aan de praktijk van sommige roovers in Italië, die van het geld, dat ze door roof en doodslag verkregen hebben, vaak een gedeelte afzonderen om er missen voor te laten lezen voor de rust der zielen van hunne slachtoffers. — Ruim vijf en twintig jaren geleden had er op al de Parijsche begraafplaatsen eene verstoring plaats van de orde, die er geregeld heerscht, waardoor de wachters in de grootste verlegenheid gebracht werden. Telkens werden des nachts de graven geschonden, de aarde op zij geworpen, de lijken uit de kisten gehaald, in stukken gescheurd en zoo neergeworpen in de

lanen en paden. Men verdubbelde zijne waakzaamheid, maar het gelukte niet den bedrijver van deze schanddaden op het spoor te komen. Het bijgeloof maakte zich natuurlijk al spoedig van het vreemde en ontzettende geval meester en men hield zich overtuigd, dat een onzichtbare vampier ronddwaalde over de rustplaatsen der dooden en zich vergastte aan hunne overblijfselen. Voor diegenen mijner lezers, die met de geheimenissen van het volksbijgeloof niet volledig bekend zijn, is de vermelding niet overbodig, dat men onder vampier een geheimzinnig, spookachtig wezen verstaat, meestal een doode, die om de eene of andere reden geen rust kan vinden in het graf, en het daarom 'snachts verlaat. Niet alleen de dooden, ook de levenden worden, volgens de volksmeening, die vooral bij de Slavische volken tamelijk verbreid is, door zulk een spook aangevallen en gekweld. Naar aanleiding van dit bijgeloof heeft men aan een zeker soort van groote vleermuizen, die vooral in Australië en Zuid-Amerika talrijk zijn, den naam van vampier gegeven, omdat zij zich niet alleen voeden met insecten en andere kleine dieren, maar ook op kinderen en menschen, die in de open lucht slapen, aanvallen, hun een wond toebrengen en daaruit bloed zuigen, zonder dat dit echter levensgevaar schijnt op te leveren.

Gelukkigerwijze liet de autoriteit zich door het volksbijgeloof niet weerhouden om alle krachten in te spannen ten einde het raadsel op te lossen. Het aantal wachters werd versterkt en men voegde hun eenige Parijsche politie-agenten, wier bijzondere handigheid in het opsporen van misdadigers van algemeene bekendheid is, toe, benevens een aantal reusachtige honden om den dader zoo mogelijk eindelijk in handen te krijgen. Het duurde echter nog eenige dagen voordat men hierin slaagde. Op zekeren morgen vond men niet minder dan elf graven open, al de lijken waren er uitgehaald en in stukken gescheurd, die alomme verspreid lagen, terwijl sommige zelfs in de takken van de boomen terecht waren gekomen. Toen kwam men op het denkbeeld om in de nabijheid van een wachthuis een klein kanon te plaatsen, aan welks trekker een aantal ijzerdraden verbonden waren, die in verschillende richtingen over de begraafplaats heenliepen en door welker aanraking het kanon onmiddellijk moest losbranden. Zoo ontdekte men den dader. Het was een sergeant-majoor, die

in een der hospitalen verpleegd werd, nadat hij een aantal wonden in den rug ontvangen had. Het volksbijgeloof had het dus ook ditmaal, gelijk altijd, mis gehad.

In plaats van dezen zonderlingen misdadiger voor een krankzinnigenarts te brengen, riep men hem voor een krijgsraad. Hij stond bekend als een flink en knap soldaat en werd zeer geroemd van wege zijn goed gedrag en zachtzinnigen aard. Hij bekende alles met de meest mogelijke oprechtheid. Als hij overvallen werd door zijne razernij ontsnapte hij uit de kazerne, ijde naar de begraafplaats en was met één sprong over den muur. Hij wist, dat men er eindelijk een kanon op had geplaatst, dat door de aanraking van een der ijzerdraden moest losgaan, maar, wel verre van zich hierom te bekommeren, had hij er, gelijk hij zich uitdrukte, een flinken schop tegen gegeven, zoodat het omvergevalen was. De honden waren op hem komen aanschieten, maar hij had ze gestaan en de beesten waren op de vlucht gegaan. In de tijdperken van zijne razernij bezat hij een bovenmenselijke kracht. Zonder ander hulpmiddel dan zijne handen haalde hij de aarde uit de graven, sloeg de doodkisten in stukken en haalde vervolgens de lijken er uit om ze op de afschuwelijkste wijze te mishandelen. Vervolgens snelde hij weg, legde zich te slapen in een greppel, aan den kant eener sloot, in den regen of in de sneeuw en verviel dan in een soort van verdooving, waarin hij echter zeer goed kon waarnemen, wat er rondom hem voorviel. Als hij zulk een aanval had gehad, was hij gewoonlijk verscheidene dagen achtereen als verlamd. Deze aanvallen waren het gevolg van den ziekelijken toestand, waarin zijne hersenen geraakt waren ten gevolge der bekomen wonden. Hij werd tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld. De man leeft nog, is geheel genezen en gedraagt zich voorbeeldig.

Het is den lezer reeds gebleken, dat de rustplaatsen der doden te Parijs vaak misbruikt worden tot het houden van politieke demonstraties. Om de gelegenheid hiertoe uit te breiden heelt men de dusgenaamde burgerlijke begrafenis uitgedacht. Er zijn namelijk aan iedere begraafplaats een of meer geestelijken verbonden, die de plechtigheden van den Katholieken eeredienst bij de graven verrichten, behalve natuurlijk bij de begrafenis der Protestanten en Israëlieten, waarbij de leeraars dezer genootschap-

pen den dienst verrichten. De Katholieke priesters mogen eigenlijk slechts dienst doen als zij er toe uitgenoodigd worden, doch sommigen hebben zich ook wel eens ongeroepen er in gemengd, waarvan soms minder stichtelijke en aangename tooneelen het gevolg waren. Sinds het tweede Keizerrijk zijn de burgerlijke begrafeniszen in gebruik gekomen, d. w. z. de begrafeniszen zonder priester, en deze moesten toen een demonstratie tegen de regeering des keizers beteekenen. Er werden gewoonlijk heilige toespraken van politieken aard bij de graven gehouden, vol hartstocht en bitterheid, die een treurige tegenstelling vormden met de plaats waar men zich bevond. Na den val der keizerlijke regeering bleven deze soort van begrafeniszen in gebruik bij de dusgenaamde vrijdenkers. Dat hun invloed op de Parijsche bevolking niet overheerschend is, gelijk men in den vreemde wel eens denkt, althans niet machtig genoeg is om de meerderheid der Parijzenaars de vertroosting van den godsdienst bij de graven te doen versmaden, kan blijken uit het feit, dat op iedere honderd begrafeniszen slechts vier à vijf burgerlijke komen. De pogingen om de graven van hen, wier stoffelijk overschot op deze wijze aan de aarde toevertrouwd wordt, door bijzondere opschriften kenbaar te maken, stuiten steeds af op het verbod der overheid. Er bestaat namelijk eene verordening, volgens welke er geen opschrift op de graven mag geplaatst worden, dan nadat dit onderworpen is aan de goedkeuring der overheid. Bij den eersten oogopslag schijnt deze maatregel vrij tyranniek en onredelijk, en men is wellicht van oordeel, dat ieder het recht moet hebben om de dooden op zijn manier te eeren, gelijk ieder, volgens den beroemden Frederik den Groote van Pruisen ook het recht moet toegekend worden om op zijn manier zalig te worden. Bij nader inzien blijkt het echter, dat deze maatregel, hoezeer dan ook niet van willekeur vrij te pleiten, zijne goede zijde heeft. Men heeft daartoe slechts even inzage te nemen van de gratschriften, die door de overheid afgekeurd zijn. Door het achterwege blijven van deze zijn de kerkhoven niet alleen van vele ongepaste uitlatingen van politieken en godsdienstigen hartstocht, maar ook van velerlei dwaasheid en onzin bevrijd gebleven. De goede smaak, den beschaafden Parijzenaars over het algemeen eigen, blijkt ook bij de overheden, die met de keuring

der grafschriften belast zijn, niet tevergeefs gezocht te worden. Het is verwonderlijk zulke onzinnigheden als sommigen wel op de graven zouden willen zien prijken. Zoo b. v. wilde men op het graf van een kind van drie maanden laten beitelen: »Zijn leven was één daad van zelfverloochening en opoffering.» Dit is slechts een staaltje uit vele. Zij, wier grafschriften afgekeurd worden, zijn natuurlijk het eerst bij de hand om te klagen over de tyrannie en willekeur der overheid, zonder te begrijpen, dat hun een wezenlijke dienst bewezen wordt, als men hen verhindert zich belachelijk te maken.

Ook onder de goedgekeurde grafschriften zijn er niet weinige, waarvan niets anders te zeggen is, dan dat het beter ware zoo men ze eenvoudig maar weggelaten had. De menschelijke ijdelheid wil zich echter tot op den akker der dooden toe doen gelden, en men is er tot in het aangezicht der eeuwigheid toe op uit om te pronken met allerhande voortreffelijkheden en deugden, waarvan in de werkelijkheid niet veel te vinden is. Soms schijnen de grafschriften alleen te dienen om den achtergeblevenen een compliment te maken. Zoo leest men op het grafje van een kind: »Diep betreurd door zijn vader, zijn moeder, zijn tante Ursula, zijn nicht Anna, zijn vrienden en in het algemeen door al de leden zijner familie, die het kenden.» Deze smaak voor wijdloupe grafschriften heerscht bijzonder sterk onder den Parijschen burgerstand, evenals zulks ook in Engeland het geval is. Waarom zich niet tevreden gesteld met den naam en het jaartal van het overlijden? Of wil men iets meer, laat men er een treffend zinnebeeld op aanbrengen, of een korte maar verheven spreuk in den trant van die b. v., welke op den grafsteen van den dichter De Génestet te Rozendaal staat gebeiteld: *Fiat Voluntas*. Kan men zich iets aandoenlijkers voorstellen, dan dit woord der kinderlijke berusting boven het luttel overschot van zulk een veelbelovend genie, weggerukt in de kracht des levens?

In de dagen van Napoleon III, despotischer nagedachtenis, en van zijn welbekenden prefect van het departement der Seine Haussman, heeft Parijs in vele opzichten eene geheele herschepping ondergaan, en met hoeveel willekeur de prefect onder de bescherming van zijn keizerlijken meester ook te werk gegaan is, zeker is het, dat er onder zijn bestuur menige nuttige en heilzame ver-

betering, ook in het belang van den openbaren gezondheidstoestand, tot stand gekomen is, waarvoor het nageslacht hem nog lang met dankbaarheid zal gedenken. Ware het hem gegeven geweest nog een aantal jaren langer werkzaam te zijn, dan zou hij ook op het punt der begraafplaatsen een hervorming ter hand genomen hebben, die zeker met het oog op de gezondheid der bevolking de heilzaamste vruchten zou gedragen hebben. Hij vormde namelijk het plan om de kerkhoven binnen Parijs en in den onmiddellijken omtrek der stad, die allen overvol zijn, voor goed te sluiten en een enkele reusachtige begraafplaats voor de wereldstad aan te leggen te Méry-sur-Oise op eenige uren afstands en een afzonderlijken spoorwegdienst te organiseeren ten behoeve van het vervoer der lijken en van hen, die behoefte gevoelden om de graven hunner geliefden te gaan bezoeken. Deze begraafplaats zou een ware doodenstad worden van eenige honderden bunders groot, en de enorme kosten, waarop de aanleg te staan zou komen, zouden hare renten rijkelijk opleveren in de verbetering van de lucht, welke de Parijzenaars na de opruiming der oude kerkhoven zouden inademen. De vreeselijke rampen, waardoor Frankrijk en vooral Parijs getroffen is in den Fransch-Duitschen oorlog en den daarop gevolgden opstand der Commune, zijn oorzaak geweest, dat de republikeinsche regeering het kostbare plan voorloopig heeft laten rusten. De bewonderenswaardige veerkracht echter door de Fransche natie, en in het bijzonder door de Parijsche bevolking, na den oorlog aan den dag gelegd, waardoor er van de stoffelijke verliezen bijna geen enkel schadelijk gevolg meer zichtbaar is, deze veerkracht zal de overheid ongetwijfeld in staat stellen om Haussman's plan betreffende de doodenstad te Méry-sur-Oise weder ter hand te nemen en uit te voeren.

Om den lezer een denkbeeld te geven van de levendige en algemeen heerschende zucht der Parijzenaars om hunne dooden te eeren, deelen wij hem mede, dat eens in een tijdsverloop van zes dagen, volgens de daarvan gehouden aantekeningen, de verschillende Parijsche kerkhoven door niet minder dan zes en veertig duizend menschen bezocht zijn, behalve die, welke tot den stoet behoorden van de zeventhonderd en vijftig begrafenissen, welke in dat korte tijdsverloop plaats grepen. Voornamelijk op

Allerheiligen en Allerzielen worden de kerkhoven zeer druk bezocht. In 1873 b.v. telde men niet minder dan driehonderd en zeventig duizend bezoekers op deze dagen. Deze eerbied voor de dooden, deze eeredienst om zoo te zeggen van hunne nagedachtenis, is een algemeen heerschende eigenaardigheid der Parijsche bevolking. De overlevering en de gewoonte, het godsdienstig geloof en de teedere gevoelens, die de herdenking van een geliefden doode inboezemt, werken samen om deze eigenaardigheid vastgeworteld te doen blijven in hun gemoed. Zeer zelden ziet men op de Parijsche kerkhoven een graf, dat verwaarloosd is, dat niet op de eene of andere wijze getuigt van de zorg en het huldebetoon der achtergeblevenen. Bij de aanschouwing van vele graven zou men zeggen, dat deze laatste aan den doode nog gevoel, gedachte en bewustzijn toeschrijven. Men beïjvert zich om den doode te behagen op dezelfde wijze, alsof hij nog onder de levenden rondwandelde. Dit blijkt vooral zeer duidelijk op sommige plekje van Père Lachaise, van waar men een heerlijk uitzicht heeft op de bevallige heuvelen in den omtrek van Parijs.

Daar vindt men de tomben omringd van fraaie kleine terrassen, veeltijds zoo geplaatst, dat de doode, als hij eensklaps verrees uit het graf, een verrukkelijk uitzicht zou hebben. Dit is geen toeval, want dikwijls kost het vrij wat moeite om de graftomben juist in de begeerde richting te plaatsen. Men plaatst op de graven de bloemen, waarvan de overledenen het meest hielden in hun leven, alsof zij zich nog verkwikken kunnen aan hare schoonheid en geur. Soms is men van diep aandoenlijke tooneelen getuige. De schrijver, aan wien wij dit tafereel hoofdzakelijk ontleenen, zag eens een jonge vrouw voorovergebogen op een grafsteen. Hij hoorde haar met eene zuivere en van aandoening trillende stem een schoon lied zingen ter eere van de maan. Hij bleef eenigszins verwonderd staan, in de meening, dat het een ongelukkige krankzinnige was. De vrouw rees op, droogde hare tranen af, bemerkte den toeschouwer en zijne verwondering en zeide met een blik op het graf: »Hier ligt mijne moeder; zij hield zooveel van dit lied,» en ging luid snikkend weg.

Die een eigen graf bezitten dragen aan een leverancier van gedenkteekenen de zorg voor het onderhoud hiervan en van de bloemen voor een bepaalde som in het jaar op. De armen nemen

de zorg voor de graven hunner geliefden zelve op zich. Des Zondags ziet men hen bij geheele scharen komen, met goedkoope bloemen en een gieter bij zich. Uren achtereen houden zij zich vaak bezig met het opknappen der graven. Somtjids ziet men hen allerlei zonderlinge zaken nederleggen aan den voet van de houten kruisen op de graven: kleine beeldjes, die volstrekt geen zinnebeeldige beteekenis hebben, schelpen, stukken steen, die een kunstmatige rots moeten voorstellen; eens zelfs zag men een pijp op een graf liggen, midden in een immortellenkrans. Het is vooral der moeite waard om een blik te werpen op de kindergraven. Daar vooral vindt men nog de overblijfselen van de gewoonte, die bij de oude volken bestond om den doode allerhande zaken mee te geven in of op zijn laatste woning. Bij de begrafenis van een ouden Noorsche held b. v. wierp men ook zijn paard en zijne wapenen in het graf, opdat hij zich op waardige wijze zou kunnen vertoonen in het Walhalla, de verblijfplaats der afgestorven strijders. De jonge Grieksche meisjes kregen hunne geliefkoosde kostbaarheden mede in het graf. Zoo vindt men te Parijs op vele kindergrafjes, juist op de plek, waar het hoofdje ligt, een gesloten glazen kastje met speelgoed: looden soldaatjes, poppen, vangertjes, kegels en kleine schoentjes. Op het graf van een kind van veertien maanden zag men eens een modeplaat, waarop twee vrouwen en een meisjesfiguur stonden afgebeeld; misschien had het kind zich er tijdens zijne ziekte mede vermaakt. Neen, wij kunnen niet minachtend de schouders ophalen over deze kindertlijke manier om de nagedachtenis van geliefde dooden te vereeren, wij gevoelen veeleer een diepen eerbied voor de teedere en heilige gevoelens, waaraan men op deze wijze uitdrukking geeft, en verblijden ons er over, dat de rustplaats der dooden ons zooveel ten gunste van de levenden te zeggen heeft. Onwillekeurig komt ons bij deze wandeling langs de Parijsche graven het schoone woord van Dickens voor den geest: »Er is niets goeds of edels in de wereld, dat vergeten wordt. Laten wij dat voor vast gelooven. Een kind, een onnoozel wicht, dat in de wieg sterft, leeft nog voort in de goede gedachten van hen, die het eens liefhadden en heeft zoo nog een heilzamen invloed op hetgeen er in de wereld gebeurt, al is het lijkje tot stol verteerd of in de diepte der zee verzonken. Geen engel gaat het hemelsche heirleger vermeederen, of hij blijft

nog tot zegen werkzaam op de aarde, in hen, die hem hier liefhadden. Vergeten!... O, wanneer de goede daden der menschen tot haar oorsprong konden worden nagespoord, hoe schoon zou dan de dood ons toeschijnen, als wij zagen, hoeveel liefde en deugd in het stof der graven haar oorsprong hebben."

Zoo levert het karakter der Parijsche bevolking de treffendste en wonderlijkste tegenstellingen op. Indien ergens ter wereld twijfelzucht en ongodsdienstigheid heerschen, dan wel onder haar. De Parijzenaars zijn jegens de levenden vaak de ondankbaarheid zelve. Dien zij heden hemelhoog verheffen, sleuren zij morgen meedoogenloos door het slijk. Zij zijn vaak wuft als de wind; woest en opbruischend als de zee, die door den storm wordt opgezweept. Vaak luisteren zij alleen naar de stem van den hartslocht, en den haat, maar te midden van dit alles ontbreekt het hun niet aan karaktertrekken, die van een diep en eerbiedwaardig gevoel, van schoone en heilige aandoeningen spreken. Daarvan hebben wij ons ook door dit bezoek aan hunne kerkhoven kunnen overtuigen.

4. DE PARIJENAARS IN BETREKKING TOT HUNNE VROUWEN EN KINDEREN.

Het is vrij algemeen bekend, dat bij het sluiten van huwelijken te Parijs en onder den beschaafden stand van Frankrijk in het algemeen, het hart in den regel veel minder te zeggen heeft dan het verstand, m. a. w., dat de huwelijken meer rusten op den grondslag der berekening, dan op dien der liefde. Men wachte zich echter in dit opzicht voor overdrevene en verkeerde voorstellingen. Als de Parijsche jonkman de jaren der vaak vrij stormachtige jeugd te boven is, als hij, gelijk een Engelsch schrijver het karakteristiek uitdrukt, zijn wilde haver uitgezaaid heeft en den drempel begint te naderen van een meer bedaagden en bedaarden leeftijd, beginnen zijne ouders, vrienden en somtijds ook hij zelve hier en daar eens rond te zien naar eene dame, met wie hij zich gevoegelijk in den echt kan vereenigen. Zij moet, neen, niet onbemiddeld zijn, doch in dit opzicht zijn de eischen zeer gematigd. In den regel is men al zeer tevreden als de bruid zooveel kapitaal

heeft, dat de rente er van ongeveer gelijk staat met de helft van het inkomen des bruidegoms. Gewoonlijk trouwt men niet in gemeenschap van goederen. Behalve op het geld let men zeer nauwkeurig op den gezondheidstoestand, den leeftijd en het karakter der aanstaande vrouw. Liefst heeft men, dat zij een tiental jaren jonger zij dan de man. Ook hecht men zeer veel gewicht aan den stand, waartoe zij behoort, en aan de kringen, waarin zij gewoon is te verkeerren. Ongaarne verbindt een Franschman zich met een vrouw, welker stand boven den zijnen verheven is, en uiterst zelden met een uit lager stand. Ongelijke huwelijken, uit hartstocht gesloten, komen, om zoo te zeggen, te Parijs in het geheel niet voor. Niet licht zal het gebeuren, dat een aanzienlijk jonkman b. v. de gouvernante zijner zuster, of dat een meisje van hooge afkomst den gouverneur haars broeders zal huwen, gelijk dit elders veelvuldig voorkomt. Schakingen, ontvoeringen van meisjes door hartstochtelijke minnaars, en geheime huwelijken, die in Engeland zoo dikwijls voorkomen, zijn in Frankrijk geheel onbekend. Van veel belang wordt het geacht, vooral in de oogen der moeders, dat de toekomstige echtgenooten harer dochters weten wat er in de wereld te doen is," gelijk men het met een kieschen en vergoelijkenden term uitdrukt, opdat de man, als hij later gehuwd is, niet beginne naar die genoegens en uitspattingen te hunkeren, welke men bij de jeugd in Frankrijk gaarne door de vingers wil zien en vergeven, maar voor den echtgenoot en vader in de hoogste mate ongepast acht. Nadat de aanstaande man en vrouw kennis met elkander gemaakt hebben, brengt de jonkman gewoonlijk elken avond een bezoek aan zijne verloofde *pour faire sa cour*, om haar het hof te maken. Van een "vrijen", gelijk dit in ons vaderland en elders plaats heeft, is daarbij geen sprake. De jongelieden zijn, gelijk het de geheele geaardheid der Franschen medebrengt, uiterst vriendelijk, beleefd en voorkomend jegens elkander, doch van kussen en kozen is er geen sprake. Hoogstens drukt de minnaar bij zijn vertrek eerbiedig een kus op de fraaie hand zijner aanstaande. De liefde zal later wel komen, rekt men, en dit is in den regel dan ook het geval. De meeste huwelijken der Franschen zijn vrij gelukkig. De gemeenschap van belangen, vooral na de geboorte van kinderen, geeft alras aanleiding tot wederzijdsche genegenheid, tot het koesteren van gemeenschappelijke wenschen; de gewoonte en het voort-

durend samenleven doen het overige, zoodat er, in de meeste gevallen althans, een recht vriendschappelijke verhouding tusschen man en vrouw ontstaat. Ontrouw en echtbreuk komt in den middelstand betrekkelijk zelden voor, veel zeldzamer dan men, op vele Fransche romans afgaande, zou denken, en het huiselijk leven kenmerkt zich door een bij uitnemendheid vriendelijken en hartelijken geest. Waar deze geest niet in de harten woont, tracht men toch den schijn er van te bewaren, want nergens ter wereld wordt zooveel waarde gehecht aan het tentoonspreiden van betamelijheid en welvoegelijkheid, nergens heeft het woord »fatsoen' meer beteekenis en kracht dan in Frankrijk en vooral te Parijs. Men stelt zich dientengevolge ook dikwijls met den uiterlijken schijn er van tevreden, en is zeer geneigd om, waar deze bewaard blijft, minder aan het wezen te hechten. Het schandaal, het opzienbarende en geruchtmakende, wordt vaak oneindig veel meer gevreesd dan het verkeerde, dan het kwaad zelf. Zoo kan een gehuwde vrouw, die een of meer minnaars heeft, desnoods op verschooning rekenen van de zijde harer betrekkingen en vrienden, maar een vrouw, die het huis van haar man verlaat, hetzij dan om zich een minnaar in de armen te werpen, hetzij omdat de samenleving met haar echtgenoot haar ondragelijk voorkomt, is redeloos aan de openbare minachting prijs gegeven en wordt in geen fatsoenlijk gezelschap meer geduld. In de hoogere standen gaat het geheel anders toe. Daar leven de gehuwden bijna geheel afgezonderd van elkander en hebben elk hunne niet altijd onberispelijke betrekkingen. Onder den arbeidersstand is het onwettig samenleven van mannen en vrouwen aan de orde van den dag. Tot eer der Fransche werklieden moet echter gezegd worden, dat zij in den regel getrouw blijven aan het meisje, waarbij zij zich eenmaal hebben aangesloten, en op later leeftijd, vooral als zij kinderen hebben, gewoonlijk met haar huwen. Hoogst zelden bezoeken de gehuwden uit den middelstand 's avonds het koffiehuis of de sociëteit, waardoor natuurlijk zeer veel wordt bijgedragen tot bevordering van het huiselijk geluk. De schildering, die de bekende schrijver Gustave Droz in zijn ook hier te lande veel gelezen werkje: »*Monsieur, Madame et Bébé*» van het huwelijks- en huiselijk leven der Franschen geeft, is over het algemeen nauwkeurig en juist. Er ligt over dat leven een geest van vriendelijk

heid, vroolijkheid en opgeruimdheid, die ons weldadig aandoet en welken deze schrijver op bevallige wijze heeft uitgedrukt in zijne schetsen. Het is echter eigenaardig, dat bij al de hartelijkheid, die er tusschen man en vrouw bestaat, deze laatste in den regel toch meer ware en innige liefde voor hare kinderen dan voor haar man koestert.

Het aantal kinderen in de Fransche gezinnen van den middelstand is gewoonlijk niet groot en bedraagt zelden meer dan drie. Deze kinderen zijn het hoofdvoorwerp van de zorgen en de liefde der ouders, die in het betoon hunner teederheid zich, helaas! niet altijd door de stem der rede laten leiden. De kinderen zijn bijna het eenige onderwerp van het gesprek in de gezinnen, zij worden er als de hoofdpersonen aangemerkt; aan al hunne wenschen bijna wordt voldaan; ieder woord, iedere beweging der vroolijke en bevallige schepseltjes wordt toegejuicht en bewonderd. Met de grootste angstvalligheid daarentegen tracht men de kinderen onbekend te houden met alles wat onkiesch en onwelvoegelijk geacht wordt. Vooral de meisjes mogen niets weten of hooren van hetgeen op de meest natuurlijke zaken en behoeften betrekking heeft. De kinderen mogen geen stap buitenshuis doen zonder geleide; men tracht zooveel mogelijk zorg er voor te dragen, dat hunne fantasie niet geprikkeld wordt, men let nauwkeurig op de boeken, welke men hun in handen geeft, opdat zij daaruit niets vernemen van hetgeen zich in de werkelijke wereld voordoet, in een woord, zij worden als broeikastplantjes opgevoed of liever vertroeteld naar den geest, hetgeen natuurlijk later zeer schadelijke gevolgen heeft en allerminst bevorderlijk is aan de ontwikkeling van karaktervastheid, zelfstandigheid en kracht tegen de verzoeking en verleiding. De minder aangename taak, om de kinderen aan orde en tucht te gewennen, hun karakter te vormen en hun verstand te ontwikkelen, blijft voor de toekomstige onderwijzers bewaard. Met het tiende jaar gaan de Fransche knapen en meisjes gewoonlijk naar de kostschool, *collège* geheeten, waar zij voor jongens, *pension*, waar zij voor meisjes bestemd is. De scheiding kost den ouders, gelijk zich denken laat, een zwaren strijd, maar zij zijn toch tot het smartelijke offer bereid, daar zij er zelve geen kans toe zien om ernstig en vastberaden de teugels der tucht te voeren en den kinderen de beginselen van zelfbeheersching, ijver en plicht in te prenten.

Ook na de scheiding van de ouders blijft de liefde der kinde-

ren voor hunne familie en van deze voor de kinderen onverzwakt bestaan. De Donderdagen, waarop het vrijstaat de kinderen op de kostscholen te gaan zien, en de vacantielijden zijn ware feesten voor ouders en kinderen. Deze gehechtheid der familieleden aan elkander blijft het geheele leven door bestaan. De ouders zorgen er zooveel mogelijk voor, dat hunne kinderen, als zij volwassen zijn, in hunne nabijheid blijven. Niet licht zal de Franschman zijne dochter buitenslands laten trouwen, al kon zij daar nog zoo'n schitterende partij doen, en geen deftige familie zal er toe overgaan om de dochters naar den vreemde te zenden ten einde daar een betrekking te bekleeden, tenzij door den harten nood gedwongen. Liefst huwelijkt men de meisjes uit aan mannen, die in dezelfde stad als hare ouders wonen en het vooruitzicht hebben daar voortdurend gevestigd te blijven. Ook de zonen ziet men liefst in zijne onmiddellijke nabijheid geplaatst. Gaarne heeft men, dat een of meerdere knapen worden opgeleid tot de betrekking of in de zaak des vaders. Landverhuizing is onder den Franschen middelstand en ook onder de lagere klassen zeer zeldzaam, en men vindt in Amerika en elders, waar Europeanen zich komen vestigen, wel honderd Duitschers tegen één Franschman. De zorg voor de toekomst zijner kinderen weegt den Franschman zwaar op het hart. Hij beschouwt zijn door eerlijken arbeid of door erfenis verworven vermogen, bij voorbaat als het eigendom zijner kinderen, waarmede hij voorzichtig en nauwlettend te werk moet gaan. Van gewaagde speculaties en vooral van het beursspel, waardoor zoovelen in andere landen zich en hunne kinderen ruïneeren, heeft de Franschman een afkeer. Liefst ziet hij zijne kinderen in staatsdienst geplaatst, omdat hij daarin hun toekomst het spoedigst en het best verzekerd acht, en daardoor in de gelegenheid is om het beschikbare gedeelte van zijn vermogen ter verzekering van de huwelijks giften der dochters te besteden, zoodat deze begeerlijke partijen worden. Door deze zorg der huisvaders voor het belang hunner familie blijft de band tusschen ouders en kinderen en bloedverwanten over het algemeen zeer nauw en innig, en deze band, gelijk wij in het vorige tafereel zagen, blijft zelfs tot na den dood bestaan, zoodat bijna in geen land ter wereld de nagedachtenis der dooden zoozeer geëerd wordt als in Frankrijk en bepaaldelijk te Parijs.

Zoo is er ook in de betrekking tusschen echtgenooten en kinderen in de Parijsche samenleving licht en schaduw op te merken. Over eene donkere schaduwzijde moet echter noodzakelijk nog gehandeld worden, zal deze onze schets aanspraak kunnen maken op den naam van juistheid en getrouwheid. Ik heb het oog op het treurig misbruik, dat onder alle standen der Parijsche bevolking heerscht, om de kinderen in het eerste levensjaar of in de twee eerste levensjaren ter verzorging te geven aan voedsters op het platte land in den omtrek der groote wereldstad. Sommige Parijsche vrouwen zijn helaas! hiertoe gedwongen, daar zij even goed als de man uit moeten gaan tot den dagelijkschen arbeid op het kantoor of in de werkplaatsen der bloemenvervaardigers, kleedermakers, handelaars in modeartikelen en dergelijke industriëelen meer, zoodat zij niet in de gelegenheid zijn om hun kinderen de uitstekendste zorg te verschaffen, die men er voor verlangen kan, de zorg namelijk van de trouwe, liefdevolle moederhand. Maar ook onder die vrouwen, welke door niets verhinderd worden zich aan de voeding en verzorging hunner kleinen toe te wijden, zijn er maar al te vele, die zich gedurende het eerste levenstijdperk van het kind aan de vervulling van den heiligen moederplicht onttrekken en hunne kinderen op het platte land laten zogen en verzorgen. Het is den lezers reeds gebleken, dat dit verschijnsel niet toegeschreven mag worden aan het gemis van moederliefde bij de Parijsche vrouwen. De gewoonte, het gebruik, de te Parijs vooral zoo machtig heerschende mode, de zucht tot navolging, de gemakzucht en de liefde tot het vermaak, ziedaar de oorzaken, welke samenwerken om dit treurig verschijnsel te doen stand houden. Treurig ja inderdaad, niet alleen omdat het getuigt van zedelijke gebreken, van verwaarloozing der heilige moederplichten, maar treurig ook omdat zoovele kinderen daardoor aan een wissel dood prijs gegeven worden. Men heeft berekend, dat van de honderd Parijsche kinderen, die in het eerste of de twee eerste jaren op het platte land gevoed worden, ongeveer de helft om het leven komt, ten gevolge der gebrekkige of zelfs schandelijke wijze, waarop vele voedsters haar taak vervullen. Terwijl de vader en de moeder zich verbeelden, dat hun kind door het inademen van de gezonde buitenlucht, gevoed met het natuurlijk voedsel van een krachtige boerin, op weg is om een stevigen knaap of een aanvallig meisje te worden, met staal

in het bloed en rozen op de wangen, wordt het arm schepseltje vaak door gewetenlooze wijven, die alleen door winstbejag gedreven worden, op de treurigste wijze verwaarloosd, met slecht en onverteerbaar voedsel volgepropt, opgesloten gehouden in een vunzig vertrek, op allerhande wijze benadeeld in het belang van hun eigene kinderen. De Parijsche moeder maakt reeds lang vooruit toebereidselen om het kind, als het voor goed tehuis gebracht zal worden, een mollige rustplaats te bereiden en het kleine hartje te verheugen met dat allerliefste speelgoed, in welks vervaardiging de Parijzenaars ware meesters zijn; reeds droomt zij van verrukkelijke lachjes en van de eerste woordjes door den kindermond gestameld, reeds ziet zij hare bevallig en net ingerichte woning, het vriendelijk woonvertrek, met dien fijnen smaak, waarvan de Parijsche vrouwen bijna allen het geheim zoo goed verstaan, gemeubeleerd, nog duizendmaal aantrekkelijker geworden voor haar man en haar zelve:.... daar ontvangt zij plotseling een brief, slordig gekrabbeld, nauwelijks leesbaar, maar waaruit haar toch één zaak met ontzettende duidelijkheid openbaar wordt: de kleine is niet meer. Of, als het kind gespaard blijft, als zijn gezonde natuur triumfeert over de slechte behandeling en het slechte voedsel, krijgt zij veeltijds in plaats van een mollig schepseltje met kuiltjes in de armen, blozende wangen en glinsterende oogjes, dat de eerste stapjes reeds kan doen, en de eerste woordjes reeds kan stamelen, een bleek, mager, ziekelijk wicht terug, dat men niet zonder deernis kan aanzien en hetwelk voorbestemd schijnt te zijn om al spoedig weggebracht te worden naar *Père-Lachaise*, waar de arme moeder dan op het kindergrafje het speelgoed kan neerleggen, dat den levende het oog had moeten streelen.

Wel mogen wij dan deze wijze van handelen een schaduwzijde noemen in het leven der Parijzenaars. Tot eer der Franschen moet echter gezegd worden, dat onderscheidene vaderlandslievende mannen met ernst en kracht hunne stem verheffen tegen dit misbruik en de Parijsche vrouwen tot het bewustzijn trachten te brengen van het vergrijp, waaraan zij zich op deze wijze schuldig maken jegens hunne kinderen, jegens de samenleving en zichzelf. Het kwaad is echter diep geworteld en hangt met andere gebreken in het karakter der Parijsche bevolking, haar liefde voor de mode, de zucht om te schitteren en te genieten van de uit-

spanningen, die de groote wereldstad in ruime mate opleveren, en ook met enkele maatschappelijke toestanden zoo nauw samen, dat er niet spoedig een doortastende verandering en verbetering in dit opzicht te wachten is. Gelukkig echter, dat het den edelsten geesten van Frankrijk niet ontbreekt aan den moed om deze wond van het leven huns volks te peilen. Laat ons hopen, dat het hun gelukken moge het geweten der Fransche vaders en moeders wakker te maken en wakker te houden en daardoor het in vele opzichten zoo rijk begaafde volk te bewaren tegen de verzwakking, ja, den ondergang, die eindelijk het gevolg zouden zijn van het te gronde gaan zooveler kostbare kinderlevens!

5. UIT DE PARIJSCH E BEDELAARSWERELD.

In weerwil van de krachtige maatregelen, die reeds sinds verscheidene eeuwen tegen de bedelarij te Parijs genomen zijn, — in vroeger tijd heeft men nu en dan zelfs lijfstraffen er op gesteld — bestaat deze wondeplek in het volksleven er nog altijd en wel in een bijzonder sterke mate. Wel zijn de bedelaars en de personen, die men met hen op één lijn kan stellen, verdwenen uit de vrij uitgestrekte wijken, welke zij achtereenvolgens hebben bewoond en waar zij een soort van samenleving op zich zelve vormden onder een bepaalden hoofdman, doch, hoezeer verspreid, zijn ze niettemin nog zeer talrijk en vormen een niet onbelangrijke legerschaar, welke langs allerlei wegen hare aanvallen richt op de beurzen der Parijzenaars, die van nature goedhartig en gul zijn en al licht in den zak grijpen om de vermeende hulpbehoevenden te verblijden. Een dezer laatsten toonde zich in den vorigen winter zelfs zoo diep doordrongen van de gulhartigheid zijner medeburgers, dat hij, mede uit naam van vele zijner collega's in de bedelarij, een advertentie liet plaatsen in een der meest gelezen nieuwsbladen, waarin hij opkwam tegen de mode, die in zwang dreigde te komen om overjassen zonder buitenzakken te dragen, daar den Parijzenaars, gewoon om steeds eenige stuivers en halve stuivers bij zich te dragen ten dienste der bedelaars, te veel moeite zoude berokkend worden, als zij genoodzaakt werden telkens hun jas te ontknoopen om hun gift voor den dag te halen. Zoo ergens dan wel te Parijs is dus het publiek zelve er de

oorzaak van, dat de woekerplant der bedelarij zoo welig blijft tieren.

De bedelarij is te Parijs in den vollen zin des woords een beroep geworden. Doch het wordt niet alleen uitgeoefend door hen, die onder het uitspreken van eenige woorden op een klagenden toon de hand eenvoudig uitsteken om een gift, het heeft verschillende vormen aangenomen, die dienen moeten om zijn eigenlijk wezen te verbergen, doch waaronder het altijd duidelijk herkenbaar blijft. Zoo kan men een gansche reeks van personen in de klasse der bedelaars rangschikken: de dienstvaardigen, die altijd bij de hand zijn om de portieren der rijtuigen te openen; de jongens en meisjes, de mannen en vrouwen, die met lucifers en zwavelstokken loopen, of die eenige vellen papier en enveloppen in een mandje dragen, zonder dat de kleine voorraad ooit mindert. In de *boulevards*, de *Champ-Élysées* en de tuinen der Tuilerieën vindt men de bedelaars in grooten getale bezig met het oprapen van de weggeworpen eindjes sigaar, welke zij voor één franc het pond verkoopen. Bij de kerkdeuren verkoopen zij rozenkransen en houden bakjes wijwater gereed ten dienste der vromen en zijn bij de huwelijken tegenwoordig met een lachend, bij de lijkmissen met een diep bedroefd gelaat. Als de theaters uitgaan, scharen zij zich in grooten getale in de stegen en straten, waardoor het talrijke publiek heenstroomt. Alomme hoort men het geluid van hunne draaiorgels, en op de *Pont des Arts* en andere drukbezochte punten plaatsen zich de blinden met of zonder harmonica in postuur om de liefdadigheid der voorbijgangers gaande te maken. Er zijn er die komen zingen voor de huizen en geheele scharen van kleine Italianen in hun dienst nemen, die op allerhande wijze het medelijdend hart der Parijzenaars weten te vermurwen. Voor een bepaalden prijs huren zij ook andere kinderen af, liefst ongelukkige en gebrekkige, en wandelen daarmede door de straten om de aandacht der voorbijgangers op zich te vestigen. Vooral bij gelegenheid van de groote volksfeestdagen, zooals de Nieuwjaarsdag, Vastenavond en dergelijke, als de bevolking in hare opgewondenheid en vroolijkheid nog een weinig milder is dan anders en de waakzame politie een weinig toegevender, verspreiden zij zich als een reusachtig leger door de groote wereldstad en maken allerwege uitmuntende zaken.

Een groot aantal van de ongelukkigen zonder beenen of armen

en anderen, die van eenig akelig en afzigtelijk gebrek een bron van winst maakten, zijn thans opgeruimd en in liefdadige gestichten geplaatst, waar zij met diepen weemoed terugdenken aan de goede dagen van voorheen, maar er zijn er nog onderscheidene, die in weerwil van de waakzaamheid der politie, hun winstgevende zaak weten voort te zetten. Sommige dezer bedelaars hebben verscheidene jongens en meisjes in hun dienst, die hen waarschuwen tegen de politieagenten, welke in aantocht zijn, en enkelen weten zich, als er gevaar dreigt, of als zij zich buiten de oogen van het liefdadig publiek bevinden, met eene verwonderlijke vaardigheid voort te reppen en hun schijnbaar onbruikbaar geworden ledematen met groote vlugheid te gebruiken. Vroeger gaf men daarom niet oneigenaardig aan de bedelaarswijk den naam van *Cour des merveilles*, wonderwijk, omdat men daar telkens getuige kon zijn van de plotselinge genezing veler blinden, lammen en kreupelen, nadat zij met hun voorgewende lichaamsgebreken winst hadden gedaan om de liefdadigheid der Parijzenaars gaande te maken. En ook tegenwoordig kunnen sommige blinden van de *Pont des Arts* en vele anderen, die men met veel moeite op hunne krukken ziet rondspringen door de druk bezochte straten in hun woningen op de uitstekendste wijze zien of zich zonder eenige moeite bewegen.

Voor al de blinden worden door de Parijzenaars rijkelijk bedacht. Deze omstandigheid heeft velen aanleiding gegeven om dagelijks gebruik te maken van een zeker vocht, waardoor zij aan hun oogen alle uitdrukking weten te ontnemen en zich sprekend gelijk weten te maken aan die ongelukkigen, die zoo terecht aller medelijden gaande maken, omdat zij verstoken zijn van het kostelijkste aller zintuigen. Die werkelijk blind zijn onder de breede schare der bedelaars zijn er natuurlijk in hunne eigene schatting hoogst gelukkig aan toe, en zij verzuimen niet geld te slaan uit hun deerniswaard gebrek, waartoe zij uitmuntend in de gelegenheid zijn, daar de aalmoezen hun in bijzonder rijke mate toevloeden. Algemeen heerscht dan ook onder de Parijzenaars het geloof, dat de blinde bedelaars voor het grootste gedeelte zeer rijk zijn. Eenige jaren geleden wist men zelfs te verhalen van een blindeman, die zijn dochter een bruidschat van een paar tonnen gouds had meegegeven en dikwijls met rijtuig naar de

opera ging, waar hij een der duurste loges voor zijn gebruik had afgehuurd. Ongetwijfeld is deze voorstelling overdreven, maar dat de blindemannen inderdaad goede zaken maken kan o. a. blijken uit de omstandigheid, dat de jonge meisjes uit de arbeidende klasse volstrekt niet afkeerig zijn van een huwelijk met een bedelaar van deze soort, omdat zij dan een zeer goed en gemakkelijk leventje hebben, terwijl zij bovendien het voorrecht genieten, dat hun man, ingeval hij namelijk wezenlijk blind is, hare gangen en gedragingen niet al te nauwkeurig kan nagaan. De schrijver, aan wien wij deze schets ontleenen, zag eens, dat een jonge vrouw haar blinden man of minnaar zijn middageten bracht, dat hij op straat gebruikte om geen mogelijke giften mis te loopen. Het was in een blikken keteltje. De man stak zijn neus er in en zeide op een verachtelijken toon: »Wat heb je me daar nu weer gebracht?» Bevend antwoordde de vrouw: »Lamsvleesch met doperwtjes.» — »Duivelsch wijf!» was het vriendelijke wederwoord, »is dat nu een kost! Je weet dat ik alleen maar rundvleesch lust!» — Geen wonder, dat onze vriend zijn aalmoes maar behield en voor een betere gelegenheid bewaarde. Sommige blinden komen te Parijs gedurende het gunstige jaargetijde en keeren 's winters met een aardig sommetje in den zak naar hunne gezinnen, die soms op vrij verren afstand wonen, terug.

Nevens de bedelaars, die uit een of ander lichaamsgebrek een rijke bron van inkomsten weten te maken te midden der goedhartige Parijzenaars, zijn er een groot aantal, die op een of andere vermomde manier de bedelarij uitoefenen en ook langs dien weg goede zaken maken. Vroeger was het getal der straatkunstenaars en vertooners van rariteiten, orgeldraaiers, straatzangers en zangeressen en straatmuzikanten te Parijs legio. De straat werd door hen letterlijk in beslag genomen en meer dan eens hadden er lastige en gevaarlijke opstoppen plaats door de massa nieuwsgierigen, die zich rondom hen vereenigde. Thans bestaat er een politieverordening, waardoor de uitoefening dezer soort van bedelarij aan beperkende bepalingen onderworpen is. Het aantal dezer vermomde bedelaars mag tegenwoordig niet meer dan zeshonderd bedragen en slechts op bepaalde punten der stad mogen zij hun kunsten vertoonen of hun muzikale tonen

doen weergalmen; zij mogen geen kinderen beneden den leeftijd van zestien jaren bij zich hebben en zijn verplicht altijd een penning te dragen, ten bewijze van hunne toelating, bij het gemis waarvan zij zonder verderen omslag door de politie naar een of andere strafplaats voor bedelaars gebracht worden. Met planeetlezen, kaartleggen, tandentrekken of likdorens uitsnijden mogen zij zich volstrekt niet meer bezig houden. Ongelukkigerwijze is men ook te Parijs er altijd op uit om de bepalingen der politie te ontduiken, en zoo het aantal der straatzangers, orgeldraaiers enz., die op de openbare straat hun bedrijf uitoefenen, al niet veel grooter is dan het vermelde getal, in de koffiehuisen en de tabrijke plaatsen waar 't publiek samenkomt om zich te vermaken, wemelt het van dergelijk slag van lieden, en tegenover dezen is de politie ten eenen male machteloos.

Allerhande zonderlinge personages treft men onder deze vermomde bedelaars aan. Zoo loopt er geregeld een *eau-de-cologne*-koopman in Parijs rond, die om de aandacht van het publiek te trekken, gekleed is in de opzichtige uniform van een Engelsch militair; men vindt er een dusgenaamden wilde, die van de Inca's in Afrika (!) het geheim geleerd heeft, zooals hij rondbazuint, om diamant (!) deeg te maken voor het aanzetten der scheermessen; een ouden man, die een witte rat laat kijken, en daarbij plechtig verzekert, dat dit nu het wijfje is van het zeevarken, waarnaar de beroemdste natuuronderzoekers te vergeefs hebben gezocht; een curieus klein kereltje met snor en baard, die een onovertroffen zelf verkoopt, waarmede hij Napoleon den Grooten eens heeft genezen van een gevaarlijke wond. Eenige jaren geleden vond men er den dusgenaamden markies, een mager heer van een deftig voorkomen en gekleed in het deftige costuum der oude Fransche edellieden, die met verwonderlijke handigheid een straatlied, gewikkeld om een koperen muntstuk, in de openstaande ramen der hoogste verdiepingen wist te werpen, en dan gewoonlijk het dubbele terugkreeg. Er liepen allerhande geruchten omtrent dezen zonderlingen bedelaar: sommigen beweerden, dat hij werkelijk tot den adel behoorde, anderen, dat hij een geheime spion van de politie was. De waarheid omtrent deze deftige personage met zijn geborduuden rok, korte sluweelen broek, onberispelijk witte kousen en witte pruik was, dat hij een groot gedeelte van zijn

leven voor zware misdrijven in de gevangenis had doorgebracht. Hij was op het laatst van zijn leven iemand in goeden doen en is door een zijner vrienden (!) vermoord.

Meest al de lieden van dit slag maken zeer goede zaken, en de eigenaars der koffiehuisen en restauraties van den vijfden of zesden rang, tot wier voordeeligste klanten zij behooren, zouden het best kunnen getuigen van den stand hunner ontvangsten. Ook de orgeldraaiers ontvangen vrij wat, zooals blijken kan uit het feit, dat voor een bijzonder mooi draaiorgel niet minder dan tien francs huur per dag moet betaald worden, terwijl er tevens een man op na gehouden moet worden, die den wagen trekt en daarvoor twee francs per dag ontvangt. Er gaat dus niet minder dan zeven gulden per dag van de ontvangsten af, en toch leiden deze heeren een leventje, dat menig werkman, ja menig hooger geplaatste hun zou benijden. Niet tevreden met deze voordeelen, weten sommige orgeldraaiers op eene zeer vernuftige wijze de hand te leenen tot het binnensmokkelen van sterke dranken, die te Parijs aan een hooge stedelijke belasting onderworpen zijn. Zij gaan namelijk tegen den middag de stad uit, om, zooals zij voorgeven, in de omliggende dorpen te gaan spelen, en keeren tegen den avond terug met hun orgel op den wagen of op den rug. Het is echter alleen voor het uitwendige gelijk aan dat, 't welk zij bij hun vertrek uit de stad bij zich hadden. Inwendig is het geheel hol en gevuld met brandewijn of anderen sterken drank, welken zij op deze wijze binnensmokkelen. Onderscheidene dezer voorstanders van het vrijhandelsstelsel zijn betrapt en boeten thans voor hunne liberale denkbeelden in de gevangenis.

Onder de straatmuzikanten zijn bijzonder merkwaardig de lieden, die zich zelve tot een wandelend en veel geraasmakend muziekinstrument of liever tot een wandelend orkest hebben weten te maken. Op het hoofd dragen zij een soort van helm, waarboven halve-maانvormige platen, rijkelijk met belletjes behangen, uitsteken; op hun borst hebben zij een pansfluit vastgehecht; aan de knieën dragen zij belletjes, cimbalen tusschen de beenen, een groote turksche trom voor den buik en een triangel aan de armen. Deze lieden verdienen hun geld zuur, want hun geheele lichaam is op de geweldigste wijze in beweging, als zij aan de massa muziekinstrumenten, die zij met zich voeren, tegelijkertijd geluid willen ontlokken. Zij weten zich echter hiervoor

schadeloos te stellen door een keer meer nog dan hunne collega's straatmuzikanten de herbergen binnen te gaan en een hartsterking te nemen, ten gevolge waarvan zij voortdurend in een roes verkeerden.

Voor een deel zijn de straatmuzikanten en zangers gewezen werklieden, die door een of ander ongeluk niet meer in staat zijn tot den arbeid. Er zijn echter onder hen ook lieden, die deze levensmanier opzettelijk gekozen hebben, omdat zij overeenkomt met hunne neigingen. Zoo loopt er thans nog te Parijs een vrouw als liedjeszangster rond, die tot een zeer goede en gegoede familie behoort en dagelijks hare sentimenteetele romancen uitgalmt voor de huizen en de café's. Dikwijls reeds heeft men pogingen in 't werk gesteld om haar te doen afzien van deze zonderlinge en onteerende levenswijze, maar het is, alsof er voor haar een geheimnisvolle aantrekkingskracht in schuilt. Althans telkens neemt zij haar liedjesverzameling weer ter hand en vergast de Parijzenaars op hare gillende en trillende tonen.

Den weemoedigsten indruk van al de personen tot de Parijsche bedelaarswereld behorende, maken op ons die tallooze Italiaansche kinderen, welke men alom in de Parijsche straten ontmoet, als finale bedelaars, als harp- of vioolspelers, als vertooners van marmotten en apen, en die men 's nachts zoo dikwijls slapend vindt op de banken der openbare wandelplaatsen, onder de bogen der bruggen en op de drempels der koetshuizen. Vroeger kwamen deze beklagenswaardige kinderen uit Savoye, Parma en andere streken van Noordelijk Italië, thans komen zij voor het grootste gedeelte uit het voormalige koninkrijk Napels. Vóór de vereeniging van dit koninkrijk met de staten van Victor Emmanuel mocht daar bijna niemand het land verlaten. Thans mag dit wel, en de bewoners der Zuidelijke gewesten, vooral van het gewest Basilicata, maken hiervan ijverig gebruik om zich op een gemakkelijke en voordeelige wijze van hun talrijk kroost te ontslaan en dit te doen teren op kosten der bewoners van Frankrijk en andere landen. Er wordt met deze kinderen een ware handel gedreven, van welks schandelijkerheid zij, die er zich aan schuldig maken, misschien niet eens een helder begrip hebben. De zaken worden op zeer regelmatige wijze, dikwijls bij notariëel contract gedreven. Het is niets meer of minder dan een handel in blanke slaven, midden in de beschaafde wereld. De ondernemer komt

in de dorpen en neemt al de kinderen, die men hem wil afstaan, met zich. Gewoonlijk wordt het contract voor drie jaren gesloten. Al wat de kinderen zullen verdienen of ontvangen, waar en hoe dan ook, is voor hem, en hij keert daarvoor aan de ouders in eens of jaarlijks een zekere som uit. De ouders gaan hierbij van het denkbeeld uit, dat het kind een soort van kapitaal is, hetwelk zij mogen uitzetten en waarvan de renten hun wettig toekomen. De ondernemers van dezen menschenhandel achten zich zelfs zoozeer in hun recht, dat zij in den vreemde en vooral te Parijs de tusschenkomst der Italiaansche consuls inroepen, als de kinderen weerbarstig zijn en weigeren zich naar de bepalingen van het contract te gedragen.

Er zijn in dezen afschuwelijken handel onderscheidene personen betrokken. Sommigen belasten zich met het opsporen van kinderen, anderen met het overbrengen dezer ongelukkigen naar den vreemde, anderen weer fungeeren als »patroons" en betalen aan de kinderleveranciers een bepaalde som per hoofd, nog anderen weer houden zich opzettelijk en uitsluitend bezig met het opsporen van kinderen, die een lief gezichtje hebben, of een aangename stem of eenig muziekaal talent en maken met de »leverantie" van deze uitverkorenen goede zaken. Een der ondernemers, *Il Cieco* bijgenaamd, woont thans te Londen en is in het bezit van een ton gouds, die hij door dezen menschonteeren-den handel gewonnen heeft. De overheid tracht dezen gruwel zooveel zij kan tegen te gaan, en laat niet na elken blanke-slavenhandelaar van deze soort, zoodra er slechts termen toe bestaan, over de grenzen te laten brengen. Dezen van hun kant zijn thans minder stout dan vroeger, en maken meestal, als hun gevaar dreigt, dat zij zoo spoedig mogelijk weg komen. Zij blijven echter overtuigd van hun goed recht zooals blijken kan uit een advertentie, welke eenige dezer ondernemers voor eenige jaren in de couranten lieten plaatsen, toen zij het land uitgewezen werden, en waarin zij een afscheidsgroet brachten aan het Fransche volk, »aan die gastvrije natie, de zuster van Italië", en zich beklaagden over hun gedwongen vertrek. De kinderen, die zij op zulk een schandelijke wijze exploiteerden, lieten zij eenvoudig over aan hun lot, en de arme schepsels moesten zelven maar zien, dat zij een goed heenkomen vonden.

De „patroons” van deze kleine Italianen zijn in den regel lieden, wier verleden alles behalve smetteloos is. Men vindt er onder, die vroeger volstrekt niet afkeerig waren van struikrooverij; anderen, die om de eene of andere reden liefst buiten het oog der Italiaansche politie blijven; losbollen, die op deze gemakkelijke wijze in den vreemde aan hunne lusten willen botvieren; voorstanders van de dusgenaamde onafhankelijke moraal, wier hoofdbeginsel is: zorg voor u zelve zoo goed ge kunt en trek van ieder ander zooveel mogelijk in uw voordeel partij. Soms worden de ongelukkige kinderen, die onder hun dusgenaamde hoede staan, op afschuwelijke wijze mishandeld; doch het valt der politie zelden te beurt de schuldigen in handen te krijgen, daar zij altijd op hun *qui vive* zijn, en gewoon zijn zich voorbereid te houden op een kwade kans.

Het geheele leven van deze kleine blanke slaven in de schitterende hoofdstad is hoogst treurig en ellendig, voornamelijk uit een zedelijk oogpunt beschouwd. Door telkens en telkens wederom de hand uit te steken om een aalmoes worden zij lui, liederlijk en onverschillig; door hun voortdurend zwerven in de groote wereldstad, waar zij gedurig met het schuim der bevolking in aanraking komen, verwilderen zij naar geest en hart op de ontzettendste wijze. De ongestadige leefwijze, welke zij leiden, heeft ook een hoogst ongunstigen invloed op hun lichamelijke gezondheid, zoodat ongeveer de helft dezer kinderen een vroegen dood sterft.

Wil men ze tehuis vinden, dan moet men zorgen zich 's morgens vroeg in de woningen, waar zij verblijf houden, te bevinden. Die huizen vindt men onveranderlijk in bepaalde straten, waarvoor de patroons een bijzondere voorliefde schijnen te hebben, en natuurlijk behooren tot die, welke bij de politie in een kwaden naam staan. In die huizen vindt men soms vijf, zes of zeven bedden in één vertrek, en in ieder dezer rustplaatsen zijn drie, vier, vijf, ja somtijds zelfs zes kinderen gepakt. Aan de muren en aan de lage zoldering hangen harpen, guitarren en andere muziekinstrumenten, die met de marmotten, apen en andere zaken, welke hun toevertrouwd worden, tot dekmantel moeten dienen voor hun bedelarij. Het geld, dat de kleinen tehuis brengen, behoort aan den patroon, die hen daarvoor kleedt,

d. w. z. eenige oude vodden aantrekt, ligging verschaft en voedt. De voeding kost echter bijzonder weinig, want zij krijgen alleen 's morgens een bord soep en moeten verder zien, hoe zij den buik vullen. Gelukkig zijn er onder de koks en keukenmeiden van de restauraties en de particuliere woningen altijd medelijdende zielen genoeg, die den ongelukkigen kinderen het een en ander verschaffen, waardoor zij voor den honger bewaard blijven. Voordat zij uitgaan worden zij — opmerkelijk genoeg! — zorgvuldig gereinigd; hunne violen, muziekinstrumenten en andere zaken worden nagezien, de scheuren in hun armoedige plunje toegehaald; zij krijgen hunne instructie, hoofdzakelijk bestaande in de vermaning om te zorgen, dat zij goed wat geld l'huis brengen en de politie uit de handen te blijven, en daarna verspreidt zich het geheele troepje door de stad, waar zij den ganschen dag moeten rondzwerven.

Het gebeurt zeer dikwijls, dat zij der politie in handen vallen, tot groote ergernis natuurlijk van de patroons, die voor elk dezer kinderen jaarlijks honderd of honderd twintig francs aan de ouders en de tusschenpersonen, die ze hun leveren, moeten uitkeeren. Het baat den kinderen echter zeer weinig, als zij op deze wijze aan hunne meesters ontnomen worden. Want hoe dikwijls zij ook door de zorg der politie over de grenzen gebracht en in de gelegenheid gesteld worden om naar hunne ouders terug te keeren, zij komen telkens terug, en hiertegen is helaas! niets te doen, daar de ouders en de patroons er wel voor zorgen, dat zij van behoorlijke papieren voorzien zijn, zoodat er voorloopig weinig kans bestaat, dat deze schandvlek in het leven der hedendaagsche maatschappij uitgewischt zal worden. Vele dezer kinderen zijn bij hunne komst te Parijs nog zeer jong, soms tellen zij pas een zes- of zevental jaren, en zijn met hun fraaie zwarte haren, regelmatige gelaats-trekken en schitterende, donkere oogen de aanvalligheid zelve, zoodat men zich als onwillekeurig gedrongen gevoelt hun een aalmoes te schenken, wanneer men hen ontmoet. De mooiste kinderen zijn dan ook natuurlijk het meest gezocht en voor hen wordt het meeste betaald. Ontzettende gedachte, dat er menschen gevonden worden, die bereid zijn om hun eigen vleesch en bloed voor een handvol geld ten prooi te geven aan de treurigste ellende naar lichaam en geest, en dat eenmaal het grootste gedeelte van

die schoone aangezichten door de ontbering, den lagen lust en de misdaad vervormd zullen worden tot afzietelijke tronies, die er maar al te duidelijk van zullen spreken, dat de engel die in den mensch leeft, bijna geheel kan overmeesterd en overheerscht worden door den duivel, dien hij mede in zijn binnenste herbergt!

6. DE SCHUILHOEKEN EN UITSPANNINGSPLAATSEN DER MISDAAD TE PARIJS.

Hoezeer de nagedachtenis van keizer Napoleon III door een groot deel der Franschen wordt gesmaad en gevloekt — en voorzeker niet ten onrechte in vele opzichten — toch is het ontegenzeggelijk, dat de Franschen en in het bijzonder de Parijzenaars zeer groote verplichtingen aan hem hebben. Vooral hetgeen hij heeft laten doen ter verfraaiing der hoofdstad en ter verbetering van den gezondheidstoestand der bewoners, doet den overleden keizer rechtmatige aanspraak hebben op de dankbaarheid van zijn volk. Ten gevolge van zijne doortastende maatregelen is o. a. bijna een geheel doolhof van nauwe en vuile straatjes in het hart van Parijs, tusschen het *Palais Royal* en het *Louvre*, verdwenen en heeft plaats gemaakt voor flinke breede straten en pleinen, waar het licht en de versehe lucht ongehinderd toegang hebben. Hierdoor is niet alleen de gezondheidstoestand, maar ook het zedelijk en maatschappelijk karakter van de bewoners dezer wijk verbeterd. Vroeger namelijk was dit warnet van steegjes en straten de gelietkoosde schuilhoek der talrijke misdadigersbent van Parijs en over het algemeen van het gevaarlijkste schuim der bevolking. Het was voor iedereen, die tot de fatsoenlijke klasse behoorde, dikwijls hoogst gevaarlijk om zich in deze wijk te wagen, en vaak gebeurde het zelfs, dat patrouilles soldaten of politiedienaars er uit werden gejaagd door ruwe kerels en gemeene vrouwspersonen, met ledige flesschen, tinnen kannen, stoelen en dergelijke onregelmatige wapenen. Overal, waar de straten zijn verbreed, zijn de misdadigers verdwenen en hebben plaats gemaakt voor een nijvere en arbeidzame bevolking. Ongelukkigerwijs heeft Napoleon zijn plannen ten aanzien der verandering van Parijs niet geheel kunnen voltooien, terwijl de gebeurtenissen der laatste jaren de republikeinsche regeering hebben verhinderd, om het aangevangen werk met de noodige kracht door te

zetten. Zoo zijn er dan te Parijs, midden in de stad zelfs, in de wijken, waar de handel en nijverheid hun zetel hebben, nog heden een aantal akelige, nauwe, kronkelende straten, waar een eerlijk en rechtschapen man de schrik en de narigheid om het hart slaat, doch waar de dief, de zakkeroller en de moordenaar zich recht op zijn gemak gevoelt. Nooit dringt er een zonnestraal in deze nauwe straten door; de hooge muren, overal gescheurd en gebarsten, hellen naar de straatzijde over en schijnen heen en weder te wankelen onder het gewicht van de vijf verdiepingen, welke er in uitkomen. Een onaangename lucht van vochtige salpeter komt den voorbijgangers alom tegen en allerwege ziet hij oude voden van kleeren uit de ramen hangen. Aan weerszijden van deze straten ziet men magazijnen van oud ijzer, oude kleeren, lompen, gebroken glas, oude vaten, die meer op varkenshokken, dan op menselijke woningen gelijken. Hier en daar is een herberg van een akelig, naargeestig voorkomen, waarvan sommige het opschrift voeren: »Hier verhuurt men slaapsteden." In de vuile goten of op de hoopen puin en onreinheid in de straten, kruipen half naakte kinderen rond en spelen met schurftige honden. Meestal zijn de bewoners der naast elkander gelegen huizen in levendig gesprek of in heftigen twist met elkander; in de herbergen hoort men meestal een woest en ruw geschreeuw, dat dikwijls in een luid gegil overgaat. Nu en dan gaat de deur open en komt er een dronken wijf voor den dag, die onmiddellijk achtervolgd wordt door een troep jongens, welke haar naschreeuwen. De levensgeschiedenis van de meeste bewoners dezer straten, ja van bijna alle, kan men geschreven vinden in de registers der verschillende gevangenissen. Als de een of ander, na 's nachts uitgegaan te zijn, niet terugkeert, maakt niemand zich ongerust; men weet, waar hij zich bevindt, en dat hij daar wel bewaard is: in een politie-bureau, een crimineele gevangenis, op de galeien of in het verre Cayenne, het verbanningsoord der Fransche misdadigers. Al de bewoners dezer wijken kennen elkander en zijn wederzijds zeer familiaar; men drinkt, men kijft, men vecht met elkander, en als er een politie-agent voorbijgaat, doet ieder zijn best om zoo effen en onverschillig mogelijk te kijken.

Het grootste gedeelte echter van de misdadigersbent huist tegenwoordig in de uiterste buitenwijken der stad, die nog maar zeer los met haar verbonden zijn. Daar komen de leden dezer bent

samen in bepaalde herbergen en kroegen, waar zij zeker zijn van elkander te ontmoeten en waar zij kunnen beraadslagen over de volvoering van hunne misdadige plannen. Meestal hebben deze localiteiten verschillende uitgangen, waarvan sommige zoo goed verborgen zijn, dat het voor een oningewijde niet gemakkelijk is ze te ontdekken. Aan de wanden leest men vaak opschriften van deze soort: »Om alle oneenigheden te voorkomen worden de bezoekers vriendelijk verzocht het bestelde onmiddellijk te betalen.» De koffie wordt geschonken in groote kroezen, die wel een halve kan kunnen bevatten. Den wijn ontvangt men in lompe Keulsehe potten, den warmen wijn in tinnen kommen, die men elkander naar het hoofd kan werpen, zonder dat zij gevaar loopen te breken. In andere kroegen, waar het gemeenste uitschot der misdadigers zich verzamelt, vindt men stoelen noch banken en heeft men alleen ijzeren drinkgereedschap, dat men voorzichtigheidshalve met kettingjes aan de wanden vastgemaakt heeft. Niemand kan iets krijgen alvorens betaald te hebben aan de lompe dikke meid, die te midden van dit schuim den minder aangenamen post van schenkster vervult, en die reeds zoo gewend is aan het hooren van de liederlijkste en onreinste taal, dat zij er niet eens meer naar luistert en er volstrekt geen hinder meer van heeft.

Vele dieven komen overdag in hunne kroegen om de dagbladen te lezen, vooral die, welke meer bepaald bestemd zijn om verslag te geven van de gepleegde misdrijven en de rechtszittingen. Onder het overvloedig gebruik van absinth maken zij een nauwkeurige studie van de verschillende rechtszaken, en leeren zoo van lieverlede het geheele strafwetboek en de verschillende gevallen, waarin het toegepast wordt, van buiten, zoodat zij zeer nauwkeurig op de hoogte zijn van de straf, die hun wacht, als zij zich aan een bepaald misdrijf schuldig maken. Het grootste gedeelte van den dag brengen zij met kaartspelen door en zijn daarin ware meesters; zij zijn natuurlijk ook volstrekt niet afkeerig van valsche spelen en zien daarom elkander hoogst nauwkeurig op de vingers, terwijl sommige spelen, waaronder het zeer gemakkelijk is valscheid te plegen, in deze kringen geheel uitgesloten zijn.

Op een der boulevards bevindt zich een koffiehuis, dat er oppervlakkig beschouwd, zeer net en fatsoenlijk uitziet. Het eerste lokaal, waar men binnentreedt, is niet zeer groot en men vindt er

gewoonlijk een aantal knappe burgerlieden, die er in alle eer en deugd hun courant komen lezen onder het gebruik van een matig grogje. Daarachter evenwel is een kolossaal groote zaal met zestien billarten en met honderd vijftig gasvlammen verlicht. Langs de wanden, die zeer sierlijk zijn beschilderd en met tal van reusachtige spiegels prijken en waarin een aantal geheime uitgangen zijn, vindt men gewoonlijk een groot aantal bezoekers met petten en hoeden op, in katoenen kielen en met deffige jassen aan, die allen blijkbaar op den vertrouwelijksten voet met elkander staan. Aan ieder tafeltje wordt gespeeld en stout gedronken, en gewoonlijk bevinden er zich een groot aantal meisjes onder het publiek, sommigen nog schoon en bevallig, anderen reeds de merkteekenen vertoonend van het treurige leven, dat zij leidden, alle door hun tegenwoordigheid het bewijs leverend, dat zij alle schaamte reeds lang hebben uitgeschud, want het gezelschap waarin zij zich bevinden, bestaat uit dieven en afzetters van allerhande soort.

Ook tusschen den *Boulevard Saint-Germain* en de *Quai de Montebello* vindt men nog eenige overblijfselen van de oude dievenkroegen. In een straatje, naast een walgelijk winkeltje, waar aan de snoepgragen lever en pens verkocht wordt, een triepwinkeltje dus, en tegenover een oude-kleerenwinkel, is een lage glazen deur, die toegang verleent tot een nauwen doorgang, aan de ééne zijde begrensd door een toonbank, aan de andere door een reeks vaten. Als men dezen passage doorgegaan is bevindt men zich in een klein vierkant lokaal, waarin een onuitstaanbare wijnlucht heerscht en een aantal drinkebroers op taboeretten gezeten zijn, door welker zittingen zij bijna heenzakken. Tegen de muren aan, op den grond en op lange, vetachtige banken zitten en liggen een aantal mannen en vrouwen den zwaren roes uit te slapen, die het gevolg is van hun overdadig absinthgebruik. Vooral de vrouwen hebben iets ongemeen afstootends en walgelijks in hun voorkomen, zij lijken op tooverkollen, die uitrusten van de vermoeienissen eens heksensabbats. Hier is men in waarheid in de hel, of althans in haar voorportaal. Nog akeliger echter is de indruk, dien men ontvangt van een grooter kroeg, op eenigen afstand van de beschrevene. Deze draagt den vreeselijken naam van *La Guillotine*. Zij bestaat uit

drie lokalen die gewoonlijk stampvol zijn. Sommigen hebben worst en brood medegebracht, en zitten dit in een hoek op te eten, met een donker en dreigend oog en zonder een woord te spreken. Het is alsof men uitgehongerde wolven aan den maaltijd ziet. Deze kroeg wordt door de gevaarlijkste leden der dievenbent bezocht; eenige voddenrapers sluipen tusschen hen rond, en de vrouwen, die er bij zijn, spreken tot de schurken op een hoogst onderdanigen en schuwen toon, die treurig is om aan te hooren. Komt er een vreemdeling in deze ontzettende uitspanningsplaatsen, gelijk de onversaagde schrijver, van wiens persoonlijk onderzoek, deze mededeelingen de vrucht zijn, dan ontstaat er plotseling een diepe stilte. Aller oogen richten zich steelsgewijze naar den nieuw aangekomene; men neemt hem van het hoofd tot de voeten op, en daar de agenten der geheime politie uitstekend de kunst verstaan om zich te vermommen, komt men alras op het vermoeden, dat men met een zoodanig personage te doen heeft, en men kan het al den schurken aanzien, dat zij zich zelven afvragen: »zou hij ook om mij komen?»

De dieven en schurken stellen zich tegenwoordig niet meer tevreden met alleen het genot te smaken, dat deze vunjige holen hun aanbieden; ook zij huldigen in hunne gemakkelikheden de wet van den vooruitgang, en hoogst waarschijnlijk heeft men alleen ten bate van dit achtingswaardige publiek het groote café-concert gebouwd, dat zich in de nabijheid van de *Barrière d'Italie* bevindt. De leden der gauwdievenbent zijn er ten minste in den regel zeer talrijk. Elken avond wordt er *café-chantant* gehouden, door een troepje dames, waarbij vergeleken, het personeel van andere troepen, die dergelijke concerten geven, hoe verdorven dan ook in den regel, in waarheid vrij fatsoenlijk mag heeten. De muziekstukken, door deze sujetten uitgevoerd, zijn natuurlijk geheel in overeenstemming met den smaak van het publiek. Als een der zangeressen de schurken bijzonder voldaan heeft door overmaat van gemeenheid in houding en zang, barst er een storm van toejuichingen los, — neen, een storm van gebrul en gehuil, dat niets menschelijks meer heeft, dat doet denken aan het geluid van roofdieren, die de lang begeerde prooi machtig zijn geworden. Te midden van hun genot hebben de schurken echter altijd een *oreil en oeil en campagne*, zooals de Franschen zeggen,

d. w. z. zij letten zeer nauwkeurig op hetgeen er in de zaal gebeurt en vooral op de binnentredenden. Ontdekken zij iemand, wiens voorkomen hen doet vermoeden, dat hij met de politie in betrekking kan staan, hetgeen natuurlijk niet zelden gebeurt, dan zorgen diegenen onder hen, die pas een zaakje aan de hand gehad hebben of met wie nog een oude schuld verrekend moet worden, spoedig, dat zij weggkomen door een der geheime deuren om in een uitspanningsplaats van minder gehalte zich schadeloos te stellen voor de verstoring van hun genoegen.

De schurken en gauwdieven hebben ook hunne danshuizen. Een van deze lokalen bevindt zich niet ver van de *Barrière des Deux Moulins*. Om er te komen moet men straten door, zoo vol modder en vuil, dat het is alsof zij nooit geplaveid zijn geweest en zoozeer door het gemeentebestuur verwaarloosd, dat er zelfs geen gasverlichting is, zoodat de oude olielantarens er nog dienst doen om de duisternis tusschen de hooge huizen als 't ware nog tastbaarder te maken. Een soort van orkest maakt een helsch leven en als het aan de noodige danseressen ontbreekt stellen de bezoekers zich tevreden met een der keukenmeiden te omvatten en met haar door de zaal rond te zwieren, want het lokaal doet tegelijk ook dienst als gaarkeuken. Sommige van de danshuizen, door de schurken gefrequenteed, zijn vrij weelderig ingericht. Het gaat er in den regel vrij woest toe. Het treurigst wordt de toeschouwer aangedaan door de tegenwoordigheid van zoovele vrouwen in deze uitspanningsplaatsen der misdaad, niet zoozeer van die oude en jonge vrouwen, op wier gelaat allerlei ondeugden reeds onuitwischbare sporen hebben afgedrukt, maar van zoovele jonge meisjes uit den minderen stand van een bevallig en vriendelijk voorkomen, die door een grenzenlooze zucht naar vermaak naar deze hollen gedreven worden, waar het weinigje goeds dat haar eigen is, reddeloos zal vernietigd en de grond gelegd worden tot een zedelijke verlaging, zoo ontzettend, dat de naam er voor ontbreekt.

Te midden van dit woeste dansvermaak, onder den invloed der wilde muziek, worden vaak de plannen beeraamd tot de diefstallen, die den schurken in de gelegenheid moeten stellen, om deze en dergelijke uitspanningen te blijven genieten, indien zij door de lastige en bemoeizieke politie er niet in verhinderd worden.

Misschien zijn zij in betrekkelijk kalme stemming en met voor hun doen gematigde wenschen het lokaal binnengetreden, doch onder den opwindenden invloed van de muziek, den dans en den drank worden zij tot de grootste gewelddadigheden en gruwelen geprikkeld. Zien zij, na het verlaten van zulk een danshuis een eenzaam wandelaar langs de Seine of een of andere gracht gaan, dan worden zij door hun onzaligen hartstocht als voortgezweept om hem onverhoeds aan te vallen, te verworgen of dood te steken en na het lijk geplunderd te hebben het in het water te werpen. Meermalen is het gebeurd, dat diegenen welke zich aan dergelijke misdaden schuldig maakten, voor den rechter verklaarden: »Ik was gek,» en deze verklaring is niet bezijden de waarheid. Zij hebben gehandeld onder den invloed van een zenuwachtige gejaagdheid, in de omgeving, waarin zij pas hebben verkeerd, geboren.

De woestheid, welke het karakter der schurken kenmerkt, komt vooral helder aan den dag, als zij twist met elkander krijgen. Gebeurt dit met een paar van hen, dan is er niemand, die hen tracht neer te zetten. Integendeel, zij worden door het geheele publiek tegen elkander aangehitst, zoodat zij in den regel handgemeen worden. Dan heeft er een akelig tooneel plaats. De vechtenden vallen niet op elkander aan met de handen, maar evenals een paar woedende stieren loopen zij met de hoofden tegen elkander in, en telkens als een der vechters zijn tegenstander een fikschen stoot geeft, barst het gansche publiek in luidruchtige toejuichingen uit. Gelukkig is er meestal wel een of andere politieagent in de buurt, die het geraas hoort, en schielijk toeschiet om de vechtenden te scheiden, voordat zij zich zelve of den tegenstander de hersenpan te pletter hebben gestooten.

De vermakelijkheden en genoegens, waarvan wij getuigen geweest zijn, hebben ongetwijfeld voor de gauwdieven en boeven een groote aantrekkelijkheid. Want hoezeer bijna al hunne uitspanningsplaatsen zeer goed bekend zijn aan de politie, en iedere dief, die er verschijnt na het volvoeren van een misdrijf, er gevaar loopt, zijne vrijheid te verspelen, toch komen zij er telkens weer terug als door een noodlottige macht aangetrokken. Het gaat hun als het wild, dat telkens opgejaagd uit zijne schuil-

plaatsen, er telkens ook weer toe wederkeert, hoewel de jager er op den loer ligt en gereed staat met zijn vernielend wapen. Dit verschijnsel, gelijk vele andere, met name de bijkans dierlijke boosheid en woestheid door sommige misdadigers aan den dag gelegd, doet ons vragen, of zij, die zooverre zijn afgedwaald van het pad der eer en der deugd, niet beschouwd moeten worden als halve krankzinnigen, of hun brein niet lijdt aan een ontzettende en treurige verwarring en verbijstering? Ongetwijfeld is deze verklaring voor den menschevriend het meest bevredigend. Of zij tevens het naast aan de waarheid komt, kunnen wij hier niet onderzoeken.

7. HET LEGER DER MISDAAD EN ZIJNE VERSCHILLENDE AFDEELINGEN TE PARIJS.

Evenals te Londen maken ook in de tweede wereldstad van ons werelddeel de dieven en schurken een bepaalde en afzonderlijke maatschappij uit. Het is er echter verre vandaan, dat deze maatschappij, deze legerschaar der misdaad, een verwarde massa zou vormen; zij is evenals de maatschappij der fatsoenlijke en rechtschapene lieden in verschillende klassen of soorten verdeeld, die elk hare eigenaardige kenmerken hebben. Ieder houdt zich gewoonlijk bij zijn eigenaardige manier van stelen, en het verschijnsel is volstrekt niet ongewoon, dat de ééne soort van dieven voor de andere een diepe minachting koestert. Een dief, die verschillende manieren om te stelen in praktijk brengt, is te Parijs betrekkelijk zeldzaam. Ieder houdt zich in den regel bij zijn »vak», waardoor de leden der dievenbent het daarin tot eene verwonderlijke vaardigheid weten te brengen. Evenals er honderden soorten van eerlijken arbeid zijn, zoo zijn er ook vele soorten van oneerlijken »arbeid», want ook de dieven en schurken spreken van hun »werk», en als een hunner zegt: »Ik heb van daag niet gewerkt,» beteekent dit, dat hij volgens de hem eigene manier niets heeft gestolen. De talrijkste soort van dieven, en die bovendien het gevaarlijkst is, omdat zij geheel het voorkomen en de manieren van fatsoenlijke lieden hebben, vaak op een grooten voet leven en de beleefdheid en voorkomendheid zelve zijn, vormen zij, die zich als mannen van zaken in de handelswijken gevestigd hebben, waar

zij deftig kantoor houden, en wier namen zeer veelvuldig voorkomen in de advertentiën, waardoor de aandacht van het publiek gevestigd wordt op bijzonder winstgevende ondernemingen van allerlei aard. Het zijn de schurken en gawddieven, die het goedgehoovige publiek bij den neus weten te nemen met allerhande speculaties, waarbij zij altijd winnen en de deelnemers altijd verliezen moeten. Zij beproeven van alles: beursspel, kassierszaken, handelsondernemingen, het oprichten van dagbladen, het aannemen van leveranciën, en gaan altijd ter kwader trouw te werk. Het is zelfs gebeurd, dat deze soort van schurken, zich in een generaalsuniform staken en zich uitgaven voor den adjudant van den minister van oorlog om het publiek zand in de oogen te strooien. Bij gelegenheid zien zij volstrekt niet op tegen het maken van valsche wissels, waarvoor zij hunne handlangers hebben; zij koopen altijd op langen termijn en vragen voor hetgeen zij aanbieden contante betaling, en als de schuldeischers om hun geld komen is het »kantoor" gesloten en de eigenaar spoorloos verdwenen. Sommige dezer heeren komen, ook zonder met de politie of de rechtbank kennis gemaakt te hebben, dikwijls in zeer moeilijke omstandigheden, daar de kruik zoolang te water gaat totdat zij berst, d. w. z. daar zij eindelijk algemeen als afzetters en schurken bekend worden. Gewoon om op een hoogen voet te leven, de schouwburgen te bezoeken en zich af te geven met de speeltafel en andere dure vermakelijkheden, zijn zij in den regel doodarm, als hun het masker afgelicht is. Dan werpen zij zich gewoonlijk op den handel in oude kleeren, in geheime geneesmiddelen en onzedelijke plaatjes en fotografieën, in welk laatste geval de politie de niet onrechtmatige vrijheid neemt hun de broodwinning zoo onvoordeelig mogelijk te maken.

Deze schurken zou men gevoegelijk de aristocraten van de dievenmaatschappij kunnen noemen. Eenigszins met hen verwant zijn een aantal dusgenaamde fatsoenlijke bedelaars, welke zich uitgeven voor acteurs, die door het afbranden van hun schouwburg zonder brood zijn; voor geestelijken, die in het belang der armen vragen; voor vromen, die een gelofte gedaan hebben om te voet naar Rome te gaan; voor schrijvers, die geruïneerd zijn door het faillissement van hun uitgever; voor kooplieden, die tegenspoed in hun zaken gehad hebben; voor instituteurs, die

door treurige familieomstandigheden tot armoede zijn vervallen, enz. Meestal zijn zij voorzien van aanbevelingsbrieven, welker handteekeningen echter niet zelden valsch zijn. Zij stellen zich met een kleinigheid tevreden, maar zien zij een horloge hangen en kunnen zij er zich onbemerkt van meester maken, dan is dit gewoonlijk na hun vertrek verdwenen. Een ander soort van afzetters neemt het voorkomen aan van reizende kooplieden. Zij laten keurig mooie zakdoeken of andere artikelen aan de vrouwen zien, en zeggen, dat zij door bijzondere omstandigheden in staat zijn deze voor een spotprijs te verkoopen. De koopsters merken echter ras, dat zij bij het eene goede exemplaar een hoop vodden zonder waarde ontvangen. De restaurateurs worden dikwijls afgezet door lieden, die er zeer fatsoenlijk uitzien, een keurig diner bestellen met wijn, en na den afloop verklaren, dat zij geen geld bij zich hebben. Om drukte en opspraak te vermijden laat men deze lieden gewoonlijk maar ongestraft vertrekken. Zeer talrijk zijn ook de gauwdieven, die zich bezig houden met het volgen van de gangen der beschonkenen. Zoodra een dronken persoon zich ergens nederzet en in slaap valt, schieten zij haastig toe, brengen hem ter zijde, zetten hem op zijn gemak, ver van het rijtuiggewoel, en nemen intusschen de gelegenheid waar om schielijk zijne zakken te ledigen. De zakkerollers versmaden, evenzeer als hunne genoemde collega's in de dieverij, het aanwenden van geweld en komen alleen door handigheid tot hun doel. Zij mengen zich bij het uitgaan der schouwburgen, der kerken en overal, waar slechts een groote menschenmassa vereenigd is, in het gewoel en weten zich van zakdoeken, horloges, portefeuilles en andere zaken meester te maken, zonder dat de bestolene er iets van merkt. Evenals de haai, naar men zegt, altijd voorgegaan wordt door kleine vischjes, die hem den weg en zijn prooi aanwijzen, zoo hebben ook de zakkerollers eenige kleine jongens in hun dienst, die het terrein verkennen, de personen nauwkeurig opnemen en met een bijna onmerkbaar gebaar aanwijzing geven van hen, op wie het der moeite waard schijnt de edele kunst te beproeven. Sommige dezer gauwdieven hebben het daarin zóóver gebracht, dat zij den rug toekeeren aan den persoon, wiens zakken zij ledigen willen, en zoo hun »werk" verrichten. Een dezer heeren had onder de dievenbent den naam van »Guldenhand" ontvangen om

zijne verwonderlijke vaardigheid. Dezen gelukte het zooveel te stelen, dat hij jaarlijks zeven duizend gulden te verteren had. Hoewel de politie sterke vermoedens op hem had, was het haar nooit gelukt hem op heeter daad te betrappen. Hij was de onbeschaamdheid in eigen persoon, gelijk uit het volgende voorval duidelijk blijken kan. Op zekeren dag waren op zeker plein te Parijs duizenden menschen verzameld, meest tot de republikeinsche partij behoorend. De heer »Guldenhand» bevond zich natuurlijk in hun midden. Een der politieagenten, die hem in het oog kreeg, zeide, dat hij zich verwijderen moest. De diefantwoordde verontwaardigd, dat de straat vrij was, en toen de agent zijn aanmaning met nadruk herhaalde, zeide Guldenhand vrij knorrig: »Je kunt me hier gerust laten blijven. 't Is een arme troep, dat republikeinsche volk. Ik heb zeker vijfhonderd zakken doorzocht en niets van belang gevonden!»

Het geslacht der winkeldieven is mede bijzonder sterk vertegenwoordigd te Parijs, en allerhande variëteiten doen zich daarin voor. Zoo zijn er vrouwen, die er paarsgewijze op uitgaan om de winkeliers te bestelen. Een van haar vraagt om stoffen te zien, bekijkt ze, dingt af op den prijs, neemt den schijn aan van niet tot een besluit te kunnen komen, en de andere maekt intusschen van de gelegenheid gebruik om schielijk een stuk goed onder den mantel te moffelen of in een der groote zakken te laten glijden, die zij opzettelijk tot dat doel onder haar kleed draagt. Door deze soort van diefstal wordt den Parijschen manufacturiers jaarlijks een hoogst aanmerkelijke schade toegebracht. De meesten dezer diefeggen staan in betrekking met modisten, die de gestolen goederen koopen en hierdoor in staat zijn hunne klanten goedkoop te bedienen. Ook de uitgestalde voorwerpen, wekken natuurlijk de begeerlijkheid der gauwdieven op, en sommigen drijven deze soort van diefstal op zulk een groote schaal, dat zij vaak in eenige oogenblikken onderscheidene nabij elkander gelegen winkels weten te bestelen. Ook tot deze »werkzaamheid» maakt men gewoonlijk van een handlanger gebruik. Een dief neemt een of ander voorwerp weg en maekt, dat hij uit het gezicht komt, waarop zijn handlanger, die bij den winkel is blijven staan, den winkelier doet opmerken, dat hij bestolen is, en zegt op den een of anderen voorbijganger wijzende: »Daar gaat de dief!» De win-

kelier gaat daarop den aangewezen persoon achterna, soms gevolgd door zijn winkelbedienden, en als dit het geval is, treedt de handlanger dood bedaard den winkel binnen, waar hij zonder gevaar alles wegnemen kan, wat voor de hand ligt.

Op allerhande wijze zijn de dieven »werkzaam” ten nadeele der winkeliers. 's Avonds tegen elf ure, als men op het punt staat, de blinden te sluiten en de patroon in een hoek zijn kasboek naziet, terwijl de bedienden bezig zijn de verschillende artikelen weer op hun plaats te leggen, sluipt dikwijls een kleine jongen onbemerkt den winkel binnen, en haalt schielijk de lade uit, waarin zich het geld bevindt en overhandigt deze aan een volwassen dief, die buiten staat te wachten. Grooter schade echter leden de winkeliers vroeger door een ander soort van diefstal, die thans minder voorkomt. Onder het voorwendsel van eenige inkoop te doen, trad een gauwdief over dag den winkel binnen en nam alles goed op. 's Nachts kwam hij met zijne handlangers terug, boorde in de deur of de blinden een reeks zeer dicht bij elkander gelegen gaatjes, waardoor men er zonder veel geraas gemakkelijk een stuk uitlichten kon, liet een vluggen, mageren knaap door het gat, en deze, die de nauwkeurigste aanwijzingen ontvangen had van de gesteldheid des winkels, pakte schielijk de kostbaarste zaken weg en reikte ze door het gat aan de dieven toe; of wel hij opende eenvoudig de deur en schoof de ramen op, waardoor het geheele gezelschap in de gelegenheid gesteld werd om een handje mede te helpen. Binnen eenige oogenblikken was de winkel bijna geheel leeg gedragen, en waren de zaken op een handkar geladen; somtijds dreef men de vermetelheid zelfs zoover, dat men de brandkasten uit de kantoren haalde en op een afgezonderd plekje met mokerslagen deed uiteenspringen. Sinds de afschaffing der nachtelijke rondes, uit een aantal manschappen bestaande, die men reeds ver kon hooren aankomen, en het invoeren van een aanhoudende surveillance door op zich zelf staande politieagenten, is deze soort van diefstal thans, gelijk reeds opgemerkt is, zeer zeldzaam geworden.

Ook zijn er winkeldieven, die eenvoudig de deur openbreken, forsche, woeste kerels, die voor geen moord zouden terugdeinzen, als de nood aan den man kwam, zij pakken alles weg wat zij zien en zijn verdwenen voordat nog de bewoners recht wakker

zijn. Slimmer leggen diegenen het aan, die overdag de juwelierswinkels bezoeken en het voorkomen aannemen van deftige, nette lieden; zij vragen om losse diamanten te zien, ten einde daaruit een keus te doen voor een montuur. Hierop worden de doosjes voor den dag gehaald en geopend, waarin zich dikwijls honderden kleine juweelen bevinden. De gauwdief is bijziende en moet ze dus dicht onder de oogen hebben, zóó dicht, dat de punt van zijn neus, bijna neen, geheel aan de diamanten raakt. Aan den neus nu bevindt zich een weinig was, zoodat er eenige diamantjes aan blijven vastkleven, die de gauwdief spoedig in zijn mouw laat glijden. Soms steekt hij ook schielijk en onbemerkt de tong uit en bergt er daarmede eenige in zijn mond. Een andere manier om de juweliers, die gemonteerde edelgesteenten verkoopen, te bestelen, is de volgende: de gauwdief vraagt om doekspelden, ringen, of andere kleinodiën te zien. Terwijl hij bezig is zijn keus te doen, komt er een bedelaar voor de deur van den winkel. »'t Is toch ellendig, die bedelarij!» roept hij uit, doch naar Parijsche gewoonte werpt hij den armen duivel een tweestuverstuk toe, vergezeld van een kostbaar stuk uit den winkel, dat hij onbemerkt heeft weten weg te nemen. De bedelaar maakt schielijk dat hij wekomt, en het kleinood is verdwenen. Als de winkelier het merkt en er den gauwdief op aanziet, kijkt deze zeer verontwaardigd en verzoekt, dat men al zijne zakken zal onderzoeken. Men vindt niets en staat bij slot van rekening verlegen tegenover den schurk. Deze verwijdert zich en zegt tot den bestolene: »Zie, mijnheer, zoo verliest men zijn beste klanten!»

De wagens dieven staan geregeld op den uitkijk of er ergens een beladen kar stilstaat en de voerman zich verwijdert. Dit is natuurlijk dikwijls het geval, daar de Parijsche voerlieden, evenals de meeste andere voerlieden dorstige kelen hebben, hoewel zij niet zoo vaak beschonken zijn als hunne collega's in andere landen, daar zij zich in den regel met een roemer van den lichten Franschen landwijn tevreden stellen om hun dorst te lesschen. Zoodra de gauwdieven hun kans schoon zien, pakken zij een kist, een vat, een zak, of wat zij slechts meester kunnen worden, weg, slaan schielijk er een hoek mede om en loopen dan onder hun last te zwoegen, alsof zij sjouwerlieden zijn, die een vrachtje weg moeten brengen.

Al de beschreven soorten en vele andere, die wij met stilzwijgen

voorbijgaan, zijn de lichte troepen van de legerschaar der Parijsche misdadigers. Worden dezen door de politie betrapt, dan moeten zij hun misdrijf met een aantal jaren gevangenisstraf boeten. Hooger in rang onder deze in waarheid zwarte bende staan zij, die zich zelf met fierheid de zware cavalerie noemen, de candidaten voor het bagno te Toulon, of, zooals men nog uit ouder gewoonte zegt, voor de levenslange galestraf. Het zijn de inbrekers, de helden van den valschen sleutel, de moordenaars van beroep, d. w. z. de dieven, die zich voornemen om ieder, die hun in den weg komt, neer te stooten ten einde ongestoord hun misdadig handwerk te kunnen uitoefenen. Het talrijkst onder deze hoofdlieden van de misdadigersbent zijn zij, die er hun werk van maken om in de groote Parijsche huizen met hunne talrijke kamers, die meestal allen afzonderlijk worden verhuurd, door te dringen en de vertrekken, welker bewoners afwezig zijn, leeg te plunderen. Worden zij overvallen, dan hebben zij dadelijk mes of dolk gereed om den lastigen getuige het zwijgen op te leggen en hun laag bedrijf voort te zetten. De zonderlingste tegenstrijdigheden doen zich somtijds voor bij deze schurken. Zoo was er voor eenige jaren een dusgenaamde kamerdief, die met een verwonderlijke vaardigheid de sloten der vertrekken wist te doen springen en hetgeen zich daar binnen bevond voor goeden prijs verklaarde. Gebeurde het echter, dat hij op zijn ontdekkingsstochten in het woonvertrek van een arm gezin kwam, dan liet hij niet alleen alles onaangeroerd, maar legde vaak een vrij aanzienlijk sommetje op de tafel. Deze goedhartige schurk werd eindelijk gevat en ter dood veroordeeld omdat hij een jong meisje, dat hem te midden zijner werkzaamheden kwam verrassen, vermoord had. Sommige dieven van deze soort zijn onbegrijpelijk vermetel. De ambtenaren der Parijsche politie herinneren zich nog zeer levendig een zekeren Beaumont, die eens deftig in het zwart en met een witten das om, het voorkomen aannemende van een overheidspersoon, die het zeer druk had, aan de hoofdwaacht kwam en om een soldaat vroeg, ten einde eenige oogenblikken hem als schildwacht van dienst te zijn. Hij plaatste deze voor het bureau van den chef der veiligheidsdienst met den last om niemand binnen te laten, waarop hij met een valschen sleutel naar binnen ging en zich meester maakte van de vrij aanzienlijke geldswaarde, die zich in het bureau bevond. Toen

bracht hij den soldaat zelf weer naar de hoofdwacht terug, bedankte den bevelvoerende officier voor den bewezen dienst, bracht het gestolene in veiligheid en schreef aan genoemden chef een beleefd briefje, waarin hij zich verontschuldigde wegens de vrijheid, die hij genomen had en den last, welken hij hem had veroorzaakt. Tot de gevaarlijkste en meest gevreesde leden van de misdadigersbent behooren natuurlijk zij, die buiten op den weg of in de straten der stad kortweg de beurs of het leven eischen. Sommigen geven den ongelukkige, dien zij tot hun slachtoffer gekozen hebben, niet eens deze keus, maar vallen hem onverhoeds aan, verworgen hem of slaan hem dood met een zeer zonderling doch geducht wapen, een palingvel met fijn zand gevuld, ledigen hem de zakken en werpen het lijk in het water. Na het volbrengen der gruweldaad, laat de booswicht het zand uit het palingvel loopen en gaat met de handen in de zakken weg, zoodat hij geen enkel wapen bij zich heeft, hetwelk de politie op de gedachte kan brengen, dat hij de dader is van het misdrijf. De booswichten, die de woningen binnendringen met het opzettelijk doel om geheele gezinnen te vermoorden, zijn gelukkig zeer zeldzaam, doch het blijkt van tijd tot tijd uit de nieuwsbladen, dat ook deze soort te Parijs, evenmin als elders, geheel ontbreekt. Uit het onderzoek van onderscheidene schedels dezer ellendelingen is het gebleken, dat hunne hersenen in een abnormalen toestand moeten verkeerd hebben, zoodat zij waarschijnlijk hunne gruweldaden pleegden onder den invloed van een ontzettende geestverbijstering, waardoor zij gelijk waren aan uitgehongerde tijgers, die dorsten naar bloed. Gelukkig als zulke wezens, hetzij op het schavot, hetzij goed bewaakt in den kerker, voor altijd onschadelijk gemaakt zijn!

Tot de handlangers van de dievenschaar behooren de voorzichtige of bejaarde schurken, waarvan sommigen vergrijsd zijn in de praktijk van hun rampzalig handwerk, die een ware studie maken van de beste gelegenheden om te stelen, en de uitkomsten van hunne nasporingen tegen betaling aan anderen mededeelen. Zij bekleeden in de maatschappij der misdadigers een aanzienlijke plaats en zijn zeer gezocht. In een geheel andere verhouding tot hunne bentgenooten staan zij, die zelven geen deel nemen aan de inbraken en rooverijen, maar toch zorgen, dat zij er op korteren

of verderen afstand getuigen van zijn en zoodra het misdrijf gepleegd is toeschieten met den uitroep: »De helft voor mij of ik ga je verklappen.» De aldus overvallen dief heeft natuurlijk hier-tegen het noodige in te brengen; hij doet een beroep op het eer (!) gevoel van zijn medeschurk of bedreigt hem met zijn wraak; maar het baat hem niet, de ander blijft staan op zijn eisch, waaraan ten laatste voldaan wordt.

Zoo is de Parijsche dievenmaatschappij in alle opzichten het tegenbeeld van de samenleving der eerlijke menschen. Evenals deze laatste heeft zij haar rangen, haar verschil van bedrijf, haar aristocratie en — haar uitvaagsel. Als wij hare beschrijving lezen dan denken wij onwillekeurig aan de schrikwekkende verhalen, die in de Middeleeuwen in omloop waren omtrent de bende der booze geesten, waarin alles nageaapt werd wat zich in de christelijke maatschappij voordeed, bij wijze van ontzettend en afschuwelijk karikatuur. Ook in het rijk van den Satan had men volgens het bijgeloof des volks verschillende rangen en standen, hoog- en laaggeplaatsten, ieder had zijn taak, zijn duivelschen arbeid te verrichten, ja men had zelfs een eerdienst, waarin de Vorst der duisternis het voorwerp van aller hulde was. Deze voorstelling behoort, gelukkig, tot het verledene, maar het doet ons diep treurig aan, dat zoovele trekken er van nog in de werkelijkheid, in de menschenwereld terug te vinden zijn.

8. EEN KLEIN MAAR WAKKER ONTDEKKINGSCORPS.

Algemeen en met den hoogsten lof is de Londensche politie bekend en vaak wordt er door vreemdelingen op gewezen als op een modelcorps. Ongetwijfeld blinken de Engelsche *policemen* door vele voortreffelijke hoedanigheden uit, zij verrichten in de groote wereldstad ware wonderen ter handhaving van de orde en ter beteugeling van de misdaad. Hun taak wordt hun echter niet weinig gemakkelijk gemaakt door de hooge achting, welke zij genieten van de zijde des publieks, en door den steun, welken zij van dat publiek ondervinden bij de uitoefening hunner functiën. De Parijsche politie deelt minder in de gunst van het publiek der wereldstad, en daaraan is het misschien voor een deel toe te schrijven, dat zij buitenaf minder hoog aangeschreven staat, hoewel

zij dit evenzeer verdient als de Londensche. Als handhaafster van het gezag, onverschillig welken naam het draagt, hetzij er een keizer of een koning, dan wel een republikeinsche regeering aan 't roer van den staat is, als dienaars dus van de overheid, waarmede de Parijzenaars zoo vaak overhoop hebben gelegen, mag men haar over het algemeen niet gaarne lijden en zal zelden tegenover den vreemdeling in haar lof uitweiden. En toch is het corps Parijsche politieagenten niet minder bewonderenswaardig georganiseerd en munt door niet minder trouwe en nauwgezette plichtsbetrachting uit, dan dat van Londen. Evenals tot het laatstgenoemde behoort ook tot de Parijsche politie een klein corps, meer bijzonder met het opsporen van de misdadigers in de groote wereldstad belast, terecht den naam dragende van *la sireté*, bewakers der openbare veiligheid, een corps, welks verdiensten ongemeen groot zijn en met welks werkzaamheid mijne lezers, naar ik vertrouw, met ingenomenheid en belangstelling kennis zullen maken. De leden van dit corps gaan ook op ontdekking uit, op ontdekking in de duistere en gevaarlijke schuilhoeken der misdaad, in het belang der maatschappelijke orde en veiligheid, en bewijzen daardoor aan de samenleving niet minder groote diensten, dan die wakkere mannen, welke zeeën en bergen overtrekken om de onbekende streken der aarde te doorvorschen in het belang van de beschaving en de wetenschap. De agenten van den veiligheidsdienst worden met de grootste zorg gekozen uit de onderofficieren van het leger, die om plaatsing verzoeken bij de politie. Geen smet mag er op hun gedrag rusten. Het zijn mannen, die bestand moeten zijn tegen al de verleiding, waarmede zij dagelijks in aanraking komen; tegen al de verzoeken tot uitspating en zingenot, waaraan zij telkens zijn blootgesteld op hunne ontdekkingstochten. Bijna allen zijn gehuwd en huisvaders, en hun ordelijk en ingetogen leven vormt een zonderlinge en treffende tegenstelling met de taak, die zij onder het uitvaagsel der Parijsche bevolking hebben te verrichten. Het corps met inbegrip van den chef en de hoofden van minderen rang, maakt slechts een zeer klein gedeelte uit van de geheele Parijsche politiemacht en bestaat in zijn geheel slechts uit honderdvijftig man. Met dit kleine troepje wordt de geheele legerschaar der misdaad te Parijs bevochten, een legerschaar uit welker midden jaarlijks

meer dan dertigduizend personen worden gevat en voor grootere of kleinere vergripen aan de justitie overgeleverd.

Menigmaal hebben de Fransche en andere romanschrijvers aan de bedrijven van deze wakkere mannen stof ontleend voor hunne werken, en ter prikkeling van de lezers, de werkelijkheid op allerhande wijze getooid en gekleurd. Het blijkt hier echter wederom, dat de naakte werkelijkheid dikwijls even aantrekkelijk, ja treffender en indrukwekkender is, dan hetgeen de verbeelding weet uit te denken, gelijk ons openbaar zal worden uit hetgeen wij hier uit de gedenkboeken van den Parijschen veiligheidsdienst gaan mededeelen, ons getrouw houdende aan hetgeen er inderdaad heeft plaats gehad.

De agent of inspecteur, gelijk deze leden der politiewacht eigenlijk heeten, van den veiligheidsdienst, beweegt zich niet altijd, gelijk men wel eens denkt, in een geheimzinnig duister; hij gaat op zeer eenvoudige, doch daarom niet minder degelijke en aldoende wijze te werk. De eerste zorg der inspecteurs is zich een nauwkeurige kennis te verwerven van de talrijke schurken en gauwdieven, voor wie de eerlijke en fatsoenlijke bevolking van Parijs de prooi is, waarop zij voortdurend jacht maken. Zij trachten te weten te komen, tot welk soort van misdadigers ieder verdacht individu behoort, opdat zij bij het opsporen van de bewerkers der misdrijven dadelijk weten, onder welke personen zij hen hebben te zoeken. Zij moeten alles zien en alles hooren, wat op de misdadigers betrekking heeft, en zelve niet opgemerkt worden; zij moeten een zeer nauwkeurige studie maken van de bijzondere eigenaardigheden, waardoor elke soort van misdadigers zich kenmerkt, zoodat zij dadelijk weten waar zij hen kunnen vinden. In dit opzicht hebben zij het verwonderlijk ver gebracht. Het gebeurt dikwijls, als er aangifte gedaan is van een diefstal, dat zij zeggen: »Dat heeft die of die gedaan, wij zullen hem heden daar of daar pakken,» en dat de uitkomst geheel in overeenstemming is met hun vermoeden. De agenten van den veiligheidsdienst kan men vergelijken met echte liefhebbers van de jacht. Zij zijn even volhardend, even slim, even vatbaar voor vreugde over een goede, voor droefheid over een slechte vangst. Als zij een of andere zaak ten einde hebben gebracht, waarin slechts weinig licht was te zien, dan zijn zij uitgelaten, opgewonden van genot. Hun moed is voorbeeldeloos, en zij kenmerken zich door dien echten

waren moed, die zich in het nachtelijk duister, buiten het oog der wereld openbaart, dien moed, welke geen toejuiching, geen aanvuring, geen belooning, geen lof zelfs vraagt. Een enkel voorbeeld. Eenige jaren geleden ontvangt zekere heer Nicolai een brandbrief. Eenige duizenden francs, wordt er gezegd, moeten op een bepaalden dag op een bepaalde plaats te vinden zijn, of zijn woning wordt aan de vlammen prijs gegeven. Er worden op de aangewezen plek eenige agenten op den uitkijk geplaatst, zoo dat niemand hen zien kan. Weldra komt er iemand om te zien of het geld gereed ligt. Een der inspecteurs komt voor den dag en grijpt hem, doch de schurk weet zich los te rukken en gaat op de vlucht. De inspecteur grijpt hem bij vernieuwing, doch voelt, dat hem iets tegen het gezicht gehouden wordt, een hol, rond, koud voorwerp, een loop van een pistool, naar hij meent. Hij blijft den kerel echter stevig vasthouden en zegt: »Schiet maar toe, ezel; mijne kameraden zullen je toch wel pakken.» De man, die zoo sprak, was dus overtuigd, dat hij ging sterven; doch het was zijn leus: tot in den dood getrouw aan mijn plicht! Gelukkig bleek het, dat het voorwerp geen pistool was, maar de hals van een flesch, gevuld met chloroform, waarmede de schurk den inspecteur wilde bedwelmen. Later is de wakkere man toch nog gewelddadig om 't leven gekomen door het pistool van een moordenaar, dien hij op de hielen zat.

Zulke feiten zijn volstrekt niet zeldzaam in het leven der inspecteurs. Hoogst bewonderenswaardig is ook de schranderheid en de volharding, waarmede zij den vijand, d. i. de misdadigers, op het spoor weten te komen en in hun macht te krijgen. Zij hebben in dit opzicht veel overeenkomst met de Indianen van Amerika, wier list en behendigheid ons zoo treffend afgeschilderd worden door Cooper, Aimard en andere schrijvers. Uren lang staan zij soms op den uitkijk, verscholen achter een muur, onder een bank, in een hoek van een huis, soms onder een fijnen en doordringenden regen, te midden van den bulderenden storm, in de felle koude der winternachten. Tien, twaalf uren achtereen blijven zij vaak zoo op hun post, waar zij weerstand bieden aan de verveling, den slaap en de verdooving door de koude veroorzaakt. Zijn zij met hun beiden of met meerderen dan spreken zij geen woord, een oogwenk en nauw merkbaar gebaar zijn de

eenige teekenen van leven en verstandhouding, die zij geven. Het is gebeurd, dat een inspecteur, als commissionair verkleed, een ganschen dag voor een raam heeft staan kijken om zijn man op te wachten. Tot allerhande schrander uitgedachte listen nemen zij hun toevlucht. Op zeker punt van de stad, waar het 's avonds laat zeer druk was en velen, die dronken waren, passeerden, verkreeg eens het bestelen dezer dronkaards een ontzaglijke uitbreiding. Op zekeren avond, te zeven ure, zorgden eenige inspecteurs daar tegenwoordig te zijn. Een deel van hen mengde zich onder de voorbijgangers, twee of drie anderen strekten zich op een bank uit, als personen, die hun roes uitslapen. Er kwam niemand om hunne zakken te ledigen. Het was of de gauwdieven lucht hadden gekregen van de aanwezigheid der inspecteurs. Doch deze hielden vol en bleven tot twee ure in den nacht toe op hun post. Toen kwam er een geheele bende schurken die, zoodra zij de gewaande dronkaards in het oog kregen, dapper aan den gang gingen om hunne zakken na te zien. Eensklaps springen de inspecteurs op, grijpen de dieven; de andere komen toesnellen en zeventien worden er gepakt. — Ook hunne volharding is voorbeeldeloos. Als zij een mes vinden op een plaats, waar een misdaad gepleegd is, loopen zij alle messenmakers en messenverkoopers van Parijs af om te weten te komen, waar het vandaan komt en aan wien het verkocht wordt. Canler, een der beambten van den veiligheidsdienst, deelt in zijne Gedenkschriften mede, dat hij eens door een afgescheurd stuk papier, waarop de woorden: »Vier pond boter,» stonden, een hoogst gevaarlijk misdadiger op het spoor is gekkomen.

Evenals de lichamelijke, zoo worden ook de geestelijke vermogens door aanhoudende oefening en inspanning niet weinig versterkt. Dientengevolge hebben de meeste inspecteurs van den veiligheidsdienst een verwonderlijk sterk geheugen, en vaak is het voor hen voldoende, dat zij iemand een oogenblik hebben gezien om hem altijd weer te herkennen, ondanks de veranderingen, welke zijn gelaat en voorkomen ondergaat. Op zekeren dag zag een inspecteur in een der Parijsche straten een persoon, dien hij meende meer gezien te hebben. Om zich te overtuigen van de juistheid zijner meening, gaat hij den man achterna. Deze vindt blijkbaar zijne nabijheid heel lastig en gaat eindelijk, om aan

zijn vervolger te ontkomen, in een omnibus. De inspecteur volgt hem, plaatst zich tegenover hem en kijkt hem strak aan. De gauwdief geraakt hierdoor eindelijk geheel in de war en zegt op een fluisterenden toon: »Pak mij als 't u belieft niet in tegenwoordigheid van al deze menschen.» De inspecteur wachtte tot dat de omnibus bij een politiebureau was, liet haar toen stil houden en bracht den man in verzekerde bewaring. Het was een dief, die denzelfden morgen uit een ander politiebureau ontsnapt was, waar de inspecteur hem toevallig in het voorbijgaan even had gezien. De agenten van den veiligheidsdienst zijn dan ook door hun gewoonte om altijd te zoeken en te snuffelen, naar hetgeen hen op 't spoor der misdadigers kan brengen, zóó vervuld met hun hoofdgedachte, dat alle andere gewaarwordingen en gevoelens in hen schijnen te sluimeren. Komen zij b. v. in een vertrek, waar de vloer drijft van bloed en het lichaam van den vermoorde nog ligt, dan laten zij geen spoor van ontroering of aandoening blijken; vóór alles kijken zij rond om te ontdekken, langs welken weg de moordenaar het huis binnen is gekomen en hoe hij het weer verlaten heeft; op welke manier het misdrijf gepleegd is en wat er gestolen is. Eens traden de agenten een vertrek binnen, waar het lijk eener aanzienlijke dame met een diepe wond in de borst lag. De omstanders waren geweldig aangedaan bij de aanschouwing van dit ontzettende schouwspel, doch een der inspecteurs boog zich onmiddellijk over het lijk, bekeek de wond met den blik van een kenner, en zeide: »Die wond is haar bepaald door een minnaar toegebracht!» Het bleek later, dat het inderdaad eene liefdesgeschiedenis was, die tot deze treurige daad had geleid.

De moed, welken de inspecteurs aan den dag leggen in hun gevaarlijke betrekking, is te bewonderenswaardiger, omdat zij geheel ongewapend zijn. De misdadigers, welke zij moeten arresteren, behooren aan de justitie en zij stellen er een eer in om hen ongeschonden, heelhuids in hare handen te leveren. Van tijd tot tijd hebben er ongetwijfeld heftige worstelingen plaats, maar de agenten worden van lieverlede zoo handig in 't grijpen der boeven, dat het in den regel niet noodig is, om tot krachtbetoon over te gaan. Zij hebben geen stokken of rottingen bij zich, daar zij hiervan slechts last zouden hebben. Hun eenigste

wapenen, indien men ze zoo wil noemen. zijn een paar touwen, waarvan het ééne houten handvatsels heeft, door middel waarvan zij het den gevangene zoo 'stijf om de handen kunnen draaien, dat alle tegenstand onmogelijk wordt, terwijl het andere, dat veel langer is, dient om de beenen te binden. Overigens moeten zij zich verlaten op hun stevige vuisten en hun lichaamskracht, waarvan zij in den regel behoorlijk bedeed zijn. Nu en dan maken zij ter bereiking van hun doel gebruik van vermommingen, hoezeer niet dikwijls; gewoonlijk gaan zij in gewone burgerkleeding op hun gevaarvolle expedities uit. Als het noodig is verstaan zij uitmuntend de kunst om zich in de eene of andere rol voor te doen. Zoo werd eenigen tijd geleden aaneen paar agenten van den veiligheidsdienst gelast om een zeer gewichtig onderzoek in te stellen in een der voornaamste Parijsche hotels, waar alleen vreemdelingen van hoogen rang logeerden. De zaak was van min of meer kieschen aard en vereischte een ongemeenen tact. Een der agenten gaf zich uit voor gezant van een buitenlandse mogendheid, en zijn ambtgenoot speelde de rol van kamerdienaar. Veertien dagen lang was de een een hoogst deftig personage en sprak de ander met den meest mogelijken eerbied van zijn »besten meester," terwijl hij hem op de nederigste wijze zijn diensten bewees. Toen zij hun taak op de uitnemendste wijze volbracht hadden, keerden zij tot hun gewone werkzaamheden terug, doch de gewaande ambassadeur had zich zoozeer in zijn rol ingewerkt, dat hij zeer verwonderd keek, dat zijn voormalige bediende, nu weer zijn ambtgenoot geworden, hem familiaar met jij en jou w aansprak, en vroeg: wat zulk een familiariteit moest beteekenen?

De inspecteurs worden in de keuze der middelen om een misdadiger te vatten geheel vrij gelaten, en zij weten die middelen op de uitstekendste wijze te bedenken. De gauwdieven van hun zijde komen hun ook in den regel wel een weinig tegemoet, want deze zijn in sommige opzichten wel zeer slim en behendig, maar in andere opzichten ook weer zeer onnoozel en dom. Zij hebben vaak zeer veel overeenkomst met den struisvogel, die, als hij zijn kop in de struiken steekt, van meening is, dat de jager hem niet zien zal. Soms heeft men aan een misdadiger slechts te doen weten, dat men hem wacht in een of andere kroeg, en dadelijk is hij

present. Eenigen tijd geleden vernam de politie, dat een verban-
nen misdadiger uit het oord zijner ballingschap, Cayenne, ontsnapt
was en in de voorstad St. Antoine bij een schrijnwerker werkte.
Een paar inspecteurs gingen naar de werkplaats. Een hunner trad
binnen en verzocht den man, dien men zocht en ook vond, om
zeer spoedig een karreweltje te komen verrichten in een nabijge-
legen huis. Zonder eenig kwaad vermoeden geeft de ontsnapte aan
de uitnoodiging gehoor en wordt daar onmiddellijk geboeid en in
een rijtuig naar het politiebureau gebracht. Op zijne protesten werd
geen acht geslagen. Toen hij deze voor den chef van den veilig-
heidsdienst herhaalde, werd hem geantwoord: »Gij heet niet,
zooals gij zegt, Florent maar B. . . ., ge zijt tot tien jaren dwang-
arbeid in Cayenne veroordeeld en van daar over Hollandsch Guyana
ontsnapt. Toen zijt ge naar Londen gegaan, waar ge in die en
die straat gewoond hebt, ge zijt over Calais naar Parijs gekomen, in
den linkerarm hebt ge een getatoueed figuur, — sla den mouw maar
op; aan den neus hebt ge een litteeken van de pokken, zie maar, . . .
dus beken het maar.» De man stond letterlijk verbijsterd en was
buiten staat om een woord te spreken. De juistheid van hetgeen
hij hoorde deed hem versteld staan. Eindelijk zeide hij: »Ik weet niet,
hoe u al deze dingen bekend kunnen zijn, maar zij zijn waar!»

Hoe weet de geheime politie al deze en dergelijke bijzonder-
heden? Op zeer eenvoudige wijze. Hoe ijverig, schrander en
wakker de inspecteurs ook hun plicht vervullen, zij zouden vaak
machteloos en radeloos staan tegenover de talloze misdadigers
in de groote hoofdstad, als er onder dezen zich niet enkelen be-
vonden, die hun als verklikkers uitnemende diensten bewijzen, ter
beloening waarvan de justitie met eenige versooning ten hunnen
opzichte te werk gaat. Deze diensten kosten der politie weinig,
hoogstens twee- à driehonderd gulden per maand. De aanbren-
gers worden bij het stuk betaald: zij krijgen een rijksdaalder voor het
verklikken van een gewonen diefstal, vijfmaal zooveel voor het
aanbrengen van een diefstal onder verzwarende omstandigheden,
en vijf en twintig gulden voor het ontdekken van een gepleegden
moord. Waarschijnlijk zijn er ook te Londen, te Brussel en in an-
dere groote steden dergelijke handlangers van den Parijschen vei-
ligheidsdienst. De Parijsche misdadigers munten dus volstrekt niet
uit door wederzijdsche trouw; »de deugd der schurken» is hun

niet eigen. Zelfs de stoutste, slimste en vermetelste gauwdieven zijn allen bereid om der justitie de gewenschte inlichtingen te geven, als dit op de verzachting van hun lot in de gevangenis van eenigen invloed kan zijn. Zonder blikken of blozen verraad de Parijsche boef zijne kameraden. Waarom? — Vooreerst omdat hij, gelijk het heet, »Voltairiaan” is, en niet aan de deugd geloofd, en vervolgens omdat hij zoo bang is als de dood voor de gevangnissen buiten Parijs. Al wordt hij daar ook steeds tusschen de hooge muren gehouden en streng bewaakt, al kan hij zelfs van de woeling en drukte buiten zijn gevangenis niets hooren, hij heeft toch de voldoening van in zijn veelgeliefd Parijs te zijn, en om dit voorrecht te genieten, wil hij gaarne alles zeggen, wat hij weet. Zoo komt de politie vele zaken op het spoor, die anders eeuwig verborgen zouden blijven.

De inspecteurs doen zooveel mogelijk hun best om de schuldigen niet te vatten op openbare plaatsen, in herbergen, café's, schouwburgen en dergelijke. Liever pakken zij hen, als zij deze verlaten hebben, in een stille eenzame straat; het allerlieft in de nabijheid van een politiebureau, waarheen zij hen onmiddellijk, zonder dat er veel drukte en beweging ontstaat, kunnen overbrengen. De chef drukt zijne onderhoorigen steeds op het hart, dat zij zich zooveel mogelijk voor vechtpartijen moeten wachten en zoo min mogelijk aanleiding moeten geven, dat de uitspanningsplaatsen, waar zij de gauwdieven komen zoeken, in opspraak komen.

Soms hebben er, mede onder begunstiging van toevallige omstandigheden, ontdekkingen plaats, die aan het wonderdadige grenzen. Ongeveer tien jaren geleden meldden zich drie Engelschen bij den chef van den veiligheidsdienst aan. Een behoorde er tot de detectieve politie van Londen, de twee anderen waren rijke kooplieden in juweelen. Zij deelden mede, dat hun vier dagen geleden voor een waarde van twee tonnen gouds aan juweelen ontstolen was en dat de dief zich hoogst waarschijnlijk te Parijs bevond, zoodat zij der politie verzochten hem op te sporen. Nadat zij zijn signalement opgegeven hadden, antwoordde de chef: »Ik weet er alles van” en geeft order, dat een man, die voorloopig gevangen gehouden wordt op het bureau, voorgebracht wordt. De verbaasde Engelschen zien den man, dien zij zoeken, voor zich. De zaak had zich zeer eenvoudig toegedragen. De veiligheidsdienst

had bericht ontvangen, dat een jonkman, die zijn intrek had genomen in een tamelijk aanzienlijk hotel, op vier panden een groote som geleend had in de Bank van leening. Dit had de politie aanleiding gegeven om een bezoek te brengen bij den vreemdeling, die zoo goed op de hoogte was van de middelen om te Parijs aan geld te komen. Bij het onderzoek van zijne bagage was het gebleken, dat hij massa's juweelen bij zich had, en men had hem met alles, wat hij bij zich had, voorzichtigheidshalve maar in arrest genomen.

De veiligheidsdienst is niet alleen belast met het opsporen der schuldigen, maar legt er zich ook op toe om de misdrijven zoo veel mogelijk te voorkomen, helpt de justitie bij haar onderzoek en let nauwkeurig op het gedrag der ontslagen gevangenen. De agenten van dezen dienst hebben het vooral zeer druk met het opsporen van de ontsnapte gevangenen en gedeporteerden. Deze zijn bijna altijd te Parijs weer te vinden, als zij daar vroeger »werkzaam» zijn geweest, de groote wereldstad met hare talrijke schuilhoeken, hare vermaken, hare lichtekooien, met de vele en uitmuntende gelegenheden, welke zij hun aanbieden om de »zaken» in het groot te drijven, al deze aanlokselen oefenen een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit op het geboeste. Zelfs uit de verafgelegen strafkoloniën, Cayenne in Zuid-Amerika en Nieuw-Caledonië in Australië, ontsnappen er jaarlijks velen om te Parijs hun oud handwerk weer te beginnen of — van daar weer spoedig met verzwaring van straf naar het oord hunner verbanning teruggezonden te worden.

Met zulk een ontsnapt gevangene, die door den veiligheidsdienst weer gearresteerd was, had onlangs een aardig geval plaats. Hij werd met de stoomboot van Châlons naar Lyon gebracht en het gelukte hem in weerwil van de boeien, die hem aangedaan waren, van de boot in de Saône te springen. De gendarmes, die hem zien onderduiken, maar hem niet zien bovenkomen, gaan echter den omtrek nauwkeurig onderzoeken, twee dagen lang, zonder eenig gevolg. Eindelijk wordt er in het proces-verbaal vermeld, dat de gevangene dood is. De chef der politie leest dit bericht met de hoogste verbazing, want de ontsnapte, Pernot geheeten, bevond zich reeds sedert twee dagen te Parijs. Een inspecteur had hem daar in een kroeg gevonden en gearresteerd.

De agenten van den veiligheidsdienst zijn allen mannen vol ambitie voor hun gevaarlijk vak, en, als zij niet de bedaardheid en het overleg zelve waren, zou men kunnen zeggen, zij hebben er een hartslocht voor. Men kan zich dit feit lichtelijk verklaren. Er moet een wonderlijke aantrekkelijkheid in gelegen zijn om de listen van het uitvaagsel der menschheid te vrijdelen, den geslepensten misdadigers het masker af te rukken en de waarheid aan het licht te brengen, hoe afgrijselijk deze somtijds ook moge zijn. Hierin hebben zij het onbegrijpelijk ver gebracht. Een kleine vertrekking van het gezicht, een nauw merkbare plooi van den mond, een lichte knip met het oog zijn hun dikwijls voldoende om te weten welke snaar zij moeten aanroeren om den misdadiger tot bekentenis te brengen. In de bureaux der Parijse politie, waar men met meer soorten van misdadigers kennis gemaakt heeft dan Dante's hel straffen kent, wanthoopt men niet licht aan het ontdekken der waarheid, want men weet bij ervaring, dat er geen schurk zoo slecht is, of er is wel een kwetsbaar punt in zijn binnenste. Die ongelukkigen, tot zich zelven gekomen van het woeste vermaak, waaraan zij de vrucht van hun misdrijven besteden, deze candidaten voor de galeien en gevangenissen gelijken op die oude klavieren, welke men hier en daar in de herbergen vindt. Al de toetsen zijn verstomd, behalve een enkele, die nog geluid geeft, als men haar aanslaat. Soms is het gebeurd, dat oude kerels, vergrijsd in het kwaad, verhard in de laagste misdaden, in tranen en snikken uitbarstten als men gewag maakte van hun moeder of geboorteplaats.

Het is wel jammer, dat de menigvuldige verdiensten van het kleine corps agenten van den veiligheidsdienst door de Parijzenaars betrekkelijk zoo weinig gewaardeerd wordt, en dat de honderdduizenden, die in de groote hoofdstad zich overgeven aan hunne vermaken of zich toewijden aan hun arbeid, niet dieper doordrongen zijn van de groote verplichtingen, die zij voor de veiligheid hunner personen en goederen aan de kleine schaar hebben, die onvermoeid den schoonen maar roemloozen strijd voert met de legerbent van de misdaad. Deze laatste is doodelijk bang voor de mannen, die haar zoo wakker aandurven, en deze vrees beschouwen de agenten van den veiligheidsdienst als hun schoonsten eertitel.

9. PARIJS UIT DE WOLKEN GEZIEN.

Terwijl wij in het schitterende, levendige, bedrijvige Parijs rondwandelen en met de licht- en schaduwzijden zijner bevolking kennismaken, nemen wij eenige oogenblikken rust om ons uit het heden in het verleden te verplaatsen, niet in het verre, maar in het jongste verleden, in de dagen van den Fransch-Duitschen oorlog, dagen van nameloos lijden voor geheel Frankrijk en voor Parijs in het bijzonder, maar dagen tegelijk waarin de vaderlandsliefde, de heldenmoed en de wonderbare veerkracht van het Fransche volk op treffende wijze aan den dag gekomen zijn. Wij roepen ons bepaaldelijk de gedenkwaardige belegering van Parijs voor den geest, die vier maanden geduurd heeft en in waarheid tusschen de vele met bloed bevleete bladzijden van de geschiedenis der wereldstad een bladzijde mag heeten, die haar tot onvergankelijke glorie strekken zal. »Niemand, zegt een Duitsch geschiedschrijver, stelde zich voor, dat de stad der weelde en van het zingenot het vier maanden lang zou hebben uitgehouden, tegen de Duitschers, die dagelijks den ijzeren gordel, welken zij om haar heen hadden geslagen, vaster aanhaalden en zich beijverden de afsluiting hoe langer zoo volkomener te maken, opdat de stad met haar twee millioen en meer zielen, verstoken van allen toevoer van levensmiddelen, zich eindelijk door den honger tot de overgave zou genoodzaakt zien. Al het versche vleesch, met uitzondering van dat der paarden, verdween van lieverlede; het wittebrood, voor de Parijzenaars een bijna onmisbare levensbehoefte, werd vervangen door een mengsel van meel en klei; langzamerhand kwam er ook vermindering in den voorraad van gedroogde en gezouten levensmiddelen, zoodat door de ontberingen, gepaard aan heerschende ziekten, de sterfte van dag tot dag toenam; ten laatste werden zelfs ratten, honden, katten en de dieren uit den zoölogischen tuin als spijzen gebruikt; uit gebrek aan steenkolen moest men zich 's avonds en 's nachts zonder gaslicht behelpen en gedurende de strenge winterkoude zich in onverwarmde kamers ophouden; van uitspanningen en vermaken moest men geheel afzien; maar tot verbazing en bewondering der geheele wereld werden al die ontberingen en al dat lijden met standvastigheid gedragen en deed men wakker zijn militairen plicht op de wacht-

posten en bij de uitvallen. De nationale ijdelheid verloochende zich ook in deze donkere dagen niet en met zelfbehagen spraken de Parijzenaars van hun »sublime" houding, doch deze roem was geen ijdele praal en men moet niet minder eerbied hebben voor hun moedige houding dan voor die der Duitschers in de schansen, in de bivaks en op de gevaarlijke posten in den omtrek der stad." — Tot de gedenkwaardigste verschijnselen uit deze droeve, maar schoone dagen, behooren de schrandereid en het vernuft, welke de Parijzenaars aan den dag legden, om in hunne behoeften aan kruit en aan lood te voorzien, en vooral die, welke zij openbaarden, waar het er op aankwam zich in betrekking te stellen met de buitenwereld, van welke zij zoo streng waren afgesloten. Zij organiseerden o. a. de terecht zoo beroemde luchtpostdiensten, waardoor gedurende den tijd der belegering der bevolking van de hoofdstad en van geheel Frankrijk onberekenbare diensten zijn bewezen, en wisten van de sinds lang bijna in onbruik gekomen postduiven op de uitnemendste wijze partij te trekken om den Parijzenaars van berichten uit het vaderland en geheel Europa te voorzien. De photographie werd te baat genomen om eenige honderden brieven verkleind over te brengen op een stukje papier zoo lang als een vinger, hetwelk den duiven gemakkelijk onder de vleugels kon worden bevestigd. Onder de helden van den luchtpostdienst bekleedde de heer Gustaaf Tissandier een voorname plaats. Deze heeft eenige maanden geleden in een boeiend werk een schildering van zijne gevaarvolle tochten gegeven. Met hem willen wij ons in de lucht verheffen om Parijs en zijn omtrek uit de hoogte te bezien.

— Den 29sten September 1870, aldus vangt hij zijn belangwekkend reisverhaal aan, werd ik door de directie der posterijen uitgenoodigd een luchtreis te maken tot het overbrengen van brieven en dépêches. Te negen ure 's morgens was de ballon met gas gevuld en het schuitje er aan bevestigd. Ik leg de zakken met ballast en drie pakketten met brieven, samen tachtig kilogrammen wegende, er in. Juist toen ik er instapte, komt de heer Van Roosebéeke aangeloopt met een kooi, waarin de onwaardeerbare gevleugelde postbodeu zich bevinden. Nadat ik de duiven veilig heb bezorgd, houd ik mij gereed om te vertrekken. Het is een ernstig en plechtig oogenblik; het hart klopt

mij; van ontroering, niet van angst. Want één gedachte vervult mij de geheele ziel: Het vaderland is in gevaar en er vloeien stroommen kostelijk Fransch bloed. »Los!» roep ik en daar zweef ik tusschen hemel en aarde. De ballon verheft zich langzaam en statig in de hoogte. Ik zwaai met mijn hoed den omstanders een laatst vaarwel toe, en de talrijke vrienden, die bij mijn vertrek tegenwoordig waren, verdwijnen alras uit mijn oog. Daar ligt de ontzaglijke wereldstad beneden mij, door hare vestingwerken als door een snoer omgeven. Ik zie de dampwolken uit het geschut, welks gedonder mij dof in de ooren klinkt. De fortten Issy en Vanvres zien er, zoo uit de hoogte gezien, als vestingjes uit waarmede de kinderen spelen.

Het is negen ure vijftig minuten. Reeds heeft de ballon een hoogte bereikt van drieduizend vijfhonderd voet. Ik kan mijn oogen niet afhouden van het panorama, dat zich beneden mij uitbreidt. Doch welk een hartverscheurend schouwspel! De lachende omtrek van de schitterende stad schijnt in een woestenis herschapen. Men ziet geen mensch op de wegen, geen enkel rijtuig, geen enkelen spoortrein. Alle bruggen zijn vernield, tal van woningen liggen in puin. Er heerscht een doodelijke stilte en verlatenheid. Het is alsof ik een kerkhof overzie en alsof Parijs een overblijfsel uit de oudheid geworden is, een armzalig overschot van hetgeen de stad was in de dagen van haar bloei en haar kracht. Ik kan het mij nauwelijks voorstellen, dat in de onmiddellijke nabijheid van deze woestenis, achter een geweldigen muur meer dan twee millioen menschen als in een kerker opgesloten zitten.

Het is tien uur geworden. De zon begint te rijzen aan den hemel en doet met haar warmte het gas in den ballon uitzetten, zoodat hij hoe langer zoo sneller begint te rijzen. In groote hoeveelheid stroomt het gas er beneden uit en veroorzaakt mij een lichte bedwelming. Naast mij hoor ik een zacht gekir. Het zijn de duiven, die mij vol angst aanzien, en zich blijkbaar niet op hun gemak bevinden. Aan den telkens veranderenden stand van mijn barometer zie ik, dat ik nog altijd stijgende ben. Eensklaps blijft de ballon staan op een hoogte van zesduizend driehonderd voet boven de oppervlakte der zee. De hitte wordt inderdaad onverdragelijk. Ik krijg den vollen zonnegloed in het gezicht, en kan mij door aanhoudend wasschen nauwelijks eenige verkoeling ver-

schaffen. Ik trek mijn jas uit, ga op de zakken met brieven zitten, leun met de ellebogen op den rand van mijn gondel en beschouw zwijgend het wonderschoone panorama, dat zich voor mij uitbreidt.

De hemel heeft een prachtigen donkerblauwen tint en is zoo helder en vol gloed, dat ik mij zou kunnen verbeelden in Italië te zijn. Fraaie zilverkleurige wolkjes zweven over het land, ver beneden mij, sommige zelfs zóó ver, dat zij schijnen te rusten op de toppen der boomen. Een oogenblik geef ik mij aan die zoete droomerige stemming over, die den luchtreiziger als van zelve bekruipt, en ik heb een gevoel als zweef ik in een wonderwereld, in gewesten zonder levende wezens, een wereld, die geheel vrij is van de jammeren des oorlogs. Doch de aanblik van het eertijds zoo prachtige en thans zoo deerlijk gehavende lustslot Saint-Cloud beneden mij, doet mijn geest weer tot de werkelijkheid terugkeeren. Ik wend den blik naar Parijs, doch kan niets van de stad zien, daar zij met een dichten nevelsluier overdekt is. Intusschen drijft de wind mij onophoudelijk en snel vooruit, zoodat ik binnen weinige oogenblikken mij boven de prachtige paleizen en tuinen van Versailles bevind.

Tot nog toe heb ik slechts woestenijen gezien, zoodat de aanblik van de voormalige residentie der koningen mij een ware verkwikking is. Ik zie beneden mij thans ook weer leven en beweging. Het zijn de Pruisische soldaten, die ik op een afstand van zes en vijftighonderd voet beneden mij zie. Zij kunnen mij dus niet raken met hunne kogels. Ik neem dus onvervaard mijn verrekijker ter hand en bekijk de talrijke militairen, die, uit mijn luchtschip gezien, nog kleiner gelijken dan de looden soldaatjes der kinderen. Duidelijk zie ik hoe de officieren uit het kasteel Trianon te voorschijn komen en mij door hunne kijkers nagaan. Alom heerscht een zekere beweging. Zij rekken zich uit zoo lang als zij kunnen en werpen het hoofd in den nek om mij te volgen met hunne blikken. Welk een troost, dat ik volkomen veilig ben voor hunne aanvallen: dat zij mij de brieven niet afhandig kunnen maken en mijne dépêches niet kunnen lezen. Doch daar schiet mij te binnen, dat ik tienduizend exemplaren van een proclamatie in de Duitse taal bij mij heb. Ik neem er eenige honderden van in de hand en laat ze naar beneden vallen. Ik zie

ze heen en weer fladderen in de lucht en langzaam naar beneden gaan. Zoo gaan er een groot aantal op reis; het overschot bewaar ik voor andere Pruisen, die ik misschien nog zal zien. Deze proclamatie bevat een oproeping aan de Pruisen om alle keizers en koningen weg te jagen, naar ons voorbeeld een republiek te stichten en mannelijk te weigeren om zich ter bevrediging van de eerzucht der vorsten als schapen ter slachtbank te laten leiden.

De *Céleste*, aldus is de naam van mijn ballon, blijft gestadig op dezelfde hoogte, van 5600 voet. Ik behoeft volstrekt geen ballast uit te werpen om in de hoogte te blijven, de warmte der zon maakt, dat het gas zich blijft uitzetten. Zonder die warmte zou mijn broos vaarttuig ontwijfelbaar naar beneden gezakt en ik midden onder de Pruisen terecht gekomen zijn. Weldra heb ik Versailles in den rug en zweef boven een legerkamp. Ik zie de soldaten in het geweer komen en de bajonetten in het heldere zonlicht flikkeren. Eensklaps gaan al de geweren naar de hoogte en honderden kogels hoor ik beneden mij fluiten, nadat ik eenige seconden te voren het vuur en den damp van de losbarsting heb gezien. Ik ben dus nog buiten het bereik hunner kogels. Een tweede salvo wordt op mijn ballon gelost, doch met even weinig gevolg, en het schieten duurt onophoudelijk voort, totdat de wind mij buiten hun gezicht gebracht heeft. Bij wijze van antwoord op hunne salvo's laat ik een regen van proclamaties op hen neerdalen.

Het panorama, dat zich voor de oogen des luchtreizigers ontrolt, verandert van minuut tot minuut. Terwijl hij in de onmetelijke ruimte zweeft, ziet hij de aarde beneden zich als een ontzaglijk groot hol bekken, welks randen in de verte met het gewelf des hemels samensmelten. Is de wind snel, dan heeft men geen tijd om het landschap duidelijk te onderscheiden; ieder oogenblik ziet men iets nieuws en iets anders. Spoedig zijn de Pruisen, die tevergeefs hun kruut op mij verschoten, uit mijn oogen verdwenen, en zie ik geheel andere tooneelen. Ik ontdekte een bosch, in de richting waarvan ik met groote snelheid voortbewogen word. Niet zonder angst merk ik dit op, want de ballon begint te dalen. Ik werp den éenen zak met ballast vóór, den anderen na uit mijn gondel, en — ik heb er slechts weinige bij mij. Naar mijn bereke-

ning kan ik nog niet zeer ver van Parijs verwijderd zijn. Als ik denk aan de ontvangst, die mij van de zijde der Pruisen wacht, indien ik onder hen neerkom, dan gevoel ik nog niet veel lust om een eind te maken aan mijn reis. Opmerkelijk is het, dat men zelfs op een zeer aanzienlijke hoogte altijd nog bemerken kan, hoe de aard van het terrein is, waarboven men zich bevindt. Zweeft men boven de krijtachtige woestenijen van Champagne en schijnt de zon fel, dan voelt men tot op een hoogte van duizenden voeten de weerkaatsing der warmte door den witten bodem. Is men boven een bosch, dan neemt men een merkwaardige afkoeling der lucht waar; de overgang is even groot als wanneer men zomers uit zijn keuken in den kelder afdaald. Kwartier voor elven voel ik zeer duidelijk zulk een aanmerkelijke afkoeling. Ik kijk uit en zie beneden mij een uitgestrekt bosch, hetwelk ik weldra herken als het woud van Houdan. Ook het gas ondervindt den invloed van de koude na de hevige warmte waaraan het blootgesteld was. Het verdicht zich en de ballon begint vrij snel te dalen, als wenkten hem de boomen en als gevoelde hij lust om er zich evenals een vogel op neder te laten.

Snel grijp ik een der nog overgebleven zandzakken en ledig hem buiten den gondel. Doch het baat mij niet; ik zie aan mijn barometer, dat ik aanhoudend naar de laagte ga. De koude dringt mij tot in merg en been. Drieduizend vijfhonderd voet ben ik nog van den grond af. Weldra is deze afstand tot drieduizend, tot vijf en twintighonderd voet ingekrompen en nog steeds zakt de *Céleste*. Achtereenvolgens laat ik nog drie zakken met zand leegloopen, om den ballon althans ter hoogte van achttienhonderd voet zwevende te houden, want van hooger stijgen is geen sprake meer. Ik bevind mij nu juist boven een kruisweg, waar zich een troepje menschen verzamelt om mij gade te slaan. Ik zie naar beneden, en ik ontdek tot mijn schrik, dat het Pruisische soldaten zijn. Op eenigen afstand van deze staan nog weer andere; weldra komen er van alle zijden ulanen aangereden. Nog daalt de ballon en ik heb nog slechts een enkelen zak ballast over! Ik werp mijn laatste pak proclamatiës naar beneden. De afstand tusschen den ballon en den bodem wordt met iedere seconde kleiner. Door het uitstroomen en de afkoeling van het gas kan ik niet meer naar de hoogte komen. Ik bevind mij nu op een hoogte van achttien-

honderd voet en dus binnen het bereik van de ver dragende Pruisische kogels.

Ik sla de bewegingen der soldaten aandachtig gade. Als een van hen het waagt op mij te schieten, krijgt hij een geheel pakket met brieven van lachtig pond op zijn hoofd. Van dezen last bevrijd, zal mijn luchtschip wel weer naar de hoogte gaan. Hoe vurig ik ook wensch mij naar behooren van mijn last te kwijten, ik zal er toch alle *depêches* en brieven aan geven, als mijn leven in gevaar komt. Bij geluk is de wind zeer fel. Als een pijl snor ik over de boomen heen. De ulanen zijn blijkbaar door deze snelle vaart verbijsterd. Zij kijken mij ten minste na, zonder een enkel schot te lossen. Voort en steeds voort gaat het door de lucht, met vliegende vaart, over bosschen, weiden en bouwvelden. Zoo aanstonds is het twaalf ure. Ik ben reeds zeer dicht bij den grond. Wederom zie ik een troep menschen, die naar den ballon opzien. Ditmaal echter zijn het Fransche boeren, met kielen en klompen aan. Zij steken de armen uit, als wenken zij mij om neer te dalen; doch ik geef aan den wenk geen gevolg, omdat ik mij nog te dicht bij het bosch bevind. Ik zet mijn reis liever nog zoolang mogelijk voort. Ik werp den boeren eenige exemplaren van een Parijsche courant toe. In hun val raken de bladen uit elkander en fladderen rond in den wind, totdat zij eindelijk door de boeren, die er begeerig naar grijpen, opgevangen worden.

Aan den gezichteinder vertoont zich een kleine stad aan mijn oog. Het is Dreux met zijn dikken, vierkanten toren. Nu laat ik den ballon onverhinderd dalen. Een gansche massa menschen komt mij tegemoet stroomen. Ik zet mijn longen zoo kras mogelijk uit en roep hun toe: »Zijn er ook Pruisen in den omtrek?» — »Neen, neen!» roepen duizend stemmen tegelijk. »Kom maar gerust naar beneden!» Ik ben nu nog slechts honderd vijftienzeventig voet boven de oppervlakte der aarde. Het touw dat uit den gondel hangt sleept reeds over de boomen; — plotseling voel ik een hevigen schok; de wind heeft den ballon met kracht tegen een heuvel aangedreven. De gondel kantelt half om en ik raak met het hoofd den grond. Ik wil mijn laatsten zak ballast uitwerpen om het al te snelle dalen te voorkomen, en terwijl ik hiermede bezig ben ontvalt mij het mes, waarmede ik de banden, die om de opgerolde ankertouwen zitten, moet lossnijden. Bij vernieu-

wing gaat de ballon een weinig in de hoogte en valt daarna met een plof op den grond. Het is mij echter gelukt de ankertouwen los te maken, het anker uit te werpen en het touw van den ventilateur te vieren, zoodat er geen gevaar meer bestaat, dat ik weer naar de hoogte zal gaan. De inwoners van Dreux komen in massa aanstroomen om mij te zien en welkom te heeten. Ik heb mijn arm geweldig verstuikt en een duchtige buil aan het hoofd. Maar het is, alsof alle pijn dadelijk wijkt, nu ik mij op den vasten bodem onder mijne landgenooten bevind. Ik haal de briespakketten uit den gondel en deze worden schielijk met mijn persoon en de duivenmand op een wagen geladen en naar de stad gebracht. De arme duiven zitten altijd nog even angstig te kijken.

Aan het postkantoor lever ik de pakketten af. Niet zonder levendige ontroering kan ik ze aanschouwen. Daar liggen alzoo meer dan dertigduizend brieven uit Parijs. Duizenden familiën zullen mij dankbaar zijn voor het overbrengen dezer tijdingen uit het belegerde Parijs, waarnaar zij zoo vurig verlangden. Wat al vreugdetranen zullen er geschreid worden bij het openen dezer brieven. Wat al romans, en droeve treurspelen helaas ook! zullen er verscholen zitten onder het grove omhulsel der postpakketten.

Nadat ik mijne zaken aan het postkantoor afgehandeld heb, rep ik mij naar de duiven, die bij den onderprefect gebracht zijn. Men heeft den gevleugelden boden inmiddels te eten en te drinken gegeven, ten gevolge waarvan zij zich een weinig hersteld hebben van hun schrik. Vroolijk klepperen zij met de vleugels in hun enge kooi. Zonder eenige schuwheid te toonen laat een der duiven zich door mij grijpen. Ik bind haar de langs fotografischen weg verkleinde depêche onder den vleugel en laat haar los. Maar zij blijft rustig aan mijne voeten zitten. Ook de tweede duif maakt geen aanstalten om te vertrekken, nadat zij in vrijheid gesteld is. Doch plotseling beginnen beide met de vleugels te klappen en schieten eensklaps hoog in de lucht, zoodat zij zich wel driehonderd voet boven onze hoofden bevinden. In groote kringen vliegen zij rond. Haar snavel gaat heen en weer als de naald van een kompas. Spoedig weten zij, welke richting zij moeten inslaan en reppen zich als een pijl uit een boog naar het belegerde Parijs, waar zij veler harten zullen verheugen met het bericht van mijn behouden aankomst te Dreux.

10. PARIJS ONDER DEN GROND GEZIEN.

Na Parijs van uit de wolken bekeken te hebben, dalen wij af in de ingewanden der aarde om te zien en te bewonderen, wat het ons daar te aanschouwen geeft. Er is inderdaad een Parijs, een gansche stad onder den grond, met hoofdstraten en wegen, waarin menschen leven en werken ten bate van hen, die zich in het vriendelijk daglicht door de bovenaardsche straten bewegen. Ik heb het oog op de kolossale onderaardsche gangen, waardoor de reusachtige stad van de honderd en achttien milliarden liters water verlost wordt, dat er in den vorm van regen neervalt en door de waterleidingen aangebracht wordt, nadat deze watermassa op allerlei wijzen bezoedeld en verontreinigd is geworden, en na eerst belangrijke diensten aan de bevolking bewezen te hebben, een bron van allerhande ziekten zou worden, als zij niet verwijderd werd. De bedoelde onderaardsche gangen doen echter niet op de wijze van onze riolen dienst, zij dienen hoofdzakelijk om de straten en de woningen te bevrijden van het vuile water en loopen daartoe onder het grootste gedeelte der stad door. Gezamenlijk hebben zij een lengte van achthonderdduizend meters, zoodat men om ze te doorwandelen niet minder dan tweehonderd uren noodig zou hebben! De aanleg van deze gangen is een der nuttigste werken, welke men te Parijs in het belang der openbare gezondheid heeft ondernomen, en leveren een sterk sprekend bewijs voor het streven der Parijsche overheden, om niet alleen te zorgen voor hetgeen schittert en blinkt en ieder dadelijk in het oog valt, maar ook voor zoodanige zaken, die in het verborgen blijven, maar voor het welzijn der bevolking van het hoogste belang zijn. Op hunne wijze spreken ook deze onderaardsche afvoerkanalen van een eerbiedwaardige mate van degelijkheid, welke het Fransche volkskarakter kenmerkt, nevens vele verkeerdheden, die het ontsieren.

Wij willen, terwijl wij in den geest in de Fransche hoofdstad toeven, niet nalaten een bezoek te brengen aan deze merkwaardige gangen, waaraan men tien jaren lang gewerkt heeft, hetzij om ze geheel nieuw aan te leggen, hetzij om ze in hun tegenwoordigen staat te brengen. Zij zijn gebouwd van een voortreffelijk,

hard soort van steen, dat in den omtrek van Parijs in groote hoeveelheid voorkomt en aan alle zijden met een laag cement overdekt, waardoor ze uitmunten in stevigheid en uiterst zindelijk kunnen gehouden worden. Door meer dan zeven en zestighonderd openingen in de straten, behalve die van de buizen, welke in de huizen uitkomen, ontvangen de gangen het water, dat weggevoerd moet worden, en dat bij de eigenaardige gesteldheid van het terrein te Parijs anders grootendeels in de straten zou blijven staan en een plaag worden voor de bevolking.

Men gaat tegenwoordig voor plezier een bezoek brengen aan de groote onderaardsche afvoerkanalen, waardoor het vuile water uit de kleinere gangen en buizen buiten de stad gebracht wordt. Iedere maand wordt het publiek er toe in de gelegenheid gesteld en de toegangskaarten, die hiertoe uitgereikt worden, zijn zeer gezocht. Men laat aan de nieuwsgierigen echter slechts een klein gedeelte er van zien, en vervoert ze daartoe een eind weegs in een wagen, en verder in een schuit. Zoodra men de gegoten ijzeren wenteltrap afgestegen is, en men gekomen is in de uitgestrekte ruimte of kamer, zooals men die noemt, en zooals er onderscheidene op verschillende punten der onderaardsche gangen zijn, welke kamer het begin vormt van de afdeeling, welke men laat zien, aanschouwt men met een enkelen oogopslag de merkwaardigheden, welke de bodem van Parijs in haar schoot draagt. In de kolossale gangen ziet men geweldige dikke metalen buizen, die blinken als zwart marmer en op stevige ijzeren stutten rusten. Het zijn de buizen van de waterleidingen, waardoor de Parijsche bevolking van uitmuntend drinkwater wordt voorzien. Een aantal dunnere buizen zijn met zware krammen aan de wanden der gangen bevestigd. Ook voor het leggen der telegraafdraden heeft men van deze gangen partij weten te trekken. In een der lange buizen, die er zich in bevinden, hoort men van tijd tot tijd een fluitend en sissend geluid: het is het kleine koperen wagentje met depêches, dat door middel van luchtdruk zich bliksemsnel er door heen beweegt, de snelle brievenvervoerder, waarvan een deel der Parijzenaars zoo ontzaglijk veel dienst heeft.

De «kamer» heeft in de richting van den Seineoever een groote opening in den vorm van een gewell. In de dikke muren heeft men de bureaux voor de geëmployeerden aangebracht, benevens

een werkplaats voor de lampenschoonmakers en bergplaatsen, waar de schoppen, bezems en laarzen der werklieden bewaard worden. Op ijzeren palen in het trottoir van den gang staan een aantal lampen met ronde porseleinen ballons, waardoor een niet onaardige illuminatie gevormd wordt. De mannen met witte kielen aan, die de bezoekers zullen vervoeren, zijn op hun post. Het publiek komt langzamerhand aangestapt. De meesten hebben dikke jassen aan en *cachenez* om den hals. Onnoodige voorzorg, want de temperatuur in de onderaardsche gangen is nooit lager dan tien of elf graden. Nadat de bezoekers bij partijen vervoerd zijn naar den kolossalen gang onder de *rue Rivoli*, worden de wagens op twee ijzeren banden geplaatst, aan de zijde der trottoirs, waartusschen het onreine water wegloopt, aangebracht, en waarop zij als over spoorstaven bewogen worden. Op de vier hoeken der onoverdekte wagens zijn lampen geplaatst en de bezoekers zijn gezeten op zittingen van gevlochten rotting. De dames zijn natuurlijk een weinig bang en laten nu en dan iets, dat op een gilletje gelijkt, hooren. De zakkerollers zijn gewoonlijk behoorlijk vertegenwoordigd bij gelegenheid van deze onderaardsche tochten, doch de inspecteurs van den veiligheidsdienst laten ook niet na op de wagens plaats te nemen en hebben ruim zooveel aandacht voor de heeren en dames, met wie zij de merkwaardigheden van het onderaardsche Parijs komen bezichtigen, als voor die merkwaardigheden zelve. Op een gegeven teeken met een fluitje worden de wagens in beweging gebracht door vier mannen, twee van voren, twee van achteren, en rollen met groot geraas over de ijzeren banden, die zich even boven de holte bevinden, waardoor het water wegstroomt. Door de snelle beweging voelt men een kouden luchtstroom zich in het gezicht snijden. Er heerscht, dank zij de voortdurende strooming en de zorg, waarmede tegen het ontstaan van verstopping gewaakt wordt, een vrij zuivere lucht in deze onderaardsche gewelven. Onder de *place de la Concorde* houden de wagens stil en de bezoekers stappen er uit op het smalle trottoir, waar zij een vijf- of zestal vaartuigen gereed zien liggen, schraal van tuig, maar ieder van een goede lamp voorzien. Nadat het gezelschap er in gestapt is, worden de schuiten langzaam voortbewogen in de gracht welke zich tusschen de trottoirs bevindt tot in de ruimte onder de *place de la Madeleine*. Daar

vindt men een trap, waarlangs men weer naar de bovenwereld stijgt. De Parijsche leegloopers zien telkens met nieuwe verbazing de straat opengaan en een geheel gezelschap uit de ingewanden der aarde te voorschijn komen. Het is alsof zij geheel onbekend zijn met het bestaan der onderaardsche gangen. Trouwens het gebeurt meer, dat de inwoners van de eene of andere merkwaardige plaats met hetgeen zich in hun onmiddellijke nabijheid bevindt ten eenen male onbekend zijn, terwijl zij soms in vreemde plaatsen de nietigste zaken met de grootste verbazing staan aan te gapen, alleen omdat zij vreemd zijn.

Hoe kolossaal de onderaardsche afvoerkanalen ook zijn, de werklieden, die er in arbeiden, zouden toch gedurig aan groote gevaren blootgesteld zijn, als men niet de uitstekendste voorzorgen had genomen ten bate hunner veiligheid. Men kan zich niet voorstellen met welk een vreeselijke snelheid, die geweldige onderaardsche gangen gevuld worden als er een slagregen komt. In een oogenblik bruischt de geweldige waterstroom, door de honderden openingen in de straten gevoed, door de afvoerkanalen, met zulk een kracht, dat ieder die er zich in bevond, reddeloos door den stroom zou worden meegesleept. Van afstand tot afstand heeft men daarom een soort van putten aangebracht, waarin zich een ijzeren ladder bevindt, waarlangs de werklieden, als er gevaar dreigt, naar boven kunnen klimmen. Boven aan de put bevindt zich een plaat van gegoten ijzer, die opgelicht kan worden en toegang verleent tot de straat. Ook worden er dadelijk, zoodra het weder een dreigend voorkomen aanneemt, signalen gegeven, waardoor de werklieden worden aangemaand den arbeid te staken en zich zoo schielijk mogelijk naar boven te bewegen. In sommige der gangen wordt het geluid der signalen wel op den afstand van een uur gaans gehoord.

Ruim zeshonderd man zijn onder toezicht van een aantal hoogere en lagere opzichters belast met de zorg voor de reinheid der afvoerkanalen, terwijl ook hier de handenarbeid voor een deel vervangen wordt door dien van stevige en schrander uitgedachte reinigingswerktuigen, zoodat er zelfs geen strootje kan blijven liggen op den bodem. Allerhande onreine en walgelijke voorwerpen worden door deze gangen met het verontreinigde water uit de stad verwijderd. De vindingrijke Franschen weten van vele zaken,

die zich hieronder bevinden uitmuntend partij te trekken, zoodat er dicht bij het einde der groote afvoergangen rasterwerken aangebracht zijn, waarvoor de grofste zaken blijven liggen. Deze worden vervolgens opgezameld en ten bate der nijverheid verwerkt. Als men zich bij een dier rasterwerken bevindt, dan staat men vooral verbaasd over de honderdduizenden kurken, die er zich voor ophoopen, en het sterksprekend bewijs leveren, dat het vak van wijnkooper te Parijs niet onvoordeelig moet zijn. Ook deze kurken worden van tijd tot tijd opgezameld. Men maakt er de kleine nette kurkjes van, die op de reukfleschjes zitten, welke in zulk eene groote hoeveelheid uit Parijs naar den vreemde worden gevoerd. Een akeligen indruk te midden van dezen afval, waaronder zich ook een menigte doode honden en katten bevinden, maken de lijkjes van pasgeboren of nog jeugdiger kinderen, die van tijd tot tijd tegen het rasterwerk komen aandrijven. Deze worden bij den commissaris van politie gebracht, die ze naar het lokaal zendt, waar de drenkelingen en anderen, die op ongewone wijze om het leven zijn gekomen, worden nedergelegd. Daar worden zij door een geneesheer geschouwd om uit te maken of ze dood geboren waren, dan wel na hunne geboorte van het leven zijn beroofd.

Zoo spelen die onderaardsche gangen en kanalen ook een treurige rol in het leven en werken van de groote wereldstad. Er zijn echter ook eenigszins vermakelijker herinneringen aan verbonden. In 1870, toen Parijs ingesloten werd door de Duitschers, verkeerde de geheele bevolking in doodelijken angst, dat de vijand door de buitenopeningen der gangen zich er in zou begeven en eensklaps midden uit de straat zou oprijzen om dood en verderf in de stad te verbreiden. Om de beangste gemoederen gerust te stellen gaf de overheid last hier en daar een stevigen muur in de gangen te metselen, waarin slechts een kleine opening gelaten werd voor de werklieden om er door heen te kruipen tot het verrichten van hun taak. De Duitschers echter hebben volstrekt geen poging gewaagd om zich langs dezen zonderlingen weg bij verrassing van de stad meester te maken, hetgeen ook moeielijk zou gegaan zijn, daar er altijd slechts een kleine afdeeling door de gangen zou hebben kunnen marcheeren, die onmiddellijk krijgsgevangen zou gemaakt zijn, zoodra zij het

hoofd in een der Parijsche straten uit den grond had gestoken.

In 1871, na het dempen van den vreeselijken opstand der Commune, heeft men in de onderaardsche gangen honderden, duizenden geweren, uniformpetten, roode bandelieren en dergelijke voorwerpen gevonden, afkomstig van de opstandelingen, die na de inname der stad door de Versaillaansche troepen alles, wat hun den kogel kon doen belooopen, door de gaten wierpen, die in de afvoerkanalen uitkomen. Er was geen enkel punt van de stad of men vond er deze sporen van den schandelijksten opstand, waarvan Parijs ooit het tooneel is geweest. Wel een bewijs, hoezeer deze beweging in alle deelen van Parijs hare aanhangers had en hoe algemeen de verblinding was, die zich van de lagere klassen der Parijsche bevolking had meester gemaakt.

Een niet onaardig bewijs voor de gave, die de Parijsche industriëelen bezitten om van alles partij te trekken, levert o. a. de geschiedenis van de laarzen der werklieden in de onderaardsche gangen. Deze laarzen, goed waterdicht en van zeer hooge kappen voorzien, zijn in ongeveer zes maanden reeds onbruikbaar en worden bewaard totdat er een duizend paar bij elkander zijn. Dan worden ze aan den meestbiedende verkocht, gewoonlijk voor honderd twintig à vijf en twintig francs de honderd paren. Van de ondereinden worden schoeisels gemaakt voor de werklieden in de veenen van het departement Oise, en van de boveneinden weet men een bijzonder zacht en fijn leder te bereiden, dat verwerkt wordt tot dameslaarsjes, zoodat menige aanzienlijke en fijne dame in en buiten Parijs hare nette voetjes steekt in een schoeisel, dat vroeger kennis gemaakt heeft met allerhande vuil en onreinheid. Ongetwijfeld zijn er onder deze fijne dames niet vele, die met deze bijzonderheid bekend zijn.

Van grooter belang is het gebruik, dat men heeft weten te maken van het met allerhande onreinheid bezwangerde water, dat vroeger nutteloos, of liever tot grooten last voor de scheepvaart, boven Parijs in de Seine wegvloede. Men heeft berekend, dat er jaarlijks met het water ongeveer honderd en twintig millioen kilogrammen vaste stoffen in de Seine werden geworpen, waardoor de bedding der rivier geregeld verhoogd en de vaart ten laatste belemmerd werd, zoodat er jaarlijks een aanzienlijke som voor baggerwerken moest uitgegeven worden, ten einde de

Seine bevaarbaar te doen blijven. Sinds eenige jaren is men op het denkbeeld gekomen om van deze stoffen, grootendeels kostbare mest, met water vermengd, partij te trekken in het belang van den landbouw. Te dien einde heeft men bij de uitloozing van het grootste afvoerkanaal buizen aangebracht die, gedeeltelijk onder den grond, gedeeltelijk onder de rivier, naar een vroeger zeer onvruchtbare en dorre streek gronds, de vlakte van Gennevilliers, loopen. Door middel van stoomkracht wordt de vloeibare meststof door die buizen opgepompt en verzameld in een reservoir, van waar zij langs verschillende kanaaltjes over de geheele vlakte verspreid wordt. In den beginne hadden de boeren, aan wie deze streek toebehoorde, niet weinig tegen de ontvangst van den afval van Parijs op hunne landerijen, doch weldra bleek het, welk een hoogst belangrijk element van vruchtbaarheid deze vertegenwoordigde. Vóór de besproeiing met deze meststof een halve woestenij, werd de vlakte van Gennevilliers weldra een paradijs van vruchtbaarheid. De huurprijs der landerijen steeg binnen korten tijd van veertig tot nagenoeg driehonderd gulden per bunder, en de voortreffelijkheid der producten liet niets te wenschen over. Opmerkelijk genoeg heeft men ook van het aldus door het onreine water van Parijs besproeide land uitmuntend partij weten te trekken tot den verbouw van geurige planten, waaruit reukwateren en andere welriekende stoffen bereid worden. Een Parijsch fabrikant heeft er te midden van uitgestrekte akkers met die welriekende planten bebouwd, een uitgestrekte fabriek van reukwerken laten oprichten en maakt er uitstekende zaken. Men zou nu mogen verwachten, dat de landbouwende stand op deze vlakte der overheid van Parijs zeer dankbaar zou zijn voor hare in waarheid kostbare gave, die geheel om niet verstrekt wordt. Doch ziet, zoo groot is de ondankbaarheid der menschen, dat men niet aarzelt als zijn gevoelen uit te spreken, dat de Parijzenaars den landbouwers van Gennevilliers wel zeer erkentelijk mogen zijn voor hunne bereidwilligheid om de onreine stoffen der stad op hunne akkers te ontvangen! Het opmerkelijkst is, dat al die stoffen, welke, indien zij binnen Parijs opgehoopt bleven, de geheele stad zouden verpesten, op het land gebracht, bijna in 't geheel geen onaangename lucht afgeven, ja zich omzetten in de liefelijkste geuren, daar allerwege de geur van de welriekende planten, die er verbouwd

worden, de reukorganen op de aangenaamste wijze streeft. Zulke wonderen, welke het menschelijk genie, geholpen door de wetenschap van onze dagen, tot stand heeft gebracht, zijn in hun soort wel zoo bewonderenswaard als de gedaanteverwisselingen, waarvan de oude fabelleer weet te gewagen. De opgedane ondervinding op dit punt zal er ongetwijfeld mede toe bijdragen om de mannen der wetenschap te doen peinzen op middelen, waardoor niet alleen een deel van de onreinheid der steden, maar de geheele massa dezer stoffen aan het welzijn der samenleving kan dienstbaar gemaakt worden, in plaats van zooals nu nog met een groot gedeelte er van het geval is, oorzaken te zijn van allerhande ziekten, en daardoor van armoede, van lijden, van rouw, ja zelfs van onzedelijkheid, daar deze maar al te vaak uit stoffelijke armoede en ellende wordt geboren.

11. EEN UITSTAPJE NAAR VERSAILLES.

Als wij na een tijd lang binnen de muren van Parijs rondgezworven te hebben ons daar buiten begeven, dan worden wij getroffen door het vriendelijke en liefelijke schouwspel, dat zich aan ons oog vertoont. De geheele stad is omringd door een kringvormige reeks van heuvelen, getooid met prachtig geboomte, aan welker hellingen en in welker dalen zich de bevelligste buitenverblijven, uitspanningsplaatsen en tuinen bevinden, welke men zich voorstellen kan. St. Cloud, Versailles, Meudon, Malmaison, St. Germain, het Bois de Boulogne, en welke schoone punten meer men uit den omtrek van Parijs zou kunnen opnoemen, blijven den bezoeker der wereldstad onvergetelijk en het verwondert hem niet, dat de vorsten, die over Frankrijk geregeerd hebben, zich gewoonlijk het liefst op deze bekoorlijke plekjes ophielden, en aan de weelde en den rijkdom, welke de natuur, geholpen door 's menschen hand, daar ten toon spreidt, de voorkeur schonken boven de heerlijkheid en den luister, welke Parijs binnen zijne muren te aanschouwen geeft. De geheele Parijsche bevolking heeft die vriendelijke en schoone plekjes van den omtrek harer stad hartelijk lief, en op de schoone lente- en zomerdagen gaat iedereen het hart ophalen aan het fleurige groen en de liefelijke bloemen en aan 't spelen van het zonlicht door het gebladert, en

laat met welgevallen het oog dwalen langs de bevallige golvende lijnen der heuvelen. Op de Zondagen vooral stroomen de Parijzenaars bij massa's naar buiten, en de tempels door het statig geboomte gevormd, »de kerken van ongekorven hout,» worden ruim zoo druk bezocht als de bedehuizen van steen, die zich binnen de muren verheffen. Jammer maar, dat het ten aanzien van vele dier wandelaars te betwijfelen valt, of zij onder het groen gewelf door dergelijke godverheerlijkende gedachten bezielde zijn, als door den eeredienst in de bedehuizen in de harten der menschen wakker gemaakt behooren te worden.

Het is een opmerkelijk verschijnsel, dat juist het stadsleven, hetwelk zulk een scherpe tegenstelling vormt met het leven in de vrije natuur, er zoo krachtig toe bijdraagt om den zin voor schoone en bevallige natuurtooneelen, voor het vriendelijke groen, voor de heerlijkheid en de pracht der bloemen, voor haar geur en kleur, zoo krachtig in 's menschen binnenste te ontwikkelen. De eenvoudige landbewoners, die dagelijks de frissche buitenlucht kunnen inademen, die dagelijks zich vermeien kunnen in het dartel spel der wolken aan den azuren hemel, door geen hooge muren aan hun oog onttrokken, die dagelijks het oog gestreeld kunnen voelen door het groen der weiden en van het vriendelijk loverdak, — de eenvoudige landbewoners hebben in den regel geen hart voor deze genietingen, zij zijn er min of meer onverschillig voor. Zij zijn levende bewijzen voor de waarheid van het woord: het bezit is het eind van het genot. De ontbering van het natuurgenoet, doet het de stedelingen dubbel waardeeren en terecht heeft men opgemerkt, dat juist door het stadsleven de liefde voor de natuur, het dweepen met hare schoonheid een krachtigen prikkel ontvangen heeft. Vandaar dat de steden in den regel een menigte uitspanningsplaatsen in haar omtrek hebben, waar hare bewoners volop genieten kunnen van de vriendelijkheden der natuur, en dat de bloemkweekerij met de uitbreiding der steden zulk een hooge vlucht genomen heeft. De meeste stedelingen hebben de bloemen lief en getroosten zich gaarne eenige opoffering om een aantal dezer pronkjuweelen van de schepping, »schooner gekleed dan Salomo in al zijne heerlijkheid,» in hunne onmiddellijke nabijheid te hebben. Vroeger merkten wij reeds op 1), hoe algemeen te Parijs de liefde

1) Zie bladz. 212 verv.

voor de bloemen heerscht, en men vindt dezen trek, hoezeer in minder sterke mate, bij de meeste stedelingen terug. Men is er tegenwoordig in onze vaderlandsche steden op uit om dezen trek, die ook bij de lagere klassen der stadsbewoners niet ontbreekt, aan te moedigen door het uitloven van premiën voor de best gekweekte bloemen. Dit streven verdient ongetwijfeld hooge waardeering om het edele beginsel, dat er aan ten grondslag ligt, doch het is de vraag, of het geen turf vervoeren naar het veen moet heeten, en of de liefde der mindere klassen, aldus kunstmatig aangeprikkeld, hierdoor niet veel van haar poëtisch gehalte verliezen zal, zoodat zij de bloemen niet meer om haar zelve, maar om de belooningen, aan het zorgvuldig opkweken er van verbonden, zullen gaan vereeren.

Doch keeren wij tot het punt waarvan wij uitgingen: de vriendelijke en schoone omstreken van Parijs terug. Als men deze tegenwoordig bezoekt, zou men niet zeggen, dat zij een vijftal jaren geleden voor een groot deel het toonbeeld vormden van de treurigste woestheid en naaktheid. Binnen weinige weken waren de prachtige bosschen en het vriendelijk plantsoen, aan het kweken waarvan men jaren lang was bezig geweest, omgehakt, de buitenverblijven en uitspanningsplaatsen geheel of half vernield, verbrand, met den grond gelijk gemaakt. De eischen van den ontzettenden oorlog waren oorzaak van dit treurige vernielingswerk. Wat de Pruisen lieten staan, werd door de Franschen zelve vaak vernield, zooals het heerlijke lustslot van St. Cloud, waar keizer Napoleon III zoo gaarne mocht toeven en met zijne hofhouding zooveel praal en luister tentoon spreidde, en vele andere schoone plekjes meer. Met verwonderlijke vluheid heeft men echter na het einde des oorlogs Parijs weer met een schoonen gordel van groen en bloemen omringd. Men heeft boomen van een eerwaardigen leeftijd uit andere streken aangevoerd, met wortel en tak, en thans reeds verheffen dezen fier en fleurig de kruin, alsof zij er van hun prilste jeugd af hadden gestaan. Er is geen geld en geen moeite ontzien om den Parijzenaars het zoozeer geliefde genot van de heerlijke wandelplaatsen weer terug te schenken en slechts enkele kale plekken getuigen nog van den tijd der yerwoesting en vernieling. De veerkracht van het Fransche volkskarakter heeft zich ook hier op schitterende wijze geopenbaard.

Onder de merkwaardige en vriendelijke plaatsen in den omtrek van Parijs bekleedt het tegenwoordig zooveel genoemde Versailles ongetwijfeld een eerste plaats. Daar wij reizigers op de vleugelen der verbeelding, gelukkiger dan de reizigers in de werkelijkheid, de vrije beschikking hebben over jaargetijde en zonneshijn, kiezen wij, om het volle genot van een uitstap derwaarts te smaken, een prachtige helderen dag in het begin van den zomer. Geen wolkje is er aan den azuren hemel te zien; bosch en veld prijken met een verrukkelijk groen, dat nog niets heeft te lijden gehad van storm- en felle regenvlagen; allerwege bloemengeur en de verrukkelijke tonen van het lied der vogelen. Wij benijden de reizigers niet, die daar in den spoortrein op eenigen afstand ons voorbij snellen. Wij zouden zeer veel lust gevoelen om eenige dagen achtereen tusschen en op de lachende heuvelen te blijven rondzwerfen en ons over te geven aan den verkwikkenden en vertroostenden invloed welke de natuur, als zij zich in hare liefelijkheid aan ons oog vertoont, op het hart uitoefent. Hier voelen wij de waarheid van het woord des beminnelijken denkers 1): »de geest des vredes, der waarheid en der gezondheid stroomt ons uit de natuur tegemoet. Als wij verkeerden in de vrije natuur voelen wij ons nader aan allen, die wij liefhebben, en lossen van alle moeite en zorg. De natuur kweekt een kinderlijken geest aan in hen, die zich aan haar toewijden, en schept in hen een nieuw en jeugdig leven.» Doch wij moeten voort. Versailles wenkt ons met zijn merkwaardig koninklijk lustslot en in ouden stijl aangelegd park, met de heerlijkheden, door 's menschen handen gewrocht, en met zijne aangrijpende historische herinneringen, die als even zoovele treffende bladzijden vormen uit het grootsche gedenkboek van de daden des Almachtigen, »die den hoog der sterken doet breken en die strukelenden met sterkte omgordt; die den machtige neerstoot in het slijk en den geringe uit het stof verhoogt.» Het is hoofdzakelijk om het vermaarde koninklijke slot te gaan zien, dat wij Versailles gaan bezoeken. Daar ligt het voor ons in zijne ontzagwekkende grootte, met zijn veelheid van gebouwen, die toch door de kunst des bouwmeesters een bewonderenswaardig geheel vormen. Wij staan voor den hoofdingang en zien aan onze voeten de stad, welker aanleg een be-

1) Von Feuchtersleben.

vallige vereeniging vormt van het steedsche en landelijke, terwijl wij door drie prachtige lanen heenzien, die er van Parijs, St. Cloud en van Sceaux heenleiden. Aan weerszijden van het reusachtige slot strekt zich het onmetelijke park uit. Alvorens er binnen te treden, laten wij voor een oogenblik het verledene van het slot en de stad voor onzen geest heengaan. Tegen het einde der 16de eeuw was Versailles een nietig dorpje, midden in het woud, de geliefkoosde jachtplaats van Hendrik van Navarre, later den beroemden en zoo terecht geliefden Hendrik IV. Ook de opvolger van dezen vorst, Lodewijk XIII, toefde er gaarne, en liet er daarom een klein jachtslot bouwen. Doch eerst onder den meest bekenden der Fransche koningen, Lodewijk XIV, begon de heerlijkheid en de roem van Versailles. Deze liet de kolossale gebouwen optrekken, die thans nog met het omringend park en al de pracht en heerlijkheid, die zij bevatten de bewondering gaande maken van landgenoot en vreemdeling. Dáár spreidde de machtigste monarch, die voor de Revolutie over Frankrijk geregeerd heeft, de man, die met volle recht kon zeggen: *l'état c'est moi*, ik ben de staat en geheel Europa deed sidderen voor zijne legerscharen, de vorst door den vleienden tijdgenoot *Louis le Grand* geheeten, doch door het nageslacht geoordeeld als den zaaiër van de geweldige stormen der Omwenteling, al zijn praal en luister ten toon. Daar verdrongen zich een schaar van vleiende hovelingen in de schitterende zalen en wachtten de vreemde gezanten in deemoedige houding af, wat de koning zou gelieven te beschikken over hunne vorsten en volken. Er heerscht een waarlijk verbazingwekkende pracht in de groote zalen. In de eerste zaal, de zaal van Hercules geheeten, wordt het oog getroffen door twaalf slanke zuilen van vlekkeloos wit marmer, op de keurigste wijze bewerkt, op voetstukken van zeldzaam en ongemeen kostbaar groen marmer rustend. De kronen en andere versierselen dezer zuilen zijn rijk en schitterend verguld en de wand, waar tegen zij aanstaan, is eveneens van het prachtigste marmer. De zoldering is fraai beschilderd en stelt de opname van den Griekschèn held Hereules onder de goden en godinnen van den Olympus voor. In dergelijken trant zijn ook de overige groote zalen getooid. Aan de zoldering van de dusgenaamde Venuszaal, ziet men de godin der liefde in een gouden wagen afgebeeld,

die voortbewogen wordt door twee duiven, welke er aan bloemguirlanden voorgespannen zijn; de godin zelve rust op een zwaan en wordt door de godinnen der bevalligheid gekroond, terwijl zij door een gansche reeks van goden en godinnen omringd is. In de zaal naar den krijgsgod, Mars, genoemd, gaf de trotsche vorst zijne schitterende bals en concerten, als wilde hij daardoor te kennen geven, dat de oorlog voor hem een genot en een uitspanning was. In de Mercuriuszaal stonden de speeltafels, waarom Lodewijk XIV zich gewoonlijk van zeven tot tien ure, met zijne hovelingen verzamelde. In de Apollozaal stond de troon des konings, waarop hij bij plechtige gelegenheden plaats nam. Het plafond vormt een schoone schilderij, voorstellende den god der dichtkunst, Apollo, om wien de vier jaargetijden vol hefelijckheid en gratie, in de gedaanten van Flora, Ceres, Bacchus en Saturnus heenzweven, terwijl men op eenigen afstand de zinnebeelden ziet der grootmoedigheid, der vrijheid en van Frankrijk. In de »Oorlogszaal» ziet men een beeld, Frankrijk voorstellende, in de wolken zweven, met een schild in de linkerhand en een zwaard in de rechter, waarmede Duitschland, Spanje en ons vaderland getuchtigd worden. In de vier hoeken staan tropaeën, zegeteekenen, opgericht, van zwaar verguld brons. Daarboven ziet men zonnen omgeven met de fiere lijfspreuk van Lodewijk XIV: »Wijk ook voor de meerderheid niet!» De dusgenaamde groote galerij aan de zijde van den tuin is in waarheid grootsch, vorsteljk. Als er gezanten van groote mogendheden of vorsteljke personen door den koning ontvangen moesten worden, werden de deuren dezer galerij geopend en schonken aan den ganschen rijken, schitterenden hofstoet toegang. Zij is 222 voet lang, 32 voet breed en 40 voet hoog. Door zeven gewelfde vensters stroomt het daglicht er binnen. Alles glanst er van goud en marmer. Op de zoldering zijn de wapenfeiten des konings door het penseel vereeuwigd. Ook Lodewijk XV hield veelvuldig op het slot van Versailles zijn verblijf, evenals ook Lodewijk XVI, de diep beklagenswaardige erfgenaam dezer vorsten, die voor de zonden zijner voorgangers in den verschrikkeljken Revolutietijd zoo vreeseljk moest boeten. In de eerste jaren zijner regeering heerschte er kalme en rust in het plechtige slot en zijn omtrek. Terwijl de schoone, jeugdige koningin Maria Antoinette zich meestal ophield op het bekoorlijke

lustslot Trianon, in de nabijheid van Versailles, en hare dagen in onbezorgde vroolijkheid doorbracht, besteedde de koning een deel van zijn vrijen tijd aan eene uitspanning, die voor een vorst minstens al zeer zonderling gekozen mag heeten. Een der vertrekken namelijk van het prachtige paleis had hij laten inrichten tot een smidswerkplaats, en was daar vaak uren achtereen met onvermoeiden ijver bezig het zwarte handwerk uit te oefenen. Noch de koning noch de koningin hadden oog voor de wolken, die zich langzamerhand opeenpakten en waaruit weldra de geweldige stormvlagen zouden losbarsten, waardoor hun troon aan het wankelen gebracht en omvergeworpen zou worden. Het waren ontzettende dagen voor den goedhartigen, maar zwakken vorst, die Octoberdagen van 1789, toen het Parijsche gepeupel met den held der Bastille-bestormers Maillard en den vreeselijken Jourdan, wien men den bijnaam van *«coupe-tête»* kopalsnijder, had gegeven, aan het hoofd, razend en tierend naar Versailles toog, om van den koning te eischen, dat hij een eind zou maken aan het te Parijs heerschende broodsgebrek en zijne residentie naar Parijs zou overbrengen. Tevergeefs poogde de koning de opgewonden en woeste menigte langs den weg der overreding en vriendelijkheid tot bedaren te brengen. Steeds wilder werd hare opgewondenheid. Des nachts werd een vleugel van het slot stormenderhand ingenomen, bij stroomen vloede het bloed van 's konings lijfwachten; sidderend vluchtte de schitterende koningin met hare hofhouding naar de vertrekken van haar gemaal. In triumf werd de koning met de zijnen door het woeste gepeupel naar het paleis der Tuilerieën binnen Parijs gebracht, en sedert deze bange dagen heeft het lustslot van Versailles geen vorstelijke hofhouding meer binnen zijne muren gezien. In de dagen der Revolutie behoorde ook deze grootsche stichting tot de grieven, welke het volk tegen de koninklijke regeering had. De volksleiders beweerden, dat er zeshonderd millioen gulden, het bloed en het zweet der natie, en in het bijzonder van de lagere klassen, vertegenwoordigende, aan besteed waren. Zij overdreven, want de bouw en versiering had slechts honderd millioen gekost, welke som toch reeds aanmerkelijk genoeg was en genoeg arbeid en lijden aan het vertrapte volk had gekost.

Napoleon I ging een tijd lang zwanger van het plan om het

grootsche gebouw en zijne omgeving, dat in de stormen der Revolutie ontzaglijk veel had geleden, op grootsche wijze te laten herstellen, doch bij de vele oorlogen, die hij voerde, kon hij de talrijke millioenen, voor dit werk benoodigd, niet vinden. Eerst Louis Philippe, de burgerkoning, volvoerde het plan van den keizer, echter niet om het slot tot zijn eigen gebruik, maar om het ter verheerlijking van zijne natie te doen dienen. Boven den ingang van het hoofdgebouw liet hij het opschrift plaatsen: »*A toutes les gloires de la France,*» (aan alles, wat Frankrijk beroemds gedaan en opgeleverd heeft) en de zalen versieren met prachtige beeldhouw- en schilderwerken, Frankrijks groote mannen en daden, vooral op het slagveld, voorstellende. Alleen om de zalen te doorwandelen met vrij snellen stap heeft men bijna een uur noodig, zoodat men zich wel kan voorstellen, dat de bezoeker, die deze menigte kunstwerken, alle op de geschiedenis van Frankrijk betrekking hebbende, heeft bezichtigd, geheel overstelpt is door den rijkdom en verscheidenheid van hetgeen hij heeft gezien. Hij heeft een gevoel alsof hij tegenwoordig is geweest bij een schitterende parade, en krijgslieden uit allerlei tijden in sierlijken dos bij duizenden voor zijne oogen heeft zien heengaan. Van de reusachtige schilderstukken, die meer dan duizend in getal zijn, stellen minstens twee vijfden veldslagen en wapenfeiten voor, van de dagen der zesde eeuw af, toen koning Clovis den scepter zwaaide over de nog in menig opzicht ruwe en onbeschaafde Franken, tot aan den tijd van den grooten veldheer, dien zijne soldaten »den kleinen korporaal» noemden, en die de Fransche vanen bijna in ieder land van Europa zegevierend heeft doen wapperen. De overige doeken bevatten andere voorstellingen uit de Fransche geschiedenis, en zeer talrijk zijn vooral de portretten van vorsten en groote mannen. Louis Philippe besteedde aan deze herschepping van het voormalige koninklijke lustslot in een museum, aan den nationalen roem gewijd, niet minder dan vijftien millioen gulden. De gunst van het volk te winnen, was hiermede zijn hoofddoel, doch het is algemeen bekend hoe de Franschen den burgerkoning, in weerwil van zijn streven om de nationale ijdelheid te streelen, al spoedig moede werden. Louis Philippe, die slecht ter been was in de laatste jaren zijner regeering, liet zich herhaaldelijk op een rol-

stoel door de eindelooze prachtige zalen rijden om het Babel te bewonderen, dat hij gebouwd had, maar het ging hem evenals den trotschen vorts, aan wiens levensgeschiedenis deze spreekwijze ontleend is, »het koninkrijk ging van hem weg” en hij onder- vond het mede, »dat de Allerhoogste over de koninkrijken der menschen heerschappij heeft en ze geeft aan wien hij wil.” Voor- dat er een twintigtal jaren verlopen waren na den val van Louis Philippe, prijkten de zalen van Versailles met een aantal tafereelen van de roemrijke wapenfeiten onder de regeering van den »avon- turier op den keizerstroon”, Napoleon III, verricht, die tijdens de regeering van den Burgerkoning als een arme balling rond- doolde in den vreemde, en met les geven zijn dagelijksch brood verdienen moest. En nogmaals zou het prachtige lustslot getuige zijn van de ontzettende wisselingen, die er plaats kunnen grijpen in de lotgevallen der vorsten en der volken. Nadat de roemrijke Fransche vanen, ten gevolge van het wanbestuur der keizerlijke regeering, zoowel als van de dapperheid en bekwaam- heid der Pruisen, in weerwil van den moed der Fransche solda- ten, met smaad en schande overdekt waren, en de legerscharen, welke zoo vaak als overwinnaars 's vijands gebied hadden be- treden, als krijgsgevangen waren weggevoerd; terwijl Parijs de wanhopige worsteling tegen de overwinnaars met heldenmoed volhield, dreunden de stappen der vreemde krijgers door de zalen van het vorstelijk slot te Versailles en vaardigde Pruisen's koning, welhaast tot Duitsch keizer verheven, zijne bevelen uit aan de overwonnenen. Dezelfde zalen, waar eenmaal door Lodewijk XIV de oorlogen waren verklaard, die geheel Europa, doch vaak te- vergeefs, tegen hem in de wapenen brachten; waar honderden prachtige doeken getuigden van den fieren moed der Fransche maarschalken en soldaten, waren thans getuige van de tranen, die Thiers en Jules Favre over de rampen en de vernedering van hun vaderland schreiden en van hunne smeekingen om het her- stel van den vrede.

Zoo is het lustslot van Versailles dan wel een plek, waar allerhande aandoeningen 's menschen hart bestormen en waar ge- dachten vol van den verhevensten ernst in zijne ziel worden op- gewekt. Het doet ons goed, na deze zalen met hunne grootsche en hunne aandoenlijke herinneringen doorgewandeld te zijn, in

het prachtige park te komen, dat wonder van den tuinaanleg zooals die in de 18de eeuw algemeen in eere was, en welks stijfheid hier geheel verdwijnt onder den indruk, dien de geweldige uitgebreidheid, de ongemeene sierlijkheid en netheid van deze tuinen maken. Het grastapeet ziet er zoo donzig en mollig uit, alsof er een fluweelen kleed van ontzaglijke uitgebreidheid op den bodem was uitgebreid, en vormt een verrukkelijke lijst om de wonderschoone bloemen der perken. Het zonlicht speelt in de dichte lanen met haar frisch loof zoo verrukkelijk en schoon, en de heldere hemel weerkaatst zich zoo verrukkelijk in de groote waterbassins en vijvers, dat zich onwillekeurig een gevoel van zoeten vrede van ons meester maakt en het hart, ontroerd en geschokt door de beelden uit het verledene in het lustslot voor onzen geest herrezen, zich tot een wondere kalmte en rust gestemd gevoelt.

De beroemde »groote waterwerken» van Versailles worden tegenwoordig weer meermalen dan vroeger in beweging gebracht, sedert een paar spoorwegmaatschappijen zich vereenigd hebben om een aanmerkelijk deel der aanzienlijke kosten hiervan te dragen. Het is inderdaad een hoogst aantrekkelijk schouwspel, die kunstige fonteinen te zien werken. Hier in het »Apollobassin» aanschouwt men den wagen van den zonnegod, die uit de zee te voorschijn komt, omgeven door dolfijnen en zeegoden met hunne bazuinen in de hand. Hoog verheffen zich de waterstralen uit de bekken der dolfijnen en de bazuinen, als verheugen zij zich over het opstijgen van den zonnegod, die weldra alles met zijn gulden glans zal overstorten en aan de heerschappij van den rozenvingerigen Dageraad een einde zal maken. Een weinig verder zien wij de slanke, bevallige gestalten van tweeëndertig nymphen, die met elkander een bekoorlijken dans uitvoeren, welke ons in de gelegenheid stelt hare schoone vormen op het voordeeligt te zien. Een prachtig gewelf van water verheft zich boven de zuilen, waartusschen de bevallige jonkvrouwen zich bewegen. De zonnestralen, die er door heen vallen, doen eensklaps de parelen, waarmede de nymphen zijn getooid, in prachtig flikkerende en blikkerende diamanten, robijnen en smaragden veranderen. Op een andere plaats ligt de reus Enceladus met zijne gezellen onder de rotsblokken van de bergen Ossa en Pelion, door den oppergod

Jupiter op hem nedergeworpen, toen de vermetele het durfde te bestaan den hemel der goden op den hoogen Olympus te bestormen. Op het reuzengelaat staat de woede der wanhoop en vertwijfeling te lezen en hoog in de lucht braakt hij zijn gal tegen zijn machtigen overwinnaar uit. Ook uit zijn beide kolossale handen, waarmede hij zich krampachtig vastklemt aan de rots, springen de waterstralen hoog en met kracht te voorschijn om in het oog te doen vallen, met welk een kracht hij zich vasthoudt. Rondom in het water liggen rotsblokken, waaruit almede waterstralen opspringen. De dusgenaamde »cascade der honderd buizen» stelt een vesting voor, door water gevormd. In het midden verheft zich een hooge toren van water, waaromheen een aantal kleinere geschaard staan. De gansche watermassa valt als een zilveren laken langs de terrassen naar beneden in een bassin. Door een opening zien wij de schoone gestalte van Apollo, die van een warme dagreis vermoeid, een verfrisschend bad neemt om vervolgens bij de bevallige zeegodin uit te rusten, in welke koele met klimop omkranste grot ons een blik gegund wordt. Allerwege ziet men bevallige beekjes aan de rots ontspringen en kronkelend zich naar beneden spoeden. Ter weerszijde van den zonnegod worden de moedige paarden van zijn wagen door zee-goden gedrenkt. De zon, die tusschen de rotsblokken en het loverwerk hare stralen werpt, zet het geheel een wonderschoonen glans bij. — Na dit alles gaan wij met de talrijke toeschouwers, waartusschen een groot aantal officieren en soldaten met hunne roode broeken als klaprozen te midden der korenhalmen uitblinken, naar een andere groep. Neptunus en zijn gemalin Amphitrite bevinden zich hier te midden van hun waterrijk, omgeven van Nymphen en Tritonen, en in hun nabijheid ziet men ook nog andere goden der zee, vergezeld van allerlei geweldige zee-monsters. Het is het »bassin van Neptunus,» waar de nymphen hun schoonsten dans uitvoeren. In een oogwenk springen zij te voorschijn, nu eens allen te zamen, dan elk afzonderlijk. Uit alle hoeken springen de waterstralen te voorschijn, van rechts en links spuwen de monsters geweldige massa's naar de hoogte. Tachtig groote fonteinen zijn bezig een kasteel te doen verrijzen van vloeibaar zilver en goud en parelen, dat gehuld is in een dunnen, doorzichtigen sluier van in stof verdeeld water, waarin

de zonnestrallen honderden regenbogen formeeren. Een half uur lang duurt dit wonderschoone spel der fonteinen en het prachtige kasteel valt als een treffend zinnebeeld van de heerlijkheid dezer wereld eensklaps ineen. Doch wij nemen de herinnering aan het heerlijke schouwspel mede en verheugen ons er in, dat zoo voor al het schoone, dat de tijd en de hand der menschen vernielt, een schuilplaats bestaat in onze trouwe gedachtenis.

Wij nemen geen afscheid van Versailles zonder nog even een kijkje genomen te hebben in de vergaderzaal van de Fransche Tweede Kamer, het Wetgevend Lichaam, in vereeniging met den Senaat de hoogste macht in de Fransche republiek. De uitspattingen der Commune hebben de regeeringscollegiën en de volksvertegenwoordiging de wijk doen nemen naar Versailles om daar, zonder door het gepeupel gehinderd te worden, in vrede en veiligheid te kunnen werken en beraadslagen. De ergernis der Parijzenaars van vroeger dagen, de vestiging der regeerende macht buiten hunne stad, is dus hernieuwd. Gelukkig, dat het hun getelkoosde republiek is, welker vertegenwoordigers hiertoe besloten hebben. Misschien zouden zich anders wellicht de tooneelen uit vroegere dagen weer voordoen, en de regeering door het gepeupel, tot schade van haar invloed, gewelddadig gedwongen worden naar Parijs te verhuizen. Versailles vaart er wel bij, dat er zoovele hooggeplaatste personages verblijf houden of dagelijks verkeerren. De inwoners zijn evenzeer gediend met het vertier door de republikeinsche autoriteiten in hunne stad teweeggebracht, als zij het vroeger waren met de voordeelen, die de schitterende hofhouding der Fransche koningen hun verschafte.

Misschien gaan mijne lezers de vergaderzaal der Fransche volksvertegenwoordigers binnen met de gedachte, dat hun een dergelijk schouwspel wacht als eene vergadering van de Tweede Kamer te 's Gravenhage hun aanbiedt: deftige sprekers; nu eens een grooter, dan eens een kleiner, soms belangstellend, dikwijls onverschillig gehoor; in gewichtige oogenblikken zijn gewaarwordingen openbarend door de veelbeteekenende uitdrukking in het oog, waarmede men zijne bureu aanziet, door een min of meer levendig gefluister, maar altijd op kalme, altijd op rustige en »ordentelijke» wijze. Sprekers van langen adem kunnen het natuurlijk niet buiten hun glas water stellen, en de witte zakdoek

speelt bij vele redenaars een niet onbelangrijke rol; statig en plechtig wordt het woord steeds tot »mijnheer den Voorzitter'' gericht; het is alsof het noemen van een persoonsnaam zonde is en alsof men voor al zijn medeleden zonder onderscheid de meest eerbiedige gevoelens koestert, want het luidt altijd »de geachte afgevaardigde'' van daar en van daar, en zoo zeldzaam is een kwetsende of onbetamelijke uitdrukking, dat als er eens een zoodanige gebezigd wordt bij die zeldzame gelegenheden, dat het vuur der rede eens wat hooger opvlamt, de dagbladen er van gewagen en het gansche publiek er den mond vol van heeft. Een geheel ander tooneel biedt de vergadering der Fransche afgevaardigden aan. Op ieders gelaat spiegelen zich de aandoeningen af, die het licht bewegelijke gemoed vervullen. Met levendige en heftige gebaren maakt men elkander zijne gewaarwordingen kenbaar. Van een bedaarde, deftige houding is er geen sprake. De heeren staan, keeren zich naar elkander toe, toonen zich boos, vroolijk, zij zijn wild, opgewonden, heftig, hartstochtelijk, uitgelaten, al naar er aanleiding toe is. Een redenaar beklimt het spreekgestoelte en heeft een glas water — neen, een glas, een flesch wijn, een flesch champagne soms, bij zich om zijn dorstige keel te bevochtigen. Er zijn eenige honderden afgevaardigden tegenwoordig in de groote zaal. Wee hem, die niet over het noodige stemgeluid beschikken kan! Wee ook den kouden, flegmaticken redenaar! Niemand luistert naar hem. Er moet pit, er moet vuur in zijn woorden zitten, geest en leven, en die de kunst verstaat om zijne rede te kruiden met piquante woordspelingen, met bijtende aardigheden, die een meester is in het hanteeren van het scherpe wapen der ironie en satire, hij kan er zeker van zijn, dat de vergadering aan zijne lippen zal hangen, en dat daverende toejuichingen hem wachten aan 't eind. Een Bonapartist is aan 't woord. Hij slingert den republikeinen allerhande hatelijke beschuldigingen, grievende verwijten naar het hoofd... Welk een tooneel!... De halve vergadering vliegt op; velen ballen de vuist, krijschen en gillen hunne verontwaardiging en toorn uit. Het regent hatelijkheden, overluid uitgesproken, neen uitgeschreeuwd, op »den man van Sedan'', op de veilheid van de raadsleden des ex-keizers. De Bonapartisten blijven het antwoord niet schuldig. Zij verwijten Gambetta zijn aangematigd

gezag tijdens den oorlog met de Pruisen, noemen zijn regering de dictatuur der onbekwaamheid, beschuldigen de republikeinen van te heulen met de mannen der Commune en slingeren hun een aantal andere liefelijkheden van dergelijken aard naar het hoofd. Al heviger en heviger wordt het rumoer. De voorzitter luidt uit al zijn macht met de bel om stilte te gebieden... Het mag niet baten. Eindelijk zet hij den hoed op, het uiterste middel om de rust in de vergadering te herstellen en ten laatste bedaren de hartstochten een weinig om straks weer opnieuw te ontvlammen. Natuurlijk is men bedaarder, als er over zuiver administratieve onderwerpen gehandeld wordt, doch ook te midden daarvan is één vonkje vaak in staat om de altijd in de gemoederen aanwezige brandstof te doen ontvlammen. De leden komen echter bij dergelijke gelegenheden gewoonlijk niet zeer trouw op en het kleine getal toehoorders is de dood voor de opgewektheid des sprekers, zoodat er dan niet veel vonken vliegen. Menigvuldiger dan ergens elders zijn in Frankrijk de tweegevechten naar aanleiding van het in de Kamers gesprokene, en sommige heeren afgevaardigden nemen zelfs opzettelijk les in de schermkunst om zich te beter met hunne tegenstanders te kunnen meten, als de zaak niet met het woord of de pen kan afgehandeld worden. Ook in de vergaderingen der volksvertegenwoordigers wordt het dus wel openbaar, dat de Franschman niet tot het ras der koudbloedigen behoort. Prikkelbaarheid, levendigheid van aandoeningen zijn karaktertrekken allen Franschen zonder onderscheid eigen, in zulk eene mate zelfs, dat zij vrij warmbloedige Hollanders, als deze zich onder hen bevinden, altijd nog een weinig flegmatick blijven vinden.

De volksvertegenwoordigers zijn vrij wat minder op het voortdurend verblijf te Versailles gesteld, dan de drie laatste vorsten, die vóór de Revolutie over Frankrijk geregeerd hebben. Parijs is hun lievelingsplek, en na elke vergadering rijdt er een exprestrein, die hen naar de hoofdstad terugvoert. Wij zijn zoo vrij om thans met hen Versailles het vaarwel toe te roepen.

12. DE VENDÔME-ZUIL.

Parijs is rijk aan schoone monumenten, doch op geen enkel

zijn de inwoners en al de Franschen zoo fier, als op de prachtige zuil, die thans de Place Vendôme weer versiert, nadat zij een tijd lang half in puin had gelegen, ten gevolge van de woeste vernielzucht der Commune-mannen van 1871, die haar, op aansporing van den schilder Courbet, omverhaalden. Het is dan ook inderdaad een hoogst merkwaardig gedenkteeken, zoowel van wege de gebeurtenissen, die tot de oprichting er van aanleiding hebben gegeven, als om hetgeen het te aanschouwen geeft en de lotgevallen, welke het gehad heeft.

Het najaar van 1805 kan men in de roemrijke Fransche krijgsgeschiedenis een geheel eenig tijdperk noemen. Napoleon, die den scepter zwaaid over Frankrijk en een groot deel van Italië en ook over het Zwitsersche eedgenootschap bijna onbeperkt heer en meester was, terwijl de Nederlanden, benevens de kleine staten van Italië geheel afhankelijk van hem waren en Spanje vol schrik den machtigen keizer naar de oogen zag, — Napoleon kon destijds in waarheid de scheidsrechter van geheel Europa genoemd worden, althans wat het vasteland betreft. Want ter zee werd zijn macht geheel in de schaduw gesteld door die van Engeland en het gevaar dreigde, dat deze mogendheid, met hare rijke hulpbronnen, vroeger of later ook zijne vijanden op het vasteland in de gelegenheid zou stellen, zich met den bijkans alvermogenden keizer te meten. Engeland moest dus vernederd, de zegevierende Fransche legerscharen moesten over het Kanaal gevoerd worden en hun intocht houden in Engeland's hoofdstad, om daar den meesters der zee de wet voor te schrijven. In geweldige spanning hoorde men in Engeland van de geduchte voorbereidselen door Napoleon gemaakt. Twee duizend kanonneerbooten en transportschepen werden op de reede van Boulogne vereenigd, om een leger van honderd vijftig duizend man over te voeren. Nelson, de vermaarde Engelsche admiraal, kruiste met zijn vloot onophoudelijk in het Kanaal en trachtte de »notendoppen" des vijands, zooals hij zich uitdrukte, door zijn geweldige oorlogsschepen in den grond te doen boren, of door zijn branders in vlammen te laten opgaan, maar het vuur der Fransche kustbatterijen maakte het hem onmogelijk de Fransche transportvloot naderbij te komen. Deze laatste wachtte nog slechts het bevel om onder zeil te gaan en duizenden dappere soldaten op Engeland's bodem over te brengen. Sinds de da-

gen van Willem den Veroveraar, die van Frankrijk uit geheel Engeland aan zich had onderworpen, had het machtige Britsche rijk nooit meer in zulk een gevaar verkeerd. Het leger stond langs de kust geschaard, maar wat zou dit uitrichten tegen de in den krijg geharde soldaten en de bekwame veldheeren van den Franschen gebieders?

Engeland's groote staatsman, Pitt, die destijds aan het hoofd der zaken stond, spande echter al zijn kracht in, om den dreigenden storm te keeren. In Februari vroeg hij bij het Parlement een crediet van zestig millioen gulden, dat hem gereedelijk werd toegestaan en eenige maanden later nog met ettelijke millioenen werd verhoogd. Deze sommen moesten dienen om Pitt in staat te stellen geheel Europa tegen Napoleon in de wapenen te doen komen. In vergelijking met de enorme sommen, die tegenwoordig aan oorlogszaken, zelfs midden in den vrede, ten koste gelegd worden, en de milliarden, die vaak door een enkelen krijg verslonden worden, maakt het aan Pitt toegestane crediet geen schitterenden indruk. Doch destijds kon men met een honderdtal millioenen nog vrij wat uitrichten. Napoleon, die met ongeduld de aankomst zijner oorlogsvloten in het kanaal afwachtte, om, onder bedekking daarvan, het geduchte transport naar de Engelsche kust te doen oversteken, vernam plotseling, dat Oostenrijk en Rusland tegen hem in de wapenen stonden, met het doel om Zwitserland, de Nederlanden, België, Hannover, Italië en andere landen, die aan Frankrijk's machtwoord gehoorzaamden, te bevrijden. Vier Engelsch-Oostenrijksch-Russische legers bedreigden tegelijkertijd Beieren, Napoleon's bondgenoot, Opper-Italië, Hannover en Napels; de admiraal Villeneuve wordt door de Engelsche vloot ingesloten gehouden; Nelson, die eenigen tijd in vreemde zeeën gekruist had, was weer in de Europeesche wateren teruggekeerd. Dit waren allemaal de vruchten van Pitt's wakker en krachtvol staatsbeleid. Doch Napoleon laat zich door al deze moeielijkheden niet uit het veld slaan. Dadelijk laat hij het plan, om in Engeland te landen, varen, en gebruikt de bij Boulogne verzamelde krijgsmacht om zijne vijanden op het vasteland onverhoeds op het lijf te vallen. Zeven legercorpsen, aangevoerd door de keur zijner veldheeren, onder zijn eigen opperbevel, trekken in September den Rijn over. Masséna zal den vijand in Italië het hoofd bieden. Hannover en Napels

laat hij aan hun lot over, in de overtuiging, dat deze landen hem van zelve zullen blijven gehoorzamen, als hij zijne vijanden in het hart van Europa heeft overwonnen.

Door Beieren rukt het Fransche leger naar den Donau op, verslaat in drie veldslagen de Oostenrijkers en sluit den generaal Mack, met drie en dertig duizend man, het overschot van tachtig duizend strijders, waarmede Oostenrijk den veldtocht geopend had, te Ulm in. De onbekwame Mack, geen kans ziende om zich staande te houden tegenover de zegevierende Franschen, geeft zich met zijn geheele leger aan den overwinnaar over. De dappere Oostenrijksche soldaten, aldus door hun veldheer overgeleverd, strekken vol wrevel en verbittering de wapenen voor den keizer. Maar er is niets aan te doen en allen moeten zich in het harde lot der krijgsgevangenschap schikken. De veldheer wordt later gestraft, maar hiermede was weinig gewonnen. Zonder zich op te houden rukt Napoleon voort. Koetoesoff, de Russische veldheer, aangerukt om Mack te ontzetten, wordt teruggedreven; het leger van Italië vereenigt zich met de overwinnende scharen. Half November staan de Franschen voor Weenen, dat bijna onmiddellijk zijne poorten voor hen opent, waarop Napoleon met zijn gansche krijgsmacht noordwaarts rukt om zijne vijanden, die zich in Moravië vereenigd hadden, den genadeslag toe te brengen. In twee maanden had Napoleon's leger een marsch van vijf honderd mijlen gemaakt en zich nergens opgehouden, dan op de slagvelden. Het was een geducht oorlogswerktuig, dat Fransche leger van die dagen, de erfenis, welke de Republiek aan den keizer vermaakt had. Doch het bleek, dat zelfs deze onweerstaanbare massa's op den duur niet bestand waren tegen de nimmer eindigende veldtochten van den eierzuchtigen keizer. In het jaar 1814 was er nauwelijks een twintigste gedeelte van dit heldhaftige leger overgebleven.

De veldtocht in Moravië duurde van den 15den November tot den 2den December. Keizer Alexander van Rusland en zijn bondgenoot, Frans van Oostenrijk, vatten weder moed, toen zij zagen, dat Napoleon met de uiterste behoedzaamheid te werk ging. De Russische hoofdofficieren dreven den spot met de Oostenrijkers, die zich zoo gemakkelijk hadden laten verslaan en achtten zich verzekerd van de overwinning. Er wordt in den kriegsraad een plan

voor den aanstaanden veldslag ontworpen, een plan vol gebreken. De bekwame Koetoesoff is er niet mee ingenomen, maar durft zich niet tegen den wensch van zijn czaar aankanten, die wil dat het ontworpen plan zal gevolgd worden. Hij veroorlooft zich alleen tot den opper-hofmaarschalk, prins Tolstoï te zeggen: »Als wij den slag aanbieden, zullen wij hem ongetwijfeld verliezen, zeg dit aan den czaar.» Doch Tolstor had er ook weinig lust in om de boodschapper te zijn van deze kwade tijding en antwoordde: »Ik heb alleen met sausen en braadstukken te maken, ga het den czaar zelf maar vertellen.»

Napoleon was bij voorbaat zoo verzekerd van zijn zegepraal, dat hij dit in een dagorder aan zijne soldaten verklaarde. De soldaten van hun kant twijfelden geen enkel oogenblik aan de woorden des keizers. »Ik zweer u,» zeide een oud grenadier den eersten December tot hem, »dat gij slechts één wenk behoeft te geven en wij brengen u al de vaandels en de kanonnen der Russen, als een geschenk op den verjaardag uwer kroning.»

En inderdaad was den volgenden dag, den 2den December het leger der verbondenen totaal verslagen. Veertig duizend Oostenrijkers en Russen waren op het slagveld van Austerlitz gedood, gekwetst of gevangen genomen. Tweehonderd zeventig kanonnen vielen den Franschen in handen. Door dezen slag was de beker der vernedering voor den Oostenrijkschen keizer geheel gevuld. Hij moest zich naar de Fransche legerplaats begeven en deemoedig om een wapenstilstand smeeken om zich en zijn volk niet nog grievender smaad en geduchter lijden te berokkenen. De czaar zocht zijn heil in een haastige vlucht, waarin hij door den Franschen keizer niet werd verhinderd.

Door dezen geduchten en voor de Franschen zoo roemrijk afgeloopen veldslag, werd de geduchte coalitie, door het schrander staatsbeleid van Pitt tot stand gebracht, geheel opgelost en bleef Napoleon de oppermachtige gebieder over het lot der Europeesche staten, behalve dat van Engeland, waartegen hij, vooral sedert den zeeslag bij Trafalgar, waarin de Fransche vloot geheel werd vernietigd, volslagen machteloos bleef. Doch Engeland was, door den loop dien de zaken genomen hadden, voorloopig buiten staat om Napoleon op het vasteland belangrijke afbreuk te doen. Pitt stierf weinige dagen na den slag van Austerlitz van verdriet over het mislukken zijner plannen.

Om het aandenken aan dezen roemrijken veldtocht te vereeuwigen, die slechts twee en een halve maand had geduurd en beslissend was, althans voorloopig, voor het lot van Frankrijk en Europa, besloot de gediensstige Fransche Senaat, volgens Napoleon's wensch, om op het Vendôme-plein een steenen zuil te doen oprichten, met bronzen platen omgeven, waarin op kunstvolle wijze de groote wapenteiten van deze dagen zouden worden vereeuwigd. Twaalfhonderd kanonnen, bij verschillende gelegenheden op den vijand veroverd, zouden de benoodigde hoeveelheid metaal leveren voor de kolosale zuil. In 1810 hadden de kunstenaars Denon, Gondouin en Lepère het half verheven beeldwerk der bronzen platen voltooid en was het geheele gevaarte gereed. Op het plat aan het boven-eind werd een bronzen standbeeld van Napoleon, in de kleeding van een Romeinsch keizer, geplaatst. De geheele zuil, die een hoogte heeft van vier en veertig meters en een gewicht van ruim twee honderd vijftig duizend kilogram, heeft, met inbegrip van het beeldhouwwerk, nagenoeg een millioen gulden gekost. Van binnen is zij hol en heeft een doorsnede van ongeveer 3 meters; langs een smallen wenteltrap van 176 treden kan men er boven op komen, waar men een heerlijk uitzicht heeft over de reusachtige wereldstad en haar schoone omstreken.

In 1814, nadat de zon van Napoleon's grootheid, die wij in het voorafgaande ter middaghoogte zagen rijzen, geheel ten onder was gegaan, toen de eenmaal zoo diep vernederde groote mogendheden op hun beurt den trotschen keizer den voet op den nek hadden gezet en in triumf de Fransche hoofdstad binnen getrokken waren, beproefden eenige al te ijverige aanhangers van den op zijn troon herstelden koning, het beeld van den gehaten overweldiger van de zuil af te rukken, doch hunne poging had niet het gewenschte gevolg. Eenigen tijd later werd van hoogerhand bevel gegeven om het beeld des keizers van de zuil te verwijderen, en spoedig daarna was er gevolg aan gegeven en de witte vlag met de drie leliën, het zinnebeeld van het oude wettige koningschap, wapperde van den top. In het jaar 1833, toen de herinneringen aan de Revolutie en het daaruit geboren Keizerrijk minder weerzin inboezemden, zag men op de zuil het beeld van den „kleinen korporaal" verrijzen, met den uit de historie zoo goed bekenden hoed op en den generaalsrok aan, in die gedaante dus, waarin Napo-

leon het liefst was geweest aan zijn soldaten en zijn volk. In 1865, nadat Napoleon III reeds jaren lang op den troon van zijn grooten oom had gezeten en al de heerlijkheid en weelde van het onbeperkt gezag had genoten, werd dit standbeeld van de zuil verwijderd om plaats te maken voor een beeld, in de dracht der Romeinsche keizers. Napoleon III liet ook zich zelve gewoonlijk in deze dracht op munten en gedenkpenningen afbeelden, om daardoor te kennen te geven, dat de onbeperkte heerschappij, door de Romeinsche machthebbers uitgeoefend, zijn hoogste ideaal was.

Weinig zal hij er in die dagen aan gedacht hebben, dat ook de heerlijkheid der vorsten gelijk is aan een bloem des velds, en dat ook de verdere lotgevallen der Vendôme-zuil hiervan een treffend en aangrijpend bewijs zouden leveren. Zes jaren later zwierf de machtige keizer als een balling in den vreemde en was het gepeupel, hetwelk hij zoo lang door den glans van zijn naam verblind had, meester in Parijs. De Commune ontrolde haar bloedroode vaan en het monster der brandstichting en vernieling waarde op akelige wijze door Parijs rond. Niet tevreden met zich te vergrijpen aan het eigendom van bijzondere personen, van Staat en Kerk, sloeg de misdaad, die zich met het masker van de zorg voor het volkswelzijn omhangen had, ook de schendende hand aan de gedenkteekenen van Frankrijk's glorie. De Vendôme-zuil moest mede vallen. Courbet, de schilder, lid van de regeering der Commune, hitste zijne medestanders op, om het gevaarte omver te halen. Honderden, tuk op verwoesting, sloegen de hand aan het werk; weldra was de trotsche zuil omver gehaald en lag in stukken op den grond. Het rijk der Commune was echter spoedig geëindigd en vreeselijk moesten de hoofden en deelgenooten van dezen schandelijken opstand boeten voor hunne misdrijven. Duizenden werden, na de inname der stad door de Versaillaansche troepen onmiddellijk dood geschoten, en daarna togen de krijgswagenen aan het werk om de tienduizenden gevangenen te berechten. Dag aan dag hoorde men het dof geknal der gewerschoten, waarmede de ter dood veroordeelden werden afgemaakt; de gevangenisvensters werden tot overloopens toe gevuld; het verre Caledonië werd bijkans overbevolkt met de talrijke gedeporteerden. Courbet, de hoofdaanlegger van de vernieling der Vendôme-zuil, werd veroordeeld tot betaling van de kosten des herstels, die niet minder dan eenige

honderd duizenden francs zouden bedragen. Weldra togen de werklieden aan den arbeid en stond het reusachtige gevaarte weer op zijn voetstuk. De koperen platen met het beeldwerk hadden betrekkelijk weinig geleden. Het metalen standbeeld van Napoleon, dat in verscheidene stukken gebroken was, wist men op vernuftige wijze weer te herstellen, en in de laatste dagen van 1875 prijkte het weer boven de fraaie zuil, nadat zij een tijd lang met de Fransche driekleur versierd was geweest.

De vreemdeling kan dus weer van deze duizelingwekkende hoogte zijne blikken laten rondweiden over de huizenzee van Parijs en met den blik op het reuzengevaarte, nadenken over de wisselvalligheid van al het ondermaansche, waaraan zelfs zuilen van graniet en metaal — vooral in Frankrijk — onderworpen zijn.

EEN ZELDZAAM EN MERKWAARDIG NATUURVERSCHIJSSEL.

De groote springvloed, die op de Fransche kust telken herfst terugkeert, draagt tegenwoordig algemeen den naam van *mascaret*, naar het plaatsje St. Mascaire, in het zuiden van Frankrijk aan de Dordogne gelegen. In den omtrek van de monding der Seine heet deze springvloed eigenlijk *la barre*, maar de Zuid-Fransche benaming is tegenwoordig bijna algemeen in gebruik. Een vijftiental jaren geleden deed zich ter laatstgenoemde plaats het natuurverschijnsel op een buitengemeen groote schaal en onder bijzonder merkwaardige omstandigheden voor, zooals het zich binnen eenige eeuwen niet herhalen zal. Frankrijks groote weerkundige, de heer Babinet, was door zijne waarnemingen en berekeningen vooruit behoorlijk op de hoogte van de eigenaardig grootsche wijze waarop de *mascaret* zich zou vertoonen en maakte de uitkomsten van zijn onderzoek bekend, zoodat vele Franschen en vreemdelingen den 4^{den} October van het jaar 1861 zich uit Parijs naar het Noorden begaven om den 5^{den} bij de monding der Seine getuige te zijn van het schoone en grootsche natuurtooneel. Wij nemen de vrijheid ons aan te sluiten bij een der talrijke gezelschappen, die zich op het vermelde tijdstip op reis begaven met dit doel, en stellen ons hierdoor tegelijk in de gelegenheid om een blik

te werpen op een der rijkste en welvarendste streken van Frankrijk, op Normandië met zijn krachtige en wakkere bevolking, welke voor een deel afstamt van de Noren, die stoute zeevaarders uit den ouden tijd, welke zich ook in het noorden van Frankrijk tot heeren en meesters van het land wisten te verheffen en van daar het uitgestrekte Britsche rijk aan zich onderwierpen. De tegenwoordige Normandiërs zijn van den kloeken aard hunner voorouders niet verbasterd. Nog heden komt van de kust dezer streek het puik der Fransche zeelieden, terwijl de meer binnenwaarts wonende bevolking door haar vastberadenheid, ijver en ingetogenheid dit gewest tot een waar sieraad van Frankrijk heeft weten te maken. De zeevaart, de nijverheid en de landbouw hebben er zich gelijkelijk ontwikkeld en verkeerden in een ongemeen bloeienden toestand.

's Avonds laat komen wij met den trein van Parijs te Rouen, een van Frankrijk's rijkste steden, aan en houden daar ons nachtverblijf. Van daar begeven wij ons den volgenden morgen, zoo vroeg mogelijk, naar het stadje Yvetot, aan de lezers van Beranger's zangen zoo goed bekend, door de schilderachtige romance, waarin deze echte volksdichter een der oude vorsten van dit voormalige miniatuur-koninkrijke bezingt, en laten ons van daar, met rijtuig, naar het stadje Caudebec, aan de kust, brengen, waar wij in de gelegenheid zullen zijn om den *mascaret* op zijn schoonst te zien.

«Het was een lachende, zonnige, warme morgen,» aldus beschrijft onze zegsman zijn ervaringen, »zoo schoon en vriendelijk, als de lente ons er slechts schaars een schenkt, en wij hadden een heerlijken rid door het best bebouwde, beschaafde en nijverste gedeelte van Frankrijk. Caudebec is een oud stadje met een fraaie, oude kerk en vriendelijke buitenverblijven en zeer welvarend, hoewel niet meer in die mate, als in vroeger dagen, toen de talrijke hoedenfabrieken, die er zich bevonden, er groote schatten deden heenstroomen. Lodewijk XIV heeft dezen bloeienden tak van nijverheid, welke hoofdzakelijk door Protestanten uitgeoefend werd, te niet doen gaan door zijne onzalige herroeping van het edict van Nantes, waardoor duizenden belijders der Hervorming genoodzaakt werden naar den vreemde, met name ook naar ons vaderland, de wijk te nemen, waar zij hunne nieuwe landgenooten, met de

vruchten van hun arbeid en genie rijkelijk loonden voor de ondervondene gastvrijheid. Wij hebben ongelukkigerwijs thans weinig tijd om de merkwaardigheden van het stadje in oogenschouw te gaan nemen, want de mogelijkheid bestaat, dat de *mascaret* een half uur vroeger komt, dan de heer Babinet voorspeld heeft, en wij moeten dus zorgen tijdig ter plaatse te zijn, waar wij het natuurverschijnsel behoorlijk kunnen waarnemen. Wij spoeden ons dus naar den oever der rivier en nemen plaats op een der tribunes, welke men voor de toeschouwers heeft opgericht. De oogenblikken, gedurende welke wij wachten moesten op het natuurverschijnsel, vielen ons volstrekt niet lang. Wij hadden een heerlijk schouwspel voor ons. De oevers der Seine zijn hier verrukkelijk schoon en het oog weidt met wellust rond over die golvende lijnen, zoo schoon met frisch en fleurig groen getooid. De rivier is hier, op slechts een paar uren afstands van de zee, geweldig breed. Het is alsof wij een geheel anderen stroom voor ons hebben dan de Seine, die vuile, troebele Seine, zooals zij zich te Parijs aan ons oog vertoont. Hier gelijkt zij een reusachtigen spiegel, waarin zich de blauwe hemel heerlijk weerspiegelt. Langs den rechteroever loopt een bevallige heuvelreeks, met prachtig geboomte getooid, naar het Noorden. Tusschen de boschages komen nette en bevallige buitenverblijven schalkachtig uitkijken, en aan den voet der hoogten ligt een reeks nette en welvarende dorpen, door visschers en andere zeelieden bewoond; de linkeroever is grootendeels vlak; hier en daar verhieven zich enkele schilderachtige boomgroepen en daartusschen strekken zich de fleurige weiden uit, met dat zachte en mollige groen, waarvan men buiten Engeland en Normandië nergens de wedergade vindt. Terwijl langs de bevallige Seine de groothandel op talloze schepen onmetelijke schatten in Frankrijk doet binnenstroomen, zijn de oevers der rivier het tooneel van de bloeiendste veeteelt. Thans echter zagen wij geen enkel exemplaar van het prachtige Normandische runderras op de weiden en spoedig zou het ons blijken, waarom zij zoo ledig waren. Nauwelijks hadden wij een half uur op de tribune gestaan — het was ongeveer twaalf ure — of de menigte, in welker midden wij ons bevonden, geraakte in beweging, een algemeen gemompel en gefluister getuigde van de spanning, waarmede men de dingen, die komen zouden, tegemoet zag, en aller oogen richtten

zich naar het Noorden. Daar, aan den gezichteinder, op eenige uren afstands, zagen wij een witten muur, als van smetteloos kristal, die de gansche geweldige breedte der rivier besloeg en met snelle vaart op ons aan scheen te komen. Een seconde later sprongen eenige groote zeeschepen, die op de tot nog toe zoo kalme rivier ten anker lagen, plotseling in de hoogte en slingerden wild heen en weder, alsof zij zich losrukken wilden van hunne ankers. Nog een paar seconden later had de vloed ons bereikt en torenhooge golven klauterden met onstuimige vaart tegen den stevigen dijk, waarop wij stonden, naar boven. In een oogwenk was de kristallen muur ons voorbij, en vóór ons, en overal, waarheen wij het oog richtten, was de Seine in woeste en wilde beweging, evenals een zee, welker golven door den wervelwind worden opgezweept, hoewel er zelfs geen zacht windje te voelen was. De rivier zag er uit als een vloeibaar gebergte, met steile rotsmuren en diepe kloven en afgronden. Het gansche panorama, dat wij overzien konden, was als in een tooverslag veranderd. De kort te voren nog zoo spiegelgladde Seine kookte en bruiste; de dijken en wegen langs den rechteroever waren geheel verdwenen onder den hoogen vloed; hier en daar zagen wij het witte schuim hoog in de lucht vliegen en uiteenspatten; de uitgestrekte weiden aan den overkant waren in een oogwenk als in een zee herschapen. Slechts enkele boomgroepen staken boven het water uit, en hier en daar stonden kerken en op hoogten gelegen huizen, als op kleine eilandjes te midden van den grenzenloozen oceaán. Straks hadden wij slechts enkele kleine vaartuigen gezien, die zich langzaam door den stroom der rivier van het Zuiden naar het Noorden lieten voeren, thans wemelde het van groote en kleine schepen, die met snelle vaart stroomopwaarts gingen van het Noorden naar het Zuiden. Zij maakten zich den vloed ten nutte om hun reis een goed eind te vervolgen en vlogen ons met bliksemsnelheid voorbij. Zoo ging het eenige uren achtereen, zoolang de vloed duurde. De kracht en de snelheid, waarmede de watermassa werd bewogen, namen echter van lieverlede af. Tegen het einde van het verschijnsel voeren wij van Caudebec noordwaarts. Overal zagen wij hetzelfde schouwspel. De Seine was allerwege door den geweldigen aanwas van water, welken zij uit de zee had gekregen, buiten hare oevers getreden. Niet zonder reden hadden dus de landlieden ge-

zorgd, dat hunne kudden van de weiden waren weggedreven. Er zijn misschien slechts weinig verschijnselen, die zoo luide spreken van de geweldige kracht en snelheid, waarmede de natuur haar arbeid verrichten kan, als de *mascaret*."

EEN TOCHT LANGS DE KUST VAN NORMANDIË.

Meermalen is het opgemerkt, dat men om de ware en merkwaardigste schoonheden eener streek te zien, van tijd tot tijd zich eens moet verwijderen van de spoorwegen en andere geëffende heerbanen, om gebruik te maken van zijne voeten of andere nog tamelijk aartsvaderlijke middelen van vervoer, die bij de bevolking der grootste steden nog slechts in de overleveringen uit vroegere dagen bekend zijn. De groote massa der reizigers in Frankrijk is uitmuntend goed bekend met Dieppe, Rouen, Havre, Caen en vooral met de trotsche oorlogshaven Cherbourg, dat zich vlak tegenover de Engelsche kust verheft als een voortdurende bedreiging van het machtige eilandenrijk door het krijgszuchtige Frankrijk, met al die punten in één woord, waarheen men zich gemakkelijk kan begeven langs de groote wegen, maar de schilderachtige westkust van Normandië, afgesloten van de buitenwereld door gebrek aan gemakkelijke en aangename middelen van communicatie, wordt slechts door weinigen bezocht. En toch is deze streek een bezoek van ieder, die het romantische, het wilde en verhevene liefheeft, overwaard. Wij zien er dus niet tegen op om na onze aankomst met den spoortrein te St. Lo, onze reis naar de westkust te vervolgen, al moeten wij ons daartoe onderwerpen aan al de lasten en beproevingen, die van de straks bedoelde aartsvaderlijke manier van reizen onafscheidelijk zijn. Wij nemen dus plaats op een diligence, welker maaksel ons onwillekeurig aan de tijden voor de Revolutie doet denken. Aan elken hoek van de straten der stad houdt de koetsier met het meest mogelijke geduld op om de reizigers, die zich verlaat hebben, op te nemen. Geen herberg langs den weg rijdt hij voorbij, zonder zijn passagiers en zich zelve in de gelegenheid te

stellen zich een kleine lafenis te verschaffen. Zoo sukkelen wij hortend en stootend drie à vier uren lang voort, totdat wij het oude plaatsje Coutances bereiken, dat ons allervriendelijkst tegenlicht van den top eens heuv els, waar het allerschilderachtigst gelegen is tusschen het meest frissche groen, dat men zich voorstellen kan.

Hier wacht ons een omnibus, waarin wij ons nog een drie- à viertal uren heen en weder laten schudden en die ons naar de eenige havenplaats brengt, welke men aan de westkust vindt, Granville geheeten. Er is geen schilderachtiger gelegen plaats denkbaar dan deze stad. De gansche kuststreek in den omtrek rust op een geweldige onderlaag van graniet, die langs de zee een steilen dam vormt, vol kolossale spleten en kloven, waartusschen de branding schuimt en kookt. Juist vóór Granville springt een kolossale klip ver in de zee uit, breed uitlopend en naar de zeezijde steeds hooger wordend, die als een geweldige reuzenvuist de vaak zoo onstuimig bewogen baren bedreigt. De zijden zijn vreeselijk steil en niet zonder huivering ziet men van de rots neer in de kokende branding van den oceaan, die bij hooge vloed dikwijls veertig voet boven het laagste getij zich verheft en dan met woedende kracht, doch te vergeefs, den geweldigen rotsmuur beukt, als om dien tot stof te vergruizen. Ter plaatse waar dit steenen schiereiland aan het land verbonden is, lag vroeger een visschersdorpje, dat binnen een kort tijdsverloop tot een welvarende havenstad en een veel-bezochte badplaats is aangegroeid.

De haven van Granville is door de natuur zelve geformeerd. Aan de zuid-westzijde alleen, waar zij open is, heeft men haar beveiligd, door een reusachtigen dam van ontzaglijke granietblokken in de zee te leggen, waarop men naar alle zijden heen het heerlijkste uitzicht heeft over de zee. Doch vooral op de uiterste punt van de straks beschreven rots, heeft men een verrukkelijk panorama voor zich. Van voren, rechts en links, heeft men de zee, achter zich de stad, aan welker beide zijden zich de groene en geele hellingen van de Normandische kust vertoonen. Ver, zeer ver in het Zuid-westen, ontdekt men een donkere streep lands, die schijnt uit te vloeien in de zee: het is de kust van Bretagne, met hare beroemde oesterbanken. Ten Noord-westen onderscheidt men zeer duidelijk den omtrek van het Engelsche eiland Jersey. Vlak tegenover zich ziet men de kleine Fransche eilandengroep Chausey,

die bij eb een lange rotsmassa schijnt te vormen, doch waarvan bij hoog tij slechts een aantal punten boven water uitsteken. Op enkele dezer eilanden bevinden zich goede weiden, waarop half wild hoornvee loopt te grazen. De kolken tusschen de rotsen, waarin de vloed dagelijks tweemaal versch zeewater brengt, vormen zeer rijke vischvijvers. Het voornaamste belang dezer eilanden bestaat in de massa kostbaar graniet, welke zij leveren en waardoor een groot gedeelte van Frankrijk van voortreffelijk en stevig bouw materiaal wordt voorzien.

Granville wordt van jaar tot jaar een drukker badplaats en in de heete zomerdagen wemelt het er van Parijzenaars. Als de spoorweg er heen, die in aanbouw is, eenmaal gereed is, gaat deze plaats een grootsche toekomst tegemoet.

Als men van Granville af den weg volgt, die langs de zee naar het Zuiden loopt, dan komt men na een rid van drie uren met de diligence aan het punt, waar het Zuiden van Normandië aan den noord-oostelijken hoek van Bretagne grenst. Van daar loopt de kust in een rechte lijn naar het Westen en juist in het hoekpunt van den rechten hoek, door de Normandische en Bretonsche kust gevormd, bevindt zich, juist tegenover het bevallige stadje Avranches, de oude sterkte, vesting tegelijk en klooster, van Mont Saint Michel.

Twee riviertjes, die van het Oosten naar het Westen stroomen, vallen hier na zich met elkander vereenigd te hebben in zee. Tusschen beiden in verheft zich een tamelijk hooge rotsmassa, waarop Avranches is gelegen. Aan den voet dezer hoogte vereenigen zich de beide riviertjes en stroomen door een breed en effen dal naar de zee, welk dal bij hoog water geheel door de zee bedekt is. Midden in deze nu eens drooge, dan eens natte vlakte bevindt zich een steile rotskegel, die tot aan den top toe met gebouwen bedekt is. Dit is de Mont Saint Michel, die reeds vroeg in de Middeleeuwen, gelijk reeds gezegd is, half als klooster, half als vesting dienst deed. Tijdens de Revolutie maakte men er een staatsgevangenis van; in den laatsten tijd echter heeft men de gebouwen aan de Kerk teruggeschonken.

Om deze sterkte te bereiken moet men te Avranches een rijtuig nemen en het tijdstip waarnemen, dat de ebbe begint. Na een rid van twee uren over een breed, laag strand, dat nu en dan door

de golven geheel onder water gezet wordt, komt men bij de rivier. Nu meent men het doel der reis bereikt te hebben, maar men bedriegt zich, Nog een goed kwartier moet men rechteit over het spiegelgladde zand, voordat men er is. Dit laatste eind is zeer gevaarlijk. Zonder gids zou zelfs de beste koetsier het er niet goed afbrengen. Gewoonlijk zijn er menschen genoeg tegenwoordig, die men als wegwijzers gebruiken kan. De gids neemt eerst na den koetsier op den bok plaats, en men rijdt over het harde strand flink voort. Spoedig echter wordt de tocht minder aangenaam. De gids, die op bloote voeten is, stijgt van den bok af en loopt voor den wagen uit. Zoolang men de raderen kan hooren rollen, gaat het over een vasten bodem, maar spoedig hoort men niets meer. De wielen snijden door het zachte zand en het wagenspoor wordt onmiddellijk met water gevuld, dat uit den bodem opwelt. Bij elken stap zakken de pooten van de paarden weg. Daarom moet de zweep er over heen, opdat ze niet blijven steken. Als wij het ongeluk hadden eenige schreden rechts of links van het pad waarlangs wij rijden, terecht te komen, zouden wij met paard en rijtuig geheel wegzinken in den grond. Zulke plekken vindt men langs de noordkust van Frankrijk meer, en niet zelden is het gebeurd, dat de wandelaar, die zich zonder gids op het strand waagde, in het kwelzand wegzonk, hoe langer zoo dieper, terwijl het zand zich nauw om hem sloot en het hem door de zuiging onmogelijk was zich weer naar boven te werken, zoodat hij in den waren zin des woords op het drooge verdronk. Ook op onze vaderlandsche stranden treft men hier en daar plekken aan, waarin men gevaar zou loopen weg te zinken als men zich niet met vluggen, lichten stap er van verwijderde. Men voelt den bodem onder zich golven als het ware; uiterlijk onderscheidt zich de plek in geen enkel opzicht van het omringende strand, doch onder de oppervlakte bevindt zich het verraderlijke kwelzand, dat zich als een schroef om het lichaam sluit, als men het ongeluk heeft er in te raken. — Doch gaan wij voort naar den Mont Saint Michel. Na eenige oogenblikken rijdens herademen wij, daar wij den vasten bodem weer hebben bereikt en over den rotsgrond veilig voortgaan, totdat wij ons in de onmiddellijke nabijheid der kloosterversting bevinden.

Uit de verte gezien maakt de Mont Saint Michel tegelijk een

liefelijken en een grilligen indruk op den aanschouwer, doch nu wij ons in de nabijheid bevinden, gevoelen wij ons geheel overweldigd door het majestueuse en grootsche schouwspel, hetwelk hij aanbiedt. De grondslag van de geweldige pyramide, die ongeveer een kwartieruur gaans in omtrek heeft, wordt gevormd door steile, onbeklimbare granietmassa's en geweldige muren van kolossale rotsblokken opgetrokken en van tinnen en torens voorzien. Daar boven ziet men de huizen van het dorpje; boven deze verheffen zich weer rotsmassa's, waartusschen zich hooge stevige muren bevinden, door stevige rotsblokken geschoord, en de geheele rots wordt statig gekroond door een groote kerk.

Langs een kronkelenden weg komt men, na drie poorten doorgegaan te zijn, op de plek, waar de eenige weg begint, die heenloopt door het dorpje, dat zich tusschen de muren en de rotsmassa's bevindt. De weinige inwoners, die zich door een zeer eigenaardige, half middeleeuwsche, half Arabische kleeding onderscheiden, zijn visschers. Het is een vroolijk, opgeruimd volkje, zeer voorkomend en vriendelijk voor den vreemdeling. Langs smalle en bochtige paden en trappen komt men uit het dorp boven op den vestingmuur en van daar bereikt men den eenigen ingang van het geheel op zich zelf staande klooster.

Hoe meer men dit nadert des te geweldiger voelt men zich aangegrepen door het kolossale en stevige der gebouwen, die als in een punt eindigen, om op deze eenzame hoogte aan de woede der stormen en de bruisende baren weerstand te bieden. Plotseling verdwijnt het uitzicht, dat wij op ons pad hadden: het strand, de rivieren, de huisjes en tuintjes van het dorpje, uit ons oog en wij bevinden ons voor reusachtige muren. Nadat er getrokken is aan een touw, waardoor een zware klok in beweging wordt gebracht, wordt er een smalle deur geopend, en wij treden het voorportaal binnen, waar wij het jaartal 1393, het tijdstip waarop het klooster gebouwd is, ingebeiteld vinden. Al de spookachtige gestalten, waarvan de Middeleeuwsche overleveringen weten te gewagen, rijzen onder deze kolossale en sombere gewelven voor onzen geest op. Koofridders en berggeesten, heksen en duivelen, zullen ons — wij verwachten het bijna zeker — zoo aanstonds op het lijf vallen. Gelukkig dat het gewijde teeken des kruises in de nabijheid is, waarvoor deze wangedrochten

eerbied hebben! Het gaat trap op trap af, altijd door sombere, vochtige gewelven, waarin onze stemmen en voetstappen dof weerklinken. Hier en daar verheffen zich geweldige pijlers, die spookachtig verlicht worden door een lichtstraal, die door een reet in de ontzaglijke muren heendringt. Men toont ons het onderaardsche kerkhof, waar de overleden monniken begraven werden, de kerkers, waarin de gevangenen werden opgesloten, de akelige, diepe holen waar ieder, die er ingebracht werd, wel met Dante mocht zeggen: »Laat alle hoop varen!» Indien al deze stomme steenen en rotsblokken eens spreken konden!... Als wij de kroniek van deze plaats opslaan, ijzen wij van de ontzettende feiten, welke zij aan de vergetelheid ontrukkt heeft. Één enkel staaltje moge onzen lezers er een denkbeeld van geven. Wij gaan door een langen, somberen gang, aan welks uiterste einde de vreeslijkste duisternis heerscht. Deze hoek was vroeger door een traliwerk afgeschoten. Men noemde die plaats »de ijzeren kooi.» In deze kooi liet Lodewijk XIV den dagbladschrijver Dubourg opsluiten, nadat deze eenige jegens hem vijandige artikelen had geschreven. Het had den ongelukkige weinig gebaat, dat hij naar ons vrije vaderland de wijk had genomen. Hij bedroog zich, toen hij daar veilig meende te zijn voor de wrekende hand des machtigen monarchs. De Fransche vorst, die zich evenmin om het recht der volken als om dat zijner onderdanen bekommerde, ontzag zich niet den vermetelen schrijver door zijne soldaten te laten oplichten, waarna hij naar Mont Saint Michel gevoerd en daar in »de ijzeren kooi» prijs werd gegeven aan de talrijke ratten, die er huisden. Uitgevast en uitgehongerd vielen deze op Dubourg aan en verslonden hem levend! Deze afschuwelijke kerker bestond nog toen Louis Philippe voor zijn troonsbestijging een bezoek bracht aan Mont Saint Michel. Vol verontwaardiging gelastte de jeugdige hertog van Orleans de vernieling van het ijzeren hek en gaf er zelf den eersten mokerslag tegen. Een weinig hooger bevinden zich eenige lange, minder akelige gangen, die vroeger als slaapplaatsen voor gevangenen of stallingen gebruikt werden. Zij zijn niet minder dan 195 voet lang en 36 voet breed en het gewelf rust op 18 pijlers.

Het is een ware verkwikking, als men, na deze met bloed en tranen bevelkte gangen doorgegaan te zijn, in deridderzaal, de eetzaal,

den kruisgang, waar de monniken na den maaltijd wandelden, en in de kerk komt. Al deze deelen van het klooster zijn in den gothischen stijl gebouwd en maken door hun eenvoudige verhevenheid een diepen indruk op den bezoeker. De kerk staat, gelijk reeds opgemerkt is, op den top van de rotsmassa. Aan den middelsten toren bevinden zich steenen omgangen zonder balustraden. Die geen last van duizelingen heeft, kan hier tusschen hemel en rots een wandeling maken, welke voorzeker eenig in hare soort is. Doch ook op den top der rots zelve kan men heerlijk genieten van het prachtige vergezicht over de bruisende zee en het eindeloze strand, op de zwarte granietmassa's der Chausey-eilanden en het even aan den gezichteinder opduikende Jersey, terwijl men landwaarts de bevallige heuvelen en velden van Normandië en Bretagne als in een verrukkelijk panorama voor zich ziet. Dit uitzicht alleen zou rijkelijk de moeite beloonen van de overigens niet zeer aangename reis naar Mont-Saint-Michel.

IN CHAMPAGNE.

Champagne, zooals de streek in het midden van Frankrijk, die bestaat uit de departementen der Ardennen, der Marne, der Aube en der Boven-Marne, vroeger heette, is in de krijgsgeschiedenis van Frankrijk zeer beroemd, daar hier zoowel in de jaren na de Revolutie als in 1870 en 1871 geweldige worstelingen tusschen de Fransche en de vreemde legerscharen plaats hadden. Wij stellen ons heden echter niet ten doel om een bezoek te brengen aan de slagvelden van deze streek, ook niet aan het wereldberoemde kamp van Châlons, waar de Fransche regimenten onder Napoleon III zulke schitterende manoeuvres konden uitvoeren en de keizer zich aan zulke zoete droomen kon overgeven over de onverwinbre kracht van Frankrijks leger, het is thans ons voornemen om een oog te slaan op een werk des vredes, waarvan Champagne het tooneel is, een werk des vredes, dat echter ten gevolge heeft, dat het bloed van velen aan het bruisen gebracht wordt en talrijke

hoolden worden verhit: wij bedoelen de bereiding van den champagne-wijn, die hier een zeer uitgebreiden en winstgevenden tak van nijverheid vormt. Er is veel moeitevolle arbeid, bekwaamheid en opmerkzaamheid toe noodig om goeden champagne-wijn te verkrijgen, en vóór alles is daartoe een gesteldheid van den bodem noodzakelijk, als waardoor het gewest Champagne zich kenmerkt. De heuvelen waarop de champagne-wijn wordt verbouwd zijn rijk aan kalk, krijt en kiezelaarde en deze bestanddeelen, gepaard aan het eigenaardig zachte klimaat, dat er heerscht, schijnen er het meest toe bij te dragen, dat de wereldvermaarde wijn die bijzondere kenmerken vertoont, welke hem eigen zijn. Bij de bereiding van den wijn gaat men van het begin tot het einde met de uiterste zorgvuldigheid te werk. Om de beste witte champagne-wijnen te verkrijgen neemt men alleen blauwe druiven ¹⁾, die in den vroegen morgen, als de dauw nog op de druiventrossen parelt, afgesneden worden. Hoe vochtiger en mistiger het weder is bij de inzameling der druiven, des te beter gist de wijn. Zeer geduldig plukken de arbeiders bijna druif voor druif af. Iedere verrotte of onrijpe, iedere door de vorst beschadigde of door de vogels aangepikte druif wordt weggeworpen. Zoowel bij het afplukken als bij het ledigen der manden en het vervoer der druiven naar de kelders gaat men uiterst voorzichtig te werk. Heeft men den noodigen voorraad op een koele plek bijeen, dan worden de druiven onder de pers gelegd en met kracht uitgedrukt. Den volgenden morgen vroeg laat men het kostbare sap uit de kuipen in behoorlijk gezwavelde vaten loopen. Spoedig na Kerstmis is de heftige gisting afgelopen en op den eersten kouden dag den beste doet men den wijn in andere vaten. Een maand later tapt men hem weer

1) Het druivensap, hetzij van blauwe, hetzij van witte druiven, is namelijk op zich zelf bijna kleurloos. De kleurstof der blauwe druiven wordt, indien men roode wijnen wenschte te maken, nadat er alcohol gevormd is, opgelost en door de zure zouten, welke zich almede in de druif bevinden, in een paarschroode tot roode kleur omgezet. Daar men bij de bereiding der champagne alleen het sap laat gisten en de schillen verwijderd worden, heeft er geen kleuring van den wijn plaats, omdat de kleurstof zich hoofdzakelijk in de schillen bevindt. Daar met de schillen ook de pitten en stelen uit de gistende massa verwijderd worden, mist de champagne ook dien eigenaardigen samentrekkenden smaak, welke aan de roode wijnen eigen is en het gevolg is van de looistof, welke zich in die schillen, pitten en stelen bevindt.

in andere vaten over en zuivert hem met vischlijm, waardoor de overgebleven looistof en de troebelmakende gistbestanddeelen worden neergeslagen. Eenige dagen later wordt de wijn opnieuw overgetapt en gezuiverd en spoedig daarna is de geheele voorraad op flesschen gedaan. Hierdoor blijft het bij de gisting gevormde koolzuur, dat bij andere wijnsoorten geheel vervliegt, gedeeltelijk in de oplossing achter, waardoor de champagne dat opbruisende karakter heeft, waarom hij zoo algemeen gezocht en geliefd is. Zes weken later beginnen de onstuimige geesten van den champagne zich te roeren. Nu moeten de onreine bestanddeelen, die zich in den hals der flesch verzamelen, dagelijks verwijderd worden en het daardoor ontstane ledig met nieuwen wijn aangevuld worden. Eindelijk, als de maanden Juli en Augustus in het land zijn, wordt de geest des wijns zoo onrustig en bewegeijk, dat er dagelijks ettelijke dozijnen van de honderdduizenden flesschen in de wijnkelders van de groote wijnbouwers te Epernay en elders stuk springen, zoodat de werklieden zich slechts met maskers van ijzerdraad voor het gelaat in de kelders durven wagen om de flesschen na te zien. Niet zelden worden de stellingen, waarop de flesschen staan, door de kracht der ontploffingen uit elkander geslagen en dan stroomt de vloer van het kostelijk vocht. Eindelijk is de dag aangebroken, waarop de flesschen definitief gesloten en op de bekende stevige wijze gekurkt worden. Men gaat hiertoe niet over dan na de flesschen stuk voor stuk nauwkeurig in oogenschouw te hebben genomen en allen, die te lang of te kort van hals zijn of waarin een blaas is, op zij gezet te hebben. In weerwil van de voorzorgen, die men neemt, springt er bij het vastkurken nog menige flesch aan stukken, zoodat er ook dan nog veel van den edelen wijn verloren gaat. Zoo is de wijnbouwer in Champagne nooit bij voorbaat verzekerd omtrent de hoeveelheid wijn, die hij zal kunnen afleveren, en als men deze omstandigheid in aanmerking neemt en daarbij denkt aan den veelvuldigen en zorgvuldigen arbeid, welken de bereiding van den champagne kost, dan zal men er zich niet meer over verwonderen, dat de echte, deugdelijke champagne zoo duur is en zelfs te Rheims en te Epernay, de hoofdplaatsen van den wijnhandel, dikwijls met drie à vier francs per flesch betaald wordt. Bij gemiddelde oogsten wordt er in Champagne 164 milioen kan wijn gewonnen. Een belangrijke hoeveelheid voorzeker,

maar voor het verbruik nog verre van voldoende. De eenvoudige lezer zal hier wellicht doen opmerken, dat men toch niet meer champagne verbruiken kan dan de natuur oplevert. Doch de heeren wijnhandelaars verstaan uitmuntend de kunst om de tekortkomingen der natuur goed te maken. Met suiker en brandewijn, siroop, madera (geen echte natuurlijk), *Kinshwasser* en vruchtensap kan men wonderen doen, en zelfs namaken, wat door de vereenigde werkzaamheid van den bodem, de zon en de menschen in Champagne wordt voortgebracht. In Amerika weet men zelfs van de petroleum gebruik te maken ter vervaardiging van echten (!) champagne, welke aristocratische drank in het land der democratie en der gelijkheid door de rijkere volstrekt niet versmaad wordt.

IN DEN ELZAS.

Reeds meermalen hadden wij in de voorafgaande schetsen en tafereelen uit Frankrijk gelegenheid om op te merken, met welk een verwonderlijke veerkracht de Fransche natie zich hersteld heeft van de geduchte slagen, haar in den geweldigen oorlog van 1870 en '71 toegebracht. De meeste wonden zijn zelfs op zoodanige wijze geheeld, dat de litteekenen er van nog slechts voor den zeer opmerkzamen waarnemer zichtbaar zijn. Eén wond echter is der Fransche natie geslagen, die tot op den tegenwoordigen dag toe pijnlijk blijft gapen, een wond, die nog lange, zeer lange zal blijven bloeden. Ik heb het oog op het verlies der twee oostelijke gewesten, Elzas en Lotharingen. Met den diepsten weemoed richt nog ieder Franschman het oog naar die schoone en gezegende streken, die thans tot het Duitsche Rijk behooren, en het verwondert ons niet, dat de heethoofden van het opgewonden en prikkelbaar volk telkens, als zij denken aan de zwart-rood-gouden vlag, die er thans wappert, in plaats van de Fransche driekleur, vol woede en verbittering het woord *revanche* mompelen. Het opmerkelijkst is, dat ook de Elzassers, hoezeer sedert de dagen van Lodewijk XIV, wat zeden, gewoonten, levenswijze, ja, op het platteland zelfs wat de taal betreft, tot in merg en been

Duitschers gebleven, ook van hun kant bij voortdurend zoo innig gehecht zijn aan het Fransche vaderland, waarbij zij door verovering zijn gevoegd en waarvan zij door verovering zijn afgescheurd, dat zij nog bij voortdurend de Pruisische ambtenaren met leede oogen aanzien en volstrekt niet fier zijn van te behooren tot het grootte, machtige Duitsche Rijk. Als zij van hunne broeders spreken, richten zij het oog niet oost- maar westwaarts, en alleen uit het westen verwachten zij de zon van hun heil. Zelfs onbevooroordeelde Duitschers zijn niet blind voor deze stemming der bevolking, en menigeen onder dezen is tot heden toe nog weinig ingenomen met de aanwinst der beide gewesten, ten gevolge van het wapengeluk aan Duitschland ten deel gevallen.

Sinds twee eeuwen ongeveer vóór den jongsten oorlog, behoorde de Elzas aan Frankrijk. De heerschzuchtige Lodewijk XIV kon, in het laatste gedeelte der 17de eeuw, zich zonder veel moeite meester maken van de talrijke, op zich zelf staande steden, bisdommen en dorpen, die, zoo het heette, onder Duitschland's hoede stonden, maar door het ongelukkige, door tweedracht verscheurde, Rijk, geheel in den steek gelaten werden, toen de nood aan den man kwam. Zelfs de bezetting van Straatsburg, in vollen vrede, door den Franschen vorst, deed Duitschland de hand niet aan het zwaard slaan. De Elzassers stonden al spoedig met hun nieuwen meester op een goeden voet. Zij waren er zelfs niet rouwig om, dat zij ook in naam niet meer tot dat verbrokkelde, vermoldme Duitsche Rijk behoorden, dat hun bij het dreigen van het gevaar geheel aan hun lot overgelaten had. Hunne instellingen, zeden en gewoonten werden door Frankrijk ontzien. Er werd hun geen nieuwe taal opgedrongen. Hun godsdienstige overtuiging — zij behoorden voor een aanzienlijk gedeelte tot de Protestantsche kerk — werd wel niet volkomen geëerbiedigd, dit zou voor dien tijd eene onmogelijkheid geweest zijn, maar toch veelszins ontzien. Toen dan ook na 1789 het grootsche werk van de samensmelting der Fransche natie tot één goed afgerond geheel, tot een staat, in den modernen zin van het woord, zijn beslag kreeg, werd dit in den Elzas van ganscher harte toegejuicht, en sinds dien tijd vooral gevoelden de Elzassers zich nauw en innig aan Frankrijk verbonden, en deze gehechtheid duurt, ondanks de gewelddadige scheiding van 1871, tot heden toe nog voort.

Wij kunnen ons zoo ten volle de smart der Franschen over het verlies van dit gewest begrijpen, als wij er een tocht door maken. De Elzas toch is een der schoonste en vruchtbaarste landen van Europa, en van Odilienberg af tot aan Mühlhausen, de vermaarde fabrieksstad, toe, is het een wezenlijk aardsch paradijs, overvloeiende van melk en honig, van wijn en allerhande kostbare vruchten, met prachtig begroeiide bergen en verrukkelijke dalen, waar de nijverheid en de handel zich in den rijksten bloei verheugen. Als een rij paarden volgen in de wijnstreek der Vogeezen de steden en welvarende dorpen elkander op. Bijna iedere plaats heeft hare oude, schoone, eerwaardige hoofdkerk, getuigende van den levendigen godsdienstzin der bewoners; in ieder dal vindt men de schilderachtige overblijfselen van oude kasteelen; iedere bergtop bijna is gekroond met de eerwaardige ruïnen van oude riddersburchten. Allerwege valt den reiziger die eigenaardige vereeniging van liefde voor Frankrijk en van gehechtheid aan hun eeuwenheugende zeden, gewoonten en eigenaardigheden bij de inwoners op treffende wijze in het oog. Met ingenomenheid en fierheid spreken zij over den krijgsroem van hun voormalig vaderland; Fransche geschriften zijn hun geliefkoosde lectuur; Fransche platen, met tafereelen uit Frankrijk's geschiedenis, sieren de wanden hunner vertrekken; doch vooral op het platteland spreekt ieder Duitsch en heeft men de Duitsche gemoedelijkheid bewaard; de oude, schilderachtige klederdracht is in eere gehouden; de oude volksgewoonten heeft men met aandoenlijke trouw in stand gehouden. In sommige streken vooral komen deze eigenaardigheden op treffende wijze aan den dag. Bepaaldelijk is dit het geval bij de dusgenaamde Kochersbergers, in den omtrek van Zabern, Brumath en Pfaffenhofen. De Fransche ambtenaren van deze streek hadden er in vroeger dagen altijd veel behagen in om de landbewoners in hun schilderachtig costuum aan de vorsten, die er een bezoek kwamen brengen, voor te stellen. De mannen kwamen dan te paard, de meisjes op groote, met groen en bloemen versierde wagens, getrokken door stevige, wel doorvoede paarden, die sierlijk met linten en strikken getooid waren. Bij het bezoek van Lodewijk XV, Napoleon I, de keizerin Maria Louise, Karel X, Lodewijk Filips en Napoleon III aan den Elzas, vormden de bewoners dezer streek een talrijk gevolg, waarop de genoemde hooge personages met zeer veel wel-

gevallen het oog lieten rusten. Nog tegenwoordig kan men hen elken Zondag in hun nationaal staatsie-costuum zien. De mannen dragen een soort van steek, een zwarten rok met helder witte voering, van kolossale, zwarte knopen voorzien, een helder rood vest, een korten broek en smetteloos witte slobkousen. Ongelukigerwijs beginnen vele jongelieden deze tegelijk deltige en schilderachtige kleederdracht af te schaffen en zich te steken in de gewone heerendracht, die, bij alle wisselingen der mode, onuitstaanbaar stijf en leelijk blijft.

Ook de vrouwen en meisjes zijn zeer sierlijk en schilderachtig gekleed. Men kan het haar dadelijk aanzien, tot welke geloofsbelijdenis zij behooren, daar de Katholieken onder haar zich onderscheiden door eene veel bonter gekleurde kleeding dan hare Protestantse zusters. De Katholieke vrouwen en meisjes dragen geele of roode rokken, van onderen afgezet met een streep van een andere kleur. Ook de lange zijden linten, waarmede hare mutsen versierd zijn, zijn gewoonlijk van een heldere, in het oog vallende kleur. De Protestantse Kochersbergerinnen daarentegen dragen groene of blauwe rokken, van onderen eveneens met een streep van een levendige kleur afgezet. De vrouwen van beide geloofsbelijdenissen dragen zwarte, met goud geborduurde hoeden, waarvan lange zwarte linten afhangen. Het zijden of wollen lijf is kunstig met gouddraad en gitten bestikt. Helder witte kousen, witte overhemdsmouwen en een voorschoot van dezelfde kleur voltooien het zondags-costuum. Als zij in den rouw gaan, behouden de vrouwen ongeveer denzelfden snid in hare kleeding, maar bedienen zich dan van zwarte of donkere stoffen. Zij zijn ook zeer zindelijk en netjes op haar schoeisel en velen maken, als zij naar de kerk gaan, gebruik van stelten bij morsige wegen, om hare schoenen niet vuil te maken. Wanneer al de Kochersbergerinnen er zich levendig van bewust waren, hoe goed deze kleeding haar staat bij haar frissche en fleurige wangen, stevige armen, schoone blauwe oogen en fraai blond haar, dan zou er niemand onder haar zijn, gelijk er tegenwoordig een aantal gevonden worden, die de wansmakelijke dracht der stadsdames navolgde.

Het spreekt van zelf, dat bij deze voorliefde van de Elzasser plattelandsbewoners voor het oude en overgeleverde, de huiselijke en de volksfeesten nog grootendeels op dezelfde wijze gevierd wor-

den, als dit voor een drietal eeuwen het geval was. Dit geldt met name van de gewoonten en gebruiken, die betrekking hebben op de verlovings- en huwelijks-aangelegenheden. Voor den Elzasser boer is het huwelijk niet zoozeer een zaak van het hart, als wel van overleg en berekening. Zijne keus wordt niet allereerst bepaald door de vraag: »is het een schoon meisje?» maar: »brengt zij wat mede ten huwelijk; is zij een goede huishoudster; heeft zij verstand van de boerderij?» en dergelijke. Bij verreweg de meeste huwelijken, die op het platteland gesloten worden, komen de aanstaande man en vrouw niet ongezoekt of uit vrije, zelfstandige keus tot elkander, maar neemt men meestal zijn toevlucht tot de bemiddeling van derden. De Jood, met wien men gewoonlijk zaken doet, van wien men koopt en aan wien men verkoopt, en die zeer nauwkeurig op de hoogte is van den stand van ieders zaken, bewijst den trouwlustigen in dit opzicht vaak hoogst belangrijke diensten. Deze maakt de jongelieden van beiderlei kunne opmerkzaam op de partijen, die hij geschikt en gewenscht voor hen acht en brengt ze op de eene of andere wijze met elkander in kennis. Heeft dit eenmaal plaats gehad, dan doet hij, of een ander tusschenpersoon, aan de wederzijdsche partijen en hunne ouders de vereischte aanbiedingen, en na veel loven en bieden komt eindelijk de verloving tot stand. Van lang vrijen houdt de Elzasser boer niet. Waartoe zou het ook dienen? De samenleving in het huisgezin en de gemeenschappelijke arbeid zullen het jonge paar beter met elkander in kennis brengen, dan dit bij de langdurigste vrijage mogelijk is, die bovendien veel tijd kost, en van tijdverlies is de ijverige en werkzame Elzasser zeer afkeerig. Is eenmaal de dag voor het huwelijk bepaald, dan wordt de »noodiger ter bruiloft» ontboden, een personage, dat in geen enkel Elzasser dorp ontbreekt. Deltig uitgerust met degen en steek, gaat deze rond om de gasten te nooden, en maakt daarbij vaak gebruik van hoogdravende of grappige verzen. Op den bruiloftsdag wordt de wagen, die beladen is met de verschillende zaken, tot de huwelijksgift behoorende, rijk versierd, voor de boerderij van den vader der bruid geplaatst, zoodat iedereen er een kijkje op kan nemen. Op het bepaalde uur komt de bruidegom met den bruidsjonker, zijne ouders, betrekkingen en vrienden, in de woning der bruid, om deze af te halen. Volgens het eeuwenoude

gebruik moet de bruid zich schuil houden en door haar aanstaanden man gezocht worden. Deze weet wel, waar hij haar vinden moet, maar houdt zich toch ook trouw aan den regel, om eerst alle andere kamers en hoeken te doorzoeken, voordat hij haar uit haar schuilplaats voor den dag haalt. Nu begeeft men zich in optocht naar het raadhuis en van daar naar de kerk, met een paar muzikanten aan het hoofd. Zonder dezen zou het spel niet volmaakt zijn. Is men tamelijk ver van het raadhuis en de kerk af, dan gaan de jongelieden niet te voet, maar maken gebruik van een versierden wagen, door ossen of paarden getrokken. Achter den wagen van het bruidspaar komen de andere wagens, waarin de voornaamste genoodigden plaats genomen hebben; de voetgangers loopen twee aan twee hierachter, en de optocht wordt besloten met den wagen, waarop de huwelijksgift zich bevindt. Zoodra de stoet het dorp binnentreedt, hoort men allerwege het knallen van geweer- en pistoolschoten, want ook deze zijn bij iedere eenigszins deftige bruiloft onmisbaar. Hoe rijker en aanzienlijker het jonge paar is, des te meer kruit wordt er verschoten. Zonder kerkelijke inzegening zou geen Elzasser, hetzij Katholiek of Protestant, zijn huwelijksleven willen aanvangen. Van de kerk begeeft men zich rechtstreeks naar de herberg, waar de bruiloften in den regel gehouden worden. Daar bevindt zich reeds de „noodiger ter bruiloft,” die thans de rol van ceremoniemeester op zich neemt en ijverig zijn best doet om de gasten te vermaken. Na een stevigen maaltijd, die met den uitmuntendsten eetlust gebruikt wordt en met overvloedige teugen van het smakelijke Straatsburger bier wordt bevochtigd, komen de vrienden en betrekkingen met de geschenken aandragen. Hierop gaat men lustig aan het dansen en drinken en vaak wordt de pret nog een paar dagen lang voortgezet. Zelfs onder de minder gegoede standen houdt men er van om goede sier te maken en de gasten lang te doen genieten bij een bruiloft, en als wij denken aan den zwaren arbeid, die den gasten straks weer wacht, en aan den ijver, waarmee zij dien volbrengen, dan misgunnen wij het hun niet, dat hun zoo van tijd tot tijd de gelegenheid aangeboden wordt om den beker der vreugde tot den bodem toe te ledigen.

UITSTAPJES IN HET ZUIDEN VAN FRANKRIJK.**1. DE CEVENNEN.**

Het Zuiden en bepaaldelijk de Zuid-Oostelijke streek van Frankrijk, waar de eenigszins donker getinte gelaatskleur en de schitterend zwarte oogen der bewoners reeds spreken van de warme Zuiderzon, waaronder zij leven, is in meer dan één opzicht hoogst merkwaardig. De geschiedenis en de natuur reiken hier elkander de hand om onze belangstelling in de hoogste mate gaande te maken en lokken ons om 't zeerst uit om er eene wijle rond te dwalen. Allereerst begeven wij ons naar de streek der Cevennen met hare wilde en romantische schoonheden. De bergen bereiken hier slechts een matige hoogte, de hoogste verheffen zich slechts drie à vierduizend voet boven de oppervlakte der zee, doch wat hun aan hoogte ontbreekt wordt ruimschoots vergoed door de majestueuse schoonheid hunner lijnen, het indrukwekkende karakter der stoute rotsgevaarten, het duizelingwekkende van hunne afgronden, de grootscheid van hunne woestenijen en bovenal door de treffende geschiedkundige herinneringen, aan deze rotsmassa's verbonden. Reeds in de Middeleeuwen, in de twaalfde eeuw kenmerkten zich de eenvoudige, krachtvolle bewoners dezer woeste bergstreek door hun gloeienden geloofsijver, gepaard aan een hardnekkigen weezin tegen alle mogelijke banden en boeien op godsdienstig gebied. De Albigenen en Waldenzen, die men de Protestanten van voor den tijd der Hervorming zoude kunnen noemen, hadden een talrijken aanhang onder deze bergbewoners, en toen het vuur der vervolging begon te woeden, waardoor de geloofsijver dezer secten nog te meer werd aangevuurd; toen er tegen hen kruistochten werden uitgeschreven, in den trant van die, waardoor men — maar tevergeefs — het Heilige Land aan de Turken had willen ontrukken, zochten duizenden een schuilplaats tusschen de bijkans ontoegankelijke rotsen der Cevennen. Geen wonder, dat de Hervorming onder deze bergbewoners met luiden bijval begroet werd. Vooral de gestrengte leer van Calvijn behaagde aanhunne eenigszins dweepzieke natuur. Toen in Frankrijk de vreeselijke godsdienst-

oorlogen woedden, waarin zooveel edel en kostelijk Fransch bloed vergoten is en zulk een zee van jammeren over het schoone land werd uitgestort, hadden vooral de bewoners van het Zuiden hieronder geweldig te lijden. De gruwelen, door de partij der Katholieken gepleegd, werden hun door de Calvinisten of Hugenoten met woeker betaald gezet. De staatkunde reikte de hand aan de godsdienstige dweepzucht bij beide partijen en gaf aanleiding, dat de strijd met schaars geëvenaarde felheid en hardnekkigheid een veertigtal jaren lang werd voortgezet. Het Edict van Nantes, door den schranderen en verdraagzamen Hendrik IV in 1598 ten gunste van zijne voormalige geloofsgenooten uitgevaardigd, verzekerde aan al de Protestanten in Frankrijk de vrije uitoefening van hun godsdienst en een aantal belangrijke staatkundige rechten, welke laatste hun echter door den krachtvollen staatsman Richelieu reeds in 1619 ontnomen werden. De vrijheid van godsdienst bleef hun echter gewaarborgd; zoodat de bewoners der Cevennen en der omliggende streken het zwaard, dat zij zoovele jaren lang ter handhaving en verdediging hunner rechten gevoerd hadden, in de schede konden steken. Ruim vijftig jaren later evenwel werd het weder ontbloot, en toen werden de Cevennen het tooneel van een strijd, die hun naam onvergankelijk gemaakt heeft in de historie. Het Edict van Nantes werd in 1685 door Lodewijk XIV opgeheven. Deze heerschzuchtige vorst, die geen macht in den staat nevens zich kon dulden, wilde ook geen ander geloof dan het zijne op Frankrijk's bodem zien bloeien. Nadat de koning eerst door gansche scharen van monniken, aan wier prediking hij kracht deed bijzetten door het vreeselijk zwaard zijner dragonders, deze »gelaarsde en gespoorde bekeerders'', tevergeefs gepoogd had de Hervorming alom te doen plaats maken voor het Katholicisme, nam hij tot de gewelddadigste maatregelen zijn toevlucht om het beoogde doel te bereiken. Met kerker- en gale straf werd ieder gestraft, die het durfde te wagen een Hervormde godsdienstoefening te leiden of te bezoeken. In dien tijd verlieten de Hugenoten bij honderdduizenden het land en zochten in den vreemde de zoo vurig begeerde vrijheid voor hun geloof. De bewoners der Cevennen echter waren besloten hun godsdienst tot den laatsten ademtocht te verdedigen en wijdten de bijkans ongenaakbare rotskloven hunner bergen tot kerken, waar zij God naar de inspraak hunner overtuiging konden

dienen. De felheid der vervolging prikkelde wederom hun geloofsijver en deed dezen zelfs tot dweeperij overslaan. Meer dan eens hadden gansche scharen Hugenoten, onder den opwindenden invloed hunner predikers, hemelsche verschijningen. Nu eens zagen zij scharen van engelen in de wolken zweven, met vlamrende zwaarden gewapend, en gereed hun bij te staan in den strijd, dan weder hoorden zij de lofpsalmen der hemellingen hun in de ooren klinken. Dan snelden de *Camisards*, zooals deze bergbewoners, hetzij naar hunne linnen kielen (*camises*), hetzij naar hunne nachtelijke overrompelingen van den vijand (*camisades*), genoemd werden, de legerscharen der tegen hen afgezonden Fransche maarschalken tegemoet, zonder vrees of siddering hun naakte borsten aan het moordende zwaard en lood hunner vijanden prijsgevend. Tegen hun wilde geestdrift en onstuimigen moed waren de overigens zoo dappere Fransche soldaten niet bestand, en herhaaldelijk werden dezen door de slecht gewapende en ongeregeld er op inhouwende bergbewoners op de vlucht geslagen. Evenmin als hunne voorvaderen ontzagen zij zich om wraak te nemen op hunne onderdrukkers, en vreeselijk moesten het de Katholieken in het Zuiden van Frankrijk ontgelden. Tweehonderd Katholieke kerken werden door hen in brand gestoken en vele priesters en leeken meedoogenloos vermoord. De Fransche vorst, die destijds op het toppunt zijner macht stond en voor wien geheel Europa sidderde, bleek tegen de arme *Camisards* machteloos te zijn. Wel werden zij door de legers, die tegen hen afgezonden werden, geducht in het nauw gebracht, maar zij wilden van geen onderwerping of overgave hooren. Eerst toen aan de overgeblevenen der dappere strijders vrije aftocht was toegestaan, hield de strijd van zoovele jaren op. De godsdienstijver bleek echter onder de overgeblevenen nog niet uitgedoofd. In hun midden oetenden zich de leeraars, die, toen er kalmer tijden aanbraken, den Franschen Hugenoten tot predikanten en voorgangers waren. Het Hervormd geloof bleef alzoo in Frankrijk, hoezeer geducht verzwakt, bestaan, en vooral in het Zuiden bleef het talrijke aanhangers tellen. In den aanvang dezer eeuw, na de herstelling der Bourbons in Frankrijk, ontwaakte het onzalige spook der godsdienstige onverdraagzaamheid op nieuw uit den sluimer en wederom werden de Cevennen en de omliggende streken hierdoor geducht geteisterd.

Zoo getuigen de wilde rotsmassa's van dat gebergte niet alleen van de geweldige krachten der natuur en van den strijd der elementen, die tot hare formatie aanleiding heeft gegeven, maar ook van den niet minder fellen strijd der menschelijke hartstochten, die er in het verledene heeft gewoed, en terwijl de aanschouwing van de grootsche gewrochten der natuur den bezoeker dezer streek tot aanbiddende bewondering stemt, voelt hij zijn hart door een naamloozen weemoed overmeesterd bij de gedachte aan het bloed en de tranen, die op deze rotsen gestort zijn. Hartverheffend echter is hierbij de gedachte, dat ook van de laatstgenoemde worstelingen de uitkomsten op het gebied des geestes vaak even heerlijk en schoon zijn, als de gewrochten der natuur, die de vrucht zijn van den geweldigen strijd der elementen.

2. PETRARCA'S LIEVELINGSPLEK.

Wij bevinden ons in Provence, het vaderland der aloude troubadours of minnezangers, die in de middeleeuwen door Frankrijk en de naburige landen rondtrokken en op de burchten der ridders leven en vroolijkheid aanbrachten door hunne zangen, vol gloed en liefelijkheid, de lievelingen der schoone jonkvrouwen en der bejaarde edelvrouwen, in hun bloeitijd de hoog gewaardeerde gasten, overal, waar zij zich vertoonden. Wij verbazen ons er niet over, dat deze streek rijk was aan dichters, en dat deze zoo vol vuur en geestdrift de snaren konden tokkelen, ter eere van hun rijk gezegend, zuidelijk vaderland. Wij ademen er een lucht in, zoo geurig, dat de borst ons zwelt van weelde en genot. De geuren van het lavendelkruid, van de bloesems der olijven en amandelboomen vereenigen zich hier om de lucht te balsemen en te kruiden. De hemel is zoo helder, zoo vriendelijk blauw en de zon glanst zoo helder, dat een onuitsprekelijk gevoel van levenslust ons door het bloed gaat tintelen. Jammer, dat de sloopende hand van den mensch hier zoo geducht werkzaam is geweest en zoovele prachtige bosschen, die de hellingen der bergen zoo heerlijk sierden, roekeloos omgehakt heeft. Hierdoor stortten de regenstroommen, tot beken en rivieren aangegroeid, verwoestend en vernielend van de bergen naar beneden, de vruchtbare aarde meeneemend in hun vaart en slechts een steenachtigen bodem achterla-

tend. Gelukkig hebben de regen en de zonneschijn hun verweerden invloed op de steenen doen gelden, zoodat een deel daarvan in stof is omgezet, waarvan de landbouwer partij weet te trekken tot het teelen van meekrap, het eenige gewas bijkans, dat men in de dorre gedeelten van deze streek aantreft. In het voorjaar ruimt men de grootste steenen weg en graaft groeven van ongeveer drie voet breed en even zoo diep. Deze groeven worden met losse aarde aangevuld en de meekrapwortels, ter diepte van een voet, daarin gelegd. Als het lof der wortels begint te verwelken, snijdt men het af en graaft het product uit den grond. De wortels worden op zeilen uitgespreid en in de zon gedroogd; hoe fijner zij zijn, des te schooner is de verfstof, welke men er uittrekt. Als de wortels droog zijn, worden zij met helder water afgespoeld. Dit mag evenwel niet te spoedig geschieden, daar er anders te veel kleurstof zou opgelost worden. In den herfst krijgt de geheele landbouwende bevolking een rozeroode kleur, ten gevolge van het bereiden der kleurstof. Ook in andere opzichten zien zij er dan zeer poëtisch uit, daar de mannen niets anders aan hebben dan een blauw hemd, en de vrouwen alleen een wit hemd dragen.

Het doel van onzen tegenwoordigen uitstap ligt in het gebergte. Wij spoeden ons naar de oevers van de rivier de Sorgue, die bij Vacluse uit een grot te voorschijn komt en in de gedaante van een snelvlietenden bergstroom zich tusschen de steile rotswanden naar beneden spoedt. Langs de Sorgue wast heerlijk geboomte, dat den bewoners van het plaatsje Isle een verkwikkende schaduw biedt. Zij weten hiervan uitmuntend partij te trekken; niet alleen om er voor hun genoegen onder te wandelen, maar ook om er onder te werken. Men ziet namelijk onderscheidene schoenmakers, schrijnwerkers, wagenmakers en andere ambachtslieden zich in het warme jaargetijde onder de boomen begeven, om daar hun arbeid te verrichten, waar het wel zoo frisch en aangenaam is als in hunne kleine en bedompte werkplaatsen.

Als wij Isle voorbij zijn, staan wij voor den hoogen rotswand, die het dorp Vacluse geheel afscheidt als 't ware van de buitenwereld. Hooge, steile rotsen, waarin geen boom wortelen kan slaan en geen grasscheutje kan groeien, omgeven de beroemde plek, waar Italië's beroemde dichter Petrarca zich afzonderde van de wereld, om zijne liefde en zijn lijden in onsterfelijke zangen te bezin-

gen. De laurierboom, waaronder hij zoo vaak heeft zitten peinen, de nederige woning, waarin de dichter zoovele dagen gesleten heeft en die aan den voet van een overhangende rots stond, waarop men thans de bouwvallen van een oud kasteel vindt, zijn verdwenen. In plaats van Petrarca's hut heeft men een nieuwmodisch steenen gebouwtje gesteld en een jonge laurierboom neemt de plaats in van dien, welke getuige geweest is van des dichters gepeinen en droomen.

Als men de brug over de Sorgue overgegaan en een tuinmuur omgeloopen is, ziet men de donkere, diepe rotsspleet, waarin zich een geweldige rotskegel juist bij de bron van de Sorgue verheft. Deze bron is een waterbekken onder een grot, van geringen omvang, maar van een onpeilbare diepte. De oppervlakte van het water is zoo spiegelglad, dat men wanen zou met een stilstaanden pool te doen te hebben. Een reeks met mos begroeide klippen beproeven als 't ware het water den uitgang te beletten, maar dit weet zijn weg tusschen dezen door en er over heen te vinden, om zich met pijlsnelle vaart in de diepte te storten. Als door een tooverslag is het donkergroene kalme water van de bron veranderd in een stroom, die zich bruisend en kokend naar beneden rept. Met geweldige sprongen vliegt het water van klip tot klip; het is alsof men een tijger ziet, die zich met bliksemsnelheid op zijn prooi werpt. Het schuim vliegt naar de hoogte en vormt, in miljoenen deeltjes gescheiden, een kolom van damp, alsof de rivier boven een onderaardsch vuur aan het koken gebracht wordt. Men hoort een geluid als van de branding der zee, want honderden malen wordt het bruisen van den stroom door de rotsen in den omtrek weerkaatst. Eenige honderden schreden verder in de diepte wordt het water kalmer en weerkaatst op verrukkelijke wijze het zonlicht in zijn heldergroenen schoot; hier en daar nog slechts rept zich een vlok schuim er over heen, die, uit de verte gezien, op een snel zwemmende zeemeeuw gelijk. De rivier beschrijft bij het eerste huis van het dorp, dat naar het afgesloten dal (Vaucluse = *vallis clausa*) zijn naam draagt, een scherpe bocht en verdwijnt dan uit ons gezicht.

Een diepen indruk maakt op den beschouwer de duizelingwekkende hoogte van de rots bij de bron, en niet minder voelt hij zich aangegrepen, als hij een blik werpt in de onpeilbare diepte

der bron. Hij ziet in dit treffende natuurtooneel een afspiegeling van het geheimnisvolle menschenhart met zijne onpeilbare diepten, dat overvloeit, als het vol is, en waaruit, evenals uit deze rots, zoo plotseling een stroom van vreugde of van bittere smart te voorschijn komen kan. Dit dal was als het ware voor den dichter met zijn nameloos diep gevoel geschapen. Hier leefde Petrarca; hier gaf hij zich geheel aan zijne wetenschappelijke overpeinzingen en aan zijn dichterlijke geestdrift over. Petrarca is een der beroemdste geleerden en de zoetvloeiendste, hoezer dan ook niet de rijkste en weelderigste, dichter van Italië, die door zijn minnepoëzie een verbazenden invloed uitgeoefend heeft zoowel op de letterkunde van zijn eigen volk, als op die van andere natiën. De tijd zijner geboorte valt in het begin der veertiende eeuw. Het waren destijds stormachtige dagen in het schoone Italië. De strijd tusschen de Guelfen en de Ghibellijnen, de voorstanders en de tegenstanders van de wereldlijke macht der Pausen, was op het hevigst. Zijn vader was een gematigd Ghibellijn en werd om zijne staatkundige gevoelens in 1302 uit Florence naar Arezzo verbannen. Hier werd Francesco Petrarca in 1304 geboren. Toen de knaap den leeftijd van vier jaren bereikt had, verhuisde het gansche gezin naar Avignon, in het Zuiden van Frankrijk, waar destijds de zetel der Pausen gevestigd was, nadat deze onder Frankrijk's invloed gekomen waren. In het naburige Carpentras ontving Petrarca met zijne broeders en zusters zijne eerste opvoeding. Als kind reeds was hij een waar wonder van kennis, geleerdheid en dichterlijken aanleg. De oude Latijnsche schrijvers waren zijn meest geliefkoosde leetuur. In het jaar 1328, dus op veertienjarigen leeftijd, ontmoeten wij den jeugdigen dichter aan de universiteit te Montpellier, waar hij verre boven al zijne medestudenten uitblonk. Tot 1326 toe wijdde hij zich, zoowel hier als aan de beroemde hoogeschool te Bologna, aan wetenschappelijke studiën toe, om zich daarna met verdubbelden ijver op de poëzie toe te leggen.

Om in zijn levensonderhoud te voorzien trad France co in 1326 te Avignon in den geestelijken stand, en kwam in groot aanzien bij de aanzienlijke prelaten en andere hooggeplaatste personen, die het pauselijke hof uitmaakten. Op goeden Vrijdag van het jaar 1327 zag hij voor het eerst de schoone Laura de Noves in

een der Avignonsche kerken en vatte voor haar die gloeiende , hartstochtelijke en tegelijk hopelooze liefde op, waaraan hij in zijne zoetvloeiende gedichten zulk een wonderschoone uitdrukking heeft gegeven. Hopeloos was deze liefde van beide zijden; Petrarca's geestelijke betrekking maakte hem het huwen onmogelijk, en zijne eigene eerzucht zoowel als die van zijne geliefde verbood hem deze vaarwel te zeggen; Laura was sedert 1325 gehuwd met Hugo de Sades en te streng van zeden om ontrouw te worden aan haar echtgenoot. Het gevoel, dat beiden voor elkander koesterden, bleef dus binnen de perken der reinste zedelijkheid, hetgeen de bekoorlijkheid er van niet weinig verhoogt. Petrarca zocht voor de smart der liefde, die zijn boezem verscheurde, troost bij de wetenschap en de poëzie; Laura's hoogste genot was, den aangebedene harer ziel steeds hooger te zien stijgen op den trap der eer en des roems. Onsterfelijke verdiensten verwierf Petrarca zich ten aanzien van de studie der classieke schrijvers door zijne pogingen om haar weer in eere te brengen en niet minder door zijne ontdekking van onderscheidene oude perkamenten, met de beroemdste werken der Oudheid beschreven. Na jaren lang gereisd te hebben en het pauselijke hof met zijne gaven als geleerde en als diplomaat gediend te hebben, zonderde hij zich een tijd lang geheel van de wereld af, om in het straks beschreven dal van Vaucluse, bij de bron van de Sorgues, zich in ongestoorde rust aan de beoefening der wetenschap toe te wijden en zijn altijd even vurige liefde voor de bekoorlijke Laura in een reeks van zangen uit te storten.

Toen de senaat van Rome en het bestuur der Parijsche hoogeschool hem tegelijkertijd het hoogste ereblijk van die dagen, den lauwerkrans, voor zijne verdiensten als dichter wilden verleen, begaf hij zich naar Rome en werd daar op den eersten Paaschdag van het jaar 1341 op het Capitool plechtig gekroond en door de bevolking met luid gejubel als den vorst der dichters uitgeroepen. Hiermede had hij het hoogste doel zijner eerzucht bereikt. Vol dankbaarheid legde hij de dichterkroon neder aan den voet van het altaar der St. Pieterskerk te Rome. Zijn hierop gevolgde reis door Italië was een ware triumftocht. Behalve eer, vielen hem ook de schatten der aarde in de rijkste mate ten deel, daar de paus zich beijverde om den alom gevierden dichter

tot de aanzienlijkste en voordeeligste kerkelijke waardigheden te verheffen, die hij bekleeden kon, zonder daardoor tot bepaalde werkzaamheden in dienst der Kerk geroepen te zijn. Petrarca kon zich dus naar hartelust aan zijne geliefde wetenschap en poëzie toewijden, en doorleefde te Avignon, bij Vaucluse en op zijne reizen schoone en genotvolle dagen. De gunst, waarin hij stond bij de aanzienlijkste prelaten en de hoogstgeplaatste personen van zijn tijd, was oorzaak, dat hij overal met de levendigste ingenomenheid ontvangen werd en dat de schatten van wetenschap, kunst en fraaie letteren, die destijds in de kloosters bewaard werden, zonder eenige bedenking voor hem ontsloten werden. In 1345 bood de Paus hem de bisschoppelijke waardigheid aan, doch de dichter wees dit aanbod van de hand en vergenoegde zich met de aanzienlijke en voordeelige betrekking van domheer te Parma, waar hij in het gezelschap van zijn hooggeplaatsten vriend Azzo da Correggio gelukkige dagen doorleefde.

Petrarca was innig aan de Katholieke kerk gehecht, maar, gelijk vele groote mannen van zijn tijd, geen voorstander van de wereldlijke macht der Pausen, en kenmerkte zich in vele zaken door een zeer onbevooroordeelden en vrijen geest. De beginselen der oude classieke schrijvers, met wie hij dweepte, waren hem in merg en bloed gedrongen, en zijn hart gloeide van geestdrift voor de fiere en wakkere republikeinen van het oude Rome. Als een reus stak hij boven zijn bekrompen tijdgenooten uit. De sterrewichelarij, het zoeken van den steen der wijzen; met het doel om goud te leeren maken, en ander bijgeloof van zijn tijd werden door hem geminacht en bespot. Cola di Rienzi, de welsprekende volksredenaar, die tijdens het verblijf der Pausen te Avignon er naar streefde om de hoofdstad der Kerk tot een republiek te maken in den trant van het oude Rome en dit ideaal ook gedurende eenigen tijd wist te verwezenlijken, vond bij hem warme ingenomenheid en sympathie. Hij bezong diens vrijheidslievend streven in bezielde gedichten, ten gevolge waarvan de vriendschap, welke de Pausen en enkele kardinalen hem toedroegen, eenige verkoeling onderging, hetgeen Petrarca, die zeer gevoelig was voor de gunst van de grooten der aarde, vrij hard viel om te dragen. De donkerste schaduw echter op zijn levenspad was de dood van zijn aangebeden Laura. Hij zag haar in 1347 bij

een bezoek te Avignon voor het laatst. In het volgende jaar stierf zij aan die ontzettende ziekte, de zwarte dood geheeten, welke destijds in Europa woedde en waardoor geheele streken ontvolkt en honderdduizenden ten grave gesleept werden. Een geweldige somberheid maakte zich van Petrarca's gemoed meester, doch wederom vond hij verzachting voor zijne smart in de studie en de poëzie, zoodat hij weer behagen begon te scheppen in het verkeer met de aanzienlijke kringen van zijn tijd en vele jaren achtereen in de toenmalige middelpunten der beschaving de ziel was van allen, die de wetenschap, de kunst en de letteren liefhadden. De laatste jaren van zijn leven bracht hij in het kleine dorpje Arquà, bij Padua in stille afzondering door, rusteloos zich toewijding aan geleerden arbeid en ter verpoozing zijn gevoel uitstortend in zoetvloeiende verzen. Hier stierf hij den 18^{den} Juli 1374. Twee jaren geleden heeft men te Avignon en te Florence schitterende feesten gevierd ter eere van den beroemden dichter, en bij deze gelegenheid ondernamen een groot aantal vrienden der poëzie een bedevaart naar het stille Vaucluse met zijne romantische natuurschoonheden, die door den geest van Petrarca, welke hier voor de verbeelding rondwaart, als 't ware een hoogere wijding ontvangen hebben, gelijk het geval is met elke plek der aarde, waaraan grootsche, gezegende of aandoenlijke herinneringen verbonden zijn.

3. ORANJE.

Welk Nederlandsch hart klopt niet van edele fierheid bij het hooren van bovenstaanden naam, waaraan zooveel schoone en gezegende herinneringen voor ons vaderland verbonden zijn, en die ons aan zooveel karakteradel, edele zelfopoffering en belangeloze toewijding doet denken? Terwijl wij ons in het Zuiden van Frankrijk bevinden is het ons onmogelijk de kleine stad onbezocht te laten, waaraan ons Nederlandsch vorstenhuis zijn naam te danken heeft. Het is ons een behoefte een blik te werpen op haar tegenwoordige gèsteldheid en ons een wijle te verdiepen in haar verleden, ten einde ons het verband, hetwelk er tusschen dezen stadsnaam en den naam van ons vorstenhuis bestaat, helder voor den geest te roepen.

Oranje is, gelijk wij reeds deden opmerken, een kleine stad met nog geen tienduizend zielen, in het departement Vaucluse. Veel bijzonders is er aan de tegenwoordige stad, behalve hare fraaie, met fonteinen versierde pleinen en hare kerken niet te zien. Toch laat geen vreemdeling, die deze streek bereist, haar onbezocht, ook al heeft hij er niet die betrekking op als de Nederlanders. Men vindt er namelijk hoogst merkwaardige overblijfselen uit den oud-Romeinschen tijd, o. a. den prachtigen triumlboog naar den Romeinschen veldheer Marius genoemd, opgericht, naar men veronderstelt, ter eere van de door hem in het jaar 102 v. C. behaalde overwinning op de Teutonen, welke boog, die een breedte, lengte en hoogte heeft van twintig meters, van een prachtige bouworde is en voor een groot deel ongeschonden bewaard is gebleven. Ook de overblijfselen van een oud-Romeinschen schouwburg en van eene kunstig aangelegde waterleiding trekken ieders aandacht en getuigen er van, dat de stad onder het bestuur der Romeinen een zeer belangrijke en omvangrijke plaats moet geweest zijn.

In den riddertijd, tegen het einde der achtste eeuw, wordt het vorstendom Oranje voor het eerst, na het tijdperk der Romeinen, in de geschiedenis vermeld. Karel de Grootte schonk het aan een zijner ridders Guillaume de Cornet geheeten, ter belooning van diens heldhaftig gedrag in den strijd tegen de Arabieren of Mooren, die zich van Spanje hadden meester gemaakt en van daaruit ook Frankrijk onder hunne heerschappij trachtten te brengen. Telkenmale deden zij invallen in Frankrijk en het zou hun ongetwijfeld gelukt zijn daar vasten voet te krijgen, indien de Fransche ridderschap van die dagen, niet eene weergalooze dapperheid betoond had, welke aanleiding heeft gegeven, dat de wonderzuchtige overlevering zich van hunne namen en daden meester gemaakt heeft om deze op te kleuren en op te sieren en ze onsterfelijk in talloze ridderromans te doen voortleven. Het Prinsdom stond aanvankelijk onder de opperleenheerschappij van Duitschland en was herhaaldelijk in vereeniging met andere staten met den koning van Frankrijk in oorlog. Eerst toen Willem VIII van Châlons door Lodewijk XI gevangen genomen en in 1475 genoodzaakt was den leened aan dezen vorst te doen, werd het afhankelijk van Frankrijk. De zoon van genoemden vorst, Jan II,

bewees zijn koning Karel VIII gewichtige diensten in den oorlog tegen Italië en verkreeg ter belooning daarvan de volle en onafhankelijke souvereiniteit over het Prinsdom terug. Philibert, de zoon en opvolger van Jan II, moest echter al zijne krachten inspannen om zijne rechten te handhaven tegen koning Frans I, die een begeerig oog op het kleine vorstendom had geslagen. Hij koos daartoe de partij van den machtigen tegenstander des Franschen konings, Karel V, den beroemden keizer van Duitschland, streed dapper in diens leger en wist aldus zijn doel te bereiken. Ongelukkiger wijze stierf Philibert in 1530 zonder kinderen na te laten, zoodat het Prinsdom aan zijn eenige zuster Claude, die gehuwd was met Hendrik van Nassau, verviel. Sedert dien tijd werden de roemrijke namen Oranje en Nassau aan elkander verbonden. Hendrik's zoon, René van Châlons, was de eerste vorst uit het nieuwe stambuis, en na het sneuvelen van dezen vorst kwam Oranje bij testament aan den vollen neef van dezen vorst, den beroemdsten van alle vorsten, die over Oranje geregeerd hebben, aan Willem den Zwijger. De oudste zoon van den grondlegger onzer onafhankelijkheid, Filips Willem, was zijn wettige opvolger in de prinselijke waardigheid, maar daar deze prins door den Spaanschen koning in Spanje gevangen gehouden werd, voerde Maurits in zijn naam het bestuur over het Fransche vorstendom. De bekwame veldheer liet niet na de hoofdstad van het kleine land in behoorlijken staat van verdediging te brengen, zoodat zij bestand was tegen mogelijke aanvallen van de zijde der Fransche vorsten. Frederik Hendrik en Willem II bleven dan ook in het ongestoorde bezit van Oranje, doch toen de geweldige strijd uitbrak tusschen den heerschzuchtigen Lodewijk XIV en zijn grooten tegenstander, onzen beroemden stadhouder Willem III, werd ook dit vorstendom veroverd en bij Frankrijk gevoegd. Bij den vrede van Rijswijk echter, in 1697, waarbij Lodewijk XIV Willem III als koning van Engeland erkende, werd ook het prinsdom Oranje aan zijn rechtmatigen eigenaar teruggeschonken.

Bij den dood van Willem III, in 1702, maakte Lodewijk XIV, altijd er op uit om van de omstandigheden partij te trekken ter vergrooting van zijn rijk, zich onmiddellijk van Oranje meester, en van dien tijd af bleef het in bezit van Frankrijk, in weerwil van de aanspraken die de erfgenamen van het huis van Oranje,

prins Joan Willem Friso en de koning van Pruisen, Frederik I, er op deden gelden. Na de stormen der Revolutie, waaruit Frankrijk als één ondeelbaar geheel, krachtig en sterk te voorschijn kwam, werd het nauw en onafscheidelijk met Frankrijk vereenigd, en alleen de roemrijke naam, dien de Nederlandsche vorsten tot op den tegenwoordigen dag voeren, getuigt nog van hunne voormalige rechten op het afgelegen vorstendom.

4. AVIGNON.

Terwijl wij ons in het Zuiden van Frankrijk bevinden, gevoelen wij ons bijkans onweerstaanbaar gedrongen om ook een bezoek te brengen aan Avignon, de grijze, maar niet eerwaardige, stad, die, met het graafschap Venaissin, van het midden der veertiende tot aan het einde der achttiende eeuw een bezitting der Pausen was. De stormen der groote Revolutie van 1789 hebben ook hier op geweldige wijze gewoed en zijn oorzaak geweest, dat aan de pauselijke heerschappij over dit deel van Frankrijk een eind werd gemaakt en de stad met haar omtrek onder den naam van het departement Vaucluse bij den voortaan ondeelbaren Franschen staat werd gevoegd. Zeventig jaren lang, van 1309 tot 1377, is deze stad ook de residentie geweest van de Pausen, en dit tijdperk draagt in de geschiedenis den beteekenisvollen naam van »de zeventigjarige of Babylonische ballingschap der Kerk." Het was een treurig tijdperk voor de Kerk, een tijdperk van diep verval, jammerlijke twisten, verdeeldheid en zedeloosheid, en het was den waren vrienden van den godsdienst en de Kerk destijds even droef te moede, als den Joodschen ballingen eenmaal, toen deze in Babel vol nameloos heimwee treurden over den smaad en de schande, die over hen gekomen was, ten gevolge van de zonden en ongerechtigheden van hun volk en hunne leidlieden. Evenals in zoovele steden van Italië, die in vroeger dagen een groote rol speelden in de geschiedenis, ziet de bezoeker ook te Avignon de schimmen uit het verleden allerwege oprijzen voor het oog van zijn geest en hij geraakt geheel onder den indruk van de geweldige gebeurtenissen, die er eenmaal plaats gehad hebben. Reeds als men van verre het pauselijke kasteel aanschouwt, dat zijne tinnen en torens zoo hoog en zoo stout verheft, en zoo

kolossaal is aangelegd, dat het wel door een der Faraonen van Egypte gebouwd schijnt te zijn, gevoelt men zich dadelijk geheel en al, in 't verledene verplaatst, en deze indruk wordt hoe langer zoo sterker naarmate men dichter bij de stad komt en allerwege de sporen ontdekt van het leven en werken en strijden van het voorgeslacht.

In weerwil van de omstandigheid, dat de Heilige vaders er zulk een geruimen tijd hebben gewoond en de stad tot aan hare inlijving bij Frankrijk toe voortdurend ten verblijf strekte aan een groot aantal hooggeplaatste geestelijken, die er in naam van den Paus het bestuur over voerden, zag het er allertreurigst uit met den zedelijken en godsdienstigen toestand der bevolking. Reeds Petrarca klaagt in zijne brieven over den zedeloozen en woesten aard der bewoners, en hij noemt de stad, waarin destijds de Pausen hun verblijf hadden gevestigd, zonder omwegen het Babel der Christelijke wereld. In latere dagen hebben zij hun woesten en ruwen aard geenszins afgelegd, gelijk blijken kan uit het deerniswaardig lot van den vermaarden maarschalk Brune. Na den val van Napoleon I bood deze dappere veldheer zijne diensten aan Lodewijk XVIII aan, doch de dweepzieke bevolking van het Zuiden, waar hij zijn verblijf hield, was niet gezind den trouwen dienaar van den gevallen keizer ongedeed te laten vertrekken. Nadat hij in andere plaatsen met veel moeite aan de tegen hem gerichte moordaanslagen ontkomen was, viel het Avignonsche gemeen, op aansporing van eenige hooggeplaatsten, hem gedurende zijn verblijf in de stad op het lijf en bracht hem wreedaardig om het leven. Nog heden hebben de inwoners van Avignon in het gansche Zuiden een kwaden naam en de vreemdeling, die hun donkere oogen ziet, die als kolen vuurs schitteren en hun wilde en onstuimige gebaren gadeslaat, gevoelt zich niet al te best op zijn gemak in hun midden. Een van de voornaamste bedrijven, die te Avignon uitgeoefend worden, is het stoken van brandewijn, en de inwoners bewijzen zelven overvloedig eer aan hun fabrikaat. Deze omstandigheid draagt er ongetwijfeld veel toe bij dat hun aard zoo prikkelbaar, woest en ruw is. Reeds dadelijk, als men met de stoomboot uit het Noorden komt en te Avignon aanlandt, krijgt men een hoogst ongunstigen indruk van het volk. Als wilde katten werpt zich het gemeen

op de bagage der reizigers; ieder maakt zich van een deel er van meester, of de reiziger het goedvindt of niet. Hij moet zich aan hun tirannie onderwerpen en — waar het voornamelijk op aankomt — de met geweld opgedrongen diensten zeer duur betalen.

De straten der stad zijn, evenals dit gewoonlijk in de Zuidelijk gelegen plaatsen het geval is, nauw en donker, maar de meeste huizen hebben een deftig en aanzienlijk voorkomen, omdat zij van kolossale vierkante steenblokken zijn opgetrokken. Ongetwijfeld zijn vele woningen gebouwd van de bouwvallen der kloosters en paleizen, die in vroegere dagen zoo ongemeen talrijk waren te Avignon. Overal ziet men de overblijfselen van het grootsche, zij het dan ook niet roemrijke, verleden der stad. Met verbazing ziet men dikwijls door de openstaande huisdeur van een nederige woning op een kolossaal kloosterplein, omgeven met een zuilengang van een prachtige en indrukwekkende bouworde. Soms aanschouwt ziet men, als men een ijzer- of anderen winkel voorbijgaat, plotseling een stuk van een prachtig Gothisch gewelf, een altaar, dat vroeger dienst gedaan heeft, een sierlijk gehouwen predikstoel. Of men ziet met verbazing tussehen ruwe ijzeren staven of onoogelijke balen wol een goed bewaard gebleven Mariabeeld, in het hemelsblauw gedost en met een zwaard door het hart. Zoo vindt men bij elken stap als 't ware het verledene in het hedendaagsche Avignon terug.

Voor al het kasteel der Pausen is een merkwaardig gedenkteeken uit het grijs verleden. Een tal van eeuwen zien van dit reusachtig gebouw, weleer kasteel en paleis tegelijk, op den bezoeker neder. Geweldig, schrikwekkend is de indruk, dien men er van ontvangt. Het staat op den hoogsten top van de rots, aan welker helling Avignon gelegen is. De geweldige muren, slechts van eenige smalle spitsbogenvensters voorzien, en waarbij vergeleken de poort, in weerwil van hare ongemeene grootte, klein en nietig gelijkt, hebben iets vreeselijks, iets akeligs voor den beschouwer. Te vergeefs tracht de schoone zon van Provence met haar vriendelijken glimlach ook deze steenmassa's te vervroolijken; midden in den vriendelijken zonneglans, onder den schoonen azuren hemel blijven zij er even somber en dreigend uitzien. Het is alsof de geest van den nacht met zijne verschrikkingen zich er om-

heen heeft gelegerd en vast besloten is om er ten eeuwigen dage te blijven. Als een nachtmerrie drukt de aanschouwing van dit aloude kasteel den bezoeker op de borst, de lach verdwijnt van zijn lippen; sombere gestalten rijzen voor zijn geest op, een geheimzinnig huiveringwekkend gevoel maakt zich van hem meester.... Alles is even reusachtig, kolossaal in dit kasteel: het binnenplein, de trappen, de zalen. Het is, alsof het niet voor menschen, maar voor reuzen bestemd was, en alsof reuzen het gebouwd hebben, alsof zij het gehouwen hebben uit een enkele kolossale onmetelijk groote rots. De toren Trouillus laat men den vreemdeling slechts van buiten zien; het is hem niet gegund, de verschrikkelijke kerkers, die zich daarin bevinden, en waarin de Inquisitie hare slachtoffers bewaarde, folterde en vermoorde, met eigen oogen te aanschouwen. Deze kegelvormige toren heeft slechts één enkele opening en wel van boven. Het snerpnd gegil van de gepijnigden mocht niet in de stad worden gehoord, het moest breken tegen de gewelven van dezen ontzettenden kerker en door de opening aan het boveinde als een flauwe, gedempte zucht wegsterven boven de paleizen, waarin de prinsen der Kerk en de grooten der aarde zich volop baadden in de genietingen des levens, opdat deze niet zouden worden opgeschrikt uit hun weelderige rust, en niet zouden vernemen tot welk een prijs de eenheid des geloofs werd verkregen. In dezen toren heeft ook de beroemde Cola di Rienzi 1), die tijdens het verblijf der Pausen te Avignon, er naar streefde om te Rome de vrijheid en de kracht der oude Republiek te doen wederkeeren, jaren lang gesmacht, nadat hij zich vol goed vertrouwen onder de bescherming van den Paus had gesteld. Hem viel echter het voorrecht te beurt, dat slechts weinigen der in deze kerkers opgeslotenen mochten genieten, van weer in vrijheid te worden gesteld. Toen echter ondervond hij, dat niet alleen de gunst van de vorsten der kerk en der aarde, maar ook die der volksmenigte wuft en veranderlijk is als de wind. Dezelfde Romeinen namelijk, die hem eenmaal zoo uitbundig hadden toegejuicht en hem als den hersteller der ware vrijheid hadden bewierookt, keerden zich thans vol woede en verbittering tegen hem en scholden hem den

1) Vergel. bladz. 339.

bewerker van de twisten en de verwarring, die in de eeuwige stad heerschten. Tevergeefs poogde de volksleider de woeste menigte door de toovermacht van zijn welsprekend en geestvol woord te boeien en voor zich te winnen. Hij zag zich genoodzaakt tot de vlucht uit zijn paleis. Doch alras werd hij in weerwil van zijne vermomming herkend en wreedaardig vermoord.

Het kasteel, waaraan deze en zoovele andere grootsche en ontzettende herinneringen verbonden zijn, en waar de vorsten der Kerk eenmaal hun pracht en praal tentoonspreidden; waar het openbaar werd, dat de hoogstgeplaatsten onder de leidslieden op het gebied des geestes de genietingen des vleesches geenszins versmaadden; dit belangwekkend gedenkteeken van gebeurtenissen en toestanden, die eenmaal op de gansche wereld haar invloed deden gevoelen, heeft, gelijk zooveel aardsche heerlijkheid en luister, zijne glorie geheel zien voorbijgaan. Thans zien de eenmaal zoo prachtige zalen er vervallen en armoedig uit; thans bevinden zich in de vertrekken, waar eenmaal de donzen legersteden gespreid waren, onafzienbare rijen van onoogelijke kribben; thans weerklinken op die trappen, waarover in vroeger eeuwen de kostbare sleepgewaden der hooge geestelijken heenruischten, de zware stappen van de laarzen der soldaten. Een groot gedeelte namelijk van het voormalige Pauselijke kasteel is thans tot een kazerne ingericht.

Zowel de herinneringen door het oude kasteel in ons opgerezen, als de aanblik van den weinigen eerbied door het tegenwoordig geslacht voor dit belangwekkende historische gedenkteeken aan den dag gelegd, stemmen ons tot diepen weemoed. Het doet ons goed, die hoog gewelfde zalen en gangen, die ontzaglijke torens, die reusachtige trappen, weder te verlaten, en nadat de zware poort ons ontsloten is, weer de heerlijke, warme lucht van Provence in te ademen. Met welgevallen weidt ons oog van onze verhevene standplaats over den golvenden bodem van Frankrijk's Zuiden heen, en verkwikt zich met de aanschouwing van die schilderachtig schoone lijnen der majestueuse gebergten in de verte en van de Rhone, welker wateren langs den voet der rots zich voortreppen naar den oceaan; de wolkenlooze hemel welft zich boven ons als een azuren gewelf, en de natuur met haar steeds zich vernieuwendden glimlach schijnt ons ter onzer vertroosting

onder den weemoed, die onze ziel dreigt te overweldigen, toe te willen fluisteren, dat, welke heerlijkheid ook voorbijgaat, welke luister ook moge tanen, er een Heerlijkheid, een Majesteit is, een liefdevolle Almacht, die eeuwig, onveranderlijk dezelfde blijft.

5. HET ROLANDSHOL BIJ MARSEILLE.

In het Zuiden van de beroemde Fransche koopstad Marseille strekt zich een bergketen uit, waarin hier en daar spleten en kloven zijn van een ontzettende breedte en diepte, die meest allen leiden naar onderaardsche holen, waaronder er zich sommige bevinden van een kolossale grootte, terwijl andere tot nog toe bijna geheel onbekend gebleven zijn ten gevolge van de moeielijkheden, die men heeft te overwinnen om ze door die spleten en kloven te bereiken.

Een van deze onderaardsche ruimten is een bezoek overwaardig, zoowel om den eigenaardigen en treffenden aanblik, welken zij den bezoeker oplevert, als om de huiveringwekkende overlevering, welke er aan verbonden is. Om bij de opening, die toegang tot het bedoelde onderaardsche hol verleent, te komen, moet men over steile, naakte en puntige rotsen klauteren, en er niet tegen opzien om er een paar schoenen en een pak kleren aan te wagen, daar men zich allerwege scheurt aan de scherpe rotskanten en punten, zoodat zij ten laatste in flarden aan het lijf en de voeten hangen. Eindelijk komt men bij een cirkelvormige opening, die een doorsnede heeft van ongeveer vijf meters. Deze opening verleent toegang tot een langen, nauwen, steil naar beneden loopenden gang, welks wand zeer ongelijk is, vol uitstekende punten en rotsblokken, zoodat men er zich op voorbereid moet houden, dat men geen enkelen draad meer heel aan het lichaam hebben zal, als men den gang ten einde is. Er behoort moed toe om langs den steilen weg den tocht naar de onderwereld te ondernemen, en de bezoeker, na alvorens nogmaals een blik geworpen te hebben op de woestenij om zich heen, en op den onmetelijken oceaan, die zich van de hoogte aan zijn oog vertoont, voelt een huivering door de leden gaan, als hij neerziet in de duistere, geheimnisvolle diepte. Onophoudelijk moet hij met handen en voeten naar steunpunten zoeken, daar hij anders

spoediger naar beneden zou komen, dan hem lief was, en hij wellicht nooit weer het vriendelijke daglicht zou aanschouwen. Doch is het hem eindelijk gelukt heelsheids het eind van den gang te bereiken, dan wordt zijne moeite heerlijk beloond door een weergaloos treffend schouwspel, dat zich aan hem voordoet. Bij het licht der fakkels, waarvan hij zich voorzien heeft en die hij thans aansteekt, ziet hij een onderaardsche cirkelvormige zaal voor zich van een ontzaglijke uitgestrektheid, prachtig gewelfd, als een dier majestueuse heiligdommen, door den vromen zin van het voorgeslacht in zulk een talrijke menigte ter aanbidding van den Oneindige opgericht. Reusachtige zuilen verheffen zich stout en fier naar de hoogte en strekken het kolossale gewelf tot steun en de grot tot een prachtig en indrukwekkend sieraad.

Dit onderaardsche gewelf was in de 8ste eeuw, volgens de overlevering, het tooneel van een verschrikkelijke gebeurtenis. Vijftig Saraceenen waren uit Spanje of van de Afrikaansche kust naar het Zuiden van Frankrijk overgestoken om met hun geweldig en alom gevreesd zwaard op de Christenbevolking aldaar in te houwen en zich te verrijken met hunne schatten. Planderend, moordend en vernielend trokken zij rond door het lachende Provence, en verspreidden overal schrik en ontzetting onder de bevolking. Zonder zich te bekommeren om het voorschrift van den Koran, dat den volgers van Mohammed het gebruik van wijn en sterke dranken verbiedt, maakten zij ook van deze artikelen een ontzaglijken buit in het destijds zoo weelderige en welvarende gewest, met het voornemen om bij de eerste gunstige gelegenheid de beste er zich rijkelijk aan te goed te doen, en zich aldus schadeloos te stellen voor de onthouding, waartoe zij verplicht waren, als zij onder het oog hunner tegelijk geestelijke en wereldlijke overheden zich bevonden. Na eenigen tijd rondgezworven te hebben in het land, begaven zij zich naar het gebergte. Voor de zonen der woestijn had de aanblik der kale en woeste rotsen niets afschrikwekkends. Zij gevoelden er zich integendeel tehuis en zij maakten zich gereed om hier uit te rusten van hun vermoeienissen en eens duchtig te gaan genieten van den weggeroofden voorraad. De vrees bekreep hen echter, dat de Marseillanen niet nalaten zouden de vermetele roovers te gaan opzoeken en wraak te nemen wegens hunne gruweldaden. Met

blijdschap ontdekten zij dus den ingang der zoo even beschreven grot. Deze ingang was destijds ruim en breed, hooggewelfd en op stevige, door de natuur gevormde zuilen rustend. Zonder bedenken begaven de roovers zich in de onderaardsche ruimte, die hun zulk een uitmuntende gelegenheid aanbood om zich te verschuilen voor hunne vervolgers. In het volle gevoel van hun veiligheid gingen zij zich er toe zetten om te brassen en te drinken, en weldra vloeide de wijn en de sterke drank bij stroomen uit de zakken, vaten en kruiken, waarvan zij zich meester hadden gemaakt. Het kolossale hol weergalmde luid van hun woest getier; het was alsof de duivelen uit de hel zich tot een feestgelag hadden vereenigd, zoo rauw en schrill klonken de kreten der woestelingen. En steeds doller werd het getier, steeds ontzettender werd de opgewondenheid... Doch plotseling klonk er een slag en een gekraak zoo geweldig, dat hun wild gedruisch er door werd overstemd. Het was alsof de geest des wijns zelven er door verschrikt werd. Althans plotseling bedaarde hun getier en werd vervangen door een doodsche stilte. Sprakeloos, vol angst en ontzetting zagen zij elkander aan. Het vreeselijke gekraak hield aan. Het was alsof er geheele rotsmassa's op het gewelf van het hol neergeploft werden. Het gebergte dreunde en schudde tot op zijne grondslagen. Het moet den roovers geweest zijn, alsof de dag des oordeels gekomen ware en zij straks voor den rechterstoel des Profeets zouden geroepen worden om zich te verantwoorden wegens hun woeste en roekelooze overtreding van zijne geboden. Zij drongen naar de opening, waardoor zij den onderaardschen tempel waren binnengekomen. Doch zij zien, zij voelen geen opening meer. Er had een bergstorting plaats gehad, waardoor het hol met geweldige rotsblokken was afgesloten. De berggeest had zich belast met het bestraffen hunner gruwelen. De fakkels, welke zij bij zich hadden, gingen uit. Een tastbare duisternis omgaf hen. Zij tasten en zoeken naar een spleet in de wanden van het hol, maar tevergeefs. Levend bevinden zij zich in hun graf.

Eerst geruimen tijd later, toen een aantal kruisvaarders bezig waren zich in te schepen op de Marseillaansche kust, ten einde de Saraccenen op hun eigen gebied te gaan bestoken, drongen eenige rondzwerfende krijgslieden door den tegenwoordigen ingang,

die zich inmiddels gevormd had, toevalligerwijze het hol binnen en ontdekten de wijnkruiken en zakken, de wapenen en geraamten van de vijftig levend begraven roovers.

6. OP DEN SPOORTREIN DOOR DEN TUNNEL VAN DEN MONT-GENIS.

Men kan het spoedig bemerken, wanneer men zich met den spoortrein door het Zuid-Oosten van Frankrijk naar Italië begeeft, als men Savoye nadert. De bergen worden hooger, steiler, stouter, indrukwekkender, romantischer van vorm; in plaats van de zachte, vriendelijke tint, die over de Provençaalsche ligt, komt een waas van somberheid en ernst; het veelkleurige groen houdt op en in plaats daarvan komen de donkere dennenwouden langs de hellingen der bergen en vaak zelfs hunne toppen kronende; allerwege zien wij de kristalheldere wateren der bergstroomen en stroompjes zich met snelle vaart naar beneden reppen tusschen de rotsspleten en kloven door. Hier en daar ziet men nog slechts een eenzame hut aan weerszijden van den weg; heel in de verte ontdekt men nu en dan een armoedig gehucht; het geluid van de klokjes der kudden, die in het gebergte grazen, wordt al zeldzamer en zeldzamer. Wij bevinden ons midden in het gebergte met zijne eigenaardige, trotsche, wilde, majestueuse schoonheden.

Hoe verder wij komen des te steiler en stouter worden de rotsmassa's; hier en daar nog slechts kronkelt zich een smal voetpad naar beneden in de dalen; allerwege vertoonen zich de sporen van den geweldigen strijd, dien de mensch hier te strijden heeft gehad met de natuur, om zich een weg te banen te midden van hare reusachtige en majestueuse scheppingen. Al hooger en geweldiger worden de rotsblokken, waartusschen wij doorvliegen, hoe langer zoo enger wordt de opening, waartusschen de spoortrein zich beweegt, eindelijk sluiten zij geheel aan elkander en vormen een geweldigen rotsmuur, waarvoor het stoomros gedwongen zal zijn halt te houden. Inderdaad vermindert het zijn vaart; het schril gefluit weerklinkt, honderdmaal door de rotswanden weerkaatst; de ijzeren wielen slepen knarsend over de rails, — wij zijn te Modano, het laatste station vóór den tunnel van den Mont-Cénis, juist aan den voet van deze vermaarde rotsmassa gelegen.

Voor al sedert Napoleon I den beroemden weg over dezen berg heeft doen aanleggen, die hem in de gelegenheid stelde zonder veel moeite zijne legerscharen uit Frankrijk naar Italië te voeren, is de Mont-Cénis algemeen bekend en de meest gebruikte verbinding tusschen deze beide landen geworden. Deze weg is nagenoeg 4 uren lang en ruim 5 meters breed. Hij is zigzagsgewijze aangelegd, en hierdoor zijn de hellingen zoo gering geworden, dat hij zonder veel bezwaar kan begaan en bereden worden, en toch bevindt men zich op het hoogste gedeelte des wegs, ruim tweeduizend el boven de oppervlakte der zee. Een groot aantal kleinere en grootere gebouwen langs den weg bieden den reizigers, als zij door sneeuw- of andere stormen worden overvallen, een toevluchtsoord aan. De Benedictijner monniken, die op zoovele punten van de Alpen zich door hunne vriendelijke en liefderijke zorgen voor de reizigers zoo verdienstelijk maken, bezitten ook hier eene inrichting, waar zij reeds menigeen van den dood hebben gered of andere belangrijke diensten hebben bewezen. Men houdt het er voor, dat Hannibal, de vermaarde veldheer der Carthagers en de gezworen vijand der Romeinen, door de passen van den Mont-Cénis dien meesterlijken tocht over de Alpen gemaakt heeft, die terecht zoo beroemd is geworden in de oude krijgsgeschiedenis, en dat ook de oudste vorsten, die over Frankrijk geregeerd hebben, onderscheidene malen hunne legers over deze rotsmassa's hebben doen trekken, om in Italië bevrediging te verschaffen aan hun eeroovering. Al de roemrijke herinneringen echter, die zich aan dezen berg verbinden, worden overschaduwed door de glansrijke zegepraal, welke de menschelijke geest in zijne ingewanden over de natuur behaald heeft, door den aanleg van den beroemden tunnel, waardoor het mogelijk is geworden om zonder noemenswaard ophoud zich door het vlugge stoomros uit het schoone Frankrijk naar het lachende Italië te laten vervoeren.

Alvorens den tunnel in te stroomen toeft de trein een klein uur te Modano. Een bonte menigte reizigers, Italianen en Franschen, Engelschen en Russen, en tot allerlei andere natiën behoorende, stapte uit de ruime coupés van de wagons der eerste klasse, de eenige, die op dit traject in gebruik zijn. De grensscheiding tusschen Frankrijk en Italië bevindt zich ongeveer in het midden

des tunnels, daarom heeft men het bureau der douane te Modane gestationeerd, en de reizigers worden met beleefd gebaar verzocht zich naar de zalen, voor de visitatie bestemd, te begeven en hunne koffers te openen.

Modane ligt in een dal, dat nauwelijks een uur in omtrek heeft en van alle zijden door hooge en steile rotsmassa's is ingesloten. Het verweerde gruis der rotsen ligt tot in de onmiddellijke nabijheid van den ijzeren weg. Reeds vroeg in den namiddag is de zon voor de bewoners achter de hooge bergen verdwenen, die door hun donkere schaduwen er reeds schemering en duisternis doen heerschen, als het op hooger of meer open gelegen plaatsen nog volle dag is. Hier is de ingang van den Mont-Cénis-tunnel; in deze woestenij, waar zich slechts een klein getal woningen bevindt, staat thans het kolossale station, dat het punt van verbinding tusschen Frankrijk en Italie vormt.

Nadat de visitatie is afgelopen nemen wij onze plaats in de rijtuigen weer in. De lampen zijn aangestoken, de assen der wagens worden nog eens nauwkeurig nagezien, een beambte laat zorgvuldig het oog gaan over den ganschen trein, de hulplocomotief, die den ander, welke er reeds voorgespannen is, helpen moet om ons door den tunnel te brengen, wordt vastgehaakt, de stoomfluit giert, wij gevoelen een kleinen schok, en — voorwaarts gaat het. De meeste reizigers geraken in een toestand van spanning. Men kijkt naar alle zijden uit, terwijl de trein langzaam voortgaat, maar ontdekt niets van den ingang des tunnels, daar de weg zoozeer rijst, dat deze ongeveer tweehonderd voet hooger ligt dan het station Modane, hetwelk ook reeds een vrij hoog punt is. De weg maakt nog twee hoog opgaande krommingen, alvorens zich aan de baan door den tunnel aan te sluiten. De locomotieven rollen niet meer met die vervaarlijke snelheid, welke anders hare bewegingen kenmerkt, zij klimmen met moeite naar boven; reeds zien wij de daken der huizen van Modane op dezelfde hoogte als de spoorweg; weldra liggen zij diep beneden ons. Een gillend gesluit klinkt ons in de ooren; het is alsof men de angstkreet van een mensch hoort, die eensklaps uit het heldere daglicht in de stikdonkere duisternis wordt geworpen. Wij zien achter ons nog een flauw schijnsel van het licht, doch alras bevinden wij ons in de zwarte duisternis. Wij zijn nu in den tunnel, en den meesten reizigers wordt het wonderlijk te

moede. Het is geen bepaalde vrees, die hen bezielt, maar een onbestemd gevoel van angst; het besef, dat men weerloos overgeleverd is aan de machten der natuur; dat geen menschelijke hand hulp zou kunnen bieden, als de geweldige rotsmassa boven ons eens instortte. Ieder rotsblok, waaronder wij doorgaan is, om zoo te zeggen, meester van ons leven, en — de natuur zou zich wel eens kunnen wreken op den mensch, die de vermetelheid gehad heeft om door te dringen in den geheimnisvollen schoot harer bergen, die majestueuse gewrochten van hare scheppende macht. Men laat de raampjes naar beneden; een warme, vochtige luchtstroom die het ademen eenigszins bemoeilijkt, dringt er binnen. Het is niet mogelijk de wanden of het gewelf van den tunnel te zien, zoo vreeselijk dik is de duisternis. Men ziet niets dan de geweldige massa's rook en damp, door de locomotieven uitgestooten, en die op zonderlinge en grillige wijze verlicht worden door het licht binnen in de rijtuigen, waardoor zij als een geheimnisvolle geesteschaar met onhoorbaren vleugelslag voorbij de rijtuigen heenvliegen. Men hoort het vreeselijk ratelen der locomotieven en voelt bijna de geweldige kracht, die zij uitoefenen moeten om den trein tegen de helling des tunnels op te werken, eene helling, die meer dan vierhonderd voet bedraagt. Van tijd tot tijd is het, alsof zij neiging hebben om den arbeid te staken, alsof zij niet meer voort kunnen komen, maar dan volgt er weer een krachtige ruk, gepaard met een rochelend gesteun, als van een reus, die zijne laatste krachten samenraapt in den strijd, en voort stoomt de trein weer door de ingewanden van het gebergte.

Wij kunnen niet nalaten even een blik te werpen op onze medereizigers, om te zien, hoe zij zich houden op dit gedeelte van de reis. De dames ziltten met den zakdoek voor de oogen en laten van tijd tot tijd een benaawd kuchje hooren; blijkbaar zijn zij zenuwachtig en gejaagd. De Fransche heeren zijn even levendig, beweeglijk en druk als altijd. Hun mond staat geen oogenblik stil; zij zijn onuitputtelijk in het medeelen van allerhande bijzonderheden betreffende het maken van den tunnel; zij zijn er fier op, dat hun natie er zooveel toe heeft bijgedragen om het groot-sche werk te doen aanvangen en ten einde te brengen. De Engelschen verbergen onder hun onverstoobar slegma wat er in hun binnenste omgaat. De Duitschers beginnen een »*gemüthlich*»

gesprek, dat echter niet recht vlotten wil, te minder, daar men hen, ten gevolge van het geraas, dat de trein maakt, niet goed verstaan kan.

Inmiddels zijn wij reeds twintig minuten in den tunnel. De lucht schijnt hoe langer zoo zwaarder en de adembaling benauwder te worden; een paar kleinen in de coupé wordt het nu te bang om het hart; zij beginnen huidkeels te schreien, tot groote verontwaardiging van de Engelschen, die zich niet begrijpen kunnen, wat de menschen met zulke lastige dingen, als zenuwen zijn, toch uitstaande willen hebben.... Eensklaps voelen wij een geduchte verandering in de vaart van den trein. Wij hebben het hoogste punt van den weg bereikt, en nu gaat het met bliksemsnelheid naar beneden, als willen de locomotieven de schâ van zoo even inhalen. In vliegende vaart snellen wij de kleine wachthuisjes met hunne lichten in den tunnel voorbij. Onwillekeurig komt de gedachte bij ons op: als de trein nu eens uit het spoor raakte, of als er eens een andere trein aankwam en tegen den onzen inreed!... Er hebben zich echter nog geen ongelukken van belang in dezen tunnel voorgedaan, dank zij de goede voorzorgsmaatregelen, welke er genomen worden. Eens slechts, een drietal jaren geleden, dreigden twee treinen tegen elkander in te rijden, doch het gevaar werd nog tijdig bemerkt en met veel inspanning gelukte het den machinisten ze tot staan te brengen, zoodat zij op een kleinen afstand van elkander bewegingloos stand hielden.

Na dertig minuten in den tunnel doorgebracht te hebben, zien wij van verre weer het flauwe schijnsel van het vriendelijk daglicht, hetwelk ons aankondigt dat wij de ingewanden der aarde spoedig zullen verlaten. Evenals een gevangen roofdier, dat zijne kooi ziet geopend en met forsche sprongen zijn vrijheid tegemoet rent, zoo vliegt de trein vooruit naar de opening, en evenals de schepelingen, die na een gevaarvolle reis vol vreugde zijn, als de kust in het gezicht komt, zoo staat thans de blijdschap over de weder-verschijning van het licht op aller gelaat te lezen. Nog eenige seconden, en wij zijn den benauwden tunnel uit; een zee van licht stroomt ons tegemoet de gouden glaas van den zonneshijn komt ons dubbel heerlijk voor; het groen der boschages lacht ons vriendelijk toe; verrukkelijk klinkt ons het klateren van de beekjes, die bergafwaarts stroomen, ons in de ooren. Het is alsof wij uit

het graf opgestaan zijn, en met wellust ademen wij de frissche, levenwekkende berglucht in. Wij vinden nu de reis door den tunnel een bron van genot; wij gedenken onze benauwdheid niet meer; wij zegenen haar omdat zij ons dubbele weelde doet smaken, nu het ons weer gegeven is Gods heldere hemel boven ons te zien en het schoone berglandschap, waartegen de dreigende rotsgevaarten zoo majestueus afsteken, te bewonderen. Wij zijn in het heerlijke Italië, dat zegt het Italiaansche wapen boven het station Bardonecchia, waar wij een vijftal minuten stil houden, welke wij ons ten nutte maken om nog eens den blik te werpen op de kolossale ingang tot den tunnel, die zulk een schoone zegepraal vertegenwoordigt van de menschelijke wetenschap, van zijn vernuft, werkenskracht en volharding.

Wij kunnen van den tunnel geen afscheid nemen, zonder een blik geworpen te hebben op den grootschen en bewonderenswaarden arbeid, waardoor hij tot stand gekomen is. De grootste moeielijkheid, welke men te overwinnen had, bestond ontegenzeggelijk in de ontzaglijke lengte, welke de onderaardsche gang moest hebben. Om deze zooveel mogelijk te verkorten, moest men de opening zoo hoog in den berg aanbrengen, als slechts eenigszins doenlijk was, en hierbij moest men rekening houden met de hoogte der hellingen waarlangs de spoortreinen zich zonder gevaar kunnen bewegen om de opening des tunnels te bereiken. Had men den ingang des tunnels gelijk gemaakt met den bodem der vallei, dan zou hij een geweldige lengte hebben gekregen en hierdoor zouden de kosten van den aanleg onevenredig groot geworden zijn.

Men maakte dus aan de Italiaansche zijde des bergs, bij Bardonecchia, de opening des tunnels ter hoogte van bijna dertienhonderd meters boven de oppervlakte der zee. De opening aan de Fransche zijde, dicht bij Modane, moest vrij wat lager aangebracht worden, opdat de lijn door den tunnel zich gemakkelijk zou kunnen aansluiten bij die, welke haar eindpunt had te St. Michel. Om het afvloeien der waters mogelijk te maken was het noodig, dat de tunnel een dubbele helling kreeg, naar de Noordelijke of Fransche, en naar de Zuidelijke of Italiaansche zijde. Het hoogtepunt beider hellingen moest noodzakelijk juist in het midden vallen, op gelijken afstand dus van de beide openingen, doch daar de zuidelijke opening het hoogste ligt, moest de helling naar deze

toe zeer gering zijn en niet meer dan een halve millimeter per meter bedragen. De opening bij Modane ligt ruim 1150 meters boven de oppervlakte der zee, en de geheele lengte van den tunnel bedraagt ruim twaalf duizend meters, d. i. bijna drie uren gaans, zoodat de helling in de Noordelijke richting zoo sterk mogelijk moest zijn. Zij bedraagt dan ook niet minder dan tweeëntwintig millimeters per meter, zoodat de locomotief hier een aanzienlijke hoogte heeft te beklommen.

Nadat men bepaald had, waar aan weerszijden van den berg de openingen zouden zijn, kwam het er op aan de noodige maatregelen te nemen om de gangen, die men van beide kanten tegelijk zou beginnen te graven, elkander juist in het midden te doen ontmoeten. Als men van weerszijden b. v. slechts een halven centimeter afgeweken was van de juiste richting, zouden de gangen in het midden des bergs zich op honderd en twintig meter afstands van elkander bevonden hebben, en het werk dus geheel mislukt zijn geweest. Om de richting, die men volgen moest, met volkomen juistheid vast te stellen, bepaalde men vooraf, door de nauwkeurigste driehoeksmeting, buiten om den berg heen, waarbij men gebruik maakte van elk uitstekend puntje, het loodrechte vlak, waarin de gang moest komen te liggen. Deze meting leverde groote moeielijkheden op, daar de berg zeer hoog en zijn top bijkans onbereikbaar is. Men kwam ze echter met inspanning van alle kracht te boven en kon eindelijk op het hoogste punt van den berg een wit kruis plaatsen, juist op het punt, waar de gangen beneden in elkander moesten loopen, en dit kruis bevindt er zich nog heden, als een nederig maar treffend gedenkteeken ter eere van de juistheid en betrouwbaarheid der wetenschap van de 19de eeuw. Nadat men hiermede gereed gekomen was, moest men met de uiterste nauwkeurigheid zorg dragen voor het bewaren der juiste richting, waarin men van weerszijden bij de doorgraving moest werken. Hiertoe plaatste men tegenover de openingen theodolieten ¹⁾ van een bijzonder sterk vermogen, juist in het verlengde van de aslijnen des tunnels. Men richtte de kijkers beurtelings naar een licht, dat aan het einde van de gangen zich

¹⁾ Een werktuig, van een kijker voorzien, dat bijzonder doelmatig is ingericht tot het juist meten van horizontale en verticale hoeken.

bevond, en juist in deze aslijn gehouden werd, en naar het kruis op den top, zoodat men de geringste afwijking dadelijk gewaar kon worden. En daar aan beide zijden deze voorzorg genomen werd, kon het niet anders, of de gangen moesten juist in de bedoelde richting komen te liggen en op het te voren berekende punt elkander ontmoeten.

Het doorboren van de rots geschiedde door middel van kolossale stalen boormachines, die door samengeperste lucht in beweging gebracht werden. Aan den oever van het riviertje de Arc bevonden zich de toestellen tot het samenpersen der lucht. Door het water werden zes groote raderen in beweging gebracht, die elk een vermogen hadden van tachtig paardekrachten. Deze brachten weer elk twaalf zuigers in beweging, waardoor op hoogst eenvoudige en vernuftige wijze de lucht werd samengeperst, zoodat telkens honderd negentien kubieke meters tot het volumen van zeventien werden gebracht. Deze zeventien kubieke meters oefenden dus een drukking uit van zeven dampkringen. De toestellen, waarin deze beweegkracht werd verzameld, bevonden zich in een afzonderlijk gebouw. Vier en twintig uren lang kon men haar daar, zonder noemenswaard verlies, bewaren en uit de toestellen door middel van pijpen langs de helling van den berg naar de werktuigen, tot het doorboren des bergs bestemd, heenleiden. In den tunnel leidde men deze buizen onder den bodem, om ze te beveiligen tegen de schade, die er aan toegebracht kon worden door de uitbarstingen, die er telkens plaats hadden, nadat de boren tot een zekere diepte waren doorgedrongen. Na de uitbarsting werd het rotsgruis verwijderd en begonnen de boren op nieuw te werken. Zoo vorderde men ongeveer twee meters en soms meer per dag, aan beide zijden tegelijk. Behalve de boor en het buskruit, deden natuurlijk ook het houweel en de moker ijverig dienst om den tunnel de noodige breedte en hoogte te geven. Had men dezen eenmaal verkregen dan werden de wanden zorgvuldig bemetseld en bepleisterd, ten einde het neervallen van steenbrokken te voorkomen. Naar gelang van de meerdere of mindere hardheid der rotslagen, waardoor men heen moest, ging het werk vlugger of langzamer van de hand. Door de kwartslagen kon men ternauwernood met het harde staal heen boren, en keer op keer braken de werktuigen. De kalklagen daarentegen leverden volstrekt geen moeielijkheid op

en men kon er bijkans met even groote snelheid in werken als in gewone aarde. De vrees, die men aanvankelijk koesterde, dat men nu en dan met onderaardsche watermassa's te doen zou krijgen, waardoor de voortgang van het werk zou worden gestuit, is gebleken ongegrond te zijn geweest. Van tijd tot tijd, ja, had er eenige doorsijpeling plaats, maar men wist dit water spoedig te verwijderen en de gaten te stoppen.

Deze tunnel is de langste, die er tot nog toe gegraven is. Die van de Nerthe, tusschen Marseille en Avignon, en die van Blaisy, bij Dijon, de grootste die er vroeger bestonden, zijn slechts vierduizend meters lang, zoodat die van den Mont-Cónis driemaal zoo lang is. Men vroeg zich bij den aanvang der werkzaamheden dikwijls angstig af, hoe zulk een lange gang van de noodige versche lucht voorzien zou worden, als de werklieden eenigszins gevorderd waren, en hoe men zou voorkomen, dat de reizigers stikten van de damp en den rook, als de spoortreinen er doorgingen. Aan het graven van loodrechte kokers om versche lucht aan te brengen viel niet te denken, daar deze een hoogte van vijftien à zestienhonderd meters hadden moeten hebben. Doch dezen waren ook niet noodig. De ingenieurs waren bij voorbaat verzekerd, dat na de voltooiing des tunnels de versche lucht er nooit zou ontbreken. Twee oorzaken werken samen om deze luchtverversching zoo volkomen mogelijk te maken. Vooreerst de grootere hoogte van de Noordelijke opening en het verschil van temperatuur aan de Fransche en de Italiaansche zijde. De lucht bij Bardonnecchia is veel warmer, dan die bij Modane en dus voortdurend geneigd om in den tunnel te dringen, daar deze ten gevolge van de groote hoogte der opening bij Modane eveneens als een schoorsteen werkt, die de niet onbelangrijke hoogte heeft van honderd acht en twintig meters.

Door het aanwenden van samengeperste lucht als beweegkracht had men zich tegelijkertijd op uitmuntende wijze in de gelegenheid gesteld om de arbeiders van de zoo onmisbare versche lucht te voorzien. Had men zich van stoomkracht bediend, dan zou dit een bepaalde onmogelijkheid geweest zijn; men had de lucht, die bedorven was geworden door de uitademing der arbeiders, het verbranden der steenkolen en de ontploffing van het buskruit, niet meer kunnen verwijderen uit den gang, allermint nadat deze eenige mijlen lang was geworden. De heer Someiller, een der ingenieurs

die bij het grootsche werk een hoofdrol hebben vervuld, had de werktuigen zoo ingericht, dat er bij elken zuigerslag een zekere hoeveelheid lucht ontsnapte, die geschikt was om ingeademd te worden. Iedere minuut werden er alzoo zes vierkante meters gezonde lucht, die, in vrijen staat gekomen, zich uitzette tot een volumen van twee en veertig vierkante meters, in het achterste einde van den gang gebracht. Was deze hoeveelheid ontoereikend, dan had men slechts de kraan om te draaien van een buis, die in verband stond met een afzonderlijken vergaarbak van lucht, en men had onmiddellijk aanvoer genoeg om geheel vrij te kunnen ademen. Door de uitzetting der samengeperste lucht werd de bedorven lucht uit het achterste gedeelte der gangen naar de openingen gedreven, daar zij echter door de drukking der zwaardere buitlucht, belet werd te ontsnappen, had men bij de openingen zuigwerktuigen aangebracht, waardoor zij geheel werd verwijderd.

De hoogte van den tunnel boven den bodem der vallei zou voor de ingenieurs, die met de uitvoering van het werk belast waren, een groote zwaarigheid hebben opgeleverd, indien zij genoodzaakt waren geweest om de noodige materialen met wagens en paarden tegen de hoogte op te voeren. Dit zou de onderneming zóó kostbaar gemaakt hebben, dat er aan de uitvoering bijna niet te denken zou geweest zijn. De reeds genoemde ingenieur Someiller wist zich echter ook uit deze moeielijkheid te redden. Hij liet een dubbel spoor aanleggen tegen de helling en bracht aan het hoogste punt een katrol aan, waaromheen een ketting liep. Aan de beide uiteinden der ketting waren wagens vastgehecht en wel op zoodanige wijze, dat de óéne opgetrokken werd als de andere naar beneden ging. Wilde men een geladen wagen naar boven doen komen, dan vulde men den ledigen met water, die dan door zijn gewicht naar beneden rolde en den ander optrok. Was de wagen beneden, dan liet men het water er uitloopen, laadde hem met materialen, vulde den bovensten met water, en liet den eerstgenoemden zoo weer naar boven trekken. Op deze wijze kostte het vervoer der materialen al bijzonder weinig.

Twaalfhonderd, meest Piemonteesche werklieden, hebben onder de leiding der uitstekendste Fransche en Italiaansche ingenieurs het grootsche werk voltooid. De Italianen zijn er met recht trotsch op, dat hunne landgenooten zulk een belangrijk aandeel hebben ge-

had in het tot stand komen dezer reusachtige en gewichtige onderneming, ten gevolge waarvan men zeggen kan: er zijn voor Italie geen Alpen meer. De toewijding der Italiaansche werklieden aan hun niet altijd benijdenswaardigen arbeid werd door hunne meesters zeer op prijs gesteld, gelijk bleek uit de voortreffelijke maatregelen, die genomen werden om in hun onderhoud en huisvesting te voorzien, en ook uit de geheele flinke en degelijke behandeling, die de werklieden van hunne patroons ondervonden. Deze goede verstandhouding tusschen de hooger en lager geplaatste uitvoerders van het grootsche plan der doorgraving, heeft er dan ook niet minder krachtig toe bijgedragen om de zaak tot een gelukkig einde te doen komen, dan de krachtige samenwerking van de Fransche en de Italiaansche regeeringen.

Een levendig gevoel van bewondering doortintelt ons bij de aanschouwing van hetgeen door eendracht, wetenschap en genie tot stand gebracht is, en wij kunnen het ons zoo levendig begrijpen dat de Franschen en de Italianen beiden fier zijn op dit reuzenwerk, dat een nieuwen band heeft geknoopt tusschen deze natiën, die reeds door zoovele banden van wederzijdsche liefde en waardeering aan elkander verbonden waren.

TWEE DAGEN TE LOURDES.

Voor eenige jaren was de kleine stad Lourdes, in het Zuiden van Frankrijk, in het departement der Opper-Pyreneën gelegen, nauwelijks aan iemand buiten Frankrijk bekend, en onder de Franschen, die in den regel niet al te veel met de aardrijkskunde op hebben, zullen er ook niet weinigen geweest zijn, die van haar bestaan geheel onkundig waren. In de Middeleeuwen gold zij voor een bijkans onneembare vesting en Napoleon I maakte het sterke kasteel, waardoor de geheele plaats wordt bestreken tot een staatsgevangenis. Sedert dien tijd geraakte zij geheel in de vergetelheid, totdat het verhaal van de verschijning der Heilige Maagd aan een herdersmeisje in een grot den naam van het plaatsje

eensklaps op aller lippen deed zweven, daar het sedert dien tijd door duizenden bij duizenden bezocht werd, die er heenstroomden, om Maria hunne hulde te brengen en genezing te zoeken voor allerhande kwalen aan de wonderdadige bron, welke zich in de rotsrots aldaar bevindt. Wij kunnen niet nalaten, terwijl wij gereed staan de Pyreneeën in en over te trekken, ons eene wijle op te houden in het thans zoo vermaarde plaatsje en een blik te slaan op het levendig gewoel der pelgrims, die het komen bezoeken. Tot gids kiezen wij ons een Duitscher, in Frankrijk woonachtig, die er twee dagen vertoefd heeft, en wien het hoofdzakelijk te doen is om een getrouwe en levendige schildering te geven van hetgeen er tegenwoordig te zien is. — Het was een vriendelijke lentemorgen, zoo begint onze schilder met de pen zijn tafereel, toen ik, gevolg gevend aan een sinds lang gekoesterd plan, naar Lourdes op reis ging. Een heldere zonnegloed lag over de vriendelijke dalen uitgespreid en reeds van zeer verre kon men de glinsterende met sneeuw bedekte toppen der Pyreneeën zien. Eenige minuten, voordat de locomotief onzen trein aan het station gebracht had, zagen wij de nette, gothische kerk, die hoog uitsteekt boven de schilderachtige rots, waarin zich de grot bevindt. De talrijke en groote nieuwe gebouwen, die verrezen zijn, sinds het stadje door zoovele pelgrims bezocht wordt, vormen een sterk contrast met de ouderwetsche huizen van het op zich zelf onbeteekenende plaatsje, welks schoone en bevallige ligging echter op den reiziger een aangename en weldadigen indruk maakt. Het is omgeven door een reeks heuvelen, schoon en bevallig van lijn, en romantisch wilde rotsmassa's, die zich stout verheffen, terwijl het kleine riviertje de Gare, aan welks rechteroever Lourdes ligt, zich als een zilveren lint door het dal heenkronkelt. Voorzeker had de H. Maagd geen liefelijker en bevalliger plekje kunnen uitkiezen, indien het werkelijk haar voornemen was geweest om uit de hemelsche gewesten neder te dalen en den kinderen van het stof het voorrecht te schenken van de aanschouwing harer verheerlijkte persoonlijkheid.

Bij onze aankomst wemelde het in de nauwe straten en op de kleine pleinen van het stadje reeds van vrome bedevaartgangers, die in kleine groepen, grootendeels onder de leiding van een geestelijke rondwandelden en blijkbaar zeer feestelijk en vroolijk

gestemd waren. Gedurig kwamen er nieuwe exprestreinen met pelgrims aan, waardoor de drukte en het gewoel steeds toenamen. Het kostte ons niet weinig moeite om ons een weg te banen door de talrijke menigte en den breeden weg te bereiken, die van de stad naar de rots leidt. Hier heerschte een ongemeen levendige beweging, geheel overeenkomende met die eener jaarmarkt. Ter lengte van een kwartieruur gaans stond er aan weerszijden van den weg een onafgebroken rei kramen, waarin de prozaische en nuchtere handelsgeest ijverig partij zocht te trekken van het vroom geloof der voorbijgangers. Gansche massa's rozenkranzen in allerhande kleuren, gebedenboeken, prenten met gewijde afbeeldingen, fotografieën, scapulieren, veldflesschen, stokken, armbanden, medaillons en andere sieradiën, met de afbeelding der grot prijkende, en honderdle andere voorwerpen lagen hier voor de oogen der geloovigen uitgestald en vonden vele koopers, daar ieder gaarne een aandenken voor zich zelve of de zijnen wilde meebrengen van zijne bedevaart. Twee kramers, die door hun fantastisch Grieksch costuum algemeen de aandacht trokken, boden allerhande sijne en kostbare zaken te koop aan, waaronder de beroemde rozen van Jericho en een aantal voorwerpen, vervaardigd, zoo 't heette, uit klei van het Heilige Land. Er heerschte een gewoel en geraas, een echt wereldsche drukte, evenals in de dagen des Heilands in de voorhoven van den Jeruzalemschen tempel, waar de veehandelaars en geldwisselaars in groote menigte zich posteerden om in de behoeften der tempelgangers te voorzien. Na dezen voorhof doorgewandeld te zijn kwamen wij aan de heilige plek, de wondergrot, die door een ijzeren hek afgesloten is. Het klimop, dat in weelderigen overvloed uit de spleten in de rots zich rondom de grot heenslingert, geeft er een zeer bevallig en vriendelijk voorkomen aan en omlijst op zeer schilderachtige wijze het beeld der Heilige Maagd, voorgesteld in de gedaante, waarin het meisje, dat met hare verschijning werd benadigd, haar aanschouwd heeft. »JE SUIS L'IMMACULÉE CONCEPTION,» (»Ik ben de Onbevleete Ontvangenis»), luidt het opschrift, dat in gouden letters als een stralenkrans het hoofd van het beeld der Lieve Vrouw omgeeft. Vóór het beeld brandden tallooze waskaarsen, door de geloovigen geofferd. Ieder der nieuw aangekomenen reikte zijne gaven door het hek aan den kerkedienaar, die zich

binnen de afsluiting bevond, toe. De inan had het vreeselijk druk, want het regende koper- en zilverstukken, door de vrome menigte, welke voor de grot geknield lag daarin geworpen.

Het was niet gemakkelijk om bij de wonderdadige bron te komen. Het wonderwater loopt uit een menigte pijpen in een lang en smal bassin. Gelukkig zij, die zoo nabij de bron kunnen komen, dat zij naar hartelust van het water drinken en zich er mede wasschen kunnen! De allervroomsten trokken zelfs hunne schoenen en kousen uit, om de voeten in het bassin te baden. En die op deze wijze voor zich zelve hadden gezorgd, lieten niet na ook om de hunnen te denken. Zij vulden vol heiligen geloofsijver de flesschen en fleschjes, welke zij bij zich hadden, met het wonderwater, dat een zeer aangename en frisschen smaak heeft en door het vrome geloof der eenvoudige katholieken als een onseilbaar middel beschouwd wordt ter genezing van alle kwalen, eene meening, — dit zij in het voorbijgaan opgemerkt — waarin door vele geestelijken en leeken niet gedeeld wordt. Met dit wonderwater wordt ook een zeer levendigen en uitgebreiden handel gedreven, gelijk blijkt uit de ontzaglijke menigte behoorlijk gelakte en verzegelde flesschen, met dit water gevuld, die in een gebouw bij de grot gereed staan ter verzending naar alle deelen der aarde. De omtrek der wonderbron is vaak getuige van aandoenlijke en treffende tooneelen. Onvergetelijk zal ons de moeder blijven, welke wij er zagen, en die met de teederste zorg haar ziekelijk kind met het water wiesch en haar lieveling met de vurigste gebeden aan de voorbede en de zorg van de Moeder Gods aanbeval.

Intusschen was de laatste extra-trein aangekomen, waardoor het aantal der te Lourdes zich bevindende bedevaartgangers tot ongeveer zeventuizend was geklommen. Vóór de stad schaarden dezen zich in gelid en trokken ons weldra in onafzienbare rijen voorbij om zich naar de grot te begeven. De deelnemers aan de processie waren in hoofd- en onderafdeelingen verdeeld, naar de departementen, arrondissementen en gemeenten, waartoe zij behoorden. Voor iedere afdeeling uit liep een vaandeldrager. De pastoors der verschillende gemeenten zorgden voor het behoud der orde en tucht onder de hunnen; achter hen aan volgden onmiddellijk de hoofden van het burgerlijk bestuur. Het grootste gedeelte der bedevaartgangers bestond uit landlieden, afkomstig uit de nabu-

rige streken, met de korte kielen en de platte Baskische mutsen op, die zoo wel bekend geworden zijn door de afbeeldingen, aan den Carlistischen opstand ontleend. De meesten hadden een flinken zak met mondvoorraad bij zich, om hun vleeschelijken mensch geen schade te doen lijden, terwijl zij zoo ijverig zorgden voor hunne geestelijke belangen. De menschen zagen er over het algemeen vrij eenvoudig en onnoozel uit, en op de meeste aangezichten stond weinig anders te lezen dan bevreemding en nieuwsgierigheid. Allen prevelden ijverig hunne gebeden, terwijl de priesters zongen en er van tijd tot tijd zeer liefelijk en welluidend klinkende pelgrimsliederen ter eere van de Heilige Maagd werden aangeheven. Een zeer talrijk vertegenwoordigde gemeente had een muziekcorps bij zich, dat zeer levendige en vroolijke marschen speelde, welke muziek een zonderling contrast vormde met de slepende en klagende tonen van de litanieën der priesters. Al de bedevaartgangers droegen als onderscheidingsteeken een klein rood kruis op de borst. Vele dezer vreedzame kruisridders hadden een rozenkrans, hun onschadelijk wapen, vaak in kolossale afmetingen om het lijf geslagen. Onderscheidene soldaten en officieren, die in volle uniform aan de processie deelnamen, droegen dit veldteeken der Moeder Gods over hun wapenrok heen. De achterhoede van de schaar werd gevormd door een paar honderd kweekelingen voor het priesterambt, begeleid door een aantal hooggeplaatste geestelijken, in vol ornaat. Deze jongelieden beschouwden de processie blijkbaar als een niet onaardige afwisseling in hun eenigszins eentonig leven. Zij zagen er althans zeer vroolijk en opgewekt uit en hadden ruim zooveel aandacht voor het talrijke publiek als voor het Mariabeeld. Nadat er door een der geestelijken een gebed uitgesproken was, ging de menigte uiteen om uit te rusten en een weinig te zorgen voor den inwendigen mensch. Een gedeelte nam plaats aan de tafels, die voor deze gelegenheid onder een op stijlen rustend stroodak waren geplaatst, anderen zochten hun toevlucht in de kerk, velen bleven ook onder den blooten hemel, met het voornemen om den nacht aldus door te brengen. Betrekkelijk weinigen slechts konden te Lourdes zelf een onderkomen vinden.

Sommige groepen leverden een zeer bevallig en aantrekkelijk schouwspel op. Zoo werden wij b. v. zeer weldadig aangedaan

door de aanschouwing van een klein gezelschap pelgrims, in welker midden een oude pastoor met een zeer eerwaardig en vriendelijk voorkomen, het aartsvaderlijk eenvoudige maal broederlijk met zijn kleine kudde deelde en zich met haar op het gras had neergezet. Vrij wat aangenamer was de indruk, dien deze goede herder op ons maakte, dan die, welken wij meenamen van de dikke, blozende paters, die zich in de aanzienlijke hotels rijkelijk te goed deden aan de overvloedige en weelderige diners der grooten en hunne arme kudden overlieten aan hun lot.

In de groote kerk heerschte in den omtrek der talrijke biechtstoelen een sterk gedrang, en niet minder was dit het geval op die plaatsen, waar de gewijde hostie aan de geloovigen werd uitgereikt, daar de bedevaartgangers van oordeel zijn, dat het heilige sacrament dubbel krachtig werkt, wanneer men het op een door de wonderdaden der Heiligen gewijde plek geniet. Inwendig is de kerk, die in Gothischen stijl opgetrokken is, prachtig versierd; de talrijke nissen met de daarin zich bevindende altaren zijn met tallooze kostbaarheden en sieraden behangen, altemaal offers door de geloovigen naar aanleiding van de eene of andere gelofte gebracht. Boven onze hoofden hangen een menigte rijk geborduurde, voor een deel zeer prachtige vaandels, tot een aandenken aan de groote bedevaarten, die er plaats gehad hebben. De wapens en namen, waarmede zij prijken, zeggen ons, dat bijna uit alle oorden der wereld vele geloovigen de wondergrot bezocht hebben. Hier en daar leest men de bekendmaking, dat men voor de som van vijf-honderd francs zich den eeretitel kan verwerven van »Stichter der kerk" en lid wordt van een vereeniging, voor welker deelgenooten wekelijks in de kerk een mis gelezen wordt.

Des avonds waren wij getuige van een hoogst eigenaardig en treffend schouwspel. De bedevaartgangers verzamelden zich weer in den omtrek der kerk in een bewonderenswaardige orde. Ieder had een brandende waskaars in de hand. Langzaam en statig bewoog zich de processie door de nauwe straten van het stadje. De liederen, die er gezongen werden vormden met de gebeden, die anderen prevelden, en het gelui der klokken een zonderlinge muziek, en de talrijke lichten geleken op even zoovele dwaallichtjes, die in de duisternis van den nacht boven den grond zweefden. De sterren schitterden met majestueuse pracht aan den helderen

hemel en schenen met welgevallen neder te zien op de vrome schare, die innig overtuigd was een Gode welgevallige daad te verrichten met hun huldebetoon aan de Heilige Maagd, die, hoog boven de sterren gezeteld, onvermoeid bezig is de gebeden der geloovigen voor den troon des Almachtigen te brengen.

De vermoede bedevaartgangers, met uitzondering natuurlijk van de rijken en aanzienlijken, die zich neder gingen vleien op de zachte bedden der hotels, zochten nu een korte en niet zeer verkwikkende nachtrust, deels in de open lucht, deels in de straten, deels ook op de banken en trappen van de kerk. Vóór zonsopgang reeds luidden de klokken om de vromen ter mis te nooden, en in dichte massa's stonden deze om de altaren geschaard, waar de heilige hostie hun toegereikt worden zou. Na het einde der communie trok men in groepen voorbij de wondergrot om der Heilige Maagd bij vernieuwing zijn hulde te brengen, en door haar aanblik het geloof in haar en hare wondermacht te versterken. Omstreeks negen ure stroomde de menigte naar de dusgenaamde kleine »Calvariënberg», waar bij gelegenheid der groote bedevaarten, als de kerk de duizenden pelgrims niet bevatten kan, de gezamenlijke godsvereering der geloovigen plaats grijpt. Aan den voet van een kolossaal groot kruis verhief zich het feestelijk versierde hoofdaltaar en op eenigen afstand daarvan de kansel. Een karmelieter-monnik voerde het woord; zijn prachtige stentorstem kon tot in de achterste rijen der duizenden behoorders zonder veel inspanning verstaan worden. Met een welsprekendheid, die niet onderdeel voor die van den beroemden pater Hyacinthe, schilderde hij de nooden en het lijden der Kerk, wekte de geloovigen op tot moedigen en volhardenden strijd voor hare belangen en verzekerde hun, dat de overwinning hun niet ontgaan zou, daar de Heilige Maagd aan hunne zijde stond. De morgenzon wierp haar prachtvollen glans op de bijkans onafzienbare menigte en frisch en verkwikkend ademde de heerlijke morgenkoelte haar tegen. Beneden ons hadden wij het panorama voor ons van het bevallige dal en boven ons verhieven zich de stoute rotsmassa's der Pyreneën fier in de lucht. Het geheel maakte een diepen indruk op ons en hoe wij ook dachten over de plechtigheid, die hier plaats greep, een echt godsdienstige stemming maakte zich van ons allen meester; machtig en diep voelden wij ons in de ziel

gegrepen door de majesteit en de heerlijkheid des Oneindigen. .
.
.
.
.

Des namiddags keerden de groepen pelgrims terug naar hunne woonplaatsen, voor het grootste gedeelte naar stille en afgelegene dorpen in de bergen. De herinnering aan de bedevaart blijft hun bij, evenals de indruk, dien de eerste reis, welke hij maakt op het gemoed van het kind uitoefent. De geestelijkheid moedigt het deelnemen aan de bedevaarten op allerhande wijzen aan en tracht het den onbemiddelden landlieden zeer gemakkelijk en onkostbaar te maken. Verfrischt en opgewekt keert men tot den arbeid terug en men laat niet na deze gunstige werking aan den wonderdigen invloed der Heilige Maagd toe te schrijven.

Aan het water der bron wordt, gelijk reeds opgemerkt is, een wonderbare geneeskracht toegeschreven, en deze omstandigheid draagt er niet weinig toe bij om gedurig nieuwe massa's bedevaartgangers naar Lourdes te doen stroomen. Er gaat bijna geen dag voorbij, waar geen grootere of kleinere processies onder de leiding der priesters naar de wondergrot plaats grijpen. De inwoners van Lourdes genieten hiervan, gelijk zich denken laat, zeer belangrijke voordeelen en zullen daarom vurig wenschen, dat de bevallige plek hunner woning bij voortduring het tooneel moge blijven van die pelgrimstochten, welke wij hier van hun schilderachtige en aantrekkelijke zijde hebben beschouwd, terwijl wij het voor anderen overlaten deze tochten van andere zijden te bezien.

TAFERELEN UIT DE PYRENEËN.

I.

Toen ik ¹⁾ in het vriendelijke en bevallige Tarbes ²⁾ woonde, zag ik iedere week een armen kreupele aan mijn deur, met name Miquelon. Hij zat altijd dwars op een ezels en was gewoonlijk van zijn vrouw en drie kinderen vergezeld. Zijn aanvraag om een aalmoes besloot hij onveranderlijk met een eenigszins raadselachtige mededeeling van de oorzaak zijner verminking. »Goede menschen,» zeide hij, »gedenk een arm man, die vroeger een wakker werkmans was, en zijn ongeluk niet heeft verdiend. Ik had een hut en een stukje gronds in het gebergte, maar op zekeren dag, dat ik flink aan den arbeid was, is de berg neergestort en heeft mij aldus toegetakeld, als gij mij ziet. De reus is op mij gaan liggen.»

In het laatste jaar van mijn verblijf in Tarbes zag ik Miquelon niet weder en vroeg of hij dood was. Niemand wist het mij te zeggen. Miquelon was niet uit het gebergte afkomstig en niemand was juist met de plek, waar hij zich gewoonlijk ophield, bekend. Dit speet mij zeer, want ik stelde veel belang in de kinderen van den bedelaar, die door hunne schoonheid ieders aandacht hadden getrokken. Den oudsten, een forschen, stevigen knaap van twaalf

1) Aldus voert de rijk begaafde George Sand (Mevr. Dudevant) aan wier vruchtbare pen wij, nevens zooveel andere kostelijke voortbrengselen, ook deze tafereelen te danken hebben, haar zegsman sprekende in. Hare schildering van de natuur der Pyreneeën en van het leven der bergbewoners munt uit door eene treffende juistheid en waarheid en tegelijk door een verhevene, echt dichterlijke opvatting. Hare schitterende fantasie heeft ruimschoots de hand gehad in de samenstelling dezer tafereelen, en toch aarzel ik niet te verklaren, dat zij ons van grooter dienst zullen wezen om den bij name algemeen bekenden scheidsmuur tusschen Frankrijk en Spanje en de bergbewoners op de grens dezer beide landen juist te leeren kennen, dan menige reisbeschrijving of menig hoofdstuk van een uitvoerig aardrijkskundig handboek, terwijl wij leerende tevens een rijk genot zullen smaken, door de schoone en treffende scheppingen van de beroemde schrijfster. Ik geef haar verhaal grootendeels onveranderd, hier en daar slechts een weinig bekort, terug.

2) In het Zuiden van Frankrijk aan de helling der Pyreneeën gelegen.

jaren, had ik op een school willen doen, ten einde hem aldus aan het bedelaarsleven te ontrukken. Miquelon had erkend, dat dit zeer wenschelijk was en beloofd het zijne er toe bij te dragen. Na dien tijd kwam hij niet weer terug.

Vijftien jaren later bezocht ik weer den omtrek van Tarbes, en ik kon het niet over mij verkrijgen om de Pyreneeën onbezocht te laten, waar de natuur zooveel schoons en treffends heeft gewrocht. Op zekeren dag wilde ik van Campan naar Argelez wandelen, langs een weg, die geheel nieuw voor mij was. Ik waagde mij dus te voet in de dalen, die tusschen de reusachtige rotsmassa's van den Pic du Midi en die van den Mont-Aigu ingeleggen zijn. Aan een gids, dacht ik, zou ik wel geen behoefte hebben; ik had slechts acht te geven op den loop der bergstroomden, dan zou ik mijn weg van zelf wel vinden. Zoo doolde ik rond, vol bewondering voor de bruisende beeken en de vlakke meertjes, vriendelijk omlijst door het donkere groen. Bij ongeluk, of liever bij geluk, sloeg ik een verkeerden weg in en geraakte aan het dwalen, zoodat ik ten laatste terecht kwam op een zeer smal voetpad dat langs hooge rotswanden steil naar boven liep.

Daar kwam ik een jonkman tegen van een bijzonder welge maakt en innemend voorkomen, zeer net en zindelijk gekleed in een bruin wollen pak, met een rooden gordel om het middel, een witten muts op en hennepen pantoffels aan. Daar ik zag, dat de jonkman haast had, ging ik met den rug tegen den rotswand staan om hem te laten voorbijgaan, daar het paadje zeer weinig ruimte aanbood. Hij nam zijn muts beleefdlijk af, doch toen hij mij aangezien had, bleef hij staan en vestigde een onderzoekenden blik op mijn gelaat. Ik nam hem wederkeerig nauwkeurig op, en het kwam mij voor, dat ik hem meermalen gezien had.

— Ha! riep hij eensklaps vroolijk uit, zijt gij het? Laat ons een weinig samen opwandelen. Als wij even verder zijn wordt het pad breeder. Ik wil heel graag iets van u hooren, en ben blij dat ik u terugzie!

— Maar wie zijt gij, vriend? zeide ik. Ik doe mijn best al om mij. . . .

— Blijf hier niet! hernam hij. Gij hebt een slecht pad uitgekozen. Gij zijt geen bergbewoner en moet dus wat voorzichtig zijn. Volg mij, dan zult gij geen gevaar loopen.

Het pad werd hoe langer zoo steiler en waarlijk duizelingwekkend, doch ik hield mij goed. Vijf minuten later nam het een draai en liep uit in een van die woeste spleten, die stersgewijze op den Mont-Aigu samenloopen. Daar was ruimte genoeg om naast elkander te loopen en ik verzocht mijn metgezel, mij te zeggen, wie hij was.

— Ik ben, antwoordde hij, Miquel, de zoon van den armen Miquelon, die op de marktdagen te Tarbes kwam en voor wien gij altijd vriendelijk en weldadig geweest zijt.

— Wat! zijt gij die kleine Miquel! Wel zeker, nu kan ik het mij ook duidelijk herinneren. Gij hebt nog altijd even mooie oogen en fraaie zwarte haren.

— Doch mijn zwarte baard herinnert ge u toch niet, denk ik? Ik wist, dat gij niet rijk waart en mij toch voor uwe rekening wildet doen schoolgaan. Hieraan denk ik altijd nog met dankbaarheid. Mijn arme vader is spoedig, nadat gij dit gezegd hadt, overleden, en sinds is er heel wat gebeurd.

— Vertel mij dat eens, Miquel. Het schijnt, dat ge thans in een goeden doen zijt. Dat verheugt mij. Kan ik u nog op de eene of andere wijze van dienst zijn, gij hebt slechts te spreken.

— Hartelijk dank! Doch ik heb geen hulp noodig tegenwoordig. Evenwel zoudt ge mij een groot genoegen kunnen doen.

— Wat dan?

— Bij mij te komen eten.

— Zeer gaarne, als het niet ver is en ik dezen avond nog te Argelet of althans te Pierrefitte kan komen.

— Daar moet ge niet aan denken. Heel ver woon ik niet hier vandaan, maar een weinig in de hoogte. Het is nu reeds vier ure, en het zou een weinig gevaarlijk zijn om na zonsondergang aan die zijde den berg af te gaan. Ge moet den nacht bij mij doorbrengen. Bewijs mij die eer. Ge zult het niet slecht hebben. Mijn huis is wel geen paleis, maar 't is er net en zindelijk. O, ik heb in mijn jeugd zooveel narigheid uitgestaan in de vuile en armoedige bedelaarsverblijven, dat ik alle vuilheid haat met een doodelijken haat. Ook zult ge er niet van honger omkomen. Acht dagen geleden heb ik een ree geschoten; het vleesch is nu op zijn lekkerst. Kom, ga met mij mede. Het zou mij geducht spijten, als ge het niet deedt!

De jonkman maakte zulk een aangename indruk op mij, dat ik mij onmiddellijk bereid verklaarde om aan zijn uitnoodiging te voldoen.

Terwijl wij voortgingen, deed ik hem onderscheidene vragen, maar hij wilde die niet beantwoorden.

— Wij komen in het meest woeste gedeelte van het gebergte, zeide hij, daar is uitkijken de boodschap. Zoodra wij in mijn huis zijn, zal ik u mijn gansche historie vertellen, die heel vreemd is, zooals ge merken zult. Let nu goed op, waar ik den voet zet, opdat ge geen ongeluk krijgt.

Het was inderdaad zaak om voorzichtig te zijn. Wij moesten tegen steile hellingen opklimmen en ons in diepe kloven laten nederglijden. Nu en dan moesten wij door de sneeuw waden, en gleden telkens uit door de kleine steentjes, die zich daaronder bevonden en wegrolden onder onze voeten. Het was vooral moeilijk om voort te komen op de modderige paden, die in de begroeide plekken van het gebergte gemaakt waren door den zwaren stap der runderen.

Na voor de laatste maal een geweldig steilen bergrug overgeklauterd te zijn, kwamen wij op een mooi grasveld, een klein golvend terrein, tusschen begroeide heuvelen in, waarboven geweldige zwarte rotsmassa's dreigend zich verhieven. Men zou gezegd hebben midden in een stil en bekoorlijk Arcadië te zijn, als er hier en daar niet een opening in de heuvelen geweest was, waardoor men de gletsjers en de geweldige afgronden van het gebergte kon zien.

— Nu zijn wij, waar we wezen moeten, zeide Miquel, en kunnen op ons gemak praten. Hier ziet ge mijn eigendom; deze vallei behoort mij geheel toe. Zij is niet groot, maar tamelijk breed, de grond is er best en het gras overheerlijk. Kijk! daar zijn mijne hutten en mijn vee. Wij wonen hier echter slechts gedurende een gedeelte van het jaar; 's winters gaan wij naar de laagte.

— Wij, zegt ge; hebt ge dan een gezin?

— Neen; ik ben niet gehuwd. Ik leef met mijn twee zusters en ben niet in staat om een vrouw en kinderen te houden, voordat zij goed verzorgd zijn. Het heeft ook geen haast. Wij hebben een rustig en prettig leventje. Gij zult ze zoo wel zien, die meis-

jes. welke gij in zulk een ellendigen staat gekend hebt. Ze zijn geweldig veranderd. Maar kijk intusschen eens naar mijne koeien!

— Het zijn flinke beesten en men kan wel zien, dat ze het hier goed hebben. Maar is het niet lastig om ze hier vandaan naar beneden te krijgen.

— Wel neen, dat 's zeer gemakkelijk. Aan den anderen kant van mijn vallei is een voetpad, dat ik behoorlijk begaanbaar gemaakt heb. Ik heb u langs het moeielijke pad geleid om u een grooten omweg te doen uitwinnen.

— Maar ik heb u geducht gedwarsboomd in uwe plannen, denk ik.

— Och, dat komt er niet op aan. Ik ging naar Lespenne, maar kan dat even goed morgen doen.

Wij kwamen bij een hek, dat den tuin der woning omringde. Er werd niet veel anders dan knollen in geteeld, daar het op deze hoogte te koud is voor andere groenten; de wilde planten echter, die er groeiden, waren zeer merkwaardig. Miquel noodigde mij uit zijne woning binnen te treden, die tusschen de planken hutten, voor het vee bestemd, in lag. Zij was opgetrokken van ruwe, roodachtige marmerblokken en bedekt met leien; het geheel was zoo samengesteld, dat de sneeuwmassa van twee el hoog, waarmede het 's winters overdekt werd, er geen schade aan kon toebrengen. Er bevonden zich stevige, dennenhouten meubelen in de twee goed verwarmde vertrekken. In het eene sliepen de zusters en maakten zij den maaltijd gereed, in het andere stond het bed van Miquel, een echt bed, met zindelijke wollen dekens, en voorts een kast, een tafel, drie zitbankjes en een twaalfstal boeken op een plank.

— Ik zie met genoegen, zeide ik, dat gij lezen kunt.

— Ja, ik heb er iets van geleerd en verder heb ik mij zelf trachten te helpen. Als men maar wil! Doch vergun mij de zusters te gaan roepen.

Hij liet mij nu alleen, na een paar armen vol hout op het vuur geworpen te hebben, en ik keek eens naar de titels der boeken, nieuwsgierig om te weten op welke werken de keus van den voormaligen bedelknaap mocht gevallen zijn. Tot mijne groote verbazing zag ik, behalve den Bijbel, vertalingen van de beroemdste en beste werken uit den ouden en den nieuweren tijd: de

Ilias en de Odyssea van Homerus, de Lusiade van Camoëns, den vermaarden Portugeeschen dichter, de Razende Roeland, van den Italiaanschen zanger Ariosto, Don Quichotte en Robinson Crusoë. Wel waren deze werken niet compleet en hun uiterlijk voorkomen niet zeer prachtig, maar hieruit bleek, dat zij ijverig gebruikt werden. Ook zag ik het oude volksverhaal van de Vier Heemskinderen, verschillende Spaansche en Fransche gedichten en eindelijk een klein werkje over de sterrekunde.

Miquel kwam nu terug, met zijne zusters Maguelonne en Myrtille bij zich, twee stevige, kloek gebouwde deernen van achttien en twintig jaren, welker schoon en aanvallig gelaat zich hoogst voordeelig vertoonde onder hare kappen van scharlakenkleurige wol. Blijkbaar hadden zij zich netjes aangekleed om mij te ontvangen. Alleen de oudste kon zich mijner nog flauwelijk herinneren. Nadat wij een oogenblikje gepraat hadden, stak een der meisjes de reebout aan het spit, terwijl de andere de tafel dekte. Alles zag er even helder en zindelijk uit. Het eten smaakte mij overheerlijk; de koffie, die werd voorgediend, beviel mij slechts tamelijk. Het was echter al een groote merkwaardigheid, dat er koffie was. Dit was de eenige opwekkende drank, welken Miquel gebruikte; nooit dronk hij wijn of sterke dranken.

De zusters bevielen mij uitstekend. De oudste, Maguelonne, had een onbeschroomd en vastberaden karakter: Myrtille scheen mij toe een weinig bedeesd te zijn, doch trok mij ongemeen aan door de zachtheid en vriendelijkheid van haar blik en haar stem. Zij spraken weinig, maar hetgeen zij zeiden was degelijk en gezond.

— Zijt ge moe, vroeg Miquel mij, of hebt ge lust om mijn historie te hooren?

— Ik ben volstrekt niet moe en brand van ongeduld om haar te vernemen.

— Welaan dan! zeide hij, dan zal ik haar vertellen. Gij, vervolgde hij, zich tot zijne zusters richtende, weet er reeds alles van.

— Dat 's te zeggen, deed Myrtille opmerken, dat hangt er maar van af, hoe . . . Wij kennen haar geheel op de ééne wijze, waarop zij haar vertelt, maar op die andere manier, ge weet wel, willen wij haar nog wel honderdmalen hooren.

Met verbazing keek ik Miquel aan om hem de oplossing te

vragen van deze raadselachtige opmerking, waarop mijn gastheer tot Maguelonne zeide :

— Leg mijnheer uit, wat gij bedoelt. Zusje kan het ook wel, maar gij nog beter.

— Ik weet niet, hoe ik het mijnheer duidelijk zal maken, zeide Maguelonne, blozende.

— Kom, antwoordde ik, begin maar, ik beloof u, zóólang te zullen vragen, totdat ik alles begrijp.

— Welnu, zeide zij, altijd nog een weinig verlegen, mijn broeder kan vrij aardig vertellen, als hij de zaken meedeelt, zooals ze aan iedereen voorkomen, maar als hij ze vertelt, zooals hij ze gezien heeft en zooals ze voor hem zijn, dan is het veel mooier en dan wil men hetzelfde wel honderdmaal hooren. Zeg hem maar, dat hij gerust zijn gang ga, misschien zult ge wel iets opmerken in hem van dezelfde verbeeldingskracht als uit zijne boeken spreekt.

Ik verzocht Miquel dus aan zijne verbeelding vrijelijk den teugel te vieren. Hij keek hierop een oogenblik voor zich, pookte toen het vuur op, zag zijne zusters aan met een goedhartigen glimlach en een oog vol geest en leven. Toen begon hij met een schitterend oog en op een bezielde toon het navolgend verhaal :

II.

Aan de helling van den Mont-Aigu, ongeveer honderd meters hooger dan wij hier zijn, is een vlakte, rustende op een stevige rotsmassa, een vlakte, ongeveer gelijk aan die, welke wij hier hebben, en even voortreffelijk gras opleverend, als de sneeuw gesmolten is. Het is er kouder dan hier en de winter duurt er wat langer. Deze vlakte heeft een zonderlingen naam; zij heet namelijk de vlakte van Yëoes. Zoudt gij mij kunnen zeggen, wat die naam beteekent.

— Ik heb wel eens gehoord, zeide ik, na een oogenblik nadenkens, dat vele bergen van de Pyreneeën in de oudheid toegewijd waren aan god Jupiter of Zeus, welke laatste naam volgens sommigen moet uitgesproken worden Zeoes.

— Juist, hernam Miquel, vol opgetogenheid, ziet ge wel, zusjes, dat ik van de knappe menschen gelijk krijg! Ge herinnert u nog wel, mijnheer, hoe mijn vader altijd gewoon was, zijn verzoek om een aalmoes te besluiten?

— Wel zeker, antwoordde ik. Hij zeide altijd: »de reus is op mij gaan liggen.»

— Nu, dan zult ge alles begrijpen. Mijn vader was een dichter. Hij was door de oude Spaansche herders opgevoed op de hooge bergvlakten aan de grenzen, en al deze menschen hadden denkbeelden en kenden verhalen en liederen, welke geheel anders zijn dan die van den tegenwoordigen tijd. Zij konden allen lezen; velen waren zelfs bekend met het Latijn. Sommigen hunner hadden voor priester gestudeerd, maar hun studie niet ten einde gebracht; anderen hadden zich met mislukte staatkundige bewegingen ingelaten en waren dientengevolge genoodzaakt geworden om naar de afgelegenste hoeken van het gebergte de wijk te nemen. Het was een vreemd slag van menschen, met allerhande zonderlinge denkbeelden en geheimen. Tegenwoordig zijn er weinigen, die nog aan dezen gelooven, maar mijn vader was vastelijk overtuigd, dat zij het bij het rechte eind hadden, en van zijn geloof is een deel op mij overgegaan.

Ik heb het levenslicht in deze woning aanschouwd, of, juister gezegd, op de plek, waar zij staat, want toen was er nog niets anders dan een hut, geheel gelijk aan die, waarin mijn vee gestald is. Mijn vader bezat een deel van dit terrein in eigendom. Een weinig hooger is de vlakte van Yéoes, waar hij dikwijls met mij heenging om te zien, hoe het stond met de sneeuw die er viel op de hoogte. Telkens als wij den reus voorbijgingen, d. w. z. een groote rots, die, op eenigen afstand gezien, veel geleek op een kolossaal standbeeld, sloeg hij een kruis en gelastte mij er naar te spuwen, terwijl hij mij hierin voorging. Dit behoorde zoo, zeide hij, want de reus Yéoes, waarnaar het vlak heette, was een heidensche god, dus zooveel als een booze geest, die aan het menschedom vijandig was. Een tijdlang was ik zeer bang voor den reus, maar toen ik zag, dat hij onder den smaad, dien wij hem aandeden, volkomen roerloos bleef, kwam ik er van heverlede toe om hem diep te verachten.

Op zekeren dag — ik was toen acht jaren oud en herinner mij alles nog zeer levendig — werkte mijn vader tegen den middag in den kleinen tuin, terwijl mijne moeder en zusters aan het einde van het vlak bij de beesten waren en ik bezig was met boter karnen, — hoor ik een geweldigen slag en voel ik iets als een

stormwind op mij aanvallen. Ik val op den grond, verbijsterd, halfdood van schrik, hoewel ik geenerlei letsel bekomen had. Nadat ik eenige oogenblikken aldus gelegen had, kwam ik tot mijzelf door een afgrijselijk gegil, dat mij in het oor klonk. Ik sta op, kijk naar ons huis, maar zie het niet meer. Het is geheel bedolven onder een hoop steenen, waartegen anderen komen aanrollen, die de eerste weer in beweging brengen. Ik maak hieruit op, dat er een rotsinstorting heeft plaats gehad, en ik maak dat ik weg kom, zonder te weten, waarheen ik loopen zal. Eindelijk hoor ik mijne zusters en mijne moeder, die op wanhopigen toon mij bij den naam roepen. Nu eerst durf ik om te zien. De reus Yéës staat niet meer op de vaste massa van het gebergte; hij is neergestort op ons huis en de losgeraakte steenen overdekken onzen tuin en een groot gedeelte van het vlak. Vol schrik hoor ik mijne moeder eensklaps uitroepen: Uw vader! Waar is uw vader?

— Mijn vader? . . . Ik weet het niet.

Mijn moeder vliegt op, gaat aan het zoeken; weldra volg ik haar en ook mijne kleine zusjes reppen zich naar de plaats van het ongeval. Wij zien niets dan steenen en steenblokken. Eindelijk hooren wij een flauwen kreet. Hij lag onder een geweldig rotsblok, hetwelk zoo geformeerd was, dat het hem als een gewelf overdekte. Door den schok waren hem de beenen en de rechterarm gebroken. Met veel moeite gelukte het ons den ongelukkige onder de steenen vandaan te halen. Mijn moeder was als krankzinnig van smart. Wat moest er van haar worden! Haar man half dood, ons eigendom verwoest, onze tuin, onze weide onbruikbaar geworden, ons huis vernield! Het was een verschrikkelijke toestand.

Maguelonne scheen echter te begrijpen, dat het jammeren niet veel baatte, doch dat er gehandeld moest worden. Als een hinde snelde zij dus naar de lager in het gebergte wonende herders, en door haar voorbeeld angevuurd, ging ik ook handelen. Ik verzamelde namelijk een aantal stevige takken, geschikt om er een draagbaar van te maken, waarop mijn vader vervoerd kon worden. Weldra kwam er hulp en werd mijn vader naar beneden gedragen. Men zorgde, dat er geneeskundige hulp kwam, maar in weerwil van deze bleef mijn vader van het gebruik des gewonden arms beroofd, terwijl een der beenen moest afgezet worden.

Buiten staat om te arbeiden, kocht de voormaals zoo wakkere

man een ezel en ging met moeder en ons bedelen. De opbrengst van de twee koeien, die ons na het ongeval overgebleven waren, moest strekken om in de eerste onkosten te voorzien.

Mijne moeder had een afkeer van het bedelen. Zij wilde mijn vader tehuis doen blijven, in het kleine woningje bij Pierrefitte, dat ons overgebleven was en waarin wij den winter doorbrachten, maar mijn vader was er niet van af te brengen. Had hij vroeger steeds van zijn eerlijken arbeid geleefd, thans, dacht hij, moest het ongeluk, hetwelk hem getroffen had en waardoor hij voor den arbeid ongeschikt was, dienstbaar gemaakt worden aan het onderhoud van ons gezin. Het was ook lang geen gemakkelijk leven, dat wij leidden. Want wij waren voortdurend op reis, hetgeen vooral voor mijne moeder, die Myrtille steeds moest dragen of in een wagentje trekken, zeer bezwaarlijk was. Ik had niets anders te doen dan den ezel te leiden en te verzorgen, en kon dus niet klagen over buitensporige drukte. Het bedelaarsleven heeft zijne eigenaardige verzoeking, waaronder vooral die tot diefstal zeer sterk is; maar hiervoor bleef ik bewaard. Ik heb u reeds gezegd, dat mijn vader een dichter was. Toen wist ik zelf niet, wat dit beteekende, maar ik hoorde het dikwijls zeggen door aanzienlijke en ontwikkelde menschen, die met verbazing en bewondering vaak naar zijn ontboezemingen luisterden.

Deze omstandigheid was oorzaak, dat ik bewaard bleef van het kwaad. Mijn vader onderwees mij op zijne wijze door met mij te praten en allerwege het verhevene en schoone te doen opmerken, zoodat het kwaad, als ik er mede in aanraking kwam, mij laag en leelijk voorkwam. De goede man dacht er niet aan om mij lezen te leeren, waarvoor dan ook trouwens ons rusteloos leven niet den noodigen tijd opleverde, terwijl er nog bijkwam, dat mijn vader door het ongeluk, dat hem getroffen had, zeer prikkelbaar en ongeduldig was geworden, zoodat hij er ook niet voor geschikt zou geweest zijn. Hij onderwees ons door vertellen, door het voordragen van gedichten, door het te pas brengen van allerhande beelden en vergelijkingen, zoodat mijne zusters en ik tamelijk goed ontwikkeld waren, zonder dat wij een *a* van een *b* konden onderscheiden.

Wij zwierven gedurende den geheelen badtijd in het gebergte rond. Wij bezochten Bagnères, Luchon, Saint-Sauveur, Eaux-Bon-

nes, kortom alle plaatsen, waar wij er zeker van waren, dat er zich rijke vreemdelingen ophielden. 's Winters hielden wij ons op te Tarbes, Pau en in de uitgestrekte valleien. Wij ontvingen vele ruime aalmoezen en verteerden weinig, want wij waren zeer matig, zoodat wij binnen weinige jaren alles teruggewonnen hadden, wat wij verloren hadden. Toen wilde mijn moeder, dat vader er uit zou scheiden met bedelen, dan zou zij met behulp van hetgeen wij bezaten en met Maguelonne wel in ons onderhoud weten te voorzien door het wasschen van linnengoed. Doch vader wilde er niet van hooren. Het zwervend leven beviel hem; het deed hem zijn treurig ongeluk vergeten. Misschien zouden wij nog bezig zijn de liefdadigheid ten onzen bate te exploiteeren, indien mijn vader geen borstaandoening gekregen had, die binnen weinige dagen een einde maakte aan zijn leven. Wij betreurden hem diep, want hoezeer zijne levenswijze streed met onze wenschen, hij was altijd zóó goed, zóó vriendelijk voor ons en zijn leven was zóó smeteloos, dat wij hem aanbaden.

Wij keerden toen naar Pierrefitte terug, waar mijn moeder mij meedeelde, dat vader een som van drieduizend francs nagelaten had, waarover zij naar welgevallen kon beschikken, daar er geen testament was. De eene helft, zeide zij, had zij bestemd voor mijne zusters en zich zelve, de andere voor mij. — Ik vond deze verdeling niet billijk, daar ik er te veel door bevoordeeld werd, maar mijne moeder was niet te bewegen er verandering in te brengen. — Van recht, zeide zij, is aan geen van beide zijden sprake, ik ga slechts te werk overeenkomstig hetgeen ik oordeel uw behoefte te zijn. Hoor nu, welk plan ik gemaakt heb. Wij kunnen met onze handen genoeg verdienen om te leven en ingeval van nood kan het kleine kapitaaltje ons van dienst zijn, doch ik heb volstrekt geen voornemen om u te onderhouden. Op deze wijze zou ik een lediglooper van u maken. Gij moet dus zelf de handen uit de mouw steken en een vak kiezen. Denk hierover zelf na. Ik zal u honderd francs geven om te gaan uitzien naar een geschikte plaatsing. Als gij een en twintig jaar oud zijt, kom dan terug om uw veertienhonderd francs. Uwe zusters, hiervan houd ik mij overtuigd, zullen met de gemaakte regeling, als zij er over oordeelen kunnen, volkomen genoegen nemen. Ik omhelsde mijne moeder en zusters en nam met diepe smart afscheid van haar. Met mijn

bundeltje beste kleederen aan een stok over den schouder en de honderd francs in mijn zak vertrok ik, vast besloten om mijn plicht te doen.

III.

— Tot nog toe, vervolgde Miquel, verhaal ik u de zaken, zooals zij zich werkelijk toegedragen hebben, nu verzoek ik u verlof om ze u voor te stellen, zooals zij zich aan mij voorgedaan hebben van het oogenblik af, dat ik alleen in de wereld stond, op den leeftijd van vijftien jaren. Mijne moeder had mij aanbevolen om naar eenige onzer bloedverwanten en vrienden te gaan, die zich ongetwijfeld aan mij gelegen zouden laten liggen, maar ik had een gansch ander denkbeeld in het hoofd, een kinderachtig idee, zoo ge wilt, maar waaraan ik mij onwrikbaar vastklemde. Ik wilde ons vlak in het gebergte gaan bezoeken, de plek, waar mijn vader het ongeluk gekregen had en zoo'n geduchte verwoesting aangericht was. Herhaaldelijk had mijn vader er in zijn beeldrijke taal van gesproken, en er gingen behalve die, welke hierdoor in mij opgewekt waren, allerlei andere gedachten in mijn jeugdig hoofdje om. — Doch ik mag mij zelven niet vooruitloopen.

Ik begaf mij rechtstreeks naar den Mont-Aigu en niet zonder moeite vond ik onze oude woonplaats terug. Het huis en de weide waren nog grootendeels met het gruis en de rotsblokken overdekt. Beiden waren nog altijd ons eigendom; wij hadden er evenmin aan gedacht om ze te verkoopen, als iemand lust had gevoeld ze te koopen. De weide had volstrekt geen waarde meer. Hoogstens kon men er gedurende eenige dagen in het jaar koeien of schapen heenwenden om het gras, dat hier en daar tusschen de steenen groeide, af te laten weiden, maar dit beteekende zeer weinig.

De gedachte aan den dood mijns vaders maakte de droeve herinneringen, die zich aan deze plek voor mij vastknoopten, dubbel smartelijk, en toen ik daar den steenen reus, vergruisd ja, maar onbewegelijk, zag liggen, maakte zich een heftige toorn van mij meester.

— Afschuwelijke reus! riep ik, dom beest van een Yéöes, ik zal mijn vader wreken; ik zal u beleedigen en vervloeken. Toen ik klein was, heb ik dikwijls naar u gespuwd, nu ik groot ben en u

onder mijn bereik heb, terwijl ge daar zoo ligt op den grond, zal ik u in 't gezicht spuwen. En ik ging onder de steenen zoeken naar het hoofd van den reus. Ik vond het, hetzelfde blok, naar ik meende, waaronder mijn vader bedolven had gelegen. Het lag met de wijde opening van den mond naar beneden, alsof hij mijn vader had willen verslinden en thans in den grond wilde bijten. Vol woede gat ik er een slag tegen met de ijzeren punt van mijn stok en toen — denk er aan, dat ik u de dingen verhaal, zooals ze aan mij voorkwamen — hoor ik een dof geluid, een stem, die brulde als een onderaardsche donder: — Zijt gij het? Wat wilt ge? — Ik werd zóó bang, dat ik mij schielijk uit de voeten maakte, niet anders denkende, of er had weer een nieuwe rotsinstorting plaats. Een oogenblik later keerde ik terug. Ik wilde den reus in het gelaat spuwen, al zou hij mij ook verslinden en ik deed hem deze belediging ook aan, zonder dat hij het scheen te bemerken. — Ha zoo! zeide ik: Ge zijt altijd nog even laf. Ik zal u in den bergstroom rollen opdat gij geheel in gruis moogt vallen. — En dadelijk tijd ik met alle kracht aan het werk om het geweldige rotsblok van zijne plaats te krijgen.

Al mijn moeite mocht mij echter niet baten. Ik werkte mij in 't zweet, doch de reuzenkop bleef onbewegelijk. Toen kwam ik op het denkbeeld om hem met steenen te gaan werpen, ten einde hem zoo van lieverlede te vergruizen. Ik ontdekte weldra, dat het geen harde soort van rots was, daar mijne steenen er stukken uit deden vliegen, zoodat de kop er in mijn oog uitzag, alsof hij met wonden overdekt was. Toen ik doodaf was, wilde ik de overblijfselen onzer woning zien, en met blijdschap bemerkte ik, dat er nog een klein hoekje van over was, waar ik een schuilplaats kon vinden in geval van regen. Dit hoekje was zelfs eenigszins steviger gemaakt door een stuk muur, dat een of andere herder er tegen geplaatst had. Blijkbaar was er sinds lang niemand in geweest, want er was geen spoor van voetstappen te zien in het gras, dat hoog en wild in den omtrek van den bouwval groeide. Daar het duister begon te worden, besloot ik er den nacht in door te brengen. Ik sjuowde er eenige steenen naar toe, die ik voor den ingang plaatste om de wolven te beletten in mijn schuilhoek te komen. Toen zette ik mij op het overschot van den vloer neder en hapte gretig in een stuk brood, dat ik bij mij had. Daarna strekte ik mij uit om te slapen, maar

ik was te overspannen om den slaap te vatten. Bovendien was ik niet meer gewend aan de doodelijke stilte, die er 's nachts in het gebergte heerscht en die ternauwernood verstoord wordt door het klaterend gebruis der bergstroomen. Ook had ik geen bijzonder gemakkelijke legerstede, die niet alleen zeer hard, maar ook zoo bekrompen was, dat ik mij niet eens behoorlijk uitstrekken kon. Ik ging daarom op de hurken zitten, en daar ik het in mijn hokje vrij benauwd vond, duwde ik een der steenen, waarmede ik den toegang versperd had, weg, en keek naar buiten om wat afleiding te hebben.

Hoe groot was mijn verbazing toen ik zag, dat na den opgang der maan het vlak een volslagen verandering had ondergaan. Het was geheel groen, met gras begroeid; er waren nog slechts enkele brokken steen op, die in het maanlicht veel overeenkomst hadden met eene kleine kudde schapen. Ik was hierdoor zóó getroffen, dat ik mijn schuilplaats verliet om den grond en het gras met mijne voeten aan te raken, om mij te overtuigen dat ik met geen zinsbegoocheling te doen had. Mijn blijdschap was nog grooter dan mijne verbazing. Buiten gekomen keer ik mij om en daar zie ik, als een piramide, den reus voor mij staan. In den aanvang kwam het mij voor, dat hij er eveneens als vroeger uitzag, zooals hij zich toen verhief naast het vlak van Yéoes, boven het onze, maar, naar gelang ik hem aanstaarde, veranderde zijn voorkomen geheel en al. Het onderste gedeelte scheen in te krimpen en van boven nam hij geheel den vorm van een menschenlichaam aan, welks hoofd zich zeer duidelijk afteekende in het heldere maanlicht. Slechts de armen ontbraken hem nog, maar weldra zag ik ook deze er aan groeien, doch zij bleven als vastgehecht aan zijn lichaam. Geen lid van de gansche gedaante bewoog zich. Het was als een reusachtig standbeeld, zoo groot, dat ik het nauwelijks met mijn blik omvatten kon.

Het zou niet meer dan natuurlijk geweest zijn, indien ik zeer bang was geworden, maar, zonderling genoeg! het eenige gevoel, dat bij mij opkwam, was dat van toorn. Ik nam een steen op en wierp dien naar den reus, doch miste. De tweede ging rakelings langs zijn dij; doch met den derden trof ik hem in den buik. Ik hoorde een geluid als de slag van een zware klok en tegelijkertijd een schreeuw, zoo woest, zoo schrill, als ik nooit

had gehoord. Honderden malen werd dat ontzettend geluid door de omliggende rotsen weerkaatst, zoodat het mij in de oorengonsde als een helsch concert. Hierdoor werd mijne woede nog te meer geprikkeld, en steen op steen vloog tegen het lichaam van den reus aan. Eindelijk trof ik het hoofd en wel zoo krachtig, dat het voor mijne voeten neerviel. Dadelijk vloog ik er op aan om het met mijn stok geheel te verbrijzelen, maar ik werd weerhouden door een heesch en benauwd geluid, dat uit den monsterkop scheen voort te komen, en mij als het gelach van een tandeloozen grijsaard in de ooren klonk. Hierdoor nog meer geprikkeld, hief ik mijn stok weer op, om met verdubbelde kracht toe te slaan, toen ik den kop eensklaps weer op het lichaam zie, zonder dat ik had gemerkt, hoe de reus het opgeraapt had. Nu begon ik met verdubbelde kracht steenen te gooien. Ik raakte den linkerarm, die naar beneden viel, maar op een raadselachtige wijze dadelijk weer aan het lichaam bevestigd werd. Zoo ging het ook met den rechterarm. Nu koos ik de beenen tot mikpunt, die op een zonderlinge wijze aan elkander vastgeplakt schenen. Bij den eersten goed gemikten worp stortte de geheele reus in elkander en viel op de weide in duizend stukken neder. Toen zag ik in, dat ik een groote dwaasheid had begaan, want het vlak was nu bij vernieuwing een woestenis geworden, zooals mij bij het licht van de morgenschemering, die reeds doorgebroken was, volkomen duidelijk werd.

Ik was zóó vermoeid en overspannen van dezen zonderlingen strijd, dat ik in slaap viel, waar ik stond, en doorsliep, totdat de stralen der reeds hoog aan den hemel staande zon mij wekten. Een benauwde droom, dus dacht ik, had mij zeker gekweld. Ik raakte hierover in diep gepeins verzonken, terwijl ik het overschot van mijn brood opat met eenige bessen, die aan de mij omringende struiken groeiden, en door de bewoners der Pyreneeën beerenbessen genoemd worden. Mijn droom — indien het er een was — moest iets beteekenen, dit stond bij mij vast. Maar wat? Ik peinsde en peinsde, doch ik kwam niets verder. Er was slechts één ding, waarvan ik verzekerd was, namelijk, dat de reus zoodikwijls, als hij wilde, mocht wederkomen, maar dat het hem niet gelukken zou mij bang te maken. Ik haatte hem van wege het kwaad, dat hij mijn vader aangedaan had, en het denkbeeld had

zich onuitroeibaar in mijn ziel geworteld, dat ik mij op hem moest wreken en hem zooveel vernederen, als slechts eenigszins mogelijk was.

Bij het volle daglicht was ik in de gelegenheid om mij te overtuigen, dat alles nog in denzelfden staat was, als toen wij de plek verlaten hadden: onze woning bijna geheel vernield, de weide geheel met steenen, gruis en zand overdekt, geheel onbruikbaar geworden. Tot overmaat van ramp had het ijs der vlakte van Yéöes, waarvan wij vroeger geen last hadden gehad, zich den vorigen winter een weg naar ons vlak gebaad. Ik zag een groote sleuf, waardoor het met de sneeuw naar beneden zakte, en meewerkte om onze kleine bezitting mettertijd geheel onbewoonbaar te maken.

In weerwil van al deze ontmoedigende omstandigheden, vervulde slechts één gedachte mijn gansche ziel. Ik wilde, het kostte wat het kostte, mijn eigendom heroveren en den reus er afdringen. Hoe? Dit kon ik nog niet zeggen; ik had er zelfs nog geen flauw denkbeeld van. Doch het zou gebeuren, dit stond onwrikbaar bij mij vast.

Terwijl ik zoo liep te mijmeren ging ik aan het steenen rapen en op elkander werpen, met het doel om een klein plekje van het vlak ruim te maken. Ik wilde zien of de grond niet geheel en al bedolven was onder het zand en of het nog mogelijk zou zijn, dat bij weer even deugdelijk en vruchtbaar werd als te voren. Met blijde verrassing zag ik, dat het gras zeer dik en welig groeide op elk plekje, dat maar eenigszins vrij was van de onmiddellijke aanraking der steenen. Het gras was zelfs wat al te weelderig, daar het water, dat nu niet meer kon wegvloeien van het vlak, alomme kleine poelen en kreekjes geformeerd had. De aarde was allerwege vochtig en licht, ik kon er mijne handen diep insteken en mij overtuigen, dat zij altijd nog zeer goed was en recht vruchtbaar zou zijn, indien er voor een behoorlijken afvoer van het overtollige water gezorgd werd.

In een uur maakte ik ruim een vierkante meter van steenen vrij. Ik nam een oogenblik rust en ging toen met verdubbelden ijver aan den arbeid. Tegen den avond mat ik het stuk, dat bloot lag: ik had ongeveer zes vierkante meters van steenen bevrijd. De steenen lagen hier echter betrekkelijk dun gezaaid, en waren over het geheel zeer klein. — 't Komt er niet op aan, dacht ik, wie weet, wat ik mettertijd nog vermag.

Ik begon honger te krijgen en ik begaf mij daarom naar het vlak van Maury, dat hier beneden ligt en bijna het gansche jaar door bewoond wordt. Er waren thans geheel andere menschen gevestigd; ik kende er niemand, maar ik had geld bij mij. Baas Bradat, die het opzicht had over al de kudden, die op dit vlak graasden, was de man, tot wien ik mij wendde. Hij wilde van geen betalen hooren, doch ik bleef er op aandringen om het te doen, daar ik eenige dagen bij hem wilde blijven. Bradat was een slink oud man en zeer vriendelijk jegens mij. Hij verbaasde zich zeer, toen hij iets van mijne plannen hoorde, te meer, daar ik er mij wel voor wachte om hem alles, wat in mijn ziel omging, te openbaren. — Ik zoek voor het oogenblik geen werk, zeide ik; ik heb reeds iets te doen. Ook heb ik wat geld bij mij om het een tijdje uit te zingen, en daar ge mij misschien voor een deugniet zoudt houden, die zich in het gebergte wil verbergen met het plan om iets dwaas te doen of te verbergen, zal ik u dadelijk zeggen, wie ik ben. Hebt ge wel hooren spreken van Miquelon?

— Ja, sinds het ongeval, dien ongelukkige overkomen, heeft men het vlak, dat hij bewoonde, naar hem genoemd. Ik woon hier eerst vier jaar; men heeft mij dit verhaald.

— Welnu, die ongelukkige was mijn vader, en die ongelukkige vlakte mijn eigendom. Ik ben daar geboren en opgevoed. Sedert mijn achtste jaar heb ik haar niet teruggezien. Ik heb er den afgelopen nacht doorgebracht, en ik zou er morgen en overmorgen nog wel eens heen willen.

— Als dat zoo is, zeide de oude man, blijf dan deze week maar bij mij, en langer, als gij wilt. Ik wil er niets voor hebben, want ik ben uw schuldenaar.

— Hoe dan?

— Wel, ik heb mijne geiten dikwijls op uw vlak laten weiden. Ik had er eigenlijk geen recht toe, daar de plek verlaten was, maar ik dacht: niemand maakt er gebruik van en 't is jammer om het gras, dat er nog groeit, verloren te laten gaan. Komt er iemand, die er aanspraak op maakt, dan zal ik hem betalen voor het genot, dat mijne beesten er van gehad hebben. Ik ben dus blij, dat ik met u kan afrekenen.

Ik moest zijn aanbod wel aannemen. Hij liet mij meeeten van zijne soep en gaf mij, evenals zijnen jongens, een slinken bos stroo

om op te slapen. Ik sliep als een roos, doch was vroeg weer wakker, zoodat ik in de morgenschemering reeds op weg was naar mijn vlak met een stuk brood en spek bij mij als leeftocht voor den dag.

Op dien dag werkte ik slechts met mijn geest. Ik wilde uitrekenen, en dit was voorwaar niet gemakkelijk, hoeveel uren ik noodig zou hebben om het vlak geheel van steenen te zuiveren. Als ik, gelijk nu, de kunst verstaan had om de cijfers op het papier behoorlijk onder elkander te zetten, dan zou het vrij gemakkelijk gegaan zijn, maar ik kon ze alleen in mijn geest naast elkander plaatsen, en het waren er vrij wat, waarmede ik te werken had. Ik overlegde het echter nog zoo kwaad niet; ik meette namelijk zeer geduldig met mijn stok af hoe lang en hoe breed het terrein was, en teekende met mijn mes de cijfers, die ik verkreeg in een zachte rots aan, waartoe ik gebruik maakte van door mij zelf uitgevonden teekens, b. v. een kruis voor 100, een dubbel kruis voor 200, enz. Op deze wijze kreeg ik eenig denkbeeld van de uitgestrektheid van het vlak. De volgende dagen besteedde ik om te berekenen, hoeveel tijd ik noodig zou hebben om het gemakkelijke werk te verrichten en vond twee jaren, namelijk twee werkjaren, van vijf maanden elk, daar de sneeuw het onmogelijk maakt langer te werken. Nu kwam het er nog op aan om te bepalen, hoeveel tijd er voor den moeielijken arbeid wel noodig zou wezen, en om dit te weten moest ik natuurlijk eerst de hand aan 't werk slaan.

Van mijn gastheer kreeg ik op mijn verzoek een ijzeren moker ter leen, en daarmede beukte ik de groote stukken rots tot gruis. Het was meest kalksteen en dus niet zeer hard, zoodat ik zonder veel vermoeienis flink kon doorwerken. Met fierheid viel ik op den buik van den reus aan en vergruisde dien met innig welgevallen. Ik volbracht het deel arbeids, dat ik mij voorgesteld had, en besloot den nacht in mijn eigen woning door te brengen, ten einde den volgenden dag met nieuwen moed te kunnen beginnen.

Ternauwernood bevond ik mij in slaap of de reus kwam mij wakken. Ik zag hem het vlak bedaard op en neer wandelen, terwijl dit laatste weer geheel met frisch en fleurig groen bedekt was. Het schemerde nog even, en de laatste roode glansen van de ondergegane zon kleurden de sneeuw op de hoogte met een verrukkelijk rood.

Het kwam mij voor, dat de reus naar zijn oude standplaats, het vlak van Yéöes wilde terugkeeren en wel langs denzelfden weg, waar langs hij er van afgestort was op onze weide. Doch nauwelijks had hij zich een paar treden tegen de steille opgewerkt, of hij viel voorover op zijne knieën, met den neus tegen den grond, en met een vreeselijke stem uitroepende: — Wil dan niemand mij helpen om naar mijn plek terug te keeren? — In twee sprongen was ik bij hem en hem bij zijn monsterachtige hand grijpende, waarmede hij zich vastklemde aan de rots:

— Komaan, zeide ik, gij weet wel, dat ik u den baas ben, wees mij gehoorzaam en pak u weg!

— Welnu dan, neem mij op uw schouders en breng mij daarboven.

— Ben je gek, ik zou zelfs geen van je vingers kunnen verdragen; maar ik zal je zoolang plagen . . .

— Kunt ge mij niet met rust laten, kleine jongen? Het bevalt mij hier goed en ik wil hier blijven. Maar ik wil graag op den rug liggen. Help mij!

Ik gaf hem een schop in de zijde en terwijl hij zich omkeerde, zag ik zijn groot en leelijk gezicht, geheel bedekt met witachtig mos. Toen kon ik niet nalaten hem vol haat en wraakzucht mijn stok in de keel te duwen. De reus scheen er echter geen last van te hebben, doch ik vernam een bijkans onhoorbare stem uit het geweldige gat, dat hem tot mond diende, die op een klagen den toon tot mij zeide:

— Ondeugende knaap, die mijn net verscheurt en mij zelf bijna gedood hebt!

— Wie zijt ge? vroeg ik, mijn oor tegen het gat leggende, terwijl ik mijn stok voorzichtig terugtrok.

— Ik ben de kleine moss-spin, luidde het antwoord. Zoolang ik leef, woon ik hier; ik werk, ik spin, ik vang mijn buit, — wat doet ge mij te storen! . . .

— Ga dan elders spinnen, lieve beste; de wereld is groot genoeg voor u.

— Dat zou ik tot u even goed kunnen zeggen. Wat hebt ge uit te staan met die rots, welke mij toekomt.

Op dit oogenblik begon de reus, dien ik weder plaagde met mijn stok, te niezen en deed hierdoor niet alleen de spin uit zijn mond vliegen, maar mij zelf ook van het rotsblok afrollen.

Toen begon ik na te denken. — De reus ligt hier goed, zeide ik bij mij zelve; in deze positie kan hij mij uitmuntend van dienst zijn om de sneeuw tegen te houden, die van de bergen afschuift. Ik klom dan ook weer tegen den reus op en zeide: — Gij beweert, dat het u hier goed bevalt, en dat gij er wilt blijven?

— Ja, antwoordde een geweldige stem; ik zal hier blijven, als gij mij een goede ligplaats bezorgd hebt.

— Och kom! zeide ik, in een luid gelach uitbarstende; mijnheer moet dus een bed hebben; een donzen bed misschien!

— Een bed van zand is al warm genoeg, luidde het antwoord; maar er moet een holte in zijn voor mijn hoofd en voor al mijne leden moeten er holten zijn, opdat ik kunne liggen, zonder gevaar te loopen van naar beneden te glijden. Rep u nu maar wat en zorg, dat alles in orde komt, anders ga ik weer op uw weide liggen, waar ik het heel gemakkelijk heb, al plaagt ge mij ook nu en dan een weinig.

— Het is zeker, hoorde ik nu een stem zeggen — en ditmaal was het een echt menschelijke stem — dat het wijste zou zijn hem daar stevig vast te leggen. Dan zou hij bij wijze van dijk dienst doen, ter beveiliging van het vlak tegen het afschuiven van het ijs, want gij kunt er niet aan denken om hem weer naar zijn oude plaats terug te brengen, en gij hebt het recht niet om hem op een andere wijze van uw weide af te brengen.

— Wat! riep ik uit, zonder er mij om te bekommeren, wie de spreker was, heb ik daartoe het recht niet? Heeft hij dan recht om zich van mijn grond meester te maken?

— Hij kan geen ander recht doen gelden dan dat van den sterkste, werd mij geantwoord, maar gij hebt dit recht niet, want de wet is machtiger dan de mensch, en als gij u van uw vijand ontsloegt door hem uw bureu op den hals te schuiven, zou men het u beletten of u er voor straffen.

— En als ik hem dan in de afgronden wierp?

— Ook de afgronden zijn altijd iemands eigendom en bovendien loopt er door die afgronden water, waarop iedereen recht heeft, en dat gij niet moogt belemmeren in zijn loop. Gij moet dus uw reus houden, en omdat die berghelling u toebehoort moet gij hem steen voor steen derwaarts heen dragen. Op deze wijze zal hij u tot nut strekken, in plaats van u te schaden.

Ik wilde juist zeggen, dat het niet noodig was, hem er heen te dragen, daar hij er zich zelf reeds geposteerd had, toen een helder licht mij in de oogen scheen en ik bemerkte, dat ik mij in de woning van mijn ouden gastheer bevond, bij zijn haard, en dat hij de persoon was, die met mij praatte.

— Wel, zeide hij, gij spreekt als een knaap, die wakende droomt, doch, hoewel gij u wat zonderling uitdrukt, zijn uwe denkbeelden toch niet onaardig. Eet nu wat; gij zijt laat teruggekomen, maar ik heb op u gewacht, en wij willen nog wat praten voordat wij gaan slapen.

Ik was geheel in de war en zoo verlegen, dat ik geen woord kon uitbrengen. Had ik gedroomd, dat ik handgemeen was geworden met den reus; dat een kleine spin tot mij gesproken had; dat de reus mij zijne voorwaarden gesteld had, en had ik de dwaasheid gehad, dit alles aan Bradat te vertellen? Of hadden al deze dingen werkelijk plaats gehad en had de reus mij vierkant opgenomen en in de woning van Bradat gebracht, zonder dat ik hiervan iets gemerkt had?

Toen ik een weinig gegeten had, vroeg ik aan den ouden herder:

— Waarover praatten wij zoo even?

— Slaapt gij nog al? was zijn wedervraag. Hoor, ge vermoeit u te veel; dat werk gaat boven uwe kracht!

-- Hoeveel menschen denkt ge, dat er voor noodig zouden zijn?

— Ja, dat hangt af van den tijd, waarin ge gereed wilt komen. Ik denk, dat twaalf sinke kerels het in twee zomers zouden kunnen redden.

— Twaalf? Wezentlijk? Ik dacht, dat ik alleen.....

— Gij droomt. Twaalf, en minder niet, en nu en dan zult ge ook gebruik moeten maken van kruit om de grootste stukken te doen springen.

— Dat laatste bevalt mij! riep ik uit. Ha, ja! met vuur zal ik hem plagen, dan zal hij wel maken, dat hij wegkomt!

— Ge moet ook een soort van weg maken van het gruis, en dat zal veel kosten. Ben je rijk?

— Ik bezit honderd francs.

Baas Bradat begon hartelijk te lachen. — Dat is niet genoeg, zeide hij, ge moest tienmaal zoo veel hebben.

— Dat zal ik eens bezitten.

— Wel, wacht dan zoolang.

— Ge denkt dus, dat het geen onbegonnen werk zou zijn om mijn grond op den reus te heroveren?

— Wat zal ik zeggen! 't Is een heerlijk iets om grond te hebben. God houdt er niet van, dat men zijn grond aan het ijs en de sneeuw ten prooi geeft, als men hem er tegen kan verdedigen.

-- Welnu dan zal ik mijn grond aan dien reus ontveldigen, die mijn vader en ons zooveel kwaad heeft gedaan. Hij moet er van daan, dat verzeker ik u. Al moet het mij ook zeven jaren arbeid kosten, even lang als ik dien reus verwensch en vervloek, weg zal hij!

— Ge zijt een pittig kereltje, zeide de oude herder. Ik mag dat wel; ik zie, dat gij veel van uw vader houdt en dat ge moed en fierheid bezit. We zullen er nog wel eens over praten. Als ik u kon helpen, maar ik ben te arm en te oud.

— Ge kunt mij helpen: verkoop mij uw ijzeren moker.

— Ik wil hem u wel voor niets leenen; ik gebruik hem toch niet. Hij is zwaar, laat hem maar op het vlak; niemand zal hem komen weghalen, want men is algemeen bang voor den reus.

— Bang, dat wist ik niet! Men weet dus, dat hij 's nachts opstaat en rondloopt.

— Dat zegt men althans, maar ik geloof het niet. Ik heb in Afrika gediend en oorlog gevoerd, en dan is men niet bang meer voor een hoop steenen.

— Ik ben er ook niet bang voor, baas Bradat. Toch ben ik er zeker van dat die reus een booze geest is, en daarom ben ik besloten hem den oorlog aan te doen, evenals gijden Bedoënen gedaan hebt.

Den volgenden dag ging baas Bradat met mij mede om op de plaats zelve zich te overtuigen van hetgeen er te doen zou zijn. Hij schudde het hoofd, en zeide, dat er voor mij geen denken aan was om het vlak weder bruikbaar te maken.

— Maar hebt ge niet hooren zeggen, baas Bradat, vroeg ik, dat het gras van dit vlak het beste is van den geheelen berg?

— Ik zal het niet ontkennen. Het weinigje, dat er groeit, is van de beste soort. Maar al gelukt het u, al de steenen weg te werken, dan zoudt ge aan het mesten moeten gaan op een geduchte manier, en daarvoor is een kudde vee noodig. 't Is even

goed, alsof ge te doen hadt met een stuk land, dat nog nooit beweid is. Als ge een vierduizend francs bezat, dan misschien.....

— Ik bezit de helft nog niet.

— Dan moet ge er ook van afzien. Ge zoudt al uw geld nutteloos vermorsen. Wat zijn dat voor teekens op de rots?

— Die heb ik uitgedacht om mijn berekeningen te maken.

— O zoo! Ge kunt dus niet schrijven?

— En ook niet lezen.

— Dat 's jammer. Ge moest het gaan leeren, dat zou u meer helpen dan alle mokerslagen op die steenen.

— 't Is zeer wel mogelijk; als gij mij een weinig wildet helpen....

— Ik weet er ook niet veel van, maar toch wel iets, en kan ik u van dienst zijn.....

Aan den avond van denzelfden dag reeds begon ik met leeren. De oudste der knapen, die de herder in zijn dienst had, hielp mij ook, toen hij zag, dat ik mijn best deed. Hij was niet zoo geduldig, als de oude man, maar was vrij wat knapper. Zoo kwam ik al spoedig zóó ver, dat ik mij zelven verder kon oefenen. Ik nam dus, als ik naar het vlak ging, een boek mede, en begon, zoodra ik den arbeid aan de steenen even staakte, er dadelijk ijverig in te studeeren.

Baas Bradat deed geen moeite meer om mij van mijn besluit af te brengen, toen hij merkte, dat ik mij vast voorgenomen had, het vlak van steenen te zuiveren, alleen lachte hij mij een weinig uit, wanneer hij mij over de rotsmassa hoorde spreken als over een boozen, nijdigen geest. Ik praatte er in 't vervolg dus over als iedereen, en noemde hem eenvoudig een hoop steenen, hoewel ik overtuigd bleef van de waarheid mijner opvatting. De andere knapen dachten er al vrij wel over als ik. Zij hadden in andere gedeelten van het gebergte vaak hooren spreken van rotsinstortingen en afschuivingen, die men door het aanbrengen van dijken zocht te keeren, maar waar men telkens bestreden werd door booze geesten, die het werk zelfs der bekwaamste arbeiders reddeloos vernielden. Zij waren ook een weinig huiverig om op het vlak te komen en mij te helpen. Misschien zouden zij wel wat meer moed getoond hebben, als ik hun van tijd tot tijd een flinke fooi in de handen gestopt had, maar ik wilde hen niet van hun eigenlijk werk afhouden en daardoor baas Bradat schade berokkenen.

Baas Bradat verklaarde zich bereid om mij kosteloos huisvesting en eten te blijven verschaffen, onder voorwaarde dat zijne geiten bij voortdoring vrij het gras mochten gebruiken, dat tusschen de steenen groeide. Deze geiten werden door een jongen knaap geweid en deze hield zich, terwijl ik ijverig in de weer was met het stuk kloppen en uitgraven der steenen, bezig met het oprichten van een houten hut uit de overblijfselen onzer oude woning, die hij met behulp van steenen en takken vrij stevig maakte. Zoo kreeg ik een schuilplaats voor den nacht, waarvan ik veel dienst had.

IV.

Iedere keer, dat ik daar sliep, zag ik den reus voor mij. Hij werd telkens lastiger, zoodat ik menige worsteling met hem had. Als ik er flink op insloeg, viel hij altijd weer neer en overdekte met zijn verbrijzeld lichaam mijn dierbaar vlak. Ik zag in, dat het best zou zijn hem, beginnende met de beenen, geheel te vermorselen en hem in kleine stukken weg te dragen.

Zoo was ik drie maanden bezig. Ik werd zoo sterk als een jonge stier, en leerde spoedig genoeg lezen om te begrijpen, wat ik las. Baas Bradat, die, gelijk reeds gezegd is, niet hoog timmerde en veel van hetgeen in zijne boeken stond niet begreep, was er niet weinig verbaasd over, dat ik zoo spoedig in staat was om hem tot uitlegger te dienen. Dit kwam doordat ik van mijn vader, hoewel hij mij geen onderwijs had laten geven in lezen en schrijven, toch ontzaglijk veel geleerd had, en weldra werd ik door de bewoners der hut als een waren geleerde bewonderd. Zij lachten mij nu niet meer uit om mijne voornemens en wonderbare ontmoetingen, en ik nam mij voor de uitvoering mijner plannen te verhaasten door er wat voor uit te geven.

Ik ging naar het dal van Lesponne en naar de marmergroeven van Campan om mij van werklieden te voorzien. Maar ik kon niet gereed komen. Het was overal vol vreemdelingen, zoodat ieder de handen vol had en slechts tot fabelachtigen prijs wilde men mij van dienst zijn. Ik bracht dus niets anders mede dan wat buskruit, en ik verheugde mij reeds bij voorbaat over de manier, waarop ik mijn reus nu zou gaan tracteeren.

Den volgenden morgen, na mijn gastheer gewaarschuwd te hebben, opdat hij niet zou schrikken, legde ik een kleine mijn aan in het hoofd van den reus, en hoewel ik zelf door de uitbarsting geweldig toegetakeld werd, daar ik in mijn ijver verzuimd had, de noodige voorzorgen te nemen, verheugde ik mij toch niet weinig over de wijze, waarop de leelijke kop gehavend werd. — Daar, zeide ik, het bloed uit mijne wonden op den steen latende druppen, drink mijn bloed, monster. 't Is tusschen ons een strijd op leven en dood. Gij kunt niet bloeden, maar ik hoop toch, dat ge minstens evenveel zult lijden als mijn arme vader gedaan heeft.

Op dat oogenblik zag ik iets, dat mij medelijden inboezemde. Een mierennest, dat zich in een der ooren van den reus had bevonden, was door de uitbarsting geweldig gehavend. De kleine beestjes hielden zich niet bezig met hunne dooden te tellen en te vluchten, zij klauterden vol moed tegen de brokken steen op om hunne poppen mee te nemen en dezen op een andere plek in veiligheid te brengen.

— Arme beestjes, zeide ik, het spijt mij; maar ik zal u helpen om uwe kleinen te redden.

Hierop nam ik een groot stuk aarde, dat geheel met gangen en gaten doorkruist was en waarin de poppen zich bevonden, op mijn houten schop, en bracht het op eenigen afstand. De mieren volgden mij en keerden toen terug om te zien of er nog wat te verhuizen was. Zij maakten blijkbaar afspraken en hielpen elkander trouw, zij wriemelden even wakker en moedig als altijd door elkander.

— Kleine mieren! riep ik uit, gij geeft mij daar een groote les. Al moest ik ook bezwijken onder het puin van den reus, ik zal mijn arbeid niet staken.

Maar ik was en bleef alleen, en de gedachte, dat ik hulp moest hebben, had zich diep in mijn ziel gegrift. Ik had mijn moeder nog niets van mij doen hooren, hoewel ik niet ver van haar verwijderd was. Niet zonder reden vreesde ik, dat zij mijne hersenschimmige plannen niet goed zou keuren. Ook zou zij wel ongerust zijn over mij, dacht ik, en daarom besloot ik eindelijk, haar een bezoek te gaan brengen.

Zij was inderdaad ongerust en beknorde mij, omdat ik nog niets verdiend had, maar toen zij hoorde, dat ik reeds bijna vlug kon lezen en dat ik niets noemenswaard had uitgegeven, bedaarde

haar toorn en was zij genoodzaakt te erkennen, dat ik mijn tijd niet nutteloos had verspild. Toen vertelde ik haar alles, wat mij op het hart lag. Zij was zeer verbaasd en ontroerd, maar schrikte ook een weinig van mijne plannen. Zij trachtte er mij op allerlei wijze van af te brengen en smeekte mij, mijne kleine bezitting niet aan zulk een hopelooze onderneming te wagen. Dit echter won ik, dat hare voorliefde voor het plekje gronds, waar ik zoo ijverig gearbeid had, helder aan den dag kwam, dat plekje, waar zij zoo veel geluk had gesmaakt en dat haar in hare droomen en gepeinzen zoo dikwijls voor den geest gekomen was. Ik bestreed hare denkbeelden dus niet bijzonder sterk en dacht: mettertijd zal zij mij wel gelijk geven. Daar het barre jaargetijde naderde en ik dus de hoogte zou moeten verlaten, beloofde ik haar den winter mij ten nutte te maken om iets te verdienen, en ik hield woord. Ik bracht nog eenige dagen op het vlak door en nam toen afscheid van baas Bradat, nadat ik hem en zijnen knaap eenige kleine geschenken had vereerd en gezegd had, dat ik den volgenden zomer weer terug zou komen. Daarna ging ik den kant van Lourdes uit om werk te zoeken aan de wegen en steengroeven. Mijn geliefkoosde plan stond mij altijd voor den geest en daarom wilde ik in de rotsen werken om te leeren zoo spoedig mogelijk den strijd tegen den steenen reus tot een goed einde te brengen. Ik zag in de steengroeven veel, waarvan ik partij kon trekken, en dit troostte mij over den vervelenden en werktuigelijken arbeid, dien ik te verrichten had. Elken avond besteedde ik een paar uren aan het lezen, schrijven en rekenen. In de eerste vakken oefende ik mij zelve, in het laatste nam ik les. Men was over het algemeen zeer met mij ingenomen en beschouwde mij als een knaap, die al bijzonder verstandig was voor zijne jaren, terwijl ik misschien geen anderen naam verdiende dan dien van een stijfhoofdige, koppige ventje.

Zoodra de lentezon de sneeuw weer had doen smelten verliet ik de steengroeven om mijn moeder te gaan bezoeken en een kruiwagen, een houweel, kruil, een zwikboor, een moker, kortom alles te koopen wat ik noodig had om mijn vijand op een geduchte manier aan te pakken. Mijn moeder beloofde mij nog twee honderd francs te zullen geven, wanneer ik alles, wat ik nog bezat, zou uitgegeven hebben, en indien het bleek, dat mijne pogingen om het vlak

weder bruikbaar te maken kans hadden om met goed gevolg te worden bekroond. Om zich hiervan te overtuigen zou zij in den loop van den zomer eens komen kijken.

Te Lourdes had ik twee knapen van mijn eigen leeftijd in dienst genomen om mij te helpen. Wij maakten een groote en stevige hut, daar de bestaande door de stormen van den winter was vernield. Baas Bradat deed de noodige inkoop voor ons en zoo hadden wij een aardig leventje. Dit was althans mijne meening, doch mijne helpers, die niet in de bergen gewoon waren, verveelden zich 's avonds en hadden volstrekt geen smaak om naar het geluid der ruischende watervallen te hooren, dat mij zoo liefelijk in de ooren klonk. Op zekeren dag zeiden zij dan ook, dat zij genoeg van het leven op deze eenzame plek hadden en weggingen, terwijl zij niet onduidelijk te kennen gaven, dat ik naar hun oordeel de hand geslagen had aan een dwaze en hopelooze onderneming.

Ik hield echter vol, ook nadat een paar andere helpers, die ik gehoord had, mij in den steek gelaten hadden, onder de verklaring, dat zij mij een wezenlijken dienst bewezen door mij geen hulp meer te verleen in zulk een zinnelooze zaak. Toen kreeg ik echter een kleinen aanval van moedeloosheid. Ik kon 's nachts niet slapen en zag den reus, in zijn volle lengte en, naar het mij toescheen, krachtvoller en steviger dan ooit te voren, op een blok zitten te midden van een menigte andere groote stukken rots, waartusschen ik het gruis vandaan gewerkt had. Bij het eenigszins bewolkte maanlicht was het mij, alsof ik een reusachtigen herder voor mij zag, die een kudde witte olifanten hoedde.

— Boertje, zeide hij met een brullende stem, ga een andere weide zoeken. Deze behoort mij voor altijd, en, ging hij voort, terwijl hij op de steenblokken wees, gij hebt mij deze schapen gegeven, die ik op uwe kosten tot den jongsten dag zal voeden.

— Dat zullen we eens zien, antwoordde ik. Gij denkt de baas te zullen blijven, omdat ik geheel alleen ben. Welnu, ge zult ondervinden, wat men alleen vermag.

Den volgenden dag begon ik zoo ijverig met het wegruimen der blokken, dat de reus geen enkel schaap meer had.

Op zekeren zondag kwam mijn moeder met mijn zuster mij bezoeken. Ik had de plek, waar mijn vader het ongeval overkomen was, geheel ruim gemaakt.

Nadat ik een greppel voor de afwatering had gegraven, groeide het gras er weer overheerlijk en de bloemen spiegelden zich op de bevalligste wijze in het heldere water. Ik had een houten kruis geplaatst op de plek, waar mijn vader getroffen was, en een steenen bank daarbij geplaatst. Mijn moeder was zeer getroffen door dit bewijs van mijn kinderlijke liefde en bad en weende op deze plek, waaraan zulke droeve herinneringen verbonden waren. Daarna wierp zij een blik op onze kleine bezitting, waarvan ik een vierde gedeelte ongeveer weer bruikbaar had gemaakt, en verklaarde, dat mijn arbeid haar verwachting verre overtrof, maar toen zij eenige oogenblikken later zag hoe dik de steenen nog op het overige gedeelte lagen en hoeveel er mij nog te doen overbleef, schrikte zij er van en drong er op aan, dat ik mij tevreden zou stellen met hetgeen ik had verricht.

— Gij kunt, zeide zij, dit stukje weide verhuren aan uwe buren die beneden wonen. Het zal wel niet veel opleveren, maar 't is beter zich hiermede tevreden te stellen, dan nog meer geld uit te geven voor een zaak, waarmede gij nooit gereed komt.

Ik was echter niet te overtuigen, zoodat mijn moeder een weinig boos werd en dreigde mij geen geld meer te zullen geven. Maquellonne, die reeds een flinke deern begon te worden, koos mijn partij. Zij wenschte, dat zij een jongen ware om mij te kunnen helpen. Het kwam haar nergens zoo prettig voor als op deze hoogten; nooit, zeide zij, zou zij in een stad willen wonen. De kleine Myrtille zeide niets, maar liep met schitterende oogjes zoo dartel als een jong kuikentje tusschen de rotsen rond.

Ik had een heerlijk schoteltje aardbeien met room van baas Bradat gereed gemaakt. Wij aten te zamen op de puinhoopen van ons oude huis. Wij waren tegelijk bedroefd en vroolijk. Mijn moeder verliet mij zonder mij iets te beloven, maar kon het toch ook niet meer over zich verkrijgen om mij te berispen. Ik bleef dus alleen aan 't werk tot aan het einde van den zomer. Hoe meer ik vorderde, des te meer werd ik overtuigd van de moeielijkheid, die er aan verbonden was om de geheele massa rotspuin te verwerken. Doch hierdoor werd mijn ijver nog slechts angevuurd. Ik verliet het vlak niet meer, dan alleen Zondags en dan nog slechts voor eenige oogenblikken. Ik had een tamelijk goede verblijfplaats en bracht mijne avonden door met lezen, schrijven en

rekenen. Bij het nazoeken van het puin der woning had ik een kostbare ontdekking gedaan; ik had namelijk een ouden koffer gevonden, die onderscheidene gereedschappen, keukenbenoodigdheden en de gehavende boeken van mijn vader bevatte. Deze las en herlas ik met het grootste genot en het hinderde mij weinig, als er soms eenige bladen uit waren, die het slot der tooverhalen bevatten, want met mijne levendige verbeelding spon ik het verhaal zelf voort. Er stond van allerlei wonderbare heldendaden in, die een diepen indruk op mij maakten en mijn moed nog hoe langer zoo meer aanprikkelden. Nooit verveelde ik mij. Naar gelang ik beter bekend werd met de cijfers en de getallen, kon ik den omvang en den duur van mijn taak met meerdere juistheid berekenen. Het zou verscheidene jaren duren, alvorens ik haar volbracht had. Maar ik hield vol. Den reus had ik bijna geheel tot gruis geslagen, zoodat hij geen poging meer waagde om zijne leden bijeen te rapen en te gaan wandelen. Hij liet mij rustig slapen, 's nachts van tijd tot tijd alleen meende ik hem te hooren zuchten, en het geluid had dan veel van dat eener koe, die zich verveelt op de weide.

Toen de winter gekomen was deed ik evenals het vorige jaar; ik zocht werk in de steengroeven en verdiende nu veel meer. Ik was nu zeventien jaren, en was een krachtvol jonkman geworden met spieren van staal. In weerwil van mijn jeugdigen leeftijd kreeg ik het loon van een vol man. Een der heeren opzichters over de werken betoonde mij veel vriendschap. Hij zeide, dat ik veel meer verstand en volharding bezat dan al de andere werklieden. Diensvolgens droeg hij mij altijd dat soort van werk op, waarvan ik het meest leeren kon, en door mij huisvesting en voeding te verschaffen maakte hij, dat ik bijna niets had uit te geven. Hij wilde mij bij zich houden en beloofde mij, dat hij voor mijn toekomst zou zorgen, doch geen macht ter wereld was in staat mij van het vlak af te houden. Ik ging er weer heen, zoodra de sneeuw ging smelten en ik mijn arbeid voort kon zetten.

V.

Eindelijk had ik het zoover gebracht dat ik al de steenen tot gruis geklopt had, zoodat ik niets meer te doen had dan het weg

te kruien. Dit was niet de moeielijkste , maar wel de vervelendste arbeid. Drie zomers achtereen was ik er mede bezig. Vijf jaren nadat ik het werk begonnen was, smaakte ik op een zomeravond het genoegen van het vergruisde lichaam van den reus aan de zijde van den berg te zien liggen , waar het een stevigen dijk vormde , die wel in staat was om de ijsverschuivingen met al het zand, dat er door meegesleept werd, tegen te houden. Mijn weide, die ik drooggelegd had door middel van steenen goten , waardoor het water in den bergstroom van den afgrond ter zijde van het vlak afvloeide , zag er wederom prachtig uit. Er waren alleen wat te veel bloemen ; het was een tuin in den vollen zin des woords. De geiten kwamen er niet meer , want ik had de heining , die door de rotsinstorting grootendeels vernield was , weer hersteld en zij groeide bijzonder voorspoedig. Elken dag had ik mij bezig gehouden met het uitrukken der varens en van het andere onkruid , dat er in overvloed groeide ; ik verbrandde den geheelen hoop en strooide de asch over het gras , waardoor het mos werd vernietigd en het gras beter kon groeien. Ik was aan mijn laatste kruiwagenvracht , de vierduizendste misschien , gekomen. Deze liet ik echter liggen , daar ik mijn zuster Maquelonne het genoegen wilde schenken deze weg te kruien , zoodat zij kon zeggen de laatste hand aan het werk gelegd te hebben.

Toen viel ik in den helderen zonneshijn op mijne knieën om God te danken voor den moed , dien hij mij gegeven heeft , en voor den schat der gezondheid , die hij mij ongestoord had doen behouden , terwijl ik den arbeid verrichtte , waarvoor men mij gezegd had , dat een menschenleeftijd werd vereischt. En ik was slechts een en twintig jaren oud ; ik was pas meerderjarig en ik had mijn taak volbracht ! Ik had het gansche leven nog voor mij om genot te hebben van mijn eigendom en de vruchten van mijn arbeid te plukken.

De zon ging tintelend van goud en purper onder , en zij scheen mij het oog van God toe , dat mij aanzag en vriendelijk tegenlachte. De sneeuw op de bergtoppen schitterde alsof zij bezaaid was met myriaden diamanten ; de waterval ruischte zoo zacht en zoo liefelijk , alsof een koor nymphen bezig was haar avondzang te zingen ; een zachte koelte deed de bloemen buigen op hare stengels , en het was , alsof zij mijn duur verworven stuk grond ,

een teederen kus wilden geven. Van het monster, dat mij zooveel verdriet en moeite berokkend had, was geen sprake meer; hij was voor altijd tot machteloosheid gedoemd. Hij had zijn vroegeren vorm geheel verloren. Reeds was hij voor een groot gedeelte bedekt met groen en mos en slingerplanten; zijn leelijkheid was geheel verdwenen en weldra zou men in het geheel niets meer van hem zien.

Ik voelde mij zoo gelukkig, dat ik hem alles wilde vergeven. — Gij zult nu voortaan, zeide ik, rustig slapen, zonder dat ik u eenigen last zal aandoen. De booze geest, die in u huisde, is geweken; ik verbied hem terug te komen. Ik heb u er van verlost en u genoodzaakt ergens nuttig voor te zijn; dat de bliksem u spare en de sneeuw zacht op u ruste!

Het kwam mij voor, dat ik langs de steilte een lang gerekten zucht hoorde gaan, een zucht van onderwerping, die op de vleugelen van de avondkoelte wegstierf. Het was de laatste maal, dat ik den reus een teeken van leven meende te hooren geven.

Den volgenden morgen begon ik mij ijverig bezig te houden met de voorbereidselen voor het feestje, dat ik wilde geven. Ik ging baas Bradat noodigen, die altijd zulk een goed buurman en vriend voor mij geweest was, om met zijne knapen en zijne beesten, aan wie ik het eerste genot wilde schenken van mijn gras, tegen twaalf ure bij mij te komen; vervolgens snelde ik naar Pierrefitte om mijne moeder en zuster mede te nemen.

— Hier ben ik, zeide ik, het werk is voltooid en ik heb niets gebruikt van het geld, dat ge bestemd hebt voor mijn meerderjarigheid. Nu zal ik het noodig hebben om beesten te koopen en een echt huis te bouwen, maar het is mijn wensch, dat wij met ons vieren van alles zullen genieten, totdat het toekomstig lot der meisjes beslist is. Kom inmiddels met mij mede; ik ben hier met een karretje en een paard om u tot aan den voet des bergs te brengen. Gij moet het vlak van Miquelon helpen inwijden.

Toen zij op het vlak gekomen waren, was het hun, alsof zij droomden: de noodkeuken was gereed en uit den schoorsteen steeg een lange blauwe rookzuil krinkelend naar de hoogte. Baas Bradat, bijgestaan door eenige vrouwen en meisjes uit den omtrek, maakte den maaltijd gereed, bestaande uit een paar soorten van gevogelte, roomkaas en wittebrood. Ook had ik gezorgd voor de noodige hoeveelheid koffie en suiker. De kudde

van Bradat weidde op het vlak en hapte gretig in het gras, als om den feestgenooten te doen zien, dat hier deugdelyke waar te vinden was. De knapen maakten een tafel en banken van ruwe planken, maar daar de eerste overdekt was met bladen en bloemen zag het er toch recht feestelyk uit. Een boeket van rhododendrons en wilde anjelieren was opgehangen aan een touw om door mijn moeder opgeheschen te worden aan den paal, bij wijze van plechtige inwijding van de nieuw in orde gebrachte weide. Baas Bradat had mij verrast door een tamboerijnspeeler mede te brengen, opdat wij in de gelegenheid zouden zijn een dansje te maken. De meisjes deden alle eer aan het geïmproviseerde bal en er heerschte een algemeene pret. Mijn moeder stortte tranen van vreugde, toen zij het boeket opheesch, en Maquelonne verwierf zich den roem van een wakker en handig meisje, toen zij met bevalligen zwier den laatsten wagen met steengruis wegkruide en op den hoop wierp. Niemand werd dronken, hoewel ik niet karig was met den wijn. De bergbewoners zijn over het algemeen zeer matig en beschaafd.

Toen de avond begon te vallen, bracht ik mijn moeder en de meisjes naar huis, en ik ontving het geld om het huis te bouwen en het vee te koopen. Zij zeide, dat zij zomers gaarne bij mij wilde wonen op het vlak; mijne zusters waren boven de wolken van vreugde bij de gedachte van weldra weer in het gebergte te zullen leven.

In het volgende jaar doorleefden wij eenige bange dagen. Moeder werd ernstig ziek en wij dachten niet anders, of wij zouden haar verliezen; zij was echter spoedig buiten gevaar en toen brachten wij haar naar het vlak, waar zij door de gezonde en zuivere berglucht spoedig hare krachten terugkreeg. Thans woont zij tijdelijk te Cauterets, waar zij ijverig bezig is met het waschen en herstellen van de kleederen der dames en heeren, die de baden gebruiken, want zij is er altijd op uit om nog iets voor ons te verdienen, en daar zij handig en voorkomend is maakt men gaarne van hare diensten gebruik. Ons bevalt het hier uitstekend; het spijt ons altijd, als de zomer voorbij is en zoodra de warme dagen komen reppen wij ons met telkens nieuwe blijdschap naar de hoogte. Er is hier overvloed van wild, zoodat onze keuken altijd goed voorzien wordt. Ook zijne edelheid de beer, die zich

hier nog al eens komt vertoonen, versmiden wij niet en de meisjes weten zijne bouten heerlijk klaar te maken. In het begin hadden wij tamelijk veel last van de wolven, maar ik heb hun deze onbeschaamdheid spoedig afgeleerd. Met mijne vette koeien maak ik goede zaken; ik verkoop ze zeer voordeelig in den herfst en koop er magere voor in de plaats. Voor de gemaakte winsten heb ik een stuk bruikbaren grond in de nabijheid van dit vlak gekocht, dat ik zeer verbeterd heb, zoodat ik in het volgende jaar mijn kudde, d. w. z. mijn bedrijfskapitaal kan verdubbelen.

— Ziedaar mijn historie, waarde heer, zeide Miquelon ten slotte. Ik hoop niet, dat mijn verhaal u verveeld heeft. In den beginne was ik niet best op mijn gemak omdat ik vreesde, dat gij mijn mededeelingen niet voor goede munt zoudt opnemen, en later werd ik bijna verlegen van wege de belangstelling en aandacht, die gij aan mijn verhaal hebt geschonken.

— Beste Miquel, antwoordde ik, laat ik u zeggen, waaraan ik dacht, toen ik bij mij zelve uitrekende hoeveel mokerslagen wel door u gedaan en hoeveel kruiwagens vol puin wel door u weggere-den moeten zijn. Vooreerst betreurde ik het, dat iemand van uwe wilskracht en volharding, niet in de gelegenheid geweest is op een uitgebreider gebied werkzaam te zijn; vervolgens zeide ik tot mij zelve: op welk gebied wij ons ook bewegen, wij hebben allen onze steenen te vergruizen en weg te ruimen, hoewel de een in dit opzicht vrij wat meer kracht en geduld aan den dag legt dan de ander. De man, wien het gelukt zijn terrein te heroveren, is geen alledaagsch persoon, en hetgeen mij vooral in uwe historie treft is niet zoozeer uw onverzettelijken wil om u een stuk grond te verwerven, die echter op zich zelf zeer eerbiedwaardig is, als wel de meer verheven gevoelens, die gij in uwe worsteling met de natuur aan den dag gelegd hebt: uw trouwe kinderliefde en de opvatting van uw taak om het stuk grond weer vruchtbaar te maken, als een heiligen menschelijken plicht.

— Hartelijk dank voor uw vriendelijke waardeering! zeide Miquelon. Ik werd inderdaad door dergelijke gevoelens bezielde; er was echter iets in mij, dat gij wel niet goed zult keuren: het geloof aan de werkzaamheid van booze geesten in de natuur.

— O, maar daar geloofst ge nu niet meer aan, dat merk ik zeer duidelijk.

— Gij begrijpt mij dus; ik was een kind, bij wien de verbeelding zeer sterk werkte. En dan had ik ook het recht begrip van den godsdienst niet. Later heb ik gelezen en gezien, dat er slechts één God is, en dat Zeus of Jupiter slechts een der voornamen van de godheid is. Hij, die de wolken gewapend heeft met den bliksem, heeft geen haat tegen de rots, die hij treft, en de rots, die naar beneden stort, is evenmin verbitterd op den mensch, die er door getroffen wordt. Ook zult ge morgen zien, dat ik op mijn dijk, waar de aarde vrij dik ligt een boschage heb geplant, bij wijze van huldebetoon aan de wetten der natuur, waarvan de oude goden de zinnebeelden waren.

Ik sliep heerlijk in Miquelon's woning. Reeds vóór zonsopgang was ik op het vlak. Miquelon was bezig in zijn stal, maar daar hij scheen te merken, dat ik gaarne alleen wilde zijn, bleef hij stil aan zijn werk. Ik vond er onderscheidene merkwaardige planten, een fraai soort van anemonen en *primulae veris*, maar ik wijdde vooral mijn aandacht aan den verguisden reus, dat merkwaardig bewijs van hetgeen de mensch door geduld en volharding vermag. Ik ontdekte verscheidene zeldzame mossoorten op het gruis en aanschouwde met bewondering den vernuftigen arbeid der mieren en der kleine spinnen, die er huisden. Een allerbekoorlijkste waterval in de nabijheid ruischte mij als een zachte bekoorlijke muziek in het oor.

Nadat ik naar hartelust alles had gezien en bewonderd, verschaftte Miquelon mij weder een heerlijk ontbijt en bracht mij langs aangename en gemakkelijke paden op den weg, dien ik volgen moest. Toen ik hem gezegd had, dat een der genoegens van de plantenliefhebbers hierin bestond, dat zij allerwege de zaden planten van zeldzame en schoone planten om de soort in het leven te bewaren, met het oog op de nasporingen van andere natuuronderzoekers, was hij getroffen door dit denkbeeld en beloofde mij dit voorbeeld voortaan te zullen volgen op zijn tochten door het gebergte. Evenals de meeste bergbewoners, die in aanraking komen met de natuuronderzoekers en de liefhebbers, had hij eenige zeer goede begrippen van de natuurlijke historie.

— Vindt ge niet, vroeg hij, dat onze bergen een waar paradijs zijn voor de vrienden der natuur? Men vindt er de vruchten en de bloemen van alle jaargetijden tegelijk. Beneden in de dalen

heerscht de zomer en de herfst ; men klimt een weinig hooger, en men leeft in de lente; nog hooger, en ge vindt niet anders dan de planten, die in het begin van Maart ontluiken. Zoo gaat het ook met het licht en de lucht. Op denzelfden dag kunt ge den schitterenden zonneglans zich zien spiegelen in het water der meeren, den herfstnevel zien rusten op de hooge weiden, en de stille en verhevene majesteit van den winter op de hooge bergtoppen. Het is niet mogelijk zich te vervelen of het leven moede te worden, waar de natuur zooveel rijkdom ten toon spreidt en zooveel afwisseling biedt. Daarom houden wij zooveel van onze bergen en hunkerden ze elke lente met nieuw verlangen tegemoet, daar het ons dan weer vergund wordt het oord onzer ballingschap, de laagte, te verlaten. Wij vergeven het gebergte gaarne de ruwheid en barschheid zijner winters om de weelde, waarmede het elken zomer ons hart verheugt. Wij begrijpen het zoo levendig, dat deze gewrochten, zoo vol majesteit en heerlijkheid, in het leven geroepen zijn door een Macht, die oneindig ver boven ons verheven is, en dat wij ons tevredenmoeten stellen met de vriendelijke glimlachjes die zij naar den rijkdom harer goedheid ons wil schenken, zonder ons te beklagen over hetgeen wij in haar werk hard en raadselachtig vinden.

Miquelon wilde mij ook te Pierrefitte tot gastheer strekken. Ik was verlegen met zooveel goedheid van iemand, voor wien ik zoo weinig had gedaan. — Herinner u, zeide hij, toen ik afscheid van hem nam, hetgeen gij eens tot mijn vader zeidet: »Dit kind moet niet langer bedelen; ik zie aan zijne oogen, dat het er te goed voor is.» Dit woord maakte een diepen indruk op mij, en wie weet of het niet den eersten stoot gegeven heeft tot het vast besluit dat ik sinds dien tijd gevormd heb, het besluit om een man te zijn en te blijven?

SPANJE EN ZIJNE BEWONERS.

Welbekend is in ons vaderland het schoone lied van den bevalligen en zangerigen dichter Emanuel Geibel, waarin hij den Zigeu-

nerknaap, door de harde nooden des levens naar het koude en gure Noorden gedreven, laat zingen:

Ver in 't Zuiden ligt mijn Spanje,
 Spanje is mijn vaderland,
 Waar de sneeuwbloei der kastarje
 Prijkt aan Ebro's lachend strand.
 Waar de zoete amandels bloeien,
 Waar de druif u tegenlonkt,
 Waar de rozen schooner gloeien
 En de maan in goudgloed pronkt.

Afgaande op deze dichterlijke beschrijving zou men allicht tot de meening komen, dat Spanje in zijn geheel een der schoonste en gezegendste landen van de wereld is, een dier rijk bevoorrechte deelen van het liefelijk Zuiden, waar »Natuur al haar schatten heeft verspild,» de evenknie, wat schoone en prachtige natuurtooneelen, wat liefelijkheid en bevalligheid betreft, van het zonnige Italië, Europa's lusthof, de waardige tweelingzuster van Frankrijk's Zuiden; doch de werkelijkheid beantwoordt niet aan deze verwachting, althans niet indien men haar op het geheele schiereiland toepast. Spanje is over het algemeen genomen en in den gewonen zin des woords, geen schoon land. Vergelijkt men de gedaante van ons werelddeel bij die eener dame, dan is Spanje haar hoofd, maar, in tegenstelling met hetgeen zich bij de schoone sekse voordoeft, dit hoofd, dit gelaat is niet het middelpunt van een rijkdom der bekoorlijkste liefelijkheden. »Europa's aangezicht» ziet er zelfs eenigszins somber, droef uit, volstrekt niet lachend, hoezeer het niet misdeeld is van de schoonheid, die majestueuse en verhevene ernst aan het gelaat pleegt te verleenen. In Asturië en aan de helling der Pyreneeën, hier en daar tusschen de bergen in, waarmede het schiereiland rijk is bedeed, en in het Zuiden vooral zijn schoone en liefelijke streken, rijk beschaduwd door het groen der oranje- en kastanjeboomen, der olijven en der palmen, lachende dalen met frissche en fleurige weiden en geurige boschages en tuinen, maar overigens is het een kaal, naakt en boomloos land. Het gras is er mede zeer zeldzaam, de heesters kan men wel tellen, en, met uitzondering van den tijd, dat het graan te velde staat, hetgeen slechts zeer kort duurt, daar de warme zuiderzon het verbazend schielijk doet rijpen, wordt het oog bijna nooit verrukt door een rijken en weelderigen plantengroei. Die Spanje doorreist

en natuurschoonheid wil bewonderen, moet zich in het grootste gedeelte van het land tevreden stellen met een schoonheid van een zeer bijzonder en eigenaardig karakter, een schoonheid zonder groen of rijkdom van kleurenpracht. Hij moet zich vergenoegen met het aanschouwen van de golvende lijnen der rotsachtige, boomlooze en woeste bergreeksen, die Spanje doorsnijden, welker omtrekken zich met ongemeene scherpte afteekenen tegen het azuren gewelf des hemels, zoodat elke scheur, elke punt van de rotsen op een onmetelijken afstand reeds zichtbaar is, dank zij de helderheid der lucht; hij moet weten te genieten van het dartsel spel der wolken, die hun blauwachtige schaduwen laten vallen op het gele zand der eindelooze woestenijen; hij moet oog hebben voor het schilderachtige schouwspel van de kudden, die zich verzamelen rondom de waterputten langs den weg of op een verwijderden heuvel opeengepakt staan als een troep opgejaagd wild, en voor de eigenaardige vertooning, die de lange treinen van muilezels maken, zooals ze daar voorttrekken het gebergte in, gedreven door mannen en knapen, in een costuum, hetwelk ons aan dat der roovers doet denken, die in Spanje, als een min aangenaam overblijfsel uit vroegere tijden, nog altijd hier en daar bestaan. Anders ziet men op de eindelooze vlakten tusschen de bergketens niets; ook heerscht er een diepe stilte en doodsheid. Men hoort er het liefelijk gezang der vogelen niet en zelfs ziet men de insecten slechts uiterst spaarzaam in den warmen zonnegloed dartelen. Zoo is het voorkomen van bijna het gansche land, dat men nu met den spoortrein doorvliegt, — neen doorkruipt, want in Spanje heeft niets of niemand haast, zelfs de spoortreinen niet — terwijl men zich eenige jaren geleden tevreden moest stellen met het door te sukkelen in logge diligences of op den rug van een muilezel, welke vervoermiddelen in onderscheidene streken nog de eenige zijn, waarvan de reiziger gebruik kan maken. Geen wonder, dat men op een reis door Spanje zich telkens bekropen gevoelt door een nameloos heimwee; dat men door de eindelooze eentonigheid en dorheid van het land aëmechtig wordt naar lichaam en geest en smacht om het oog eens te laten rusten op een fleurig plekje groen of althans hunkert eenige afwisseling te aanschouwen. En de reiziger herleeft weer, als hij het voorrecht mag smaken een dier groote, oude steden te be-

reiken, die vier of vijf eeuwen geleden in diepen slaap schijnen verkeerd te hebben en nog nauwelijks weer beginnen te ontwaken. In die steden heeft men een gevoel alsof een machtig toevenaar de gedaante der wereld plotseling heeft veranderd en het heden voor het grijs verleden heeft doen plaats maken. Men waant niet meer te leven in de dagen van Isabella II, die plaag van het tegenwoordige Spanje, ook nog, nadat zij van den troon vervallen verklaard is, maar in die van haar vermaarde naamgenootte Isabella I, de gemalin van Ferdinand den Katholieke, tegen het einde der vijftiende eeuw, op welk tijdperk de Spaansche natie nog heden terugziet als op haar heldentijdperk en de dagen van hare roemruchtigste grootheid. Men vindt in die steden nog de gebouwen, de kleederdracht, de spreekwijzen, de gewoonten, de zeden en gebruiken van dien lang verleden tijd. Verbaasd vraagt men zich af: Wat heeft Spanje in al dien tijd gedaan? En het antwoord is zeer eenvoudig: niets, volstrekt niets. Het verlangt er ook niet naar om iets te doen, om krachtvol vooruit te streven; het is voldaan met hetgeen het is, althans met hetgeen het geweest is. Liefst zou het grootste gedeelte van het volk weer in de dagen van Ferdinand en Isabella verplaatst worden. Sinds de dagen dezer vermaarde heerschers heeft het vele wederwaardigheden doorgestaan, maar deze hebben het niet in de richting van den vooruitgang gedreven. Spanje is van nature conservatief, zóó conservatief zelfs, dat het vol heimwee terughunkeerde naar de verlamdende en slechte regeering der Bourbons, nadat deze door een tijdelijk hovendrijvende partij ten val was gebracht. Een reiziger, die Spanje bezoekt, eenigen tijd na de verdrijving van koningin Isabella, hoorde onderscheidene Spanjaarden hun wensch te kennen geven om deze vorstin maar weer terug te zien keeren. Toen hij deed opmerken, dat zij dan toch zoo verdorven was en haar regeering zoo slecht was, luidde het antwoord: »O ja, zij was een toonbeeld van al die kostelijke oud-Spaansche ondeugden.»

Behalve in Asturië en in sommige deelen van Galicië, waar een overvloed is van heerlijke natuurtooneelen, zijn er slechts twee streken in Spanje, die uitmunten door hare schoonheid, de streek van Montserrat, waar de vormen van het rotsachtige gebergte weergaloos majestueus en indrukwekkend zijn, en de palmbosschen van Elche in het Zuid-Westen, waar de natuur een

geheel Oostersch voorkomen heeft, en men zou wanen eensklaps uit Europa in een der oasen van de Sahara verplaatst te zijn. Over het algemeen doet ons het voorkomen van Spanje sterk denken aan Afrika, waarmede het evenals andere gedeelten van Zuidelijk Europa, in overoude tijden innig verbonden was, in de dagen namelijk, toen de straat van Gibraltar nog niet bestond en het vastland van ons werelddeel door een kolossalen rotsdam met Afrika verbonden was.

Het gemis aan natuurschoon in zoovele streken van Spanje wordt den reiziger echter, gelijk wij aanvankelijk reeds deden opmerken, rijkelijk vergoed door het merkwaardig en belangwekkend karakter der Spaansche steden. Deze zijn, wel is waar, niet zoo schilderachtig als vele der Fransche en Duitsche steden, niet zoo zindelijk als de Hollandsche, niet zoo prachtig als de Italiaansche, maar zij hebben een eigenaardige bekoorlijkheid in hare kronkelende straten, kolossale paleizen — hoezeer deze helaas! voor een deel in puin zijn gevallen! — en majestueuse kerken, waarvan men zich geen behoorlijke voorstelling kan vormen, als men ze niet gezien heeft. In den regel vindt men langs de oevers der rivieren, waaraan zij gelegen zijn, verrukkelijke wandelplaatsen onder het lommer der oranjeboomen, waar een aangename koelte heerscht; men bewondert er de groote open pleinen, heet geblakerd door den zonnegloed, maar uitmuntend geschikt tot het houden van groote openbare feesten, waarvan de Spanjaarden echte liefhebbers zijn; met een mengeling van verbazing en genot doorwandelt men de nauwe, kronkelende, donkere straten met huizen van allerlei bouworde, hoogte en kleur, de doolhoven van kolossale gebouwen: kloosters, hospitalen en dergelijke, meest allen in een deftigen, indrukwekkenden stijl gebouwd; de marktpleinen, waar het wemelt van menschen; de begraafplaatsen, waar de levenden even stil zijn als de dooden; en in het midden der stad ziet men de reusachtige gothische hoofdkerk zich verheffen met haar kolossalen toren, haar rijk en prachtig gebeeldhouwde portalen, haar sierlijke spitsbogen en kapiteelen, haar ontelbare menigte slanke pijlers, haar zijkapellen, waar het licht een wondervollen en geheimzinnigen glans heeft door de kleuren van de geschilderde vensters, waarin het valt, haar hoogaltaar, waarop duizenden waskaarsen branden, welk altaar meestal verbazend groot is en schoon

bewerkt en evenzeer uit de verte als van nabij een diepen indruk makend op den toeschouwer. In een ander gedeelte der steden ziet men de uitgestrekte en stevige bogen van de waterleidingen door de Romeinen aangelegd, en die nog bruikbaar zouden zijn, als de hedendaagsche bevolking er even goed de hand aan gehouden had als hunne voorvaderen, toen deze onder de leiding stonden van de krachtvolle en schrandere beheerschers der wereld. Hier en daar verheft zich ook een vervallen Mohammedaansche moskee, uit de dagen, toen de Mooren meester waren van Spanje, half verborgen door de omringende palmen of sycamoren, met hare koperen daken en prachtig ingelegde vloeren.

Zulk een stad is b.v. Salamanca, aan de schoone rivier de Tormes gelegen, en Segovia, met hare prachtige, rijkversierde gebouwen, heerlijke vergezichten over de rotsen in den omtrek en oude kerken en kloosters, op de bevalligste wijze in het groen verschoolen. Doch de koningin der Spaansche steden is, met aller toestemming, Granada in het Zuiden. Alleen voor een bezoek aan deze stad heeft men al de moeite en onaangenaamheden, welke een reis door Spanje met zich brengt, zeer gaarne over. Een reiziger heeft haar genoemd, „het paradijs van de natuur en de kunst” en deze naam verdient zij ten volle, gelijk den lezer blijken zal, wanneer wij haar later meer van naderbij gaan beschouwen.

Met niet minder belangstelling dan met de Spaansche steden maakt men kennis met de bewoners van het Pyreneesche schiereiland. Zoowel naar het uiterlijke, als naar hun innerlijk wezen, zoowel in hunne gebreken als in hunne deugden, hebben zij iets ongemeen eigenaardigs, en vertoonen zij zulke scherpbegrensde nationale trekken, dat men het alomme zien en gevoelen kan: hier hebben wij met een volk te doen, waarop door de gesteldheid van zijn bodem en door de toestanden en gebeurtenissen van het verleden een bijzonder merk gedrukt is, dat het niet licht zal verliezen, te minder, daar het door zijne Pyreneeën en door de zee zoo deugdelijk afgesloten is tegen vreemde invloeden. Over het algemeen zijn de Spanjaarden welgemaakt van voorkomen; hun leest is bevallig en net, hun gelaatstrekken zijn wel geëvenredigd, hun neus lang en eenigszins gebogen, en geest en leven spreekt er uit hun geheele wezen. De vrouwen zijn grootendeels klein en mager en hebben een donker, bleek gelaat; eigenlijk schoon is slechts

heur haar en hare donkere, gloeiende oogen. Doch haar geheele voorkomen is vol bevalligheid en edelen zwier en elk harer gebaren kenmerkt zich door levendigheid, teederheid en vriendelijkheid. Het beroemdst zijn de Andalusische vrouwen, waaronder men ook vele schitterende schoonheden vindt. Door het heete klimaat is de bekoorlijkheid der vrouwen in Spanje spoedig uitgebloeid, en reeds op den leeftijd van 40 jaren begint voor haar de herfst des levens, met zijn treurig verval. — Het karakter der Spanjaarden kenmerkt zich door fierheid, die niet zelden ontaardt in trotschheid en hoovaardij. Zij zijn bijzonder matig en ingetogen in het genot van spijs en drank, hetgeen niet alleen een gevolg is van het warme klimaat, waaronder zij leven en waardoor hunne behoeften weinige zijn, maar ook van de armoede, die er in het grootste gedeelte van Spanje heerscht. Dronkenschap is onder hen bijna onbekend, en wie er zich aan overgeeft kan er zeker van zijn, dat hij een voorwerp wordt van algemeene verachting. In tijden van gevaar en onder den invloed van grootsche denkbeelden staande, is de Spanjaard dapper, stout en ondernemend, gelijk uit zijne geschiedenis, vooral in het vroeger reeds genoemde tijdperk van Ferdinand en Isabella, duidelijk blijkt. In den burgeroorlog en in den strijd met den buitenlandschen vijand strijdt hij met gelijke geestdrift. Langzaam in zijn overleg, is hij des te sneller gereed als het op handelen aankomt. Zijn hartstochtelijke aard maakt hem licht jaloersch en is oorzaak, dat hij zich niet zelden door zijn zinnelijken lust op geweldige wijze laat meeslepen. Acht hij zich beleedigd, dan kent zijne wraakzucht geen grenzen en deinst hij voor geen gruwel terug. Zijn hooghartigheid maakt hem allicht wreed en hard jegens overwonnenen, en uit zijn in zich zelf gekeerden aard wordt niet zelden schrielheid, achterdocht en hebzucht geboren. In tijden van rust vervalt hij vaak tot geestelijke en lichamelijke traagheid. De hartstocht alleen werkt als een sterke prikkel om hem tot snel en stout handelen aan te sporen. Onreinheid, ledigheid, zorgeloos tegemoet leven van den dag van morgen, zijn den Spanjaarden maar al te vaak eigen, en oorzaak, dat de welvaart van het aan hulpbronnen zoo rijke land ontzaglijk veel te wenschen overlaat. Slechts de bewoners der kuststreken zijn in den regel wakkerder en ijveriger, en terwijl in Catalonië en Valencia op vele plaatsen de nijverheid in een zeer bloeienden toestand verkeert, heerscht er

in Estremadura, Castilië en Leon veel armoede en ellende. Van hunne Moorsche voorvaderen hebben de Spanjaarden het scherpzinnige verstand, de bedachtzaamheid en bedaardheid in het gesprek, en tegelijk de zin voor Oostersche pracht, voor hoogdravende spreekwijzen en de edelmoedige gastvrijheid geërd, welke laatste vooral onder de Catalanen bijzonder sterk in het oog springt; van de Romeinen hun fierheid; van de Gothen hun hoogmoed en grenzenlooze eigenliefe. De laatste eigenschappen, fierheid en trotschheid zijn allen Spanjaarden zonder onderscheid eigen, hetzij hij tot de *hidalgos* of tot de *grandes* van het rijk, dan wel tot de armoedigste muilezeldrijvers of herders van zijn land behoort.

In den regel is de Spanjaard ernstig en afgemeten in zijn gedrag. Jegens vreemdelingen is hij zeer op zijn hoede, hoewel hij de voorkomendheid en beleefdheid zelve voor hen is. Deze van hun zijde zijn verplicht zelfs jegens den geringsten Spanjaard zich evenzoo te gedragen, indien hij op een goeden voet met hem wil komen te staan. De geringste bediende aan een spoorwegstation b. v. zou den vreemdeling fier en trotsch zijn dienst weigeren, indien deze hem niet met de meeste onderdanigheid vroeg, of zijne edelheid de goedheid wilde hebben hem de behulpzame hand te bieden, en men dient den bedelaar wel beleedelijk te verzoeken, of hij het niet kwalijk wil nemen, dat men hem niets geeft. De hoffelijkheid der Spanjaarden komt den reiziger hoogst aangenaam te pas, indien hij op reis is en b. v. in een spoorwegcoupé stapt. Hoe vol deze ook is en hoezeer elk hoekje en plekje bepakt moge zijn met koffertjes en valiesjes, ieder die er komt instappen wordt met een beleefden glimlach welkom geheeten; allen beijveren zich om plaats voor hem te maken, bieden hem alle mogelijke hulp, en zijn onuitputtelijk in het geven van vriendelijken raad of gewenschte aanwijzingen voor het vervolg zijner reis.

Zoo is ook het volkskarakter der Spanjaarden een mengsel van tegenstrijdigheden, die echter alle in hun oorsprong, klimaat en in de gebeurtenissen, waarvan hun land het tooneel is geweest, hare verklaring vinden, terwijl zij samengesmolten zijn tot een nauw aaneensluitend geheel, dat men in een aantal opzichten wel anders zou wenschen, maar zich moeielijk anders kan denken. Ook de godsdienstige onverdraagzaamheid, den Spanjaarden, gelijk onze voorvaderen in de zestiende eeuw op zulk een ont-

zettende wijze ondervonden, van oudsher eigen, en geboren uit den fellen strijd, dien de Christelijke bevolking te strijden heeft gehad met de Mohammedaansche Mooren, is een trek, die diep in het Spaansche volkskarakter ingeworteld is, en misschien zullen er nog eeuwen van onderwijs en hoogere geestbeschaving voor Spanje voorbij moeten gaan, voordat deze trek zal hebben plaats gemaakt voor een milde en vriendelijke gezindheid jegens andersdenkenden. Men zou zich echter bedriegen, indien men uit hunne onverdraagzaamheid opmaakte, dat het godsdienstig geloof diep in hunne harten is geworteld. Het is niet zoozeer de godsdienst, welke zij liefhebben, als den uiterlijken godsdienstvorm, en vooral wanneer die met uiterlijke praal, met blinkenden luister gepaard gaat, zijn zij ware, vurige aanbidders er van. Toch is er in hun godsdienstig leven geen zweem van huichelarij, de vorm is voor hen als 't ware het wezen geworden; het uiterlijke hebben zij zóó lief, dat zij met hart en ziel aan alle godsdienstige plechtigheden in hunne prachtige kerken deelnemen. Natuurlijk staan de geestelijken onder hen hoog in eere en oefenen er een macht uit, als bijna nergens elders ter wereld. Jammer, dat deze hun macht zoo vaak hebben aangewend tot verderf in plaats van tot zegen huns vaderlands, en dat zij zich niet altijd, gelijk tijdens den vrijheidsoorlog tegen Napoleon I, in de eerste gelederen hebben gesteld waar het aankwam op de handhaving der vrijheid. Ware dit het geval geweest, dan zou Spanje ongetwijfeld even krachtig en groot zijn geworden, als het nu nog klein en zwak is. Er schuilen echter in het Spaansche volkskarakter een menigte elementen, die ons dringen om ook van de Spanjaarden vele groote en goede dingen te gelooven en hopen, hoewel het misschien nog wel eenige eeuwen duren zal, voordat ook dit geloof in aanschouwen zal overgegaan zijn.

PUYCERDA EN HARE HELDHAFTIGE BEWONERS.

In de onmiddellijke nabijheid der Fransche grenzen, ten Zuiden van het departement der Oost-Pyreneëen, ligt de kleine Spaansche grensvesting Puycerda, welker inwoners zich in den jongsten

Carlistischen oorlog, waardoor zooveel jammeren over Spanje zijn gebracht, zoo heldhaftig voor de zaak der republiek geweerd hebben, dat het vroeger bijkans onbekende stadje hierdoor eensklaps een beroemden naam heeft gekregen. Puycerda is eigenlijk een klein bedrijvig landstadje met ongeveer 2600 inwoners en een oude, zeer sterke citadel, die, naar men wil, opgetrokken is op de stevige fundamente van versterkingen, in vroeger eeuwen door de Romeinen hier aangelegd, om het Pyreneeische schiereiland, nadat zij het aan zich onderworpen en tot een ongemeen voordelig wingewest gemaakt hadden, tegen de invallen der woeste bewoners van Gallië, het tegenwoordige Frankrijk, te beschermen. Hoogstwaarschijnlijk was Puycerda in hun tijd een bloeiende militaire kolonie of soldatenstad, aangelegd met het doel, om daar een uitgangspunt te hebben, vanwaar men Gallië kon intrekken, ten einde ook dit land aan de heerschappij van het machtige en onverzadelijke Rome te onderwerpen. De tegenwoordige stad vormt den sleutel tot het enge dal van de rivier de Segre, een der gemakkelijkste wegen om uit Spanje naar Frankrijk te komen. Den Carlisten was er dus zeer veel aan gelegen om het plaatsje in hun bezit te krijgen, daar zij in het Zuiden van Frankrijk vele vrienden en voorstanders telden, die hen van wapenen, amunitie en anderen krijgsvoorraad voorzagen. Puycerda was vroeger de hoofdplaats van het gewest Cerdagne, dat zich destijds in een zekere mate van onafhankelijkheid mocht verheugen en nu gedeeltelijk aan Spanje, gedeeltelijk aan Frankrijk behoort. Cerdagne was tentijde van Julius Caesar bewoond door de Ceretaners, een dapperen en vrijheidlievenden volksstam, bij welken de vee- en in het bijzonder de varkensteelt in grooten bloei verkeerde en die een belangrijken handel dreef in hammen, gerookt vleesch en andere hartige artikelen, die bij het toenmaals levend geslacht evenzeer in trek waren als bij het tegenwoordige. Voor de Romeinen, die destijds bij uitnemendheid liefhebbers waren van een goede tafel, was de kennismaking met dit volkje zeer aangenaam. De Ceretaners schijnen al spoedig met de Romeinen op een goeden voet gekomen te zijn, althans Caesar verschaftte hun het Romeinsch burgerrecht, hetgeen voor vreemdelingen destijds als een bijzondere eer gold. In de middeleeuwen ging de zelfstandigheid van Cerdagne voor een goed deel te gronde en werd het gewest nauw

verbonden met Catalonië, waartoe het tegenwoordig nog behoort. De inwoners van Puycerda, die hoofdzakelijk leven van de fabricage van linnen en katoenen stoffen, hebben nog altijd den vrijheidlievenden zin en den heldenmoed hunner voorvaderen bewaard, gelijk uit de geschiedenis van hare belegering in 1873 duidelijk kan blijken.

Reeds in het voorjaar van dit jaar beproefden de Carlisten herhaaldelijk, doch altijd tevergeefs, de kleine vesting te overrompen en in hun macht te brengen. Niet ontmoedigd door dezen tegenspoed, sloegen zij in den zomer het beleg er voor en ondernamen herhaaldelijk eene bestorming. Don Andres Morela, de kommandant der stad, was in alle opzichten waardig om aan het hoofd te staan der dappere Puycerders. Met evenveel beleid als heldenmoed ging hij hun in de verdediging voor en was een toonbeeld van volharding, evenzeer als de geheele bevolking. Hij liet zich volstrekt niet uit het veld slaan door de inname van de vesting Seo de Urgel, die een weinig verder in het Segre-dal gelegen is, en hield met de kleine bezetting wakker stand. Den 22sten Augustus werd het stadje vreeselijk geteisterd door een geweldig bombardement uit het grove geschut, dat uit Seo aangevoerd was, doch noch de bevelhebber, noch de inwoners wilden van overgave weten, hoe groot ook de vernieling was, door de Carlisten aangericht, en welk een kleine kans er bestond op ontzet, daar de vijand zoodanige stellingen ingenomen had, dat de republikeinsche troepen Puycerda niet ter hulpe konden komen. De bezetting stelde zich niet tevreden met de aanvallen van den overmachtigen vijand afte slaan, maar berokkende hem door herhaalde uitvallen gevoelige verliezen. Evenals weleer in Haarlem wedijverden de vrouwen met de mannen in dapperheid en bijna ieder lid der schoone sekse werd een ware Kenau Hasselaar. Onverdroten werkten zij aan het dichten der geschoten bressen en aan den aanleg van nieuwe vestingwerken, terwijl zij er bij voorkomende gelegenheden ook volstrekt niet tegen hadden om het geweer in de poezele handen te nemen en menigen grammen Carlist in het zand deden bijten. Onderscheidene malen stelden de belegeraars pogingen in het werk om het stadje bij verrassing in te nemen, maar zij werden telkens door de waakzame bezetting zóó wel ontvangen, dat zij met bebloede koppen moesten afdeinzen en er gansche massa's wapenen en stormtuig door

haar buit gemaakt werden. Een kleine duizend man van het toen reeds sterk ingekrompen leger der Carlisten bleef voor Puycerda, en den 6^{den} September besloten zij het beleg, dat hun zoo duur te staan was gekomen, op te breken. Deze nederlaag gaf een gevoeligen knak aan hunne zaak en heeft er niet weinig toe bijgedragen om den burgeroorlog een voor hen ongunstige wending te geven. De dappere inwoners van Puycerda zagen alzoo hun heldenmoed met het gewenschte gevolg bekroond. Onmiddellijk na den aftocht der Carlisten werd er een reusachtige processie georganiseerd, waarbij het beeld der Heilige Maagd, aan wier bijstand men de ondervondene uitredding toeschreef, in triumf werd rondgedragen. De geheele bevolking, voorgegaan door de geestelijkheid en de bezetting, nam aan den godsdienstigen optocht deel.

Bij onze komst in Spanje mochten we een stad, al is zij klein en onaanzienlijk, die door hare heldhaftige trouw aan de zaak, welke zij omhelsd had, en met hare geringe hulpmiddelen zoozeer heeft bijgedragen tot de vestiging der tegenwoordige orde van zaken in Spanje, niet onbezocht laten.

DE BAKERMAT VAN DE ORDE DER JEZUÏETEN.

Onze tochten in het Pyrenee'sche schiereiland zullen dus hoofdzakelijk het bezoeken van steden ten doel hebben. Zij zullen echter daarom niet minder belangwekkend zijn, voornamelijk omdat aan de meeste steden hoogst merkwaardige en treffende historische herinneringen verbonden zijn, zoodat bij een wandeling er door heen het verledene met zijn grootsche figuren als onwillekeurig voor onzen geest gaat leven. Allereerst begeven wij ons naar Pampelona, in het welbekende en beroemde Navarra, en blijven dus nog in de onmiddellijke nabijheid der Pyreneeën. Wij vliegen, neen, wij kruipen er heen per spoortrein. Onze Hildebrandt heeft eens gezegd, dat de Hollandsche spoorweg-beambten ware trekschuitschippers zijn geworden, en wij zouden dit woord ook op Spanje kunnen toepassen, indien daar een trekschuit niet een ondenkbare en onmogelijke zaak ware. Bij de Spaansche spoorwegbeambten bestaat ongetwijfeld een geliefkoosde herinnering aan de oude logge, langzame

diligences, waarmede men in vroeger, en zelfs nog voor betrekkelijk korten tijd, het land moest doorsukkelen, zoo langzaam bewegen zich de treinen, zoo traag gaat alles aan de stations in zijn werk, zoo geduldig wacht men tot het den deftigen en bedaarden Spanjaarden behaagd zal hebben hun plaats in de rijtuigen in te nemen. De vreemdeling, vooral de Engelschman, die aan de snelle vaart zijner treinen gewoon is, ergert zich doodelijk over deze slakachtige manier van handelen, doch de Spanjaarden hebben er niet de minste bedenking tegen. Integendeel zij vinden het veel geruster, dat het wat langzamer gaat, »men loopt dan weinig gevaar van een ongeluk te krijgen.” »Ook kan men, zeggen zij, op de eene plaats even goed zijn cigarette rooken als op de andere.” Zij hebben dus wel eenige overeenkomst met dien Hollandschen couranten-ombrenger, die, al regende het ook stroomen water, nooit een stap harder liep, waarvoor hij als reden opgaf: »dat het ginds immers ook regende!” De Spanjaard kent het begrip van haast ternauwernood, en voor zoover hij het kent is hij volstrekt niet geneigd om het in praktijk te brengen, daar het ten eenen male in strijd is met zijne opvatting van het fatsoen, van de deftigheid, waardigheid en statigheid, die hij als vertegenwoordiger van zijn groote en beroemde natie behoort aan den dag te leggen. De leus »tijd is geld”, in Engeland zoozeer in eere, is den Spanjaard bijna een gruwel. Bij voorkeur leeft hij met zijne gedachten in het grootsche verleden en het denkbeeld van vooruitgang heeft voor hem zeer weinig aantrekkelijks. Niemand der Spaansche reizigers laat dan ook eenige verstoordheid blijken als het gebeurt, en dit is niet zelden het geval, dat in een bepaalde richting een trein, waarop men gerekend had, niet meer rijdt. De spoorwegmaatschappijen nemen dikwijls niet eens de moeite om het publiek te onderrichten van de veranderingen, welke zij in hun diensten brengen; zij kennen dat publiek en weten dat het op dit punt volstrekt niet kwalijknemend is. Zij vinden het slechts ijdele moeite om zich boos te maken over zulk een nietigheid, als het oponthoud van eenige uren of zelfs van een ganschen dag is.

Na lang talmen en dralen op de reis door de bergachtige streek, dicht begroeid met eiken en kurkboomen, komen wij eindelijk te Pampelona met zijn donkere torens en muren aan. Op zeer schil-

derachtige wijze teekenen deze, uit de verte gezien, zich af tegen het lichte paarsch van de met sneeuw bedekte bergtoppen der Pyreneeën. De stad staat hoog verheven te midden van een dor en boomloos dal. De eenige boomen, die zich in de onmiddellijke nabijheid der stad bevinden, zijn een aantal witte populieren, die men uit een zeker gevoel van eerbied in het leven gelaten heeft, terwijl alle andere boomen omgehakt zijn. De populier namelijk is, volgens het oude Spaansche volksgeloof, de eerste boom, dien de Almachtige geschapen heeft, de Adam dus van de boomen.

Bij het binnentreden der stad kunnen wij het dadelijk ontdekken, dat wij ons in een echt Spaansche stad bevinden, al is zij dan ook nog in de onmiddellijke nabijheid der Spaansche grenzen gelegen. De huizen zijn met heldere kleuren beschilderd en overladen met kleinere en grootere balkons, welker ijzeren hekken op bijzonder kunstige wijze bewerkt zijn; op de kleine pleinen zien wij de oude, grauwe kerken, waarvoor zich een aantal priesters in hun donker gewaad zeer vertrouwelijk bewegen te midden van de talrijke groepen landlieden in hun schilderachtig en kleurig costuum; het groote plein is omringd van een galerij, welker dak op zware kolossale bogen rust; in de hoofdstraten en op de wandelplaatsen, voornamelijk op de zoogenaamde Taconera, wemelt het op bepaalde uren van dames, zonder hoed of muts op het hoofd, met de *mantilla* of langen sluier bevallig achterover op den schouder hangende en met een gloed in het oog, die het ons dadelijk zegt, dat zij dochteren zijn van het warme Zuiden,

Waar de Zefirs spelen,
In het land vol zonneshijn.

Het groote plein, een der grootste van alle pleinen in de Spaansche steden, kunnen wij niet zonder een gevoel van afgrijzen overgaan, wanneer wij er aan denken, dat hier eenmaal tienduizend Joden levend werden verbrand, ter opluistering, zooals het in die onverdraagzame en barbaarsche tijden heette, van de huwelijksfeesten, ter eere van een der graven van Champagne gegeven. Uren ver in het rond werden de vlammen en de rook van dit ontzettende menschenoffer in de bergachtige landstreek gezien, en ongetwijfeld zal menig Navarrees met innig welgevallen het opstijgen der geweldige rookzuil hebben aanschouwd en ten volle overtuigd zijn geweest, dat zij als een liefelijke geur was voor de godheid.

De hoofdkerk van Pampelona is het glanspunt der stad, zoowel door hare statige en tegelijk weelderige bouworde als door haar kolossalen omvang, terwijl het inwendige, evenals alle Spaansche kerken van eenige beteekenis, onze aandacht trekt door het fraaie beeldhouw- en schilderwerk en niet het minst door het kunstvolle ijzer- en koperwerk, dat wij alomme waarnemen, en dat blijkbaar van de eerste meesters in dit vak atkomstig is. Langs de stevige wallen der stad, waarvan de grondslagen, volgens de overlevering, gelegd zijn door de zonen van den beroemden Pompejus — van wiens naam die der stad waarschijnlijk afgeleid is — komen wij aan de St. Lorenzo-kerk, waar wij even binnentreden om het standbeeld te zien van St. Fermin, den beschermheilige der stad, omtrent wien bij de bevolking eigenaardige dichterlijke legenden in omloop zijn. St. Fermin verliet, volgens deze overleveringen, zijn geboorteplaats om als evangelieverkondiger in het Noorden van Frankrijk werkzaam te zijn. Daar oefende hij niet alleen een aan het wonderbare grenzenden invloed uit door de macht van zijn woord, doch hij verrichtte ook een tal van wezenlijke wonderen, die allen in sierlijk beeldhouwwerk afgebeeld zijn op het hek van het koor der hoofdkerk te Amiens, waar hij ook begraven ligt. Eerst was het onbekend, waar zijn graf was, doch de plek werd aan een lateren bisschop der stad bekend ten gevolge van den liefelijken geur, die er uit den bodem opsteeg, ter plaatse waar de vrome en liefdevolle Heilige begraven lag. Bij het opgraven van het lijk, dus gaat de zinrijke legende voort, hetgeen midden in den winter plaats had, werd de gedaante van het omliggende land eensklaps geheel veranderd. Als door een tooverslag was de sneeuw en het ijs verdwenen, de boomen prijkten met het liefelijkste lentegroen, een mollig grastapeet dekte de weiden, allerwege geurden en fleurden de bloemen en klonk het duizendstemmig vogelenlied den verbaasden stervelingen in de ooren. Een zachte en liefelijke koelte ruischte over beemd en veld en het was alsof de genius der gezondheid op de vleugelen van die koelte kwam aangevlogen. Althans, alle ziekten namen de vlucht, alle lijders voelden zich een stroom van nieuw en krachtvol leven in het bloed tintelen. Treffende waarheid in dit dichterlijk en fantastisch omhulsel verscholen! De nagedachtenis van den edelen, liefdevollen en vromen mensch geurt als een

heerlijke balsemolie nog lang, nog eeuwen na zijn verscheiden voort, en alom waar zijn nagedachtenis in eere wordt gehouden, waar zijn geest en woord leeft en werkt, daar vloeien stroomen van licht en leven in de harten, daar wordt geestelijke gezondheid en bloei, zegen en kracht in rijke mate geboren.

In de nabijheid der Lorenzo-kerk is het vermaarde kasteel, dat in het jaar 1521 door de Franschen werd belegerd, terwijl Spanje's vorst, Karel V, zich in Duitschland bevond. Het bevel over het kasteel was opgedragen aan Inigo Lopez de Recaldi, beter bekend onder den naam van Ignatius van Loyola, een jeugdig, dapper en welgemaakt ridder. Hij verdedigde het kasteel met den grootst mogelijken heldenmoed en volharding, doch werd eindelijk door een kanonskogel gewond aan zijne beenen en dus buiten gevecht gesteld, waarop de bezetting de sterkte aan de Franschen overgaf. Na de genezing zijner wonden toonde hij zoowel zijne ijdelheid als zijne gehardheid tegen lichaamspijn, door te gelasten, dat een eenigszins vooruitstekend stuk been, hetwelk hem een zeer mismaakt en leelijk voorkomen gaf, en door een verkeerde behandeling van het gekwetste lichaamsdeel in dien verkeerden stand was gekomen, zou worden weggezaagd. Het hoofdgebrek echter, dat het gevolg was zijner verwonding, de kreupelheid, kon hij niet zoo gemakkelijk weg laten nemen: hij bleef er zijn gansche leven lang mede behebt. Gedurende zijne ziekte had hij tevergeefs gevraagd naar ridderromans om daarmede zijn tijd te korten, men bracht hem levensbeschrijvingen des Zaligmakers en van onderscheidene Heiligen. In den beginne volstrekt niet ingenomen met deze soort van lectuur, die zulk een scherpe tegenstelling vormde met zijne gewone geestesrichting, werd hij welhaast met zulk een levendige belangstelling er in vervuld, dat hij bijkans nacht en dag doorlas, en de wondervolle verhalen van toewijding, zelfverloochening en zelfopoffering, ten bate van geestelijke doeleinden, maakten zulk een diepen indruk op zijn geest, dat hij zich zelf afvraagde, met het oog op de Heiligen: »Zij waren menschen van gelijke beweging als ik, waarom zou ik niet in hun voetspoor kunnen treden?» Bij zijne herstelling was zijn besluit dus genomen. Hij zou de wereld en hare genietingen vaarwel zeggen en zich geheel toewijden aan de belangen van den godsdienst, d. w. z. van de Katholieke kerk. Had hij

vroeger als ridder altijd een of andere schoone jonkvrouw als de zijne erkend en haar ter eer zijn wapenfeiten verricht, voortaan zou de Heilige Maagd zijn jonkvrouw zijn, en de strijd, dien hij aanbinden wilde, zou niet meer tegen vleesch en bloed, maar tegen de geestelijke vijanden van Gods kerk gevoerd worden. Hij werd diensvolgens de stichter van de orde der Jezuïeten, die dus, gelijk het opschrift van dit tafereel reeds aanduidt, te Pampelona, hoezeer dan ook bloot toevallig, daar Ignatius er niet geboren was of zijn vaste woonplaats had, haar bakermat heeft. De gewichtige omkeer, die er in zijn gemoed plaats gegrepen heeft en waarvan de gevolgen zoo belangrijk en zoo geducht tevens geweest zijn voor het leven der menschheid, is te Pampelona niet vergeten. Ter eere van den stichter der Jezuïetenorde heeft men een kleine kapel opgericht in de nabijheid van een der poorten van de stad, die een zeer goed gelijkend en voortreffelijk uitgevoerd portret van Loyola in ridderlijke wapenrusting bevat.

Zoo is Pampelona reeds rijk aan belangwekkende geschiedkundige herinneringen en wij zullen die ook op verscheidene andere plaatsen van Spanje in rijke mate aantellen, hetgeen de aantrekkingskracht, die zij op ons uitoefenen, niet weinig doet toenemen.

EEN BEZOEK AAN DE GRAFTOMBE VAN DEN CID.

Geen reiziger, die Spanje doortrekt, laat de oude, eerwaardige stad Burgos, een der hoofdplaatsen aan den weg van Frankrijk naar Madrid, onbezocht. Men komt er in den regel met groote verwachtingen, daar vele reizigers, die op hun reis door het Pyreneesche schiereiland hier het eerst zich ophielden en kennis maakten met de eigenaardigheden der Spaansche steden, er geweldig hoog van opgegeven hebben. De teleurstelling is echter groot, want de schilderachtige oude gebouwen en poorten, benevens de prachtige hoofdkerk maken weinig of geen indruk, daar zij geheel aan het gezicht worden onttrokken als het ware door de eenvormige, lee-

lijke, nieuwerwetsche gebouwen, die er in menigte om heen staan. Men is eigenlijk blijde, als men de stad, waar de hôtelhouders zich aan grooter afzetterij schuldig maken, dan ergens elders in de druk bezochte plaatsen in Spanje, weer vaarwel zeggen kan, en wij zouden er onze lezers niet heen geleid hebben, als zich in de nabijheid der stad niet een plek bevond, die om de beelden uit het verleden, welke daar oprijzen voor den geest, een der merkwaardigste van geheel Spanje genoemd mag worden. Ik heb het oog op het klooster San Pedro de Cerdeña, waar zich de graf-tombe bevindt van den Spaanschen nationalen held bij uitnemendheid, het ideaal van ridderlijken heldenmoed en deugd, in de vrouwelijke linie de stamvader der Spaansche koningen; van den man, die in honderden gedichten bezongen is, wiens levens-geschiedenis met fabelen en wonderen is opgesierd, — van den Cid, zooals hij gewoonlijk genoemd wordt. De eigenlijke naam van deze beroemde personage was Rodrigo Ruy Diaz, graaf van Bivar. Hij leefde in het laatste gedeelte van de elfde eeuw en deed toen geheel Spanje weergalmen van den roem zijner ridderlijke daden, waardoor hij zich bij de Mooren, die destijds nog machtig waren in zijn vaderland, den naam verwierf van *Cid*, d. i. Heer, en door zijn landgenooten de *Campeador*, d. i. de Voorvechter, genaamd werd. Onder deze twee namen, die gewoonlijk vereenigd voorkomen, *Cid Campeador*, is hij het best bekend. Het volk aanbad en bewonderde hem als den verdediger der zwakken en den wakkeren handhaver der rechten van de weerloozen en verdrukten. Waar hij slechts onrecht of laagheid zag, trok hij er op los met zijn geducht zwaard, en geen menschelijke macht was in staat hem te bewegen om hetgeen zijn edele ziel verfoeide te vergoëliken of zelfs er over te zwijgen. Toen Alphonsus zijn broeder Sancho had laten vermoorden en zich door deze snoodheid den weg had gebaand tot den troon van Castilië, was de Cid de eenige, die hem hulde weigerde, terwijl al de overige grooten des rijks zich voor hem bogen als hun heer. Hij had zelfs den moed om den vorst, die natuurlijk de misdaad in het geheim had gepleegd, te vergen op een eed, om zich te zuiveren van de op hem rustende verdenking, waaraan deze, die even valsch en buichelachtig was als snood, voldeed, en om de rijks-grooten en zijn volk geheel en al om den tuin te leiden, zelfs zijn nicht Ximene aan den wakkeren ridder

ten huwelijk gaf. Weldra echter openbaarde zich de ware gezindheid des konings, toen de Cid op allerlei lasterlijke beschuldigingen verbannen werd uit de staten van Castilië en genoodzaakt was alleen te steunen op zijn goed zwaard en daarvan te leven. Aan de gelegenheid hiertoe ontbrak het niet. Gansche gewesten van Spanje stonden onder de heerschappij der Mooren en dezen te bestrijden en van hun schatten te berooven gold als de eerste plicht van een christenridder. Na vele andere roemrijke wapenfeiten verricht te hebben gelukte het hem zich meester te maken van het rijke en schitterende Valencia, dat almede door de Mooren was onderworpen en waar zij fabelachtige schatten hadden opeengehoopt. Naar onze begrippen bezoedelde hij zijne overwinning door het verbranden van den emir of bevelhebber des vijands, die zich op voorwaarde van lijfsbehoud aan hem had overgegeven, omdat deze zijne schatten voor den overwinnaar verborgen had gehouden. In die dagen echter was men algemeen van oordeel, dat men aan ongeloofigen het gegeven woord niet gestand behoeft te doen, zoodat zelfs dit feit in de reeks der glorierijke daden van den Cid werd opgenomen. Vijf jaren lang heerschte hij, alom ontzien en gevreesd, als gebiedster over Valencia en breidde door de verovering van onderscheidene andere plaatsen op de Mooren zijne heerschappij hoe langer zoo verder uit, totdat hij van hartzeer over de nederlaag van een zijner trouwste en wakkerste wapenbroeders in den strijd tegen de ongeloofigen stierf. De overlevering zegt, dat zijn strijdros Baviëca bij zijn sterfbed stond en tranen weende over het heengaan van zijn meester, dien hij zoo dikwerf over de lijken der Mooren heen naar de overwinning had gevoerd. Nog na zijn dood, heet het in de dichterlijke verhalen, was de *Campeador* niet geneigd om zich ongestraft door ongeloofigen te laten honen. Want toen zijn lijk in volle wapenrusting op zijn geliefd strijdros van Valencia naar San Pedro werd gevoerd en onderweg een Jood de laagheid had den overleden kampioen smadelijk aan den baard te trekken, herleefde eensklaps de oude kracht in den arm des ridders. Met forschen greep omklemde zijn hand het vreeselijk zwaard, dat men hem medegegeven had, en doorkliefde met één slag den hersenpan van den ongeloofige.

Het klooster San Pedro, waar de overblijfselen van dezen held, die de roem en de glorie is van zijn volk tot op den tegenwoor-

digen dag, allereerst heengebracht werden, verheft zich nog majestueus in een eenzame, woeste vlakte, in de nabijheid van het gebergte, tegen welker purperen hellingen de met sneeuw bedekte toppen schilderachtig afsteken. Dit klooster is een sprekend beeld van het treurig verval der grootheid en heerlijkheid, waarin Spanje, eeuwen geleden, zich had te verheugen. De gewijde stichting, waaraan zulke grootsche nationale herinneringen verbonden zijn, is voor een deel in puin gevallen, doch zelfs in haar verval maakt zij een majestueusen indruk op den beschouwer. Voor de kolossale poort staat het, almede zeer vervallen en verminkte, standbeeld van den Cid, te paard, met een menigte Mooren daaronder, waarover het strijddros in wilde vaart heensnelt. Het klooster wordt tegenwoordig alleenbewoond door een oude vrouw en een priester, die in zijn vuile en havelooze plunje een treurigen indruk maakt en ons voorkomt al een zeer ongelukkige vertegenwoordiger te zijn van den godsdienst, ter verdediging en uitbreiding waarvan de Cid Campeador zulke schitterende heldendaden heeft verricht. De voornaamste bezigheid van den priester bestaat in het hoeden zijner varkens. 's Morgens vroeg leest hij de mis in de groote kerk van het klooster, welke plechtigheid gewoonlijk slechts door eenige hoerenvrouwen uit de buurt wordt bijgewoond.

Over een plein, dat dik met brandnetels en ander onkruid is bewassen, leidt deze priester de bezoekers naar de graf tombe, die zich midden in een kapel bevindt, omringd door de wapenschilden van de voornaamste zijner volgers en medestrijders, zoodat wij de bloem der oude Spaansche ridderschap voor onzen geest zien oprijzen. In de nabijheid der tombe zijn de graven van Ximene, de trouwe echtvriendin des helds, van zijn zoon en twee dochters, die beiden een koning tot gemaal gehad hebben. Op eenigen afstand van de kapel is een kleine heuvel, overschaduw'd door twee olmen, waaronder zich het stoffelijk overschot bevindt van Bavioca, het edele strijddros van den Cid. Zoo is aan het verlangen des helds voldaan, volgens hetwelk Bavioca een waardige begrafenis ten deel moest vallen, „diep onder den grond, opdat de honden zich niet zouden vergasten aan het vleesch van zijn strijdenoot, die zoo menig hond van een Moor omver had gereden en onder zijn hoeven had vertrapt.”

De Cid had een bijzondere aanleiding om juist in het klooster

van San Pedro begraven te willen worden. Dáár namelijk waren in de negende eeuw tweehonderd monniken wreedaardig om het leven gebracht door den Moor Zephe, en hij wilde dat op deze plek voornamelijk zou gedacht worden aan hem, die er zooveel toe heeft bijgedragen om zijn vaderland van de Mooren te bevrijden. De lijken dezer monniken worden natuurlijk als heilige reliquieën beschouwd en het volksgeloof zegt, dat telken jare, op den gedenkdag van hun dood, het versche bloed uit deze overblijfselen te voorschijn welde. De priester, die den vreemdeling de graf-tombe van den Cid laat zien, is er vast van overtuigd, dat dit mirakel zich nog jaarlijks herhaalt, en hij kan zich maar niet begrijpen, waarom men met zooveel belangstelling toeft bij de tombe van den Cid, den man van het zwaard, en zoo weinig aandacht heeft voor de bergplaats der reliquieën van deze martelaars, die nog na hun dood werkzaam zijn om te getuigen tegen de ongeloovigen en de vijanden der kerk.

DE GEBOORTESTAD VAN FILIPS II.

Als Nederlanders grijpt ons een gevoel van ontroering aan, als wij de voormalige hoofdstad van Oud-Castilië, Valladolid, binnentreden. Daar toch zag de vorst het levenslicht, aan wiens naam voor ons volk zulke vreeselijke herinneringen verbonden zijn: herinneringen aan somberen geloofshaat, aan felle verbittering jegens elk vrijheidlievend streven, en aan onmenselijke vervolgingen om der godsdienst wil. Ware het niet om de treffende historische herinneringen, welke aan deze stad verbonden zijn en omdat wij in haar verleden het een en ander vinden wat kan bijdragen ter verklaring van het karakter des Spaanschen konings, wiens schim hier onwillekeurig oprijst voor onzen geest, wij zouden haar misschien onbezocht hebben gelaten. Want ook deze Spaansche stad getuigt er luide van, dat de heerlijkheid dezer wereld voorbijgaat, en dat de knagende tand des tijds geweldige verwoestingen kan aanrichten, als de hand van den

mensch hem vrij spel laat en zich niet wakker blijft inspannen om die verwoestingen te keeren. De omgeving der stad is geheel in overeenstemming met het schouwspel, dat zij inwendig aanbiedt: eenvormig, naakt, plat en dor. Geen liefelijke boschages zetten iets schilderachtigs bij aan de vlakke, waarin Valladolid ligt, en de beide kleine rivieren, die in hare nabijheid in éénvloeien, de Esqueva en de Pisuerga, zien er almede zoo prozaïsch mogelijk uit. Behalve de kolossale hoofdkerk, die echter iets naakts en kouds over zich heeft in haar uiterlijk voorkomen, is er in de gansche stad bijna geen enkel indrukwekkend, schoon gebouw te vinden, en het oog wordt moè van 't staren op de kleine, lage, onaanzienlijke huizen, welker eenvormigheid bijna nergens afgebroken wordt. Vooral sinds den inval der Franschen in het begin dezer eeuw is de heerlijkheid dezer stad, waar eenmaal het glansrijke hof der Castiliaansche vorsten verblijf hield, te gronde gegaan, daar bij de beschieting der stad de meeste gebouwen van eenig belang reddeloos zijn vernield. Onder de pleinen alleen, die hier zoo min als in eenige andere stad van aanbelang ontbreken, rust het oog met welgevallen op het groote hoofdplein, dat omgeven is door niet minder dan vierhonderd fraaie zuilen van graniet. Het meest echter wordt onze aandacht getrokken door het ouderwetsche huis, waar Filips II geboren werd, en dat geheel in denzelfden toestand gebleven is, als waarin het zich in de zestiende eeuw bevond. Een liefhebber van den bouwstijl diens tijds zou hier vooral het hart ophalen aan het kunstvolle kruisvenster, met kleine ruitjes, dat in zijn soort een hoogst merkwaardig gewrocht is. Aan een der hooggeplaatste benedenvensters hangt een zwaren ijzeren ketting, waaraan almede een niet onbelangrijke herinnering verbonden is. Toen namelijk de jeugdige erfprins geboren was, ontstond er tusschen de geestelijken van twee nabij gelegen kerken zulk een heftigen strijd over de vraag, in welke van beiden hij het sacrament des doops zou ontvangen, dat zij en hunne wederzijdsche aanhangers er elkander-zelfs formeele straatgevechten om leverden. Om aan den strijd een einde te maken, liet men eindelijk den jonggeborene in een donkeren nacht met den bedoelden ketting uit het venster neder, waarop hij naar een verder afgelegene kerk werd gevoerd om daar in den schoot der kerk opgenomen te worden.

Valladolid was in die dagen nog , maar vooral tijdens de regeering van Isabella de Katholieke , een vreeselijke stad. Daar namelijk was vooral het tooneel dier ontzettende *Autos da fé* , waardoor de naam der Spaansche vorsten uit de 15de en de 16de eeuw zoo berucht geworden is. Onafscheidelijk is aan den naam der stad de herinnering verbonden aan den kardinaal Torquemada , den grootinquisiteur van Spanje , die zijn geestelijke loopbaan begon als monnik van het klooster San Pablo te Valladolid , en tot de hooge betrekking geroepen werd van biechtvader der straks genoemde vorstin , aan wie hij de belofte afperste , »dat zij zich geheel zou toewijden aan de uitroeiing der ketterij en de bevordering van de zegepraal der Katholieke kerk.» De Inquisitie of geloofsrechtbank had vooral in Spanje diepe wortelen geschoten , sedert zij door Gregorius IX was ingesteld. De omstandigheid , dat men zich van haar kon bedienen , zoowel tot het bereiken van staatkundige , als van kerkelijke oogmerken , was oorzaak , dat de Spaansche koningen ongemeen met haar ingenomen waren , en ook onder de regeering van Isabella I werd er een menigvuldig gebruik van gemaakt , zoowel tot het opsporen en straffen van aanhangers der Mohammedaansche leer , hoedanige er in Spanje sedert de verdrijving der Mooren vele waren overgebleven , als van belijders des Jodendoms en van allerlei van die der Katholieke kerk afwijkende begrippen , terwijl ook de staatkundige vijanden der regeering op geduchte wijze de macht dezer rechtbank ondervonden. Telkenmale waren de bewoners van Valladolid en haar omtrek , die , aangespoord door de belofte , dat zij hiermede een veertigdaagsche aflaat konden verdienen , er in massa heenstreamden , getuigen van die vreeselijke gerichten , die door de verblinde geloofsijveraars da den des geloofs , *autos da fé* werden gedoopt. In langzamen , plechtstatigen optocht werden de slachtoffers der Inquisitie , bij gansche scharen vaak , naar het groote plein gevoerd , waarvan wij hierboven reeds melding hebben gemaakt. Voorop werd het prachtig versierde kruis gedragen , daarachter volgde een gansche stoet van priesters en schoolknapen , sombere litanieën zingende. Na dezen kwamen de hooge geestelijken in plechtgewaad en met al de teekenen hunner waardigheid omhangen. De veroordeelden staken in een hooggeel gewaad met akelige duivelsfiguren en vlammen beschilderd , waardoor de straffen,

die hen hiernamaals wachtten, worden afgebeeld, of, wanneer zij berouw hebben getoond over hunne afdwalingen, in een wit kleed, het gewone gewaad der boetelingen. Allen wacht echter hetzelfde lot: de dood in de vlammen van den geweldigen brandstapel, die op het groote plein is opgericht, met dit onderscheid alleen, dat zij, die, trots pijnbank en akelige kerkerholen, bij hunne gevoelens zijn blijven volharden, levend in de vlammen zullen geworpen worden, terwijl dengenen, welke hunne gevoelens afgezworen hebben, de genade zal bewezen worden, dat eerst door middel van verworping een eind aan hun leven zal worden gemaakt. Eindelijk is de verschrikkelijke processie, onder begeleiding van een schitterenden ruitersstoet op het plein gekomen, waar het *auto da fe* zal plaats hebben. Duizenden staan reeds geschaard onder de galerijen, die het plein omringen, en daarvoor, om getuige te zijn van het akelige schouwspel. Op een in het oogvallende plaats zien wij een prachtige stellage opgericht, die geheel het voorkomen heeft van tot de ontvangst van een hoogst aanzienlijk gezelschap te zijn ingericht. En inderdaad geen minder personage dan de Spaansche vorst, omringd van een rijk gekleeden hofstoet neemt op deze tribune plaats, als geldt het niet een daad van wreedheid en barbaarschheid, niet de slachting van weerloozen en ongelukkigen, maar een feestelijke vertooning, een stierengevecht of een andere bij de Spanjaarden geliefkoosde uitspanning. Wij huiveren bij de gedachte, dat zelfs Isabella, toen zij over Castilië den scepter zwaaide, deze akelige festijnen kwam bijwonen, haar toebereid door den verschrikkelijken Torquemada, onder wiens groot-inquisiteurschap binnen een twintigtal jaren bijna negenduizend menschen levend, en ruim zesduizend in beeldtenis verbrand werden, terwijl niet minder dan negentigduizend anderen tot lichtere, maar toch nog altijd vreeselijke straffen veroordeeld werden, waaronder de voortdurende opsluiting in de akelige kerkerholen der Inquisitie een eerste plaats bekleedde, welke straf menig- een zeer gaarne in die des doods veranderd zou hebben gezien. Ook koning Filips II woonde herhaaldelijk het verbranden der ketters bij, niet alleen omdat het gebruik medebracht, dat de vorst deze verschrikkelijke tooneelen bijwoonde, maar uit vrije keus en met ingenomenheid, hetgeen ons volstrekt niet verwondert van een vorst, die, plechtig zijn zwaard kussende, zwoer, dat hij de

Heilige Inquisitie uit al zijn kracht behulpzaam zou zijn in het uitroeien der ketters, en indien zijn eigen zoon avallig werd van de Kerk, zelf het hout voor zijn brandstapel te zullen aandragen. Nog herhaaldelijk was het groote plein te Valladolid, gelijk ook de pleinen van andere Spaansche steden, getuige van dergelijke gruwelijke tooneelen, als wij beschreven hebben, hoewel het aantal slachtoffers en de praal der *autos da fé* gaandeweg verminderde, totdat zij in het begin dezer eeuw met de vreeselijke rechtbank, die de slachtoffers er voor leverde, werden afgeschafte. Wel werd de Inquisitie door koning Ferdinand VII weder hersteld en bestond zij, na voor de tweede maal afgeschafte te zijn geweest, tot in 1834, maar het gelukte der Inquisitie niet, in deze eeuw de martelvuren der *autos da fé* nog eens te doen opvlammen. Zij behoorden sinds dien tijd onherroepelijk, naar wij hopen, tot de geschiedenis. Als wij denken aan de vervlogen heerlijkheid van Valladolid en aan haar verdwenen welvaart, zoodat zij nauwelijks meer een schaduw vertoont van hetgeen zij in het verledene was, en er van de honderdduizend inwoners, die de eenmaal zoo prachtige stad bevolkten, thans nauwelijks een vijfde gedeelte meer gevonden wordt, dan is het voor ons gevoel alsof voornamelijk deze stad gedeeld heeft in het oordeel, dat over Spanje gegaan is ten gevolge van de onverdraagzame en bekrompene staatkunde zijner vorsten, en dan verheugen wij ons er dubbel over, dat onze vaderen zich door hun heldenmoed en onwrikbare volharding aan den scepter des Spaanschen konings hebben weten te ontworstelen.

Geen wonder, dat koning Filips, wiens wieg op zulk een plek stond als Valladolid en die opgroeide in eene omgeving, waar geloofshaat en sombere onverdraagzaamheid aan de orde van den dag waren, tot zulk een dwingeland is geworden, als wij hem uit de geschiedenis kennen.

Aan den naam van Torquemada, die zoo nauw met dien van Valladolid is verbonden, zijn echter ook nog andere dan vreeselijke en afschrikwekkende herinneringen verbonden. Hij is wel een treffend voorbeeld van de tegenstellingen en tegenstrijdigheden, die zich in het menschelijk karakter kunnen voordoen. Dezelfde man, door wiens toedoen duizenden op de ontzettendste wijze om het leven gebracht zijn, en die onbewogen bleef voor het hartdoorvljmende gekerm der ongelukkigen, die op de pijnbank aan de

afschuwelijkste folteringen werden onderworpen, deze zelfde man wordt ons door betrouwbare bronnen afgeschilderd als iemand, die volstrekt niet ontoegankelijk was voor zachtere aandoeningen van medelijden en liefde, waar hij niet met ketters te doen had, en die vaak geheel werd overmeesterd door zijne godsdienstige aandoeningen. Ook was hij een krachtig voorstander van de kunst en de wetenschap en een groot aantal prachtige gebouwen, die Valladolid vroeger sierden, dankten hem het aanzijn. Zoowel om zijn geloofsijver als om zijn kunstzin te eeren, heeft men na zijn dood een prachtige graftombe voor hem opgericht, die echter in onze eeuw door de Franschen is verwoest, zoodat er nu nog slechts enkele stukken van overgebleven zijn. Het is voorzeker, te midden van al het droevige dat het tegenwoordige Spanje ons te aanschouwen geeft, geen ongelukkig verschijnsel, dat men er tot heden toe niet aan gedacht schijnt te hebben om dit gedenkteeken ter eere van den verschrikkelijken Inquisiteur te herstellen, en dat zelfs de goede eigenschappen, welke hij bezat, niet in staat zijn geweest om de bloedvlek, die er op zijn nagedachtenis kleeft, in de oogen van het tegenwoordig levend geslacht uit te wisschen.

De begrippen der bewoners van Valladolid zijn echter sedert de dagen van Torquemada nog weinig veranderd, al is dan ook hunne gezindheid, evenals die der overige Spanjaarden, wat zachter en vriendelijker geworden. Het geloof aan het wonderbare b. v. heerscht er nog in volle kracht. Een opmerkelijk staaltje hiervan is de eigenaardige en, bij al hare onnoozelheid, toch niet onpoëtische meening, dat op Hemelvaartdag, ter ure, dat de groote Mis in de kerken gecelebreerd wordt, tot zelfs de bladeren van de boomen toe eerbied bewijzen aan het sacrament, door namelijk tot elkander te naderen en op elkander te gaan leggen, zoodat zij twee aan twee of bij meerderen tegelijk den vorm van een kruis aannemen.

Zoo leeft ook in Valladolid, gelijk in het grootste gedeelte van Spanje, het Middeleeuwsche tot op den tegenwoordigen dag toe krachtig voort met zijn poëzie en helaas ook, met zijne vele schaduwzijden, al zijn deze dan ook niet meer zoo donker, als dit voorheen het geval was.

VERVALLEN GROOTHEID EN UITGEDOOFD LICHT.

Spanje — wij hebben telkens bij vernieuwing gelegenheid om het op te merken — is bij uitnemendheid het land des vervals, hoezeer dan ook niet bepaald gedoemd, naar het schijnt, om te gronde te gaan, daar er nog genoeg levensbeginselen in het volk en meer dan genoeg rijke hulpbronnen in den bodem sluimeren om het aanbreken van een beter en gelukkiger toestand mogelijk te maken. De droeve tegenstelling tusschen Spanje's verleden en zijn tegenwoordigen toestand, valt ons op bijzonder treffende wijze in het oog bij een bezoek van de stad Salamanca, in het oude koninkrijk Leon gelegen, en eenmaal op het gebied der wetenschap aan een schitterende zon gelijk. Er is een tijd geweest, dat er te Salamanca vijf en twintig collegies, vijf en twintig prachtige kerken, vijf en twintig kloosters, vijf en twintig hoogleeraars en vijf en twintig bogen in de brug waren, doch alleen het laatstgenoemde vijf-entwintigtal is ongerept gebleven; de collegiën, de kerken, de kloosters, de hoogleeraars-plaatsen, allen zijn verminderd en in verval geraakt. Tijdens Napoleon I vooral heeft Salamanca den geweldigen stoot gekregen, waardoor het van zijn hoogte is nedergestort, en sinds de uitvaardiging der wet, onder koningin Isabella II, volgens welke geen enkele corporatie meer goederen mocht bezitten, is de eenmaal zoo vermaarde stad steeds dieper gezonken. In de veertiende eeuw telde de hoogeschool er tienduizend studenten, waaronder duizenden vreemdelingen, en alomme verbreidden zich de stralen van het licht der wetenschap daar ontstoken; thans zijn er nauwelijks duizend studenten meer te vinden aan de weinig beroemde universiteit. De gebouwen, waarin eenmaal de studeerende jongelingschap gevestigd was, en die er zoo prachtig uitzagen alsof zij door enkel prinses moesten worden bewoond, zijn thans in puin gevallen of worden aan arme lieden verhuurd, welker morsigheid en ellende een schreeuwend contrast vormen met de schoonheid der gebouwen, die nog te midden van hun verval duidelijk te onderkennen is. Een paar dier paleizen slechts zijn in behoorlijken staat gehouden: dat, waarin de burgerlijke gouverneur zijn verblijf houdt, en een ander, dat bestemd is om de

Ieren te huisvesten, die hier voor geestelijke worden opgeleid. Deze laatste instelling is afkomstig van Filips II, die om zijne Protestantische schoonzuster Elizabeth, de koningin van Engeland, te grieven en tegen te werken te Salamanca de geestelijken liet vormen, die bij het Iersche volk zoowel de gehechtheid aan het Katholicisme als den geest van verzet tegen de heerschappij der Engelschen moesten levendig houden. Ook deze instelling, die eenmaal zeer bloeiend was, deelt thans in het lot van geheel Salamanca, daar er nog slechts een negental Ieren gebruik van maken.

Slechts de bibliotheek der Hoogeschool heeft niet in het verval der geheele stad en van al hare inrichtingen gedeeld. Doch haar rijkdom is almede een getuige van het te gronde gaan van zoo veel wat vroeger te Salamanca bloeide. Zij is namelijk verrijkt met al de kostbare handschriften en zeldzame boekwerken, die zich in de boekerijen der gesecculariseerde kloosters bevonden. Ongemeen talrijk zijn er vooral de werken in de eerste jaren na de uitvinding der boekdrukkunst gedrukt. Een bijzondere merkwaardigheid in deze bibliotheek is het boekdeel, waarin het „Onze Vader” voorkomt in honderd zeven en vijftig verschillende talen. In die bibliotheek blijkt het, dat de oude liefde voor de wetenschap bij de Salamankers nog niet is uitgedoofd, daar de leeskamer altijd door een talrijk publiek bezocht wordt, dat zich met veel ijver de rijke schatten der boekdrukkerij ten nutte maakt.

Zoo ontbreekt het te midden van de duisternis, die tegenwoordig als 't ware ligt uitgespreid over Salamanca, niet geheel aan licht, en ook nog in ander opzicht kan een bezoek aan deze stad ons overtuigen, dat zelden het verkeerde en gebrekkige op zich zelf staat, dat er ook vaak mede gepaard gaat wat lof en toejuiching verdient. Over het algemeen staat de orde der Dominicaner monniken, waaruit de leden van de rechtbank der Inquisitie in den regel genomen werden, met een zwarte kool aangeteekend, en zij heeft dan ook niet weinig er toe bijgedragen om licht uit te dooven, vooruitgang en ontwikkeling tegen te werken. Deze zelfde orde echter heeft Columbus met zijne grootsche plannen en stoute verwachtingen, van welker verwezenlijking de gevolgen zoo schitterend zouden zijn voor den vooruitgang der menschheid, eenmaal krachtadig in bescherming genomen, toen de geleerden van Salamanca zijn denkbeeld, dat aan gene zijde van den Oceaan

een wereld moest liggen, als een dwazen en grilligen droom kenschetsten, en de Spaansche regeering, tot welke de groote Genuëes zich gewend had om ondersteuning, sterk afrieden om aan zijn verzoek gevolg te geven. Bij monde van Deza, den prior van het Dominicaner klooster te Salamanca en lid van de rechtbank der Inquisitie, verklaarden zij, dat er hier van geen hersenschimmen of ijdele droomen sprake was, maar dat de verwachtingen des koenen zeevaarders op goede gronden rustten, zoodat de regeering er wel aan zou doen, hem op alle mogelijke wijze van dienst te zijn. Uit dankbaarheid voor de diensten hem door deze monniken bewezen, vereerde Columbus hun een groot deel van het eerste goud, dat hij uit de Nieuwe Wereld medebracht, om daarmede hun kerk te tooien. Dit goud bevindt er zich heden nog en draagt er niet weinig toe bij om de inwendige pracht dezer kerk te verhoogen.

In de nabijheid van het genoemde Dominicaner klooster staat te Salamanca nog een klein nonnenklooster, welks bewoonsters door den maatregel der regeering, om alle goederen, aan vereenigingen en corporaties toebehoorende te seculariseeren, in een jammerlijken toestand gebracht zijn. Daar haar de jaarlijksche toelagen onthouden werden, welke de regeering haar toegezegd had, toen zij zich de bezittingen van het klooster toeëigende, leden zij letterlijk hongersnood en moesten er aan de deuren der kerken aalmoezen ingezameld worden om haar voor hongersnood te bewaren. De kloosters der monniken zijn voor het grootste gedeelte gesloopt en voor afbraak verkocht, waardoor menig schoon gewrocht der bouwkunde reddeloos vernietigd is. Zelfs het kunstig beeldhouwwerk der koren en trappen is als gewone steen verkocht, daar de rijke en aanzienlijke Spanjaarden het niet in hun geheel wilden bezitten, vermits zij hierdoor in de oogen des volks bekend zouden gestaan hebben als ingenomen met de vandaalsche sloopzucht der regeering. Zoo is de heerlijkheid en de rijkdom der kloosters te Salamanca en in geheel Spanje, het Katholieke land bij uitnemendheid, geheel verdwenen. Nog slechts veertig jaren geleden hadden de Dominikaner monniken van Salamanca hun eigen muilezeldienst op de zeestad Santander, waardoor zij bij voortdoring van versehe visch voorzien werden, en wat zijn zij thans? Wellicht achten zij zich gelukkig als hun een aalmoes

toegeworpen wordt, of als zij voor een klein loon eenigen geestelijken of lichamelijken arbeid kunnen verrichten, waardoor zij zich tegen gebrek en ellende kunnen vrijwaren.

Het kleine nonnenklooster, op welks bewoonsters wij een blik vol deernis wierpen, is nog heden beroemd door een wonderbaar visioen hetwelk, volgens de overlevering, daar eens ten deel viel aan een der beroemdste en geliefdste heiligen van Spanje, thans nog bij alle klassen der bevolking gelijkelijk in eere. Ik heb het oog op de heilige Teresa van wier leven en werken vooral de stad Avila, zuidwaarts van Salamanca, in Oud-Castilië, gelegen, het tooneel was. Donna Teresa di Cepeda werd in 1515 in laatstgenoemde stad geboren, en bracht er, naar het niet onjuiste oordeel harer landgenooten, evenveel als Ignatius van Loyola toe bij om de alleenheerschappij van het Katholicisme, bepaaldelijk in haar vaderland, te herstellen en op stevigen grondslag te vestigen. Zij is een treffend voorbeeld van hetgeen de zachtmoedigheid en de liefde op elk gebied des levens vermogen, en onder de merkwaardige persoonlijkheden, die in de zestiende eeuw, dien fel bewogen tijd op godsdienstig gebied, zoo talrijk waren in ons werelddeel, bekleedt deze vrouw niet de geringste plaats. Ik vertrouw, dat mijne lezers gaarne nogmaals met mij een uitstap naar het verleden zullen maken om nader bekend te worden met deze Heilige, wier naam thans nog in Spanje op aller lippen leeft.

Haar vader Don Alphonso was een man, die uitblonk door zijn deugdzamen en godsdienstigen zin, en ook haar moeder Dona Beatrix was bekend om hare vroomheid, doch daarbij wel wat al te zeer verzot op het lezen van romans. Van beider neigingen was Teresa onder hunne twaalf kinderen de getrouwste afspiegeling. Reeds in haar vroegste kindschheid verslond zij de wondervolle levensgeschiedenissen der Heiligen en martelaars, en deze maakten zoo'n diepen indruk op haar teeder gemoed, dat zij, nog pas acht jaren oud, met haar kleine broertje, Rodrigo, het ouderlijk huis verliet, met het doel om zich naar Afrika te begeven, en daar als kleine martelares voor het Katholieke geloof te vallen. De kinderen werden nog tijdig gevonden door hun oom en aan de wanhopige ouders teruggegeven. De kleine ijveraars werden vooral getroffen door het denkbeeld, dat zij in hun vrome boeken herhaal-

delijk vonden uitgesproken, dat zoowel het geluk der zaligen, als de ellende der verdoemden eeuwig van duur zouden zijn. Het werd sedert hun terugkeer in de ouderlijke woning hun vurigst verlangen om een kluzenaarsleven te gaan leiden, en herhaaldelijk beproefden zij in den uitgestreken tuin huns vaders een kleine hermitage te bouwen, zonder dat het hun echter gelukte hunne pogingen met goed gevolg bekroond te zien.

Na haar moeders dood, die voorviel toen Teresa pas twaalf jaren oud was, kreeg zij al de romans in bezit, welke het genot der overledene hadden uitgemaakt, en zij viel met een hartstochtelijke leeswoede er op aan. Het gevolg hiervan was, dat de vrome gezindheden, waardoor het kind zich onderscheiden had, plaats begonnen te maken voor behaagziekte en zucht naar liefdesavonturen, die haar vader een levendige ongerustheid inboezemden, zoodat hij haar, ter wille van haar zieleheil, te Avila in een Augustijnenklooster deed gaan, waar zij zich eerst diep ongelukkig gevoelde, doch weldra smaak in het kloosterleven kreeg, zoodat zij, in weerwil van het verzet haars vaders, op twintigjarigen leeftijd de wereld vaarwel zeide, om voortaan als bruid des Hemels te leven en te werken in het klooster der Carmelitinnen.

In de eerste jaren van haar verblijf in het klooster vond zij echter de gewenschte rust niet. Zij verklaarde later zelve, dat haar geheele bestaan een slinging was tusschen God en de wereld, waartoe de slechte tucht, die er in het klooster heerschte, zeer veel bijdroeg. Doch door de kracht des gebeds gelukte het haar echter de aanvechtingen, waaraan zij onderhevig was, te overwinnen en als hervormster op godsdienstig gebied op te treden. De hervorming van de orde der Carmelitinnen, waartoe zij behoorde, werd van nu af aan het hoofddoel van haar streven. Ondersteund door de milde gaven van de inwoners der stad Avila, stichtte zij daar een nieuw klooster overeenkomstig haar ideaal en, hierdoor aangemoedigd, rustte zij niet, voordat zij op verschillende plaatsen van haar vaderland kloosters had doen verrijzen. Niet minder dan twee en dertig mannen- en vrouwenkloosters, welker bewoners in haar geest werkzaam zouden zijn, wist zij te stichten en te bevolken. Vaak had zij over geenerlei middelen te beschikken, als zij de hand aan 't werk sloeg. Zoo wordt van haar verhaald, dat zij te Toledo kwam om een

klooster te stichten, doch niet meer dan vier dukaten rijk was. De Toledanen waren natuurlijk van meening, dat zij met zulk een geringe som veilig haar moeite kon sparen. Zij volhardde echter bij haar besluit, zeggende: »Teresa en vier dukaten vermogen niets, maar God, Teresa en vier dukaten kunnen alles.» Tengevolge van de boetedoeningen, welke zij zich zelve oplegde, en de vleierijen der geestelijken, waarmede zij in aanraking kwam, geraakte zij dikwijls in een toestand van dweepzieke opgewondenheid, die niet zelden de grenzen van den waanzin naderde of overschreed. Nu eens hield zij er zich vastelijk van overtuigd, dat een engel haar in het ingewand had geraakt met een scherp dolk om haar te ontvlammen in liefde tot God. Bij een andere gelegenheid meende zij onder het zingen van een godsdienstig lied een hemelsche stem te hooren, welke haar aankondigde, dat zij voortaan geen omgang meer zou houden met menschen, maar alleen met engelen zou verkeerren. Dikwijls, en dit was ook eenmaal te Salamanca het geval, was haar geest in zulk een opgewonden staat, dat zij meende te zweven in de lucht en rond te zweven in de rijen der gezaligden.

Van lieverlede echter, met het klimmen der jaren, schijnt zij niet meer aan dergelijke visioenen onderhevig te zijn geweest en in een kalme, onderworpen stemming geraakt te zijn, terwijl zij tegelijkertijd begaafd was met een helderen blik op de menschen, zoodat zij zich aan geen avontuurlijke ondernemingen meer ging wijden, maar alleen in haar liefde en geloof kracht zocht. Zij was de onbaatzuchtigheid in eigen persoon. Haar zelfverloochening kende geen grenzen. Treffend inderdaad zijn hare denkbeelden over de liefde. Zij vond de hel daarom vooral zoo treurig omdat er geen liefde heerschte. »Arme Satan», placht zij te zeggen, »hij weet niet wat liefde is.»

Welke geloofsbegrippen men ook toegedaan is, men zal moeten erkennen dat deze Teresa onder de edelen van ons geslacht een eervolle plaats inneemt, vooral wanneer men in aanmerking neemt hetgeen een harer levensbeschrijvers van haar gezegd heeft: »Hetgeen waarachtig rein en groot en goed in haar was, dat was haar bijzonder eigendom; het ongezone, ziekelijke en verkeerde, dat haar aankleefde, was grootendeels het gevolg van de omgeving, waarin zij leefde.»

In het door haar gestichte klooster te Avila zitten de nonnen nooit in de voor dezen bestemde afdeelingen, maar stellen zich tevreden met plaats te nemen op de trappen, die er heen geleiden, omdat zij gelooven, dat toen Teresa nog leefde, deze afdeelingen geheel bevolkt waren met engelen.

Zouden deze nonnen wel geheel ongelijk hebben ?

DE SPAANSCH E HOOFDSTAD EN HARE BEWONERS.

Het is den lezer reeds gebleken, dat Madrid eerst in de laatste drie eeuwen den verheven rang van hoofdstad der Spaansche monarchie bekleedt. In het begin der zestiende eeuw was het nog een kleine plaats met ter nauwernood drieduizend inwoners, welk getal thans verhonderdvoudigd is. De stad dankt hare verheffing voor een deel aan hare ligging midden in het land. De omtrek van den Boven-Taag werd reeds ten tijde van de Romeinen voor de kern en het middelpunt van Spanje gehouden en onderscheidene groote wegen uit verschillende deelen van het Pyreneesche schiereiland kruisten zich hier. Destijds echter bestond Madrid waarschijnlijk nog niet en was het allergunstigst gelegene *Toletum*, later Toledo geheeten, het middelpunt van het bloeiende en rijke wingewest. Ook onder de heerschappij der Gothen, die sinds de vijfde eeuw over Spanje den scepter zwaaiden, was Toledo geruimen tijd een invloedrijke stad en de zetel van onderscheidene hoogst belangrijke kerkvergaderingen.

Na de verovering van geheel Spanje door de Gothen verlegden de koningen hun zetel van Sevilla naar dit door de natuur als aangewezen middelpunt des rijks. Toen de Arabieren of Mooren zich van de zuidelijke helft van Spanje meester gemaakt hadden en tot op de grenzen van Castilië doorgedrongen waren, maakten zij van Toledo hun voornaamste bolwerk tegen de aanvallen der Christelijke vorsten, die hun gebied in het Noorden hadden, terwijl de Arabieren den zetel hunner regeering te Cordova vestigden. In de elfde eeuw werd Toledo aan de vreemde indringers

ontrukt en in een krachtig steunpunt voor den strijd der Christenen tegen de Mohammedanen veranderd. Sinds dien tijd nam Toledo hoe langer zoo meer in beteekenis toe, hoewel de koningen van Castilië huiverachtig waren om er hun residentie van te maken van wege de ligging der stad in de nabijheid van het Moorsche gebied. Na de volkomen verdrijving der Mooren zou niets natuurlijker geweest zijn dan dat Toledo, in plaats van het nietige Madrid, tot hoofdstad des rijks verheven ware geworden, doch twee omstandigheden werkten samen om haar dit voorrecht te doen ontgaan. De stad stelde zich namelijk aan het hoofd van een democratisch verbond, dat zich zoowel tegen de uitbreiding der koninklijke macht als tegen de privilegiën des adels aankantte. Het eerstgenoemde streven haalde haar natuurlijk het misnoegen van den op zijn macht zoo naijverigen Karel V op den hals, zoodat hij er in de hoogste mate afkeerig van werd om daar den zetel zijner regeering te vestigen, en hiertoe Madrid uitkoos, voornamelijk omdat het wonen aldaar hem heilzaam voorkwam voor zijn gestel. De koning leed namelijk veel aan de jicht en meende, dat de drooge scherpe lucht der nieuwe hoofdstad, die achthonderd meters boven de oppervlakte der zee ligt, veel tot genezing van zijn lastige kwaal zou kunnen bijdragen. Zoo werd Madrid in den vollen zin des woords tot Spanje's hoofdstad *gemaakt*, in plaats van het langs natuurlijken en historischen weg te worden. De vorst had, zou men zeggen, geen treuriger plek kunnen uitkiezen om er het middelpunt des lands van te maken. De omtrek namelijk der stad is de dorheid en naaktheid zelve: een hooge kale vlakte tusschen even woeste als kale gebergten ingesloten. Geen boom, geen struik, geen grasspriet bijna vervroot het barre zand en het grauwe gesteente, waaruit de vlakte bestaat. De Manzanares, een klein stroompje, dat zich in de Taag werpt, is het eenige water in deze woestenij. Het gelijkt zóó weinig op een rivier en is vaak zóó arm aan water, dat de brug, welke koning Filips IV er over heeft laten bouwen, bijna een bespotting gelijkt, en een Spaansch grappenmaker uit dien tijd niet zonder recht mocht zeggen: »dat de Koning wijzer had gedaan indien hij een rivier in plaats van een brug gemaakt had!» Madrid zelf is een tamelijk fraaie stad geworden: binnen haar muren en in haar onmiddellijken omtrek heeft men, hoewel met groote moeite en veel kosten, prachtig boomgewas weten aan te brengen, dat den wan-

delaars een aangename schaduw biedt, terwijl het haar natuurlijk niet ontbreekt aan fraaie gebouwen waaronder vooral het reusachtige Koninklijke paleis uitmunt. Men kan aan geheel Madrid zien, dat het een gemaakte, geen geworden hoofdstad is. Zij heeft in haar uiterlijk niets kenmerkends, niets eigenaardigs Spaansch. Men zou haar in Duitschland, Frankrijk, Engeland, Nederland, in elke streek van Europa, kunnen verplaatsen, zonder dat zij een vreemden indruk zou maken. Wel zou zij misschien de vlag moeten strijken voor de hoofdsteden der andere Europeesche landen, die elk haar eigenaardig type hebben, en uit welker uiterlijk voorkomen reeds duidelijk het volkskarakter spreekt. Ook is het verblijf binnen haar muren, hoezeer ook Karel V er de beste verwachtingen van had voor zijn gezondheid, niet van lasten en plagen vrij. Zomers namelijk is het er geweldig heet en 's winters vreeselijk koud, terwijl in beide jaargetijden de afwisseling van temperatuur soms zeer schielijk en zonder eenigen overgang is. Men zou dus op Madrid gevoegelijk een Spaansch hekeldichtje kunnen toepassen, aldus luidende :

Die u begeerlijk acht, hij kent u niet;
Die u goed kent, begeert u niet.

De Spanjaarden echter, die niet spaarzaam zijn met hoogdravende en overdrevene spreekwijzen, roemen hun hoofdstad als »de geheele eenige hofstad» en houden er zich van verzekerd, »dat de gansche wereld vol is van haar glorie.» Een Spaansch dichter is zelfs zoover gegaan van te verkondigen, »dat er van Madrid tot den hemel slechts als één schrede is,» welke verzekering ons geen hoog denkbeeld geeft van de voorstelling, welke deze poëet zich vormde van de verblijven der gelukzaligen.

Het ontbreekt echter Madrid niet aan schoone punten en merkwaardigheden, die er den vreemdeling met ingenomenheid doen toeven. Vooral het dusgenaamde *Prado* oefent een sterke aantrekkingskracht op hem uit. In het lommer van deze wandelplaats vermeit zich geheel de Madridsche bevolking in de frissche namiddaguren, als de zon den gezichteinder begint te naderen. Daar wordt hij het gewaar, dat hij zich in het hart van Spanje bevindt, niet aan het uiterlijk voorkomen dezer plaats, maar aan het publiek, dat er zich beweegt en zeer talrijk is. Met welge-

vallen rust zijn oog op de bevallige, hoezeer dan ook niet bepaald schoone, Spaansche dames, met haar fiere houding, prachtige oogen en onbeschroomden blik, waaruit het trotsch gevoel van haar waardigheid zoo duidelijk spreekt. Tusschen het lachende groen steekt de veelkleurige en opzichtige kleeding der dienstboden, die met de kinderen aan 't wandelen zijn, allerbekoorlijkst af. Op de steenen banken zitten groepjes mannen, die met elkander zitten te kijken naar de karikaturen van het weekblad *La Carcajada*, dat zich, evenals onze »Uilenspiegel,» voornamelijk op staatkundig gebied beweegt, en handelen druk in politiek, evenals gindsche net gekleede heertjes, van achttien tot twintig jaren, die een *air* aannemen alsof van hun gevoelens het wel en wee van Spanje, neen, van de geheele wereld afhangt. Trotsch, vol gratie en zwier, wandelt de arme kantoorklerk rond en geeft in dit opzicht niets toe aan de *grandes*, die zich wel willen verwaardigen om deze wandelplaats te vereeren met hun tegenwoordigheid. Wij beluisteren de gesprekken der voorbijgangers, allereerst van een paar leden der Cortes, die onder het groene loover een weinig verademing komen zoeken van de hitte van den partijstrijd in de kamer der afgevaardigden. Zij spreken over den minister van financiën; natuurlijk, want geen enkel personage in Spanje, die door zijn natie en het buitenland om algemeen bekende redenen zoo druk besproken wordt. Wij hooren een der beide heeren verzekeren, »dat de positie van dezen bewindsman gelijk is aan die van den schipbreukeling, die zich vastgeklemd heeft aan een plank, met een van onweer zwangere lucht boven zich en een woeste branding om zich heen.» Een ander heer zegt tot zijn vriend, dien hij ontmoet, »dat hij zich spoedig eens zal nederzetten aan de voeten zijner vrouw.» Tot een vreemdeling hooren wij een deftig man zeggen: »Ik kus de voet van uwe Edelheid.» De Spanjaarden zijn namelijk echte vrienden van zinnebeeldige, opgeschroefde en deftige frases; zelfs in hunne gewone gesprekken laten zij die hoogdravendheid niet varen, en uit bijna elke hunner uitdrukkingen spreekt het trotsch gevoel: »wij zijn een volk van *hidalgos*; daar vloeit ons ridderlijk bloed door de aderen, en het is onze dure plicht, dit op alle mogelijke manieren te doen uitkomen».

Spanje, en in het bijzonder Madrid, is dan ook bij uitnemend-

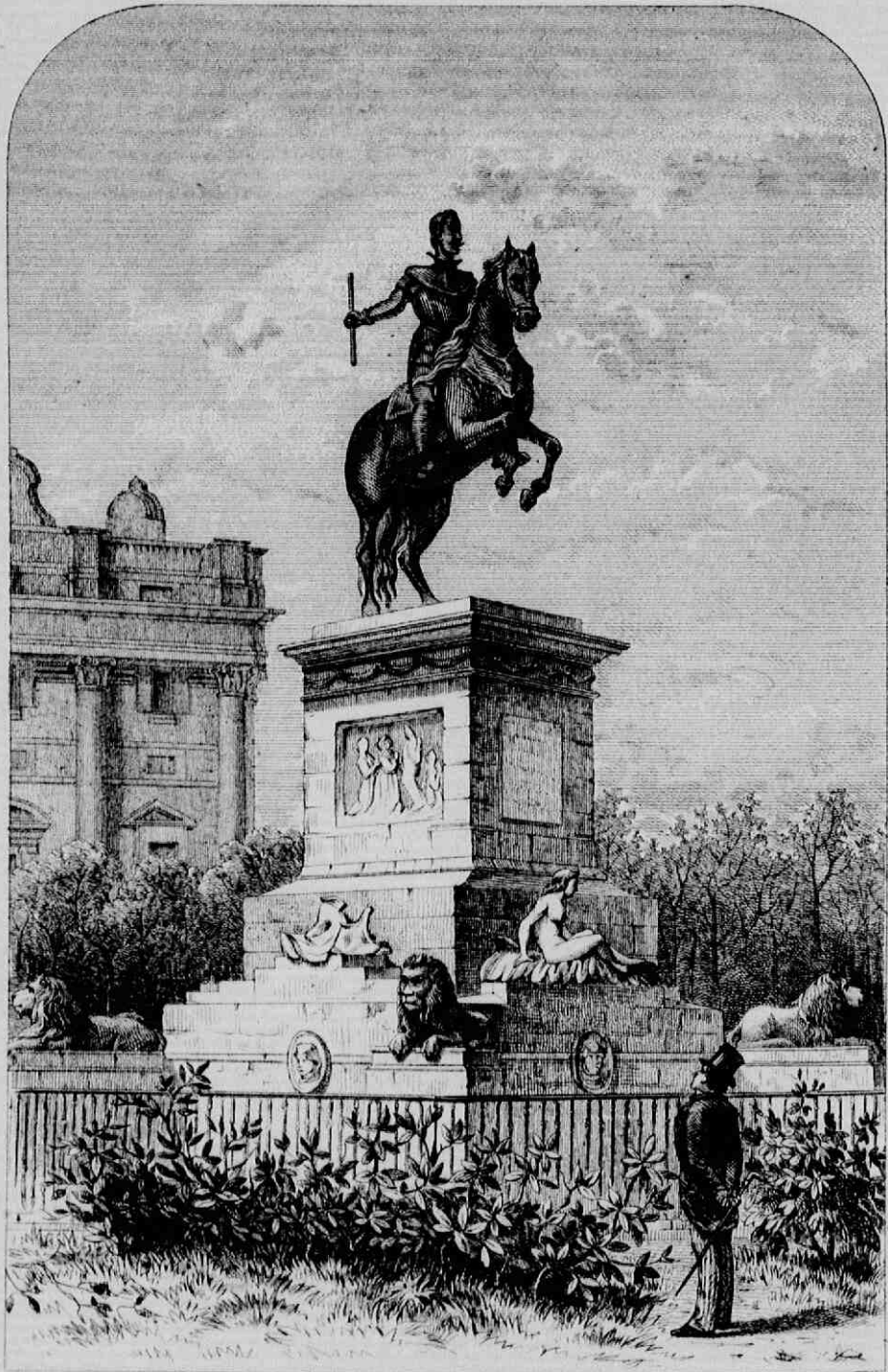
heid de zetel der etiquette, der hoofsche, deftige en stijve vormen. In volle glorie kan men deze zien heerschen aan het hof des konings, zij het dan ook dat de toestand in dit opzicht niet meer overeenkomt met dien, welke men daar in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw aantrof. Toen namelijk werd de vorst als een halven god beschouwd en aangebeden, maar deze hooge eer bracht rijkelijk hare lasten met zich. Elk zijner bewegingen, elk zijner woorden was aan bepaalde regels gebonden, en hij leefde ten gevolge van de plichtplegingen, waaraan hij zelf en zijne gansche hofhouding gebonden waren, voortdurend in een atmosfeer van onwaarheid, onnatuur en valsheid; tusschen de werkelijke wereld en den vorst was een onoverkomelijke scheidsmuur opgericht. Koning Amedeus trachtte gedurende zijn kortstondige regeering de stijfheid en onnatuurlijkheid geheel uit het hofleven te verbannen, maar het mocht hem niet gelukken. De eenige vrucht, die hij van zijn pogingen oogstte, was deze, dat de Spanjaarden met den dag meer afkeerig van hem werden en dankbaar waren, dat de voortreffelijke vorst eindelijk hun land vaarwel zeide. De thans regeerende vorst, de jeugdige koning Alphonsus, toont zich volstrekt niet afkeerig van het weder invoeren der oude hoofsche en stijve vormen, hoewel hij bij het aanvaarden der regeering geheel andere neigingen openbaarde. Bij de recepties in de troonzaal van het koninklijk paleis, waar een bijkans benauwende en tot somberheid stemmende pracht heerscht, komt het duidelijk aan den dag het welbehagen, dat hij heeft in de afgemeten hulde, welke den vorst daar betoond wordt door de hooggeplaatsten van zijn rijk, dat het bloed der Bourbons hem door de aderen stroomt, en dat hij er de man niet naar is, om Spanje deze erfenis uit het verledene te leeren ver-smaden.

Na ons verkwikt te hebben aan de verfrisschende dranken, die in rijken overvloed in het *Prado* te koop geboden worden op houten tafeltjes, waaromheen zich een menigte boeren en boerinnen in hun schilderachtige kleeding verdringen, begeven wij ons op raad van onzen Madridschen gids naar een der grootste merkwaardigheden der stad. Wij verkeerden in de verwachting van groote dingen te zullen aanschouwen, hij brengt ons echter in een niet zeer fraaie kerk, waar zich een onoogelijk houten Ma-

riabeeld bevindt. Dit Mariabeeld is juist de bedoelde merkwaardigheid. Het is, behalve met andere sieraden, ook met de ridderorde van het Gulden Vlies getooid, door koningin Isabella in 1854 er aan verleend. Toen Don Carlos, de zoon van Filips II, gevaarlijk ziek was, bewerkte dit beeld, hetwelk tegelijk met het gebeente van den monnik Fray Diego op den kranke gelegd werd, volgens de meening der Spanjaarden, diens genezing, en gold sedert als de beschermheilige der Spaansche vorsten.

Met grooter genot, dan bij dit leelijke heiligenbeeld, toeven wij in de prachtige schilderijenverzameling der Spaansche hoofdstad, een der voortreffelijkste van de geheele wereld. In het bijzonder wordt daar onze aandacht getrokken door de schoone portretten van de zoo wél bekende Spaansche vorsten uit het Oostenrijksche stamhuis, van de hand der eerste meesters: Titiaan, Pantojo, Coello en Velasquez. De reeks wordt geopend door twee beeltenissen van Karel V, en een van zijn schoone gemalin, Isabella van Portugal, dat hij met zich nam naar het klooster San Juste, om zich nog in de laatste dagen van zijn leven met de aanschouwing er van te verkwikken. Treffend is ook de voorstelling van Karel V en Filips II, na hun dood knielende voor de voeten des Verlossers. Karel V, die dit kunstwerk in zijne laatste levensdagen voltooid zag, was er zoo mede ingenomen, dat het volgens zijn wensch opgehangen moest worden boven zijn graf. Filips II zien wij hier afgebeeld in verschillende tijdperken van zijn leven; met ongemeene belangstelling aanschouwen wij de gelaatstrekken van dezen vorst, waarover, naar men zegt, nooit een glimlach is heengegaan, behalve op het oogenblik, dat hij bericht kreeg van de Parijsche Bloedbruiloft in 1572. In de onmiddellijke nabijheid van zijn portret zien wij die van drie zijner vier vrouwen: Maria van Portugal, Maria Tudor van Engeland en Isabella van Frankrijk, de dochter van Catharina de Medicis. Als wij de leelijke trekken van Maria Tudor aanschouwen, dan kunnen wij ons nauwelijks voorstellen, hoe Filips door de aanschouwing er van zoo bekoord is geworden, dat hij besloot haar te huwen, want het was dit portret, waardoor hij het eerst in de gelegenheid werd gesteld om kennis te maken met de gelaatstrekken der Engelsche vorstin. Wij vinden hier ook de beeltenis van Clara Eugenia Isabella, de gemalin van aartshertog Albert, aan wien de Spaansche vorst

HET RUITER STANDBEELD VAN FILIPS IV, TE MADRID.

de Nederlanden ten geschenke gaf, in de hoop, dat zij langs dezen weg in het bezit der Spaansche kroon zouden blijven. Met diepen weemoed rust ons oog op het portret van Don Carlos, wiens lijden vereeuwigd is door Schillers beroemd treurspel, den ongelukkigen prins, die waarschijnlijk het slachtoffer is geworden van zijns vaders somberen achterdocht. Vroolijker gewaarwordingen worden in ons opgewekt door het beeld van koningin Mariana, de gemalin van koning Filips IV, met haar zonderling kapsel, opgeschikte kleeding en prettig gelaat, die zich niet kon weerhouden van te lachen over de akelige stijfheid aan het hof van haar gemaal, en daarom een ergernis was in de oogen der Spanjaarden, en met welgevallen aanschouwen wij het portret van den laatsten directen afstammeling van Karel V, Karel II, en van zijn schoone vrouw Maria Louise van Orleans, op welke hij zoo vurig verliefd was, dat hij eens uitriep, toen hij haar zag dansen: »Koningin, gij zijt het volmaaktste schepsel in het heelal!»

Filips IV is zoo vele malen afgebeeld, dat wij ons met verbazing afvragen, hoe men op het denkbeeld gekomen is dezen vorst zooveel eer te bewijzen? Niet alleen was hij zelf een onbeduidend vorst, die zich voornamelijk ten doel stelde de hofetiquette nog strenger en lastiger te maken, dan zij reeds was, maar onder het bestuur van zijn gunsteling en alvermogenden minister Olivarez geraakte het land in diep verval en in de schromelijkste verwarring, in die mate zelfs, dat de Spaansche monarchie door Frankrijk's toedoen wellicht geheel verbrokkeld zou zijn geworden, indien de woelingen in laatstgenoemd land dit niet verhinderd hadden zich nog verder met de Spaansche aangelegenheden in te laten. Hoogst gemakkelijk viel het onder deze omstandigheden Portugal, nadat het zestig jaren lang tot zijn groote schade met Spanje vereenigd was geweest, het Spaansche juk af te schudden en weder een onafhankelijk volksbestaan te grondvesten, dat het tot op dezen dag heeft weten te handhaven. Men heeft zich niet tevreden gesteld met dezen vorst, aan wiens naam, naar wij zouden meenen, voor zijn volk zulke treurige herinneringen verbonden zijn, op het doek in tallooze portretten te vereeuwigen; op een der pleinen van Madrid heeft men ook een prachtig ruitersstandbeeld voor hem opgericht, dat zoowel om de schoonheid van vorm en de meesterlijke uitvoering als om den

merkwaardigen stand, welken het heeft, op het gebied der beeldhouwkunst verdient een uitstekend kunstgewrocht genoemd te worden. De koning is namelijk te paard zittende afgebeeld en wel op een steigerend ros, dat met zijn achterste pooten alleen den bodem raakt. De aanschouwer is bij den eersten oogopslag bevreesd, dat het omver moet vallen, doch het is volgens de vernuftige berekeningen en aanduidingen van den grooten wiskunstenaar en natuuronderzoeker Galileï zóó geplaatst, dat het volkomen veilig staat, en de omstandigheid, dat het een paar eeuwen reeds staande gebleven is, bewijst, dat Galileï's berekeningen volkomen juist waren. Behalve Galileï, zijn de beroemdste kunstenaars van de 17de eeuw, de schilder Velasquez en de Florentijnsche metaalgieter Pedro Tacca, werkzaam geweest om dit prachtige ruitersstandbeeld te doen verrijzen.

Terwijl wij te Madrid in den geest vertoeven, hebben wij een uitmuntende gelegenheid om een schouwspel bij te wonen, dat bij uitnemendheid Spaansch verdient te heeten en nergens anders recht heeft willen tieren, een schouwspel, waaruit het duidelijk blijkt, dat er aan het Spaansche volkskarakter nog vrij wat te hervormen is, voordat het der wereld in de oogen zal stralen als een vriendelijk, koesterend en weldadig licht. Wij willen aan dit schouwspel een afzonderlijk tafereel wijden.

EEN STIERENGEVECHT.

Een sterk sprekend bewijs van den machtigen invloed, dien de Mooren op den aard en het karakter der Spanjaarden hebben uitgeoefend, is wel de voorliefde, die er in het Pyrenee'sche schiereiland bestaat voor de stierengevechten. Oorspronkelijk waren deze vermakelijkheden tot het Zuiden van Spanje beperkt, waar de Mooren den schepter hadden gezwaaid, doch van lieverlede zijn zij over het geheele schiereiland verspreid, en worden alom, waar Spanjaarden wonen in de wereld, in Mexico, Peru, Chili en de overige staten van Midden- en Zuid-Amerika hoog in eere gehou-

den. Evenals ook andere oefeningen en uitspanningen uit den riddertijd, zijn ook de stierengevechten in verloop van tijd ontaard. In vroegere dagen kon men ze tot dezelfde soort van ridderlijke oefeningen en vermaken rekenen als de steekspelen of dusgenaamde tornooien. Het waren werkelijk edellieden, ridders, die in het strijperk traden en ter eere van de jonkvrouw, welke zij aanbaden, den kamp ondernamen met de forsche hoorndragers, waartoe niet weinig moed, behendigheid, bedrevenheid en kracht werd vereischt. Dit was nog zoo in den tijd van Filips IV, omstreeks het midden der zeventiende eeuw. De gravin d'Aulnois, een Fransche dame van hoogen rang, die destijds aan het Spaansche hof verkeerde, heeft een zeer levendige en treffende beschrijving gegeven van de wijze, waarop destijds deze vermakelijkheden te Madrid plaats grepen. »De uitgestrekte *Plaza Mayor*, zegt zij, waar de stierengevechten gehouden worden, is een langwerpige rechthoek, aan alle zijden met gaanderijen omringd, waarboven de huizen van vijf verdiepingen hoog uitsteken. Elk huis heeft een reeks van balkons, waartoe groote glazen deuren toegang verleenen. Het balkon des Konings steekt verder vooruit dan de overige, is grooter en schittert van verguldsel. Het bevindt zich juist in het midden van een huizenreeks en is overdekt. Tegenover dat des Konings zijn de balkons der vreemde gezanten, van de leden der Raden van Castilië en Arragon, van de leden der Inquisitie, van de hooge staatsbeambten over Italië, de Zuidelijke Nederlanden en de West-Indiën. De hooge beambten bij de verschillende ministeriën zijn rechts van den Koning op de balkons gezeten. Deze laatste zijn versierd met rood fluweel, dat met goud gestikt is. Eindelijk zijn er balkons voor de leden van den stedelijken raad, van de rechtbanken, van den hoogen adel en voor een groot aantal andere aanzienlijke personen. De koning of het stedelijk bestuur heeft al deze balkons afgehuurd van de personen, tot wier huizen zij behooren, en staat ze gratis aan de genoodigden ten gebruike af. Dezen worden ook op kosten des konings op ververschingen onthaald, terwijl de dames bij deze gelegenheid ook handschoenen, fraaie linten, waaiers, reukwerk, zijden kousen en andere kostbare zaken ten geschenke ontvangen. Ieder stierengevecht kost meer dan honderd duizend kronen en de onkosten worden betaald uit een afzonderlijk hiertoe bestemd fonds. Zelfs in den grootsten

geldnood gaat men er niet toe over om deze kas voor een ander doel aan te spreken. Als dit gebeurde, zou er bepaald oproer komen: zoo is het volk op deze gemakelijkheid en de daarbij ten toon gespreide staatsie verzot.

»De ontelbare volksmenigte, — want ieder plekje, van waar het stierengevecht gezien kan worden, is bezet, tot de daken van de huizen toe — en vooral het uitgezochte publiek van heeren en dames op de fraai getooide balkons, levert een verwonderlijk schoon en aantrekkelijk schouwspel op.

»De paarden in de stad, die geschikt zijn om in het stierengevecht dienst te doen, worden met of zonder betaling eenvoudig weg daartoe gebruikt, zonder dat de eigenaar er iets tegen in heeft te brengen. In geval zij sterven aan de bekomen wonden, behoort het tot den goeden toon om de aangeboden schadevergoeding van de hand te wijzen. Men zou het schandelijk achten als men dit offer niet veil had voor zulk een zaak. De Spanjaarden zijn met een bijkans godsdienstigen eerbied voor deze schouwspelen beziel. Meermalen hebben de Pausen ze afgekeurd en hun wensch te kennen gegeven, dat de regeering ze mocht afschaffen, maar het was deze niet doenlijk om aan dien wensch gehoor te geven.»

Mevrouw d'Aulnois is, evenmin als zulks het geval was met de Pausen, ingenomen met deze bloedige vertooningen en geeft er zelfs luide haar verwondering over te kennen, dat de edellieden op zulk een wijze van hun liefde jegens de dame hunner keuze getuigenis willen afleggen. Zij noemt ze een wreed en barbaarsch spel en kan het zich niet begrijpen, dat vorsten, die bij uitnemendheid den naam van »de Katholieke» dragen, ze in hunne staten willen dulden. De omstandigheid, dat zij afkomstig zijn van de Mooren, acht zij een reden te meer om ze zoo spoedig mogelijk af te schaffen.

»Eens had er, zegt zij, bij gelegenheid van een stierengevecht, een aandoenlijk tooneel plaats. Een jong en verdienstelijk edelman had een vurige liefde opgevat voor een schoon meisje, de dochter van een juwelier en erfgename van een groot vermogen. De edelman had gehoord, dat er een van de wildste stieren uit het gebergte gevangen was en daar hij zich, naar zijn oordeel, met roem zou overdekken, als het hem gelukte, dit dier met goed gevolg te bestrijden, vatte hij het voornemen hiertoe op en vroeg

de toestemming zijner geliefde om het te volvoeren. Zij verschrikte op het vernemen van zijn plan en trachtte hem op allerlei wijzen er van af te brengen. In weerwil van haar tegenstand bleef hij bij zijn besluit, en maakte zich in stilte tot den vreeselijken kamp gereed. Doch hoe geheim hij ook zijne toebereidselen hield, zijn geliefde ontdekte ze, en wederom bewoog zij hemel en aarde om hem zijn besluit te doen opgeven, doch te vergeefs. Eindelijk kwam de dag van het stierengevecht en hij had de schoone juweliersdochter dringend uitgenoodigd er bij tegenwoordig te zijn, onder de verzekering, dat hare tegenwoordigheid voldoende zou wezen om hem de overwinning te doen behalen, waardoor hij harer nog te meer waardig zou zijn. »Uw liefde, zeide zij tot hem, wordt meer door eerzucht dan door teederheid bezielde; de mijne is rijker aan teederheid dan aan eerzucht. Ga dan, waar uw eerzucht u heendrijft. Gij wenscht, dat ik er bij tegenwoordig zal zijn; gij wilt den strijd voeren in mijn bijzijn; welnu, ik zal aan uw wensch gehoor geven, doch misschien zal mijne tegenwoordigheid u meer tot last dan tot aanvuring zijn.»

Een ontzaglijke menigte was vergaderd om het stierengevecht bij te wonen. De jonge edelman reed het strijdperk binnen en stond tegenover den forschen stier, die woedend op hem aanviel. Op dat oogenblik kwam een jonge boerenknaap aangeloopt en wierp het beest een dolk in 't lijf. Brullend van pijn en woede keerde de stier zich van den edelman af en ging den knaap achterna. Deze beproefde te ontvluchten; door de snelheid der beweging viel de muts hem van het hoofd en zijne lange prachtige hoofdharen fladderden nu in den wind. Het bleek nu geen knaap maar een beeldschoon meisje te zijn, van zestien jaren, de geliefde van den jongen edelman. Zij was zoo verbijsterd en verschrikt, dat zij bewegingloos bleef staan en van den stier een stoot in de zijde kreeg, waardoor haar een hoogst gevaarlijke wond werd toegebracht, juist op het oogenblik, dat haar minnaar haar herkend had en tot hare hulp kwam aansnellen. Buiten zich zelve van ontzetting, viel hij als een razende op den stier aan en verrichtte wonderen van dapperheid. Doch hij ontving op verschillende plaatsen zware wonden en viel eindelijk levenloos neer.... De verzamelde menigte beleefde door dit alles een recht genotvollen dag, want zulke scènes kwamen niet dikwijls voor!...”

Zoo maakten deze vertooningen, zelfs toen zij nog in edeler, of althans waardiger, vorm bestonden, reeds den weerzin gaande van de beschaafde en fijn gevoelige Fransche dame. Zooals zij tegenwoordig gehouden worden, moet ieder weldenkende ze bepaald een gruwel achten en men kan zich bijna niet begrijpen, dat ze nog met zulk een geestdrift in stand gehouden worden. Thans zijn het geen ridders, geen edellieden meer, die de stieren bevechten, maar gehuurde *loreadores*, die er een handwerk van maken, die op hun vak reizen, en in de verschillende steden van Spanje tegen betaling „voorstellingen” komen geven. Dagen vooruit wordt de vermakelijkheid aangekondigd bij kolossale aanplakbiljetten, waarop een stier met vervaarlijk groote horens nooit ontbreekt. Op deze biljetten wordt vermeld, uit welke streek de stieren komen, welke de kampvechters zijn, en waar de entréebewijzen te verkrijgen zijn. Op den bepaalden tijd stroomt de massa toeschouwers naar de *Plaza de Toros*, waar thans de stierengevechten gehouden worden, en dat eenigermate op de wijze onzer paardenspellen is ingericht, met dit onderscheid alleen, dat de vertooning onder den blooten hemel plaats grijpt. Reeds uren voor den aanvang van het schouwspel zijn alle plaatsen bezet. Een wilde muziek houdt de toeschouwers inmiddels bezig, en de brullende tonen zijn geheel in overeenstemming met hetgeen hun oogen weldra zien zullen.

Men kan zich bij een blik op het verzamelde publiek niet meer voorstellen, dat men zich te midden van de bij andere gelegenheden zoodeftige en afgemetene Spanjaarden bevindt. Het is alsof men het bruisen en ruischen eener onstuimig bewogen zee hoort, zoo'n beweging heerscht er onder de ongeduldige toeschouwers. De *Corregidor*, het hoofd van het stedelijk bestuur, komt eindelijk in zijn loge, en dit is het sein om te beginnen. Een luid en schetterend trompetgeschal doet zich hooren. Het rumoer, dat er heerschte, maakt plaats voor een diepe, bijna ademlooze stilte. Een paar vleugeldeuren worden opengeslagen en de in ouderwetsch costume getooide *alquaziles* rijden het strijdperk binnen, om de personen, die er zich nog in bevinden, te verwijderen. Soms ook komt het geheel personeel, dat bij de vertooning dienst moet doen: de *picadores*, de *bandilleros* en de *matadores* in statigen optocht binnen het perk en rijdt en wandelt het, onder gracieuse buigingen voor het publiek, rond. Van nu afaan is de verzamelde menigte hier

onbeperkt heer en meester en kent men geen hogere macht dan haar wil.

Na een korte pauze wordt er een andere deur geopend en de stier komt het strijdperk binnenstormen. Gewoonlijk blijft het dier, als overbluft door de talrijke blikken, die het op zich gericht ziet, midden in den circus staan onder luid gebrul en terwijl het den grond opwoelt met zijn voorpooten. Nu krijgt de stier de drie *picadores*, de strijders te paard, in het oog, die op hun magere en ellendige rosinanten gezeten, met vooruitgestoken lanzen hem opwachten. De oogen der paarden zijn met een doek omwonden; de ruiters hebben lederen broeken en laarzen aan en dragen geborduurde wambuizen en oudmodische grijze hoeden. Hunne taak is niet het dier te dooden, maar den stier op te winden en woedend te maken. Het gansche publiek geraakt nu in een angstige spanning. Hoe zal de stier zich houden? zal hij tot den aanval overgaan of de vlucht nemen? Dit zijn op het oogenblik voor ieder der toeschouwers ware levensquesties. De stier strekt de voorpooten uit, als wil hij een aanloop nemen, buigt den kop naar beneden daar krijgt hij een stoot met de lans Nu zal het er woedend op losgaan, denkt men: maar neen, de stier keert zich bedaard om en wil terugkeeren naar zijn hok. »Laffe stier!» klinkt het van alle zijden; het beest wordt uitgefloten en uitgejouwd. De *picadores*, die hun vijand kennen, blijven echter op hun post en houden hem in het oog. Weldra keert hij weder terug, daar hij geen uitweg vindt, laat een vreeselijk gebrul hooren en loopt recht op den achtersten *picador* aan, die het minst zijn aanval verwacht. Het magere paard krijgt een geweldigen stoot in den buik, achter den buikriem, en wordt met ruiter en al in de hoogte geheven alsof de stier hem aan het publiek wil laten zien; daarna worden beiden op den grond gesmeten, zoodat de *picador* als dood onder zijn ros blijft liggen. Dan valt de stier den tweeden *picador* aan en boort diens paard zijn éénen horen in 't lijf, waardoor dit nederstort; de ruiter springt er in dit beslissende oogenblik af en stelt zich in veiligheid door de schutting over te springen. Inmiddels heeft de eerst aangevallen *picador* zich onder zijn paard vandaan weten te werken en dit weer op de been gebracht. Het is akelig om te zien, zooals de ingewanden het arme dier uit het lijf hangen, het moet er evenwel aan gelooven en wordt met de

scherpe sporen gedwongen om zich voort te bewegen. Te vergeefs tracht de ruiter den stier tot een nieuwen aanval te prikkelen; het is alsof het dier het versmaadt om het deerniswaarde en van bloed druipende paard nogmaals te lijf te gaan. Althans telkens wendt hij er zich van af, terwijl de menigte zich het hart ophaalt aan den aanblik van het droeve schouwspel, dat paard en ruiter haar bieden. Eindelijk is het alsof de stier weder woedend wordt door den aanblik van de onmenschelijke toeschouwers. In twee geweldige sprongen is hij bij den nog ongedeeden ruiter, werpt hem en zijn paard omver, en zou hem bepaald dooden, als op dit vreeselijk oogenblik de *banderillos*, de strijders te voet, niet in den circus gesprongen waren en door het zwaaien met hun bonte doeken de aandacht des stiers van den ruiter afgeleid hadden. Nu wordt het moedige dier luide toegejuicht en aller oogen volgen de behendige en vlugge bewegingen der *banderillos*, die het eenige aantrekkelijke deel uitmaken van de bloedige vertooning. Met hunne witte zijden kousen, korte blauwe of roode broeken en rijk met zilver bestikte Andalusische buizen, zien de *banderillos* er zeer schilderachtig en bevallig uit. Rusteloos tergen zij den stier, die steeds woedender wordt, door het voorhouden van hunne doeken. Dikwijls gaan de horens van het dier rakelings langs hen heen, en ieder oogenblik staat het te vreezen dat zij hun stouthed met het leven zullen boeten. Doch zij weten telkens het gevaar te ontkomen, door nog tijdig de schutting over te springen, terwijl de stier zijn woede koelt op den doek, dien zij voor hem hebben laten vallen, en dien hij als een razende in den grond trapt. Niet zelden valt hij ook met volle kracht op de schutting aan en doet die onder de forsche stooten met zijn krachtige horens op onderscheidene punten bezwijken.

Nu nemen de *banderillos* hunne werpspiesen in de hand, die aan 't eene einde van witte linten en aan 't andere van weerhaken voorzien zijn. Zij moeten deze den stier in den nek steken, en dit is niet het minst moeilijke en gevaarlijke gedeelte van de vertooning. Soms tijds maken zij ook gebruik van werpspiesen, aan welker einde vuurwêrk vastgehecht is, hetwelk ontbrandt als zij het dier in den nek steken en dienen moet om zijne woede het hoogste toppunt te doen bereiken, ten einde aldus het genot den toeschouwers zoo groot mogelijk te maken. Reeds staat de stier gereed om een der

vermete *banderillos* op de horens te nemen, en buigt den kop om dit voornemen te volvoeren, maar deze gelegenheid wordt door zijn bestrijders waargenomen om hem hun pijlen in den nek te steken, waarna zij met onbegrijpelijk snelle en vlugge wendingen zich uit de voeten maken. Nu wordt de strijd hoe langer hoe gevaarlijker, want de stier is razend en dol van pijn en springt onder een ontzettend gebrul op den eersten den besten zijner bestrijders los. Deze weet zich nog te redden door over de schutting heen te springen in de ruimte, die tusschen den circus en de plaatsen der toeschouwers opengelaten is. De stier vliegt hem na, doch ziet zich daar eensklaps van een menigte knechts en bedienden omringd, die hem in hunne strikken vangen en hem tot machteloosheid doen. Weldra wordt het arme dier weer in het strijdperk gebracht; het bloed stroomt uit zijn wonden. Nu is het beslissende oogenblik gekomen, hetwelk door het geschetter der trompetten aangekondigd wordt. De *matador* komt nu in het strijdperk met den degen onder zijn rooden mantel verborgen, om den stier den laatsten stoot toe te brengen. Een paar seconden staan beiden roerloos tegenover elkander. Hierop gaat de stier met zijne voorpooten aan 't opkrabben van den grond, buigt den kop en loopt op den *matador* toe. Deze raakt den stier op een weinig gevaarlijke plaats, en zijn laatste oogenblik zou daar zijn, indien niet de *banderillos* zich in een oogwenk om den stier schaarden en met hunne doeken de aandacht van het beest afleiden van den *matador*, die door het publiek met een luid gefluit en gejuuw bejegend wordt. Hij zal nu zijn best doen om de begane fout weder goed te maken en stelt zich bij vernieuwing in positie tegenover den stier. Het is echter of deze er geen lust meer in heeft om zich met zijn onhandigen vijand te meten; althans hij blijft rustig op zijn plaats staan. Het publiek wordt ongeduldig en eischt met luid geschreeuw de voortzetting van de bloedige vertooning. Hierop wordt de stier bij vernieuwing op de wreedaardigste wijze geplaagd en tot woede geprikkeld, hetgeen ten gevolge heeft, dat hij het laatste overschot zijner kracht bijeenraapt en nogmaals op den *matador* inrent, met veel minder vaart echter dan vroeger. De *matador* kan hem nu zonder moeite en gevaar den doodelijken stoot toebrengen, waarop de stier met het zwaard in den hals nog eenmaal het strijdperk rondloopt en eindelijk onder een luid gebrul neervalt en sterft. Nu

bereikt de opgewondenheid van het publiek het toppunt. Er schijnt aan het geschreeuw en gejubel geen einde te komen. Nadat alzoo het eerste gedeelte van de vertooning afgeloopen is, komen eenige rijk-versierde muilezels, met belletjes behangen, den circus binnen om den gevallen stier en de doode paarden weg te slepen. Zonder dit wegslepen zou het spel niet volmaakt zijn en hoe breeder het bloedig spoor is, dat er achter blijft van de arme dieren, en hoe afschuwelijker zij gewond zijn, des te levendiger is de voldoening van het publiek.

Om mijnen lezers een denkbeeld te geven van de hartstochtelijke voorliefde, welke de Spanjaarden van alle klassen en standen, van alle richtingen en partijen voor de stierengevechten hebben, laat ik hier het verhaal volgen van een gebeurtenis uit een der Carlistische oorlogen, waardoor het Pyrenee'sche schiereiland in onze eeuw zoo jammerlijk geteisterd is geworden.

Voor een kleine stad van Andalusië, Maïrena geheeten, vertoonde zich eens onverhoeds een vrij talrijke bende Carlisten, die levensmiddelen en geld kwam eischen. De geheele bezetting van het stadje bestond uit slechts twaalf man. Er was dus aan geen verzet te denken. Het stedelijk bestuur was echter buiten staat om aan de eischen der Carlisten te voldoen, daar de kas uiterst schraal voorzien was en men niet wist, hoe het gevraagde bijeen te krijgen. De *alcade* of burgemeester was ten einde raad. Een der leden echter van het gemeentebestuur kwam op een gelukkigen inval.

— Laat ze maar komen, zeide hij. Ik zal wel zorgen, dat zij in den val raken.

Eenige minuten later worden de poorten geopend en trekken de Carlistische soldaten de stad binnen. Zij legeren zich op het groote plein in afwachting van de gevraagde levensmiddelen en gelden. Eensklaps verschijnt er een prachtige stier op het plein, gevolgd door een aantal jongelieden, die hem plagen met hun mantels.

— Bravo! roepen de Carlisten, werpen hun geweren weg en gaan dapper meedoen aan het stierengevecht.

De stier is spoedig doodaf en wordt naar zijn stal teruggebracht, doch er verschijnt alras een ander, en de pret neemt weer een aanvang. Bij de komst van den derden stier bereikt de opgewondenheid haar hoogste toppunt. Nu wordt het een echt »luisterrijke'

vertooning. Het is alsof er geen Carlisten, maar goede vrienden in de stad zijn gekomen, zóó broederlijk gaan allen met elkander om. De dames verschijnen op de balkons, die aan geen Spaansche woning ontbreken, en juichen de vlugste en stoutmoedigste kampvechters luide toe.

Terwijl het geïmproviseerde feest nog in vollen gang is, hoort men eensklaps het kletteren van wapenen. De Carlisten kijken om en zien zich van alle kanten ingesloten door de republikeinsche troepen. Het raadslid had de zaak goed overlegd. Hij had drie van zijne stieren naar het plein laten brengen, wetende dat geen der Carlisten bestand zoude zijn tegen de aanlokkelijkheden van een stierengevecht, en dat er niets voor de inwoners te vreezen was, zoolang de vertooning duurde. Inmiddels had hij een renbode gezonden naar het op eenigen afstand gekampeerde republikeinsche leger, dat haastig opgerukt was, en op deze wijze de vogels gemakkelijk in den knip kreeg.

De ingenomenheid der Spaansche natie met deze wreedaardige vertooningen is een sterksprekend bewijs, dat er onder de gepolijste oppervlakte van hare levensmanieren, nog een bedenkelijke mate van ruwheid en barbaarschheid schuilt. Het schijnt echter, dat er onder de meer wezenlijk beschaafde en ontwikkelde klasse der bevolking een gevoel begint te ontwaken, dat deze ruwe uitspanningen afkeurt, hoezeer zelfs de hoogst geplaatsten nog altijd genoodzaakt zijn, willen zij de gunst des volks niet geheel verbeuren, ze met hun tegenwoordigheid te vereeren en het houden van stierengevechten zooveel mogelijk te bevorderen, zoodat het nog geruimen tijd duren zal, voordat deze gemakkelijkheden tot het verledene behooren en voor hooger en edeler genietingen plaats gemaakt hebben.

Onder de regeering van Napoleon III heeft men in Frankrijk, waarschijnlijk ten believe van 's keizers Spaansche gemalin, een poging gedaan om de stierengevechten in dit land in te voeren en populair te maken. Men zorgde er echter voor, dat zij een veel minder bloedig karakter droegen dan in Spanje. In weerwil evenwel van deze omstandigheid — het zij tot eer der Fransche natie gezegd — hebben deze vertooningen den bijval der bevolking niet mogen verwerven, zoodat zij sinds eenige jaren niet meer voorkomen op de lijst der Fransche uitspanningen en beperkt zijn geble-

ven tot Spanje en de voormalige Spaansche staten van Amerika, waar zij zich alomme nog in hun vollen bloei mogen verheugen.

HET ESCURIAAL.

Op eenige uren afstands ten Noorden van Madrid, verheft zich nog altijd, in weerwil van al de branden, die er hebben gewoed en van al de stormen en onweders, waardoor het is geteisterd, het trotsche, sombere Escuriaal, dat zoowel door zijn uiterlijk en innerlijk voorkomen, als door de eigenaardige samenkoppeling van klooster, paleis en koninklijke begraafplaats, de sterkst sprekende uitdrukking verdient te heeten van den geest, die Filips II bezielde, welke vorst, zooals algemeen bekend is, dit gebouw heeft doen verrijzen. Den 10den Augustus 1557, toen de geweldige slag bij St. Quentin geleverd werd, waarin graaf Lamoraal van Egmond zich met roem overdekte en de Nederlanders zich over het algemeen wakker weerden voor den vorst, onder het juk van wiens heerschappij zij weldra zoo diep zouden gebukt gaan, legde Filips, die zelf geen werkdadig aandeel nam aan den strijd, maar met twee biechtvaders onophoudelijk bad om de zegepraal zijner wapenen, aan den heiligen Laurentius, aan wien de 10de Augustus is gewijd, de gelofte af, dat hij een prachtig klooster ter zijner eer zou bouwen, indien hij bewerkte, dat de Franschen de nederlaag leden. Toen de strijd afgevoerd was en het bleek, dat de wensch van den Spaanschen koning vervuld was, maakte deze al spoedig toebereidselen om aan zijn gelofte te voldoen, en wel op zoodanige wijze, dat de Heilige niet alleen alle reden tot tevredenheid hebben zou over zijn koninklijken vereerder, maar er tevens een gedenkteeken zou verrijzen, hetwelk het verre nageslacht nog over hem zou doen spreken en tegelijk een waarborg zou opleveren voor het heil en de rust zijner ziel. Aan het klooster en zijne kerk zou namelijk een paleis verbonden worden, waardoor hij de uitstekendste gelegenheid zou hebben om zich aan de vervulling zijner godsdienstplichten te wijden; en den Hieronymieten, waarmede het klooster moest worden bevolkt,

zou de taak opgedragen worden om onafgebroken te bidden voor zijne ziel en die van de andere vorsten, welke in het Escuriaal begraven zouden worden.

Als men aan het station van het dorp El Escorial afstapt, bereikt men het gebouw langs vrij aangename en lommerrijke wegen. Koning Karel IV, die het Escuriaal vrij juist kenschetste als »de nachtmerrie van een bouwkunstenaar in graniet,» heeft te midden van het vriendelijk geboomte een klein paleis laten bouwen, waar hij zich wel zoo goed op zijn gemak gevoelde als in de sombere schepping van zijn beruchten voorganger. Achter het gebouw heerscht een verschrikkelijke wildernis, en men ziet daar niets anders dan steile donkere rotsmassa's met besneeuwde toppen, aan alle zijden gekloofd en gescheurd, en uitgestrekte zandwoestijnen, bezaaid met kleine en groote blokken graniet. Op dit punt is de natuur geheel in overeenstemming met den aard van het gebouw, evenals ook het dorp, te midden waarvan het Escuriaal zich verheft, en welks granieten huizen met smalle vensters en akelige nauwe en smalle straten den bezoeker geheel den indruk geven alsof hij zich in een gevangenis bevindt. Er heerscht in het gansche gebouw een vreeselijke eenvormigheid. Al de muren zijn aan elkander gelijk, evenals ook de zes en dertig pleinen die zich daar binnen bevinden en de elfduizend vensters, die zich, naar het getal der heilige maagden van St. Ursula, in de muren bevinden. De bouwmeester Herrera was gebonden aan het door den koning ontworpen plan, volgens hetwelk het Escuriaal de gedaante moest hebben van den ijzeren rooster, waarop Laurentius in het jaar 258 onder keizer Valerianus te Rome, waar hij het ambt van diaken bekleedde, aan een langzamen, vreeselijken vuurdood prijs gegeven zou zijn. In de tekening komt echter dit plan duidelijker uit dan in het gebouw zelve. Terecht heeft men dit laatste genoemd: »de geest van Filips II, in graniet gehouwen.» En het zijn voornamelijk de herinneringen aan deze vreeselijke verschijning in de geschiedenis der menschheid, welke het Escuriaal tot een aantrekkingspunt maken voor den vreemdeling. Naast de uitroeiing der ketteren was de voltooiing van dit gebouw het voornaamste doel van het streven des Spaanschen konings. Nog toont men de plaats in een der gebouwen van het dorp, waar hij de vorderingen, welke het

gebouw maakte, in oogenschouw kwam nemen, en waar hij zijn dankgebeden opzond, telkens als er weer een der staven van den kolossalen rooster voltooid was. Toen het gebouw geheel gereed was, verliet Filips II zijn paleis te Madrid en hield bijna voortdurend op het Escuriaal zijn verblijf, waar hij zich aan de gestrengste boetedoeningen en zelfkastijdingen onderwierp, doch tegelijkertijd zich trotsch verhief bij de gedachte, dat hij te midden van de wildernis, waarin hij leefde, twee werelden beheerschte. Toen hij zijn einde voelde naderen, was hij toevallig te Madrid, doch liet zich in een draagbaar naar zijn geliefkoosde verblijfplaats brengen, in al welks zalen hij zich nog eens rond liet dragen op den dag van zijn dood, opdat hij het geheel van dit grootsche werk nog eens helder voor oogen mocht hebben, voordat hij die voor eeuwig sloot.

De hoofdingang van het reusachtige gebouw is een vrij nietige poort, waardoor men op een akelig somber plein komt, aan welks einde een aantal kolossale beelden staan, de koningen van Juda voorstellende. Deze dienen ter versiering van den voorgevel der kloosterkerk. Dit gebouw ziet er van binnen naakt en ongezellig uit, maar maakt toch een zekeren indruk door de kolossale evenredigheden, waarin het is opgetrokken. In de beide hooge, open kapellen ter weerszijden van het altaar, ziet men twee groepen van beelden: links, die van Karel V, zijne gemalin, dochter en twee zusters; rechts Filips II, met drie zijner vier vrouwen, en Don Carlos, zijn ongelukkige zoon, altermaal op de knieën. Door middel van een lange trap komt men in het dusgenaamde *Pantheon*, een achthoekig gewelf, waarin men bij toortslicht de zes en twintig graven kan zien, waarin het stoffelijk overschot van even zoveel koningen en moeders van koningen rust. Deze graven liggen boven elkander, evenals de slaapkooien der passagiers in de zeeschepen. In de bovenste rij komt het graf van Karel V voor. Het schijnt, dat het lijk van dezen vorst, dien wij uit de geschiedenis kennen als zulk een fel bestrijder van het Protestantisme, niet zonder tegenspraak een plaats heeft gekregen in dit heiligdom. Althans de Fransche geschiedschrijver Brantôme, een tijdgenoot van den beroemden vorst, verhaalt, dat de Inquisitie van oordeel was, dat zijn lijk veeleer verbrand behoorde te worden, omdat Karel V tijdens zijn leven niet afkeerig geweest was van som-

mige in haar oog kettische meeningen. Deze verschrikkelijke rechtbank toonde dus van een geheel anderen geest doordrongen te zijn, dan de doorluchtige doode zelve tijdens zijn leven, die na de inneming van Wittenberg, toen een zijner hovelingen, bij gelegenheid van een bezoek aan het graf van Luther, hem aanspoorde om het stof van dezen aartsketter in den wind te laten strooien, vol edele verontwaardiging antwoordde: »Ik voer geen strijd met de dooden. Eerbied voor deze plaats!» Het gelukte der Inquisitie echter niet in dit geval haar wil te doenzegepralen en het lijk van Karel V is ongedeerd gebleven. Ongedeerd, maar niet ongestoord, want tweemaal is de kist waarin het zich bevindt geopend, om aan belangstellenden de trekken te doen zien van den eenmaal zoo machtigen vorst. De laatste maal geschiedde dit bij gelegenheid van een bezoek, dat de onderzoeklievende keizer van Brazilië in 1871 aan het grafgewelf bracht. Honderden inwoners van Madrid stroomden nu naar het Escuriaal om een blik te werpen op het strenge, magere gelaat van den beroemden doode, dat, dank zij de balseming, welke het lijk ondergaan heeft, geheel in wezen gebleven was, hoewel het een zwarte kleur had aangenomen, evenals de Egyptische mummies. Filips II rust in de nis onder zijn vader, in een doodkist van verguld koper, die hij in zijn laatste oogenblikken bij zijn bed liet brengen om er een blik in te werpen, terwijl hij toen nog last gaf, dat men zorg zou dragen voor het aanbrengen van een witte satijnen voering daarin en vooral niet zou vergeten te zorgen voor het gebruik van vergulde nagels. Zoo openbaarde deze vorst te midden van zijn diepen deemoed zijne ijdelheid tot aan den rand van het graf, — neen, tot in het graf zelf! De meeste vorsten uit het Oostenrijksche huis schijnen er van gehouden te hebben om van tijd tot tijd in deze rustplaats der dooden, die ook hun rustplaats eenmaal zou zijn, een wijle peinzend door te brengen, als om zich gemeenzaam te maken met het denkbeeld van hun heengaan, evenals hun stamvader Karel V zulks deed in het klooster San Juste, door daar tijdens zijn leven zijn uitvaart te doen vieren. Filips IV zette zich zelfs wel eens in zijn toekomstig graf neder om op deze akelige plek de mis aan te hooren. De laatste koning, die er begraven is, is Ferdinand VII, ongelukkiger en onzaliger gedachtens, wiens doodkist te groot was om in den koninklijken lijkwagen opgenomen te kun-

nen worden, zoodat men van een gewone lijkkooets gebruik moest maken om het koninklijk overschot gratwaarts te brengen, en de staatsie-lijkswagen er ledig achter reed, opdat er toch niet tegen de etiquette en het gebruik zou gezondigd worden.

Een afzonderlijk gewelf, dat den akeligen naam draagt van »gevell der ontbinding», bevat het overschot van zestig prinses, prinsessen en koningen, die niet zoo gelukkig zijn geweest aan toekomstige koningen het aanzijn te geven.

In het koor van de kloosterkerk wijst men nog de plaats aan waar Filips II zat of liever geknield lag, toen de renbode aankwam, die den koning het heugelijk bericht kwam brengen van de overwinning, die Don Juan van Oostenrijk bij Lepanto over de Turken behaald had, een overwinning, die van zulk een onmetelijk belang was voor de Spaansche monarchie en de geheele Christenheid. De bode kon echter geen gehoor verkrijgen, voordat de koning zijn godsdienstplichten, als naar gewoonte, volkomen had vervuld! Weinige schreden van daar bevinden zich de lage, onaanzienlijke en kale vertrekken, die de devote Filips in het Escuriaal bewoonde. Deze zijn geheel in denzelfden staat gebleven, als waarin zij zich destijds bevonden. Men vindt er nog dezelfde meubels, schilderijen, tafels, stoelen, ja zelfs de hooge taboeret, die tot steun diende voor zijn been, dat zoo dikwijls door de jicht werd geplaagd. Ook de schrijftafel staat er nog, waaraan de koning zat te schrijven, toen Don Christoval de Moura in 1588 bij hem kwam met het bericht, dat de onoverwinnelijke vloot, aan welker bouw en uitrusting hij honderd millioen dukaten en achttien jaren nadenkens en arbeids had besteed, geheel vernield was. Het karakter van den koning verloochende zich ook bij het vernemen dezer ontzettende tijding niet. Hij vertrok geen spier; geen spoor van aandoening vertoonde zich op zijn gelaat, geen woord van beklag uitte hij over den dood van zoovele wakkere strijders, die hun graf in de golven hadden gevonden. Hij zeide niets anders dan dit: »Ik dank God, dat Hij mij de middelen geschonken heeft om dit verlies te dragen, zonder in ongelegenheid te geraken, en macht genoeg om weer een dergelijke vloot in het aanzijn te roepen. Een rivier kan veilig wat water verliezen, als haar bronnen slechts niet opgedroogd zijn.»

In een der vertrekken is een luik, dat geopend kan worden en

uitkomt in de kerk. Voor deze opening vertoonde zich het spookachtig magere, doodsbleeke gelaat des konings tijdens zijne ziekte, als er dienst gehouden werd, en volgde met gespannen aandacht de gebeden, die voor hem ten Hemel gezonden werden. Hier zat hij ook op den morgen van den 13^{den} September 1598, toen hij het laatste oliiesel ontving en met het kruisbeeld van Karel V in de hand zich aanbeval in de goddelijke barmhartigheid, hij, die zoo weinig naar de stem der barmhartigheid en der liefde geluisterd had in zijn leven.

Wij zullen onze lezers het gansch Escuriaal niet rondleiden. Behalve de historische herinneringen die ons in dit zonderlinge paleis met zooveel helderheid voor den geest komen, heeft het weinig aantrekkelijks, zóó weinig, of liever, het is zulk een akeelig gebouw, het gemoed wordt er zóó somber, zóó naargeestig gestemd, dat wij ten volle instemmen met den geestigen Franschman Théophile Gauthir, die bij het verlaten van het lievelingsverblijf des tweeden Filips uitriep: »Rijk is het menschelijke leven aan smarten en beproevingen, maar te midden daarvan is het een heerlijke en onwaardeerbare zegen, te mogen denken: het had kunnen gebeuren, dat het Escuriaal ons ter woning bestemd was geweest, doch het lot heeft het anders beschikt."

Tegenwoordig, vooral nu de keurige, prachtige kunstwerken, die het vroeger sierden, bijna alle zijn verdwenen; nu geen fraaie schilderstukken de wanden der eindelooze gangen en zalen meer sieren; nu die wanden den bezoeker naakt en dreigend tegengrijzen; nu het gebouw bijna uitsluitend bevolkt wordt door de schimmen uit het verleden, waaronder de ontzettende schim van Filips II de hoofdrol speelt; nu de weinige geestelijken, die het klooster bewonen en het opzicht hebben over het paleis, en die in de onmetelijke ruimten als 't ware geheel verdwijnen, de verlatenheid nog sterker doen uitkomen; nu vooral bekruipt er ons een gevoel van beklemdheid, wij voelen ons gedrukt en benauwd tusschen deze ontzettende muren van graniet, en wij zijn dankbaar, als wij weer buiten komen en den schoonen, vriendelijken hemel aanschouwen, welks glimlach ons spreekt van een Liefde, die ons heerlijk troost over al de hardheid en wreedheid der menschen en over al het lijden, daardoor in de wereld teweeggebracht.

Doch in de nabijheid van het Escuriaal is ons het ongestoord

genot van dien vriendelijken glimlach en van haar vertroostenden invloed niet gegund. Haars ondanks roepen zelfs die teedere, koesterende zonnestrallen ons weer het schrikwekkende beeld van Filips II voor den geest. Want, terwijl wij opzien, zien wij die stralen op bijzonder schitterende wijze zich spiegelen in een vierkante plek boven het koepeldak van de kerk. Daar namelijk bevindt zich een gouden plaat van een duim dik en een el in 't vierkant, welke Filips daar in den muur heeft laten metselen om der wereld te toonen, dat zij het mis had, toen zij de schouders ophaalde over hetgeen zij de roekeloze verkwisting des konings noemde, en voorspelde, dat al het goud, waarover hij te beschikken had, niet voldoende zou wezen om hem dit kolossale gebouw te doen betalen. »Toch ben ik rijk gebleven!» wilde Filips door deze plaat tijdgenoot en nakomeling toeroepen. Arme koning! zegen wij, arme Filips, met al uw schatten uit de Nieuwe Wereld! Dit pronkstuk uwer ijdelheid maakt u nog armer, nog beklagenswaardiger in ons oog!

Komt, laat ons schielijk weggaan van dit gebouw, waar zijn schrikwekkende beeltenis ons zoo onbarmhartig vervolgt en als een nachtmerrie benauwt.

EEN BEZOEK AAN DE LAATSTE VERBLIJFPLAATS VAN KAREL V.

Het kost wel eenige moeite zich te verbeelden, dat men voor zijn genoegen op reis is, wanneer men zich van Madrid begeeft naar de merkwaardige plek in Estremadura, waar wij den lezer in dit tafereel wenschen heen te geleiden. Van den gemakkelijken en snellen spoortrein kunnen wij geen gebruik maken om onderscheidene redenen, waarvan de voornaamste is, dat er geen aanwezig is. Wij moeten ons dus tevreden stellen, daar ook een regelmatige diligenciedienst in deze richting ontbreekt, met de rijtuigen, die wij krijgen kunnen en die hoe langer zoo slechter worden, naarmate wij ons verder van de hoofdstad verwijderen.

Eindelijk komen wij in een soort van koets te zitten, welke veeren op non-activiteit gesteld zijn, zoodat wij op de jammerlijkste wijze over den ongelijken weg heenhobbelen en van tijd tot tijd schokken ontvangen, waardoor wij met het hoofd tegen de zoldering van den wagen terecht komen, tot groote schade van onze hoeden, indien wij deze op hebben gehouden, of anders van het hoofddekseel, waarmede de natuur ons heeft begaafd. Verdrietig over dit ongemak en niet minder over de traagheid, waarmede de muilezels, die de koets voorttrekken en voor het kolossale gevaarte een vrij belachelijke vertooning maken, ons voorwaarts doen gaan, besluiten wij eindelijk op onze voeten de reis te vervolgen. Doch ook die voetreis heeft aanvankelijk niets aantrekkelijks. De lezer weet reeds, dat de streek rondom Madrid uren ver de naaktheid en kaalheid zelve is. Treffen wij den tijd, dat de oogst is binnengehaald, dan gelijken ook de meer vruchtbare gedeelten er van een ware woestijn. Alles ziet er even eentonig en bestoven uit. Geen enkel boschage, bijna geene enkele boom of struik vertoont zich op de eindelooze vlakten. Eindelijk echter komt er eenige verandering in het tooneel. Het land wordt bergachtig en in de verte verrijzen de rotsgevaarten voor ons. Wel zijn ook deze naakt, maar hare lijnen hebben ten minste een majestueus en indrukwekkend voorkomen, en als wij tusschen de bergendoorgaan wacht ons telkens de verrassing van een groene vallei, waarin zich meestal een klein dorp of gehucht bevindt. Deze laatste omstandigheid verschaft ons echter geen onverdeeld genot. Want nauwelijks bemerken de inwoners, dat er vreemdelingen in aantocht zijn, of zij komen in hun afzichtelijke lompen gekleed hunne huizen uit en bestormen ons om aalmoezen.

Onder deze en dergelijke wederwaardigheden komen wij in Estremadura en naderen het doel van onzen tocht, het klooster San Juste in de nabijheid van Plasenzia, beroemd als de laatste verblijfplaats van den machtigsten vorst der zestiende eeuw, den vermaarden Karel V. Het gewest, waarin wij ons bevinden, is uiterst schraal bevolkt en vaak kan men een halven dag lang voortwandelen, zonder iets anders te zien op of tusschen de heuvelen dan hier en daar een hoop houtskool of de hutten der varkenshoeders, door geweldig groote honden bewaakt. De bodem is hier volstrekt niet zoo dor en kaal als in Nieuw-Castilië, veeleer munt hij uit

door vruchtbaarheid, doch de Estremadureezen zijn vadzig en lui, en vinden het wel zoo gemakkelijk om de golvende vlakten van hun gewest eenvoudig maar te laten liggen en als weiden te gebruiken, dan zich in te spannen tot den vermoeienden arbeid van den landbouw.

Gansche streken van Estremadura, die in staat zouden zijn de kostbaarste landbouwproducten in grooten overvloed voort te brengen, zijn aldus, eeuwen lang, het onbestreden gebied der herders gebleven, die hier, gelijk ook in andere streken van Spanje, nog een waar nomadenleven voeren.

Ook de bewoners van dit gedeelte van Spanje hebben weinig behoefte en de talrijke kastanjeboomen in hun land geven hun zonder veel moeite een groot deel van het noodige voedsel. Waartoe zouden zij zich dan afmartelen met spade en ploeg, en bovenal, waartoe zouden zij afdalen in de diepten der aarde om het daar verborgen lood, tin, koper, zilver en ijzer voor den dag te halen? De ontdekking van Amerika, voor het overige gedeelte der wereld zulk een zegenrijke gebeurtenis, is vooral in dit opzicht voor Spanje een ware ramp geweest, dat het volk daardoor is gaan steunen op de schatten, die het uit den vreemde toestroomden, op de zilvervloten, die, beladen met kostbare metalen en edele gesteenten naar Spanje koers zetten, en den rijken schat, dien het in zijn eigen bodem bezit, ongebruikt liet liggen. Ten tijde der Romeinen was Estremadura een bloeiend en rijk gewest, uitmuntend bebouwd en met voortreffelijke bergwerken. Allerwege vindt men nog de overblijfselen van de uitmuntende wegen en van andere kostbare werken, door de Romeinen aangelegd, die het onweersprekelijk bewijs leveren, dat het gewest door hen van hoog belang geacht werd. Spanje was toen voor de Romeinen, wat Amerika later een tijd lang voor de Spanjaarden geweest is. En wat zou er tegenwoordig met dien rijken bodem een winst kunnen gedaan worden, nu de uitvindingen zich hebben vermenigvuldigd en de wetenschap tallooze hulpmiddelen heeft doen ontdekken, waarvan de Romeinen zelfs niet droomden!

Een der liefelijkste plekjes in Estremadura is ongetwijfeld dat, waar zich het klooster San Juste bevindt. Het ligt midden in het gebergte, dat het Noordelijke gedeelte van dit gewest ontoegankelijk maakt voor rijtuigen, zoodat men genoodzaakt is zich van

een draagstoel of een muilezel te bedienen, als men tegen de vermoeynissen van de voetreis opziet. Men wil, dat Karel V reeds in den aanvang zijner regeering het oog liet vallen op den omtrek van het zoo bevallig gelegen klooster, als een bij uitnemendheid geschikte verblijfplaats voor een van de zorgen der regeering vermoeid vorst. In 1520, zoo verhaalt men, doorreisde de jeugdige vorst in gezelschap van zijn leermeester Adriaan Florisz. van Utrecht eenige gewesten van Spanje, en zag toen in een vriendelijk dal van Estremadura een wonderschoon gelegen gebouw, aan een berghelling, onder de schaduw van prachtige oranje- en kastanjabossen. Weldadig aangedaan door den aanblik van dat lachende plekje, vroeg de vorst naar den naam van het gebouw. — »Het is het klooster San Juste,» luidde het antwoord van Adriaan. — »Ziedaar,» zeide de keizer, »een heerlijke rustplaats voor een Diocletiaan 1) van onzen tijd,» en ging hierop in diep gepeins verder. Zes en dertig jaren later deed ook deze eierzuchtige en heerschzuchtige vorst afstand van zijn hooge waardigheden, vermoeid van den last der regeering, gebogen onder menigen zwaren slag, die hem getroffen had, met een door ziekte en zwakte geknakt lichaam, beladen met den vloek der duizenden die hij vervolgd had om hun geloof, om rust te zoeken in de nabijheid van het klooster, waarop hij als jongeling met zooveel welgevallen gestaard had. Toen hij aan de Spaansche kust geland was, wierp hij zich, naar men zegt, op de aarde neder, kuste den grond en riep uit: »O aarde, moeder aller menschen! naakt ben ik op uw oppervlakte te voorschijn gekomen, naakt zal ik ook neerdalen in uwen schoot!» — Den 3den Februari 1557 kwam de keizer te San Juste aan. Eenige maanden vroeger had hij er een bouwmeester heengezonden om in de onmiddellijke nabijheid van het klooster een klein woonhuis voor hem te doen verrijzen, hetgeen spoedig gereed gekomen was. Het bevatte slechts zes vertrekken, die echter met een zekeren smaak ingericht en gemeubileerd waren. De slaapkamer van den vorst lag met den

1) Den lezer zij hierbij herinnerd, dat de Romeinsche keizer Diocletianus die van 285—305 met kracht en bekwaamheid regeerde, doch door zijn bloedige vervolging van de Christenen zijn naam en regeering gebrandmerkt heeft, eindelijk afstand deed van den troon en in landelijke eenzaamheid te Salona, in Dalmatië, het overschot zijner dagen doorbracht.

rug tegen den muur van de kerk, waar het hoofdaltaar stond, waarop hij door een venster het gezicht had. Deze woning — die nog bestaat — heeft voorzeker wel weinig overeenkomst met de prachtige paleizen, die Karel V in zijne verschillende hoofdsteden bewoonde, maar het is er toch verre vandaan, dat zij zoo kloosterachtig en naakt zou geweest zijn, als vele schrijvers uit vroegeren en lateren tijd hunne lezers hebben willen doen gelooven, om de tegenstelling tusschen den glans, die den vorst vroeger omringde, en de nederigheid van zijn laatste verblijfplaats toch vooral sterk te doen uitkomen. Ook sliep de keizer niet op een bed van asch, gelijk de vleiers van zijn stamhuis in de zestiende en zeventiende eeuw verzekerden, noch in een ruwe kloosterkrib, maar in een zeer smaakvol gebeeldhouwd ledikant op een donzen rustbed. Ook de tafel van den vorst was gewoonlijk zeer goed voorzien. Onderscheidene beken in den omtrek van Plasenzia, die rijk aan heerlijke forellen waren, werden opzettelijk afgesloten om den disch van Karel V toch van een recht grooten overvloed dezer smakelijke waterbewoners te kunnen voorzien, en de geheele landelijke bevolking in den omtrek van het klooster evenaals ook de kloosterbroeders zelve legden er zich met den grootsten ijver op toe om steeds allerhande fijne vruchten en andere gerechten in voorraad te hebben ten dienste van den rustenden vorst, waarvoor zij natuurlijk door dezen rijkelijk beloond werden. De liefelijke natuur in den omtrek van 's vorsten woning schonk het oog, dat hem van zooveel en zoo velerlei werkdadig getuige had doen zijn, een aangenaam en verkwikkend rustpunt. Hij bracht zijn tijd door met wandelen, vrome overpeinzingen, met het voeren van onderhoudende en leerzame gesprekken met de monniken uit het klooster, met lezen en vooral met studiën en proefnemingen op het gebied der werktuigkunde, waarvan hij een groot liefhebber was. Men zegt zelfs, dat de keizer onderscheidene kunstvolle uurwerken vervaardigde en met velerlei anderen knutselarbeid zich bezig hield. Hoewel hij de teugels van het staatsbestuur nedergelegd had, onttrok hij zich toch niet geheel aan alle staatkundige bemoeiingen, gelijk uit de brieven, die hij aan zijn zoon Filips geschreeven heeft, kan blijken. Jammer, dat de laatstgenoemde vorst niet meer winst gedaan heeft, vooral voor zoover ons vaderland betreft, met de raadgevingen van zijn vorstelijken

vader, die zulk een rijk en veelbewogen staatkundig leven achter zich had en zooveel ervaring had opgedaan. Waarschijnlijk zou hij dan niet zulk een tyran voor onze voorvadersen geworden zijn en de schoonste parel van zijn kroon niet verloren hebben zien gaan. Bijzonder veel behagen had Karel V te San Juste in den omgang met een kleinen knaap, zijn later zoo beroemd geworden zoon Don Juan van Oostenrijk, den overwinnaar der Turken. De rust, waarnaar de keizer zoo vurig had gesmacht, vond hij echter onder dit alles in het oord zijner afzondering niet. Ook deze beroemde vorst is een treffend bewijs voor de waarheid, dat de rust en de vrede den mensch zelfs op de kalmste en vriendelijkste plek en in het afgelegenste en stilste oord ontvlieden, indien hij deze schatten niet meebrengt in zijn eigen hart, evenals het zelfs in den lachendsten zonneschijn duister en koud is voor hem, die geen zonnetje heeft schijnen in het heiligdom van zijn gemoed. Nauwelijks afscheid genomen hebbende van de wereld en de staatszorgen, kreeg de eenmaal zoo machtige vorst berouw over de machteloze en werkelooze rol, waartoe hij zich zelf op staatkundig gebied veroordeeld zag. De regeering van zijn zoon was in vele opzichten in lijnrechten strijd met zijn inzichten. De stoutheid, waarmede de Protestanten in de Nederlanden en in Duitschland het hoofd opstaken, ergerde en verbitterde hem. Tevergeefs trachtte hij de zoo vurig begeerde rust voor zijn ziel deelachtig te worden door zich aan strenge boetedoeningen en kastijdingen te onderwerpen. Het mocht niet baten. Hij bleef lijden naar den geest, en ook zijn lichaam werd op smartelijke wijze gepijnigd door de jicht, die kwelgodin der grooten en rijken, die hem bijna geen oogenblik rust liet. Nog geen twee jaren had hij in de stille afzondering doorgebracht, of hij gevoelde zijn levens-einde reeds naderen. Algemeen bekend is de zonderlinge wensch van den keizer, waaraan ook bevrediging geschonken werd, om nog tijdens zijn leven zijn uitvaart gevierd te zien. Het bijwonen dezer plechtigheid, waardoor het zenuwgestel des vorsten natuurlijk een geweldigen schok moest ontvangen, heeft er waarschijnlijk mede toe bijgedragen om zijn levenseinde te verhaasten. Den 21sten September 1558 werd hij de prooi van den Geweldige, voor wien ook vorsten, in wier rijk de zon niet ondergaat, zich evenals de geringste bedelaar moeten buigen. Keizer Karel stiert

met een crucifix in de ééne, en een gewijde kaars in de andere hand; terwijl zijn laatste oogenblikken werden verhelderd door een blik op de afbeelding van zijn gemalin, aan wie zijn ziel innig gehecht was. Zijn stoffelijk overschot, eerst in het klooster San Juste bijgezet, werd later overgebracht naar het Escuriaal, waar wij het reeds hebben ontmoet.

Het vermaarde klooster bestaat nog slechts gedeeltelijk. De Franschen hebben het ten tijde van Napoleon I grootendeels verwoest. De kerk en het huis van Karel V zijn echter blijven bestaan, evenals de liefelijkheid der natuur en de kalme vrede van het schoone dal, waarin het klooster ligt, die vrede, waarmede 's keizers felbewogen hart in deze stille wijkplaats zulk een droeve en aangrijpende tegenstelling vormde.

DE MERINO-SCHAPEN.

Als men zich in de lente of den herfst in de uitgestrekte vlakten van Estremadura en andere gewesten van Spanje bevindt, ontmoet men niet zelden eindelooze kudden schapen, begeleid door herders te paard en te voet, voor een deel zwaar gewapend en meer op roovers dan op herders gelijkend, een menigte honden, die door hun grootte en sterkte gemakkelijk de wolven kunnen staan, en een ganschen trein muilezels, waarop het keukenge-reedschap, de tenten en andere benodigdheden der herders vervoerd worden. Het zijn de merino-kudden, die in de lente en den zomer naar het gebergte, en in den herfst weder naar de vlakte gedreven worden, om door deze gedurige verandering van weideplaats en voedsel de fijne en lange wol, welke deze schapen dragen en die den roem en den rijkdom uitmaakt van hunne bezitters, zooveel mogelijk onverbasterd te bewaren, hetgeen naar het gevoelen der Spaansche veehouders op geen andere wijze kan geschieden. Daar het aantal dezer schapen zeer groot is — men schat het tegenwoordig op vijf à zes millioen — is er natuurlijk voor het bewaken en verzorgen dezer kudden een talrijk personeel

noodig, en zoo treft men in Spanje, nevens de bewoners der steden en dorpen, een gansche nomaden-bevolking aan, zonder vaste woonplaatsen, met eigenaardige gewoonten, zeden en gebruiken, waarmede het wel der moeite waard is kennis te maken, omdat men de wedergade er van, in Europa althans, nergens vindt.

De zwervende merinokudden zijn in den regel het eigendom van onderscheidene personen, edellieden, geestelijken, en anderen, en maken dikwijls het grootste gedeelte van het vermogen dezer heeren uit. Men wil, dat de groote uitbreiding, welke de schapenteelt in Spanje verkregen heeft — behalve de merinoschappen zijn er nog wel dertien à veertien millioen andere schappen — dagteekent uit een tijd, toen er een vernielende ziekte in het land had gewoed, waardoor twee derden der bewoners ten grave werden gevoerd. Toen zouden de overgeblevenen groote uitgestrektheden lands, die geen eigenaar meer hadden, in bezit genomen hebben, en, daar zij niet in staat waren om het alles te bebouwen, als weideplaatsen gebruikt hebben voor hun vee. Van lieverlede werden hun allerlei voorrechten geschonken en matigden zij er zich onderscheidene andere bij aan, die voor het grootste gedeelte tot op den tegenwoordigen dag toe in wezen gebleven zijn, daar men in Spanje niet licht afwijkt van het oude en overgeleverde, allermint wanneer dit den edellieden en den geestelijken tot voordeel strekt, terwijl de landbouwers, mede uit eerbied voor het sinds eeuwen bestaande, er zich metterdaad in schikken, hoeveel lasten, moeielijkheden en verliezen voor hen ook uit die voorrechten ontspruiten.

Iedere merinokudde bestaat gewoonlijk uit ongeveer tienduizend stuks en staat onder het oppertoezicht van een dusgenaamden *mayoral*, die belast is met het bepalen van den weg, dien de kudde moet volgen, de keus der weideplaatsen, de zorg voor de gezondheid der schapen, het aankokken der lammeren, het scheeren, en allerhande andere aangelegenheden. Deze persoon moet dus met de streken, waar de kudde zich ophoudt, en de geheele zaak der schaaпsteelt zeer nauwkeurig bekend zijn. Hij ontvangt dan ook een goed loon, vijf à zesduizend realen, d. i. zes à zevenhonderd gulden, hetgeen, de Spaansche toestanden en de weinige behoeften der Spanjaarden in aanmerking genomen, zelfs

aanzienlijk mag genoemd worden. Zeer steekt hierbij af het loon der ondergeschikte herders, die slechts een twintigtal guldens in het gansche jaar ontvangen, behalve de voeding. Ieder *mayoral* heeft een vijftigtal onderherders onder zich en met dezen zorgen een even groot aantal stevige honden voor de veiligheid der kudde. De herders zijn welgewapend, om zoowel den aanval der wolven en andere wilde dieren, die in de gebergten niet zeldzaam zijn, als dien van roovers te kunnen afweren. Met uitzondering van den opperherder, zien zij er in hun ouderwetsch Spaansch costuum, dat hun gewoonlijk in lappen en slarden om het lijf hangt, maar dat zij toch nog met een zekere zwier en gratie trachten te dragen, allertreurigst uit. In het eerst kan men een gevoel van schrik niet onderdrukken als men deze havelooze, zwaar gebarde mannen ziet, met hun donkere oogen en rooverachtig voorkomen, doch, als men hen van naderbij léert kennen, blijkt het alras, dat zij even zacht en goedaardig — helaas! ook even onwetend bijna — zijn als de kudde, waarover zij te waken hebben.

Evenals in het leven der landbouwers de oogst het glanspunt is, en daarom in de meeste streken met allerhande feestelijkheden wordt gevierd, zoo heeft het leven der merinoherders zijn glanspunt in de dagen, dat de schapen geschoren worden. Zulk een tooneel is wel der moeite waard te aanschouwen. Het is Mei. De kudden zijn dus naar de gebergten van het Noorden getrokken. Wij bevinden ons in den omtrek van Burgos. Het is een majestueus schouwspel, dat wij voor ons hebben. Ten Noorden verheffen zich de grillige, fantastische rotsmassa's met eeuwige sneeuw en ijs gekroond, hoog boven de lagere bergen, welke hellingen met prachtige eiken- en beukenbosschen zijn getooid. Ver in het rond breidt zich een hoogvlakte uit, die, zoover wij zien kunnen, bedekt is met kort, sappig gras, doorzaaid met geurige kruiden. Naar het Zuiden wordt de vlakte lager en loopt uit in de grauwe en eentonige velden van Oud-Castilië. In het Westen loopt het vlak steil af en ziet men neder in een vriendelijk dal, waardoor een beekje heendartelt, dat een menigte ouderwetsche molens in beweging brengt. Deze beek is de oorsprong van de Ebro, de vermaarde rivier in het Noorden van het Pyreneeische schiereiland, die eenmaal de grensscheiding vormde tusschen het gebied der Romeinen en dat der Carthagers. Dui-

zenden en duizenden merinoschapen zien wij over het donzige gras verspreid; zoover het oog slechts reikt, vertoonen zij zich als beweegbare kleine witte stippen op het groen. Hier en daar staat op een uitstekende rotsspits, van waar men van alle zijden ver in het rond kan zien, een herder recht en onbeweeglijk als een standbeeld, in een fiere houding, den gelapten en gescheurden mantel op waardige wijze omgeslagen, evenals de oude Romeinen hun toga, steunende op zijn langen stok of zijn geweer. Als een silhouet steekt zijn donkere gestalte tegen het helder blauw van den hemel af, terwijl de vlugge wolfshonden onder luid geflaf voortdurend heen en weder loopen, om de schapen, die een weinig te ver afgedwaald zijn, terug te drijven. Ginds rijdt de *mayoral*, door een aantal herders vergezeld, waaraan hij bevelen geeft, langzaam voort over het vlak naar een van boomstammen samengestelde barak, uit welks plat dak een dikke rook opstijgt en waarheen juist eenige honderden schapen, wien de sijne glanzige wol bijna tot op den grond afhangt, heengedreven zijn. Deze barak draagt den naam van zweetkamer, en het wordt voor heilzaam geacht, de schapen eerst eenige oogenblikken in de warmte te laten toeven, voordat zij met gebonden pooten aan de wolscheerders overgegeven worden. In den scheertijd is het iederen avond feest. Zoodra de zon achter de bergen verdwenen is en deze hun lange schaduwen over het vlak uitbreiden, worden de schapen binnen de heiningen van horden gedreven, waar zij den nacht moeten doorbrengen en het nachtelijk duister wordt verlicht door honderden vuren, waaromheen de herders zich legeren. Een krijschend gezang en ruw gelach weergalmt door de bergen en nu en dan hoort men het geluid van tamboerijn en doedelzak er boven uit. Het grootste vuur brandt voor de tent van den *mayoral*. Daaromheen zijn de herders neergehurkt en wachten op den avondmaaltijd, uit erwten en boonen bestaande, die boven het vuur vroolijk hangen te koken. Er zijn wel honderd wolscheerders aangekomen, die hunne tenten hebben opgeslagen, om er den nacht in door te brengen, terwijl hunne muilezels in den omtrek loopen te grazen. Zij zijn vrij wat netter en sierlijker gekleed dan de herders. Lage hoeden met ongemeen breede randen dekken hun hoofden; een donkerbruin wambuis met verzilverde knopen omsluit hun forsche gestalte; om het middel

dragen zij een breeden gordel met kunstig stikwerk versierd. Sommigen, die met bijzondere zorgvuldigheid gekleed zijn en wier wambuizen met allerhande sieraden van leder en metaal getooid zijn, kan men het duidelijk aanzien, dat zij tot de in Spanje zeer talrijke Zigeuners behooren, hetgeen ten overvloede nog blijkt uit hun donkere, vurige oogen, levendige gebaren en donkere gelaatskleur. Vele andere lieden hebben zich om de wachtvuren geschaard en voeren hun eigenaardige dansen uit, welke zij zelve begeleiden met een wild en onwelluidend gezang en een luidruchtige muziek van tamboerijnen en castagnetten. Bij het roode schijnsel der vlammen vormen zij in hun schilderachtige kleeding een hoogst fantastisch schouwspel. De herders nemen slechts van tijd tot tijd aan deze dansen deel; meestentijds blijven zij stil bij het vuur neergehurkt zitten en brengen den tijd door met het rooken van cigarettten en kaartspelen. Telkens gaat de lederen wijnzak in het rond en men laat niet na, zich duchtig tegoed te doen aan den heerlijken, zwaren Spaanschen wijn. Bij tusschenpoozen wordt er vuurwerk afgestoken, dat in de bergen een bijzonder treffende uitwerking doet, terwijl de geweerschoten, die er knallen, honderdvoudig door de rotsen weerkaatst worden. Vuurwerk kan in Spanje, evenmin als in Amerika en China, bij geen enkel volksfeest gemist worden. Zoo brengt men een groot gedeelte van den nacht door, totdat men eindelijk moe wordt van het juichen en dansen en drinken, en tegen den natten dauw en den killen morgenwind een schuilplaats gaat zoeken in de tenten en hutten.

Tegen het einde van September vertrekken de kudden naar de streken, waar zij den winter zullen doorbrengen: de vlakten van Estremadura en Andalusië, waar zij tot in Maart blijven. Volgens de eeuwenheugende regelen moeten de kudden langs bepaalde wegen trekken en nergens behoeft tol of andere belasting betaald te worden. Op de bouwvelden, die in hun weg liggen, moet door de grondeigenaars een breedte van negentig voet opengeleten worden voor de kudden. Geen enkele der weideplaatsen, voor de merinokudden gebruikt, mag onder de ploeg gebracht worden. Door deze en dergelijke bepalingen wordt de akkerbouw in het midden van Spanje en in Andalusië niet weinig gedrukt. Ook voor de bosschen zijn de voorrechten, die aan de bezitters dezer

kudden toegekend zijn, hoogst nadeelig. De herders hebben namelijk het recht, daar, waar zij den winter doorbrengen, en overal, waar zij zich met hun kudden ophouden, van iederen boom een tak af te hakken, ten einde die te gebruiken voor het oprichten hunner hutten, het vlechten van horden en als brandhout. Zoo worden zelfs de prachtigste boomen verminkt en gaan aan 't kwijnen. In Estremadura vindt men bijna geen enkelen boom, die onder dit gebruik niet geleden heeft.

Het zal ongetwijfeld nog wel eenige tientallen jaren duren eer men in Spanje de hand durft slaan aan deze middeleeuwsche bepalingen. Men heeft daar geen haast met hervormingen; integendeel, men heeft het overgeleverde, al is het nog zoo drukkend en schadelijk, zóó lief, dat men er zelfs niet aan durft denken, dat het eenmaal tot het verledene zal behooren.

DE KWIKZILVERMIJNEN VAN ALMADEN.

Er is bijna geen enkele onder de talrijke delfstoffen, die der menschheid zulk een veelzijdig nut opleveren, of het winnen er van komt op vele moeiten en gevaren te staan voor hen, die ze uit den schoot der aarde voor den dag brengen. Zij worden in waarheid duur gekocht; zij kosten meer dan schatten gelds en arbeids; haar gewin komt jaarlijks duizenden op het verlies van hun gezondheid of dat van hun leven te staan. In het bijzonder geldt dit van het metaal, zonder hetwelk wij noch thermometers noch barometers zouden bezitten, en dat over het algemeen in de nijverheid, gelijk ook in de geneeskunde, zulk een belangrijke rol speelt, dat men het, bij den tegenwoordigen stand der beschaving, bijna onmisbaar kan noemen, en de uitputting der mijnen, waarin het voorkomt, een niet minder groote ramp zou wezen, als er geboren zou worden, indien er geen steenkolen meer opgedolven werden uit de ingewanden der aarde. Gelukkig bestaat er voorloopig geen gevaar, dat de voorraad kwikzilver, dien de aarde bergt in haar rijken schoot, uitgeput zal raken. Is die voorraad ook al

niet onuitputtelijk, hij is toch wel zoo groot, dat er eeuwen lang nog geen gebrek aan zal komen, en breekt eenmaal voor het verre nageslacht de dag aan, waarop de laatste bereikbare hoeveelheid kwikzilver te voorschijn gebracht zal zijn, dan zal de menschheid in hare ontwikkeling wel zoo verre vooruitgeschreden zijn, dat zij aan de behoeften, waarin zij thans door middel van dit metaal voorziet, op andere wijzen bevrediging zal weten te verschaffen.

Het kwikzilver wordt op onderscheidene plaatsen der aarde gevonden. China, Mexico, Peru, Karinthië, Hongarije, de Palts of Rijn-Beieren, het goudrijke Californië, al deze en misschien ook vele andere streken nog bezitten hare kwikzilvermijnen, die een grootere of kleinere hoeveelheid van dit nuttige metaal opleveren, doch nergens ter wereld wordt het in zulk een groote massa aangetroffen als in het zuiden van Spanje, hetwelk wij thans in den geest bereizen, in de mijnen, waarboven Almaden zich verheft. Om deze reden is deze stad een bezoek overwaard.

Gelijk er in Engeland steden zijn, die geheel bestaan van de opbrengst der steenkolen- en ijzermijnen in hare nabijheid en waarop door het nauwe verband, hetwelk er tusschen beiden bestaat, een eigenaardigen stempel gedrukt wordt, zoo bemerkt de vreemdeling, die Almaden bezoekt, dadelijk, dat hij zich in de stad van het kwikzilver bevindt, en dat het winnen en vervoeren van dit metaal de eenige bron van bestaan is voor de bewoners. Almaden, de stad der nijverheid, met haar onvermijdelijk proza, vormt dus een eigenaardige tegenstelling met de herinneringen, die verbonden zijn aan de streek, die men, van het Noorden komende, moet doorreizen om deze plek te bereiken: La Mancha, de geheele wereld door bekend als het tooneel van „het leven en de daden des edelen en verstandigen ridders Don Quichotte de la Mancha”, die onsterfelijke schepping van Spanje's grooten dichter Cervantes. Van de belachelijke en tegelijk zoo weemoedige en aandoenlijke figuur des dolenden ridders, die om de nevelbeelden eener droomwereld de werkelijkheid geheel uit het oog verliest, over te gaan tot de figuren der mijnarbeiders en de inrichtingen, waar het kwik bereid wordt voor het gebruik, dat mag in waarheid heeten neer te vallen uit de wereld der poëzie in die der koele, berekenende praktijk, welke van geen andere idealen

weten wil, dan die met de oogen gezien en met de handen getast kunnen worden.

De stad Almaden heeft echter in andere opzichten niets met de zetels der Engelsche nijverheid gemeen. De industrie wordt er nog op echt Spaansche, d. i. ouderwetsche wijze gedreven. Het gewonnen kwikzilver wordt op muilezels vervoerd naar de regeeringsmagazijnen te Sevilla, daar niemand bij de mijn zelve inslag mag doen. De muilezeldrijvers brengen hout, buskruit, levensmiddelen en andere benoodigdheden uit Sevilla mede terug, en dit vervoer is het middel van bestaan voor de inwoners van Almaden, die niet onmiddellijk in den mijnarbeid betrokken zijn. De stad bestaat hoofdzakelijk uit een lange straat, die juist over den bergrug boven de groeven heenloopt, zoodat het kwikzilver niet alleen in figuurlijken, maar ook in eigenlijken zin het fundament mag genoemd worden, waarop zij rust.

Bij een wandeling door de stad kan men al spoedig de werklieden, die in de mijnen arbeiden, duidelijk onderkennen. Allerwege ziet men mannen met een bleek en mager gelaat, een verpesten adem en bevende ledematen, terwijl zij niet zelden ook aan akelige oogziekten lijden. De hitte in de benedenste gangen der mijn is drukkend, de ventilatie gebrekkig, de damp van het kwikzilver vervult allerwege de lucht en verdicht zich tegen de wanden, waar men het metaal glinsterend naar beneden ziet druppelen. Reeds bij een kortstondig bezoek in de mijn krijgt men een onaangenaam gevoel over zich en nog lang daarna heeft men den smaak van het metaal in den mond. De mijnwerkers, welker aantal meer dan vierduizend bedraagt, zijn in drie ploegen verdeeld, die ieder zes uren achtereen werken. Zomers worden de werkzaamheden met weinig kracht doorgezet, daar het verblijf in de mijn, door de heerschende hitte, dan nog ongezonder is dan anders. 's Winters daarentegen gaat de arbeid onophoudelijk voort, en men kan het bij het naderen der lente aan het voorkomen der arbeiders duidelijk zien, hoe nadeelig het verblijf in de mijn op hunne gezondheid heeft gewerkt, zoodat velen genoodzaakt zijn, zich weken en maanden lang van allen arbeid te onthouden en door het inademen van de zuiverder lucht hunner woonplaatsen hunne krachten weer eenigszins te herstellen. De meeste mijnwerkers zijn afkomstig uit Estremadura,

Andalusië en Portugal. Vooral de Portugeezen komen na het binnenhalen van den oogst toestroomen, om bij de mijnwerken geplaatst te worden, aangelokt door het vele geld, dat zij met dezen arbeid kunnen verdienen, zij 't dan ook ten koste van hun gezondheid en kracht. De krachtigsten kunnen het niet langer dan veertien dagen achtereen in de mijn volhouden; de meesten werken slechts acht of negen dagen zonder tusschenpoozen. Die meer van hun krachten vergen richten zich hierdoor vaak geheel te gronde. De werklieden, die de vereischte maatregelen van voorzorg niet nemen, en vooral zij, die zich overgeven aan het gebruik van wijn, zijn reeds op vijf en twintig à dertigjarigen leeftijd aan stokoude menschen gelijk; zij verliezen het haar en de tanden, en lijden vaak in zulk een hevige mate aan krampachtige stuiptrekkingen en bevingen, dat zij buiten staat zijn om zich zelve te helpen, en als kleine kinderen gevoed moeten worden. Als er dan geen krachtige middelen in het werk gesteld worden om hen te redden, zijn zij spoedig aan een wissel dood ten prooi. Die echter bedachtzaam en met behoorlijke tusschenpoozen werkt, zeer veel melk gebruikt en na het einde van de werkzaamheden zich telkens op de zorgvuldigste wijze reinigt, kan, gelijk de ervaring leert, dikwijls een hoogen ouderdom bereiken. De werklieden, die buiten de mijngroeve met het smelten van het erts en andere werkzaamheden belast zijn, hebben een veel gelukkiger lot, daar hun gezondheid niet in zulk een sterke mate wordt bedreigd.

De kwikzilvermijnen zijn het eigendom der Spaansche regeering en een rijke bron van inkomsten voor de schatkist. De pachters, wier contracten om de vier jaren vernieuwd worden, mogen jaarlijks slechts 20,000 centenaars, d. i. een millioen kilogrammen kwik, uit de mijn halen. De voorraad erts, die uit drie bijkans loodrecht naar beneden loopende aderen bestaat, schijnt onuitputtelijk te zijn. Sinds onheugelijke jaren wordt de mijn reeds bewerkt, en het is alsof het metaal steeds overvloediger en voortreffelijker wordt. Zij heeft nog pas een diepte van duizend voet, en zelfs op deze diepte heeft men nog op verre na al het aanwezige kwikzilvererts niet uitgeput. Gelijk in meest alle mijnen komt ook hier van tijd tot tijd het water de gangen overstroomen. Om dit te verwijderen bedient men zich

van een stoomwerktuig, dat door den uitvinder zelve der stoomwerktuigen, James Watt, vervaardigd is. Een kostbare reliquie dus van een man, aan wiens uitvinding de nijverheid en de geheele samenleving de duurste verplichtingen heeft, maar een getuigenis tegelijk, dat men zich in Spanje niet bijzonder beijvert om op het gebied der werktuigkunde winst te doen met den vooruitgang der wetenschap.

Het kwikzilver wordt door middel van verdamping in stevig gemetselde smeltovens, die een hoogte hebben van vijf voet, van het erts gescheiden. Daar het vuur met aromatische struiken onderhouden wordt, heerscht er in den omtrek dezer ovens een heerlijke geur, die men bij een kwikzilvermijn niet zou zoeken. Nadat het erts gesorteerd en in den oven gebracht is, waarin een zekere ruimte van boven vrijgelaten wordt, opdat de kwikdamp zich daar verzamelen kan, komt deze damp in buizen, waarin zij verdicht wordt en in de gedaante van het kwikzilver, zooals wij het kennen, neerdruppelt in bakken. Het wordt vervolgens in groote ijzeren kruiken gedaan en aldus in den handel gebracht.

Reeds in zeer oude tijden is er sprake van de kwikzilvermijnen van Almaden. De Grieken, die op de kusten van Spanje reeds in de zesde en vijfde eeuw vóór Christus hun koloniën hadden en van daar meermalen in het binnenland doordrongen, maakten zich het erts reeds ten nutte als kleurstof. De verbinding namelijk van kwikzilver met zwavel, de gewone vorm, waarin het erts voorkomt, levert namelijk zonder veel moeite het schoone vermiljoen. De Romeinen, die zoo uitmuntend winst wisten te doen met de rijkdommen van het Pyreneesche schiereiland, vrij wat beter dan de tegenwoordige Spanjaarden, verkregen uit de Almadensche mijnen jaarlijks meer dan tienduizend pond dezer kleurstof, die voornamelijk door de schilders gebruikt werd en ook veelvuldige diensten bewees bij het blanketten, dat onder de Romeinsche vrouwen algemeen in zwang was. In het tijdperk der Middeleeuwen, gedurende hetwelk Spanje het tooneel was van een bijna zonder ophouden woedenden strijd, was er, behalve in het Zuiden, waar de kunstvaardige en wakkere Mooren den scepter zwaaiden, van eigenlijk gezegde nijverheidsondernemingen geen sprake. Eerst in de vijftiende eeuw werd de mijn weer

krachtig ontgonnen. Na de verdrijving der Arabieren werd Almaden met zijn onderaardschen schat aan de geestelijke ridder-schap van Calatrava geschonken, doch ging spoedig daarna weer aan de regeering over, die, gelijk reeds opgemerkt is, nog tegenwoordig in het bezit er van is en er groote voordeelen van trekt. Jammer maar, dat het goud en het zilver, hetwelk deze mijn in de Spaansche schatkist doet stroomen, evenals alle andere inkomsten der Spaansche kroon, slechts al te zeer de natuur aannemen van het kwikzilver, als zij in de handen der bewindslieden komen, zoodat die inkomsten even spoedig door de altijd gapende reten dier schatkist verdwijnen, als zij er in komen, zonder veel bij te dragen ter verhooging van de welvaart en den rijkdom des lands.

DE VOORMALIGE MEDEDINGSTER VAN BAGDAD EN DAMASCUS.

Hoe verder men in Spanje naar het Zuiden komt, des te levendiger wordt men het gewaar, dat men Afrika nadert. Andalusië heeft volstrekt geen Europeesch voorkomen meer. Een groot gedeelte dezer provincie, die onder de heerschappij der Arabieren aan een lachenden bloemtuint gelijk was, heelt ontzaglijk veel overeenkomst met de woestenijen van Afrika, en ook de oasen, die in deze dorre streken voorkomen, hebben een treffende gelijkens met die, welke men in Afrika aantrest. De Europeesche plantengroei is bijna geheel verdwenen. De sierlijke en slanke palm, het suikerriet, de katoenboom, de aloë, de talrijke cactussen geven er een volslagen oostersche gedaante aan, terwijl ook de soms zoo fel brandende zonnegloed er rijkelijk het zijne toe bijdraagt om ons, terwijl wij ons nog in Europa bevinden, een gevoel in te storten, alsof wij reeds overgestoken waren naar Afrika en daar rondwandelden door de woestijnen en oasen. Gelukkig behoeven wij bij een reis door Andalusië niet altijd te wandelen, maar kunnen wij gebruik maken van den spoortrein, die het voor het grootste gedeelte doorsnijdt. Met dit gemakkelijk ver-

voermiddel begeven wij ons ook naar Cordova. Wij verblijden ons als wij het naderen, na zoolang op de stofachtige, dorre vlakten gestaard te hebben. Vriendelijk lacht ons het groen der velden en het lover der kurkeiken tegen, als wij in de nabijheid der stad komen. Door een fraaie en schaduwrijke wandelplaats komen wij in de nauwe straten der stad, zóó nauw, dat het rijtuig, hetwelk ons vervoert, dikwijls rakelings langs de huizen heengaat en het eindelijk onmogelijk wordt verder te rijden, zoodat wij onzen weg te voet moeten vervolgen.

Deze nauwe straten, of liever stegen, die zoo uitmuntend geschikt zijn om de bewoners zomers geen last te doen hebben van de zonnestralen, dagteekenen uit den glansrijken tijd, toen Cordova de hoofdstad was van het rijk der Arabieren in Spanje, de zetel van het Westersche Kalifaat, waaronder de kunsten en wetenschappen een bloei bereikten, zooals zij nimmermeer in Spanje hebben gekend, terwijl er ook op het gebied van nijverheid, landbouw, veeteelt en handel een kracht werd ontwikkeld, die nooit meer werd geëvenaard. Vooral in de tiende eeuw was het Zuidelijk gedeelte van Spanje het tooneel van een schitterende beschaving en van een bewonderenswaardige welvaart. De regeering van den beroemden kalief Abdarrhaman III, die bijna een halve eeuw duurde, was een bron van zegen voor zijn rijk. Mohammedanen, Christenen en Joden deelden gelijkelijk daarin, daar de Arabische heerschers het stelsel van een milde verdraagzaamheid in praktijk brachten en niet duldden, dat hunne onderdanen om des geloofs wil werden verdrukt. Even luisterrijk en gelukkig was de regeering van Abdarrhaman's zoon, kalief Alhakam, zoowel in stoffelijk als in geestelijk opzicht. Niet minder dan zeventien hoogeschoolen bloeiden toen in Spanje, en zeventig bibliotheken, rijk voorzien van de kostbaarste handschriften, stelden alle leergierigen in de gelegenheid zich een schat van kennis te vergaderen. Cordova was toen de parel van het Westen, gelijk Bagdad en Damascus de pronkjuweelen waren van het Oosten. Bij tienduizenden telde er men de woningen, bij honderdduizenden de inwoners, bij honderden de bedehuizen waar de Profeet werd vereerd. Toen heerschte er het vroolijk gewoel van een nimmer rustende bedrijvigheid; thans is de stad, welker omvang en inwonersental zoo jammerlijk afsteekt bij hetgeen zij vroe-

ger was, aan een doodsche, treurige stilte ten prooi. Cordova is in waarheid een doode stad geworden. Zij heeft nog geheel het Oostersche voorkomen, maar mist in hare straten alle schilderachtigheid, daar men op onbarmhartige wijze de witkwast over alle gevels heeft doen gaan, zoodat het voorkomen der straten een vermoeiende en vervelende eenvoudigheid vertoont. De gebouwen, die reeds duizend jaren tellen, hebben weinig in hun uiterlijk voorkomen, dat hen onderscheidt van die, welke gisteren pas zijn opgericht. Alleen aan de weinige vensters in den voorgevel en aan de afsluiting van dezen met zware ijzeren staven kan men het zien, dat menig gebouw dagteekent uit den tijd der Arabieren, die al de heerlijkheden hunner woningen en voornamelijk hunner schoone vrouwen aan het gezicht der voorbijgangers onttrokken. Het is alsof al die huizen ledig staan; alsof er geen enkele winkel in de straten is; alsof niemand te Cordova iets te doen heeft; zoo stil is het op de straten met hun afschuwelijk plaveisel, waarover men telkens gevaar loopt te struikelen en te vallen. Slechts hier en daar ontmoet men een bedelaar, die zich trotsch in zijn gescheurden en verkleurden mantel hult en met een blik vol minachting op den vreemdeling nederziet, terwijl hier en daar een aantal dezer nuttige leden van de samenleving op de drempels en stoepen der huizen liggen uitgestrekt, te lui bijna om de hand uit te strekken tot het vragen van een aalmoes en meestal maar afwachtende tot die hun in den schoot wordt geworpen.

Alleen in de nabijheid van *La Mequita*, de groote hoofdkerk, die, gelijk uit haar naam reeds blijkt, vroeger een Mohammedaansche moskee was, heerscht een weinig meer leven. Onder de prachtige oranjeboomen van het voorplein spelen groepjes kinderen met echt zuidelijke levendigheid en bevalligheid. Een gansch regiment bedelaars, op de banken langs de muur uitgestrekt, vermaakt zich den ganschen dag door er naar te kijken, terwijl een menigte jonge en krachtvolle mannen hier uren lang hun tijd staan te verbeuzelen met babbelen en kaartspelen. Overal is de Spanjaard traag en van den arbeid alkeerig, doch vooral te Cordova komen deze eigenaardigheden helder aan den dag. Als iemand eenige *pesetas* noodig heeft, dan gaat hij een weinig aan het werk, doch heeft hij ze eenmaal verdiend,

dan gaat hij weer zoolang op zijn lauweren rusten, totdat de behoefte hem opnieuw tot den arbeid drijft, en daar een Cordovaan het, naar zijn meening, al heel weelderig heeft, als hij een sinaasappel met een stukje gedroogde visch ter zijner beschikking heeft, na het gebruik waarvan hij zich bij wijze van nagerecht onthaalt op een liedje, onder begeleiding van de guitar, kan men zich lichtelijk voorstellen, dat er vrij wat tijd overblijft om ledig te loopen en zich te vermaken. Er is geen heerlijker plek voor ledigloopers denkbaar, dan dit groote voorplein, met zijn ringmuur van sierlijke kanteelingen voorzien, welke men binnentreedt door rijk versierde poorten van Moorsche bouworde, waar de prachtige fontein door Abdarrhaman in 945 opgericht, nog altijd haar waterstralen doet springen onder kolossale oranje boomen, die misschien reeds driehonderd jaren oud zijn, en boven welker prachtige kruinen slanke palmen en cypressen zich hoog in de lucht verheffen. Van dit voorplein komt men in een waar bosch van zuilen onder een sierlijk dak, het overblijfsel van de groote moskee met haar twaalfhonderd pilaren, die eenmaal de roem was van Cordova, en waarin men nog tegenwoordig zich zelve dreigt te verliezen. Al deze zuilen zijn even prachtig bewerkt en van de kostbaarste bouwstoffen vervaardigd. In het midden van de vijftig schepen, waarin zij het gebouw verdeelen, staat de tegenwoordige Katholieke kerk, die in 1547 is gebouwd. Een groot aantal der prachtige zuilen zijn vernield om dit gebouw te doen verrijzen, waardoor onherstelbare schade toegebracht is aan dit heerlijk gedenkstuk van Moorsche bouwkunst, dat bijna eenig is in de geheele wereld. Keizer Karel V gaf op aanhouden van het domkapittel zijn toestemming tot dit vernielingswerk, doch toen hij later de aangerichte schade zag, had hij er levendig berouw over. Een der prachtigste gedeelten van de voormalige moskee is een kleine kapel, uit een enkel kolossaal blok marmer gehouwen, van buiten versierd met het fijnste mozarekwerk, dat men zich kan voorstellen. In deze kapel werd de Koran bewaard. Daartegenover is de dusgenaamde kapel van Maksorah, ook een pronkstuk van bouwkunst, hoewel de vloer van massief zilver, welke er ten tijde der Mooren in lag, verdwenen is. Juist bij de eerstgenoemde kapel bevindt zich het graf van den beroemden Conde de Oropesa, die in de 14de eeuw

Cordova verdedigde tegen de Mooren, toen deze de laatste worsteling hadden ondernomen om zich staande te houden in Spanje. Zoo heeft de tijd, die groote verzoener, de schimmen van hen, die tijdens hun leven vijandig tegenover elkander stonden, in onmiddellijke aanraking met elkander gebracht, alsof hij de menscheid wilde bezweren om toch op het hoogste gebied des levens, dat des geloofs, hand aan hand met elkander te zoeken en te streven naar de hoogste ontwikkeling en volmaking, in plaats van deze en te belemmeren en onmogelijk te maken door fellen en verbitterden strijd.

Dicht langs de moskee heen stroomt de Guadalquivir, die hier zeer breed, maar ondiep en onbevaarbaar is, welke laatste omstandigheid er zeker niet weinig toe heeft bijgedragen om het leven en de welvaart uit Cordova's muren te verbannen. Wellicht zal de stad zich van lieverlede een weinig uit haar vernedering gaan opheffen, nu zij een der middelpunten geworden is van den spoorweg, die haar met verschillende deelen van Spanje verbindt. Doch daartoe zal het allereerst noodig zijn, dat de Spanjaarden zich een rijk deel gaan veroveren van de kennis, de energie, den wakkeren ondernemingsgeest, die de Arabieren in Spanje op zulk een schitterende wijze aan den dag hebben gelegd, en die hunne geschiedenis tot een tafereel maken, waarop het oog met ingenomenheid en bewondering rust.

EEN BEZOEK AAN SEVILLA TIJDENS HET CARNAVAL.

Het is een treffende overgang als men uit het doodstille Cordova in de drukte en het gewoel komt van Sevilla's hoofdstraten, haar prachtige winkels en duizenden voorbijgangers, aan wier voorkomen men zou zeggen, dat de bevolking dezer stad den ganschen dag niets anders doet dan pret maken. De Sevillanen staan dan ook trouwens bekend als de levendigste en vrolijkste van alle Spanjaarden en zijn ook het meest geneigd tot uitspanning en vermaak. Het verledene en de toekomst schijnen voor

hen niet te bestaan; hun leus is: «laat ons genieten van het tegenwoordige!» De kerken van Sevilla worden, in vergelijking met die van andere Spaansche steden, uiterst schraal bezocht; de wandelplaatsen, de schouwburgen en andere uitspanningsplaatsen zijn altijd met een talrijke menigte gevuld. Vooral in de dagen van het Carnaval, de vroolijke dagen, waarin de bevolking der zuidelijke landen zich schadeloos stelt voor de, overigens niet al te vreeselijke, ontberingen van den vastentijd, is geheel Sevilla in rep en roer. Elken avond wemelt het in de straten van gemaskerden. Chineesche mandarijnen vertoonen zich naast Indianen in bonten vedertooi, en ouderwetsche Engelsche dames, met kwakerhoeden, beugeltasschen en kolossale brillen op, en karikaturen van Engelsche heeren met hooge stropdassen, gekleede rokken en den onafscheidelijken regenscherm. Gansche groepen dames, als nonnetjes verkleed, loopen met opengeslagen gebedenboeken rond, terwijl de vurige oogen dapper in de weer zijn om uit te kijken of de gelegenheid soms gunstig is om een nieuwe grap te vertoonen. Men ontziet zich zelfs niet om in dartelen overmoed den Paus belachelijk te maken. Hier en daar ziet men gemaskerden in het gewaad van dien kerkvorst, vergezeld van een afschuwelijken duivel met een ontzettend langen staart, waarvan deze zich bedient bij wijze van zweep om Zijne Heiligheid te tuchtigen. De kinderen der aanzienlijken rijden in rijtuigen rond, fraai uitgedoscht in pakjes uit den tijd van Lodewijk XIV, van blauw, groen of geel satijn, met gepoederde haren, zijden kousen en lage schoenen met zilveren en gouden gespen. Alle klassen en standen nemen een werkdadig aandeel in de pret en bewegen zich met en door elkander op de meest vrije en ongedwongene wijze. De beleefdheid en hoffelijkheid wordt echter door niemand uit het oog verloren, ruwheid en grofheid zijn te midden der algemeene pret onbekende zaken. Een minder behagelijke eigenaardigheid van het Sevillaansche Carnaval is de omstandigheid, dat velen zich deze gelegenheid ten nutte maken om voldoening te geven aan hun wraakzucht en haat. Niet zelden gebeurt het, dat op een enkelen avond onderscheidene moorden worden gepleegd en nog meer gevaarlijke verwondingen plaats hebben. Het valt den moordenaars met hunne maskers niet alleen zeer gemakkelijk hunne gruweldaden te bedrijven, maar zij

kunnen ook even gemakkelijk ontsnappen, en, wat het opmerkelijkst is, — de feestvreugde der overigen wordt door deze bloedige *intermezzo's* volstrekt niet gestoord.

Sevilla schijnt nog recht trotsch te zijn op het roemrijke tijdperk van haar verleden, toen de stad onder de heerschappij der Mooren stond. De fraaiste en beste Moorsche huizen zijn zorgvuldig onderhouden en de uiterst nauwe en kronkelende straten, waarin geen twee rijtuigen elkander kunnen passeeren, geven haar nog geheel het voorkomen van een zuiver Moorsche stad. Het voordeel van dezen aanleg is, dat men er in het heete jaargetijde betrekkelijk weinig last heeft van de warmte. In de drukste straten mogen volstrekt geen rijtuigen zich bewegen, en behalve de voetgangers ziet men daar slechts muiddieren en ezels. Ook vele winkels hebben nog een echt Oostersch voorkomen, zij hebben aan de straatzijde geen deuren of vensters, maar zijn geheel open, zoodat men tusschen de pilaren, waarop het bovengedeelte van het huis rust, even ongehinderd binnen kan treden als in een Oosterschen bazar. Onderscheidene dezer winkels worden ook nog, als om de betoovering te voltooien, door Mooren gehouden, die met gekruiste beenen bij hunne koopwaren zitten en de bezoekers uitnoodigen om op hun gemak plaats te nemen, en bij wijze van verversching gebruik te maken van een dadeltje en een taartje, terwijl zij met echt Oostersche deftigheid en bedaardheid hun de sierlijke waren laten zien. Een zonderlingen indruk ontvangt de vreemdeling van de winkels, waar visitekaartjes te koop worden geboden, bepaaldelijk van de zwarte kaartjes, waarop de namen der geneesheeren in witte letters voorkomen. Het is in Sevilla een gebruik, dat de heeren der medische wetenschap zich van dergelijke kaartjes bedienen, die, zouden wij zeggen, eerder bij lijkbezorgers, de boden des doods, zouden passen, dan bij geneesheeren, de wachters en redders van het leven.

Als wij 's avonds de drukke hoofdstad verlaten, waar zich tot diep in den nacht een woelige menigte rusteloos verdringt en tot na middernacht het luid geschreeuw der waterverkoopers weerklinkt, om de rustiger en stiller straten te doorwandelen, waar de privaatwoningen zich bevinden, dan zijn wij getuigen van menig tooneeltje, dat ons het welbekende tooneelstuk »Romeo en

Julia" voor den geest roept: jongelieden namelijk, in lange mantels gewikkeld, die zich vastgeklemd hebben aan de ijzeren staven der vensters van de beneden verdieping en op deze wijze de schoonen hunner keuze onderhouden over den minnegloed, waardoor hun hart wordt verteerd. Deze manier van vrijen is algemeen in gebruik en wordt volstrekt niet afgekeurd door de ouders en betrekkingen der beminde schoonen, terwijl deze laatsten het hun minnaars eer kwalijk zouden nemen, als zij niet op deze wijze in het nachtelijk uur haar hun hulde kwamen betoonen. Hier en daar hooren wij de klanken der guitar, onder begeleiding waarvan de minnaar in de vurige taal van het minnelied zijn schoone van zijn gloeiende liefde verzekert. Elders hooren wij minder welluidende en streelende tonen, dáár namelijk, waar een of andere minnaar reeds een ander vindt voor het venster, waar hij dacht alleen het genot te zullen smaken van het zoete mingekeuvel. Niet zelden ontstaat er een heftige woordenwisseling, die van lieverlede in handtastelijkheden overgaat en dikwijls eindigt in bloedstorting en moord. Want nog heden zijn de bewoners der zuidelijke streken van Spanje spoedig gereed met naar den dolk te grijpen en dien hun tegenpartij zonder veel omwegen in het hart te stooten.

In weerwil van hun levenslustigen en genotlievendenden aard en hun matig kerkbezoek, onderscheiden zich ook de Sevillanen, evenals de meeste Spanjaarden, door een levendigen eerbied voor de vormen en plechtigheden van het Katholicisme. Ook de spotternijen, die men zich bij gelegenheid van het Carnaval ten aanzien van de kerk en van kerkelijke personen veroorlooft, schijnen volstrekt niet tekort te doen aan dien eerbied, zoodat de geestelijkheid die kluchten dan ook ongehinderd laat bestaan en niemand onder de vromen er zich ernstig aan stoot. Het is opmerkelijk, dat in vele streken, — behalve in Spanje, vindt men dit verschijnsel o. a. ook in Italië — waar de eerbied voor de Kerk en de kerkelijke plechtigheden bijzonder sterk is, spotternijen en grappen op kerkelijke personen en zaken bijzonder in zwang zijn. Juist omdat die eerbied zoo diep geworteld is in den geest des volks en er zelfs van geen zweem van twijfel ten aanzien van hare beteekenis en waarde sprake is, schijnt men zich zonder schroom met die kluchten te vermaken en ze niemand ten kwade te duiden. Zoo

heerschte in de Middeleeuwen, toen de Kerk nog oppermachtig was en niemand zich verzette tegen haar gezag, het gebruik om de dusgenaamde narren- en ezelsfeesten te vieren, bij welke gelegenheden de geestelijkheid op de belachelijkste wijze tentoongesteld werd, terwijl men zich na den afloop dier feesten weer even diep onder den scepter dier geestelijkheid boog. Een treffend voorbeeld van den eerbied, dien de Sevillanen en andere Spanjaarden voor kerkelijke zaken aan den dag leggen, is hetgeen er geschiedt als het heilige Sacrament voorbijgedragen wordt, hetgeen aangekondigd wordt door het luiden van een klein belletje. Ieder Spanjaard, die dit belletje hoort, onverschillig waar hij zich bevindt, op de straat, in zijn woonvertrek, op een vriendschappelijke bijeenkomst, werpt zich onmiddellijk op de knieën en blijft eenige oogenblikken in die houding liggen. Zelfs in den schouwburg en de concertzaal knielen de acteurs en muzikanten, evenzeer als de toehoorders, midden in het stuk neder, als het geluid van dit belletje zich doet hooren. Algemeen wordt het Sacrament Zijne Majesteit genoemd. De begrippen van het goddelijke en van de vorstelijke majesteit zijn dan ook in Spanje nauw met elkander verbonden en indien er eenig land is, waar de republiek een ondenkbare en onbestaanbare staatsvorm is en dat als het ware geschapen is om door een vorst te worden geregeerd, dan is het wel het Pyreneesche schiereiland.

Evenals op hun gansche stad zijn de Sevillanen niet weinig fier op hun hoofdkerk. Zij hebben dan ook vooral het oog op deze in hun gelietkoosd rijmpje:

*Quien no ha visto Sevilla,
No ha visto maravilla,*

hetgeen in beteekenis nagenoeg overeenkomt met hetgeen door de Ouden van het weelderige en schitterende Corinthe gezegd werd:

*'t Gebeurt een ieder niet,
Dat hij Corinthe ziet.*

Behalve het ongemeen kolossale is er echter aan die kerk, als gebouw beschouwd, weinig schoons en heerlijks. Bij den bouw er van werd het dan ook voornamelijk op het scheppen van reusachtige evenredigheden aangelegd. Het kapittel verklaarde in

het begin der vijftiende eeuw, toen het plan voor dezen bouw werd gevormd, dat zij als reuzen op geestelijk gebied een kerk zouden bouwen zóó groot en zóó schoon, dat het nageslacht zou moeten zeggen: »de ontwerpers zijn krankzinnig geweest.» Een zonderlinge en voorwaar niet zeer bewonderenswaardige eerezucht. Alles in deze kerk is dan ook even kolossaal van afmetingen. Zoo vindt men er de dusgenaamde Paaschwaskaars, die een gewicht heeft van ruim duizend kilogram aan was en in een kandelaar steekt van vijf en twintig voet hoogte. Even reusachtig zijn de onkosten der prachtige eeredienst, waarvan deze kerk het tooneel is. Alleen de massa wijn, die door de dienstdoende geestelijken bij het heilig Misoffer wordt gebruikt, ruim 18000 liters bedragende, kan den lezer eenig denkbeeld geven van de ontzaglijke geldsommen, die er jaarlijks noodig zijn. De beide orgels, die deze kerk sieren, en welker pijpen men wel eens vergeleken heeft bij de zuilen van de Fingalsgrot, dragen, evenals de prachtige schilderijen en andere versierselen, die in talrijken overvloed aanwezig zijn, er niet weinig toe bij om den vreemdeling met genot in het overigens niet fraaie kerkgebouw te doen toeven, vooral in die uren, als er dienst gehouden wordt, welke met bijna evenveel pracht en luister gepaard gaat, als die in de hoofdkerk der Katholieke Christenheid, de St. Pieterskerk te Rome. Een zonderling gebruik heerscht er bij gelegenheid van een paar der hoogste kerkfeesten. Dan voeren namelijk de koorknappen, met gepluimde hoeden op en in een costuum uit den tijd van Philips III, dansen uit voor het hoofdaltaar, onder begeleiding van de eigenaardige Spaansche muziek der castagnetten.

Van tijd tot tijd, vooral in den vastentijd, worden er op het open plein in de nabijheid der kerk, onder de schaduw der oranjeboomen, door begaafde predikers predikaties gehouden, die een zeer talrijk gehoor lokken. De gave der predikatie is in Spanje aan vele geestelijken geschonken, en vooral onder de Sevillaansche priesters en monniken is er menigeen, die op dit gebied bijzonder uitmunt. Een der beroemdste Spaansche predikers van den laatsten tijd is de Sevillaansche monnik Don Cayetano Fernandez, die een aantal zijner redevoeringen heeft uitgegeven. Zijn welsprekendheid onderscheidt zich vooral door haar schilderachtig en beeldrijk karakter. Wij willen er den lezer een paar staaltjes van mede-

deelen, waaruit hij de overtuiging putten kan, dat de roem van dezen prediker niet onverdiend is en die hem tegelijk een denkbeeld kunnen geven van zijne redenaarsgaven, welke door het publiek zeer gewaardeerd worden:

— »O vreeselijk lijden! O wreede behandeling, die gij mij doet ondergaan!» riep een olijfboom uit, toen hij door de hand des hoveniers van vele zijner takken werd beroofd.

»Waarom richt gij met uw krom snoeimes zulk een verwoesting aan in mijn kroon? Is dit de liefde, die gij mij toedraagt, hovenier? ●

»Mijn kruin, zoo vreeselijk door u geplaagd en geschonden, biedt geen schaduw meer en heeft zijn heerlijkheid verloren, terwijl ik gekweld word door ondragelijke pijnen.» —

— »Wees stil! Houd op met uw bittere jammerklachten!» antwoordde de hovenier. Hetgeen van u gevraagd wordt is niet schaduw, noch pracht, maar een rijke oogst van olijven.

»Weldra, in April, zult ge zien met hoeveel bloesems uw naaktheid is gekleed, en in October zult gij u verheugen over den rijken voorraad van vruchten, die ge draagt.

»Tot zoolang, o olijfboom, heb geduld!» —

Zoo, Christen, aanbidt ook gij de kastijdingen der Voorzienigheid. Deze zullen u geschikt maken om u een rijken oogst van gezegende vruchten te doen voortbrengen. —

— Penelopé's — aldus spreekt de prediker bij een andere gelegenheid de vrouwen onder zijn gehoor aan — Penelopé's 1) noem ik u. — Gij wordt boos over dien naam?

Gij vermoedt, dat het een schimpnaam is, die u gegeven wordt? Welnu, het is een schimpnaam, maar een schimpnaam, dien gij verdient. Waarom? Omdat gij uw leven doorbrengt met weven en het weder uitrafelen van hetgeen gij geweven hebt.

Overdag weefde Penelopé, 's nachts rafelde zij haar werk weer uit. En er zijn een menigte vrouwen, helaas! die aldus te werk gaan.

Het jonge meisje, dat zich voor zeer godsdienstig houdt, dat ijverig naar de kerk gaat, en 's avonds zich vermaakt met het ijdel genot van allerhande lichtzinnige dansen, — zij rafelt weer uit, wat zij overdag heeft geweven.

1) Penelopé, de welbekende gemalin van Ithaka's vorst Odysseus, werd gedurende de twintigjarige afwezigheid van haar teeder geliefden echtgenoot, geweldig geplaagd door de aanzoeken van talloze minnaars om haar hand. De trouwe echtgenoot bleef echter voortdurend hopen op de terugkomst van Odysseus en was ook buitendien niet geneigd om aan de aanzoeken der minnaars gehoor te geven. Deze hielden echter zoo dringend bij haar aan, dat zij toch eindelijk een keus zou doen, dat zij er bijkans geen raad op wist, hoe zij zich van de geëischte beslissing zou afmaken. Toen bedacht zij een list, waardoor zij het geven van een bepaald antwoord tot in het oneindige zou kunnen uitstellen. Zij zeide tot de minnaars, dat zij een weefsel onder handen had en dat zij na de voltooiing van dien arbeid een keuze zou doen. Elken dag werkte zij er ijverig aan, doch trok 's nachts weer uit, wat overdag gereed gekomen was, zoodat de arbeid niet vorderde en voortdurend onvoltooid bleef.

Als zij eerst zit te lezen in godsdienstige boeken en daarna de zondige romans van Dumas en Victor Hugo ter hand neemt, — wat doen zij dan anders dan weer uitrafelen hetgeen zij pas heeft gegeven?

Ziet, daar is een meisje, overdag een toonbeeld van gehoorzaamheid en onderworpenheid aan hare ouders, maar avond op avond staat zij haar minnaars te woord voor de tralies van het venster of om den hoek van de deur. Ook door haar wordt de arbeid van Penelopé, het weven en weer uitrafelen van het weefsel, trouw herhaald.

De vrouw, die in de kerk zich nederbuigt tot in het stof, en tehuis gekomen bij de minste belediging opstuift als een furie, — zij heeft het maar al te ver gebracht in de treurige kunst van Penelopé, het weven en het weder uitrafelen van het weefsel.

Zij die 's morgens vroeg opstaat om toch vooral de biecht niet te verzuimen, en die 's avonds aan niets anders denkt dan aan 't lichtvaardig genot, dat de schouwburg biedt, — wat doet zij anders dan telkens weer uittrekken hetgeen zij pas heeft gegeven?

En zij, die bij de kerk vriendelijk is en milddadig voor de armen en ongelukkigen, maar op de avondpartijtjes onophoudelijk in de weer is om het slecht gerucht van hare naasten te verbreiden en allerhande booze lastertaal uit te strooien, — ook zij is dan ijverig bezig om weer uit te trekken hetgeen ze pas aan haar weefsel heeft toegevoegd.

En die op een godsdienstige samenkomst zeer vroom hare gebeden opzegt en daarna op de *alameda* (de openbare wandelplaats) alle zedigheid en maagdelijke beschoortheid van zich afwerpt, om met hare wulpsche bliken vele aanbidders te lokken, — ook zij richt haar arbeid op Penelopé's manier treurig tegronde.

Een engel te zijn overdag, en een kleine duivel bij avond, dat is hetzelfde als met vier paarden de hel tegemoet rennen, dat is zaaien zonder te oogsten, dat is in Penelopé's trant weven, maar het weefsel ook weer dadelijk uittrekken."

De vreemdeling, die nieuwsgierig is naar de gedaante der schepen, waarmede Columbus de Nieuwe Wereld ontdekt heeft, kan in Sevilla's hoofdkerk de gebeeldhouwde afbeeldingen er van zien en te midden daarvan de graftombe van Ferdinand Columbus, de zoon van den grooten zeevaarder, welks aanblik weldadiger gewaarwordingen bij ons opwekt dan het graf van een anderen Ferdinand, den Heilige genoemd, wiens overblijfselen in een zilveren doodkist onder het altaar van een zijkapel rusten. Deze Ferdinand werd in 1627 heilig verklaard omdat "hij eigenhandig takkebossen aandroeg voor de brandstapels, die tot verbranden van ketters waren bestemd." Gelukkig, zeggen wij, dat zij, die tegenwoordig in zoodanige vrome daden behagen hadden, door niemand meer heilig zouden worden verklaard, maar veeleer een voorwerp zouden zijn van aller afkeer en afgrijzen! — De geschiedschrijver, die bouwstoffen verlangt voor een beschrijving van de ontdekking der Nieuwe Wereld, kan in de nabijheid van

Sevilla's hoofdkerk zijn wenschen in ruime mate bevredigd zien. In de bovenvertrekken namelijk van het voormalige Beursgebouw, dat zich ten Noorden van de kerk bevindt, treft men een kostbare verzameling brieven aan van Columbus, Pizarro en Ferdinand Cortes, de helden van het roemrijke tijdperk der *Conquista* 1), wier nagedachtenis nog in dankbaar aandenken zal gehouden worden, als die der ketterrichters reeds lang aan de algemeene minachting zal prijsgegeven zijn.

Aan de Oostzijde van de prachtige hoofdkerk verheft zich de vermaarde toren *La Giralda*, een der merkwaardigste gedenkteekenen van de heerschappij der Mooren in het Zuiden van Spanje, die daar over het algemeen zoovele sporen van hun werkzaamheid en kunstvaardigheid hebben achtergelaten. Deze toren heeft een lichte vleeschkleur en is van boven tot beneden met die sierlijke en bevallige figuren overdekt, waarin de Arabieren zooveel behagen schepten, en die naar hen nog heden den naam van *arabesken* dragen. Het onderste gedeelte is vierkant, het bovenste bestaat uit drie boven elkander geplaatste koepelvormige gebouwen, waarin een beroemd klokkenspel zich bevindt. De toren heeft zulk een grooten omvang, dat men het niet eens noodig geacht heeft om trappen aan te brengen in den opgang, die spiraalvormig naar boven loopt en welks helling zoo gering is, dat men gemakkelijk te paard in het bovenste gedeelte van den toren, die een hoogte heeft van driehonderd vier en zestig voet, zou kunnen komen. Op den top er van bevindt zich een kolossale windwijzer, voorstellende het Geloof. Een zonderling denkbeeld, voorwaar, om het Geloof aldus met elken wind des hemels te doen draaien! -- Men kan zich niets bekoorlijkers voorstellen dan in de morgenuren van deze hoogte den blik te laten rondweiden over de stad, met haar drukte en gewoel; de groene velden in den omtrek, welker kleur in een onmetelijk verschieft wegsmelt in een verrukkelijk violet; de bevallige kronkelingen van de Guadalquivir, die hier een majestueuse breedte heeft en over welker zilveren wateren een menigte vaartuigen zich bewegen, zachtkens voortgedreven door den ademtucht van den liefe-

1) Aldus heet in de geschiedenis van Spanje het tijdvak, waarin de groote ontdekkingstochten en veroveringstochten naar Amerika plaats grepen, het einde der vijftiende en het begin der zestiende eeuw.

lijken Zuidewind. Het gegons van de menschenmassa smelt in de heldere lucht met het gelui der klokken en het gezang der vogelen, die in talrijke menigte den toren omzwermen, in één tot een harmonische muziek, en met welgevallen drinkt men de heerlijke, verkwikkelijke lucht in die op deze hoogte ons tegemoet stroomt.

In de nabijheid der hoofdkerk bevindt zich ook nog een ander vermaard overblijfsel uit den tijd der Mooren, het Alkazar of vorstelijk paleis, welks bouw in de twaalfde eeuw werd aangevangen door de Moorsche vorsten en in de veertiende eeuw werd voltooid door den beruchten vorst van Castilië en Leon, Pedro den Wreede, terwijl Karel V het ontsierd heeft door binnen de muren er van een afzonderlijk paleis te doen verrijzen. Pedro volgde den Moorschen stijl zeer getrouw na bij het bouwen, evenals hij ook andere eigenaardigheden der Arabieren trouw in eere hield. De herinneringen aan dezen zonderlingen en wreedaardigen vorst, die hier in menigte voor den geest oprijzen, zetten voor den vreemdeling aan het Alkazar een eigenaardige belangrijkheid bij. Naar dit gebouw vluchtte Pedro met zijn moeder, toen hij vreesde voor den toorn zijns vaders Alonzo XI. Albuquerque, de toenmalige minister, waakte voor zijn veiligheid, doch hij beloonde diens goede diensten op een wijze, die den staatsman weinig aanstond, door namelijk met een jonge Castiliaansche dame, die bij Albuquerque aan huis verkeerde, liefdesbetrekkingen aan te knopen en haar in het geheim te huwen. Albuquerque was woedend en dwong den jongen prins met behulp der koninginmoeder tot een huwelijk met een Fransche prinses, Blanca van Bourbon. Drie weken echter na het huwelijk, dat te Valladolid werd gesloten, ontvluchtte hij deze gemalin en snelde weer naar zijn geliefde Maria de Padilla, die te Sevilla voortaan als koningin lungeerde, terwijl Blanca jaren achtereen gevangen werd gehouden en eindelijk te Medina-Sidonia ter dood werd gebracht. In het Alkazar liet deze Pedro den Arabischen vorst van Granada vermoorden, na hem zijn bescherming te hebben toegezegd, om zich meester te maken van diens kostbare juweelen. Een dezer juweelen, een prachtigen robijn, zoo groot als een kaatsbal, vereerde hij later aan Eduard van Wales, bijgenaamd den Zwarten Prins, uit dankbaarheid voor de hulp, die deze hem

verleend had bij het heroveren zijner kroon, nadat zijn natuurlijke broeder Hendrik van Trastamara hem deze had ontrukkt, en zoo kwam dit gesteente aan de Engelsche kroon, tot welker kleinodiën het nog heden behoort. Een der menigvuldige nachtelijke avonturen van dezen vorst leeft nog steeds in de gedachtenis der Sevillanen voort. De koning maakte aan vele schoonen van de stad het hof en bracht haar, evenals de tegenwoordige minnaars van Sevilla nog doen, 's avonds en 's nachts bezoeken voor de traliën der vensters. Op zekeren avond, toen hij zich weder met een zijner liefjes wilde gaan onderhouden, vond hij een anderen minnaar bij haar venster. Door jaloerschheid overmeesterd, trok hij zijn dolk en doodde zijn medeminnaar. Niemand zag de gruweldaad dan een oude vrouw, in dezelfde straat woonachtig, die nog laat in den avond aan het brood bakken was. Duidelijk bemerkte zij, dat de koning de moordenaar was, doch durfde er geen woord van reppen, uit vrees voor den toorn van den algemeen gevreesden vorst. Den volgenden dag was het nieuws van den moord algemeen in Sevilla bekend. Pedro, vast overtuigd, dat niemand getuige was geweest van zijn misdrijf, plaatste zich op zijn rechterstoel en liet den *alcalde*, het hoofd van het stadsbestuur, voor zich komen, aan wien hij gelastte den moordenaar te gaan opsporen, onder bedreiging, dat het hem zijn leven zou kosten, indien hij den schuldige niet binnen drie dagen had gevonden. De verschrikte *alcalde* ondervroeg alle bewoners der straat, waar de moord was gepleegd, en vernam eindelijk van de oude vrouw, wie de moordenaar was. Doch nu kwam de groote moeielijkheid pas aan. Hoe zou hij het aanleggen om den verschrikkelijken koning te verstaan te geven, dat niemand anders dan hij de misdaad bedreven had? Eindelijk bedacht hij er iets op. Hij liet een houten pop maken, en deze zoo beschilderen en aankleeden, dat zij sprekend op den koning geleek, en toen de drie dagen bijna verlopen waren, ging hij naar Pedro toe, zeggende, dat hij den moordenaar had ontdekt en gevangen genomen. Toen de koning zijn verzekering in twijfel trok, liet hij de pop voortbrengen en aan den koning toonen. Nu had er een comedievertooning plaats, die een rechtsgeding moest verbeelden en waarvan de uitslag was, dat de pop ter dood veroordeeld en, met ketenen beladen, opgehangen werd bij den ingang der straat, die

sinds dien tijd den naam draagt van *Justicia*, en waar men nog het borstbeeld des konings ziet in de nabijheid van de plek, waar de moord werd bedreven. Ook toont men in dezelfde straat nog het ouderwetsche Moorsche huis, waaruit de oude vrouw de misdaad zag bedrijven.

De versierselen van het Alkazar, de prachtige arabesken, zien er voor een deel nog even frisch en fleurig uit in het heldere zonlicht, dat er binnendringt, alsof zij er pas op zijn aangebracht. Als men er in rondwandelt, heeft men een gewaarwording, alsof de sprookjes van de Duizend en een Nacht, met hunne beschrijvingen van wondergebouwen en tooverpaleizen, op eenmaal waarheid en werkelijkheid zijn geworden. Het eerste rijk versierde en van prachtige zuilen omgeven plein, was, naar men verhaalt, de plek, waar de Moorsche vorst zijne vrouwen placht te kiezen, vijftig rijke en vijftig arme, waartoe al de meisjes van Sevilla voor hem moesten gebracht worden, opdat hij uit haar een keus zou kunnen doen. De heerlijke fonteinen, oranje- en citroenboomen, maken nog heden ten dage dezen hof tot een plaats, waar de vreemdeling een rijk genot smaakt. Niet minder is dit het geval in de dusgenaamde Zaal der Gezanten, een hooge koepelvormige zaal, welker kunstig bewerkte zoldering den vorm heeft van een halven oranjeappel. Op den vloer dezer zaal ziet men nog de sporen van het bloed, dat afkomstig is van een der slachtoffers van den wreeden Pedro, dien hij hier ter dood heeft laten brengen. Achter deze zaal bevinden zich de slaapvertrekken van den Moorschen vorst waarin ruimte genoeg was voor zijne talrijke vrouwen en driehonderd kinderen. Verbaast iemand zich over dit eerbiedwekkend aantal jeugdige moortjes, uit één vader gesproten, hij bedenke, dat een even talrijk en soms nog talrijker kroost volstrekt niet tot de zeldzaamheden behoort in de gezinnen der Oostersche vorsten. Zoo verhaalt professor Hildebrandt ons, dat een der koningen van Siam er acht en veertig in leven en evenveel door den dood verloren had 1), terwijl den tegenwoordigen keizer van Marokko niet minder dan tachtig telgjes in één enkele maand werden geboren.

Op de bovenverdieping bevindt zich het slaapvertrek van Don Pedro, aan de buitenzijden waarvan nog de doodshoofden han-

1) Vergel. Tijdstroom Deel II, bladzijde 20.

gen van eenige onrechtvaardige rechters, die hij altijd in het gezicht wilde hebben als hij dit vertrek instapte of verliet. De aanschouwing dezer overblijfselen schijnt echter weinig uitgewerkt te hebben om het gemoed van den wreedaard tot beter en edeler gezindheden te stemmen.

Achter het Alkazar zijn de fraaie tuinen van dit paleis, waar tusschen myrtenheggen en bevallige terrassen, omzoomd met prachtige tulpen en ranonkels, talrijke fonteinen hunne stralen opzenden en een verwonderlijk schoon effect maken te midden van het groen en de bloemen in den lachenden zonneshijn. Na deze tuinen doorgewandeld te zijn komt men in de heerlijke oranjeboschjes, die zoo overvloedig vrucht dragen, dat de grond er letterlijk mede bezaaid is. Hier kan men pas recht oordeelen over de geur en de zoetheid van de oranjeappelen en komt men tot de overtuiging, dat de vruchten, die in de Noordelijke streken onder dezen naam verkocht worden, al zeer weinig geschikt zijn om ons een denkbeeld te geven van de heerlijkheid der Zuidvruchten. Een zonderlinge vertooning maken in een afgesloten gedeelte van deze tuinen een twintigtal afschuwelijk leelijke magere kameelen, afkomstig van de ex-koningin Isabella, die met deze dieren bijzonder veel ophad. Nadat deze vorstin van den troon vervallen is verklaard, worden zij door de regeering aan privaatspersonen verhuurd tot het verrichten van allerhande arbeid, waartoe men ze gebruiken kan.

Tegenover den Botanischen Tuin, in de nabijheid van het Alkazar, verheft zich een reusachtig en statig gebouw, dat men bij den eersten aanblik voor een versterkt koninklijk paleis zou houden. Het is met wallen en grachten omringd en een waar sieraad van de stad. Als men er binnentreedt bemerkt men, dat dit paleis aan de nijverheid gewijd is en wel aan de bewerking van tabak tot sigaren, rook- en snuiftabak, die in Spanje een monopolie is der regeering, dat zeer veel voordeel voor de schatkist oplevert. Alleen de Sevillaansche fabriek doet er jaarlijks verscheidene miljoenen in vloeien. De arbeid wordt grootendeels verricht door vrouwen en meisjes, ten getale van eenige duizenden, die, in tegenstelling met den gewonen aard van de bewoners der zuidelijke streken van Spanje, zeer ijverig doorwerken, hiertoe vooral aangeprikkeld door de bepaling, volgens welke zij bij het stuk

betaald worden. Het is een lust het oog te laten rondweiden over deze arbeidsters, wier schoone oogen en slanke gestalten het zoo duidelijk verraden, dat zij dochteren van het Zuiden zijn. Jammer slechts dat ook in deze schoone lichamen zoovele onreine zielen huisvesten. Onzedelijkheid en losbandigheid zijn, gelijk onder een groot gedeelte der Sevillaansche bevolking, vooral onder deze fabriekarbeidsters aan de orde van den dag. Niet het minst is dit het geval onder de Zigeuner meisjes, die in grooten getale op deze fabriek werkzaam zijn, in hun eigenaardige klederdracht en afgezonderd van de overigen.

Aan de andere zijde van de tuinen, die bij het Alkazar behooren, staat een ander sierlijk gebouw, dat inderdaad een paleis is en door vorstelijke personen bewoond wordt, van wie in het jongste tijdperk van Spanje's geschiedenis nog al eens sprake is, namelijk door den hertog en de hertogin van Montpensier. Het draagt den naam van St. Elmo-paleis. Oorspronkelijk was het een zeevaarkundige school, door de metgezellen van Columbus gesticht en toegewijd aan St. Elmus, den patroon der zeelieden, uit dankbaarheid voor hun redding gedurende een hevigen storm. Zijn beeld bevindt zich boven den fraaien ingang van het gebouw. De roem van St. Elmus is echter getaand, want men zegt, dat hij slechts verschijnt als de storm voorbij is 1). De hertogin van Montpensier ontving dit gebouw van hare zuster, koningin Isabella ten geschenke, en sinds de omwenteling van 1848 bewoont zij het bijna altijd met haar gemaal. Deze vorstelijke personen zijn

1) De naam van St. Elmus wordt veelvuldig gebruikt ter aanduiding van de vlammetjes of pluinvormige lichtverschijnselen, die zich somtijds aan de spitsen van hooge voorwerpen, zooals torens, masten en dergelijke vertoonen, als de lucht sterk electrisch is en de aan de aarde ontstroemde electriciteit zich met die van de tegenovergestelde soort in de lucht zonder schokken vereenigt. De oude Grieken, die het verschijnsel vooral waarnamen aan de uiteinden van de masten hunner schepen, zagen daarin het verblijdende teeken van de tegenwoordigheid der twee broeders, Castor en Pollux, de beschermers der zeelieden. Omdat deze beide halfgoden broeders waren van Helena, wier naam door de sagen, die betrekking hebben op den Trojaanschen oorlog, algemeen bekend was, noemde men hen vaak »Helena's broeders," en men houdt het er voor, dat de naam Elmus van Helena afgeleid is. Anderen echter zijn van oordeel, dat Elmus een verbastering is van Hermes, den naam van den Grieksch-god des handels en van den bode der goden. Elmus heeft dus, gelijk vele andere christelijke heiligen, het aanzijn te danken aan de mythen en sagen van den voor-Christelijken tijd.

zeer bemind te Sevilla, zoowel om hunne verstandige en onbekrompene liefdadigheid, als om den steun, dien zij bieden aan alles waardoor kunstzin en beschaving bevorderd worden kan. St. Elmo is het tooneel van een allergelukkigst huiselijk leven, en ongetwijfeld zijn de hertog van Montpensier en zijne gemalin in hun ambteloozen staat er beter aan toe dan wanneer zij, zooals hun wensch en begeerte wel eens was, naar men meent, den Spaanschen troon hadden bestegen, waarop niet veel geluk gesmaakt is door de vorsten, die hem in de laatste jaren bekleed hebben, en die eigenlijk sedert de dagen van Karel V nooit een zeer benijdenswaardige plek is geweest.

Langs den oever van de Guadalquivir is de aangename wandelplaats, die niet ten onrechte haar naam »*Las Delicias*» draagt. Tegen den avond kan de vreemdeling hier rijkelijk genieten van den aanblik der bevallige schoonen van Andalusië, die zich hier in hare elegante kleeding en met schoone bloemen in het haar allerbekoorlijkst voordoen. Die een liefhebber is van fraaie waaiers kan hier mede zijn oogen te gast laten gaan, daar men ze van allerlei vorm, grootte en maaksel aanschouwt. Een Spaansche dame is onafscheidelijk van haar waaier. Voor ieder jaargetijde en iedere gelegenheid hebben zij een bijzonderen: een voor den morgen, een voor den avond, een voor de kerk, een voor visites enz. Zekere Spaansche vrouw werd gevraagd hoeveel waaiers zij wel bezat. »Maar dertig dozijn,» luidde haar antwoord, en zij vond het bijzonder weinig. In de kerken, waarin zich geen stoelen of andere gelegenheden om te zitten bevinden, en waar al de dames zeer schilderachtig zich nederzetten op den vloer, zijn zij onophoudelijk met hare waaiers in de weer, waardoor de lucht op de aangenaamste wijze wordt afgekoeld. Vele schrijvers over Spanje en Spanjaarden weiden met verrukking uit over de bevallige, kleine voetjes der Spaansche dames, maar in dit opzicht vieren zij hun fantasie den vrijen teugel, daar geen man, allermint een vreemdeling, ooit den voet eener Spaansche te zien krijgt, tenzij die der Andalusische danseressen, die niet tot de *fashionable* wereld gerekend worden. Zorgvuldig blijven de voeten onder de lange gewaden verborgen, en het werd in Spanje voor zoo onkiesch gehouden om de voeten te laten zien, dat de kunstenaars vroeger nooit de voeten der Heilige Maagd mochten

schilderen en het zelfs voor heiligschennis gold er gewag van te maken. Ook ten aanzien der koninginnen werd het voor strijdig met alle betamelijkheid gehouden om zelfs maar de mogelijkheid te veronderstellen dat zij beenen hadden!

Wij zouden nog geruimen tijd te Sevilla moeten toeven, als wij al de merkwaardige plaatsen en gebouwen, aan vele waarvan zeer treffende herinneringen verbonden zijn, in oogenschouw wilden nemen. Daar wij echter nog voornemens zijn om ook een wijle ons in Spanje's lustoord, het heerlijke Granada, te vermeiën, maken wij van lieverlede aanstalten om de bezienswaardige stad te verlaten. Wij kunnen echter geen afscheid van Sevilla nemen, zonder eerst nog een blik geworpen te hebben op de dusgenaamde *Casa de Pilatos*, het paleis van den hertog van Medina Celi, door zekeren Markies De Tarifa gebouwd in de eerste helft der zestiende eeuw, na zijn terugkomst uit Palestina, en hetwelk volgens zijne bedoeling een getrouwe voorstelling moest geven van het huis van Pilatus te Jeruzalem. Om deze gelijkenis zoo volkomen mogelijk te maken liet men niet na er alles aan en in te brengen, wat men meende, dat er bij behoorde, zooals het Rechthuis, de geeselpaal, het bassin, waarin Pilatus de handen wiesch, de tafel, waarop Judas de dertig zilverlingen nederwierp (!), terwijl boven aan de trap het beeld staat van den haan, die kraaide na de verloochening van Petrus. De lezer bemerkt dus, dat de ontwerpers van dit gebouw, ten opzichte der topographie van Jeruzalem niet al te nauwkeurig op de hoogte waren.

Nadat wij reeds buiten de muren der stad zijn gekomen, valt ons oog op een gedenkteeken uit vroegere tijden, dat de treurigste gewaarwordingen bij ons opwekt, hoewel het ons daaronder tegelijk niet aan vertroosting ontbreekt. Ik bedoel het *Prado San Sebastian*, waar, evenals nog op een ander plein van Sevilla, de beruchte *autos da fé* plaats hadden. De steenen grondslag van het schavot, waarop zoo menig ongelukkige een naamloos lijden had te doorstaan, kan men nog even zien tusschen het gras door, dat er in verloop van tijd overheen gegroeid is, en dus de vertroostende gedachte bij ons doet oprijzen, dat het tijdstip, waarop er gebruik van gemaakt werd, reeds lang achter ons ligt. Het schijnt dat de laatste slachtoffers van den geloofshaat in 1700 hier zijn gevallen. Tot dit jaar en sinds 1481, toen Andalusië in de macht der al-

kerchristelijkste koningen kwam, zijn er, volgens betrouwbare opgaven, op de pleinen van Sevilla, voor de „geloofsgerichten” bestemd; niet minder dan vier en dertig duizend personen in levenden lijve, en ruim achttienduizend, die gevlucht waren, in beeltenis verbrand, terwijl duizenden anderen hun afwijking van het geloof der Katholieke kerk of hun staatkundige meeningen op de galgelen en in vreeselijke kerkers moesten boeten.

Het is een opmerkelijk en treffend verschijnsel, dat juist in deze stad, waar de geloofshaat vroeger zoo vreeselijk heeft ge-woed, tegenwoordig een mate van verdraagzaamheid jegens andersdenkenden gevonden wordt, die in andere streken van Spanje nog volstrekt niet gewoon is.

EEN AARDSCH PARADIJS.

Zoo mag in waarheid de plek genoemd worden, die wij thans willen gaan bezoeken, een paradijs voor den vriend der natuur; voor den bewonderaar van menschelijke kunst; voor hem, die zich gaarne vermeit in de grootsche en aan gevolgen rijke gebeurtenissen uit het verledene; voor allen, die het romaneske, het aangrijpende liefhebben, vooral datgene, wat niet het gewrocht is der verbeelding, maar wat in de werkelijkheid heeft bestaan. Granada is, ja, de koningin der Spaansche steden; het pronkjuweel van Europa; de plek, waar de vreemdeling, die het liefelijk Zuiden doorreist, met het meeste welgevallen toeft. Liefelijk is de lente op vele gezegende plaatsen van het aardrijk, maar nergens is haar zegen zóó rijk; nergens geuren haar bloemen zóó zoet; nergens klinkt het lied der nachtegalen zoo verrukkelijk; nergens zijn de stralen der lentezon zóó koesterend en weldadig; nergens is de lucht zoo zacht en verkwikkend; nergens zijn de bloemen zóó schoon getooid; nergens is zulk een bekoorlijke afwisseling van liefelijke dalen en vriendelijke heuvelen, als in Granada, de lachende oase van Spanje. Met zijn schilderachtige straten vol overblijfselen uit den tijd der Arabieren, wier laatste

bolwerk het was ; met zijn prachtig Alhambra ; met zijn schoone vrouwen en welgevormde mannen ; met zijne Zigeuners in hun eigenaardige kleeding en hun romantisch voorkomen, stuk voor stuk waardig om een schilder tot model te dienen , ligt het schoon en heerlijk in rijk en weelderig geboomte, als een diamant gevat in een smaragden versiersel , waarop de oranjeappelen als even zoo vele gouden stippen verrukkelijk afsteken.

Die te Granada komt voelt zich al dadelijk onweerstaanbaar getrokken naar het Alhambra , het door de gansche wereld vermaarde paleis der Arabische vorsten , dat men met nog oneindig veel meer recht dan het Alkazar te Sevilla een in steen gehouwen sprookje uit de Duizend en één Nacht zou kunnen noemen. Gelijk meest alle gebouwen door de Oosterlingen ontworpen, verraadt het uitwendige niets van de pracht en de heerlijkheid , die er binnen heerscht. Ook het Alhambra is gelijk aan een kostelijke parel , die besloten is in een onoogelijke en ruwe schelp. De vorsten die het Alhambra hebben doen verrijzen , kozen dit eenvoudige en onaanzienlijke uiterlijk echter niet alleen om aan het Oostersche gebruik getrouw te blijven , maar ook uit bijgeloovige Oostersche vrees voor »het booze oog , dat met nijd blik op hetgeen er te weelderig en schitterend uitziet en dientengevolge oorzaak is , dat het door onheil en ramp wordt bezocht.» Deze voorzorg en de sterke ligging van den koningsburcht hebben echter niet kunnen voorkomen , dat de Christenvorsten van Spanje tegen het einde der 15de eeuw een begeerig oog sloegen op het Alhambra, zoowel als op het geheele koninkrijk Granada en het eindelijk in hun macht hebben gebracht. Dientengevolge heeft ook dit prachtvolle gebouw niet weinig geleden. Karel V ontzag zich zelfs niet om er een groot gedeelte van omver te laten werpen, ten einde dit als bouwstof te gebruiken voor een nieuw paleis. Dit gebouw is echter onvoltooid gebleven ; het is een halve ruïne geworden , zonder dat het onder dak is geweest of glasruiten in zijn vensters heeft gehad. De ingang tot het Alhambra wordt gevormd door een kolossale poort of liever een voorportaal , de Poort der Gerechtigheid geheeten , omdat de Arabische vorsten hier hunne rechtszittingen hielden. Boven den eersten boog der poort ziet men een opgeheven arm , boven den tweeden een dolk. Eer zou de hand van dien arm dezen dolk grijpen ,

zeiden de Mooren, dan dat het Alhambra zou ingenomen worden. Het uitgestrekte plein dat zich uitstrekt achter deze poort, maakt een treurigen indruk, door den aanblik van de vervallen torens en versterkingen der Moorsche koningen, en het onafgewerkte en evenzeer vervallen paleis van Karel V. Slechts de klaterende fonteinen en het donker gebladert der myrtenboomen verzachten dien treurigen indruk een weinig, en getuigen heerlijk van de eeuwige jeugd der natuur te midden van de steeds verouderende gewrochten, door 's menschen hand in het aanzijn geroepen. Door een nauwen, onaanzienlijken gang, eindigende in een lage deur achter Karel's paleis, treedt men hetgeen er thans van het eigenlijke Alhambra nog bestaat binnen. Dan krijgt men een indruk of men uit de werkelijke, in een tooverwereld is overgegaan. Het ééne binnenhof is al prachtiger dan het andere, en een reeks van weergaloos schoone zalen vertoont zich aan het oog, al welker wanden met beeldhouwwerk zijn versierd, zóó fijn, zóó rijk van teekening, zóó harmonisch, dat het is alsof men een behangsel voor zich ziet van versteende kant. Het fijne beeldhouwwerk bestaat grootendeels uit bloemen en allerhande andere fantastische figuren; waartusschen op kunstvolle wijze spreuken uit den Koran aangebracht zijn. Het was namelijk, en is nog, den belijders van den Islam verboden, levende wezens in beeldhouw- en schilderwerk voor te stellen, welk verbod wel de hoofdoorzaak mag geweest zijn, dat de Mohammedaansche kunstenaars zich met zoo'n ijver op de arabesken hebben toegelegd en het daarin tot zulk een belangrijke hoogte hebben gebracht. Op onderscheidene plaatsen leest men het woord: «Er is geen veroveraar dan God», het antwoord dat de Arabische vorst Ibn-al-Ahmar aan zijne onderdanen gaf, toen zij hem juichend kwamen begroeten als den zegepalenden overwinnaar en veroveraar. De adem des tijds heeft veel de kleuren, waarmede de wanden waren versierd en het rijke verguldsel der letters en figuren, treurig doen verbleeken, maar nog is het op vele plekken te zien, hoe rijk en schitterend die kleuren en dat verguldsel eenmaal waren. De eenige bewoners van de prachtige binnenhoven, waar eenmaal de Arabische heerschers alles genoten, wat de zinnen slechts streelen kon en waar zij zich een voorsmaak trachtten te verschaffen van de genietingen, die den vromen in de gewesten der zaligen wachten, zijn

tegenwoordig een menigte zwaluwen, de eenige vogels, die men in Spanje ongemoeid laat en als onschendbaar beschouwt, omdat zij, volgens de overlevering, de doornen wegtrokken uit de doornenkroon van den Heiland, toen deze aan het kruis hing. Vroolijk fladderen deze vogels thans door de hoven en zalen, waar eenmaal de Arabische vorsten de nederige hulde ontvingen der overwonnen en van de gezanten der met hen bevriende volken; waar hunne schoone vrouwen te midden der welriekendste geuren zich baadden en tooiden, wedijverend met elkander, wie het geluk zich zou verwerven de oogen des gebieders tot zich te trekken; waar bekoorlijke slavinnen, uit alle streken der wereld, hun oog en oor streelden door bevallige dansen en verrukkelijk snarenspeel; waar de kostelijke en weelderige maaltijden aangericht werden, welker keur van gerechten vergoeding moest verschaffen voor het gemis van den fonkelenden wijn, welks genot hun evenals al hunne medegehoovigen door den Koran was ontzegd.

De prachtige zalen en hoven van het Alhambra roepen den bezoeker vooral de schimmen van de beide laatste Moorsche vorsten, die over Spanje geregeerd hebben, en de romantische tafereelen uit hun veelbewogen leven voor den geest. Koning Aboel-Hassan ziet hij voor zich, die de Christelijke maagd Isabella de Solis in den oorlog gevangen nam en in vurige liefde tot haar ontbrandde, zoodat hij haar onder den glorierijken naam van Zoraija, Morgenster, tot de meest begunstigde zijner vrouwen maakte. Aijeshah, die vroeger deze plaats bekleed had, werd in een der torens van het kasteel gevangen gezet. Men liet haar heur zoon Aboe-Abdillah, later in de geschiedenis als Boabdil bekend, behouden, maar de moeder was niet gerust omtrent het lot van haar lieveling, daar deze, indien Zoraija een zoon kreeg, natuurlijk de koninklijke waardigheid zou erven en men niet nalaten zou om Boabdil te doen vallen, ten einde Zoraija's zoon het ongestoorde bezit der heerschappij te verzekeren. Daarom liet zij het kind, met behulp van hare trouwe slavinnen, op zekeren nacht uit het venster naar beneden en stelde hem aldus in de gelegenheid om te vluchten. Sedert dien tijd was het koninkrijk Granada aan de vreeselijkste burgeroorlogen ten prooi, daar de edele stam der Abencerragen partij koos voor Zoraija en hare kinderen, en hun tegenpartij, de Zegri's, de zaak van Aijeshah omhelsden. De geschie-

denis van dezen burgerstrijd, door een Spaansch schrijver romantisch ingekleed, heeft den beroemden Franschen schrijver Chateaubriant de stof geleverd tot zijn beroemd werk: »*Les aventures du dernier des Abencerrages*», naar welk verhaal de componist Cherubini een algemeen bekende opera heeft vervaardigd. Het gelukte Boabdil met behulp zijner machtige aanhangers zijn vader van den troon te stooten en zelf dien te beklimmen. Tevergeefs smeekte hem toen zijne moeder, dat hij zich zou verzoenen met de machtige en invloedrijke Abencerragen, ten einde aldus een steun te meer te verschaffen aan zijn troon, die reeds begon te wankelen door de geweldige krijgstoerusting, welke de Christelijke vorsten van Spanje, Ferdinand en Isabella, maakten om Granada ten onder te brengen en het laatste overblijfsel van het rijk der Arabieren in Spanje met hun gebied te vereenigen. Doch in Boabdil's borst gloeide het vuur der wraakzucht zóó fel, dat de vredelievende woorden zijner moeder het niet vermochten te bluschen. Evenals eenmaal een groot aantal leden van zijn geslacht verraderlijk door den kalief Aboel-Abbas in den strik waren gelokt en daarna op wreedaardige wijze afgemaakt, zoo nam Boabdil thans ook tegenover zijne vijanden den schijn van verzoeningsgezindheid aan en noodigde hen op een schitterend feestmaal in een der prachtigste zalen van het Alhambra. Nog wordt het oog van den bezoeker verrukt door het tooverachtig schoone voorkomen van deze zaal. Het licht valt er van boven in, door de koepelvormige zoldering. Deze koepel schijnt uit drie verdiepingen te bestaan, die met de schitterendste kleuren en het keurigste beeldhouwwerk zijn getooid. De lambrizeeringen van de eigenlijke zaal bestaan uit het fijnste porselein. De beneden galerij van den koepel rust op prachtige marmeren zuilen, aan elkander verbonden door bogen, die met heerlijk lofwerk zijn versierd. De borstwering dezer galerij is geheel overdekt met opschriften in Arabische letters, die met de rijkste en weelderigste krullen zich in elkander slingeren. Op de borstwering bevinden zich kleine, dunne, marmeren pilaartjes, waarop de tweede galerij rust, waarvan verwonderlijk fijn gebeeldhouwde guirlandes naar beneden hangen. De bodem bestaat uit witte marmeren platen en in het midden bevindt zich een bassin, uit welks midden een waterstraal opschiet.

Nauwelijks waren de Abencerragen, die ten getale van drie en dertig opgekomen waren, vol vreugde over de gunstige gezindheid van den vorst, in de feestzaal verschenen, of daar bliksemde de zwaarden van Boabdil en zijn dienaars hun in de oogen, en het ééne hoofd rolde na het andere over het marmeren plaveisel. Nog zijn de bloedvlekken in het witte marmer zichtbaar, en de inwoners van Granada beweren, dat de schimmen der vermoorden nog rondspoken in de zaal, die naar hen, die der Abencerragen genoemd is, en dat men 's nachts het akelig geluid van hun doffe jammerkreten nog duidelijk kan hooren. Zonderling genoeg, ziet ook de niet bijgeloovige vreemdeling, als hij bij maanlicht het Alhambra doorwandelt, soms spookachtige gestalten in deze zaal en hoort hij vaak een klagend gehuil. Waarschijnlijk worden deze geluiden voortgebracht door de trekking van den wind, die door de zuilen der binnenhoven heenruischt en een uitweg zoekt door de open vensters van het koepeldak. Ook kunnen de reusachtige onderaardsche waterleidingen van het Alhambra er het hare toe bijdragen om dit zonderlinge en angstwekkende geluid in het leven te roepen, terwijl de tooverachtige werking van het maanlicht, als daar wolken voorbijtrekken, door zijn spelingen in het witte marmer der zuilen en door de schaduwen, die deze in het rond werpen, waarschijnlijk het aanzijn geven aan de schimmen, die men in het nachtelijk uur door deze geheimnisvolle zaal kan zien rondwaren.

Doch terwijl Boabdil aldus den teugel vierde aan zijn wraakzucht en bloeddorst, waren de dagen zijner heerschappij alreede geteld. Het Christelijke leger, onder Ferdinand en Isabella, sloot de parel van Andalusië, het prachtige en weelderige Granada, van alle zijden in en werd in zijne pogingen om het te doen vallen ijverig ondersteund door de overgeblevene Abencerragen, die, tijdig gewaarschuwd, geen gehoor hadden gegeven aan 's konings verraderlijke uitnoodiging, en nu, om zich op hun bloedverwanten te wreken, hun welbeproefde zwaarden den Christelijken vorsten ten dienst stelden. In de wonderschoone Troonzaal, ook wel de Zaal der Gezanten genoemd, waar de weelde en rijkdom van het beeldhouwwerk en de versiering het hoogste toppunt bereiken, gordde Aijeshah zelve haar zoon het gewijde zwaard aan, waarmee hij de vreemde indringers uit het rijk zijner vaderen moest

weren, en zij verheugde zich reeds bij voorbaat in den schitterenden krijgsroem, dien Boabdil in den strijd tegen de ongelooovigen zou behalen. Doch toen hij de poort wilde uittreden, stootte hij met zijn lans tegen den muur, zoodat deze brak. Een angstig voorgevoel benauwde het hart zijner moeder en zijner jeugdige, schoone gemalin Moraina, en een onverwinnlijke vrees maakte zich van haar meester, dat »El Zogoibi'', de Ongelukkige, zooals zij nu Boabdil noemden, met zijn rijk een smadelijk en treurig lot tegemoet ging.

Het voorgevoel der vrouwen werd op treurige wijze vervuld. Den tweeden Januari 1492 viel de laatste bezitting der Arabische vorsten den Christelijken koningen van Spanje in handen. Boabdil moest zelve de sleutels der stad aan de overwinnaars overhandigen en hun knielend hulde bewijzen. Daarna vertrok de laatste der Oostersche vorsten, die over Spanje's Zuidelijk deel den scepter hadden gezwaaid, uit Granada door de poort Siete Suelos, die daarna, volgens zijn verzoek aan koningin Isabella, werd dichtgemetseld, zoodat niemand er meer in- of uitgegaan is. Op een der bergtoppen van de Alpuxarras, die nog heden den naam draagt van »de laatste zucht des Moors'', wierp hij een laatsten blik op de stad en barstte in tranen uit. Zijne moeder zag met weezin haar zoon in dien toestand. »'t Is wat fraais, zeide zij, om als een vrouw er over te weenen, dat gij u niet hebt verweerd als een man.''

Nu waren de Allerchristelijkste vorsten meester van het Zuidelijk gedeelte van Spanje, dat zoolang onder de heerschappij der Mohammedanen had gestaan, en, in tegenstelling met hetgeen elders in Mohammedaansche rijken wordt waargenomen, de zetel was geweest van een schitterende beschaving, een hoog ontwikkelde kunstzin, een bloeiende wetenschap, een ongemeene welvaart, een wijze en weldadige verdraagzaamheid op godsdienstig gebied. Sinds de verdrijving der Mooren uit het Zuiden van Spanje, die onder Filips II haar volkomen beslag kreeg, geraakte Andalusië in een toestand van steeds toenemend verval. De honderdduizenden inwoners der steden zijn tot tienduizenden geslonken; vele streken van het land, die een lachenden tuin geleken, zijn in halve woestenijen verkeerd; van een ernstige en vruchtbare beoefening der wetenschap was alras geen sprake meer; van de

kunsten werden alleen nog de bouw- en schilderkunst een tijdlang met goed gevolg beoefend, om eindelijk ook uit te dooven, evenals zoo menig licht, dat in Spanje heelt geschenen; geloofshaat en geloofsvervolging namen de plaats in der verdraagzaamheid op godsdienstig gebied. Ferdinand en Isabella beloofden den Mooren, nadat zij zich onderworpen hadden, godsdienstvrijheid en bescherming, evenals de Arabieren aan de Christenen hadden verleend, maar het duurde niet lang of deze belofte werd herroepen, en de Mohammedanen ondervonden het op treurige wijze waartoe het godsdienstige fanatisme vorsten en volken kan vervoeren. Tevergeefs maande de vrome en liefdevolle biechtvader der Katholieke vorsten, Talavera, die de eerste aartsbisschop was van Granada en door wien de hoofdkerk, ter eere van den heiligen Hieronymus, werd gesticht, hen aan om toch voor alles te beproeven de Mohammedanen langs den weg der zachtmoedigheid en overreding voor het Christendom te winnen. Hij bracht de liturgie der Kerk in het Arabisch over, opdat de Mohammedanen er zich mede bekend zouden kunnen maken, en wenschte ook den Bijbel in de genoemde taal te vertalen, doch de destijds alvermogende kardinaal Ximenez verzette zich hiertegen, zeggende, dat »de Bijbel in geen andere talen mocht bestaan, dan in het Hebreuwsch, Grieksch en Latijn, omdat in het opschrift boven 's Heilands kruis ook alleen van die talen gebruik was gemaakt.» Niet tevreden met dit dwaze verbod, liet hij een menigte Arabische werken verbranden, waardoor menig kostbaar gedenkstuk van de letterkundige en wetenschappelijke werkzaamheid der Muzelmannen in Spanje reddeloos verloren is gegaan. Weldra moesten geeselschepen en kerkerstraf de plaats innemen der overreding, om hen tot het Christendom te bekeeren. Toen zwoeren vele Mooren den Christenen een bloedige wraak. Zij gingen rondzwerven in de gebergten van het Zuiden, om van roof en moord te leven, of staken naar Afrika over, bemanden snelzeilende vaartuigen en maakten tot in het begin dezer eeuw de Middellandsche Zee door hun zeeroof onveilig. Onder Filips II werd het laatste overschot der Mooren, achthonderdduizend in getal, meedoogenloos uit Spanje verdreven, en zij, wier voorvaderen eenmaal de dragers waren geweest van het licht eener bewonderenswaardige beschaving, toen een groot deel van Europa nog in den nacht

der barbaarschheid verzonken lag, gingen nu als wilde Bedoeïenenhorden door de onmetelijke Sahara rondzwerven of vermeerderden het aantal zeeroovers.

Met diepen weemoed doorwandelen wij dus die vroeger, en voor een deel nog zoo prachtige ruimten van het Alhambra, dat het laatste middelpunt was van de Moorsche beschaving in het Zuiden van Spanje, en het is voorwaar geen onvermengde blijdschap, waarmede wij op een der torens van den ouden koningsburcht het overigens zoo heerlijk en gezegend symbool van het Kruis zien prijken, juist op de plek, waar de Christelijke vorsten hun banier plantten, toen de Mooren zich hadden onderworpen. En als wij boven op den toren staan en ons oog laten rondweiden over Granada's lachende heuvelen en dalen, door de zon met rooskleurig licht overgoten, terwijl deze zich gereed maakt om onder te gaan achter de hooge, met eeuwige sneeuw bedekte toppen van de Sierra Nevada, dan overmeestert ons een gevoel van diepe smart over de verkeerdheden en dwalingen der menschen, die de verrukkelijkste plekjes der aarde, door den Schepper zoo rijk gezegend en bestemd om den zetel te zijn van vrede en geluk, tot een treurige hel kunnen maken. De klok, die buiten den toren tusschen stevige balken hangt en nog uit den tijd der Mooren afkomstig is, wordt telken jare op den tweeden Januari, den gedenkdag der inneming van Granada in 1492, den ganschen dag door geluid, en wel voornamelijk door de meisjes der stad, grootendeels tot de mindere standen behoorende, die zich om het hardst hierbij weren, daar onder haar het geloof heerscht, dat zij, die de krachtigste tonen uit den metalen mond weet te doen weergalmen, in hetzelfde jaar nog het huwelijksbootje zal instappen. De Granada'sche schoonen, ook die uit de hoogere standen, schijnen over het algemeen tamelijk trouwlustig te zijn en hunne ouders zijn er blijkbaar ook zeer op gesteld, dat hunne dochters de blikken der ongehuwde heeren tot zich trekken, misschien wel omdat zij iets waars vinden in het oude Spaansche spreekwoord: »Drie dochters en een moeder zijn vier duivelinnetjes voor den vader.» Iederen avond wemelt het althans in de Alameda, het schoone wandelpark van Granada, van huwbare dochters, onder de hoede hunner ouders, in elegante costumes en op de bevalligste wijze met de waaiers manoeuvreerende, terwijl de jonge

heeren, naar de laatste Parijsche mode gekleed, er in zoo grooten getale tegenwoordig zijn, dat blijkbaar de vurige en schitterende oogen der dames als krachtige magneten op het jeugdige gedeelte der mannelijke bevolking werken. Er wordt over het algemeen in Spanje ontzaglijk veel werk van de kleeding gemaakt, meer misschien dan in eenig ander land van Europa, Frankrijk wellicht uitgezonderd, waar men het, bepaaldelijk onder de vrouwen van alle rangen en standen, verwonderlijk ver gebracht heeft in de kunst van zich bevallig te kleeden. Zonderling steekt tegen de nette en sierlijke kleeding der burgers en aanzienlijken die der Spaansche soldaten af, die er, althans buiten de hoofdstad, vrij armoedig insteken, en wier uiterlijk voorkomen onwillekeurig doet denken aan dat der befaamde *sansculottes* van het laatst der vorige eeuw, die de schrik waren van alle landen, die de eer en het voorrecht hadden van te behooren tot de vrienden en bondgenooten der Fransche republiek. De soldaten worden niet alleen slecht betaald, maar het ontbreekt hun vaak aan de noodige kleedingstukken. Eens is het zelfs gebeurd, dat een der Spaansche generaals voor zijne troepen, die zich wakker hadden geweerd in den strijd, in de Zuidelijke steden van Spanje, een uitnoodiging liet aanplakken, om gelden bijeen te verzamelen ten einde de dappere strijders van *pantalones*, broeken, te voorzien. Deze waren dus wel *sansculottes* in den echten zin van het woord.

Sinds de zegepraal der Christenen over de belijders van den Islam zijn de Granadeezen, evenals het meerendeel hunner landgenooten, zeer ingenomen met kerkelijke vertooningen en plechtigheden. Zij weten het echter zóó te overleggen, dat tegelijk hun zucht naar spel en feesten niet onbevredigd blijft. Zoo ziet men in de Passieweek (de week vóór Paschen) alom te Granada groote biljetten aangeplakt, met de voorstelling van de kruisiging in plaat en het opschrift *Jesu Redemptor* in groote letters bovenaan, waarop aangekondigd wordt, dat er in den schouwburg een passiespel zal gegeven worden. Dit passiespel bestaat uit de dramatische voorstelling van de gansche lijdensgeschiedenis des Heilands, in den trant van dat, hetwelk jaarlijks te Ober-Ammergau, in Beieren, gegeven wordt; het laatste Avondmaal zelfs, en — wat ons bepaald stuitend en ergerlijk voorkomt — ook de kruisiging, wordt op het tooneel voorgesteld, evenals zulks in de Middeleeuwen in onderscheidene streken het ge-

val was. Wij vinden hier wederom een voorbeeld van dat, om zoo te zeggen, familiare omgaan met het heilige en gewijde, dat wij ook te Sevilla opmerkten in de kluchten van het Carneval. Eén tooneel van het drama wordt gewoonlijk met hartstochtelijke opgewondenheid door het publiek toegejuicht, de nederdaling namelijk van Judas ter helle onder het vervaarlijk geratel van hevige donderslagen en een zee van blauw licht. De tegenwoordige aartsbisschop van Granada, een zeer achtbaar prelaat, heeft reeds herhaaldelijk pogingen in het werk gesteld om deze, voor het zuiver godsdienstig gevoel zoo ergerlijke vertooning te doen staken, maar, naar het schijnt, is het hem nog niet gelukt dit goede doel te bereiken. De Passieweek wordt te Granada overigens met dezelfde plechtigheden als te Rome gevierd, hoezeer dan ook op kleinere schaal. Op Witten Donderdag verricht de aartsbisschop ook de plechtigheid der voetwassing aan twaalf pelgrims in de hoofdkerk. Goede Vrijdag wordt als een rouw- en boetedag gevierd en de geheele bevolking is dan in 't zwart gekleed.

De groote godsdienstige feestdag bij uitnemendheid te Granada is Paasch-zondag, niet zoozeer om de beteekenis die deze dag voor de geheele Christenheid heeft, als wel omdat dan de plechtige optocht plaats heeft met het beroemde beeld van de »*Virgen de las Angustias*,» zooals de Heilige Maagd, wier hart wordt doorboord door het lijden haars Zoons, te Granada heet. Te vijf ure 's namiddags wordt het beeld in plechtige processie uit de kerk, waar het zich bevindt, naar de hoofdkerk gedragen. De straten worden voor deze gelegenheid rijk versierd, de vensters en balkons zijn allerwege behangen met roode, gele en blauwe draperieën, en de Granada'sche schoonen, in haar schitterendsten tooi, nemen reeds vroegtijdig op deze laatste plaats om getuige te zijn van de zoo geliefkoosde processie. Lang voor het begin van den optocht is de Alameda, de wandelplaats, waar hij doorkomen moet, met duizende toeschouwers gevuld, en de jongens stroomen bij honderden naar den ingang der kerk met lange vliertakken in de hand, die zij, evenals voor achttien eeuwen de Joodsche feestelingen ter eere van den Heiland deden, bij het naderen der processie op den grond werpen, zoodat deze letterlijk over een vloer van groen heenwandelt. Dit beeld van »de Heilige Maagd in droefenis» is het grootste heiligdom van geheel Andalusië, en de heilt der Granada'sche

vrouwen draagt naar haar den naam van »*Angustias*» en herkennen haar als heur patrones. De omstandigheid, dat zoovele vrouwen en meisjes dezen naam dragen, geeft niet zelden aanleiding tot allerhande verwarring en vergissingen. Het beeld is levensgroot en goed bewerkt, terwijl het plechtig uitgedost is in een zwart fluweelen kleed, rijk bezaaid met gouden sterren. Het gelaat heeft eene droeve, peinzende uitdrukking en is neergebogen ter aanschouwing van het doode lichaam des Ileilands. De juweelen waarmede het beeld is getooid zijn allerprachtigst en kostbaar. De Granadeezen hebben zulk een geestdriftvolle liefde voor dit beeld, dat zij er als wanhopenden voor zouden strijden, als men het waagde er de schendende hand aan te slaan. Toen dan ook de Franschen, die in het begin dezer eeuw, menig Spaansch klooster en menige Spaansche kerk van hunne schatten en kostbaarheden hebben beroofd, te Granada kwamen, hadden zij den moed niet om er ook maar een enkel kleinood aan te ontrooven, of zelfs de kerk binnen te treden, hoewel deze nacht en dag openstond en met dubbelen luister verlicht was, terwijl het beeld omhangen was met al de juweelen, in verloop van tijd door de vromen er aan vereerd.

Als het beeld, gedragen door de aanzienlijksten van Granada, in galacostuum, uit de kerk komt, wordt het met schelle fanfares van trompetten en tromgeroffel begroet. Er worden eereschoten gelost en vuurpijlen opgelaten, terwijl de verzamelde menigte een oorverdoovend gejuich aanheft. Zoodra de processie in de Alameda is gekomen, vallen alle toeschouwers tegelijk op de knieën. De vrouwen barsten vaak in tranen van aandoening uit en strekken onder het opzenden van vurige gebeden de handen smeekend naar het beeld uit. Uit alle huizen der stad wordt vuurwerk opgelaten als de processie voorbijkomt, en het geheele tooneel is door dit alles zoo levendig en schilderachtig, dat men er nauwelijks de wedergade van vindt.

Het is een opmerkelijk en droevig verschijnsel, dat, bij al den vromen zin door de Granada'sche bevolking aan den dag gelegd, de eerbied voor de dooden bij haar zoo ontzettend veel te wenschen overlaat. Bepaaldelijk is dit het geval, waar het de mindere klassen geldt. Bij de begrafenis van hunne dooden heeft er op het kerkhof geenerlei godsdienstige plechtigheid plaats; geen

priester, geen bloedverwant, geen vriend vergezelt het lijk om het de laatste eer te bewijzen, ja somtijds — 't is afschuwelijk! — wordt het als een dooden hond uit de kist in het graf geworpen, omdat men van de eerstgenoemde herhaaldelijk gebruik kan maken! Op den weg, die langs het Alhambra naar de begraafplaats voert, de Doodenweg geheeten, is men soms getuige van droevige en akelige tooneelen. De reiziger, aan wien wij deze schetsen uit Granada grootendeels ontleenen, deelt ons mede, dat hij eens het lijk van een jong en schoon meisje open en bloot op een draagbaar naar haar laatste rustplaats zag dragen. Het marmerbleeke en verstijfd gelaat, waaraan een kalme glimlach een hemelsche kalmte bijzette, was gekroond met een krans van witte rozen en jasmijnen; de kleine handen waren als ten gebede gevouwen; zij was geheel in 't wit gekleed en overdekt met allerhande soorten van witte bloemen. Blijkbaar was dit alles het werk van liefdevolle handen. Er ging echter niemand achter de lijkbaar, behalve de doodgraver, met een brandende sigaar in den mond, en het lijk werd gedragen door zes baldadige jongens van dertien of veertien jaar oud, waarvan sommigen rookten en anderen floten en zongen. Ook het stoffelijk overblijfsel van dit lieve, onschuldige kind zou op de oneerbiedigste en smadelijkste wijze in den grafkuil geworpen worden, en de Zigeuners zouden zich, ouder gewoonte, bij het graf op het lijkje werpen om de kleederen en sieraden er af te scheuren en zich toe te eigenen onder luid gekijf, vechtenderwijs misschien! Treurig einde van een jong menschenleven, van een bevallig en schoon schepseltje, dat, hoewel arm, onder den lachenden hemel van het Zuiden rijk genoot van het jeugdige leven en in hare droomen en gepeinzen de toekomst voor zich zag oprijzen als de zon, die in Andalusië zoo heerlijk schittert in haar gouden gloed te midden van het donker azuur!

Een belangrijke merkwaardigheid en tegelijk een groote en lastige plaag voor Granada en de bezoekers en bewoners dezer stad zijn de aldaar zeer talrijke Zigeuners. Dit volkje kan men in vele plaatsen van Spanje's Zuidelijke streken terugvinden, doch nergens zijn zij zoo lastig als te Granada. De politie en de overheden bemoeien zich gemakshalve weinig met hen, zoodat zij naar hartelust kunnen bedelen en erger dingen doen. De Zigeuner kin-

deren worden stelselmatig voor de bedelarij en den daaraan zoo nauw verwanten diefstal opgeleid. Het is het schaamtelooste volk, dat men zich voorstellen kan. Als een vreemde dame het waagt, gelijk menige excentrieke Engelsche *lady* niet zelden doet, om zich onverzeld door een heer in de Zigeunerwijk te begeven, dan is zij in een oogenblik door een troep vrouwen en kinderen omringd, die zich niet ontzien haar sjaal, parasol en andere zaken afhandig te maken, terwijl sommigen zoo vrij zijn de handen in hare zakken te steken en alles er uit te halen, wat er zich in bevindt. Zigeuner bedelaars bedelen eigenlijk niet, zij eischen een gift op de gebiedendste en dreigendste manier, en overal, waar een troep kinderen een vreemdeling ziet, heffen zij een oorverdoovend geschreeuw aan, om hem te beduiden, dat hij hen eens goed moet bedenken. Behalve in de stad wonen de Zigeuners ook in talrijke menigte in hare onmiddellijke nabijheid en wel op een hoogst zonderlinge en eigenaardige wijze in holen, die in een rotswand gehouwen zijn onder ontzaglijk zware vruchtboomen, die hun tegelijk voedsel, schaduw en bescherming schenken. De openingen, die toegang verleen en tot deze rotswohnungen, welke al een zeer zonderlinge vertooning maken in de negentiende eeuw, daar zij ons aan het voorhistorisch tijdperk van het menschdom doen denken, zijn gewit, en een oud stuk vloerkleed, dat er voor hangt, neemt de plaats van deur in. Daar liggen gansche huisgezinnen zich den geheelen dag te koesteren in den zonneschijn, zonder iets noemenswaards uit te voeren, dan het aanheffen van hun nationale liederen, een zeer onaangename muziek, daar de schrille en rauwe keelgeluiden den toehoorders door merg en been snijden. De vrouwen, die geen diefeggen zijn, verdienen den kost met waarzeggen en het verkoopen van amuletten of toovermiddelen, met welke beide zaken de Andalusiërs, die tamelijk onwetend en bijgeloovig zijn, zeer veel ophebben. De kinderen, die niet aan 't bedelen zijn, wentelen zich in het zand en het stof voor den ingang der rotsholen, in onoogelijke lompen gehuld of geheel naakt.

De Zigeuners zijn ongemeen listig en schrandere, zoodat zij hun diefstallen op de behendigste wijze uitvoeren. Een van hen ging op zekeren dag biechten — want zij behooren in Spanje grootendeels tot de Katholieke kerk — bij een monnik, en zag, terwijl hij zijn zonden beled, in den zak van den geestelijke een zilveren snuifdoos.

De heilige handeling, die hij bezig was te verrichten, nam zijn ziel niet zoozeer in beslag, of hij kon nog wel een weinig aan de »zaken' denken. Het duurde dus niet lang of hij had de snuifdoos op zeer handige wijze in zijn zak doen overgaan. Om zijn geweten te ontlasten, waartoe hij nu juist zulk een gunstige gelegenheid had, besloot hij zijn vergriep dadelijk maar te biechten, doch legde dit zoo aan, dat hij tegelijk absolutie kreeg en het gestolene kon behouden. Hij zeide dus tot den monnik: »Pater, ik belijd u ook nog, dat ik een zilveren snuifdoos gestolen heb." — »Zoo, mijn zoon, antwoordde de geestelijke, dan is het uw plicht die aan den eigenaar terug te geven?" — »Wilt gij haar hebben, Pater?" — »Volstrekt niet!" antwoordde de biechtvader. — »Nu, ik heb haar den eigenaar aangeboden, maar hij wilde haar niet hebben." — »Dan kunt gij haar met een goed geweten houden," antwoordde de geestelijke, die, toen hij na den afloop der biecht een snuifje wilde nemen, niet weinig verbaasd zal zijn geweest over de handigheid van den Zigeuner en de slimme wijze, waarop hij het had aangelegd om voor zijn diefstal absolutie te verkrijgen.

Ook hieruit kan het wederom blijken, dat het aardsch Paradijs van Granada en zijn omtrek, voorwaar niet enkel door engelen bewoond wordt.

D O L O R E S.

EEN TAFEREEL UIT HET GRANADA'SCHE LEVEN.

In den ganschen omtrek van Granada is er geen schooner, geen verrukkeliĳker woning te vinden dan de *Carmen* ¹⁾ *de los Buenos Vicos*, op de uiterste punt van de heuvelenreeks *Sierra del Sol* gelegen, die zich tot ver in de beroemde stad der Mooren uitstrekt en scheiding maakt tussehen het woest romantische dal van den Darro, waar de weelderigste plantengroei, dien men zich voorstellen

¹⁾ *Carmen* is de Spaansche naam voor villa of buitenverblijf.

kan, het oog verrukt, en de lachende oevers van den Xenil, waar de liefelijke schakeeringen van millioenen bloemen het oog op de weldadigste wijze streelen. Niet ver van de villa verheffen zich de rooskleurige muren en torens van het Alhambra, waarachter zich zooveel onbeschrijfelijke pracht aan het oog verbergt en die zooveel treffende romantische herinneringen voor den geest doen oprijzen. Ginds rust het oog op het donkergroene, glanzende loof der duizendjarige cypressen van het *Generalife*, het vermaarde en bekoorlijke zomerverblijf der Moorsche koningen, thans in het bezit der beroemde Genuesche familie Grimaldi, door wier goede zorgen de schoonheid en pracht van het vorstelijk verblijf en den lusthof er omheen bijkans ongedeerd zijn gebleven. Rechts en links is de *Carmen* omgeven door een reeks heerlijke tuinen en lusthoven, waarin het frissche groen der Noordsche eiken en olmen op de verrukkelijkste wijze afsteekt tegen de heerlijkheid der bloemen en boomen van het Zuiden. Verder op verheffen zich stout en fier de reuzengevaarten van de *Sierra Nevada*, welker kruinen met eeuwige sneeuw zijn bedekt en met een altijddurende ijskorst ompantserd, terwijl beneden, aan den voet der heuvelenrij, een dal zich uitstrekt, dat prijkt met al de liefelijkheden en schoonheden van de gezegende keerkringsgewesten, waar het altijd lente, altijd groen is; waar de sierlijke pluimen der slanke en statige palmen zachtens wiegelend worden bewogen door den onbeschrijfelijk liefelijken zuidewind, met duizend geuren bezwangerd, en waar de ruischende en klaterende beekjes een ongemeene frischheid en fleurigheid schenken aan de rijke plantenwereld, die zich in het schoone dal aan het oog verthoont.

Dit zoo verrukkelijk gelegen verblijf was, een aantal jaren geleden, de woning van den ouden graaf Bidassoa, die sinds vele jaren weduwnaar was en het bestier zijner huishouding opgedragen had aan zijn eveneens reeds bejaarde zuster Augustias ¹⁾. Behalve de beide oude lieden behoorde nog slechts één lid tot het gezin, de bevalige Dolores, een meisje dat de graaf, na den dood harer ouders, tot zich genomen had en als zijn kind liet opvoeden. Zijn eenige zoon Miguel bevond zich in den vreemde.

Sinds den dood zijner gemalin had de graaf een zeer stil en

¹⁾ Zie over dezen naam, door zoovele Granada'sche vrouwen gedragen, bladz. 504.

afgezonderd leven geleid; zijn stemming was van dag tot dag droeviger en somberder geworden, en zoo had Dolores een stil en eenzaam leven, hetgeen bijzonder met hare neigingen strookte, daar zij door de natuur met een peinzenden en eenigszins dwependen geest was begiftigd. Terwijl de graaf, soms dagen lang achtereen, op zijn lievelingspaard de wildste en eenzaamste dalen van het nabijgelegen gebergte doorkruiste, bleef Dolores steeds in het aardsche paradijs, dat zij bewoonde, en genoot daar geen ander gezelschap dan dat van Angustias en van hare beide leermeesters. De een was een teringachtig jongeling, maar desniettemin vol levenslust, die haar op de guitar leerde spelen en in de edele zang- en danskunst onderwees; de ander een streng geestelijke van de orde der Jezuïeten, die uitnemend de kunst verstond om op de fantasie zijner leerlinge te werken en langs dezen weg haar deelgenoot te maken van zijne godsdienstige voorstellingen. De Heilige Maagd bekleedde daarin een eerste plaats, daarna kwam God en de Heilige Vader te Rome. Na dezen gevoelde het lieve Andalusische kind den levendigsten eerbied voor de koningen van Spanje en de gansche gezalfde priesterschaar der Kerk, wier zaak het was, te zorgen, dat hunne biecht kinderen eenmaal aanlandden in den hemel. Voorts was haar leven en waren hare gedachten verdeeld, gelijk dit in Spanje met jonge meisjes gewoonlijk het geval is, tusschen de mis en de processïën, de biecht en de haar opgelegde gebeden en boetedoeningen, de stierengevechten, de muziek en den dans. Eén hartstocht echter woonde er in Dolores' jeugdige ziel, waarvan de vrome pater niets afwist. Zoo dikwijls zij het ongemerkt doen kon, sloop zij 's avonds het huis uit en snelde in het gezelschap eener vertrouwde dienstmaagd naar de Zigeuners, die voor hunne aartsvaderlijke woningen in de rots om het vuur neergehurkt zaten en het oor leenden aan de wonderlijke verhalen en sprookjes van de begaafdsten hunner stamgenooten. Dan rezen er beelden van ridders en jonkvrouwen, van hemelschoone pages en ongelukkige slavinnen voor den geest van het jonge meisje, die een diepen en onuitwischbaren indruk maakten op haar gloeiende verbeelding, en als de bruine zonen der Zigeuners bij het geluid der gitaren hun liefdeszangen en romances lieten weergalmen, terwijl de sterren met gouden glans schitterden aan den wolkenloozen hemel en de bloemen nog dui-

zendmaal liefelijker geuren verspreidden dan overdag, en de beekjes en stroompjes in het dal, dat de Arabieren eenmaal vergeleken bij den lusthof van Damascus' omtrek, klaterend en ruischend en bruisend mede instemden met de eigenaardige Zigeunermuziek, dan zwol Dolores het hart van weelde en dan was het haar, als bevond zij zich in het echte, ware paradijs.

De graaf had evenmin als de pater iets van deze voorliefde zijner aangenomen dochter voor het verkeer met de Zigeuners gemerkt. Hij haatte dit volk, hij was er schuw en bang voor, evenals voor een giftige spin, en eens had hij zich zelfs niet ontzien om den ouden Eredia, een van de hoofden der Zigeuners, die van tijd tot tijd op het buitenverblijf kwam, om een onbeduidende reden een slag te geven.

Op zekeren avond, toen de graaf langzaam den steilen weg kwam afrijden van den berg Albaycin, in het benedenste gedeelte van welks helling zich de woningen of hollen der Zigeuners bevinden, trad deze Eredia den trotschen edelman eensklaps in den weg met Dolores aan de hand. Men kan zich lichtelijk voorstellen welk een verbazing en verontwaardiging zich van den graaf meester maakte bij het zien van zijn pleegkind aan de hand van een gehaten Zigeuner. Maar voordat hij nog in de gelegenheid was geweest om lucht te geven aan hetgeen er in hem omging, kwam Eredia in een schijnbaar zeer eerbiedige houding dicht bij hem en fluisterde hem toe: — Hier, graaf, is uw dochter, — uw aanstaande schoondochter. Ik wensch u van harte geluk. De oude vrouw, daar ginds aan het vuur heeft hare moeder zeer goed gekend; zij weet ook, welke toekomst dit meisje beschoren is. Gij zult mij hierom immers niet slaan, trotsche graaf? Want het staat in het boek van het Noodlot geschreven: heden nog, of anders binnen honderd dagen, zal haar lot beslist zijn. Het staat in uwe macht een keus te doen.

Wederom balde de graaf krampachtig de vuist en stond gereed die neder te doen komen op het hoofd van den Zigeuner, maar de dreigende houding van een aantal jeugdige en stevige knapen van den stam, die inmiddels naderbij gekomen waren en vast besloten schenen om bloedige wraak te nemen, als hij het wagen durfde den ouden hoofdman te beledigen, alsmede het smeekend gebaar van Dolores, weerhielden den graaf van de voorgenomen straoefening. Hij mompelde iets van „schuim, canalje!” steeg van

zijn paard, dat hij door een der Zigeunerknepen naar huis liet brengen, bood Dolores den arm en wandelde met haar te voet naar de *Carmen*.

Eenige weken later brak de dag aan, waarop Dolores zestien jaar werd. Evenals altijd op haar verjaardag, kreeg zij ook nu weder rijke en schitterende geschenken van den graaf. Er werd echter een bittere druppel in den beker harer vreugde gemengd, die het gansche genot er van vergalde. Na den afloop der mis gaf de graaf zijn verlangen te kennen om eenige oogenblikken met zijn pleegdochter in de huiskapel alleen te zijn, en nadat alle anderen zich verwijderd hadden, sprak hij tot haar op een toon zoo ernstig en plechtig, als zij nog nimmer van hem gehoord had:

— Dolores, het is hoog tijd, dat ik de noodige inlichtingen en verklaringen geef, en dat gij u bereid verklaart om mij een belangrijken dienst te bewijzen. Tot heden toe heb ik als een vader voor u gezorgd; maar mijn levensdraad zal spoedig afgesneden zijn en dan moet gij voor u zelve zorgen. Uw vader viel, zooals gij weet, als kapitein in het regiment, waarover ik het bevel voerde, in den strijd tegen de Marokkanen. Met stervende lippen heeft hij mij het geheim toevertrouwd, dat uwe moeder tot een lagen stand behoorde en dat hij niet met haar gehuwd was, zoodat gij een kind der schande zijt. Gij hebt onder dezen smaad, die op uw geboorte rust, niet te lijden gehad, en zult ook in de toekomst hiertegen gevrijwaard zijn, want ik heb rijkelijk voor uw toekomst gezorgd, — onder één voorwaarde echter, welke vervulling gij mij hier voor het altaar met een duren eed moet beloven.

Dolores barstte in tranen uit en werd door hare aandoeningen zoozeer overweldigd, dat zij niet kon spreken. Zij kon niet anders dan even met het hoofd knikken, ten teeken, dat zij bereid was om aan het verlangen van den graaf te voldoen. Deze ging voort:

— Gij waart beiden nog kinderen, toen ik mijn zoon Miguel buitenslands zond, om hem een degelijke opvoeding en vorming te geven, opdat hij een sieraad zou worden van het aanzienlijke geslacht, waarvan hij de laatste afstammeling is. Ik had echter ook nog een andere bedoeling met het wegzenden van mijn eenigen geliefden zoon uit het vaderlijke huis. Ik achtte het mijn heiligen vaderplicht, te voorkomen, dat uw jeugdige harten door

een voortdurenden omgang zich aan elkander zouden hechten, en dat er een liefde tusschen u beiden zou ontstaan, waaraan ik nooit mijn zegen zou kunnen geven. Versta mij wel, Dolores! Ik heb u hartelijk lief en gun u van harte al het mogelijke geluk; maar hier geldt het de eer en de roem van mijn naam en geslacht, en op deze punten ben ik even onverbiddelijk als de dood. Een dreigend noodlot hangt over ons huis, dat niet anders kan afgewend worden, dan wanneer mijn zoon zich door een aanzienlijke verbintenis een hooge plaats weet te verzekeren in den staat. Zijn eigen verstand en de vermaning van een bijkans stervenden vader zullen het hunne doen om hem zijn plicht in dit opzicht te doen begrijpen en vervullen. Gij moogt echter het slachtoffer niet worden van het noodlot, en ons ook niet tot een verleidster worden. Daarom, zweer mij, bij het hart der Heilige Maagd, dat gij zelfs het geringste kiempje van liefde voor Miguel, dat gij bij u voelt opkomen, zult onderdrukken, en dat gij, als de hartstocht zich, in weerwil van u zelve, van u meester maakt, het huis zult ontvlieden, waar hij woont; dat gij u zoover mogelijk van hem verwijderd zult houden; dat gij nooit een woord van dit gesprek aan hem zult verraden; dat gij, al smeekt hij om uwe hand, hem zult afwijzen; in één woord, dat gij nooit, nimmer, de zijne zult worden. Zweer dit, hier, voor het altaar, voor het beeld der Heilige Maagd, in mijne hand, indien uw zaligheid u lief is, en gij den vloek eens vaders niet op uw hoofd wilt zien nederdalen!

De graaf trok Dolores voor het altaar; zij deed den eed, en toen sprak hij haar weder teeder en vriendelijk toe en op veel vroolijker toon, dan hij placht. Hij weidde vooral uit over de feestelikheden, die hij ter eere van haar feestdag en van zijn zoon, die weldra uit den vreemde terugkeeren zou, wilde aanrichten. Doch in het boek van het noodlot stonden geheel andere dingen dan feestelikheden geschreven. Terwijl namelijk de graaf van dag tot dag met vuriger verlangen de terugkomst zijns zoons verbeidde, werd hij onverwachts door den dood overvallen. Hij zat te paard, toen de geweldige vernietiger tot hem kwam. Hij kwam juist langs het Alhambra aanrijden, en zoo trof het, dat Eredia en eenige andere Zigeuners zijn lijk op de baar legden en naar huis brachten.

— Het is heden juist honderd dagen geleden sinds gij ons de

eer aandeedt... zeide Eredia tot Dolores, die met een kreet van schrik en ontzetting op het lijk van den graaf neergevallen was. Tot wederziens, *sennorita!*

Met den eed, dien Dolores in de huiskapel gezworen had, was een tijdperk vol blijde hoop en vreugde in haar jong leven afgesloten, en nu was zij een nieuw tijdperk ingetreden, dat, naar zij vreesde, rijk voor haar zijn zou aan namelooze smart.

Zij voelde een last op haar jeugdig hart drukken, waaronder het dreigde te breken en toch was zij rein en schuldeloos, als een pas ontloken rozenknop, waarover nog geen onreine adem heengegaan is.

Ternauwernood echter had zij met klare bewustheid gedacht aan hetgeen zij eigenlijk in haar eed beloofd had. Zij kon zich Miguel als knaap nog levendig voor den geest roepen, maar wat maakte dit uit? Toen hij haar speelnoot geweest was, was hij een wilde, stijfhoofdige jongen, die weinig voorkomendheid en lievigheid jegens haar aan den dag had gelegd. Zij hield toen oneindig veel meer van den Zigeuner-knaap Bartolo, die op het marmereen voorplein van de *Carmen* zulke schoone liedjes kon zingen, terwijl zij zich vermaakte met de schildpadden in den vijver en Miguel uren lang, zonder naar haar om te zien met den neus in de prenteboeken zat. En toen Miguel vertrok, bij welke gelegenheid hij haar nijdig in de armen kneep, omdat zij naar zijn zin niet aangedaan genoeg was, kwam hij haar kortweg onuitstaanbaar voor, en zij was eigenlijk blij geweest, dat zij nu alleen baas was in huis, dat wil zeggen over het speelgoed en de lekkernijen, waarmede de goedhartige Angustias niet karig was. Inmiddels waren er jaren verloop en hoe zou het zijn, als zij en Miguel elkander wederzagen? Deze vraag kwelde en benauwde haar vaak, zonder dat zij wist waarom.

Werd haar hart door vrees overmeesterd? Maar, waarvoor zou zij vreezen? Voor den gevaarlijksten aller vijanden — voor zich zelve en hare neigingen? Deze gedachte kwam nauwelijks bij haar op. Als men zestien jaren is, een volbloede jonkvrouw van het Zuiden, en daarbij rijk en schoon is, met Spaansch bloed door de aderen stroomend, dan is men zelfs voor den Duivel niet bang. En Dolores was schoon zooals ons later zal blijken, toen een paar oogen, die ter wille van haar geluk blind hadden moeten zijn,

haar onophoudelijk gingen vervolgen en haar geen rust meer lieten smaken. En rijk was zij ook, want de graaf had haar — zoo vast rekende hij er op, dat zij haar eed gestand zou doen — zonder eenige nadere bepaling een groot gedeelte van zijn aanzienlijk vermogen vermaakt. Met het geheim harergeboorte was niemand dan zij zelve bekend. Ieder hield haar voor de dochter van een officier, die eervol gevallen was in den strijd; die wel misdeeld was geweest van aardsche goederen, maar een beroemden ouden naam met eere had gedragen. Zoo was haar dan nog genoeg geschonken, wat haar jeugdig meisjeshart met fierheid, trots en vreugde vervullen kon; zoo schenen alle voorwaarden aanwezig te zijn, die haar een gelukkig en gezegend levenslot konden schenken.

En toch smaakte zij den waren vrede niet. Telkens als zij Miguel's naam hoorde noemen of dien zelve op hare lippen nam, maakte zich een zekere onrust van haar meester. Het was alsof zijn beeld reeds een donkere schaduw op haar pad wierp, nog voordat hij zich zelf aan haar vertoond had. Zij had geen reden om aan hem te denken, en toch rees de gedachte aan den jongeling telkens bij vernieuwing in hare ziel op. Zij kon zich niet eens voorstellen, hoe zijn voorkomen wel zou zijn. Soms, ja, zag zij in hare droomen en gepeinzen een krachtvol man vóór zich, bloeiend en schoon; maar dat kon immers Miguel niet zijn; deze had immers altijd als knaap iets ziekelijks in zijn voorkomen gehad! Het was slechts een misgeboorte harer fantasie, de vrucht van een overspannen verbeelding, die zij voor zich zag en waartegen zij strijd voerde. Ja werkelijk voerde zij er strijd mede. Hoe dwaas! Hoe voorbarig! En toch was het zoo. Hoe zou het dan wel wezen, als hij in werkelijkheid voor haar stond? . . . Dolores! waak over uw hart: wees op uw hoede! — En hij heeft toch geen enkele maal meer om u gedacht, zoo redeneerde zij weder. In geen enkelen van de honderden brieven aan zijn vader, heeft hij van u gewag gemaakt. Hij zal even trotsch zijn, als zijn vader. Het bewustzijn van zijn voornam afkomst zal hem uit de hoogte op u neder doen zien. Hij weet misschien van mijn geboorte af. . . . Des te beter! Laat hem pal staan als een marmoren zuil tegenover mij. Ik zal mij even fier tegen hem over stellen, koud en koel zal mijn oog op hem rusten. Geen lach van mijn mond zal hij zien. Mijn hart zal ik ompantseren met staal; ik

zal hem beledigen; den man, die mijn vriend niet kan wezen tot mijn vijand maken; — koud zal mijn woord zijn als ijs, weerbarstig en onbuigzaam mijn gemoed als glas; valsch als een slang!

Deze en dergelijke gedachten spookten en woelden in haar rond, des nachts en des daags; haar gemoed, waarin het kort te voren nog zoo effen en kalm geweest is als een waterspiegel, waarin zich het azuur des hemels weerkaatst, was nu gelijk geworden aan een fel en onstuimig bewogen zee in den donkeren, zwarten nacht.

Zij was aan de tegenstrijdigste gewaarwordingen en aandoeningen ten prooi; allerhande wenschen, verwachtingen, voornemens en plannen verdrongen zich in haar gemoed. Het warme, zuidelijke bloed joeg onrustig en wild door hare aderen. Wees koel, wees onverschillig jegens hem, Dolores, zeide haar verstand telkens, maar met evenveel vrucht had men tot den stormwind midden in zijn kracht kunnen zeggen: matig uw vaart, leg u neder; houd u rustig en kalm!

De dag, waarop zij Miguel zien zou, naderde. Hij was reeds op reis. Weldra zou hij de *Carmen* bereikt hebben.

Dikwijls hield zij zich zelve voor, dat zij hoe eerder zoo liever het huis moest ontvluchten, aan welks bewoners zij alles te danken had, voordat zij den vrede en het geluk er van reddeloos verwoestte.

Maar waarheen zou zij vlieden, zij zoo jong nog? Zou zij eenzaam en verlaten gaan ronddolen in de wereld? En die vriendelijke, goede Angustias, die zij zoo innig liefhad, — zonder dat zij haar toch deelgenoot durfde maken van haar zielestrijd — zou zij haar stil verlaten en aan een angstige onzekerheid omtrent haar lot ten prooi laten?

Neen, zij kon haar hart voor Angustias niet uitstorten. Zij beminde Miguel immers niet! En was het niet dwaas om te veronderstellen, dat hij bij zijn intrede in de vaderlijke woning, bij den eersten aanblik van haar, Dolores, in liefde voor haar zou ontgloeien? Verried het niet een dwazen trots in haar, dat zij deze gedachte zelfs maar een oogenblik lang kon koesteren? En wat zou hij wel van haar denken, als hij gewaar werd, dat zij hem was ontvloden? Genoeg, haar besluit stond vast; — zij was vrouw; zij zou blijven.

Zonder dat Dolores zich hiervan bewust was, zette die strijd van het nieuwe levenstijdperk, dat zij ingetreden was, haar een nieuwe bekoorlijkheid bij. En zij was reeds zoo schoon. De jongelieden, die haar zagen en spraken, konden zooveel bekoorlijkheid niet weerstaan. Weldra verdrongen de aanbidders zich om haar heen; weldra bedelden zij om een lachje van haar schoone lippen als om een goddelijke gunst; zij werd het voorwerp van het huldebetoon der gansche aanzienlijke jongelingschap van Granada. Zij had slechts een keus te doen. Eén woord behoefde zij slechts te spreken. . . .

— Welnu, zeide zij bij zich zelve, in een oogenblik, dat zij door hare tegenstrijdige aandoeningen en plannen overmeesterd, een gevoel, dat op vertwijfeling geleeke bij zich ontwaarde, ik zal een keus doen! . . .

Zij liet het oog vallen op een jonkman uit de talrijke schaar harer aanbidders. Wel is waar, zij beminde hem niet: het eenige, wat bij haar omging, als zij hem aanzag, was de gedachte, dat hij haar niet zulk een levendigen weerzin inboezemde als de overigen, maar zij zou hem toch tot haar uitverkorene maken; zij behoefde hem dit slechts even te laten bemerken, om hem tot de gewenschte verklaring te doen komen. Zoo handelen immers, dus overlegde de arme Dolores bij zich zelve, duizenden vrouwen in het Noorden en Zuiden. Haar voorbeeld wil ik volgen, er mag dan van komen wat er wil. Zij zou in elk geval haar eed gestand doen en vrij zijn — zij het dan ook, gelijk zoovele andere vrouwen, in drukkende ijzeren ketenen.

Zij draalde niet met toebereidselen te maken ter uitvoering van haar plan, waarin zich de angst, de onrust, de vertwijfelende gedachten, die haar ziel bestormden, zoo klaar afspiegelde. Op haar verlangen zou er een feest gegeven worden in den verrukkelijken lusthof, die het huis omringde; met bonte lampions zouden de lanen gesierd worden; door de muziek zou zij zich zelve en hare gasten laten opwinden tot den zinbetooverenden dans, terwijl de nachtegale het lied der liefde zouden zingen en de zachte Andalusische lucht met zoete geuren bezwangerd het voorhoofd zou kussen . . . Dan zou het haarlicht vallen haar voornemen te volvoeren.

De avond voor het feest brak aan. Reeds wandelden de gasten

rond in de verrukkelijke laantjes van den hof, en ademden met wel lust de verrukkelijke geuren in, die hun van alle kanten tegenstroomden. Doch de koningin van het feest, Dolores, de schoonste bloem in dit aardse paradijs, had zich nog niet laten zien.

Zij kon maar niet naar haar zin gereed komen met hare kleeding. Het ééne gewaad, het ééne sieraad na het andere deed zij aan en wierp zij weder weg. Alles kwam haar te pronkerig, te gezocht, te leelijk voor, en zoo had zij eindelijk het eenvoudigste kleedje aangetrokken, dat zij had. Haar schoonheid echter had geen tooisels noodig. Toen zij haar kamer verliet en de zaal doorging, die naar de veranda leidde, waar de gasten haar wachtten, was zij schooner dan ooit te voren; het was alsof er een engel neergedaald was, alsof een glimlach van den hemel een beeld van Michel Angelo eensklaps had bezielde.

Onwillekeurig toefde zij een oogenblik voor den grooten spiegel, die in de zaal hing. Een takje oranjebloesem lag op den grond, zij raapte het op en stak het in hare rijke en weelderige donkere haren. Zij had niet bemerkt, dat er intusschen een jonkman, in eenvoudig reisgewaad, de zaal binnentreden was en bij haar aanblik als vastgenageld was blijven staan, terwijl hij de hemelsche verschijning, die zich aan hem vertoonde, als 't ware met de oogen verslond.

— Welaan, zeide zij zachtkens, ik had andere verwachtingen van de toekomst, maar het noodlot heeft het anders beschikt. Aan dat noodlot wil ik gehoorzaam zijn, het is mijn meester, laat het mij den man in de armen voeren, dien...

Toen keerde zij zich om en de woorden bestieven haar op de lippen; het was alsof het eensklaps nacht voor haar werd; twee armen breidden zich naar haar uit.

— Dolores! riep een mannelijke stem, die evenals een heerlijke ademtocht uit de zalige wereld der kindsheid haar diep in het hart drong, en met den uitroep: „Miguel!” welks toon voor geen beschrijving vatbaar is, zonk zij aan zijne voeten en verloor haar bewustzijn.

Kon zij er in dezen toestand iets tegen doen, dat hij haar in zijn armen nam; dat hij haar op een rustbank nederlegde en kuste, met hetzelfde recht, als de broeder zijn zuster een kus geeft? Wij moeten er echter bijvoegen, dat zijn kussen weinig op die

van een broeder, maar zeer veel op die van een bruidegom geleken.

Toen Dolores weer tot zich zelf kwam, stonden Angustias en eenige vertrouwde vrienden en vriendinnen van het huis in het vertrek, waar zij lag, en het regende gelukwenschingen, die zij telkens door Miguel, met een stem, die haar zoo weldadig aandeed, hoorde beantwoorden. Daar het hoog noodig was, dat zij een weinig versche lucht schepte, ging zij — aan den arm van Miguel naar buiten en wandelde met hem rond in de heerlijke avondkoelte van Andalusië en hoorde met hem de nachtegalen zingen van de weelde en den weemoed der eerste liefde.

Doch het lied der nachtegalen verstomde; het feest liep ten einde; de gasten spoedden huiswaarts; ieder zonk op zijn legerstede den verkwikkenden slaap in de armen. Slechts ééne kon zijn verkwikking niet deelachtig worden: Dolores, die haar het meest van allen behoefde.

Terwijl Miguel door de zoetste en liefelijkste droomen werd gestreeld, zat de arme Dolores nog gekleed op haar bed en voelde zich het hart van de bitterste smarten doorvlijmd. Zij bedekte hare brandende oogen met beide handen, want waar zij den blik ook heenwendde, overal meende zij de hand van den overleden graaf te aanschouwen, die met vlammend schrift op de wanden schreef: »Denk aan uwen eed!» Wat baatten haar in deze omstandigheden rijkdom en een beroemde naam? Had hij haar maar lang te voren van zijn weelderigen disch weggejaagd, als een bedelares; had hij haar maar aan armoede en ellende ten prooi gegeven, dan had zij toch één ding bezeten, dat veel kostbaarder is, dan alle goederen dezer aarde: de vrije beschikking over haar hart, en hierin — dit voelde zij nu zoo levendig en zoo diep — zou zij een heerlijke en rijke vergoeding voor dit alles gehad hebben.

Het was alles zoo snel, zoo onverwachts in zijn werk gegaan! Hij was gekomen evenals een engel van den hemel, gelijk een licht, waardoor zij betooverd en verblind was; als een lichtstraal uit een andere, hoogere wereld, waarvan zij nooit iets had gehoord of gezien, eene wereld, waarheen hij haar onder begeleiding eener harmonische muziek zou heendragen op glanzende vleugelen; waar zij hem geheel en al zou toebehooren, met hart en ziel; — en dat alles was slechts als de welkomstgroet van een

enkel oogenblik, waarop een »vaarwel! vaarwel, voor eeuwig!» zou moeten volgen. Na den kus, dien hij haar gegeven had, zou zij gewenscht hebben voor eeuwig in te slapen. Want het stond vast: zij moest weg; zij moest het huis ontvlieden, waar hij woonde; anders was de eeuwige verdoemenis haar deel.

Dus zou zij vertrekken! Zij pakte werktuigelijk eenige kostbaarheden bijeen, maakte een bundeltje van haar gewone, alledaagsche kleederen en — ging weg.

Stil en zachtkens sloop zij op haar teenen den tuin door; in het Oosten schemerde een flauwe gloed aan den hemel; de koude morgenlucht deed haar rillen en beven. Toen zij de deur uitgegaan was, werd het haar zóó angstig en benauwd om het hart, dat zij zich ergens aan vasthouden moest, om niet neer te vallen; zij greep in een haag van Indiaansche vijgestruiken; de doornen drongen door de teedere huid heen en het bloed stroomde langs hare vingers. Hierdoor kwam zij weder tot zich zelve; zij richtte zich op en snelde het steile pad op, dat langs een laan van altijd groeiende eiken liep, totdat zij op de hoogte kwam, waar het Alhambra zich verhieft. Daar gekomen sloeg zij bij het paleis van Karel V 1) zijwaarts af, sloop als een dief, daar zij zeer goed bekend was met de gelegenheid der plaats, onderscheidene tuinen door, totdat zij voor een kleine hut, die in een verborgen hoek stond evenals het nest van een adelaar op een steile rots boven het dal van den Darro, stil bleef staan en zachtkens aanklopte. Daar woonde de oude Fraquita met hare dochter, welke laatste nog niet lang geleden voor de eerste maal het heilig Sacrament met Dolores genoten had.

De oude vrouw opende slaperig en knorrig de deur. Toen zij de bleeke, bevende Dolores zag, kon zij een uitroep van schrik niet onderdrukken.

— *Ave Maria purissima*, heilige, onbevleete Moeder Gods! Zijt gij het of is het een spook, dat ik voor mij zie? Spreek, bij alle Heiligen, wat is u overkomen?

— Zwijg, als gij mij liefhebt en sluit de deur. Ik ben op de vlucht. Niemand mag weten, dat ik hier ben. Hier is goud; — ik

1) Zie bladz. 495.

zal u misschien langen tijd tot last zijn, moeder Fraquita. Vraag niet, wat mij tot u drijft, en laat mij nu met rust.

— *Madre di Dios*, Moeder Gods! Ik kan zwijgen als het graf. Bloem van de berghelling! gezegend zij de moeder, die u heeft gezoogd, maar dat ge zoo jong nog het verstand moest verliezen! Zeker door de liefde; — maar wees gerust, moeder Fraquita is zoo dicht als een pot! Kom, mijn duifje!

Toen opende zij het vertrekje, waar haar dochter sliep. trok Dolores er zachtkens in en sloot voorzichtig weer de huisdeur en het tuinhok. Daarna telde zij de goudstukken, die Dolores haar gegeven had, bezag ze met den blik eens kenners en woog ze in de hand. Zij deed nieuwe olie in de lamp, die voor het Mariabeeld brandde en zond onophoudelijk verzuchtingen tot de Heilige Maagd op. Op den grond, voor den stoel, waarop Dolores neergevallen was, zag zij een takje verwelkte oranjebloesem liggen; zij raapte het op en wierp het in het vuur.

Miguel ontwaakte dien morgen in de gelukkigste en dankbaarste stemming. Hij was nu tehuis, meester van een aanzienlijk vermogen, erfgenaam van een ouden, roemvollen naam, en — zoo dacht hij met de voorbarigheid der jeugd — zij, naar wie hij zoo lang en zoo vurig verlangd had, was thans zijn eigendom. Ja, vurig en vol heimwee had hij naar haar verlangd, en nu hij de beminnelijke oude Angustias in de veranda aantrof, ging hij bij haar zitten en dankte haar hartelijk voor de brieven, waarin zij hem telkens berichten had gezonden betreffende Dolores — brieven, die achter den rug des vaders dichtgemaakt en verzonden waren. Terwijl deze het meisje den noodlottigen eed liet zweren in de kapel, dacht Miguel in de verte aan de heerlijke ontmoeting met de lieve, onschuldige Dolores, die nog niet wist van het leven en zijne teleurstellingen, en vol blijdschap riep hij zich de verrassing voor den geest, die zij zou gevoelen, als hij haar hand en hart bieden zou, en beloofde haar onder zijne vleugelen te beschermen tegen alle wederwaardigheden en beproevingen des levens.

Hij had in de wereld, vooral in het schitterende Parijs, menige schoone en fiere vrouw gezien, die den jongen Spanjaard gaarne naar zijn vaderland zou vergezeld hebben, doch in de ééne had hem de overdreven koketterie; in de andere de gemaakte schuchterheid gehinderd; deze had aan overmaat van gevoel; gene aan

ongevoeligheid geleden; sommige hadden hem een oogenblik lang bekoord, maar geen enkele had een eenigszins duurzamen indruk op hem gemaakt; de onfeilbare rechter, die zich moet laten hooren, als het er op aan komt een vrouw te kiezen voor het leven, had zich nog niet in zijn binnenste doen hooren. Toen hij, zoo verhaalde Miguel aan zijn tante, onderweg het bericht ontvangen had van zijns vaders overlijden, had hij zich opzettelijk wat opgehouden om de eerste droefheid wat over te laten gaan, en deze gelegenheid had hij waargenomen om te Madrid nader kennis te maken met de familie, van welker dochters zijn vader gewenscht had, dat hij er een tot gemalin zou kiezen.

Zijn besluit was echter genomen. Als Dolores ook slechts eenigermate die eigenschappen bezat, waarover Augustias zoo dikwijls uitgeweid had in zijne brieven aan hem; al was zij slechts half zoo schoon, als zijn gloeiende verbeelding haar afschilderde, en indien zij hem slechts niet haatte en verafschuwde, dan zou geen macht in den hemel of op aarde hem kunnen beletten haar tot de zijne te maken.

Terwijl Miguel hierover met Augustias aan 't praten was, was de zon reeds hoog aan den hemel gerezen, en tot beider verwondering had Dolores zich nog niet vertoond.

Augustias ging eindelijk eens kijken in de slaapkamer van haar pleegdochter. In een oogenblik was zij weer bij Miguel terug en zag er zoo verschrikt en verslagen uit, dat deze niet anders dacht of Dolores was een ongeluk overkomen.

Toen hij vernam, dat zij niet dood, maar slechts verdwenen was, trachtte hij eerst zich zelven gerust te stellen, en zeide lachend: »Zij is nog een kind en zal verstoppertje spelen met hare vriendinnetjes.» Hij ging naar den tuin en liep dien in alle richtingen door, Dolores luid bij den naam roepende. Hij keek in ieder boschage, achter elken boom. Tevergeefs. Het middaguur sloeg: van Dolores was nergens iets te hooren of te zien. Het werd hoe langer zoo waarschijnlijker, dat zij zich heimelijk uit de voeten gemaakt had.

Miguel barstte in een vlaag van woede uit; de arme Augustias moest het ontgelden.

— Gij hebt gelogen! schreeuwde hij, zij beminde reeds een ander. Uw oude oogen waren blind. Zij is van schrik buiten zich

zelf geraakt, toen zij mij weerzag. Dwaas, die ik ben, dat ik dit niet begrepen heb!... Maar vreeselijk zal mijn wraak nederkomen op hem, die mij het hart van dit meisje, op welks bezit ik mij meer verheugde dan op de hemelsche zaligheid, ontstolen heeft!

En nu sneide hij de heuvelen af naar Granada, om te beproeven of hij haar spoor ook vinden kon. Geen hoek moest ondoorzocht blijven. Toevallig hadden twee der gasten van den vorigen avond des morgens de stad verlaten om op reis te gaan. Miguel onderzocht, werwaarts zij gegaan waren, en liet hunne schreden door uitgezonden boden nagaan. Maar het hielp hem niets. Van Dolores werd geen spoor ontdekt.

Zoo verliepen er dagen en weken. Miguel gevoelde zich diep ongelukkig. In zijn verbeelding had hij Dolores reeds jaren lang bezeten; hij had haar beeld gesierd met alle mogelijke liefelikheden en bekoorlijkheden, en nu hij haar eindelijk zelve gezien had; nu hij dat hemelschoone gelaat en die weergaloos prachtige gestalte had aanschouwd, waarover zulk een vriendelijk waas van liefstalligheid en beminnelijkheid lag uitgespreid, nu moest hij zeggen, dat het gewrocht zijner fantasie zelfs geen flauwe afschaduwning mocht heeten van de werkelijkheid; dat de natuur in Dolores een pronkstuk geschapen had, en dat er geen heerlijker taak voor hem denkbaar was dan hetgeen aan dit pronkstuk ontbrak, een ontwikkelden geest, haar uit zijn volheid mede te deelen, en zoo de eer te hebben om een volmaakt meesterstuk in het leven te roepen. Hij meende het toppunt zijner wenschen bereikt te hebben; één oogenblik had hij de hoogste zaligheid gesmaakt; nu was hij als reddeloos neergeworpen in de ontzettendste diepten der vertwijfeling.

Nu deed hij evenals zijn vader en zocht in dagelijksche tochten door de woestijnen en wildernissen van het gebergte eenige verademing te vinden. Dikwijls vatte hij het plan op tot uitgestrekte reizen, maar telkens keerde hij daarvan weder terug en bleef rondwalen in den omtrek van het Alhambra.

Op zekeren avond — het was reeds bijna duister — reed hij bij den Albaycin neder, geheel verzonken in zijn treurige en sombere gepeinzen. Eensklaps hoorde hij iemand dicht bij zich zeggen:

— Ga toch uit den weg, jongen! Het is de jonge graaf Bi-

dassoa; deze gaat zelfs voor den Duivel niet uit den weg, al stond deze voor hem op de plek, waar zijn vader dood neergevallen is van het paard.

— Wie sprak daar? vroeg Miguel.

— Ik, graaf.

— Die stem komt mij bekend voor.

— Zij moet u ook wel bekend zijn, als uw geheugen zoo sterk is als uwe liefde voor Dolores.

— Zijt gij het, Eredia?

— Dat ben ik zoo zeker, als ik voor u en de jonkvrouw in vroeger dagen tallooze malen de oude ezelin heb gezadeld...

Deze herinnering deed Miguel weldadig aan. Op vriendelijken toon zeide hij tot den Zigeuner:

— Kom, oude vriend! geef mij de hand. Ik denk nog aan al de oude liedjes, die gij voor ons gezongen hebt. Dat waren gelukkige dagen!...

Nu werd de oude Eredia op zijn beurt aangedaan.

— Ha! riep hij uit, zijt gij de zoon van den ouden graaf. Ik zag hem zonder medelijden uit den zadel vallen, maar het doet mij aan dat graaf Miguel zoo treurig is. Zeg, edele heer! zou het uw droefheid ook kunnen verzachten, als gij wist, dat Dolores haar hart aan geen ander weggeschonken heeft.

— Kerel! riep Miguel uit en omklemde met ijzeren hand den hals van Eredia.

— Maar het is toch gelukkig, dat gij haar niet wederziet, want zij kan toch de uwe niet worden. Als gij wist, wat de oude daar ginds bij het vuur wist, die haar moeder gekend heeft!... Graaf, vergeet de arme Dolores!... Uw vader zou u liever, als den heiligen Laurentius, op een rooster hebben zien branden, dan toe te staan, dat...

— En al ware Dolores uw dochter, — hier op deze plek, waar mijn vader stierf, zweer ik het: ik ben vrij en als Dolores leeft en mij kan liefhebben, dan zullen zelfs de machten der hel haar mij niet ontrukken.

— Het is tegen de machten van den Christenhemel kwader strijd dan met de hel, edele heer. Maar ik beloof u, gij zult haar wederzien.

— Voor den dag er mee!... Waar is zij?... Weet gij't?...

— Als gij zoo goed wilt zijn mij toe te staan dat ik mijn armen kop, dien gij als in een schroef houdt geklemd, links wend, zoodat ik over het dal van de schuimende Darro kan heen zien, dan zie ik misschien over de met cypressen en klimop dicht begroeide rotsen de kleine oude moskee en een paar lichten in de nabijheid....

— Weet gij waar zij is?

— Zoo goed, als ik mijn eigen slaapplaats weet.

— Komaan dan! Op mijn paard!

En met een wilden ruk werd Eredia eensklaps in de hoogte geluid en door den graaf op het edele ros geplaatst. Miguel gaf hem de teugels in de hand, en zoo draalden zij samen in de duisternis voort.

De arme Dolores had het inmiddels hard te verantwoorden gehad. De geweldige aandoeningen van den afgelopen nacht hadden haar zoo aangegrepen, dat het vuur der koorts door hare aderen joeg. Haar krachtig gestel deed haar echter weerstand bieden aan dezen schok en gaf haar aan het leven terug, dat zij liever had zien wegzinken in den duisteren nacht des doods, want het was een leven zonder hoop, en is dat niet duizendmaal akeliger dan de dood? Behoort het niet tot de straffen der hel, dat de verdoemden boven haar ingang het opschrift moeten lezen: *Lascite ogni speranza*, laat alle hoop varen, en dit vreeselijke woord op zulk een ontzettende wijze in zich zelf vervuld zien? Zij kon zich niet weerhouden om uit het venster naar de heuvelenreeks te staren, aan welker uiteinde de *Carmen* lag in den helderen zonnegloed, te midden van het lachende groen? En het was haar als nam de villa de gedaante aan van een reusachtige graftombe, waarin alles wat haar dierbaar en lief was begraven lag... Fraquita, de anders zoo praatzieke vrouw scheen getroffen door hare smart en sprak geen woord. Hare dochter Pilar echter, een echte, hoezeer dan ook geen edele en reine, dochter van het Zuiden, een Andalusische van top tot teen, naar lichaam en geest, prachtig van vormen, levendig, altijd bewegelijk, babbelde onophoudelijk door om Dolores op te beuren en te troosten. Het arme kind luisterde echter niet naar haar en bleef als wezenloos in hare smart verzonken. Maar eindelijk toch begon zij een belangstellend oor te leenen aan Pilar's woorden. Het was toen

deze een plan opperde, dat zij reeds lang had gekoesterd en tot welker vervulling zij nu het geschikte tijdstip gekomen achtte. Het leven in het kleine afgelegen huisje van moeder Fraquita had het jonge meisje reeds lang verdrotten. Zij hunkerde er naar om de wereld te zien en daar allerhande avonturen te beleven. Een jonge en schoone Andalusische kon, dacht zij, niet anders dan pret en vreugde in de wereld beleven.

De gelegenheid om de wereld in te gaan was haar aangeboden. Een oud ondernemer van stierengevechten, en tegelijk *torrero* of stierenbevechter op nonactiviteit, had een ander vak bij de hand genomen. Had hij vroeger de kost verdiend met het opkopen van krachtige en prachtige stieren, thans reisde hij het land door om mooie Andalusische danseressen te koopen of, — zooals de term eigenlijk luidt — te *engageeren*. Reeds menig meisje had door hem haar fortuin gemaakt, zooals hij het geliefde te noemen, en de jeugdige, lichtzinnige Pilar wenschte niet liever dan ook zoo haar geluk te beproeven. De onschuldige Dolores, die niets van de wereld en hare gevaren afwist, zag zich, als zij zich bij Pilar aansloot, hierin de gewenschte gelegenheid geopend om uit de nabijheid van Granada zich te verwijderen. Zoo snelde dan Pilar naar den commissionair in danseressen heen en noodigde hem uit om 's avonds in de kleine moskee te komen, waar zij en Dolores voor hem op de proef zouden dansen om zich daarna te *engageeren* voor het tooneel te Sevilla of te Madrid.

Dolores had er volstrekt geen voorstelling van, wat zulk een *engagement* eigenlijk beteekende en welke dege volgen er van konden zijn voor haar gansche leven. Zij dacht er zelf niet over na. Het was haar slechts te doen om in gezelschap van Pilar weg te komen van de plek, waar de bodem haar als 't ware onder de voeten brandde; ver, zeer ver, daar vandaan zou zij het beter kunnen uithouden. 's Avonds was de kleine moskee, zoo goed en zoo kwaad als het ging, door een hanglamp met eenige armen verlicht; het oude Mohammedaansche bedehuis had bij deze verlichting iets tooverachtigs, iets van de schepping eens sprookjesvertellers over zich, en ook de beide meisjes hadden in haar schilderachtige nationale dracht veel overeenkomst met een paar beelden uit de Duizend-en-een-Nacht: de stevige en krachtvolle Pilar, welker keurs van zware zijde bij elke beweging, die zij maakte,

kraakte, en de spookachtige bleeke Dolores, die wel een der nevelgestalten uit de Mahomedaansche geestenwereld geleeke, voor een oogenblik op aarde neergedaald om het kind van het stof een vluchtigen groet te brengen.

De voormalige *toreador* was niet alleen gekomen, hij had iemand medegebracht, welken hij uitgaf voor een zijner vrienden, die gemachtigd was tot het sluiten van het contract, maar die in werkelijkheid met geheel andere bedoelingen was gekomen. Het was een te Madrid algemeen bekend personage uit den aanzienlijken stand, een zeer gevaarlijk mensch, met ongemeene lichaamskracht begaafd en zeer vaardig in het hanteeren van allerhande wapenen, een zedeloos speler, die om zijn verwantschap met den machtigsten persoon van Spanje evenzeer gevreesd werd als om zijne veelvuldige tweegevechten.

De dans zou beginnen, doch Dolores weigerde. Zij kreeg er zulk een tegenzin in, dat zij er niet toe besluiten kon — er mocht dan van komen wat er wilde — om ook slechts een enkelen danspas te maken in de tegenwoordigheid dezer beide mannen.

Doch het was alsof zij door hare fiere weigering nog schooner en bevalliger werd. Terwijl de dikke *toreador* voor Pilar de castagnetten liet klinken en de maat aangaf tot een wilden dans, had zijn metgezel de laagheid om Dolores te omarmen... Zij stiet hem wild terug en een kreet van schrik en ontzetting ontsnapte aan hare lippen... Op hetzelfde oogenblik werd het venster ingeslagen, zoodat de glazen rinkelend op den grond terecht kwamen; de deur vloog open, en — Miguel viel op den onbeschaamden vreemdeling aan, gelijk een tijger op zijn buit.

De *toreador* trok zijn dolk en wilde zijn vriend tehulp snellen, maar eer hij er op verdacht was, had de oude Eredia hem met zijn ijzeren vuist in de keel gegrepen en wierp hem terug.

Toen de vreemdeling bemerkte, dat Miguel hem in vlugheid en kracht weinig toegaf, noemde hij zijn naam en eischte voldoening, gelijk die onder edellieden gebruikelijk is, indien hij ten minste, zoo liet hij zich uit, met een man van eer te doen had.

Miguel zou hem liever op de plek zelve verworgd hebben, doch het beroep op zijn eer mocht hij niet onopgemerkt laten. — Goed, zeide hij, ik zal u voldoening geven, -- morgen voor zonsopgang.

Hiermede eindigde de strijd voor het oogenblik; Miguel nam echter de vrijheid om den prijs van den aanstaanden kamp bij voorbaat zich toe te eigenen, door de bewusteloze Dolores op den arm te nemen en weg te dragen, terwijl Eredia achter hem ging en hem zoo dekte voor een aanval in den rug. Langs denzelfden weg, dien zij gegaan was, toen zij, na de eerste ontmoeting met Miguel, gevlucht was, bracht hij haar in zijn huis terug. De oude Angustias sloeg de handen van schrik en ontsteltens boven het hoofd inéén.

— Ditmaal, zeide Miguel, zorgt gij er voor, dat zij hier blijft, indien niet vrijwillig, dan gedwongen! Was het haar te doen om mij te ontvluchten, welnu, dan zal ik haar niet lastig vallen met mijn tegenwoordigheid totdat zij anders over mij denkt. Het is bovendien ook mogelijk, dat ik in het geheel niet terugkom. Blijf ik echter in leven, houd mij dan van alles goed op de hoogte, en ik zal u schrijven, waar ik mij ophoud. Vaarwel, mijn ziel blijft hier bij deze schoone engel. God bescherme haar: en gij, Angustias, bewaar haar als het licht van uw oogen.

Zoodra het eerste licht van de morgenschemering over de sierra Nevada in de vlakte viel, had het duel plaats.

Miguel kreeg bij de loting het recht op het eerste schot en trof zijn tegenstander juist in het hart.

Deze daad werd ruchtbaar en verwekte een geweldig opzien, zoodat Miguel genoodzaakt was te vluchten.

Sinds de gebeurtenissen van dien nacht waren er bijna twee jaren verloop, zonder dat er in de wederzijdsche verhouding der gelieven eenige noemenswaarde verandering plaats gegrepen had.

Dolores had zich in haar lot geschikt met een doffe onverschilligheid, gelijk diegenen plegen te openbaren, die van deze wereld niets meer verwachten en al hun hoop op het hiernamaals gesteld hebben. Haar geloof in de belooningen en straffen van het hiernamaals was zóó vast, dat zij geen tittel of jota van den eed, welken zij den graaf gezworen had, zou hebben durven herroepen. Zij meende, dat er een wonder geschieden moest om haar van dien eed te ontslaan. Dag en nacht bad zij tot de Heilige

Maagd, dat deze dit wonder mocht doen plaats hebben, of haar verlossen uit haar lijden door — den dood.

Inmiddels kwamen er gedurig brieven van Miguel. Van Dolores gescheiden, beminde hij haar nog vuriger, en daar hij wist, dat zij haar hart aan geen ander geschonken had, smeekte hij haar in de gloeiendste bewoordingen om hare wederliefde.

Maar alles was tevergeefs.

— Ik kan, ik mag hem niet beminnen; nooit, nooit word ik de zijne! was het eenige antwoord, dat Angustias ontving, als deze haar trachtte te bewegen tot beantwoording van Miguel's hartstochtelijke liefde.

Zoo bleef er een onoverkomelijke scheidsmuur tusschen hen opgericht. Het ging hun als de christelijke jonkvrouw met den zoon der Abencerragen 1), waarvan de romantische overlevering verhaalt, dat zij elkander zulk een vurige liefde toedroegen, dat zij alle andere hinderpalen tegen hun vereeniging omvergeworpen hadden, verschil van ras en van bloed niets meer achtten, maar een onoverkomelijken scheidsmuur tusschen zich zagen opgericht in hun geloof, daar geen van beiden het zijne wilde prijsgeven. Telkens kwam de Abencerrage bij de uitverkorene zijns harten, maar telkens scheidten zij ook weer van elkander met namelooze smart, ieder om terug te keeren tot zijn geloofsgenooten. — Eindelijk liet Angustias alle hoop varen; zij gaf Eredia weder een brief aan Miguel ter bezorging, waarin zij hem mededeelde, dat er geen kans voor hem bestond om Dolores hierbeneden te bezitten; zoodat hij wijs deed, zich de gedachte daaraan geheel en al uit het hoofd te zetten. Zij had er dan ook, schreef zij, geen bezwaar meer in gezien om Dolores vrijheid te geven tot het vertrek naar het klooster, waar zij, na het proefjaar, voor goed den sluier wenschte aan te nemen.

Het klooster waar Dolores zich bevond, lag op den bergrug, die de dalen van den Darro en den Genil van elkander scheidt. In de onmiddellijke nabijheid daarvan lag het kerkhof, van waar men een verrukkelijk uitzicht had op de Sierra Nevada, op de lachende vlakke van Granada en op de hoogten, waar de ongelukkige Boabdil eenmaal zoo'n smartvol afscheid had genomen van

1) Vergel. bladz. 498.

de stad, die het laatste middelpunt was geweest van de glansrijke en schitterende heerschappij der Moorsche vorsten 1). Dikwijls zat Dolores daar 's avonds peinzend neder, geheel vervuld van gedachten aan Miguel. Onder een vloed van tranen bad zij den Hemel, hem mild te zegenen en daardoor het leed te vergoeden, dat zij genoodzaakt was hem aan te doen. Zij smeekte der Heilige Maagd, dat zij mocht sterven en dat haar geest de gelei- en beschermengel van zijn leven mocht worden.

Op zekeren avond zat zij wederom met hartstochtelijk gebaar zoo te bidden. Toen zij uit haar vurig gebed tot zich zelve kwam, — wat ziet zij? Miguel! — Miguel, die aan hare voeten lag en hare handen gegrepen had! Het was haar niet mogelijk te ontvluchten; zij was dus wel genoodzaakt hem aan te hooren.

Bij elk van zijne woorden was het haar als ging haar een zwaard door de ziel. Hoe gaarne zou zij aan zijn borst gezonken zijn, en met het gansche hart de volle weelde van zijn omhelzingen en kussen gesmaakt hebben!

— Dolores, zeide hij, het moet beslist worden! Ik moet weten, wat het is, dat u van mij gescheiden houdt. Wat het ook zij, — die scheidsmuur moet omvergeworpen worden door de macht der liefde, of, — laat ons beiden sterven! Het is geen haat die u jegens mij bezielt; dat zegt uw oog mij duidelijk en klaar. Ben ik u onverschillig, dan toch zeker wel niet meer dan anderen, en het zal in dit geval u niet al te moeielijk vallen om met mij mede te gaan. En gij moet met mij mede. O, de wereld is zoo schoon, als men haar doortrekt aan de zijde van een geliefde! Ik wil landen en zeeën met u doorreizen; — welk een blijde verrassing zal zich van u meester maken, als gij komt aan gene zijde van die bergen, waartusschen gij van der jeugd afaan opgesloten hebt gezeten, bevrijd van den dwang, waarin men uw geest van uw wiegje af gekneld heeft gehouden! En waar het u behaagt, wil ik u doen wonen, gelukkig en vrij. Ik vorder nog niet eens van u, dat gij mij uw liefde schenkt, slechts dit, dat gij mij toestaat u te zien en u mijne hulde te bewijzen, evenals de geloovige naderd tot zijn Heilige, zijn schutpatrones. Gij zijt mijn Heilige, tot u zend ik mijn smeekgebeden op!

1) Vergel. bladz. 499, 500.

De vurige smeekbeden van den schoonen jongeling moesten eindelijk zelfs een steenen hart doen smelten. Dolores kon het dan ook ditmaal niet over zich verkrijgen om hem een afwijzend antwoord te geven. Zij verzocht hem slechts eenig uitstel. Over drie dagen moest hij 's avonds weer op dezelfde plek komen, dan zou zij hem het beslissende bescheid geven, haar ja of haar neen, dat voor altijd, voor eeuwig beslissend zou zijn.

Toen Dolores in haar cel teruggekeerd was, zette zij zich neder om een brief te schrijven aan — de Heilige Maagd!

Op kinderlijk onschuldige wijze schilderde zij daarin de diepe smart, waardoor haar boezem werd verscheurd, en deelde der Moeder Gods mede, dat Miguel gekomen was om haar met zich te nemen, dat zij hem beminde en met hem wilde vluchten, als de lieve Heer naar zijn oneindige goedheid niet anders besloten had. Indien dit laatste het geval mocht zijn, en er niets aan te veranderen was, smeekte zij der Heilige Maagd, dat hij of zij, of nog liever beiden, weggenomen werden, voordat de derde avond aangebroken was. Liet God hen beiden in het leven, dan zou zij zich ontslagen achten van haar eed.

Het is een oud bijgeloof, hetwelk nog heden in Spanje heerscht, dat zoodanige brieven, die in daartoe bestemde bussen geworpen worden of door den priester op het altaar nedergelegd worden, in staat zijn de Godheid te bewegen om verandering te brengen in haar raadsbesluit. Als twee personen elkander zoo vurig beminnen, dat zij liever willen sterven, dan van elkander gescheiden blijven, tracht men op deze wijze God te verzoeken, te dwingen. Of de gelieven sterven, voordat er drie nachten verlopen zijn, of de Hemel brengt hen op aarde bijeen en zorgt, dat hiertoe een wonder geschiedt. Het is een ontzettend, een vreeselijk denkbeeld, dat aan dit geloof ten grondslag ligt. Het gansche hartstochtelijke, vurige karakter der Spanjaarden spreekt er zich in uit. Men wil het leven prijs geven of den Hemel noodzaken 's menschen wil te vervullen!

Ook in het klooster, waar Dolores zich bevond, was zulk een brievenbus, met het opschrift: *Buzon por le St. virgen Maria*: Bus voor de H. Maagd Maria. Een oude monnik had haar de beteekenis van deze bus verklaard, maar zij had steeds gedraald tot dit uiterste middel haar toevlucht te nemen. Zij had immers

geen recht op Miguel's leven! Doch nu had hij haar een onbetwistbaar recht geschonken om er over te beschikken. Nu was zij dus tot alles besloten. De Hemel moest nu beslissen, en die beslissing bleef ook niet uit, hoezeer dan ook alles langs natuurlijke weg plaats had.

De eerste nacht ging rustig voorbij, hoewel Dolores geen oog kon luiken. In den tweeden hoorde zij plotseling een gerucht aan het venster van haar cel, zij keek er heen en zag het uiteinde van een ladder. Er werd geklopt... Verschrikt sprong zij op, opende het raam en zag het wel bekende gezicht van den ouden Eredia.

— Om Gods wil, *Sennorita*, wat hebt gij gedaan! Den armen Miguel verraden? Weet gij dan niet, dat hij beschuldigd was van deelname aan den laatsten opstand tegen de regeering en dat de doodstraf over hem uitgesproken was. En nu hebt gij bekend gemaakt, dat hij teruggekomen is! De politie zoekt hem. Hij wil niet vluchten zonder u. De geestelijken hebben reeds uitgevorscht, waar hij zich bevindt... Het is uwe schuld!

— God zij mijner ziel genadig! riep Dolores uit, terwijl zij het kloosterkruis van haar hals trok en wegslingerde; Eredia, bij alles wat heilig is, eerlijke, oude Zigeuner, breng mij bij hem!

Spoedig was zij gereed. Het kostte haar niet weinig moeite om het hooge venster te bereiken en op de ladder te komen, doch het gelukte haar eindelijk en zij bevond zich met den Zigeuner in de vrije ruimte.

Het was alsof zij op de vleugelen van den stormwind werden voortgedragen, zoo repten zij zich voort. In een oogwenk waren zij in Miguel's woning. Te laat, helaas!... De spionnen hadden hem reeds ontdekt. Hij bevond zich in de gevangenis.

— Hij moet dus sterven? zeide Dolores op somberen toon. — Is er geen redding meer mogelijk?

— Hij zal sterven, zoodra de dag aanbreekt. Hij is de eerste niet, die op deze wijze uit den weg geruimd wordt. Dolores, gij zijt vrij!

— Vrij! ja, doch slechts met hem! Brengt mij in zijn kerker. Ik behoor hem toe. Iedere minuut, die hem nog te leven gegund is, wil ik geheel de zijne wezen. Thans ben ik door niets meer gebonden. God zelf heeft beslist. Komaan, maak voort! Ik wil hem

zeggen, hoe vurig ik hem bemind heb... De laatste nacht, die wij op aarde doorbrengen, zal onze bruidsnacht zijn!.. Morgen zullen zij mij bij hem in den kerker vinden en mij met hem ter dood moeten slepen, want ik laat mij niet van hem scheiden.

Eredia trok haar nu met zich voort. Hij had geld genoeg bij zich om den cipier der gevangenis om te koopen en aldus toegang te verschaffen aan Dolores. Doch de hardvochtige gevangensbewaarder was voor geen schatten te bewegen, de beide gelieven te laten ontvluchten.

Eenige dagen later kwam Eredia op de *Carmen*. Het was een prachtige zomermorgen, zooals men ze slechts in het zuiden van Spanje geniet.

— Hoe is het er mee? riep Angustias hem dadelijk toe.

— Goed, zeide Eredia, terwijl hij den vinger op den mond legde. Mijn Zigeuners zijn goed bij de hand. Ik heb hen ijverig aan het vijlen gezet, totdat ik een paar tralies kon wegnemen en de gevangenen voor het aanbreken van den dag in de gelegenheid stellen om te ontvluchten. Ik had gezorgd, dat er een paar flinke muildieren gereed stonden en wij leidden ze langs onbekende paden naar de zee. Te Malaga gingen zij aan boord van een Engelsch schip. Miguel en Dolores lieten niet na te midden van hun geluk den ouden Eredia toe te wuiven, zoolang zij hem konden zien. Maar nu is het zaak, dat ook gij, tante Angustias, u spoedig uit de voeten maakt. Want de staat en de priesters beiden hebben zeer veel lust om zich meester te maken van de goederen der veroordeelden. Mij kan men niets ontnemen, daarom kan ik hier gerust blijven. Maar met u is dit een ander geval. — Vaarwel! Vlucht; hoe smartelijk het u ook moge vallen het schoone Granada te verlaten!

INHOUD VAN HET EERSTE DEEL.

	Bladz.
Een bezoek aan Engeland's hoofdstad.	
1. Op reis. De Londensche <i>square's</i> en parken.	1
2. Een zondag in Londen. De onderaardsche spoorweg	7
3. In Londen's omtrek. Hamptoncourt en Richmond.	18
4. Een wandeling door Londen's straten. De Tower en de St. Pauluskerk	23
5. De Londensche dokken	31
6. De wassenbeeldengalerij van Madame Tussaud	37
7. Het Britsch Museum	41
8. Het grootste dagblad en de grootste bierbrouwerij der wereld	46
9. De Dievenwijk	52
10. <i>Trinity House</i>	68
De Scilly-eilanden en hunne lichten	69
Merkwaardige Engelsche vuurtorens	79
Een bezoek aan Engeland's kolenmijnen en een blik op de bosschen der voorwereld	87
Een middelpunt der Engelsche nijverheid	101
Het Kerstfeest in Engeland	103
In het land der ijzermijnen	109
Onder de Bergschotten	115
Het eiland Jona	132
De Fingalsgrot	135
Een uitstapje naar de Faroër-eilanden	136
IJsland en zijne merkwaardigheden	139
Op de walvischvangst	147
In den Golfstroom.	156
Een wondeplek in het Britsche rijk	161

INHOUD.

	Bladz.
1. In het Noorden van Ierland	163
2. St.-Patrick'sdag	168
Een spoorweg onder de zee	173
De duikers en hun uitrusting	182
Uit het volksleven in Bretagne	183
Een blik op het Fransche volkskarakter	193
Blikken op Parijs en de Parijzenaars	
1. In het hart van Frankrijk	206
2. De Parijzenaars en de bloemen	212
3. De Parijzenaars en hunne dooden	221
4. De Parijzenaars in betrekking tot hunne vrouwen en kinderen	234
5. Uit de Parijsche bedelaarswereld	241
6. De schuilhoeken en uitspanningsplaatsen der misdaad te Parijs	251
7. Het leger der misdaad en zijne verschillende afdeelingen te Parijs	258
8. Een klein maar wakker ontdekkingscorps	266
9. Parijs uit de wolken gezien	277
10. Parijs onder den grond gezien	285
11. Een uitstapje naar Versailles.	293
12. De Vendôme-zuil	305
Een zeldzaam en merkwaardig natuurverschijnsel	312
Een tocht langs de kust van Normandië.	316
In Champagne	322
In den Elzas	325
Uitstapjes in het Zuiden van Frankrijk	
1. De Cevennen	331
2. Petrarca's lievelingsplek.	334
3. Oranje	340
4. Avignon.	343
5. Het Rolandshol bij Marseille.	348
6. Op den spoortrein door den tunnel van den Mont-Cenis	351
Twee dagen te Lourdes	361
Tafereelen uit de Pyreneeën	369
Spanje en zijne bewoners.	403
Puycerda en hare heldhaftige bevolking.	411
De bakermat van de orde der Jezuïeten.	414
Een bezoek aan de graftombe van den Cid	419
De geboortestad van Filips II	423
Vervallen grootheid en uitgedoofd licht	429
De Spaansche hoofdstad en hare bewoners	435
Een stierengevecht	442
Het Escuriaal	452
Een bezoek aan de laatste verblijfplaats van Karel V	458
De Merino-schapen	464
De kwikzilvermijnen van Almaden	469
De voormalige mededingster van Bagdad en Damascus	474
Een bezoek aan Sevilla tijdens het Carnaval	478
Een aardsch Paradisj.	494
Dolores. Een tafereel uit het Granada'sche leven	508

AANWIJZING VOOR DE PLAATSING DER PLATEN.

Oxford-street te Londen.	tegenover blz.	23
De vogel- en eierenvangst op de Faroër-eilanden.	» »	137
Op de kust van het Engelsche Kanaal.	» »	175
Het ruitersstandbeeld van Filips IV te Madrid	» »	442

